13
7 I
7

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

13-11. a.11

[illegible]

[illegible]

[redacted]

COMMENTARIVS AD RVBR. ET L. I. ff. DE OFF. EI. ET AD RVBR. L. I. ET AVTH. SIQVIS IN ALIQVO. C. DE EDENDO.

BIBL. SOC. IESV COLL. ROM.

Pyrrhi Alfani Salernitani, primarii matutini profeſſoris in nobilisſimo, & frequentisſimo NEAPOLITANO Gymnaſio.

IN QVIBVS NOVO SENSV EXPLICANTVR difficillimæ leges, quas tertia pagella indicabit.

[redacted]

NEAPOLI,
APVD IO. BAPTISTAM CAPPELLVM. M. D. LXXX IIII.

ILLVSTRIS.MO ET EXCELLENTIS.MO
DOMINO D. PETRO GIRON
VIRO AMPLISSIMO,
DVCI OSVNAE, DOMINO DOMVS, ET STATVS VRENIAE
REGIS PHILIPPI MAIORI CAMERARIO, ET IN
NEAPOLITANO REGNO PROREGI.

Pyrrhus Alfanus perpetuam fœlicitatem D.

VETERIBVS Monumentis iam diu teſtatum vidimus,& quotidiano vſu receptum; vt ſæpe principibus, quo maior eſt eorum maieſtas, eo homines ingenioſi leuiora munera ſoleant afferre: vel quod forſitan paria & digna dare diffidant; & quaſi maiora exhibere noluerint, ſuarum virium tenuitatem cœlent: vel quod (veriſimilius eſt) animaduertant, in donis datoris potius deuotum animum à magnanimis ſpectari, quam rei datæ magnitudinem. Inde Deo Optimo Maximo mundi huius opifici, & nulla prorſus re egenti, moris fuit regum, & ſacerdotum, modicum thus,aut myrrham pie offerre; tenuiſſimum quidem munus, ſed Deo gratum. Inde quoq; L. Papyrius Curſor Romanus dux aduerſus Samnites dimicans, in ipſo prælij diſcrimine Ioui victori pocillum mulſi pro victoria vouit. Qua de re ego omni arrogantiæ ſuſpicione carere videor, quod vt Deæ iuſtitiæ ſacerdos paruos de iuriſdictione, & edendo commentarios amplitudini tuæ auſus fuerim dicare. Ac etiam tutorem inſtituere optauerim, prudentum parentum exempla ſecutus, qui vt eorum liberi honeſtius habeantur, grauiſſimum aliquem virum, & ſumma auctoritate dant tutorem. Sic & ego te vnum adſcripſi; qui, cum illuſtriſſimorum parentum,& maiorum gloria abundantiſſime eſſes ornatus; tuis meritis ita eam auxiſti, & in præclariſſimis tuis Hiſpaniæ vrbibus regendis ita te geſſiſti; vt merito cum Potentiſſimus Catholicus Rex Philippus Auſtrius ſelectiſſimum virum,& ſumma prudentia in adminiſtrando vellet huic Neapolitano regno præficere, te vnum ex ampliſſimo ſuo imperio delegerit. In quo regno ſapienter regendo, nedum Regis & omnium opinionem ſuperaſti; ſed ceterorum etiam obliteraſti memoriam. Quare è re eſſe duxi, libros DE IVRISDICTIONE,& eius præparationibus, id eſt, DE EDENDO, tibi, qui maximus in ea exercenda eſſes, dicare; atq; ſimul rogare,& obteſtari; vt eorum tutelam ſuſcipias. Quod munuſculum, pariter & onus, ſi pro tua humanitate, vt ſpero, ſuſceperis, certum fore confido, vt liberi iſti mei ingenij partus, pro tua ſumma auctoritate, ab omnibus iudicentur doctiores. Vale Neapoli ix Kal. Iulij. M. D. LXXXIII.

INSIGNIORES

LEGES IN HIS

COMMENTARIIS NOVO SENSV EXPOSITAE HIC INDICANTVR.

IN RVBR. DIGEST. DE OFF. EI.

Cap. Per venerabilem, qui fil ſint leg. nouo modo conſideratur, num. 10. & 23.
L. Si conuenerit, ff. de iuriſd. omn. iud. noua ratio decidendi, num. 19.
L. A Diuo Pio, ff. de re iud. vera ratio decidendi noue excogitata, num. 80.
L. Legatis, §. Si ex officio, ff. de leg. 3. noua explicatio, num. 97. & ſeq.
L. Amplius non peti, ff. rem rat. hab. noua explicatio & ratio decidendi, num. 139.

IN L. 1. DIGEST. DE OFF. EI.

L. Cum prætor, in principio, ff. de iud. noua methodo illuſtratur, num. 24.
L. A iudice, C. de iud. noua ratio decidendi, num. 43.
L. 2. ff. de in ius voc. in initio, & l. Nec magiſtratibus, ff. de iniur. noue explicantur, num. 85.
Cap. Indecorum, de ætat. & qual. noue declaratur, num. 87.
L. Vlt. §. Filijs autem, C. de bon. quæ lib. noue explicatur, num. 88.
L. 1. ff. de off. ei. nouus & planus ſenſus, num. 123.
L. Placet, C. de pedan. iud. nouus ſenſus affertur, num. 125.
L. 2. C. de cond. inſer. noue explicatur, num. 141.
L. Si extraneus, ff. de cond. ob cauſ. noue declaratur, quomodo admittat argumentum à contrario ſenſu, num. 154.
L. Si inter me & te, ff. de except. rei iud. noue explicatur in genere argumenti, num. 160.
L. 3. §. Idem ſcribit, ff. de pec. noue declaratur, num. 161.
L. vlt. ff. de leg. 2. noua interpretatio, num. 188.
L. Titia, §. vlt. ff. de manum. teſtam. nouus ſenſus, num. 91.
L. Titio centum, in principio, ff. de cond. & demonſtr. noue declaratur, num. 200.
L. 1. verſ. Non aliter, ff. de off. ei. noue declaratur, num. 249.
Cap. Sicut ij, diſt. 47. noue declaratur, num. 274.
L. vn. C. qui pro ſua iuriſd. noua explicatio, num. 287.

L. 1.§.Edenda,ff.de ed.noua interpretatio cum noua quadam opinione,num.19.& ſeq.
L. Generali,C.de tabul.lib.x.nouus ſenſus,num.28.
L. Cum in te,C.de donat.ant.nupt.noua ratio decidendi,num.53.
Cap. Vn.§.Porro,quib.mod.feud.amitt.noua ratio.

IN L. 1. C. DE ED.

L. A teſtatore,ff.de cond.& demonſtr.noua ratione declaratur,num.18.
L. Siquis,§.Rationem,ff.de ed.noue exponitur,num.40.
L. Siquis,§.Pertinere,ff.de ed.nouo ſenſu explicatur,num.63.
L. Pater filium,§.Quindecim,ff.de leg.3.nouo ſenſu explicatur,num.70,& ſeq.
Cap. In ciuitate,de vſur.nouus ſenſus exponitur,num.99.
L. Argentarius,ff.de ed.noue declaratur,num.117.
L. 1.C.de ed,noue interpretatur,num.144.
L. Si is,qui,§.Si libero,ff.comm.repugnantia cum l.At qui natura,§.Si libero,ff.de negot.geſt.tollitur num,168.

IN AVTH. SIQVIS IN ALIQVO, C. DE ED.

L. In fraudem,§.Neque inſtrumenta,ff.de iur.fiſc.noue explicatur,num.54.
L. Vnum,ff.de teſt.nouus ſenſus,& conciliatur cum l.1.§.ſiquis in duobus,ff.de bon.poſſ.ſec.tab. num.68.

PYRRHI ALFANI

COMMENTARIVS AD RVBR. DIGEST. DE OFF. EI.

1 IVRISDICTIO omnis aut eſt contentioſa, aut voluntaria.

2 Voluntaria iuriſdictio quæ ſit, & quæ contentioſa.

3 Voluntariæ iuriſdictioni adſcribitur emancipatio.

4 Manumiſſio, & adoptio in voluntariæ iuriſdictionis numero ponuntur.

5 Item legitimatio.

6 Et etiam doctorum militum, & notariorum creatio.

7 Voluntaria iuriſdictio poſſit ne exerceri in homines alterius dioeceſis, copioſe diſputatur.

8 L.3.ff.de off.præs.explicatur.

9 L.vlt.C.de emancip.liber declaratur.

10 Cap.Per venerabilem, qui fil.ſint legit.nouo modo conſideratur, & num.23.

11 Clem.Romani.§.Porro, de iureiur.explicatur.

12 .L.2.ff.de off.proconſ.exponitur.

13 .L.Emancipari, ff.de adopt.explicatur.

14 .L.Apud proconſulem, ff.de manum.vind.declaratur.

15 Voluntariam iuriſdictionem in homines alterius iuriſdictionis exerceri poſſe concluditur; quod hodie non poſſe procedere optime demonſtratur, & num.22.

16 Voluntariam iuriſdictionem prorogare licet.

17 Ad prorogandam iuriſdictionem, vt non liceat poenitere, opus non eſt litis conteſtatione.

18 .L.Si cōuenerit, ff.de iuriſd.omn.iud.uerus ſenſus.

19 Noua ratio decidendi d.l. Si conuenerit.

20 Iuriſdictio ſola conuentione non prorogatur; ſed requiritur, vt actus aliquis fiat coram iudice, cuius iuriſdictio eſt proroganda.

21 Ratio cur homines vnius iuriſdictionis creentur doctores in collegio alterius iuriſdictionis.

24 In voluntaria iuriſdictione extra territorium exercenda quid hodie obſeruetur, exponitur.

25 Iudices chartularij, quos in regno appellant ad contractus, habent voluntariam iuriſdictionem

26 Apud iudices chartularios recte fient manumiſſiones, adoptiones, & emancipationes.

27 Inſinuatio donationis excedentis ſummam quincentorum aureorum voluntariæ iuriſdictioni adſcribitur.

28 Donatio excedens ſummam quincentorum aureorum coram iudice chartulario facta alia inſinuatione non indiget.

29 Iuriſdictio omnis aut eſt ordinaria, aut mandata, ſeu delegata.

30 Communis differentia inter ordinariam iuriſdictionem, & mandatam adducitur, & confutatur, & num.ſeq.

31 .L.1.§.Qui mandatā, ff.de off.ei.cōmunis ſenſus.

32 Aduerſus ceterorum ſententiam demonſtratur eum, qui mandatam habet iuriſdictionem, habere eius proprietatem, non ſolum vſum.

33 Plautij opinio de eadem re confutatur.

34 Auctoris ſententia exponitur.

35 .§.Qui mandatam, l.1.ff.de off.ei.verus ſenſus.

36 Ordinariæ iuriſdictionis definitio.

37 Definitio mandatæ iuriſdictionis affertur.

38 Princeps ſi cauſſam cōmittat ordinario magiſtratui, an is procedat, vt iudex ordinarius, vel vt delegatus.

39 Magiſtratus oēs an ſint ordinarij iudices, diſputatur.

40 Magiſtratuum declaratio Hotmani & Baronis improbatur.

41 Item & Zaſij & Cagnoli.

42 Lex municipalis de magiſtratibus loquens non complectitur eos, qui extra ordinem ius dicunt.

43 Is, cui mandata eſt iuriſdictio, an recte appelletur iudex delegatus, noue declaratur, & num.ſeq.

44 .L.1.in verbo Delegatam, ff.de off.ei.interpretatur.

45 L.1.in uerbo Delegēdum, ff.de damn.inf.explicatur.

46 .L.A iudice, C.de iud. in dictione iudex delegatus exponitur.

47 Prima Accurſij connexio ſitne recipienda.

48 Secunda Accurſij continuatio.

49 Noua auctoris continuatio affertur.

50 Delegatus principis an ſit ordinario magiſtratu dignior, diſputatur, & num.ſeq.

51 Idem honor quomodo ſit habendus repræſentanti & repræſentato.

52 Legati ſuperiorum principum non ſunt anteponendi inferioribus principibus, quibus præferrentur ſuperiores principes, quorum iſti ſunt legati, ſeu oratores.

53 Legatus ſeu orator domini ſui induit perſonam; ſed eius dignitatem non adipiſcitur.

54 Delegatus procurator eſt delegantis in iuriſdictione delegata.

55 A mandato procuratoris ad lites ad mandatum iuriſdictionis validum eſt argumentum.

56 Syndicus ciuitatis gerit perſonam, ſed ad eum actum tantum, ad quem eſt conſtitutus

57 Dux, vel princeps totius ducatus vel regni fulget honore.

58 Ordinarius pariter vt delegatus gerit perſonam principis.

59 Cap.Sane, 2.de off.deleg.declaratur.

60 Mortuo delegato etiam ante cauſæ cognitionem cauſſa delegata ad ordinarium non deuoluitur.

61 Diſputatur de ſenſu .l.1.C.de off vic. & num.ſeq.

62 Vicarius Cæſareo iure propriam habet iuriſdictionem, non mandatam.

63 .L.1.C.de offi.Vic.vera ratio decidendi.

64 *An procedat argumentum, vt qui habet latiorem. & pleniorem iuriſdictionem, ſit etiam nobilior & dignior.*

65 *Ordinarius iudex & principis delegatus varie principis perſonam induunt, & quomodo; paucis optime declaratur.*

66 *Errarunt omnes doctores, qui generatim quæſiuerunt, & diiudicarunt, principis delegatum eſſe digniorem ordinario, vel ordinarium delegato; nam regula generalis huius rei tradi nequit.*

67 *Facti quæſtio generalis quæ varie poteſt euenire; non poteſt certa quadam & perpetua regula decidi.*

68 *Principis delegatus aliquando eſt nobilior, aliquando ignobilior ordinario, aliquando æque nobilis.*

69 *Magiſtratus dignitas ex conditione adminiſtrationis cognoſcitur.*

70 *Tanto nobilior quis eſt, quanto nobilioribus præeſt viris.*

71 *Epiſcopus in ſua diœceſi maior eſt Cæſare.*

72 *Vter habeat firmiorem iuriſdictionẽ ordinarius, an principis delegatus, diſputatur & num. ſeq.*

73 *Principis delegatus ſi ſententiam nullam tulerit, poterit iterum iudicare.*

74 *Principis delegatus an poſſit cauſſam mandare, reſeruata ſibi ſententia.*

75 *Vtra iuriſd. ctio ſit longioris vitæ ordinaria vel delegata.*

76 *Principis delegato permittitur re ipſa citare.*

77 *.L. 2. C. de ſport. explanatur.*

78 *Poteſtas anathemati ſubijciendi, vel abſoluendi quo caſu poſſit mandari.*

79 *Delegatos tam ab ordinarijs, quam à principe ſuas ſententias exequi poſſe, noue demonſtratur, & num. ſeq.*

80 *.L. A Diuo Pio, ff. de re iud. vera ratio decidendi noue excogitata.*

81 *Quæſtor non ordinariam, ſed mandatam habebat iuriſdictionem.*

82 *Principis delegatus & ordinarius eodem modo à principe conſequuntur iuriſdictionem.*

83 *An ſit aliqua differentia inter principis delegatum ſuſpectum & ordinarium quod ad facultatem delegandi.*

84 *Plures ſi ſint iudices ordinarij, an ſinguli inſolidum habeant iuriſdictionem, copioſe diſputatur, & num. ſeq*

85 *.L. 1. ff. de off conſ. explicatur.*

86 *Cap. Prudentiam. de off. deleg. exponitur.*

87 *Cap. vlt. de re iud. ſenſus.*

88 *Noua & pulchra ratio cap. vlt. de re iud. & l. Inter pares, ff. eo. tit. cur ſi contrariæ ſententiæ à delegatis iudicibus latæ ſint, neutra eſt valida; & ſecus in ordinarijs.*

89 *Noue demonſtratur, cum plures ſunt iudices ordinarij, nõ habere ſingulos iuriſdictionem inſolidum.*

90 *.L. Duo ex tribus, ff. de re iud. ſenſus.*

91 *Iuriſdictio ordinarij firmior eſt principis delegati iuriſdictione; aliquando è contrario.*

92 *Noue explanatur, quis habeat pleniorem iuriſdictionem ordinarius, vel principis delegatus.*

93 *Ratio ordinis hic & in decretalibus explicatur.*

94 *Officium vnde dicatur.*

95 *Officij nomen generale eſt ad omne miniſterium & artificium; & eius ſignificationes, & num ſeq.*

96 *Cocus an officium habere dicatur, vel artificium, & num. ſeq.*

97 *L. Legatis, §. Si ex officio, ff. de leg. 3. noua explicatio, & num. ſeq.*

98 *Lecticarius eſt, qui lecticam portat, non qui facit.*

99 *Cocus vere artifex eſt.*

100 *Municipalis lex de artifice loquens vindicat ſibi locum in coco.*

101 *Delegatus Pontificis Maximi an eius dicatur officialis, diſputatur, & num. ſeq.*

102 *Principis officium eſt, iuſtitiam adminiſtrare.*

103 *Delegatos Summi Pontificis, eius eſſe officiales non eſt dubitandum.*

104 *Conſt. Cum Matthæus, in extrau. comm. lib. 1. loquens de officiali complectitur etiam Pontificis Maximi delegatos.*

105 *Officialis iudicis inferioris punire poterit officialem iudicis ſuperioris, & etiam regis in ſuo territorio delinquentem.*

106 *Quinimo permittitur etiã punire principis delegatũ.*

107 *Pragmatica regni prohibens officiales accipere munera, an habeat locum in iudicibus delegatis, & nume. ſeq.*

108 *In municipali lege interpretanda conceditur dilatatio à caſu proprio ad minus proprium, ſi eadem viget ratio.*

109 *Quantum affert dictio Omne; tantum aufert dictio Nullum.*

110 *Verba Cuiuſuis conditionis, generalia ſunt, & porriguntur etiam ad caſum non habilem.*

111 *Geminatorum verborum vis & poteſtas ex ſacra ſcriptura declaratur.*

112 *Triplicatorum verborum maior poteſtas.*

113 *Municipalis lex mentionem faciens de officialibus alicuius communis, an complectatur officialem, qui regit ciuitatem illi communi ſubiectam, copioſe diſputatur, & num. ſeq.*

114 *.L. Voluit, §. 1. ff. de interrog. act. ſenſus, & num. ſeq.*

115 *Differentia inter proconſulem & prouinciæ præſidẽ quæ ſit, inde intelligi poterit diſſimilitudo inter titulum ff. de off procõſ & titulũ ff. de off. præſ.*

116 *Hotomani ſolutio ad. l. Voluit, §. 1. de interrog. act. reijcitur.*

117 *Aliorum ſenſus adducitur, & confutatur.*

118 *Alia interpretatio auctoris ad l. Voluit, §. 1.*

119 *Magiſtratus nomen an adijciatur loco vel perſonæ, inſignis differentia.*

120 *Genitiuus an cauſam efficientem deſignet.*

121 *Noua deciſio quæſtionis propoſitæ.*

122 *Commune vocabulum rempublicam ipſam ſignificat.*

123 *Officiales baronum regij officiales dicuntur.*
124 *Prætor à Ianuenſibus creatus dicitur magiſtratus ducis Mediolanenſis,qui Ianuenſibus dominatur.*
125 *Conſtitutio de regijs officialibus loquens non cõprehendit officiales baronum,& num.ſeq.*
126 *Communis vſus loquendi præfertur propriæ vocabuli ſignificationi, & omni regulæ derogat etiam in materia odioſa, & pœnali.*
127 *Regula vt cauſſa proxima ſit inſpicienda, quomodo intelligatur.*
128 *In lege nullum verbum debet eſſe ſuperuacaneum; ſed quodlibet verbum habere debet aliquid roboris.*
129 *Barones regij ſunt officiales .*
130 *Sed conſtitutio de regijs officialibus loquens, eos non comprehendit.*
131 *Mandare iuriſdictionem, & dare iudicem , an idem ſint,copioſe diſputatur,& num.ſeq.*
132 *L. A iudice,C.de iud.quomodo intelligatur.*
133 *Is,cui mandata eſt iuriſdictio,poteſt iudicẽ dare.*
134 *A legato proconſulis ad alios , quibus eſt mandata iuriſdictio, validum eſt argumentum .*
135 *Lex habens varios ſenſus,quo caſu poſſit citari.*
136 *Definitio iuriſdictionis tradita l.Imperium,ff. de iuriſd.omn.iud.tam ordinariæ,quam delegatæ iuriſdictioni competit.*
137 *Prætor,vel præſes non de omnibus cauſſis cognoſcebat;ſed de quibuſdam ipſe cognoſcebat, de quibuſdam iudicem dabat.*
138 *Iudex à prætore,vel præſide non dabatur ab initio; ſed tempore litis conteſtationis.*
139 *.L. Amplius non peti,ff.rem rat.hab . noua explicatio,& ratio decidendi.*
140 *Is,cui iuriſdictio mandatur,habet iuriſdictionem, non iure ſuo; ſed alieno beneficio; ſed iudex datus nullam habet iuriſdictionem,ſed tantum notionem .*
141 *Iuriſdictio futurarum etiam cauſſarum mandatur; ſed iudex datur tantum orta lite.*
142 *Iuriſdictio delegata incipit à primo actu ; ſed iudicis dati notio à iudicio accepto.*
143 *Lata ſententia omnis cognitio iudicis dati extinguitur; ſed aliud eſt in eo,cui mandata eſt iuriſdictio.*

OFFERT ſe nobis,nobiliſſimi auditores,hac anni parte ex more regionis explicanda iuriſdictionis tractatio; quæ ita inuoluta obſcura,& difficilis eſt;vt merito à quibuſdam lernæa hydra ſit appellata, quod tot exurgat ceruicibus, & vna euulſa,plures exoriantur. Exiſtimatur prꝍterea primarijs noſtris doctoribus ita eſſe ĩcognita;vt Accurſius,Bartholus,Baldus,ceteriq; eiuſdem claſſis ſcriptores; qui in hac ciuili ſapientia oculatiſſimi ſẽper iuris interpretes habiti ſunt, & coriphæi, hac in re talpis cæciores à nonnullis iudicentur. Quare ſi tot celeberrimi iuris interpretes,tot profeſſores & magiſtri,tot iuris coryphæi in tanta putantur eſſe ignoratione verſati,quod de me,qui hãc ipſam rem ſum interpretaturus,apud vos fiat præiudicium, plane video. Sed hoc vobis referam : cum multis abhinc annis ĩ iuriſdictionis & imperij tenebras oculos coniecíſſem;plurimum operæ illis nauare cœpi : animaduerterã etiam,ſi forſitan vera huius rei doctrina pleroſq; latuit; ideo eos non eſſe aſſecutos, quod magna ex parte ex vetere iudicandi more,& Romanarum antiquitatum peritia pendebat. Quæ ſanè res, vt tempora illa ferebant,eos latebat. Inde ego,quantum in me fuit,illis operam dedi, grauiſſimos auctores,& vetuſtiſſimi Romani iuris peritos peruolutaui; politos ſcriptores, & aliqua iuriſdictionis notitia præditos, & veteres iuris prudentes nocturna verſaui manu,verſaui diurna. Ter etiam iuriſdictionem,imperium,gladium , poteſtatẽ, magiſtratus,iudices,& aſſeſſores ex celeberrimo Salernitano ſuggeſtu ſum profeſſus. In dies poſtea ſi quid inter legendum inueni,quod ad iuriſdictionis cognitionem aliquo modo attineret,adnotaui,inq; mea commẽtaria retuli. Quamobrem, ni fallor,mei ingenioli ager non ſemel aratus,ſed nouatus, & toties iteratus,& iuriſdictionis terminis ſatus , neceſſe eſt, vberiores & politiores fœtus edat. Vos autem,ornatiſſimi auditores, ſi diligentes, & attenti eritis,non mediocrem,vt ſpero, aſſequemini vtilitatem , & ditiores in dies domum redibitis. Nã cum ego quartum decimum annum meo agello

agello iuriſdictionum terminos ſeue- tim, vos paucos menſes nullo fere labore earum fructus metetis, & in veſtræ memoriæ horreis reponetis.

CVM de iuriſdictione ſim hoc anno ſermonem habiturus; idq; verbum ambiguum ſit, aliquas eius ſignificationes explicabo. Prima † iuriſdictionis diuiſio tradita eſt à Martiano l. 2. ſupr. de off. proconſ. vbi iuriſdictionem omnem diſtribuit in voluntariam, & contentioſam. *Omnes procõſules, inquit, ſtatim quam Vrbẽ egreſſi ſunt, habent iuriſdictionem non tamen contentioſam, ſed voluntariam.* Voluntaria † iuriſdictio eſt, quæ inter volentes & conſentientes exercetur; & in voluntariæ iuriſdictionis numerũm iuris interpretes adſcribunt ea, ad quæ non poteſt aliquis compelli; ſed contra hoc euenit in contentioſa iuriſdictione, quæ in inuitum, & relũctãtem redditur, l. Inter ſtipulantem §. 1. inf. de verb. oblig. glo. d. l. 2. de off. proconſ. & Iaſ. l. 1. in ſecundo commentario num. 83. C. de ſacroſ. eccl. & quoniam † nemo inuitus regulariter emancipat, l. Nec auus, C. de emancip. liber, & §. vlt. inſt. quib. mod. ius patr. pot. ſolu. neque inuitus emancipatur. d. l. Nec auus, & ,l. iubemus, in extremo. C. eod. tit. de emanc. liber. & Paullus lib. recept. ſent. 2. tit. 25. ideo emancipatio voluntariæ iuriſdictioni adſcribitur, d. l. 2. de off. proconſ. Eiuſdem iurisdictionis † eſt manumiſſio, d. l. 2. item adoptio; cum nemo diſſentiens in adoptionem detur, l. In adoptionibus, ff. de adopt. In eiuſdem† numero habent legitimationem, glo. cap. Per venerabilem, qui fil. ſint leg. & ibidẽ Innoc. num. 3. Bal. l. 1. num. 5. C. de iur. aur. anul. Signor. conſ. 219. Factum ſic ſe habet num. 13. Dec. conſ. 150. & cõſ. 557. & in hanc ſententiam multis ex partibus noſtri iuerũt. l. vlt. ff. de iuriſd. omn. iud. & teſtatus eſt Decius d. conſ. 150. num. 1. Ponitur † in eadem iuriſdictione doctorum, militum, & notariorũ creatio; de militum creatione nominatim tradidit Bartholus l. 1. num. 80. C. de dignit. lib. 12. & de his omnibus nouiſſimi

1
2
3
4
5
6

Bononienſes d. l. vlt. num. 18. de iuriſd. omn. iud. & Rol. conſ. 88. num. 33. lib. 1. Sunt de eadem voluntaria iuriſdictione pleraq; alia, quæ nunc ſilentio inuoluo. Inſignior differentia inter voluntariam, & contentioſam iuriſdictionem hæc à noſtris ponitur; quod contentioſa iuriſdictio extra territoriũ non exercetur, neq; in homines alterius iuriſdictionis, l. vlt. de iuriſd. omn. iud. & l. vlt. ff. de off. præf. vrb. ſed in voluntaria iuriſdictione ſecus eſt, d. l. 2. de off. proconſ. & l. Emancipari, ff. de adopt. quod diſcrimen inter voluntariam & contentioſam iuriſdictionẽ tradiderunt Acc. Barth. Alex. & alij. d. l. vlt. de iuriſd. omn. iud.

7 Videamus, † an liceat in homines alterius diœceſis iuriſdictionem voluntariam exercere; vt auctoritatem adhibere emancipationibus, adoptionibus, manumiſſionibus, doctores, & notarios creare, & naturales filios efficere legitimos. & hoc negant Gloſ. l. Emancipari, ff. de adopt. Ioan. Andr. & Ant. Butr. d. cap. Per venerabilem, Bal. l. 1. num. 5. C. de iur. aur. anul. Curt. & Cagn. d. l. vlt. de iuriſdic. omn. iud. Signor. conſ. 219. num. 13. Corn. conſ. 1. num. 18. lib. 1. & Dec. conſ. 150. num. 6. & alij multi, vt dubitandum non ſit, hanc eſſe communem opinionem, quo nomine appellatur à Cagnolo loco citato. Iacobus Butrigarius

8 adducit in hanc ſententiam † l. 3. ſupr. de off. præſ. in qua Paullus. *Præſes prouinciæ in ſuæ prouinciæ homines imperiũ habet, & hoc dum in prouincia eſt. nam ſi exceſſerit: priuatus eſt.* Sed hoc Paulli reſponſũ nihil mihi obeſſe videtur contrariæ ſententiæ. nam de contentioſo imperio accipiendum eſt. Primum demonſtratur, quod ibi agitur de delictis puniendis, quod ad contentioſã iuriſdictionem attinet, id eſt, merum imperiũ l. Imperium, ff. de iuriſd. omn. iud. & nemo hactenus infitiatur: deinde idẽ lucidius probatur; quod cum vult Paullus, præſidem in ſuæ prouinciæ homines habere imperium, & tantum, cum eſt in prouincia. non poteſt aliquo modo intelligi de voluntaria iuriſdictione; quia ea ſaltem in ſuæ prouinciç homines com-

petit

petit etiam extra prouinciam, d.l.2. de
off.proconſ. Hæc quoq; ſententia ſecũ
9 do loco videtur probari † l.vltim. C. de
emanc. liber.in qua eſt cõſtitutum,eman
cipationem coram cõpetente iudice fie-
ri debere; igitur non apud extraneum
iudicem alterius territorij. Reſpondet ſic
Cagnolus d.l.vlt.de iuriſd.omn. iud. cũ
quis ſe ſubijcit alterius iudicis iuriſdictio
ni, illam prorogat l.1.ff.de iud. propter
quam prorogationem extraneus iudex
euadit competens. Non poteſt mihi hæc
ſolutio perſuaderi;quod tum fruſtra di-
xiſſet imperator, requiri iudicem eſſe cõ
petentem:cum ſemper propter vim pro
rogationis eſſet competens: ita otioſa eſ-
ſent ea verba, & lex nihil otioſum ſolet
ponere l.Hæc ſtipulatio,§.Diuus,ff.vt le
gat.ſeu fideic.nom.cau. Sit igitur noſtra
ſolutio verior; Iuſtinianum competentis
iudicis nomine intellexiſſe omnem iudi
cem,cui voluntaria iuriſdictio data eſt,
etiam ſi alterius ſit prouinciæ l.1.C.eod.
Sed ideo dixit debere fieri coram com-
petente iudice,quod non omnibus iudi-
cibus,quibus conceſſa eſt contentioſa iu
riſdictio, permiſſa eſt voluntaria l.2.§
Apud legatum,ff.de off.proconſ.& pote-
rit adnotari l.1. ff. de off. iurid. Alex. in
qua dicitur,apud iuridicum Alexandriæ
licere adoptare,quia data eſt legis actio: vn
de innuit Vlpianus,non omnibus dari.
10 Tertio loco hæc opinio adamuſſim de-
monſtratur † cap. Per venerabilem, qui
fil.ſint legitimi,in quo Innocentius ter-
tius hanc rationem reddidit,cur filios re
gis Gallorum effecerit legitimos, & no-
luerit legitimos reddere filios Guilielmi
montis Peſſulani; quod Rex Gallorum
ſuperiorem in temporalibus non habe-
bat; ideo abſq; alterius iuris læſione po-
tuit ſe ſubijcere iuriſdictioni Pontificis
Maximi.quæ ſanè ratio ceſſauit in Guili
elmo,qui alteri erat ſubiectus. Ex quo
perſpicuum eſt, non debere iuriſdictio-
nem voluntariam exerceri in homines
alterius iuriſdictionis; ne præiudicium
fiat domino illius iuriſdictionis. Reſpon
deo primum,non dici ibi,eum, qui ſupe-
riorem habet in voluntaria iuriſdictio-
ne,non poſſe ſe alteri ſubijcere: ſed non
poſſe abſq; iuris alterius læſione; poterit
itaq;,ſed alterius ius offenditur. Deinde
dico eam cauſſam non fuiſſe finalem;ſed
impellentem.Nam Innocentius in fine,
cum affert rationem; cur legitimare no-
luerit filios nobilis viri Guilielmi mõtis
Peſſulani;non attulit,aut conſiderauit eã
rationem;ſed hanc; quod Diuina Ponti-
ficia & Cæſarea iura vetant ſpurios fieri
legitimos;ſic in verſ.Quia tamen: igitur
ratio,quod alterius iuri præiudicaretur,
non fuit conſiderata;& etiam in re dubia
cauſſa adducta à lege putatur eſſe impel
lens,& non finalis;vt qui aſſerit eſſe fina-
lẽ, debeat probare,Gloſ.l.2 §.vlt.in ver
bo Cauſſa magis,ff. de donat. & ibidem
Barth.& Imola,& Dynus cap. Decet, nu
me.6.de reg.iur.lib.6. Deinde nõ eſt ve
rũ, Romanũ Pontificẽ nõ poſſe legitima
re homines alterius prouinciæ,qui alteri
us iuriſdictioni ſubijciũtur.Nam in initio
ſcripſit Innocẽtius,licere Pontifici homi
nes alterius diœceſis efficere legitimos:
& addidit hęc verba. *Præſertim ſi præter Ro
manos Pontifices inter homines ſuperiorem alium nõ
recognoſcant, qui legitimandi habeat poteſtatem.*
Quæ dictio Præſertim ſignificat idẽ eſſe
etiã ſi is,qui fit legitimus, aliũ habeat ſu-
periorẽ:cum ea dictio ĩcludat tacitè aliũ
caſum habentem maiorẽ dubitationem,
Gloſ.l.Illud,ĩ verbo Exiſtimari,ff.ad leg.
Aquil.Fulg.& Rom.l. Qui ſe patris, C.
vnd.lib.& Iaſ.ibidem num.34.Nec mihi
reſpondeat aliquis cum Gloſſa d. cap.
Per venerabilẽ, in verbo Præſerim,illã
dictionem Præſertim,pro verbo Tãtum,
eſſe vſurpatam; quia eſſet primum diſſe
rendum, an aliquando dictio Præſertim
pro Tantum poſſet accipi:deinde in am
biguo à propria verborum ſignificatio
ne non licet recedere,l.Non aliter,ff. de
leg.3.Atq; etiam eadem noſtra interpre
tatio probatur,quod in verſ. Quod non
ſolum, inquit Innocentius, Pontificem
Maximum certis cauſſis inſpectis etiam
in alieno territorio,poſſe temporalem iu
riſdictionem exercere: vt Panor. & alij
ibidem,& cap.Nouit de iud. adnotarũt:
itaq; poterit legitimare, quamuis legiti
matus alteri ſit ſubiectus: propterea dic-
tio Præſertim non poterit pro Tantum

ditis ſuis extra fines regni. Poſtremo ad-
14 ducunt † l. Apud proconſulem, ff. de ma
num. vind. in qua Paullus; *Apud proconſu
lem poſtquam vrbem egreſſus eſt, vindicta manu-
mittere poſſumus.* Prima ſolutio ſit, vt intelli
gatur, dum eſt in itinere ad prouinciam;
neque eſt diuinatio. nam ſubiũxit: *Sed &
apud legatum eius manu mittere poſſumus, ex quo
prouinciam ingreſſus eſt.* Vel eſſet verior ſe
cunda noſtra ſolutio, vt intelligatur ꝙ ad
homines ſuæ prouinciæ ex eis, quę dixi
mus ĩ ſecũdo argumẽto huius partis. Vtri
uſq; ſententiæ argumentis reiectis, quid
15 igitur erit concludendum. & ſentio† ve
riorem eſſe hanc poſteriorem partem: pri
mum quod poteſt quis apud ſeipſum e-
mancipari, vel adoptari l. Si conſul. ſupr.
de adopt. tamen in ſeipſam non habet iu
riſdictionem l. Qui iuriſdictioni, infr. de
iuriſd. omn. iud. Deinde probo eandem
ſententiam ex l. An manumittere, ff. de
manum. vind. vbi traditum eſt, Iabole-
num, qui alterius erat prouinciæ in Afri-
ca & Syria ſeruos ſuos manumiſiſſe. Præ-
terea l. 1. C. de emancip. liber. homines
vnius municipij in alio emancipantur,
nec ſpectatur, emancipatũ eſſe alterius
municipij; ſed id ſolũ an municipij lexdu
umuiris poteſtatẽ dederit, nõ dico cõſue
tudo, vt ceteri ſcitiũt. Nã qui ita explicãt,
nõ legẽ interpretari, ſed peruertere mihi
videntur. Poſtremo idẽ oſtẽdo hoc argu
mẽto; ꝙ cũ iuriſdictio voluntaria inter cõ
ſentientes exerceatur, qui extraneũ adeũt
magiſtratum, in illum conſentire viden-
tur, & eius iuriſdictionẽ prorogare. qua-
re † prorogationis iure ſaltem in alienæ
16 iurisdictionis homines, & in alieno terri
torio exercebit magiſtratus voluntariã
iuriſdictionem l. 1. & 2, ff. de iud. & l. 1.
C. de iuriſd. omn. iud. volũtariam quoq;
iurisdictionem prorogari poſſe, ex facto
conſultus reſpondit Corneus conſ. 238.
& conſ. 259. lib. 3. Sed Bal. l. 2. ff. de off.
procons. putat in voluntaria iuriſdictio-
ne non dari prorogationem; quod proro
gatio lite conteſtata fiat, vt adnotatur l.
Si conuenerit, ff. de juriſd. omn. iud. hic
vero nulla fit litis cõteſtatio. quare ſiqua
in voluntaria iurisdictione videtur eſſe
prorogatio, ſubmiſſionem potius, quam
prorogationem appellat Baldus. Quæ
res cum tota pendeat ab intelligentia l.
Si conuenerit, dicam de ea per tranſen-
17 nam, quid ſentiam. Arbitror itaque † er-
rare noſtros doctores, qui frequentius
putant, iurisdictionem non dici proroga
tam, vt non liceat pœnitere; niſi lis conte
ſtata ſit. Puto itaque ſufficere, ſi itum ſit
ad iudicem, in quem conuentum eſt, vt li
tigaretur. addo & aliquid coram eo actũ
ſit, quo illius iurisdictioni ſe ſubijci vide
antur litigantes; idq; nobis expreſſit Afri
canus, qui inquit, † *Si conuenerit, vt alius præ
tor, quam cuius iuriſdictio eſſet, ius diceret; & prius-
18 quam adiretur, mutata voluntas fuerit; proculdubio
nemo compellitur eiuſmodi conuentioni ſtare.* di-
xit Africanus. *Et priuſquam adiretur, mutata
voluntas fuerit.* non dixit: Et priuſquam lis
conteſtaretur. Igitur non requiritur litis
conteſtatio: & hunc ſenſum amplectun-
tur Guillelmus & Baro d. l. Si conuene-
rit: quem confirmo: quia quauis l. Aper-
tiſſimi, & l. Vlt. C. de iud. & auth. de ex-
hib reis, §. Illud quoque, iudicem ſuſpe-
ctum recuſari permittatur vſq; ad litem
conteſtatam: tamen illæ conſtitutiones
de iudice dato loquuntur, qui nullam ha
bet iurisdictionem l. Ait prætor, ff. de re
iud. Nos vero de magiſtratu, in cuius per
ſona conſiſtit iuriſdictio, ad quem ſua
ſponte litigatores iuerunt, & conſentien
tes illius iuriſdictioni ſe ſubiecerunt. Sed
19 quæret quis, † cur ſi litis conteſtatio non
eſt neceſſaria, poſtquam eſt conuentum,
vt alius prætor ius diceret, permittitur
mutare voluntatem? Res ſanè difficilis
eſt, & quæ diu noſtros doctores pertur-
bauit. nos vero aliorum rationibus præ-
termiſſis, hanc in medium afferimus: cum
inita eſt conuentio, vt ſub alieno iudice
20 litigaretur; hac † ſola conuentione non
dicitur prorogata iuriſdictio, nec pacto
quidem nudo; ideoq; actus imperfectus
eſt, & ab eo recedere licet. nam quemad
modum ſi fuerit facta conuentio de ali-
qua re permutanda, non dicitur permuta
tio, ſed pactum de permutando, & nulla
oritur actio l. 1. ff. de rer. permut. item ſi
fuerit inita cõuentio de re locãda, vel vẽ
denda, nõ erit locatio, vel venditio; ſed
pactũ de locando, aut vendendo, Accur-

ſius l. In bonæ fidei, ff. de eo. quod cert. loc. vbi Albericus, Caſtrēſis, Fulgoſius, & Iaſō, & Alex. cōſ. 28. Pōderatis verbis, n. 5. lib. 4. in quibus terminis à pacto recedere licet, Caſtrenſis loco citato, ita ſi conuenit, vt alius iudex ius diceret, iuriſdictio non eſt re ipſa prorogata, neque pacto nudo, vt aliqui crediderunt; ſed eſt pactum de prorogando, & apud extraneum magiſtratum litigando. ideo cum actus ſit imperfectus, & nullo modo factus; ſed pactum de faciendo & prorogando, permiſſa eſt voluntatis mutatio, §. 1. inſt. de empt. & vend. Non eſſe prorogationem, ſed pactum de prorogando, oſtendo l. 1. ff. de iud. vbi Vlpianus ait, *Si ſe ſubijciant iuriſdictioni, & conſentiant:* igitur cum dixerit Vlpianus. *ſi ſe ſubijciant:* qui conueniunt, & conſentiunt tantum in alienū iudicem, hac ſola conuentione non dicūtur iuriſdictionem prorogare; ſed requiritur, vt re ipſa prorogent, & ſe ſubijciant, ſcilicet aliquem actum faciendo; vt prorogatio facta dicatur. Ex his perſpicua eſt ratio illius legis, atq; in iuriſdictione proroganda opus non eſſe litis conteſtatione: propterea nihil repugnabit voluntariam iuriſdictionem prorogari. Sed, vt eo reuertatur, vnde hùc diuertit oratio, concludo poſſe magiſtratum extra territorium ſuum, & in extraneos homines, qui alterius ſunt iuriſdictionis, voluntariam iuriſdictionem adminiſtrare. Prop-
21 terea † cum doctorum creatio voluntariç ſit iuriſdictionis; iure receptum videtur, vt in quouis collegio homines alterius iuriſdictionis regni, & prouinciæ fiant doctores, & in ſuis patrijs poſtea admittantur; niſi contraria adſit loci conſtitutio, vt olim erat in hac ciuitate, vt teſtatus Nicolaus Neapolitanus l. Sed & reprobari, ff. de excuſat. tut. & hodie adſunt aliæ ſanctiones. Sed illud tacitus non præteribo: quamuis certi iuris ſit, iuriſdictionem voluntariam in extraneos, & extra territorium exerceri poſſe ex legibus ſupra cita-
22 tis: tamen arbitror † non probari, Romano imperatori in Romani pontificis vrbibus, & prouincijs Romano pontifici ſubiectos homines legitimare concedi, vel è contrario quod ad ſucceſſionem. Olim enim fateor apud vnius prouinciæ proconſulem alterius prouinciæ homines potuiſſe manumitti, & emancipari: quia licet diuerſæ eſſent prouinciæ, attamen omnibus idem Cæſar imperabat: hodie vero dominia & regiones diſtinctæ sūt: & diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet, & non tantum prouinciarum iuriſdictiones inter ſe ſeparatæ ſunt: ſed etiā earum diuerſi domini exſiſtūt. qua ratiocinatione inſpecta opinor Cæſarem nec legitimare, nec doctores, nec equites, aut nobiles creare poſſe eos, qui Romano pontifici ſubijciuntur; neque probari, alterum principem in alterius principis homines voluntariam iuriſdictionem adminiſtrare poſſe: & hoc poſtea inueni fuiſſe ad vnguem animaduerſum ab Ancharano d. cons. 320. & Rolando d. cōs.
23 88. lib. 1. & quamuis † cap. Per venerabilem, probetur, vt ſupra concluſi, permitti Romano Pontifici legitimare eos, qui alij principi ſint ſubiecti, & non ipſi Pontifici Maximo; tamen nō obeſt: quia hoc nō eſt perpetuo verum; ſed in certis cauſis; & certis cauſſis inſpectis; vt ibidē ſcribit Innocentius in hæc verba. *Verum etiam in alijs regionibus certis cauſſis inſpectis temporalem iuriſdictionem caſualiter exercemus.* Et quæ ſequuntur. Eſt hæc ſolutio verior ea, quam attulit Decius d. cons. 557. in extremo aiens, id eſſe ſpeciale in Pontifice Maximo, qui habet iuriſdictionem in habitu in temporalibus, cap. Nouit, de iudic. nā dicam eſſe ſpeciali iure conceſſum Pontifici Maximo: ſed non in omnibus cauſſis; ſed certis cauſſis inſpectis; vt ibi eſt cō-
24 ſtitutum. Sed ſi quæratur, † quid in hac re obſeruare oporteat: dico vario iure nos vti. Nam ſi loquamur de legitimatione, Couar. lib. 4. decretal. ſecund. part. cap. 8. §. 8. num. 18. ait de multorum ſententia priorem opinionem obſeruari; vt legitimatio facta de eo, qui non ſit ſubiectus iuriſdictioni legitimantis irrita ſit, & inanis, & ita obſeruari; in qua ſententia eſt ex recentioribus Ceph. cons. 23. num. 76. lib. 1. Quam opinionem vt crebrius à noſtris receptam, & veriorem libentiſſime obſeruarem in omnibus vrbibus; exceptis eis, ī quibus cōtraria cōſuetudo

tudo vigeret: vt euenit ī dominio Veneto in quo legitimationes factæ à Cæſare recipiũtur, & habẽt oẽm effectũ ī ſucceſſionibus, & alijs, ac ſi à Republica Veneta factæ eſſent: vt aiũt Cagnolus l. vlt. nu. 25. ff. de iuriſd. om. iud. Paris. cõſ. 1. num. 15. lib. 2. & nouiſſime Tiber. Decian. conſ. 3. nu. 109. lib. 1. In doctoribus creandis paſſim obſeruatũ vidi, vt homines vnius prouinciæ in altera prouincia fiant doctores, & in ſuis patrijs retineant omnem dignitatem, & legata conſequantur eis relicta ſub conditione, ſi doctores fuerint creati: niſi in aliqua vrbe contraria adſit lex municipalis, quæ erit obſeruanda, àd alia, quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis, quid obſeruetur, nũc non deſcendo.

Secunda differentia inter voluntariã, & cõtentioſam iuriſdictionem eſt, quod in eis, quæ non ſunt principi reſeruata, contentioſa iuriſdictio competit magiſtratibus locorum l. Qui iuriſdictioni, ff. de iuriſd. omn. iud. Sed voluntaria iuriſdictio † nedum illis competit; ſed etiam
25 ijs iudicibus, quos noſtri doctores chartularios appellant; de quibus noſtri tractari putant l. 1. ff. de iud. & de eis mentionẽ habent eo loci Acc. in dictione. Qui trĩbunali. Barth. Bal. in primo & ſecundo commentario, Ang. & Caſt. Bar. l. Iubemus, §. Si ſanè hæc, nu. 14. C. de ſacroſ. eccl. & Bal. l. Secundum Diui, verſ. Regulariter, C. de donat. & hi iudices ſunt ij, quos in hoc regno vocamus iudices àd contractus. ideo † apud eos rectè fiet
26 manumiſſiones, adoptiones, & emancipationes, & de emancipationibus, vt corã hoc iudice, qui idem ſit notarius, fieri poſſint, voluit Ang. conſ. 93. Viſis, & inſpectis num. 3. Corn. conſ. 238. Viſa copia, & conſ. 259. Viſo puncto, & copia emancipationis, num. 7. lib. 3. & Curt. ſenior conſ. 4. Ratio eſt, quod hic actus voluntariæ iuriſdictionis eſt, d. l. 2. ff. de off. proconſ. quam hi iudices habitu ſaltem habent; ideo cum quis notarium & chartularium iudicem adit, eius iuriſdictionẽ ab habitu àd actum prorogat, & valebit emancipatio. Quæ opinio mihi communis videtur, atq; vſu receptã eſſe eiuſmodi emancipationem video; cum quotidie in hoc regno præſertim filijſ. apud notarium & iudicem chartularium emancipẽ-
27 tur. Et cum † inſinuatio, quæ àd roborandam donationem ſummam quincentorum aureorum excedentem requiritur l. ſancimus C. de donat. in eadem voluntaria iuriſdictione ponatur, Acc. auth. de defens. ciuit. §. Nullo exſiſtente, in verbo Quidquid, Bal. l. in hac num. 4. C. de donat. & Capic. decis. 203. In cauſa magnifici Hyeronimi, num. 14. coram eodem
28 iudice chartulatio rectè fiet. Ideoq; † ſum in opinione à nemine hactenus animaduerſa; vt donatio à notario ſcripta adhibito iudice ad contractus, vt quotidie fit, alia inſinuatione nõ indigeat. Quod alia comprobatur ratione. Nam emancipatio apud magiſtratum fieri debet, §. Præterea, inſt. quib. mod. ius pat. pot. ſolu. attamen ſat eſt, iudicem chartularium adhibere, vt ſupra docuimus: idem igitur in Inſinuatione; cum donationem inſinuari ſufficiat apud magiſtratum, vel ciuitatis defenſorem l. In hac, C. de donat. Quare ſuperuacaneum erit diſputare, an iuſiurandum ſuppleat vim & poteſtatem inſinuationis.

29 Secunda iuriſdictionis diuiſio eſt, † quæ alia eſt iuriſdictio ordinaria, de qua in ſuperioribus titulis eſt tractatum, alia mandata, ſeu, vt noſtri dicũt, delegata; de qua
30 ſub noſtro titulo agitur; ſi† quæratur quid inter vtramq; interſit. Papinianus l. 1. §. vlt. infr. eo. Iulianus l. Et ſi prætor infr. eod. & l. More maiorũ, & Vlpianus l. Solet, de iuriſd. omn. iud. Sic ordinariam à mãdata iuriſdictione diſtinxerunt; quod qui ordinariam obtinet iuriſdictionem, eam ſuo iure habet; ſed qui mandatam habet iuriſdictionem, alieno beneficio habere exiſtimatur. Quæ verba ita interpretatur Angelus l. More maiorum, nume. 1. ff. de iuriſd. omn. iud. vt qui ordinaria potitur iuriſdictione, ſuo iure eam adminiſtrare dicatur, id eſt, ex iure in ſua perſona exſiſtente, & in ipſo magiſtratu, qui eam obtinet; ea de re iuriſdictionis nedum vſum; ſed etiam proprietatem habere putatur. at is, cui à magiſtratu mandata eſt iuriſdictio, alieno iure & beneficio habet, id eſt, ex iure apud mandantẽ

B 2 magi-

magiſtratum manente; ideoq; iuriſdictio-
nis nudum habet vſum,& non proprieta
tem;quia iuriſdictionis proprietas ſem-
per eſt infixa magiſtratui mandāti; & àb
eius perſona nunquam diuellitur ; ideo
in delegatum non transfertur proprietas;
ſed nudus vſus ex Papiniani teſtimonio
31 l.1.† §. Qui mādatam,inf.eod. *Qui man-
datam iuriſdictionem ſuſcepit,proprium nihil habet*
pro proprietatem non habet: *Sed eius, qui
mandauit iuriſdictione vtitur,* pro iuriſdictio-
nis mandantis habet vſum,& Angeli ſen
tentiam ſecuti ſunt ibidē Caſtrēſis num.
1.Alex.num.2.Ias.num.1.Dec. num. 3.
Curt.num.6.& idē Dec.cap. Cum cauſ
ſam, ī extremo,de appell.vbi teſtificatur
eſſe communem opinionem, Bellonus
in tract.de off.ei.num.54.& Cagnol.nu-
me.8.& hic Riminaldus iunior num.54.
32 Ego † in hoc nihil inter ordinariā & man
datam iuriſdictionem intereſſe puto: nā
qui mandatam habet iuriſdictionem, vt
iudex delegatus,æque eius obtinet pro-
prietatem,ac qui habet ordinariam, illud
minus habet, quod eam non ſuo,ſed alie
no beneficio obtinet. Nam proprietas
res ipſa eſt,l.Quæſtio,inf.de verb.ſig.vn
de proprietas iuriſdictiōis nihil aliud eſt,
quam ipſa iuriſdictio:at in eum,cui man
data eſt iuriſdictio,transfertur ipſa iuriſ-
dictio,d.§.Qui mandatam;is igitur pro-
prietatem iuriſdictionis habet. Deinde
qui vſum habet, rei parte potiri exiſti-
matur,l.Qui vſumfructum,inf. de verb.
obl.ſed in eum,cui iuriſdictio mandatur,
totum iuriſdicundi officium tranſit l.1.
§.Damus,inf.de ſuſp.tut.igitur non ſolū
vſus,ſed & ipſa proprietas. Tertia ratio
ſit,quod iuriſdictionem mandare, mea
ſententia,vt infra fuſius explicabo, nil ali
ud eſt; quā procuratorem conſtituere in
iuriſdictione exercenda;vt is,cui eſt mā
data,eam vt procurator exerceat nomi-
ne mandantis l.Et ſi prætor,inf. eo . & l.
Et quia,inf.de iuriſd.omn.iud.at procu-
rator,cui à domino ſunt mandatæ actio-
nes,vt domini nomine eas exerceat,dire
ctas habet actiones nomine domini,non
vtiles,Gloſ.l.3.ī verbo, Statu,ff.pro ſoc.
& copioſè Venuſinus in commentario
§.Si actor,ff.de procur. pariter igitur,cū
is,cui mandata eſt iuriſdictio eam exer-
ceat nomine mandantis,& ſit veluti pro-
curator,directam habebit iuriſdictionē,
& eius proprietatem;non vſum & exerci
33 tium.Eſt Camillus Plautius † l.1.in ver-
bo Delegatam,in ſecunda opinione, in-
quiens,ordinarium ſuo iure obtinere iu
riſdictionem,quod proxime habet à le-
ge,vel principe,l.Et quia, inf. de iuriſd.
omn.iud.delegatus alieno beneficio ha-
bet,quod non proxime à lege, vel princi
pe conſequitur;ſed à magiſtratu, qui eā
mandauit,cuius miniſterio habere vide-
tur à lege mandatam iuriſdictionem con
firmante d.l.Et quia, A vero hæc opinio
eſt aliena;primū quod ea verba *Suo iure*,
hanc interpretationem non admittunt,
id eſt,proxime à principe,vel lege. Sunt
enim verba per ſe prolata,& ad alterum
non referuntur.Deinde hæc opinio nō
ſubſiſtit in eo,cui à principe mandata eſt
iuriſdictio.is ordinariam non habet iuris
dictionem,ſed mandatam,l.1. C.vbi, &
ap.quem,ex cōmuni ſenſu nūc loquor :
habet tamen proxime à principe. Verius
eſſe arbitror, † vt ordinarius magiſtratus
34 iure ſuo habeat iuriſdictionem, id eſt,
quia talis magiſtratus ; vt prætor , quod
prætor eſt,& præſes iure ſuo habet iuris
dictionem , quatenus præſes, & hanc ſi-
gnificationem ea verba, *Suo iure* præſefe-
runt. Is autem, cui iuriſdictio manda-
ta eſt, alieno beneficio habet iuriſdictio
nem ; quaſi non quia eiuſmodi ſit magi-
ſtratus; ſed quoniam alterius auctorita-
te vtitur;vt ſi à præſide prouinciæ cauſſa
mandetur prætori,in ea cauſſa non ſuo
iure exercet iuriſdictionem , vt prætor ;
ſed alieno beneficio ſcilicet præſidis mā
dantis l.Et ſi prætor,inf.eo.id eſt,nō qua
tenus eſt prætor,ſed veluti præſidis quo
dāmodo procurator in eo actu:& in hoc
cum communibus conuenio;in eo rece-
do,quòd vterq; iuriſdictionis habet pro
prietatem,nedum vſum;atq; quod Papi-
nianus ſcripſit § . Qui mandatam , hanc
35 recipit interpretationem, *Qui † mandatam
iuriſdictionem ſuſcepit,proprium nihil habet*, id eſt
iuriſdictionem non exercet ſuo iure.l. Et
ſi prætor,ad quod explicandū ſubiunxit,
Sed eius, qui mandauit , iuriſdictione vtitur. Pro
exer-

exercet iuriſdictionem mãdantis,& mãdantis nomine non ſuo.Ex vtriuſq; iuris dictionis differentijs,definitiones eliciemus,philoſophum imitati,qui 2.phys.3. ex artis & naturæ differentijs expoſitis ea rum definitiones tradidit. Iuriſdictio or
36 dinaria † eſt iuriſdicundi poteſtas ſuo iu re competens.Ea verba ſuo iure eã à mã data ſeparant,quæ alieno beneficio com petit,l.1.§.vlt.inf.eod.l.More,& l.Solet, infr.de iuriſd.omn.iud.Mandata iuriſdi-
37 ctio † eſt iuriſdicundi poteſtas alieno iu re competens.Vtilitas autem huius quæ
38 ſtionis erit; cognoſcere, † cum princeps alicui ordinario magiſtratui cauſſam cõmittit,qui alias in ea cauſſa erat competens iudex,an in ea cauſſa magiſtratus ſit iudex ordinarius vel delegatus; & ſic videtur diſtinguendum: aut princeps ſimpliciter cauſſam committit,vt ſæpe reſcri bit ad libellum alterius; vt illuſtriſſimus huius regni prorex, ſolet ſic dicere: Magna curia iuſtitiam faciat, & tum vt ordinarius iudex procedet; & reſcriptũ principis eſt ad excitandam iuriſdictionem magnæ curiæ, & hoc mihi videtur in terminis probari l.Sæpe audiui Cæſa rem,& l.Generaliter,ff.de off.præs.quatenus deciditur,præſidem debere æſtima re; an eiuſmodi ſit cauſſa,vt ipſe debeat cognoſcere,ſcilicet iure ordinario,vel iu dicem dare ex qualitate cauſſæ. & etiam quoniam cum de præſide,vel magna curia facta eſt mentio,vt præſes,vel magna curia cognoſcat,videtur præſidis & magnæ curiæ præcipua ratio habita, quate nus eſt præſes,vel magna curia,argumen to l. Si communis ſeruus, in dictione *Dominis meis*, ff.de ſtip.ſeru.& ideo vt iu re ſuo præſes, vel magna curia cogno ſcat. Aliquando princeps addit in reſcrip to ea verba,Auctoritate noſtra, vel vices noſtras tribuimus: & tum,quoniam acta non fiunt auctoritate præſidis,vel magnę curię; ſed principis vel proregis; erit iu dex delegatus l.Et ſi prætor,infr.eod. & l.More maiorum,infr.de iuriſd.om. iud. cum non iure ſuo;ſed alieno beneficio, id eſt,principis vel proregis reſcribentis procedat præſes,vel magna curia,d.l. Et ſi prætor,& l.More maiorum,Hæc diſtin ctio tradita eſt cap.Cum aliquibus,de re ſcrip.lib.6.& recepta à Bartholo Alexan drò,& alijs,d.l.More maiorum; ſed non conſiderarunt omnia iura à nobis adducta.

Accurſij gloſemmatis duæ exſtãt prin cipes partes,in prima primam affert con tinuationem; in ſecunda, Alij ſic; adducit ſecundam.In hunc itaq; modum,& in hæc verba hunc titulum cum anteceden tibus in priori parte connectit. Dictum eſt de officio ordinarij,nunc delegati: licet & de ordinario aliquæ leges dicant. Ex quo tria eliciuntur enuntiata; vnum eſt,magiſtratus eſſe ordinarios. Nam cũ dicat Accurſius,ſuperius de officio ordi narij fuiſſe tractatum:& de magiſtratibus ſint ſuperiores tituli; vt de officio conſu lis; prætoris,præſidis,& aliorum:magiſtra tus itaq; ſenſit eſſe ordinarios. Alterum eſt pronuntiatum, eum, cui iuriſdictio mã datur,delegatum appellari.Etenim, cum in noſtro titulo agatur de eo, cui manda ta eſt iuriſdictio: & hic velit Accurſius de delegato tractari, proculdubio ſenſiſſe videtur,eum,cui iuriſdictio eſt manda ta,delegatum appellari. Tertium autem eſt pronuntiatum,connexionem ad ea re ferri,quæ præcipuè & crebrius in tractatu aguntur;nec ea ſpectari, quæ obiter, vel per transennam declarantur. Quod illis verbis nobis expreſſit Accurſius,Licet de ordinarijs aliquæ leges dicant. ac ſi dixiſſet,id tamen ſpectandum non eſt
39 in continuationibus. Etſi † tacito quodã conſenſu primam concluſionem omnes noſtri,quos hactenus ego viderim, receperunt,& expreſſim Coraſ.l.2.§. Eo tem pore,num.1.ff.de orig.iur. Ventura d.l. 2.§.Deĩde Cornelius Sylla,Menoch.de arbitr.iud.quæſt.91.n.13.& ante eos do cuerat Ariſt.lib.4.polit.cap.15.Hotoma
40 num † tamen inuenio diſſentientem, ac in commentario de verbis iuris ſcribentem,magiſtratuum alios ordinarios,alios extraordinarios exiſtimari. Ordinarios vocat,qui ſolemni more quotannis creã tur;vt conſul,prætor,ædilis,quæſtor.Sed qui,cum vſus reipublicæ tantum poſtulat,& aliqua noua de cauſſa conſtituũ tur,extraordinarij ſunt. quo in numero

erant

erant dictatores, præfecti annonæ, & vigilum. Neq; à Hotomani opinione diſcrepare videtur Baro d.l.Si in aliquam, ff.de off.procons. vbi etiam magiſtratus nominat, qui extra ordinem ius dicunt. Hotomani opinio mihi perſuaderi non poteſt: nam qui extra ordinem creantur, magiſtratus non ſunt; teſtis eſt locupletiſſimus Pomponius l.2.§.Sane præfectus annonæ, ff.de orig.iur. *Sane*, inquit, *præfectus annonæ & vigilium, quanquam non ſunt magiſtratus, ſed extra ordinem conſtituti, tamen ij, quos cis tyberim diximus, poſtea ædiles ſenatusconſulto creabantur.* Neq; † Zaſio d.l.2.n 67.
41 & Cagnolo n.87.aſſentior, dum aſſerũt præfectum annonæ, & vigilum eſſe magiſtratus; nam magiſtratus eos appellauit Feneſtella, ſed d.§.Sanè præfectus, Pomponius ideo nõ nominauit magiſtratus, quòd inter minores fuere, quibus ſenatus vocandi ius nõ erat, vt maioribus magiſtratibus. Quam rationem nõ probo: nã ea ratione d.l.2. Conſules, Prætores, & Cenſores tantum fuiſſent magiſtratus appellandi; cum ij tantum ſint maiores, & reliqui præter hos minores, vt ſcribit Gellius lib.13.noct.att.cap.13.paſſim tamen omnes, qui non dicunt extra ordinem ius, magiſtratus appellari videmus d.l.2.& alibi. Eodem accedit, quod Pomponius à magiſtratuum nomine ideo eos excluſiſſe videtur, quod extra ordinem ſint conſtituti, nec perpetuo ſint; non quod non eſſent de maioribus magiſtratibus, & quod nõ erat eis permiſſum vocare ſenatum. Vnde Vlpianus etiam idẽ eſt nobis teſtificatus l.Si in aliquam, in extremo, ff.de off.procons. *Cum pleniſſimã, inquit, iuriſdictionem proconſul habeat, omnium partes, qui Romæ quaſi magiſtratus vel extra ordinem ius dicunt, ad ipſum pertinent.* Communis itaq; doctorum hominum conſuetudo id effecit, vt qui ſolemni ritu perpetuo crearentur, magiſtratus eſſent, qui extra ordinem f.cus. Feneſtella vero abuſiue locutus eſt.

42 Hinc conſtituo, † vt ex hac re etiam aliquam vtilitatem conſequamur, municipalem legem de magiſtratibus ſtatuentem, ſi ateat ratio, non eſſe de ijs accipiẽdam. qui extra ordinem creantur: cum non ſint ex propria vocabuli ſignificatione magiſtratus: & propriem municipali lege interpretentur verba l.3.§. Hæc verba, ff.de neg.geſt.& l.1.§.Hoc interdictũ de ciſterna, ff.de font. Secundum prõũ
43 tiatum, † eum, cui mandata eſt iuriſdictio, delegatum appellari, hæcq; duo nomina idem valere: receperunt Accurſius l. Nec mandante, infr.de tut. & cur.dat. ab ijs, glos.in extrauag.com.Sedes apoſtolica, ĩ verbo Iudices, Purpuratus, Orianus, Cagnolus, & Riminaldus iunior hoc lo-
44 co. In qua ſententia † eſſe videtur Papinianus infr.l.1.cum ait. *Et ideo errare videntur magiſtratus, qui eum publici iudicij habeant exercitationem lege, vel ſenatusconſulto delegatam,* &c.ſed cum in quibuſdam pandectis legatur *Delatam*, hoc Papiniani reſponſũ hanc opinionem non probat. atq; etiam ſi eam lectionem admitteremus, in qua *Delegatam* ſcriptum eſt; in alia ſignificatione acciperetur, ſcilicet, pro ea iuriſdictione, quæ à lege magiſtratibus iniungitur, eaq; ordinaria eſſe putatur, nõ mandata. vt etiam accipiendus eſt Vlpianus
45 † l.1.de dam.inf.eo loci. *Ideo magiſtratibus municipalibus delegandum hoc rectè putauit*, ſcilicet id præcipiendo prætor in ſuo edicto, quod legis vicem obtinet, §. Prætorum quoq; edicta, inſt.de iur.nat.gent. & ciu. & quod l.1.dixit: *Magiſtratibus municipalibus delegandũ putauit*, idem Vlpianus l.Dies, §. Si intra, vers.Duas, ff. eo.tit. ſcripſit, *Magiſtratibus municipalibus prætor iniunxit*, qua ſi Delegare pro Iniungere vſurpauerit; & non in ea ſignificatione, in qua noſtri acci-
46 cipiunt. Neque alicuius momenti † eſt Gordiãi cõſtitutio l.A iudice, C.de iud. *A iudice iudex delegatus*, inquiens, nam præterquam quod iudex datus, non delegatus in pleriſq; codicibus ſcriptum eſt; ẽt ea vox *Iudex delegatus* in alia ſignificatione vſurpatur pro iudice dato; vt l. Apertiſſimi, C.eo.tit.de iud.eſt quoque accepta. Imo idem Gordianus eadem l.A iudice, declarauit, per iudicem delegatum iudicem datum intellexiſſe. nam ſubiunxit; *Niſi à principe iudex datus fuerit.* apertè innuens per iudicem delegatum ſignificaſſe iudicem datum. Datus autem iudex ab eo, cui mandata eſt iuriſdictio, longe

diſtat

diſtat,vt poſterius audietis. Verius itaq; eſſe ſemper arbitratus ſum,Delegati iudicis nomen in pandectis non reperiri: in codice rariſſime,& non pro eo,cui iuriſdictio mādata eſt,ſed pro iudice dato, Fateor in ſacris canonibus Pontificio iure delegati iudicis nomen ſæpe eſſe vſurpatum pro eo,qui mandatam iuriſdictionem ſuſcepit;vt in titulo de officio iudicis delegati,& alibi ſæpiſſimè.Non enim propriam vocabulorum ſignificationem decretalium librorum ſcriptores amplexi ſunt : ſed ſæpe communes ſententias Cæſarei iuris doctorum ſunt ſecuti.

Hanc primam Accurſij connexionem
47 †crebrius noſtri recipiunt;vt Decius,Cagnolus,& Riminaldus iunior ſentiunt. Decanus tamen Senenſis obijcit, quod l.1.& 2.infr.eo.de cauſſis agitur, quæ mādari nequeunt;connexio itaq; hæc non includit omnes huius tituli leges, nec recipienda videtur; ita quoq; idem tacitè obijcit Curtius iunior,& ſoluit: cum agitur, quæ cauſſæ poſſint, vel non poſſint mandari;tum etiam agi de officio delegati:Quoniam quod ſit officium delegati, intelligi non poteſt; niſi antea intelligatur,quæ cauſſæ permittantur,vel denegētur mandari.vt ſi eæ ſint mandatæ, quas mandare licet,is,cui mādatæ ſunt, formā infra præſcriptam ſeruet : Sin autē aliæ, tunc abſtineat.Aſſenſus eſt & huic ſolutioni Riminaldus iunior.

48 Secunda Accurſij connexio eſt †, Dictum eſt de iuriſdictione ordinaria, quæ eſt in cognoſcendo,nunc de ea, quæ eſt in delegando.At Caſtrenſis hanc continuationem improbat: nā ex ea ſequitur, agi in hoc titulo de officio delegantis, cum ad eius officium ſpectet delegare. Titulus nihilominus pollicetur de officio delegati.Ideo ſic eſt inſcriptus, *De officio eius, cui mandata eſt iuriſdictio*. Non quadrat igitur noſtro titulo hæc ſecūda continuatio.Alexander vero Accurſium tuetur: quia agitur etiam hic de officio delegantis,vt l.2.infr.eo.de prætoris, & præſidis officio tractatur:l.Cognitio,verſ.Cū propriam,de proconſule.Sed Alexandrum optime impugnat Decius; nam quod de ordinarijs magiſtratibus hic agitur, obiter dicitur ad cognitionem officij eius, cui mandatur iuriſdictio;continuatio autem ad ea debet referri, quæ principaliter tractantur, arg.l.Si quis nec cauſſam, ff.Si cert.pet.& adnotat Accurſius in tit. ff.de iuriſd.omn.iud. & in prima parte huius gloſſemmatis,Salic.ī tit.C.de ſeru. fug.in initio,Barth.in tit.ff. ſolut.mat. 2. opp.& ipſemet Decius ī tit.C. qui adm. n.10. Continuatio præterea fieri debet, vt rubrica loquitur; Sed de officio delegati loquitur; nam de iuriſdictione ordinarij in delegando agitur l. More maiorum,iuncta l.ſeq.infr.de iuriſd.omn.iud. Bellarmatus alia via Accurſium tueri conatur,& ait in hoc titulo agi de officio ordinarij; quia omnia ferè huius tituli reſponſa tractant, quæ cauſſæ poſſint, vel non poſſint mandari,vt ex l.1. eſt perſpicuum;& l. 2.& l.Cognitio. Neq; verba noſtræ rubricæ obſunt. etenim accipi debent in hunc ſenſum, *De officio eius,cui mandata eſt iuriſdictio*. à lege,non àb homine;is autem ordinarius eſt;vt l.1. oſtendam. Grauiter meo quidem iudicio errauit Bellarmatus. Ac verum eſt hic agi, quæ cauſſæ poſſint mandari:ſed id fit,vt ſciri poſſit,mandata iuriſdictione,quod ſit eius officium,cui iuriſdictio mandata eſt, & de quibus poſſit cognoſcere. Verba noſtri tituli *De officio eius,cui mandata eſt iuriſdictio*, intelligi debent àb homine, cum dubia rubricæ verba ex legibus recipiāt interpretationem, vt infra in rubrica: *Ne quis eum,&c.* quæ verba in legibus explicātur.Sed in omnibus legibus vbi de mandata iuriſdictione ſit mentio, àb homine intelligitur,vt l.1.eo loco. *Mandata iuriſdictione tribuuntur*, ab ordinario ſcilicet l.2. *Mandata iuriſdictione à præſide* l.3.4.& 5.idem inſpicere licet; igitur & rubricæ verba de iuriſdictione ab homine & ordinario magiſtratu mandata accipiuntur.

Deniq; ſic nos hunc titulum cum antecedentibus connectimus; † Sed ptimū
49 illud ponendum eſt, proconſulis & aliorum magiſtratuum officium in duobus conſtitiſſe,in iuriſdictione exercenda,& etiam in alijs rebus adminiſtrandis, vt bus bellicis & alijs,de quibus in l. Si in aliquam,ſupra de off.procōs.& l.De omnibus

nibus,ff.de off.præs.ſed Iuridici Alexan-
driæ officium in iurisdictione tantum cō
ſiſtebat,vt Baro in rubr.ff.de iurisd. om.
iud.teſtatur. Quibus ſic conſtitutis, ita
ſentio,eſt ſuperius tractatum de officio
eorum magiſtratuum, qui iurisdictionē
habebant,& aliam adminiſtrationem, vt
de officio conſulis, præſidis,& aliorum.
ſed in antecedenti titulo actum eſt de of
ficio iuridici Alexandriæ,qui iurisdictio
nem tantum exercebat ordinariam; ſed
alia adminiſtratione carebat; ideo nunc
de officio eius agitur, qui tantum habet
iurisdictionem,ſed mandatam,non ordi
nariam.Nam iuris dicundi officium tan-
tum tranſit mandata iurisdictione.

Sed ex prima Accurſij continuatione
ſequitur, antea dictum eſſe de ordina-
rijs iudicibus,quam de eis,quibus ab or-
dinarijs mandata eſt iurisdictio. Quod
ea ratione factum putat Decius, quod
ordinarij iudices nobiliores ſunt ſuis de
legatis;quia ab ordinarijs pendent,l.Iudi
cium ſoluitur,inf .de iud. digniora autē
præmitti debent l.1.& 2.ff.de alb. ſcrib.
Quæ ſanè ratio ī eis locum obtinet, qui
ab ordinarijs mandatam ſuſcipiunt iuris
dictionem;ſed qui à principe ſunt dele-
gati,maiores & nobiliores ſunt ordina-
rijs;cum principis perſonam gerant, cap.
Sane, 2.de off.deleg.c. Per tuas,de mai.
& ob.& l.vlt.infr.de alb.ſcrib.Qua de re
cum in decretalium libro tractetur de
eis,quibus à principe ſeu Pontifice ma-
ximo mandata eſt iurisdictio, titulus de
officio delegati antepoſitus eſt titulo de
officio ordinarij, vt ſenſerūt Caſtrenſis,
Alex.& Iaſ.hoc loco.Vnde de aliquibus
inueſtigandum eſſe puto, & primum an
prīcipis delegatus ordinario ſit dignior,
deinde habeat ne ordinarius firmiorem
iurisdictionem principis delegato;tertio
an habeat capaciorem:Poſtremo de or-
dinis ratione pandectarum & decreta-
lium. Venio † ad primam difficultatem,
50 in qua ſenſerunt Caſtrenſis, Alex. Rimi-
nal.Ias.Dec.Curtius, Cagnolus, Oria-
nus,& Niger hoc loco,Ioan.And. Butr.
[illegible]c.& Fel.in tit.decretal.eum,cui à prin
cipe mandata eſt iurisdictio,antecellere
ordinarium quemuis magiſtratū. In qua
controuerſia non afferam omnia argu-
menta,cum ſatis copioſè de hac ab alijs
diſputetur;& ſæpe adducantur leuia argu
menta,adducam itaque inſigniores ratio
nes,in quibus vel diſputationis difficul-
tas poſita eſt;vel in ſuis ſolutionibus alij
mihi non ſatisfaciunt. Prima ſanè ratio
huius communis ſententiæ eiuſmodi eſt:
idem honor,ac reuerentia præſtanda eſt
repræſentanti,quæ repræſentato haben-
da eſt,cap.Grandi,& cap.vlt.de ſuppl.ne
gl.præl.lib.6.at principis delegatus eius
induit perſonam cap.Sane,2.de off. de-
leg.vbi ſcribit Pontifex maximus, *Iudex à
nobis delegatus vices noſtras gerit.* inſtar itaque
principis eius delegatus ordinario magi
ſtratu erit nobilior. Adnotatur præterea
d.cap.Sane, delegatum epiſcopo præfer
ri;cuius cauſſam ſuſcepit iudicandam.
Epiſcopus autem ordinarius eſt cap. 1.
de off.ordin.Hoc argumentū, quod ita
validum,firmumq; eſſe videtur, leue eſt
& inane. Nam quod dicitur,† eundem
51 honorem habendum eſſe delegāti & de
legato: ideoq; vt principem,eius delega
tum eſſe venerandum, non eſt omnino
verum.Fateor equidem alterius perſonā
gerentem,vt illius locum tenentem eſſe
colendum cap.vlt.93.diſt.eo loci. *Sicut
illius locumtenens venerabitur;* attamen non tā
ta reuerentia eſt aduerſus delegatū ad-
hibenda,quāta deleganti habetur. Hinc
non eadem reuerentia,quæ patrono de-
bita eſt;eius tutori,aut curatori debetur,
l.Sed ſi hac,§.vlt.ff.de in ius voc. Neque
vicarius eodem honore,quo Epiſcopus,
eſt afficiendus,nec eadem reuerentia ad
hibenda; nec idem honor domino & ei-
us magiſtratui eſt habendus, licet eius
perſonam ſuſcipiat, Bal.d.l.Sed ſi hac,§.
vlt.Dec.d.cap.Sane,nu.2.& Hypp.Rim.
hoc loco n.64. Vnde veriſſimum etiam
eſſe puto,† legatos ſuperiorum principū,
52 quos oratores vocant,nec inferiores prī
cipes excellere,nec eis antecedere debe
re,aut altiori loco ſedere,vt illis permit-
teretur,quorum ſunt legati.Merito itaq;
Chriſtianiſſimus rex ducem allobrogū
Venetis legatis prætulit,vt Dec. d. cap.
Sane,ſenſit,& codē loco Pariſienſis gloſ
ſator,& hic Purpuratus.Optime quoque
conſti-

conſtituit Freccia lib.3.ſubfeud.cap. vlt.
à nu.52.digniorũ baronũ procuratores
nõ eſſe baronibus inferioribus ãteponẽ-
dos ĩ comitijs regni,vel fidelitate iuran-
da;& ſic obſeruari voluit in n.44.dũ ordi
nẽ præſcripſit.Reſpõdeo ẽt ſecũdo loco,
53 † legatos iſtos ſuorũ dominorũ perſonã
ĩduere;nunquã tamẽ eorũ dignitatẽ adi
piſci.Nã Cæſareus orator Cæſaream nõ
hẽt dignitatẽ,nec regius regiam cõſequi
tur dignitatẽ.,Eſt dignitas quid perſona-
le,nec perſonã egreditur,l. Quia tale, ff.
ſol.matr.& regiæ dignitatis character in
legatũ nõ trãſibit; ita neq; in prĩcipis de
legatũ erit trãſlata prĩcipis, regiſue digni
tas,& prærogatiua. at princeps,vel dux,
qui ipſe præſens ſit,ſuũ hẽt ſplendorẽ, &
54 merito antecedet.Tertio accedat, † ꝙ de
legatus procurator tantũ quidã ẽ iurisdi
ctionis adminiſtrãdæ,hinc mandatũ dici
tur iurisdictiõis l.Et quia,ff.de iuris. om.
55 iud.Vnde† a ꝓcuratoris mandato ad lites
ad iurisdictionis mandatũ licet argumen
tũ ducere,quo argumenti genere vſus ẽ
Paullus d.l.Et q̃a, Abb.c.cũ olim,in ini-
tio,de off.deleg.Alex.l.More maiorũ,nu.
5.inf.de iurisd.om.iud.& Soc.l.1.n. 39.
inf.quis & à quo.Quare ſicut in procura
torẽ ad lites dignitas domini nõ tranſit;
ſed ſolũ poteſtas litiũ exercendarũ:& ad
56 certũ actũ;vt de syndico,qui† totius ciui
tatis ſuſcipit perſonã; ſed ad eum actum
tantum,ad quem eſt creatus Frecc.lib.3.
ſubfeu.cap.Syndicus,nu.5.ex l.1.§.Qui
bus,ff.quod cuiuſq; vn nom.adiuncta re
gula l.In agris,ff.de acq.rer.dom.ita neq;
in principis delegatum principis delegan
tis transferetur dignitas; ſed poteſtas tan
tum iurisdictionis adminiſtrandæ, & di-
gnitas pro ea rata parte. Quippe qui di-
gnitas Cæſarea,aut Regia ab eis confer-
tur,qui Cæſarem,vel regem creant. cap.
Ad apoſtolicæ,de re iud.lib. 6. cum ibi
57 adnotatis.Quarto † Dux,vel princeps to
tius ducatus,vel regni fulget honore, ar-
gumento l.1. ſupra de conſt.princip. eo
loci. *Ei,& in eum omne ſuum imperium, & po-*
teſtatem contulerit, & §. Sed & quod princi
pi,inſt.de iur.nat.gent.& ciu. & tradidit
Bal.cap.vn.nu.2.de feud.march. duc. &
com.at delegatus,vel legatus ducis, vel
regis in ſingulari negotio ſuſcipit perſo-
77 nam; ideo æquum non eſt eadem ſplen-
dere maieſtate,& prærogatiua,qua dele-
gans,vel princeps pollet,l.Quæ de tota,
infr,de rei vend.Poſtremo animaduertẽ
dum eſt ẽt,alia ratione leuiſſimũ eſſe ei-
usmodi argumentũ.Nam † ordinarius ẽt
58 principis gerit perſonam.Hinc M.Tulli-
us lib.off.1. *Eſt igitur proprium munus magi-*
ſtratus intelligere,ſe agere perſonam ciuitatis,debe-
req; eius dignitatem, & decus ſuſtinere. Cum
reſpublica vigebat,eius perſonam ſuſci-
piebat magiſtratus,dignitatem, & ſplen-
dorem; hodie regis,à quo creatur.atque
hoc amplius eſt in ordinario,quàm in de
legato,ꝙ delegatus principis ſuſcipit per
ſonam,& decus in ea cauſſa tantũ; at or-
dinarius in cauſſarum vniuerſitate, & to
59 ta iurisdictione.Nec obeſt †cap.Sane, 2.
de off.del.Nam ibi dicitur delegatus ma
ior eſſe epiſcopo,cuius cauſſam ſuſcepit
terminandam,& in illa cauſſa tantum;igi
tur non eſt alijs epiſcopis maior, de quo
rũ cauſſa nõ cognoſcit,nec eo epiſcopo
in alijs cauſſis.ſic ẽt quosdã ſenſiſſe inue
nio.Ac tantũ abeſt,vt ibi hæc opinio pro
betur,vt contraria potius demonſtretur.
Adducitur ſecũdo loco cap.Per tuas,de
mai.& obed.vbi eſt conſtitutũ, deferen-
dũ eſſe ei ſubdiacono,qui à Põtifice Ma
ximo eſt ſacris initiatus: Interpretatur
Glos.vt is antecedat eis,qui ab epiſcopo
ſunt initiati,& l.2.ff.de alb.ſcrib.antepo-
nũtur ij,qui dignitates principis iudicio
ſunt cõſecuti,eis,qui municipalibus ho-
noribus functi ſunt.Antecedere itaq; de
bent,qui à prĩcipe ſunt delegati.Diſſolu
unt aliqui,id tantũ his conſtitutionibus
probari,delegatũ principis dignitate ex-
cellere eos,qui à magiſtratibus ſunt dele
gati.Poſſet replicari,probari ẽt delegatũ
prĩcipis ordinario eſſe nobiliorẽ:cũ dele
gatus principis à principe habeat iurisdi
ctionẽ;ordinarius à lege l.1.inf.eo. Secũ
dã adiungamus ſolutionẽ,pariter delega
tos prĩcipis,& ordinarios magiſtratus prĩ
cipis oraculo habere dignitates:cũ & or
dinarij à prĩcipe creẽtur l.1.ff.ad l.Iul.de
amb.& quãuis ordinarijs magiſtratibus à
lege tribuatur iurisdictio & dignitas. Lex
tamẽ principi cõparatur. Eſt.n. princeps

viua lex in hoc orbe,§.vlt.auth.de conſ.
Et quod à lege proficiſcitur, à principe
emanare quis dubitabit? quandoquidẽ
à principe ſit lex cõſtituta,l.1.ff.de cõſt.
princ.§.Sed & quod principi,inſt.de iur.
nat.gent.& ciu.& l.vlt.C.de leg.& quod
alicuius rei eſt cauſſa,idem cuiuſcunque
effectus,qui ex ea oritur,cauſſa eſſe iudi
catur,l.Manumiſſiones,ff.de iuſt. & iur.
Tertio Riminaldus ſic ducit argumentũ.
Mãdata iuriſdictione à principe,eius de
legato ea conceduntur,quæ ipſi principi
ſunt reſeruata,de quibus l.1.§.de qua au
tem,infr.de poſt.Hæc aũt ordinarijs ſunt
denegata,vt Caſtrenſis l.1.inf.eo. ſenſit:
Delegatus itaq; principis vt dignior di-
gniora habet.Morte quoq; delegati ex-
tincta iuriſdictio ad ordinarium non de
uoluitur;ſed redit ad principem,cap.Pa-
ſtoralis,§.Præterea,de off.ord.Bal.adno-
tat l.Si vt proponis,num.12.C,quom.&
quan.iud.quo loco Sal.n.4.& Imola l.
Si expreſſim,n.18.de appell.Sed ego in-
ſitior, probari ea in principis delegatũ
tranſire,quæ principi ſunt reſeruata, cap.
Niſi ſpecialis,& cap.Quod tranſlationẽ,
de off.leg. Quod vero dicitur defuncto
delegato ordinarium de ea cauſſa nõ co
gnoſcere,concinne dicam,id eo euenire;
quod ea cauſſa ex ordinarij iuriſdictiõe
ſemel eſt exempta;& ad principis curiã
auocata,qua de re ab eadem curia auelli
nequit,niſi de eiuſdem principis volun-
60 tate:Sic Bal.& Sal.d.l.Si vt proponis,&
Imola d.l.Si expreſſim.Qua ratione fal-
ſum eſſe arbitror, † quod Sal.& Imo.trã
didere,mortuo delegato ante cauſſæ co-
gnitionem,cauſſam ad ordinariũ volui.
Nam ſi ſemel eſt à principe auocata,quo
modo ad ordinarium magiſtratum redi
re poterit,eodem principe conſenſũ non
adhibente?Quarto Alciatus lib. parad.
61 2.cap.12.adducit,† l.1.C.de off.vic.qua
hanc quæſtionem præcidi putauit; vbi
Valentianus,Valens & Gratianus in ciui
libus cauſſis præfecti prætorio vicariũ iu
dicare voluerunt,eumq; comiti antefer
ri,in militaribus comitem:quod ſi cauſſa
vtriq; cõmunis euenerit,inquiunt, *Quoties
ſocietas in iudicando contigerit, priore loco vicarius
ponetur,comes adiunctus accedet.* Vicarius itaq;

præfertur,qui Cæſareo iure ordinariam
non habet iuriſdictionem, etſi Pontifi-
cio aliud ſit. Sed Riminaldus iunior a-
nimaduertit, & fuit ſolutio Coraſij lib.
3.miſcell.cap.19.num.12.cuius nomine
62 ſuppreſſo ſibi adſcribit, † eum vicarium
Cæſareo iure ordinarium fuiſſe magiſtra
tum,propriamq; obtinuiſſe iuriſdictio-
nem,non mandatam,gloſ.& doct. in tit.
& l.2.C.de off.ei.qui vic.alt.iud.obt.Co
raſ.lib. miſcell. 3.cap.19. & Cuiacius l.
Omnes penſitare,C.de ann.& trib.lib.x.
quare cum illa conſtitutio non loquatur
de iudice delegato; vt nos diſputamus,
ad rem non pertinet. Erat autem vicari
us,qui à principe præfecti prætorio vice
ad regendas aliquas prouincias mitteba
tur l.1.§.A præfecto, ff. de leg.3. Reijci
poterit hæc ſolutio ex verbis ſequenti-
bus,in quibus hæc ratio reddita eſt; cur
vicarius comiti ſit anteponendus: *Si qui-
dem præfecturæ meritum ceteris dignitatibus ante-
ſtet.* & vicarius præfecti perſonam gerit.
Eadem ratione principis delegatus vide
tur præferendus;q; principis dignitas oẽs
excellit,& principis delegatus ſaltẽ in ea
cauſſa prĩcipis perſonã induit, c.Sane,2.
de off.deleg. Extat ſecũda ſolutio Rim.
iunioris aſſerentis eſſe diuerſã rationem,
q; vicarius præfecti generalẽ habet iuriſ-
dictionẽ in oẽs prouinciales: comes aũt
in milites tantũ,vt probari putat l.1. C.
de off.mag.mil.ideo vicarius comiti præ
fertur;cũ nobilior ſit,qui habet in oẽs iu
riſdictionẽ eo,qui habet in certas perſo-
nas at delegatus in certas perſonas tantũ
habet iuriſdictionẽ,quorũ cauſſa fuit ſibi
mandata;ordinarius ĩ oẽs ſuæ prouinciæ;
vnde præferatur ordinarius. A vero ab-
horret hæc ſolutio;& primũ contradicit
d.l.1.de off.vic. vbi apertiſſime adnota-
tur,vicarium non habere in oẽs iuriſdi-
ctionẽ,vt præfectum;ſed tantum ĩ partẽ.
quia ſic ſcripſerunt imperatores, *Et vicaria
dignitas ipſo nomine eius* .ſ.præfecture *indicet ſe
tradere portionem.* & forſitan exemplo lega
torum proconſulis in partem prouinciæ
præfecti prætorio propter præfecti diſtã-
tiã mittebatur vicarius;neq; in l.1.C. de
off.mag.mil.q.dquã dictũ ẽ de vicario.De
inde repugnat hæc ſolutio eidẽ cõſtitutio

ni in qua eſt reddita contraria ratio ei, quam adducit Riminaldus, ſcilicet quia vicarius præfecti perſonã gerit,& eſt portio quædã præfecturæ,nõ fuit dictũ,quod in omnes habeat iuriſdictionem. Sit igitur noſtra ſolutio, & ni fallor, veriſſima deprompta more noſtro ex eadem con-
63 ſtitutione; † vicarium comiti præferri; ꝗ vicarij dignitas præferat præfecturæ dignitatẽ, *Et ſacræ cognitionis habeat poteſtatẽ,& iudicationis noſtræ ſoleat repræſentare reuerentiam.* Quaſi dixerint impp. quemadmodũ ſententia præfecti prætorio eſt veluti principis ſententia,& ab ea nõ appellatur l. 1. §. 1. ff. de off. præf. præt.; ita & vicarij præfecti ſententia iudicationis noſtræ ſolet repræſentare reuerentiam,& eſt quaſi noſtra ſententia,nec ab ea prouocatur: vnde ex hac vicariæ dignitatis prærogatiua effectum eſt,vt vicarius comiti anteponatur:quę ratio in principis delegato ceſſat; cum ab eius ſententia præfectus prætorio,vel ſaltem princeps prouocetur, l. Præcipimus,C.de appell. & ideo principis delegati ſententia non comparatur principis iudicationi.Quinto,Minor magiſtratus contra maioris ſententiam non reſtituit l.Minor autem,ff.de min.at aduerſus principis delegati ſententiam ordinarius non reſtituit,l. Aduerſus, C.ſi aduer.rem iud.& l.1.C.vbi & apud quẽ. minor igitur eſt ordinarius.Sunt, qui reſpondeant,id ideo ſic eſſe,quod cauſſa à principe alicui mandata,e manibus ordinarij videtur exempta:atque etiam eiuſmodi ratio tantum probat, ordinariũ nõ eſſe maiorem;cum aduerſus delegati ſententiam nõ reſtituat,ſed forſitan par erit, & par in parem non obtinet imperium, l.Intempeſtiuum,§. Ille à quo,ff. ad trebell. Hoc quoque argumentum indicat tantum ordinarium iuriſdictione nõ eſſe delegato ſuperiorem:ſed nihil ad nobilitatem.

Contrariæ ſententiæ ſubſcripſere Barba.in tit.eod.decretalium, & And.Alc. d.lib.par.2.cap.12. & Coras.lib. 3. mi-
64 ſcell.cap.19.Nam † ordinarij iuriſdictio latior & plenior eſt delegati iuriſdictione:nobilior igitur eſt,& dignior ordinarius iudice delegato.Cum glo.cap.In nouo,in verbo Pari,21.diſt. dicat, Petrum ceteris apoſtolis eſſe maiorem in adminiſtratione,& eſt etiam dignior, aliiſque præfertur,cap puto,2.q.7.Cui rationi in hunc modum occurrit Decius.Non, inquit,concludit,iuriſdictio ordinarij plenior eſt,& latior; igitur dignior. Etenim principis delegatus iudex maior eſt ordinario cap.Paſtoralis,§.Præterea,de off. deleg. pleniore tamen iuriſdictione fruitur ordinarius iudex.Procederet vtiq; argumentum,ſi ab eodem fonte vtraq; flueret iuriſdictio:at diuerſos habent fontes. Ordinaria enim iuriſdictio à lege, mãdata à principe ducit originem, ex cuius perſona delegatus iudex dignior exiſtimatur,cap.Sane,2.de off.deleg. & cap. Per tuas,de mai.& obedi. Sed nil ad rẽ Decij ſolutio.Probat ipſe,non procedere,eſt maior,ergo plenior: at Siculus inquit,Ordinarij iuriſdictio maior eſt, igitur dignior.Deinde toto cœlo aberrat,cũ concludit ex diuerſo fonte ordinariam & delegatam iuriſdictionem fluere, atq; ſuperius docuimus vtramq; æque à principe ducere originem.Equidem ſic Siculum refellere ſoleo;nego ordinarij iuriſdictionem delegati eſſe pleniorem.Videmus enim, ordinarij iudicis delegatum ſic plenam aliquando habere iuriſdictionem,vt ordinarium; cum omnem ſuam ei mandat iuriſdictionem l. Solet, & l. Prætor,inf.de iuriſd.omn.iud. Nil igitur repugnat,principis delegatum plenam, vt ordinarium adminiſtrare iuriſdictionem,& etiam pleniorem. Nonnè à principe eam conſequitur, cuius poteſtas latiſſima eſt? Deinde nec ſequitur, ordinarij iuriſdictio latior eſt, igitur dignior, Statuunt noſtri,nunc non diſputo,præfectũ vrbi conſule,& cardinalem epiſcopo pleniorẽ habere iuriſdictionẽ;ſed inficiãtur præfectũ cõſule,aut cardinalẽ epiſcopo eſſe digniorẽ; Bart.l.1.nu.3.& 4. ff.de app.& relat.Nec epiſcopus epiſcopo dignior eſt,quod latiorẽ habeat diœceſĩ, cap.legimus.93.diſt.eo loci, *Potẽtia diuitiarum,& paupertatis humilitas,vel ſublimiorem,vel inferiorem epiſcopum non facit.* & Tiber. Dec. conſ.19.nu.18.lib.3.Ad glo.cap.In nouo, 21. diſtin. iuncto cap. Puto,2.q.7.

reſpondeo, Petrum eſſe digniorem alijs apoſtolis, quòd vicarius ſit Chriſti, non ob iurisdictionem pleniorem tantū. Eſt ſecunda Siculi ratio, ſi principis delegatus ordinario eſt dignior, quod principis gerit perſonam, d.cap.Sane, 2. de off.de leg. idē iuris erit in ordinario, qui à lege creatur, & eius vicē obtinet. Exæquātur enī lex & princeps, cum ſit princeps viua quædā, & loquēs lex §.vlt.auth. de cons. Lex vero mutus princeps. Exæquationē hāc īpugnat Decius: quoniā ordinarius non eodem modo legis vicem ſuſtinet, vt delegatus principis. Habet ordinarius iure proprio iurisdictionem l. More maiorum, infr.de iurisd.omn.iud. delegatus iure alieno, & eius vtitur iurisdictione, qui eam mandauit, l.1.§. Qui mandatā, l.Et ſi prætor, infr.eo.&.c l.More. Dignitas autem, quæ proprio iure competit, magis ſplendet, quàm quæ alieno iure retinetur, vt adnotat Barth. in extrema l. Quod principi, ff.de leg.2.& etiam probatur l.Si quid ī bello, ff.de cap.& poſtl. reu. Sed incautus Decius hæc ſuæ diſſimilitudinis tela in ſeipſum intorſit. Nam ſi concedit, ordinario iure proprio competere iurisdictionem; delegato iure alieno, concedat, neceſſe eſt, nobiliori modo ordinario competere, arg.d.l.Quod principi, & l.Si quid in bello, Quod ſiculi adiuuat ſententiam. Adducit Decius ſecundam diſſimilitudinem, quòd à iudice delegato appelletur delegans, l.1.ff.quis, & à quo, & l.Præcipimus, §.Hæc ſi, C.de appell. Sed ab ordinario non appellatur is, qui ordinarium magiſtratum creauit: vt dicunt Cum.Ang.& Aret. d.l.1. quis & à quo, & Decius in rubr. decretalium de app.n.14. Nam princeps in vrbe omnes creabat magiſtratus l.1.ff.de amb.ab eorum tamen ſententia non princeps, ſed proximus ſuperior magiſtratus appellabatur, l. Imperatores, ff. de appell. Sed neq; vera eſt hæc diſſimilitudo: quia ab eo, cui mandata eſt iurisdictio, non appellatur is, qui iurisdictionem mandauit, ſed qui appellaretur, ſi mandata non eſſet iurisdictio, d.l.1.ī extremo, ff.quis, & à quo Nec obſunt d.l.1.in initio, & d. l.Præcipimus. Etenim in illis non ſit de eo mētio, cui mādata eſt iurisdictio: ſed de iudice dato, cui cauſſa cognoſcenda, & iudicanda committitur, & nulla man datur iurisdictio, qui termini longe diſtant, vt paullo poſt dicam. Ad Siculum

65 itaq; ego reſpondeo, † licet ordinarius legis, ac principis repræſentent perſonā, item delegatus: diuerſo tamen modo. Nam ordinarius in limitata (vt ita dixerim) & ſtricta poteſtate principis perſonam ſuſcipit: delegatus in ampla & generali: Veluti huius ciuitatis Strategus regis induit perſonā, quatenus Salerni eſt dominus. Sed ſi cui in hac vrbe cauſſa mandetur, is regis induit in ea cauſſa perſonam, vt totius regni domini, & nobiliori modo.

Hæc itaq; ſunt vtriuſq; ſententiæ argumenta, alia autem multa adducuntur, quæ vel ita leuia ſunt, vt noſtra non ſit opus confutatione, vel ex his, quæ à nobis ſunt adducta, facile poſſunt conuelli. Nunc vero quid hac de re ſentiamus, explanemus.

66 In propoſita difficultate arbitror, † neque noſtrorum alios decidere ordinariū delegato, alios delegatum ordinario eſſe digniorem; ſed id ſimpliciter iudicari nō poſſe, niſi delatæ iurisdictionis qualitate & quantitate inſpecta. Quia, † cum eſt facti quæſtio, quæ varie poteſt euenire, nō

67 poteſt afferri aliqua generalis determinatio; ſed cum caſus euenit; tunc debet ex facto propoſito decidi; vt copioſius cōprobaui in initio l.1.C.de ed.ex l.Non ſtatī, ff.ad leg.Flau.de plag.in illis verbis; *Facti quæſtio eſt, & ideo non me conſuli de ea re oportet; ſed quod veriſſimum in re præſenti cognoſcitur, ſequi iudicem oportet.* idem poteſt adnotari ex l.Mora, ff.de vſur.& l.De acceſſionibus, ff.de diuers.& tempor.præſcr. Sentio itaq; non poſſe afferri aliquam gene-

68 ralem determinationem; † ſed delegatū aliquando nobiliorem, aliquando æque eſſe dignum, aliquando vero ordinariū delegato præferri. Primum meam ſententiam probo in vicario, qui aliquibus ordinarijs magiſtratibus eſt nobilior, aliquibus ig obilior, aliquibus æque nobilis; vt belliſſime adnotari poterit ex conſtitutione à nemine animaduerſa in Codice

Theo

Theodoſiano,vbi l.In honoribus, de honor.cod.quæ eſt lib.6.tit.22.l.7. in principis ſalutatione vicarius præfecto prætorio cedit;cum proconſulibus concurrit, & præfertur præſidibus. Nec mihi quis reſpondeat,non poſſe ab hac conſtitutione duci argumentum;quod vicarius iure proprio habet iuriſdictionem, non alieno beneficio,vt ſupra concluſi. Nam dicam, nos diſputare poſitis communibus terminis; & crebrius noſtri putãt, vicariũ non eſſe ordinarium; ſed delegatũ. Qui enim ordinarius nõ eſt magiſtratus, à noſtris delegatus vocatur,in noſtra rubrica, & rubr.decretal.de off.deleg.at vicarium apertiſſimè Valentinianus d.l.In honoribus,C.Theod.de honor.cod.ab ordina
69 rijs poteſtatibus ſeparauit.Secũdo loco † magiſtratus dignitas ex adminiſtrationis conditione cognoſcitur l.Omnes, qui,§. Hoc iuris,C.de met.lib.12.eo loci, *Quos ipſa quidẽ adminiſtrationis cõditio ſpectabiles nomi-* Conditionem intelligo, nõ quantitatem tantum,ſed qualitatem eorum,quos quis regit,& gubernat. Nec enim nobilior is eſt exiſtimandus,qui magni & inculti territorij exercet iuriſdictionem,aut vilium perſonarũ;ſed qui illuſtriũ perſonarũ:tanto†enim nobilior quis eſt,quãto illuſtrio
70 ribus præeſt viris,auth.de defenſ,§.Nos igitur,§.volumus,vbi Accur.authen. vt iud.fin.quoq.ſuffr.Gloſ.§.Generaliter,ĩ verbo Nobiliores,in auct.cõſt.quæ de dign.Abb.cap.Solitę,de maio.& obed. & cõs.21.Viſo dubio,lib.1.Natta cõs.637 n.35.vol.3.Mut.lib.3.duel.cap.7.& Afflic.in proœm.cõſt.quæſt.26.n.3.Quare cũ ordinarij iuriſdictio aliquãdo ſit multitudine eorũ,quos regit, maior & latior, atq; etiam nobiliorum perſonarum: aliquando ignobilior;aliquando æque nobilis:fateri oportet principis delegatum aliquando eſſe nobiliorem, aliquando ignobiliorem,aliquando æque nobilem. Demum ſi delegatis cedent ordinarij; à Summo Pontifice canonicus quiuis delegatus anteponetur Cæſari terrarum orbis domino.Nam Epiſcopus ordinarius eſt,cap.1.de off.ord.Quo † in ſua dioece
71 ſi inferior eſt Cæſar:cum in eum epiſcopus habeat iuriſdictionẽ,Abb.cap. Omnes,n.1.de mai.& obed. itaq; canonicus delegatus;qui vincit dignitate epiſcopũ in ſua dioeceſi,& Cæſare quoq, erit ſuperior. Quod abſurdumne ſit, vos eſtote iudices.Et ita ex bono & æquo vidi ſæpe rẽ componi, & aliquãdo ordinarium,& aliquando principis delegatum antecedere inſpecta vtriuſq; quantitate,& qualitate iuriſdictionis.

Quod vero ĩ ſecũdo capite propoſitũ ẽ,
72 quis † habeat firmiorẽ iuriſdictionẽ,Bal. l.Si vt proponis.1.C.quom.& quã. iud. Alex.hoc loco,& Arcb.2.q.6.c. Si epiſcopus,exiſtimarũt,ordinarij iudicis iuriſdictionẽ firmiorẽ eſſe,quã principis delegati.nam ordinarius, lata ab ipſo ſententia nulla,poteſt iterum iudicare,l. Si præſes,C.quom.& quan.iud.& l.4.C.de accuſ.quòd ſi à delegato ſit lata ſententia, quæ nulla ſit,iterum ei iudicare non permittetur,l.Si vt proponis, 1.C.quom. & quan.iud.quod Bal.intelligit,verum eſſe etiam in principis delegato.quoniam ita firmam & ſtabilem nõ habet iuriſdictionem,vt ordinarius. Sed † contra ſenſit
73 Angelus de principis delegato,cui aſſentiri viſus eſt hic Alexander,& ego ad argumentum reſpondeo l. Si præſes, C. quom.& quan.iud.& l.4.C.de accuſ. de præſide loqui:at l. Si vt proponis, de iudice dato,nõ de eo,cui mdãata eſt. iuriſdictio qui datus iudex iuriſdictionẽ non habet,l.Ait prætor,inf.de re iud. & ſiue bene,ſiue male iudicauerit,fũctus eſt officio ſuo,l.Iudex poſteaquã,inf.de re iud. Ad rem itaq; argumentatio hæc non attinet.Secundo loco adducitur auth. Ad hæc,C.de iud.quo loci ordinarius magiſtratus cauſſam poteſt alteri mandare, ſẽtentiam ſibi reſeruando;dummodo ter ip
74 ſam audiat in initio,medio,& fine † at delegatus ſi ſententiam ſibi reſeruare velit, cauſſam non poterit alteri mandare, & illa authentica de principis delegato accipienda eſt: alius enim delegatus cauſſam ſibi mandatã alteri mandare non poteſt l. More maiorum,infr.de iuriſd. om. iud. & l.A iudice,C.de iud. Reſpondeo primum id eſſe,quòd in ordnarijs maiores eſſe cõſueuerunt occupationes, vt auth. vt defunct. ſeu fun. eor. in extremo *in*

quæ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

quit Iuſtinianus,ideo eis cauſſas hac lege mandare conceſſum eſt, quæ ratio in delegatis ceſſat:quibus ſæpe vna cauſſa committitur.Reſpondeo quoque aliter, & dico auth. Ad hæc,eſſe conſtitutum,vt delegati per ſe omnino audiant cauſſas, ſed non reperio: vt ſi velint ſententiam ſibi reſeruare,nõ poſſint:ſed tantum ſimpliciter cauſſas mandare prohibentur. Addo quoque,ſi verum id eſſet, potius probari firmiorem eſſe delegatorum iuriſdictionem,cum ab eorũ perſonis nõ poſſit auelli: Vel vt Barth.& alij dicunt,illud habet locum, ſi modo delegati velint ſententiam ſibi reſeruare;quod ſi velint integras cauſſas mandare, hoc eis non eſt denegatum; vnde conſtat pluribus modis poſſe euitari hoc argumentũ. Tertio† cap.Quærenti,de off.deleg.Prin-
75 cipis delegatus non poteſt vltra annum ſuam ſententiam executioni mandare, quod tempus in ordinario non reperitur coanguſtatum.Sed potius hac via contraria ſententia poſſet probari:nam vt ibidẽ adnotatur,præſertim ab Abb.num.7.ante latam ſententiam nullo tempore præſcribitur delegati iudicis iuriſdictio, & poſt ſententiam ad annum porrigitur,ne perpetua eſſe videatur.Sed ordinarij magiſtratus iuriſdictio annua erat l. 2. ſup. de orig.iur.& de prætore inſt.de perpet. & temp.act.in initio,& aliquando biennij ſpatio claudebatur,& generatim temporarij;non perpetui erant magiſtratus, vt & hodie obſeruari ſcimus. Quarto † auth.de exhib.re.§. Si vero etiã quidam
76 iurent,ex ſenſu Cyni & Baldi l. Conſentaneum,C.quom.& quan.iud.Sal.& Fulgoſius l.1.inf.de iuriſd.omn.iud. principis delegatus non poteſt,vt dicunt,re ipſa citare,id eſt, aliquem capi iubere: & aliud in ordinario obſeruatur d.l. Conſentaneum.Vere,§.Si vero etiam quidã iurent,locus non eſt in eo, cui mandata eſt iuriſdictio;ſed in iudice dato, & ante conteſtatam litem,quo tempore nondũ iudex eſſe videtur,l.Si reus,inſt. de procur.& l.Aediles,§.Sciendũ,infr.de ædil. edic.& hoc apertiſſime demonſtrant illa verba, *Iudice aliquid agere non valente,eo quod nondum facta ſit apud eum litis conteſtatio;* quare contrarium potius ibi probatur. Adduci-
77 tur quinto † l.2.C.de ſport. vbi principis delegatus ſi illuſtri dignitate fulgeat, ſex ſolidorũ pœnam irrogare poterit;& trium tantum,ſi fuerit clariſſimus,vel ſpectabilis,ordinarijs tamen maiorum multarum poteſtas conceditur l. eos, C. de mod.mult. Reſpondeo,quòd l.2. C.de ſport.eſt conſtitutum obtinere locum;cũ volunt delegati iudices litium executores punire,quòd male ſint in officio verſati;vt tum non permittatur eis grauiorẽ multam ſex ſolidis imponere.In aliis autem cauſſis,quid iuris ſit,non eſt ibi conſtitutum:& iuriſconſulti vel Cæſaris conſtitutioni ſtandum eſt ſolum, quatenus expreſſim decidit; in alijs ad alias leges venire oportet, Ang.l.Si poſſeſſor,§. Ait ſenatus,ff.de pet.hered.Sexto afferuntur cap.Inter cetera,& cap.vlt. de off. ord. cap.Cauſſam,de elect. iuncto cap.vlt. §. pen.& vlt.de off.deleg.& cap.Is cui, eo. tit.lib.6. in quibus principis delegatus poteſtatem abſoluendi excommunicatũ mandare non poteſt,neque prædicandi, & prouidendi eccleſijs de prælatis. Reſpondeo cap. pen.& vlt.de off.deleg.dici, ideo ſic eſſe,quod induſtria perſonæ ibi electa eſt,& certum miniſteriũ commiſſum,itaq; eſt illi cap. locus, cum ſpecia-
78 tim alicui hæc ſunt commiſſa; quod ſi † poteſtas anathemati ſubijciendi, vel abſoluendi alicui delegato ex ſuo officio competat.quod iuriſdictionem habeat; poterit illam alteri mandare;ſic glos.d.c. vlt.de off.ord.in ſumma ſi hæc facultas iuriſdictionis vi & poteſtate competat, mandari poteſt,ſecus ſi vt nudum miniſterium;& eſt hæc ratio reddita d.cap.vlt. de off.deleg.alia quoque vt nuda miniſteria competunt. Septimo, vt ſentiunt Dynus, Cynus, Petrus,Fulgoſius,& Alexander, vt magiſtratuum delegatis ſuas ſententias exequi non permittitur l. A Diuo Pio,ff.de re iud.& l.Properãdum, §.Sin autem reus, C.de iud.ita neq; hoc principis delegatis conceditur.Ego vero
79 ſentio, † nedum principis delegatos, ſed & eos,quibus à magiſtratibus mandata eſt iuriſdictio,ſuas ſententias exequi,non eſſe aliqua lege prohibitum,quinimo cõ-

ceſſum

80 ceſſum.nam † l. A Diuo Pio, de iudice
dato loquitur, qui ſuam non exequitur
ſententiam, quod iuriſdictione caret l.
Ait prætor, eo.tit.de re iud.& l. Vn. C.
qui pro ſua iuriſd. & iudicandi munere
tantum fungitur, l. Iudex poſteaquã; tit.
eo.de re iud.& l. A iudice, C.de iud. in-
de cum primum ſententiam tulit, omne
eius officium eſt extinctum d. l. Iudex
poſteaquam; Is autem, cui iuriſdictio mã
data eſt, mandatam habet iuriſdictionẽ,
nedum cauſſæ notionem l. 1. §. Qui man
datam, & l. Cognitio, infr. eod. quam mã
dantis nomine, & auctoritate exercet d.
§. Qui mandatam, & l. Et ſi prætor, infr.
eo. Nihil itaq; eſt ei impedimento; quo-
minus ſuam ſententiam executioni man
det. Deinde mandata iuriſdictione totũ
officium iuris dicundi in eum, cui manda
ta eſt, tranſit: omnia itaq; poterit is abſol
uere, quæ mandanti erant conceſſa, l. 1. §.
1. ff. de ſuſp. tut. igitur & ſententiam exe-
81 qui. Poſtremo, † quæſtor non ordinariã,
ſed mandatam à proconſule, vel prouin-
ciæ præſide habebat iuriſdictionẽ, Sueto
nius in Cæſare, *Cæſari quæſtori Hyſpania vl-
terior obuenit, & prætoris mandato iuredicundo con
uentus circumiuit.* & quamuis poſſet de hoc
loco dubitari; tamen apertius M. Tullius
ad Atticum procõſul Ciciliæ ſic ſcribit,
*Q. Voluſium miſi in Cyprum, ne ciues Romani qui
ibi negotiarentur, ius ſibi dictum negarent nã Euo-
cari ex inſula Cyprios non licet:* habemus de
proconſulum legatis teſtes iuriſconſul-
tos l. Solet, & l. Legatus procõſulis, ff de
off. procons. Quæſtor tamen ſuorum iu-
dicum ſententias ipſe exequebatur, vt ex
diuinatione in Verrem apud M. Tulliũ
conſtat. Octauo ducitur argumentum ex
auctoritate Iacobi Beluiſij in auth. Vt de
fun. ſeu fun. eor. qui dicebat iniquũ eſſe;
vt principis delegatus maior ſit ordina-
rio, cum à principe habeat iuriſdictionẽ
& magiſtratũ, c. 1. §. Iudices, de pac. iur.
firm. Sed ego reſpondeo, argumentũ ab
auctoritate non eſſe neceſſarium, ſed pro
babile, quantumuis ex illuſtris doctoris
auctoritate ſumatur gloſ. l. 1. C. de pro-
feſſ. qui in vrb. Conſt. lib. 12, Barth. & ce
teri, & inter eos Decius l. 1. num. 20. inf.
82 ſi cert. pet. Deinde † vt principis delega-
tus, ita ordinarius à principe conſequitur
iuriſdictionem: cum hodie omnium ma-
giſtratuũ creatio ad principẽ ſpectet,
l. 1. ff. de amb. etſi à lege iuriſdictionem
nanciſci dicatur l. Et quia, infr. de iuriſd.
omn. iud. Lex tamen à principe lata eſt,
l. 1. ſupr. de conſt. princ. & §. Sed & quod
principi, inſt. de iur. nat. gent. & ciu. Neq;
hoc argumentum ad noſtram quæſtionẽ
pertinet, ĩ qua diſputatur, quis ſtabiliori
potiatur iuriſdictione, argumentum autẽ
diſceptat de eorum nobilitate. Nono
principis delegatus nõ poteſt cauſſas de
legare cum delegãdi poteſtate, vt inquit
gloſ. cap. Super quæſtionum, §. Porro, de
off. deleg. & cap. Is cui, de off. deleg. lib.
6. Sed ordinario magiſtratui id conceſ-
ſum eſt, vt inquiunt Cyn. & doct. l. A iu
dice, C. de iud. quod argumentum non
probat, quia totum in doctorum auctori
tate cõſiſtit, quæ eſt probabilis. & ſi dicis
eſſe communem opinionem. Ego reſpon
deo non cogi doctorem in interpretan-
do amplecti receptas noſtrorum docto
rum ſententias; ſed tantum in iudicãdo
83 vt nouiſſimi Bononienſes tradiderunt, l.
1. num. 43. infr. ſi cert. pet. Decimo † de
legatus principis ſi vt ſuſpectus fuerit re
cuſatus, cauſſam alteri mandare non po
terit, cap. Iudex ab apoſtolica, de off. de
leg. lib. 6. Sed ordinarius poteſt, cap. Si
quis contra, de for. comp. Cenſeo nullã
in hac re conſtitui differentiam inter de
legatum & ordinarium. nam cap. Iudex
ab apoſtolica, inquit, Pontifex Maximus,
poſſe delegatum de recuſatoris volunta
te dare iudicem delegatum. ĩ cap. Si quis
contra, poſſe ordinarium epiſcopum vt
ſuſpectum recuſatum dare aliquem iudi
cem, quem ſi actor recuſauerit, partes de
bent iudicem eligere: vnde in vtroq; ca
ſu electio eſt partium. Vel ſecundo re
ſpondeo, ideo ordinario vt ſuſpecto re
cuſato permitti iudicem dare, ne ſit in li
tigantium poteſtate, ſe ab ordinarij iuris
dictione eximere, non quod firmior ſit
ordinarij iuriſdictio. Poſtremo † addit
84 Dec. Si plures ſint ordinarij iudices, ſin-
guli habent inſolidum iuriſdictionem l.
Si vni, alias l. Pomponius, ff. de re iud.
vbi vere non probatur: ſed potius omnes
ſimul

ſimul habere cognitionem,quod Accurſius intelligit,quod ibi cœperant cognoſcere;ſed hanc ſententiam ibidem Acc. Barth.Caſt.Alex.& alij putarunt demõ
85 ſtrari † l.1.ff.de conſ.quo loci neq; probatur.nam ibi de voluntaria agitur iuris dictione,non contentioſa,nempè de manumiſſione.Sed in ordinaria iurisdictione,aliud erat; quia quamuis vnus conſul iudicaret,hoc tamen non expediebat ab ſq; iudicibus,vel ſuo conſilio,de quo ſit mentio l.2.infr.eo.Quod vero ait Dec. ſecus eſſe ĩ delegatis, quod omnes ſimul habent iurisdictionem , non ſeorſum & ſeparatam † ex cap. Prudentiam , de off.
86 deleg.dico ibi nõ probari;quod ibi erãt nominatim ſic dati iudices, vt ſimul cognoſcerent; ſed ſi omnes intereſſe non poſſent,duo cauſſam exequerentur, igitur aliud eſſet; ſi clauſula illa non fuiſſet interpoſita.Secũdo loco Dec. cõmunia probari putat,† cap.vlt.de re iud.in quo
87 differentia eſt poſita inter ordinarios & datos iudices,quòd ſi duo ſint iudices ordinarij,& contrarias ſententias tulerint, valida erit ea ſententia,quæ pro reo lata eſt;quod etiam Cæſareo iure conſtitutũ eſt,l. Inter pares, ff.de re iud. Sed ſi fuerint à delegatis contrariæ ſententiæ latæ, neutra erit rata; ſed vtraq; pendebit ex ſententia delegantis,vt illa teneat,quam delegans approbauerit.Sed neq; ibi probatur,quemlibet inſolidum habere iuris dictionem; ſed ſimul. Nam omnes iudicarunt, licet diuerſas tulerint ſententias; & cum omnes adſunt, quocunq; modo ĩ teruenia*n*t, omnes dicuntur iudicare l. Tunc autem, ff.de re iud.probatur tantũ ibi,ſi omnes ferãt ſẽtẽtias & cõtrarias, vnius ſẽtẽtiam defẽdi,quæ eſt pro reo; ſed non in vnius perſona inſolidum eſſe iurisdictionem; tunc enim id ibi probaretur; ſi vnus tantum iudicaſſet, alio forſitan ignorante,vel abſente.Quod ſi quæres rationem;† cur in delegatis iudicibus
88 aliud fit,& neutra ſententia valida eſt, niſi quæ fuerit à delegante approbata. Accipite,vt ſpero veram à nobis cauſſam. Iudices delegati ſunt veluti procuratores delegantis in iurisdictione delegata l. Et quia,infr.de iurisd.om.iud. vnde factum eius,cui mandata eſt iurisdictio , videtur factum mandantis,l.Et ſi prætor,inf. eo. & l.Solet,infr.de iurisd.omn.iud . quare cum duæ contrariæ ſententiæ latæ ſunt, perinde eſt,ac ſi à delegante eſſent contrariæ ſententiæ latæ; ſed vbi in eodem ſubiecto eſt repugnantia,nullum ex contrarijs eſt ratum,l.Vbi repugnantia,ff. de reg.iur.ea de re neutra ſententia rata eſt; & expectandum eſt,quæ ſententia à delegante fuerit approbata, Sed cum ſunt iudices ordinarij,hęc ratio ceſſat, quod eorum ſententiæ,vt iudicum ſententiæ conſiderantur,non vt ſentẽtiæ eorũ, qui dederant iudicem; hinc à ſententia iudicis dati appellatur is,qui iudicem dedit, l.1.ff.quis & à quo : & ideo non videtur eſſe in eadem perſona repugnantia , ſed in diuerſis,& illa ſententia ſuſtinebitur, quæ pro rei beneficio lata eſt. Nunc au
89 tẽ ſi quæramus, † an ſinguli iudices ordinarij habeant inſolidum iurisdictionem, hoc ego infitior, & dubio procul exiſtimo,omnes ſimul habere iurisdictionem.
90 Demonſtro primum † l.Duo ex tribus, ff.de re iud.in qua Celſus,*Duo ex tribus iudicibus vno abſente iudicare non poſſunt: quippe omnes iudices iudicare iuſſi ſunt.* Si omnes debẽt iudicare,non eſt igitur inſolidum eis iurisdictio data.Neq; me mouet,quod Accurſius & ceteri dicunt, illud reſponſum accipi debere de iudice delegato. Nam ibi non diſtinxit Celſus; neq; igitur nos diſtinguere oportet,l.3.ſupr.de off.præſ. Præterea ibi eſt reddita generalis ratio. *Quippe omnes iudices iudicare iuſſi ſunt.* quæ ratio generalis ſolet etiam dictum ſpeciale dilatare l.Cum pater,§.Dulciſſimis,ff,de leg.2.igitur cum ratio illa vigeat etiam in ordinarijs,quòd omnes eiuſdem cauſſæ ſunt iudices,& iuſſi iudicare; habebit locum illa lex etiam in ordinarijs; quamuis loqueretur de delegatis. Mouet me aduerſus communia ſecundo loco l. Cũ magiſtratus,C.quand.prou.non eſt nec. in qua,ſi duo ſunt iudices dati , & vnus tantum iudicauerit,opus non eſt prouocatione,quòd ſententia eſt ipſo iure nulla;quod non eſſet,ſi is inſolidum haberet iurisdictionem. Neq; cum ceteris dicamus,intelligi de iudice delegato,id eſt, eo,cui

eo,cui mãdata eſt iuriſdictio. Iquit enim imperator *Datos iudices*, Nam ego reſpõdeo,licet ex communi ſententia datus iudex ſit is,cui iuriſdictio eſt mandata; tamen ex mea & veriore opinione longa eſt differentia inter iudicem datum,& eum,cui mandata eſt iuriſdictio; quod à iudice dato appellatur is,qui eum dedit. Sed ab eo,cui mãdata eſt iuriſdictio. nõ appellatur,qui eam mandauit,l.1.ff. quis & à quo:ſunt etiam aliæ differentiæ, de
91 quibus infra.Denique ſentio, † aliquando principis delegatum,aliquando ordinarium firmiorem habere iuriſdictionẽ. Firmius enim id eſt,quod difficilius euelli tur;ſed aliquãdo euenit,vt difficilius tollatur delegati iuriſdictio, quã ordinarij: cum delegati principis ſententia à ſolo principe reſcindatur,& à delegato Pontificis excommunicationis ſentẽtia innodatus à Pontifice Maximo tantum mortuo delegato ab abſoluetur cap. Paſtoralis,§.Præterea,de off.ord.& aliquando à principis delegato appellatur præfectus prætorio,l.Præcipimus,C.de appel.Sed ordinarij magiſtratus ſententia ab alio maiore reuocatur: cum à minore magiſtratu appelletur maior l.1.§. Si quis in appellatione,ff.de appell. Aliquando vero difficilius tollitur alicuius ordinarij ſententia;ecce præfectus prætorio ordinarius eſt,& ab eius ſententia non appellatur l.1.ff.de off.præf.præt.hic igitur ordinarius firmiorem habet iuriſdictionẽ.
92 In tertio capite † crebrior eſt noſtrorum doctorum ſentẽtia,ordinarium pleniorem habere iuriſdictionem, in quam deſcenderunt Barbat.in tit.decretalium, de off.deleg. Decius & alij hoc loco,& ego conſentior,ſi de eo delegato id intelligamus,cui vna tantum cauſſa ſit mandata.Nam tũ dubioprocul capacior erit ordinarij iuriſdictio,qui totius territorij, cui præeſt,iuriſdictionem habet,l. Extra territorium,infr.de iuriſd.omn.iud. cuius cauſſæ,ne dicam,vna vel plures, ſed innumerabiles fere eſſe poterunt. Sed ſi de eo delegato loquamur,cui cauſſarum vniuerſitas ſit mandata, nihil repugnat, quominus delegatus ita capacem obtineat iuriſdictionẽ vt ordinarius; aut etiã pleniorem.Nam & in ordinarij delegatos ſæpe omnis ſolet tranſire iuriſdictio, quam habet ordinarius,l.Solet & l.Prætor,infr.de iuriſd.omn.iud.multo igitur magis in principis delegato id eſt admittendum.Sin obijciat quis,quod ordinarius pecuniarijs, & capitalibus cauſſis præerat,vt in vrbe Romana,præfectus vrbi,l.1.& 2.ff.de off.præf.vrb.& in prouincijs preſes l.Omnia,ff.de off. præs. capitales tamen cauſſæ in delegatum non tranſibant l.1.infr.eo.verum igitur non eſt, æque latam,aut pleniorem delegatũ poſſe obtinere iuriſdictionem. Reſpondeo primum fuiſſe magiſtratus,qui de pecuniarijs tantum cognoſcerent,vt erat Romæ prætor vrbanus,vel peregrinus, vt ex l.1.infr.de iuriſd.omn.iud. poterit adnotari,& in municipijs ciuitatum defenſores de cauſſis trecentorum aureorum cognoſcunt,& audiunt leuiora crimina,§. Iudicare,&.§. Audiet,auth.de defenſ. ciuit.quæ mandata iuriſdictione transferebantur l.1.infr.eo. In hoc regno ſimile quid legimus fuiſſe obſeruatum: nam ſingularum vrbium magiſtratus ciuilia tantum iudicabant,conſt.Magiſtri Camerarij,& conſt.Locorum baiuli;de criminibus cognoſcebant iuſticiarij. Neapolim excipio,Salernum &Meſſanam,quorum ſtrategi priuilegio quodam & prærogatiua de criminibus cognoſcebant, conſt. Circa compilationes.Præterea nos diſceptamus de principis delegato: cuĩ princeps plures cauſſas poterit mandare,quã competant ordinario,& etiam capitales, l.vlt.C.vbi ſenat.vel clariſſ.
93 In vltima difficultate † de ordinis varietate hic & in decretalibus,ſatis poterit defendi,quod Bulgarinus & Iaſon tradiderunt.Neq; quod obijcit Decius, alicuius eſt momenti:ipſe enim inquit, titulũ de iuriſdictione omnium iudicum non reſpondere titulo decretalium de officio ordinarij.quoniam hic generatim eſt inſcriptus de iuriſdictione omnium iudicum, tam ordinariorum, quam delegatorum. in decretalibus nominatim de ordinarij iudicis officio agitur. Cui ego ſatisfatio, titulum hunc de iuriſdictione omnium iudicum potiſſimum in-

telſigi oportere de ordinarijs iudicibus.
Solet enim in pandectis iudicis nomen
ad eos porrigi,qui ordinariam habent iu
riſdictionem l. De omnibus, iūcta l.Om
nia enim,ſupra de off.præſ.l. Voluit, §.
vlt.infr.de interrog.act.& l.1.de iud.

Expoſito Accurſij gloſſemmate,nunc
verba noſtri tituli cū Decio explanemus,
De officio &c.videamus primum † vnde
94 dictum ſit officium;& quidē Abbas cap.
Poſt ceſſionem,num.2.de probat.officiū
ab efficiendo dictū putat,quaſi id, quod
quis efficere debet; ſed ſuauitatis cauſſa
E,in O mutatur.Vel e cōtrario, officium
ab officiendo,quod nemini debet ſuum
officium eſſe damnoſum, cap Cū nō de
ceat,de elect.lib.6.Primam ethymologiā
veriorem puto. Eſt officij nomen † gene
95 rale ad omne miniſterium, & artificium
accommodatum : vt adnotat Accurſius
l.Legatis,§.Si ex officio,ff.de leg.3. Qua
re & cocus dicitur habere officiū,clem.
Ad noſtram,§.1.de cenſ. *Et coci eorum ſui*
officij ratione pecuniam exigunt,& extorquent l.Si
quid venditor §.vlt. infr. de ædil. edict.
Venditor,qui optimum cocum eſſe dixerit, optimum
in eo artificio præſtare debet; vere ibi cocus ar
tificium potius habere probatur, quàm
officium,vt adnotat Accurſius d.§. Si ex
officio,in verbo Cocus.Sed eſt non cō-
temnēda difficultas:nā † §.Si ex officio,
96 cocus officiū habere dicitur,ſcribit Mar-
tianus, *Si ex officio quis ad artificium tranſierit,*
quidam rectè putant legatum extingui,quia officium
artificio mutetur.Non idem è contrario,cum Lectica
rius cocus poſtea factus eſt. Lecticarius itaque
ſi fiat cocus,ex artificio ad officium tran
ſire videtur;inde colligitur, lecticarium
habere artificium;cocum vero habere of
ficium,nō artificium.Sed §.vlt.l.Si quid
venditor,de ædil.ædict. in artificum nu-
mero adſcribitur.Accurſij diſtictio §. Si
ex officio,recepta à Ioann.Andr.cap. 1.
de ſagitt.& à Fel.in rub.de off.deleg.nu.
3.exiſtimantis, vt ſi lautorum ciborum
quis ſit cocus,artifex appelletur; quod ſi
vſitatos cibos paret,officium habere di-
catur; mihi repellenda videtur.nam Mar
tianus §.Si ex officio,nullam attulit co-
corum diſtinctionem,neq; igitur nos di
ſtinguere decet,l.3.ſup.de off.præs.Qua
re ſic ego rem hanc concilio, & ſentio §.
98 Si ex officio, † lecticarium non eſſe eū,
qui lecticam facit,ſed qui portat,l. Item
legato,ff.de leg.3.adnotari etiam poteſt
l.Peculium,ff.de leg. 2. ideo lecticarius
officium tantum habere dicitur,cocus au
tem artificium, & cum dicit Martianus;
Cum lecticarius cocus poſtea factus eſt; non in
tellexit eum,qui erat lecticarius, factum
eſſe cocum,ſed è contrario, vt ex coco
euaſerit lecticarius:& erit ſenſus. Cum
cocus poſtea factus eſt lecticarius, nō au
tem vt lecticarius factus ſit cocus.hoc au
tem modo conciliatus erit cum §. vlt.l.
Si quid venditor.fuit amphibologia. figu
ra,vt Aio te Aeacida Romanos vincere
poſſe.Concludo itaque,† cocum eſſe ar
99 tificem,in quod conueniunt etiam Roma
nus ſing.655.Nūquid eſſe cocū,& Crem.
ſing.99.Statuto cauetur:atq; adeo eſt ar
tifex,vt dignitas habeatur,eſſe cocū prin
cipis,vt Bal.ait in rubr.de feud.guard. in
additamento,quod volunt non reperiri
in authentico Baldi,quem citauit Roma
nus d.ſing.655.& etiam Fel. proxime ci-
tatus.Vnde exſtante lege municipali,† vt
100 quilibet artifex decem ſoluere compella
tur,cocus quoq; comprehēdetur, Crem.
d.ſing.99.Laneo,ac macellator in officio
ſunt conſtituti clem. 1.de vit. & honeſt.
cler.item & arcis cuſtos,l.Ne quis,C.de
dignit.lib. 12.intelligendo cum Accurſio
ibi ſtationarij nomine portæ caſtri cuſto-
dem.Secunda officij ſignificatio pro ope
ra,& rei alicuius adminiſtratione vſurpa-
tur l. Argentarius,ff.de ed.in qua Caius:
Officium argentariorum,atq; miniſterium publicam
habet cauſſam, l.Fœminæ,ff.eo. *Foeminæ remo*
tæ videntur ab officio argentariæ:cum ea opera viri-
lis ſit, quod appellauerat officium Caius,
nominat poſtea operam l.1.& 3.ff.de o-
per.lib. *Opera eſt officium diurnum.* Tertia eſt
ſignificatio, vt pro magiſtratu ſumatur.
nā l.Si fideiuſſor,§.vlt.ff. qui ſatiſd. cog.
Si non ſit pro re mobili ſatiſdatum, inquit Vlpia
nus, *Apud officium deponi debebit;* Apud of
ficium,id eſt,apud magiſtratum exponit
Accurſius.Sed locum aliquem curiæ of-
ficij nomen ibi acciperem. Accipitur
quarto pro magiſtratus miniſtro l.1.§.
Si quis vltro,ff.de quæſt.ibi *Et eum per offi-*
cium

etiam diſtrahi iubere. in eadem ſignificatione ſumitur l.Ea quidem,C.de accuſ.Quinto officium cellulã ſignificat,in qua acta iudicij reponuntur,vt belliſſime conſtat ex l.Sempronia,ff.de furt. Sumitur poſtremo in latiſſima ſignificatione pro eo, quod quemuis facere conuenit vrbanitate,moribus,legibus,& natura. Solemus dicere,Rhetoris officium eſſe apte dicere ad perſuadendum,medici recte agere, vt ægrotos ſanet.Quam ſignificationem explanauit nobis Vlpianus l.1.§.Officio, ff.de tut.& rat.diſtr. *Officio tutoris incumbit,etiã rationes actus ſui conficere, & rationes reddere.* Sic in ſuperioribus titulis officij nomen vſurpatum eſt,vt De officio conſulis id eſt,quod conſulem facere oportet.De officio prætoris,id eſt,de eo, quod prætor facere debet.Sic de officio eius, cui mandata eſt iuriſdictio,Pro de eo,quod facere debet,vel facere poteſt is, cui mandata eſt iuriſdictio.

Ex qua explicatione quæritur,† an de
101 legatus à Pontifice Maximo eius dicatur officialis; ideoq; cum ſit conſtitutũ cap. Cum Matthæus,in extrauag.cõm. lib. 5. de ſchiſm.& & cap.Diuina, de priuil. vt ordinarij iudices eorumq; delegati aduerſus officiales Pontificis Maximi non poſſint procedere, excommunicationis ſententia eos condemnando, vel etiam ferendo ſententiam;an comprehendantur Pontificis delegati, vt neq; aduerſus eos liceat procedere.Lapus Caſtellioneſis cons.incip.Factum, ſuper quo conſulitur,Antonius Butrius cõs.74. Decius, Orianus,Niger,Bolognettus & alij crebrius hoc loco,& Decan.in rubr. decretal.opinantur,eiuſmodi delegatos beneficio conſtitutionum non potiri. Nam quamuis delegatus appelletur commiſſarius,nihilomagis Summi Pontificis dicitur officialis.Quia officialis alicuius dicitur,qui eius vices gerit in rebus ad eum ſpectantibus:at cum à Pontifice cauſſa inter litigantes alicui iudicanda mandatur,is de re Pontificis non agit;ſed de re priuatorum;itaque Pontificis non erit officialis:quæ ſane ratio leuis eſt. Nam cũ is iuſtitiam adminiſtret,quæ maxime ad principem ſpectat,ſatis dicetur, rem ad Pontificem ſpectantem adminiſtrare, licet eius patrimonium non adminiſtret. Princeps.n.cõſtitutus eſt, vt rempublicã adminiſtret,l.1.ſupr.de off.præf.præt.ibi *Regimentis reipublicæ ad imperatores perpetuo translatis,* & §.vlt.in procemio inſt. *Poſſe etiam noſtram rempublicam in partibus eius vobis credendis gubernari.* Et eo magis de re Pontificis agitur;quod delegatus eius nomine,qui iuriſdictionem mandauit, omnia exequitur l.Et ſi prætor,infr.eo. & l.More maiorum,infr.de iuriſd.omn.iud. Probatur ſecundo loco eadem opinio,quod generi per ſpeciem derogatur,l. In toto iure,ff.de reg.iur.Et cap.Generi, de reg. iur.lib.6.vnde ſi ponatur verbum generale,& deinde ſpeciale, coãguſtatur generalis ſignificatio,Barth.l. Sed ſi adijciatur,infr.pro ſoc.Qua de re quamuis officialis nomen ſit generale ; tamen poſtea adijcitur nomen ſpeciale,& dicitur officialis Papæ ſeu Pontificis Maximi; quod nomen Pontificis Maximi ſpeciale eſt, & reſtringit nomen officialis ad eum,qui adminiſtrat res Pontificis Maximi,cuius modi non eſt hic.ſed ego non concedo. Nam illud nomen Pontificis Maximi maxime conuenit huic delegato ad iuſti
102 tiam exercendam inter priuatos.quia prĩcipis † officium eſt,iuſtitiam facere eis, qui ſibi ſunt ſubiecti,prouerb.cap.29. & Paris.de ſynd.ſub tit.de reg.duc. & princip.exceſſ.cap.2.num.13.& 14. Ego de duobus quærendum puto, alterum an Pontificis Maximi delegati eiuſdem appellentur officiales,alterum an dicta con
103 ſtitutione comprehendantur.Eos † eſſe officiales non eſt dubitandum: cum officium habere dicatur,vt in noſtro titulo *de officio eius,cui mandata eſt iuriſdictio,* & in decretal.de off.deleg.& officij nomen lariſſimum ſit,vt cocum quoq; comprehendat d.l.Legatis,§.Si ex officio,ff.de leg. 3.& lanionem clem. Ad noſtram,§.1. de cens.Immo etiam idẽ probatur cap. 1.de off.ord.lib.6.quo loco Innocentius inquit,*Prohibemus quoq; ne Remenſis archiepiſcopus in diœceſi ſuffraganeorum ſuorum foraneos officiales conſtituat.* Foranei tamen delegati ſunt iudices mandatam habentes iuriſdictionem,vt eo loco de ſententia Hoſtię

ſis & Innocentij tradit Gem.num.4. & ſenſerat Glo. Clem.2.de reſcr. in verbo Foraneo. Atq; nedum officiales nominẽtur, ſed etiam Pontificis Maximi ſunt officiales d.cap.Diuina,vers. Et nihilominus. *Et nihilominus in omnes & ſingulos ordinarios; & officiales commiſſarios, & delegatos eorum.* Quare cum delegatus ab ordinario ab Eugenio ſit vocatus ordinarij delegatus, & officialis;idem in principis delegato ſtatuendum eſt,vt ſit delegatus & officialis principis.Tertio l. Legatus Cæſaris, ſupr.de off.præs.& l. Hos accuſare, infr. de accuſat. Legatus Cæſaris appellatur præſes prouinciæ,qui à Cæſare creatur; ſed iudex delegatus à Romano Pontifice,ab eo creatur:igitur rectè dicetur officialis Romani pontificis.Quarto Genitiuus cauſſam efficientem ſolet deſignare,Barth.& alij in rubr.ff. de nou. oper. nunt.Sed Romanus pontifex effecit illũ iudicem delegatum;igitur rectè dicetur officialis Romani Pontificis; vt ille genitiuus demonſtret cauſſam efficientem. Ex ſignificatione vocabuli concludendum eſt,
104 † eos beneficio dd. conſtitutionum non eſſe priuandos.Quod ſi Pontificis mentem ſpectemus,idem concluderem; cum qua ſententia conuenit ſolus Cagnolus num.111. & primũ moueor, quod in dubio à propria verborum ſignificatione non eſt recedendum,l.Non aliter,ff.de leg.3.quare cum nos habeamus ex verborum ſignificatione comprehendi:qui vult aliud dicere,probet. Secundo loco ex præfatione cognoſcitur mens loquentis l.vlt.ff.de her.inſt. Sed Ioãnes xxij.d.cap.Cũ Matthæus, ſic ait, *Ac noſtra & apoſtolicæ ſedis reuerentia. & honore poſtpoſitis:* quæ ratio multo magis viget in iudice delegato à Romano Pontifice,qui eius vices gerit,cap.Sane,2.de off. deleg. igitur idem ius.Tertio d.cõſt. cum Matthæus,inhibet,ne procedãt iudices ordinarij,vel delegati contra Pontificis Maximi,& apoſtolicæ ſedis officiales,vel nũtios.qui nuntij eſſe poſſunt de aliqua cauſſa delegãda,vel iuſtitia exercenda. Si itaq; non poteſt procedi contra nuntios iuſtitiæ,multominus poterit procedi contra iudices delegatos,qui ipſam iuſtitiam adminiſtrant.Quarto in cap. Diuina,in initio,inquit Eugenius, *Nec contra officiales præfatos quocunq; nomine nuncupetur.* quæ verba quocunq; nomine, ſunt ſatis generalia, vt de illis verbis Cuiuſcunq; conditionis ſcribit Sal.l.2.num.9. C. de nox.act. vt porrigantur ad caſum inhabilem & fictum,& nullam admittant reſtrictionem.Sic igitur de his verbis,& nuncupatim de hac clauſula Quomodocunque & qualitercunque nuncupatis Ceph.cons.451.num.219.

105 Iure Cæſareo, † ſi officialis iudicis ſuperioris deliquerit in territorio iudicis inferioris extra ſuum officium, & iuriſdictionẽ,poterit puniri à iudice inferiore, l.In officiales,C.de off.rect.prouin.& ibi Barth.& Carauita rit.49.nu.14.ſenſit de officiali regio,vt ab officiali baronis,ſi in eius territorio delinquat, poſſit puniri
106 dummodo notum faciat ſuperiori, & † Boer. decis.7. qui uoluit,officialem regium etiam principis delegatum poſſe puniri ab officiali baronis, & tradiderat cap. Tholos. decis. 423. ubi Aufrerius, & hæc præter congeſta à Cagnolo hic num. 105. Sed an municipalis lex iu
107 bẽs,†vt officiales à muneribus ſe abſtineant, ad delegatos porrigatur, ut in hoc regno cautum inuenio cap. Hac edictalis ſub tit. ut null. off. & prag. Quis neſcit Ioannes Bolognettus num. 44. inficiatur, eos contineri, quod non ſint proprie officiales neq; formatã & ſtabilem habeãt iuriſdictionem,ſed pro tempore. Ego contrarias partes ueriores arbitror. Nam primum, ut oſtendi, propria officialium ſignificatio eos amplectitur; deinde fac non eſſe proprie officiales; adhuc eos contineri dicendum eſt. Quoniam
108 in municipalibus legibus, ſi eadem † ſit ratio; cõceditur dilatatio à caſu proprio ad minus proprium,Glo.in uerbo Ad curationem, auth.ut hi, qui obl. ſe perh. hab. res min. Glos. Clem. 1. in uerbo, Eligatur, de elect. Alex. & Soc. l. Serui electione, ff. de leg. 1. & Ias. l.Stipulationum aliæ, ff. de uerb. oblig. Sed in deligatis eadem uiget ratio; cum eiuſmodi conſtitutionum ea ſit ratio, quod munera à uero, & iuſto iudicum animos de
pellant

pellant ut d. prag. eſt expreſſum: Inde
Ouidius:
Munera, crede mihi, placant homi-
neſq; Deoſq;.
Quod æque in delegatis poterit eue-
nire. Hæ itaq; leges delegatos non exclu
dent. Eſt præterea ſcriptum d. cap. Hac
edictali, Nullus officialis munera recipe-
re præſumat. itaq; delegatus comprehen
ditur; nam qui omne dicit, nihil exclu-
dit l. Iulianus, ff. de leg. 3. & l. A procu
109 ratore, C. mand. & quantum † affert di-
ctio Omne, tantum aufert dictio Nullū,
Barbat. conſ. 84. num. 4. uol. 4. Felin.
cap. Graue, num. 4. de offi. ord. & Be-
rengarius l. un. nu. 56. C. de ſent. quæ
pro eo quod int. ubi ſubiungit hanc di
ctionem, nullam admittere reſtrictionē.
Mouet me præterea, quod prag. Quis ne
ſcit. ſub tit. de mu. offic. interdictum eſt
officialibus cuiuſuis conditionis, quali-
tatis, aut dignitatis munera accipere:
110 quę quidem verba † Cuiuſuis cōditionis
ſunt ualde generalia l. Promittendo, & ibi
Gloſ. in uerbo conditionisq;, ff. de iur.
dot. & pertinent etiam ad caſum fictum,
minus proprium, & alias non habilem,
nec ſunt modo aliquo coanguſtanda, ut
adnotauit Sal. l. 2. nu. 9. C. de noxa.
act. intelligendo, ut ibidem declarauit.
igitur etiam ſi delegati propria officialiū
ſignificatione non continerentur; com-
plecteretur eos regia pragmatica. Eodem
accedat, quod ibi adſunt uerba gemina-
ta; Cuiuſuis conditionis, qualitatis: ge-
111 minatio autem † vberiorem uoluntatem
oſtendit loquentis, l. Baliſta; ff. ad Tre-
bell. & belliſſime probatur Diuina aucto
ritate, cap. 41. Geneſis, eo loci Quod
uero iteratū eſt ſomnium bis ſuper Pha-
raonem, ſignificat quod firmiter decre-
tum eſt hoc à Deo. Imo hic ſunt nedum
geminata; ſed etiā triplicata uerba: quia
additum eſt aliud verbum; Aut dignita-
tis: triplicata autem verba † magis moli-
112 untur, quàm duplicata, Dec. con. 104.
num. 9. & Rol. conſ. 62. num. 30. lib. 2
Ex quibus dubio procul concludo, eti-
am iudices delegatos eſſe prohibitos ac
cipere munera.
113 Secunda exſtat quæſtio, † an ſi munici-
palis lex mentionē faciat de officialibus
vniuerſitatis Florentiæ, poteſtas Piſtorij
qui, pro Florentina republica ei domi-
nante gerit magiſtratum, comprehenda
tur: vel ſi mentionem faciat de officiali
alicuius communis, contineatur magi-
ſtratus, qui regit ciuitatem illi commu-
ni ſubiectam, & à cōmuni creatus. Duæ
extant ſententiæ, prior eſt Nelli in tract.
ban. 2. par. 2 temp. queſt. 66. & Decij,
Cagnoli, & aliorum exiſtimantium non
contineri, eumq; non eſſe Florentiæ offi
cialem, ſed Piſtorij, quod gubernat, ac
114 ita eſſe iudicatum. Adducitur primum †
l. Voluit. §. 1 ff. de interr. act. *Quod ait præ-
tor*, inquit Vlpianus, *Si in iure interrogatus re
ſpondit; ſic accipiendum eſt, apud magiſtratus po-
puli Romani, uel præſides prouinciarum, uel alios iu-
dices* magiſtratus populi Romani ſunt, qui
populum Romanum regunt; præſides
prouinciarum, qui prouincias. Itaq; ma
giſtratus nomen accipiunt à loco, quem
regunt, non à ciuitate imperante. idem
obſeruatur .l. 3. §. 1. infr. de eo, quod
met. cau. & l. Hos accuſare, in initio,
infr. de accus. Pariter quoque munici-
palis lex loquens de officiali Florentiæ,
intelligenda eſt de eo, qui regit Floren-
tiam; non de eo, qui à Florentino popu
lo eſt electus: ideo officialis Piſtorij cū
non gubernet Florentiam, licet ab ea ſit
creatus, non continebitur. Prima ſolutio
erui poteſt ex Hottomano in comm. de
uerb. iur. in dictione Magiſtratus populi
115 Romani: † vt quiuis ex Strabone & Sue-
tonio in Auguſto intelligere poterit, oc
cupato Romano imperio ab Auguſto,
ita ab eo prouinciæ ſunt diſtributæ, vt
quarundam adminiſtratio ad Populum
Romanum pertineret, iſq; earum magi
ſtratus creabat, qui proconſules diceban
tur: quarundam gubernatio erat Augu-
ſti, qui in eas magiſtratus mittebat præſi-
des prouinciarum appellatos. Itaque ma
giſtratuū Populi Romani appellatione,
continētur ij, qui à Romano populo erāt
creati, & nomen à populo imperante re
116 cipiebant, nō à prouincijs, quas regebāt.
Eſt † hæc ſolutio à vero aliena: nam earū
legum tempeſtate nullus à populo crea
batur magiſtratus, ſed omnes ad prīcipis
curam

curam attinebant. ut teſtis eſt Modeſtinus, l. 1. ff. ad leg. Iul. de amb. Populi enim prouinciæ fuerunt ei poſtea adem pte,& Cæſari adſcriptæ: isq; magiſtratus mittebat, & in vrbe quoque creabat. illud quoque addo, vel intelligimus magiſtratus populi Romani,quòd populi Romani prouincijs præerant, & ſequetur, eos appellari non à populo imperante, ſed à prouincijs, quas regebant: vel volumus populi Romani dici magiſtratus, quod ab eo crearentur: & hac ratione præſides prouinciarum fuiſſent appellandi Cæſaris magiſtratus, à quo erant creati, nihilominus sũt vocati præſides pro
117 uinciarum, à prouincijs, quas gubernabant. Alij dicunt † d. l. Voluit; *Apud magiſtratus populi Romani, vel præſides prouinciarũ*, dictionem *Vel* pro id eſt, ſumi;& vt inter genus & ſpeciem poſitam; vt l. 2., vbi Accurſius in dictiõe *Vel pecudem*, & Bar. ff. ad leg. Aquil. Accurſius,Bar.& Ang. l. Vbi pactum,C. de tranſact. & Acc.C. de in lit. tut. dand. eritq; ſenſus; *Apud magiſtratus populi Romani,vel præſides prouinciarum*, id eſt præſides prouinciarum. Qui dicuntur magiſtratus populi Romani, quod ab eo ſunt creati. Quæ refellitur interpretatio. nam ſi vera eſſet; & dictio *Vel* pro id eſt, vſurparetur, ac ad præſides coanguſtaretur,ſequeretur quod ibi eſt conſtitutum, in prouincijs tantum obtinere:quod ab omni vero eſt alienum: & Romæ potiſſimum obſeruabatur. Etenim ibi eramus in prætoris edicto, qui Romæ ius dicebat l. 2. §. Eodem tempore, ff. de orig. iur. & inſt. de Attil. tut. in initio. Neq; illud omitto, hanc ſolutionem alia ratione nõ ſubſiſtere; quod eo tempore præſides prouinciarum nõ erant populi Romani magiſtratus, qui omne ſuum imperium & poteſtatem in principem tranſtulerat, l. 1. ff. de conſt. princ. & §. Sed etquod principi, inſt. de iur. nar. gent. & ciu. atq; magiſtratuũ creatio ad eumdem principem ſpectabat l. 1. ff. de amb. Præterea cum diuiſæ erant inter Auguſtum & populũ Romanum prouinciæ; præſides non Romani populi prouincias regebant; Sed Auguſti.Deniq; † ſic reſponderi poſſe arbitrõr,magiſtratus ibi eſſe deſignatos à populis,quos regebant,non ab imperante: vt omnes ſpeciali nomine deſcriberẽtur, non quòd non poſſent ab imperãte principe ſumere nomen, ut l. Hos accuſare, ff. de accu.& l. Legatus, ff. de off. præs. præſes prouinciæ legatus Cæſaris nominat.Nã ſi ab imperãte fuiſſent appellati, & dicti magiſtratus Cæſaris, cõfuſa quædã fuiſſet explicatio. Cõmunis ſententia ſecundo loco à Mantua & à Cagnolo comprobatur in hunc modum; cauſſa proxima,non remota eſt ſpectanda,l. Socium qui in eo, §. vlt. ff. pro ſoc.l. Qui domum, ff. loc. Glos. in l. Si cum mulier, in verbo *Vilis* ff. de act. rer. amot. & Fel. cap. Decetero, de homic. at proxima cauſsa poteſtatis Piſtorij Piſtoriũ eſt, non Florentia; quæ longinqua dicetur cauſſa: igitur Piſtorij potius dicetur officialis, quam Florentiæ. Miſſa faciens aliquorum dicta,ſentio Piſtorium nullo modo eſſe cauſſam, nedum proximam, ſed neque longinquam; ſed tantum locum,qui à poteſtate regitur: ideo poteſtatem ab eo nõ debere nomen ſumere: dico etiam Florentiam eſſe cauſſam proximam agentem,quod is officialis à Florẽtino populo proxime fuit creatus.Tertio .l. Sed licet, ff. de off. præs. inquit Proculus *Sed licet, is qui prouinciæ præeſt, omnium Romæ magiſtratuum vice,& officio fungi debeat.* Si vice Romanorum magiſtratuum fungitur; is itaq; nõ erit uere Romanus magiſtratus: quod enim loco alicuius eſt, non eſt proprie illud,Acc. l. Mercis, 2. ff. de uerb. ſign. Bartol. l. Si maritus, §. Legis, ff. de adulr. pariter poteſtas Piſtorij non erit Florentinus magiſtratus, & lege municipali non comprehendetur: in qua verba in propria ſignificatione accipi debent, l. 3. §. Hæc verba, ff. de neg. geſt.& l. 1. §. Hoc interdictũ de ciſterna, ff. de font. vbi Bart. Soluũt recentiores Ferrarienſes, præſidem prouinciæ magiſtratũ Romæ non eſſe,quod Roma vſq; ad continentia ædificia porrigatur, l. 2. vbi Alc. ff. de verb. ſign. Præſes autem nec Romæ nec in continẽtibus ædificijs ius dicit. Erit nihilominus Populi Romani magiſtratus. ſic Poteſtas

teſtas Piſtorij, non erit Florentiæ magiſtratus, ſed communitatis Florentiæ. Inanis eſt ſolutio; quia nec Populi Romani magiſtratus erit præſes prouinciæ; cum nec populus habeat iuriſdictionem, & imperium, ſed in principem tranſtulerit, l. 1. ff. de conſt. princi. & §. Sed & quod principi, inſt. de iur. nat. gent. & ciu. & non à populo creatus ſit præſes, ſed à principe l. 1. ff. de amb. Verior ſit noſtra ſolutio, quam ad primum argumentum accommodauimus, & huc eſt tranſferenda. Vel ideo præſes prouinciæ non dicitur Romæ magiſtratus, quod ſeparata eſt facta mentio Romæ, & prouinciarum magiſtratuum, & ad differentiam magiſtratuum Romæ dictum eſt de præſidibus. Vel tertio non poſſe inferri ad noſtram queſtionem; quod præſes prouinciæ non poteſt dici Romæ magiſtratus; quod nō eſt à Romano populo creatus, ſed à principe l. 1. ff. de amb. Sed officialis Piſtorij eo tempore creabatur à Florentino populo; & hæc ſolutio mihi verior videtur. Quarto municipales leges ex communi vſu loquendi recipiunt interpretationem, Bart. l. Libellorum, §. Sed ſi aliud, nu. 3. ff. de accus. & probatur l. Librorum, §. Quod tamen Caſſius, ff. de leg. 3. at communi vſu loquendi videmus appellatione officialis communis Florentiæ intelligi eum, qui Florentiæ gerit magiſtratum: quemadmodum vrbanus prætor dictus eſt, quod in vrbe ius diceret, l. 2. §. Cumq; conſules, ff. de orig. iur. itaq; qui Piſtorij exercet iuriſdictionem, non appellabitur officialis Florentiæ. Poſſet occurri, ſi infitiemur Poteſtatis communis Florentiæ nomine accipi ex communi ſermone tantum eū, qui Florentiæ gerit magiſtratum, ſed dico intelligi etiam eum, qui à communi Florentiæ eſt creatus, in hunc modum recentiores ſoluunt.

Contrariæ ſententiæ fuere Decanus, Riminaldus iunior, & Bolognettus, in quam ſententiam plura adducūtur, quorum magna pars eſt ita leuis, vt à nobis iure omittatur, & multæ citantur leges, in quibus non narratur id, ad quod citantur. Adducitur primum l. A Diuo Pio, iuncto §. 1. & §. Exequuntur, ff. de re iud. *A Diuo Pio*, Scribit Vlpianus, *reſcriptum eſt magiſtratibus populi Romani, vt iudicum à ſe datorum, vel arbitrorum ſententiam exequantur ij, qui eos dederunt:* deinde §. 1. & §. Exequuntur, ſcriptum eſt, ſententiam Romæ dictam poſſe præſidem prouinciæ exequi, argumento itaq; eſt, d. l. A Diuo Pio, magiſtratuum populi Romani verbo etiam Præſides Prouinciarum eſſe comprehenſos. Contrariam mihi ſententiam hæc lex probare videtur. Nam ſententiam Romæ dictam ſcilicet à magiſtratibus populi Romani, præſes in prouincia exequitur; præſes itaq; nō eſt magiſtratus populi Romani. Secundo loco l. Hos accuſare, ff. de accus. præſes prouinciæ appellatur legatus imperatoris, & l. Legatus, ff. de off. præs. Legatus Cæſaris à quo in prouinciam mittebatur, & ab imperante Cæſare recipit nomen: ſic Poteſtas Piſtorij dicetur communis Florentiæ, à dominãte populo recipiēdo nomen. Ego animaduertendum cenſeo † longam eſſe differentiam, an magiſtratus nomen adijciatur loco, vel perſonæ: Si perſonæ adijcitur, neceſſario nomen ab imperante ſumitur, quod non poteſt tum magiſtratus ſignificare perſonam, quã tegit: quod ſi loco adijciatur, alia eſt ratio, & locum, quem magiſtratus regit, ſignificabit. Hinc d. l. Hos accuſare, dictus eſt legatus imperatoris præſes, & l. Legatus, Legatus Cæſaris. ſed, ff. de off. præs. l. Præſes, 2. 3. 4. 5. & 6. & ſæpius in aliis, cum præſidis nomen loco cõiungitur, ſignificabit locum, quē regit, & dicitur præſes prouinciæ, non à prouincia imperante, ſed imperata ſumens nomen, ſic cum ſit mentio de officiali Florentiæ, officialis nomen loco adijcitur, & is intelligi debet, qui Florētiam gubernat. Tertio l. vlt. ff. quis & a quo, ſcriptum eſt à Modeſtino, *Dato iudice à magiſtratibus populi Romani ipſum magiſtratum, qui iudicem dedit, appellari*, l. Imperatores §. 1. ff. de appell. idem reperitur in iudice à præſide dato: præſes igitur magiſtratus populi Romani erit, ſic poteſtas Piſtorij erit magiſtratus communis Florētiæ. Ego reſpondeo, l. Imperatores, §. 1. ff. de

ff. de appell.cum à iudice dato à prouin
ciæ præſide,præſes appellatur; non ideo
euenire, quòd prouinciæ præſes popu-
li Romani ſit, vel dicatur magiſtratus;
ſed quoniam eadem viget ratio, quæ in
iudice dato à magiſtratu populi Roma-
ni ſibi vindicat locum. Et præſidem nõ
potuiſſe dici magiſtratum populi Roma
ni,certo certius eſt: cum à Romano po
pulo non eſſet creatus. Atq; eo magis re
cipienda eſt hæc ſolutio, quod l. vlt.ff.
quis & à quo, eſt Modeſtini ſcriptura,
non legislatoris conſtitutio, qui Mode-
ſtinus ex re propoſita vel exempli cauſſa
de iudicibus datis à Populi Romani ma
giſtratibus fecit mentionem: ſed in lege
de hac re concepta,de qua l.1.ff.eo. ge-
neraliter ſic erat ſcriptum. *Eum appellari,qui*
120 *dedit iudicem*, Quarto † Genitiuus efficiẽ-
tem cauſſam ſignificat, vt Bar. & alij te-
ſtantur in tit.ff. de nou. oper. nunc. vt
Codex Iuſtiniani, qui ab eo eſt editus,
& liber Ariſtotelis. Qua de re poteſtas
communis Florentiæ eum magiſtratum
deſignabit,qui à communi Florentiæ vt
à cauſſa efficiente eſt creatus. Sed vt
in d. tit. Bart. & alij ſentiunt, genitiuus
non ſemper efficientem cauſſam ſignifi-
cat,& varias habet acceptiones, ac ali-
quando materiam deſignat. Sic dicam
hic materiam,& locum deſignare, circa
quem verſetur, & quem regat, vt alias
ſcriptum eſt, præſes prouinciæ tot. tit.ff.
de off. præſ. & Genitiuus prouinciæ effi
cientem cauſſam nõ exprimit, ſed locũ,
quem præſes gubernat.

121 In hac difficultate non dubitarem,† ſi
municipalis lex loqueretur de officiali-
bus Florentiæ, poteſtatem Piſtorij non
comprehendi: eſſet enim tum nomen
officialium loco adiectum.ac locum im
peratum potius ſignificaret,quàm impe-
rãtem,vt de præſide prouinciæ dicimus
tot.tit.ff. de off præſ. Idem arbitrarer, ſi
ſtatueret de officialibus Florẽtinis, eſſet
etiam perſpicuũ de eis intelligi,qui Flo-
rentiam ipſam regunt, vt de prætore vr-
bano extat l.2.§. Cumq; conſules,ff. de
orig. iur. & inſt. de Attil. tut. in initio.
Dubitationem efficit, quod de officiali-
bus communis Florentiæ ſtatuit: qua in
re animaduertendum puto,idem eſſe,ac
ſi de officialibus Reipublicæ Florentino
122 rum.vel ciuitatis ſtatueret,Commune †
verbum pro republica vſurpatur, & ci-
uitate,M. Tullius Verr. 3.Sic ſcribit, *Pro
quæſtore vero quomodo iſte cõmune Milyadum vexa
rit*, & alibi, *Vt ij pro parte in commune Siciliæ
conferrent.* Propterea expedita mihi res
videtur,intelligi de magiſtratibus, qui à
Rep. Florentina ſunt creati, in quo ſen-
ſu continebitur poteſtas Piſtorij, quia
perſonæ,& reipub. imperanti adiectum
eſt officialium nomen,vt d. l. Hos accu-
ſare, ff. de accuſ. & l. Legatus, ff.de off.
præſ. dicitur de legato Cæſaris, & impe-
ratoris, ac ſi hodie diceremus magiſtra-
tus ſenatus Veneti proculdubio, qui à
Veneto ſenatu creati eſſent, intelligeren
tur.Nec obſunt l. Voluit,ff.de interr. act.
& l. Hos accuſare, de accuſ. in quibus
per magiſtratus populi Romani ij intelli
guntur, qui Romã regebant;Nã ſubiecta
materia id expoſtulat: cũ eo tẽpore Ro-
manus Populus non imperaret, accipi
non poteſt pro ijs, qui à Romano popu
lo ſunt creati.

123 Hinc etiam quæri poſſet, † an officia
les baronum regij dici poſſint officiales,
& concludendũ videtur, eos eſſe regios
officiales. Barones enim, qui eos crea-
runt,à rege habent poteſtatem, merum,
& miſtum imperium, ac iuriſdictionem:
igitur & baronum officiales,à rege id vi-
dentur conſecuti: nam omnia noſtra fa-
cimus, quibus à nobis eſt impertita au-
ctoritas, l. 1. §. Omnia enim, C. de vet.
iur. enucl.& 94.diſt. cap.1. in quam ſen
tentiam iuerunt Afflic. in tit. quæ ſint
reg. verſ. Poteſtas nu.2. Carauita in rit.
mag. cur. rit. 49. num. 7. ſimilem quæ-
ſtionẽ decidunt Nellus quæſt. 46. part.
124 3. & Alciatus hoc loco num. 30. † cum
Ianuenſes dominum haberent Mediola
nenſem ducem, prætorem à Ianuenſibus
creatum magiſtratum dici Ducis Medio
lanenſis, in argumentum citat Alciatus
l. Quicumq;, C. de cohort. & princ.
lib. 12. quo loco male probatur. Quam
quam hæc vera eſſe admittã: illud tamen
125 non concedam, † ſi conſtitutio aliqua,
vel pragmatica ſpecialem faciat mentio
nem

nem regiorum officia lium, comprehendere officiales baronum. Nam † com
125 munis loquendi vſus pluris eſt, quam quæuis propria ſignificatio vocabuli,& omni regulæ,omnique conſtitutioni derogat in interpretationibus faciendis, vt ſenſit Accurſius l. Librorum, §. Quod tamen Caſſius, ff. deleg. 3.cap. 1. de iniur. & damn. dat. lib. 6. Alex. conſil. 69. Perſpectis his, in extremo, volum.6. conſil.25. Conſideratis verbis num. 13. volum. 7. & Socc. conſ. 152. Caſus iſte, in initio, volu. 1. Tanti momenti eſt communis vſus loquendi, vt etiam in materia odioſa & pœnali ſit ſeruandus, Barthol. in tit. ff. de nou. oper. nunc. quo loco crebrius eum ſunt ſecuti, & Abb. cap. 2. de arb. in initio. At nos ex communi loquendi vſu videmus regiorum officialium appellatione eos contineri, qui à rege ſunt creati: itaque baronum officiales non comprehendentur. Eodem accedat, † quod
127 proxima cauſſa ſpectanda eſt, non remota, l. Socium, qui in eo, §. vlt. ff. pro ſoc. l. Qui domum, ff. loc. & Felin. cap. Decetero, de homic. quod locum obtinet, ſi proxima cauſſa abſque longinqua apta, habiliſque eſt effectum parere, Rimin. iunior hic nume. 133. Sed baro ſine rege officiales ſuos creat: baronis itaque non regis officiales dicentur illi, qui à baronibus ſunt creati. Denique roboratur hæc eadem mea ſententia, † quod in lege nullum verbum
128 ſuperuacuum eſſe debet l. 1. ff. quod met. cauſ. & l. 1. in extremo, ff. ad munic. & ſi mentio regiorum officialium non eſſet facta, vt excluderentur officiales baronis, verbum *Regiorum*, omnino eſſet otioſum; cum regij & baronum officiales eſſent comprehenſi: & ſingula verba legis, vel conſtitutionis habere debent aliquid ponderis, & ad aliquem effectum aptari, vt inquit Bal. conſ. 51. Generali ſtatuto, num. 7. lib. 5. per l. Item veniunt, §. Aptanda, ff. de pet. her. & l. 1. ff. ad municip. & in prima conſt, C. S. Quibus. Pari
129 ter quoque verum eſſe exiſtimo, † quod illuſtris, & perſpicaciſſimi ingenij vir Vincentius de Franchis tradidit decis. 211. num. 11. baronẽ, vt comites marchiones & alios regios eſſe officiales, quod etiã, vt idem ſenſit, traditum erat ab Afflicto conſtitut. Capitaneorum, not. 5. Nam vt dixi l. 1. nu. 17. infr. eodem. Princeps, ſeu Rex licet ſit perpetuus, eſt nihilominus magiſtratus; vt adnotaui ex Pomponio l. 2. §. Poſt originem, iuncto §. Quod ad magiſtratus, ff. de origin. iuris. & Accurſ. l. 2. ff. de adopt. igitur & barones, qui etiam ſunt perpetui, & non annales, erunt officiales: & cum à Rege conſequantur iuriſdictionem, regij officiales erunt. Puto tamen, † ſi
130 qua conſtitutio Regiorum officialium faciat mentionem, non comprehendere barones. Nam communis vſus loquendi ſemper eſt ſpectandus, & cuicunque propriæ ſignificationi præferendus, Glos. l. Librorum, §. Quod tamen Caſſius, ff. de leg. 3. at ex communi vſu barones non conſueuerunt appellari officiales.

Vltima quæſtio à Decio excitata eſt,
131 † an mandare iuriſdictionem, & dare iudicem, idem ſint. Accurſ. l. Legatus, ff. de offic. proconſ. & l. A iudice, C. de iudic. vbi Barthol. idem eſſe putarunt; quæ ſententia vna pene voce à noſtris eſt recepta. Nititur primum hæc opinio hac ratione; quia quemadmodum iudex datus alium iudicem dare non poteſt, l. A iudice, C. de iud. ita neq; ei, cui mandata eſt iuriſdictio, iudicem dare permittitur; nulla itaq; differentia eſſe videtur inter iudicem dare, & iuriſdictionem mandare. Eum autem, cui iuriſdictio mandata eſt, iudicem dare nõ poſſe, ſic probatur. Is, cui mandata eſt iuriſdictio, proprium nihil habet, ſed eius, qui mandauit, vice fungitur l. 1. §. Qui mãdatam, infr. eo. delegare igitur, ſeu ſuã iuriſdictionẽ mandare non poteſt. Nam is demũ iuriſdictionem poteſt mandare, qui eam iure ſuo, non alieno beneficio habet, l. More maiorũ, infr. de iuriſd. om. iud. Hoc autem argumentum tantum oſtendit, eum, cui mandata eſt iuriſdictio, non poſſe eã alij mãdare, ꝙ ego admitto ſed iudicẽ dare nõ poſſe, nõ demõſtrat, quod fuiſſet probãdum. Quę duo longe

conſulis à lege datur ; id eſt, de legis voluntate ; ideo iudicem dare permittitur ; ſed id denegatum eſt alijs , qui ab homine dantur : quemadmodum iudex à principe datus alium poteſt dare iudicem, ſed non is , qui à iudice eſt datus, d.l. A iudice. Si quis Decio obijciat, reijciendam eſſe hanc interpretationem : quia legem coanguſtat . ipſe reſpondet, à Decio non coanguſtari; ſed legem met ſeipſam reſtringere . Dixerat Paullus , *Iudicem dare poſſunt quibus lege, vel conſtitutione, vel ſenatuſconſulto conceditur. Lege ſicut proconſul.* deinde id dilatat Paullus inquiens, *Is quoq; cui mandata eſt iuriſdictio, iudicem dare poteſt, vt ſunt legati proconſulum;* quare id in legatis proconſulum tantum ſtatuit,& lex ſe coanguſtauit.Sed adhuc defenditur Socinus, quia non debent exempla regulam coanguſtare,l.Damni infecti,ff.de dam.inf.& l. Cũ pater,§.Dulciſſimis,ff.de leg.2. Deinde dixerat Paullus, *iudicem dare poſſunt, quibus lege conceditur,ſicut proconſul.* exemplum hoc de proconſule regulam non coanguſtat, quominus alij prouinciarum præſides poſſint dare iudicem.nam præſes poteſt, l.Præſes,4.& l.Generaliter,& l.Sæpe au diui Cæſarem,ff.de off. præſ. igitur neq; exemplum legati proconſulis coanguſtabit regulam:cum ex antecedentibus declarari ſoleant ſequentia,l.Seruus plurium,§.vlt.ff.de leg.1.& attulit has duas replicationes Soc.d.l.1.num.20. ff.quis & à quo.Deinde tertio loco replico, ſi proconſulis legatus iudicem dare poteſt, igitur idem permittendum eſt & ijs, quibus ab alijs magiſtratibus mandata eſt iuriſdi-
134 ctio. Nam videmus Vlpianum † l.1.§. Damus,ff.de ſuſpect.tut. à legato procõſulis ad alios ducere argumentum: & Macer l. Cognitio,in fr.de off.ei.quod generatim in delegationis materia probare volebat,id demonſtrat in legato proconſulis:quaſi is ab alijs non diſtet. Poſtremo dico,ideo de proconſulis legatis factam ibi fuiſſe ſpecialem mentionem ; quod is ſpeciale habeat nomen ; non quod non idem iuris in alijs ſit. Secundo loco argumentatur Socinus ex l.1.infr.quis & à quo , in cuius initio ſtatuit Vlpianus, à iudice dato appellari eum , qui iudicem dedit ; in §.vltim . voluit ab eo, cui mandata eſt iuriſdictio , non appellari eum, qui mandauit, ſed qui appellaretur, ſi non eſſet mandata. Perſpicua itaque eſt differentia. Soluit Decius non eſſe hanc l.1.quis & à quo, ſpectandam, quia habet varios ſenſus :
135 † Lex autem varijs ſententijs intellecta non poteſt in aliquam partem citari, vt tradidit Barthol.l. In ambiguo, ff . de reb : dub . & l. Cotem ferro,§. Qui maximos, ff. de publ. At ego aduerſus Decium replico , legem varijs ſenſibus præditam non poſſe citari, ſi ij contrarij ſint: ſecus ſi diuerſi, ita Ioannes Andreas capit. 1.de reſcript. libr. 6. Eodem accedit , quod hæc Socini intelligentia lucida , plana , & perſpicua eſt:ceteræ vero diuinant , & aliqua extrinſecus ſubaudiunt; ideo reijciẽdę.Etenim diuinantes ſenſus repellendi ſunt, nec aliquid in lege eſt intelligendum,argumento §.Chryſogonus,l.Si ita ſtipulatus,ff.de verb.obl. Tertio inquit Socinus,cum mandatur iuriſdictio, mandata videtur facultas iudicis dandi : cum iuriſdictio ſit iudicis dandi licentia, l. Imperium,ff.de iuriſd. omn. iud. quaſi amplius quoddam ſit mandare iuriſdictionem, quam dare iudicem. Nec recipi-
136 enda eſt Decij reſponſio aſſerentis, † d. l. Imperium,accipiendam eſſe de ordinaria iuriſdictione,non de mandata , quæ alieno iure competit,& mandari non poteſt, d. l. More maiorum. Nam idem dico eſſe in iuriſdictione mandata : quia ea mandata totum officium iuriſdicundi,& mandantis tranſit in mandatarium, l.1.§. Damus,ff.de ſuſp. tut. quamobrem quemadmodum mandans poterat iudicem dare, ſic & is, cui mandata eſt iuriſdictio.Deinde generatim de iuriſdictione locutus eſt Vlpianus d.l. Imperium, nec diſtinxit inter ordinariam & delegatam,neq; igitur nos debemus diſtiguere, l.3.ff.de off.præs. l.De pretio,ff.de publ. in rem act.& l.1.§.Generaliter,ff.de leg. præſt.Poſtremo cũ ille titulus de iuriſdictione cõmunis ſit ordinariæ & delegatę, vt ibi in rubr.ſenſit Accurſ.igitur & illa

nem in præludijs ad l. Diem functo, ff. de
off. aſſeſſ. à me fuit expoſitũ. Non eſt ter-
tio loco ignorandũ, accepto iudicio in iu
dicis dati manu omnia fuiſſe, ſed vſq; ad
ſententiã: lata enim ſentẽtia erat penitus
dati iudicis notio, & poteſtas extincta.
cum iudicandi munere tantum fungere-
tur, l. Iudex poſteaquam, ff. de re iud. &
l. A iudice; C. de iud. inde ſententiam à
ſe latam exequi non poterat, cum eius
notio expiraſſet, l. A Diuo Pio, ff. de re
iud. Ex quibus concludamus, iudicis
dati notionem tantum fuiſſe, non iu-
risdictionem; eamque non ab initio; ſed
lite conteſtata inchoaſſe, & lata ſententia
expiraſſe. Nunc videamus de eo, cui mã-
data erat iurisdictio, quem proculdubio
nedum notionem, ſed etiam iurisdictio-
nem habuiſſe fatendum eſt; quam eius,
qui mandauerat, nomine exercebat l. 1.
§. 1. l. Cognitio, & l. Et ſi prætor, titulo
noſtro de off. eius, atq; non ab accepto
iudicio ei competebat; ſed ab initio, vt
erat in mandante; nam nedum præſen-
tium, ſed etiam futurarum cauſſarũ man-
dabatur iurisdictio, & ſæpe omnis, quam
habebat prætor, l. Solet, & l. Prætor, ff. de
iurisd. omn. iud. qua mandata omne
iurisdicundi officium tranſibat, l. 1. §. 1.
ff. de ſuſp. tut. & ſine dubitationis anſa
confiteri oportet, coram eo reos fuiſſe in
ius vocatos; & cautiones iudicio ſiſti; &
alias ſimiles præſtitas: poſtquam oſtendi-
mus, antea quam lis eſſet orta, fuiſſe iuris
dictionem ſæpe mandatam, l. Solet, & l.
Prætor: & etiam eſt concedendum eum,
cui mandata erat iurisdictio, ſuas ſenten-
tias fuiſſe executum, quod ſupra oſtendi-
mus; & exequi hodie iuſtum eſse. Ex hac
diſceptatione inſigniores diſſimilitudi-
nes inter iurisdictionem mandatam, &
Iudicem datum pronuntiemus. Prima ſit
140 † is, cui iurisdictio mãdata eſt, iurisdictio
nẽ habere exiſtimatur l. 1. §. 1. l. Cogni-
tio, & l. Et ſi prætor, inſr. eo. ſed non iu-
re ſuo; ſed alieno beneficio, l. More maio
rum, inſr. de iurisd. omn. iud. Iudex au-
tem datus nullam habet iurisdictionem,
neq; ſuo, neq; alieno beneficio; ſed tan-
tum cauſsę notionem, l. Ait prætor, ff. de
re iud. & iudicandi facultatem, l. Iudex
poſtea quam, ff. eo. & l. A iudice, C. de
141 iud. Secunda differentia, † Iurisdictio fu
turarum, etiam cauſsarum mandatur; nã
ſæpe mandabat prætor omnem ſuam iu-
risdictionem, l. Solet, & l. Prætor, ff. de
iurisd. omn. iud. & ita etiam cauſsarum
nondum pendentium; ſed futurarũ. Sed
cum iudex non fiat, niſi accepto iudicio
l. Aediles §. Item ſciendum, ff. de ædil.
edict. & ad prætorem antea in ius voce-
tur reus, & cautiones adhibeantur, & iu-
dex detur accepti iudicij tempore, d. §.
Item ſciendum; conſequens eſt; vt iudex
detur tãtum orta lite, & apud prætorem
142 excitata. Tertia ſit diſſimilitudo, † eius,
cui mandata erat iurisdictio, cœpiſse iu-
risdictionem, & notionem à primo actu
in ius vocationis, argumento l. Solet, &
l. Prætor; ſed iudicis dati notionem, &
poteſtatem ab accepto iudicio, ſeu lite
conteſtata, l. Si reus, de proc. & l. Aedi-
les, §. Item ſciendum, de ædil. edict. Quar
143 ta, & vltima differẽtia ſit, † quod lata ſen
tentia omnis dati iudicis notio, & pote-
ſtas peribat, l. Iudex poſteaquam, de re
iud. ea de re nec ſuam ſententiam pote-
rat exequi, l. A Diuo Pio, de re iud. Sed
aliud eſt in eo, cui mandatur iurisdictio.
nam cum totum iurisdicũdi officium in
eum tranſeat, l. 1. §. 1. de ſuſp. tut. conſe-
quẽs eſt, vt lata ſententia eius iurisdictio
adhuc maneat; vt eius, qui mandauerat,
& inſtar mandãtis ſuam ſententiam exe-
quatur, quod ſupra demonſtrauimus,
Quæ, velim, intelligas de iudice dato ab
aliquo magiſtratu, & in his terminis po
tiſſimum loquuntur noſtri doctores ex
l. 1. ff. quis & à quo nam ſi à principe fuiſ
ſet datus; forſitan aliud iuris eſset, & ab
initio dabatur; vt alio loco exponam
Hæc ex vetere iudicandi more
ſunt decerpta, hodie vero
quotidiano ſiue vſu, ſi-
ue ab vſu multa ſunt
immutata.

PYRRHI ALFANI COMMENTARIVS
AD L. I. DIGEST. DE OFF. EI.

1 GRADVS Magiſtratuũ, & dignitatũ quot ſint, explicatur, & cõfutatur ſentẽtia communis ponens quinq; eſſe gradus.

2 Noua methodo declaratur, non dari ſuperilluſtres, qui gradũ ſeparatum conſtituant ab illuſtribus.

3 De eadem re opinio Cunei exiſtimantis tres eſſe gradus, confutatur.

4 Tertia opinio Accurſij, vt quattuor ſint gradus magiſtratuum pariter confutatur.

5 Auctoris opinio de gradibus magiſtratuum.

6 Qui magiſtratus in quouis gradu dignitatis numerentur.

7 Duces, marchiones, & comites vnde duxerint originem; & quomodo hodierni duces, marchiones, & comites antiquis ducibus, marchionibus, & comitibus compararentur.

8 Principes, duces, marchiones, & comites ex antiquis legibus ſpectabiles debent nominari.

9 Vere tamen eo dignitati: nomine ſunt nuncupandi; quo à principe, qui dignitatem, & feudum conceſſit, ſunt decorati.

10 Principes, duces, marchiones, & comites pariter ex Italiæ conſuetudine illuſtriſſimi nominantur.

11 Principum, ducum, marchionum, & comitum liberi quo dignitatis gradu ſint nominandi, & num. ſeq.

12 Pontifex maximus, & Ceſar in primo gradu ſunt.

13 Princeps an magiſtratus dici poſſit, copioſe diſputatur.

14 Legis diuiſio, & ſumma.

15 Quæ ſpecialiter tribuuntur, cur mandata iuriſdictione non transferantur, diſputatur.

16 Minoribus magiſtratibus an iuriſdictionem mandare permittatur, communis opinio affertur, & confutatur, & num. ſeq.

17 L. Eum, qui, ff. de iuriſd. omn. iud. explicatur.

18 L. Cum prætor, §. 1. ff. de iud. explanatur.

19 Dictio Ceteri nedum ſimilia expreſſis ſignificat; ſed etiam omnia: quæ vniuerſalium dictionum ſignificatione poſſunt comprehendi.

20 §. Si vero, auth. de exhib. rei. declaratur.

21 Secunda opinio Fulgoſij, vt minoribus magiſtratibus non liceat delegare, confutatur.

22 L. Cum prætor, verſ. Iudicem dare poſſunt, ff. de iud. explanatur.

23 Regula l. Cum prætor. vt qui vnum includit, aliud excludat, pulchre declaratur.

24 L. Cum prætor, in principio, ff. de iud. noua methodo illuſtratur.

25 Tertia Angeli opinio, an delegatus poſſit delegare, reijcitur.

26 Subdelegatio ſemper à delegante facta exiſtimatur, quidquid contradixerit Angelus.

27 Pontifex Maximus electus à duobus cardinalibus, quibus ceteri omnes cardinales poteſtatẽ eligendi dederunt; ab omnibus videtur electus.

28 Salernitana lex de magiſtratuum creatione declaratur.

29 Quarta aliorum de eadem re ſententia reijcitur.

30 Mandare iuriſdictionem neque imperij eſſe, neque iuriſdictionis demonſtratur, & aliorum ſententiæ improbantur.

31 Mandare iuriſdictionem facultatis cuiuſdam eſſe nouis rationibus demonſtratur.

32 Municipalibus magiſtratibus conceſſum eſt, iuriſdictionem ſuam mandare.

33 Maioribus magiſtratibus permitti cauſſas mãdare cũ poteſtate delegandi, noua ratione probatur.

34 Quinimo viua ratione demonſtratur, poſſe iuriſdictionem mandari cum poteſtate mandandi cum eadem poteſtate, ita vt ſubdelegatus poſſit ſubdelegare.

35 Procurator ſi fuerit conſtitutus cum poteſtate ſubſtituendi cum eadem, vel ſimili poteſtate, licebit ſubſtituto alium ſubſtituere.

36 Delegatus, cui non eſt conceſſa facultas delegãdi, ſi ſciente delegante ſubdelegauerit, valida erit ſubdelegatio.

37 Noua ratione probatur, ſcientiam domini inducere mandati prorogationem.

38 Mandatum domini cum non interuenit, ſciẽtia de actu mandatum ad eum actum non inducit.

39 Sententia exiſtimantium principis delegato nõ permitti delegare cum poteſtate delegandi confutatur.

40 Cap. Cum cauſſam. de appell. ſenſus.

41 Concedi principis delegato cauſas mandare cum poteſtate delegandi.

42 Principis delegatum iure proprio habere iuriſdictionem, noua auctoris opinio.

43 L. A iudice, C. de iud. noua ratio decidendi.

44 Bartholi ratio, & communis, cur cauſæ meri imperij mandari nequeant, improbatur.

45 Secunda ratio Decij pariter reijcitur.

46 Tertia ratio Baldi etiam confutatur.

47 Quarta quoque Plautij ratio eſt improbata.

48 Quinta Alciati de eadem re ratio reijcitur.

49 Sexta eiuſdem Alciati refellitur, & num. ſeq.

50 Merum imperium an datum ſit magiſtratibus, vel in ſolo principe reſideat, copioſe diſputatur, & num. ſeq.

51 L. 4. ff. de off. præs. in dictione Maius imperium habet, explicatur.

52 L. 4. ff. de off. præs. declaratur.

53 Aduerſus omnes defenditur, magiſtratus habere merum imperium, & eius proprietatem: ſed hoc merum imperium eſſe, exercitationem

cauſa-

cauſſarum criminalium,
54 *Merum imperium & ius meri imperij quomodo diſtent, noua regula traditur.*
55 *Noua affertur ratio, cur merum imperium mandari non poſſit, & num. ſeq.*
56 *Magiſtratus in cauſſis ciuilibus iuriſdictionem habebant.*
57 *Sed in cauſſis criminalibus carebant iuriſdictione; & habebant tantum cauſſarum criminalium cognitionem.*
58 *Meri imperij cauſſæ an mandari poſſint iure Pontificio, copioſè diſputatur, & num. ſeq.*
59 *Cap In archiepiſcopatu, de rapt. declaratur.*
60 *Cap. Quod ſedem de off. ord. explanatur.*
61 *Cap. Licet, de off. vic. lib. 6. exponitur.*
62 *Clem. 1. §. 1. de hæret. ratio decidendi.*
63 *Cauſſæ meri, & miſti imperij an conſentientibus litigatoribus poſſint mandari.*
64 *Ordo duplex natura & intellectus, ita duplex eſt vtilitas.*
65 *Reſeruata ſummo Pontifici mandari nequeunt.*
66 *Cap. vlt. de off. ord. ſenſus optime explicatur.*
67 *Percutiens aliquem in maxilla manu vacua poterit ab epiſcopo abſolui.*
68 *In caſibus non reſeruatis nedum epiſcopus; ſed etiam Abbas, Prior, & præpoſitus abſoluere poterunt eos, qui clericum percuſſerint.*
69 *Quæ principi ſunt reſeruata, ſi alicui concedantur, transeunt poſtea per generalem conceſſionem in ſimilem perſonam, & num. ſeq.*
70 *Quæ principi ſunt reſeruata, ſi alij concedantur, deſinunt eſſe reſeruata.*
71 *Is, cui princeps conceſſit ea, quæ erant principi reſeruata, prohibetur alteri mandari.*
72 *A iure ciuili delegatus an poſſit cauſſas meri imperij mandare.*
73 *A principe ad legem, & è contrario affirmando, & negando licet ducere argumentum, & num. ſeq.*
74 *Princeps poteſtatis plenitudine vtens abſq; legitima cauſſa, peccatum committit, perpetua morte dignum.*
75 *L. 1 in verbo Delegatam, ff. de off. ei. declaratur.*
76 *Lex cum mandat alicui cauſſam, an videatur deferre iuriſdictionem ordinariam, vel delegatam, paucis declaratur.*
77 *Prætor vrbanus an haberet cauſſarum criminalium iuriſdictionem, & num. ſeq.*
78 *Prætorem vrbanum nedum cauſſarum ciuilium cognitionem habuiſſe, ſed etiam modicam caſtigationem, non magnam; noue declaratur.*
79 *L. 1. ff. de iuriſd. omn. iud. explicatur.*
80 *De quibus criminibus prætor vrbanus cognoſcebat, & num. ſeq.*
81 *Crimina leuia quæ ſint, & quæ atrocia.*
82 *L. 1. §. vlt. ff. de ſuſpect. tut. explicatur.*
83 *L. 2 ff de in ius voc. in initio, & l. Nec magiſtratibus, ff. de iniur. noue explicantur.*
84 *Decij opinio de argumento à contrario ſenſu in legibus adducitur.*
85 *Senſus directus, & ſenſus contrarius vnus, & idem ſenſus ſunt ex contrario.*
86 *Ceſſante ratione, quomodo non ſolum ceſſat legis diſpoſitio; ſed etiam contraria lex inducitur, continue declaratur.*
87 *Cap. Indecorum, de ætat. & qual. noue declaratur.*
88 *L. vlt. §. Filijs autem, C. de bon. quæ lib. noue explicatur.*
89 *L. 2. C. de natural. liber. ſumitur argumentũ à contrario ſenſu.*
90 *L. Commodiſſime. ff de liber. & poſthum. cur non ſumatur argumentum à contrario ſenſu.*
91 *L. vlt ff. de leg. 2. ratio decidendi affertur.*
92 *Contrariorum quatuor ſunt ſpecies.*
93 *Propoſitiones contrariæ declarantur.*
94 *L. 1. ff. de off. ei. duo argumenta à contrario ſenſu eliciuntur; quorum alterum eſt à contradictorijs.*
95 *Alterum argumentum à contrario ſenſu ſumi ex l. 1. à contrarijs, contra Decium apertiſſime probatur.*
96 *Argumentum à contrario ſenſu quomodo ſumatur, pulcherrime declaratur, & copioſe.*
97 *Ratio auctoris adducitur, cur permittatur argumentum à contrario ſenſu.*
98 *Subſtitutio vulgaris in vnum caſum facta, cur ad alium porrigatur; & vulgaris ad pupillarem; cum per argumentum à contrario ſenſu aliud eſſe deberet.*
99 *Qualitas in lege expreſſa, vel alia voluntate an in re dubia ſit cauſſa diſpoſitionis.*
100 *Argumentum à contrario ſenſu an venire dicatur ex propria ſignificatione.*
101 *Argumentum, quod ſumitur ex l. Apud antiquos, C. de furt. an ſit ex contrario, vel ex connexis.*
102 *Argumentum à contrario ſenſu ex mente legis proprie venire demonſtratur, & num. ſeq.*
103 *Quod includitur ex ſenſu directo, & ex contrario; vnum & idem ſunt ex contrario.*
104 *Quod venit per argumentum à contrario ſenſu textus legis nominatur.*
105 *Quod inducitur per argumentum à contrario ſenſu, inſpecta mente legiſlatoris proprie ex lege venire dicitur; ſecus verbis inſpectis.*
106 *Argumentum à contrario ſenſu an ducatur, vbi ineptus ſenſus oriretur, vel legum correctio.*
107 *L. Conuenticula, C. de epiſc. & cler. ratio decidendi, & ſenſus.*
108 *L. Nemo, C. de iuriſd. omn. iud. cur non poſſit duci argumentum.*
109 *Iure magiſtratus quæ dicantur competere, ſententia Accurſij exponitur.*
110 *L. 2. ff de off. ei. in verſ. Conſilium exercere, verus, & planus ſenſus.*
111 *L. 1. ff. de off. ei communis ſenſus adducitur.*
112 *Communis ſenſus l. 1. ff. de off. ei. defenditur à*

Decij

Decij argumentis.

113 Exceptionem eſſe de regula ſecundum quid ſufficit, neque requiritur, vt ſimpliciter ſit de regula.

114 L. 1. ff. de off. ei. communis ſenſus improbatur.

115 L. Cognitio, ff. de off. ei. explicatur.

116 Secundus ſenſus Fulgoſij l. 1. ff. de off. ei. adducitur, & defenditur ab aliorum argumentis.

117 Senſus Fulgoſij confutatur.

118 Tertius ſenſus Guidonis l. 1. adducitur, & ab aliorum argumentis defenditur.

119 Senſus Guidonis alijs rationibus reijcitur.

120 Quartus ſenſus Alciati confutatur.

122 Quintus ſenſus Camilli Plautij reijcitur.

122 Sextus ſenſus nouiſſimorum repellitur.

123 L. 1. ff. de off. ei. nouus, & planus ſenſus auctoris.

124 L. Placet, C. de ped. iud. ſenſus Bartholi confutatur.

125 Obſcuriſſimæ l. Placet, C. de ped. iud. nouus ſenſus affertur.

126 Tutoris datio an iure magiſtratus competat, copioſe diſputatur, & afferuntur argumenta ad probandum iure magiſtratus competere, & num. ſeq.

127 L. Ius dandi, ff. de tut. declaratur, & num. ſeq.

128 Delegatio & iuſſus quomodo differant.

129 L. Diuus Marcus. ff. de tut. & cur. declaratur.

130 Tutoris dationem neque competijſſe, neque hodie iure magiſtratus competere, quomodo probetur, & num. ſeq.

131 L. Muto, §. Tutoris datio, ff. de tut. explicatur.

132 Tutoris dationem neque imperij eſſe, neque iuriſdictionis demonſtratur.

133 L. Nec mandante, ff. de tut. & cur. exponitur.

134 Noua argumenta probantia, tutelæ dationem iure magiſtratus competijſſe adducuntur, & ſoluuntur, & num. ſeq.

135 L. 1. §. Legatus, ff. de tut. & cur. & l. pen. ff. de off. procons. explicantur.

126 Lex aliqua ſi ſimpliciter loquatur, & altera cum qualitate: qualitas ea cenſetur repetita in lege ſimpliciter loquente.

137 Optime demonſtratur, tutelæ dationem neque olim iure magiſtratus cōpetiſſe, neque hodie.

138 L. 2. C. de cond. inſert. cōmunis ſenſus reijcitur.

139 Secundus ſenſus Petri, & Decij confutatur.

140 Tertius ſenſus Richardi Malumbri reijcitur.

141 L. 2. C. de cond. inſert. noue explicatur aduerſus ceterorum ſententias. & num. ſeq.

142 Patris voluntas l. 2. C. de cond. inſert. erat, vt diuerteret filia.

143 Filia in l. 2. de cond. inſert. non diuerterat.

144 Filia l. 2. de cond. inſert. ſi diuertiſſet, cautionē non præſtitiſſet, & num. ſeq.

145 Actus quilibet ex voluntate, & poteſtate facientis pendet.

146 L. 2. C. de cond. inſert. & l. Reprehendenda, C. de inſt. & ſubſt. conciliantur, & varietatis ratio affertur.

147 Argumentum à contrario ſenſu an locum habeat in vltimis voluntatibus.

148 Noua quædam opinio auctoris, vt legatum pure ademptum ſub conditione, debeatur ſub cōtraria conditione virtute primi legati pure relicti; ſed qualitatem recipientis à conditionali ademptione.

149 Legatum pure datum videtur ſub duplici conditione relictum, & quomodo diſtet à conditionali legato, noue declaratur.

150 Argumentum à contrario ſenſu vindicare ſibi locum in vltimis voluntatibus, concluditur.

141 Argumentum à contrario ſenſu an locum habeat in contractibus, diſputatur, & num. ſeq.

152 L. Inter ſocerum, §. Cum inter, ff. de pact. dot. declaratur.

153 Argumentum à contrario ſenſu procedit in contractibus, ſi in caſu contrario ſit contraria ratio; ſecus ſi eadem.

154 L. Si extraneus, ff. de cond. ob cauſſ. admittit argumentum à contrario ſenſu; quod quomodo ſit, noue declaratur.

155 Dec. conſ. 216. num. 6. & conſ. 232. num. 6. declaratur.

156 Argumentum à contrario ſenſu in ſententijs admittitur.

157 L. Pomponius, §. ſed & is. ff. de procur. & l. Si inter me & te, ff. de excep. rei iud. declarantur, quod genus argumenti contineant; & aliorum ſententiæ confutantur, & num. ſeq.

158 Conſequentia in antecedentibus, & conſequentibus conſiſtit.

159 Antecedens, & conſequens in affirmationibus conſiſtunt.

160 L. Si inter me, & te, ff. de except. rei iud. noue explicatur in genere argumenti.

161 L. 3. §. Idem ſcribit. ff. de pec. noue interpretatur, & demonſtratur in ſententia neque contrahi, neque quaſi contrahi; ſed in iudicio proprie olim contrahebatur; vnde erat verus cōtractus; non quaſi contractus.

162 Iudex, coram quo plures res ſunt petitæ, ſi in aliquibus reum condemnauerit, an in alijs videatur abſoluiſſe.

163 Si Iudex dixerit, Condemno Titium. ſi eſt probatum; an videatur abſoluiſſe, ſi non eſt probatū.

164 Sententiam admittere argumentum à contrario ſenſu, concluditur, & num. ſeq.

165 Sententia ſtricti iuris eſt, & nihil inducit, niſi quod ex eius verbis neceſſario infertur.

166 Argumentum à contraio ſenſu ceſſat in ſententia, ſi alia pars ſententiæ per illud argumentum corrigeretur.

167 Argumento à contrario ſenſu locus eſt in reſcriptis.

168 Argumentum à contrario ſenſu admitti in mādatis defenditur; & num. ſeq.

169 Cap. vlt. de verb. ſign. ratio decidendi.

170 Argumentum à contrario ſenſu habet locum in præto-

prætorum edictis.

171 *Argumentum à contrario ſenſu procedit in illis edictis, quæ vulgo banna appellant.*

172 *Argumentum à contrario ſenſu ſit ne admittendum in feudorum conſuetudinibus, diſputatur; & num. ſeq.*

173 *Feudorum cauſſæ, quæ feudorum conſuetudinibus non reperiuntur deciſæ, diiudicabuntur Romanis legibus.*

174 *Bal. l. 2. C. de ſuis, & leg. aiens in cauſſis feudorum, quod non reperitur expreſſim deciſum in conſuetudinibus feudorũ, eſſe diiudicandum legibus Romanis, declaratur, & num. ſeq.*

175 *In feudis admittitur argumentum à ſimili, & quomodo.*

176 *Argumentum à contrario ſenſu admitti in feudorum conſuetudinibus, demonſtratur.*

177 *Quod venit à contrario ſenſu, pro lege accipitur, & pro expreſſo in lege.*

178 *Argumento à contrario ſenſu in contractibus feudi & inueſtitura eſt locus.*

179 *Argumentum hoc idem vindicat ſibi locum in iureiurando.*

180 *Argumentum à contrario ſenſu procedit in libello.*

181 *Argumentum idem procedit etiam in reſpondente poſitionibus, & interrogationibus.*

182 *Contrariæ cauſſæ contrarios pariunt effectus, & contrariorum contraria eſt ratio, & contrarij effectus.*

183 *Argumentum à contrario ſenſu habet etiam locum in teſtibus, teſtiumq; teſtimonijs.*

184 *A dicto iuriſconſulti ad dictum teſtis validum eſt argumentum.*

185 *Argumentum à contrario ſenſu ex dicto teſtis non ſumitur ad conuincendum eum de falſo, & num. ſeq.*

186 *Verba ſi trahi poſſunt ad falſum, & non falſum; ea interpretatio eſt admittenda, per quam euitatur falſum.*

187 *Argumentum à contrario ſenſu ceſſat, cum interuenit proteſtatio actui ſequenti derogans.*

188 *L. vlt. ff. de leg. 2. noua interpretatio.*

189 *Argumentum à contrario ſenſu an ceſſet, ſi ineptus ſenſus oriretur.*

190 *Argumentum à contrario ſenſu an procedat in verbis negantibus, & num. ſeq.*

191 *L. Titia, §. vlt. ff. de manum. teſtam. nouus ſenſus.*

192 *Rationes excutere quid ſignificet.*

193 *Cap. Quod dicitur, de verb. ſig. interpretatio*

194 *L. Ex facto, §. 1. ff. de her. inſt. quomodo ſumatur argumentum à contrario ſenſu.*

195 *Concluditur, ex verbis negantibus depromi argumentum à contrario ſenſu.*

196 *Si teſtator dixerit exheredo filium meum, ſi in patriam nõ redierit, inſtituiſſe videtur, ſi in patriam redierit, improbato Baldo l. 2. C. de cond. inſert.*

197 *Argumentum à cõtrario ſenſu ceſſat in verbis narrantibus, & quomodo intelligatur.*

198 *Argumentum à contrario ſenſu non depromitur ex cauſſa impellente.*

199 *Argumentum à contrario ſenſu an procedat in orationibus ſub modo expreſſis, declaratur.*

200 *L. Titio centum, in principio, ff. de cond. & demonſtr. noue declaratur.*

201 *Argumentum à contrario ſenſu vnius cauſſæ, quam finalem appellant, depromi non poterit; ſi modo adſint duæ cauſſæ finales.*

202 *Argumentum à contrario ſenſu ceſſat, cum adeſt dictio Etiam, vel Quamuis, vel Præſertim, vel Licet.*

203 *Argumentum à contrario ſenſu procedit etiam in dictis Gloſſarum & doctorum.*

204 *Argumentum à contrario ſenſu an militet, ſi illud ſumendo, legislatores poenam cõmitterent.*

205 *Municipalis lex probibens vſuras vltra duos denarios, permittere videtur infra eam ſummam.*

206 *Argumentum à contrario ſenſu ducitur in legibus municipalibus, ſi per illud emendaretur ius commune, aduerſus communẽ ſententiam probatur.*

207 *Argumentum à contrario ſenſu legis municipalis, per quod ius cõmune emendatur, duci poterit de omnium ſentẽtia, ad ius cõmune emendandum, ſi modo in ſenſu directo municipalis lex nihil induceret.*

208 *Quod procedit etiam ſi municipalis lex in vna parte aliquid noui ſtatuat, in altera nihil.*

209 *Nullum verbum in lege, aut priuilegio, aut contractu debet eſſe otioſum.*

210 *Argumentum à contrario ſenſu ad alias leges corrigendas ſumitur in legibus cõmunibus; ſi in ſenſu directo nihil molirentur.*

211 *Argumentum à contrario ſenſu ceſſat, municipali lege dictante; vt municipales leges non admittant extraneũ, vel ſubauditum intellectum.*

212 *Argumentũ à cõtrario ſenſu ceſſat, ſi municipalis lex ſtatuat, ſtatuta ad litteram debere intelligi.*

213 *Argumentũ à contrario ſenſu ſtatuti, per quod derogaretur alteri ſtatuto, ſi ad ius cõe rediretur, an ſit validum, diſtinguitur.*

214 *Argum. à contrario ſenſu an vigeat in priuilegijs.*

215 *Cap. Licet, de priuil. lib. 6. exponitur.*

216 *§. Ad hæc prohibemus, auth. de collat. primus ſenſus Accurſij confutatur.*

217 *Secũdus ſẽſus Guilielmi cunei pariter reijci-*

218 *Tertius ſenſus Alexandri confutatur.* (tur.

219 *Quartus Nigri reijcitur.*
220 *Item quintus eiuſdem.*
221 *§. Ad hæc ſenſus auctoris.*
222 *Cauſſæ meri imperij an propter abſentiam mandantur quod ad cognitionem, & diffinitionem; vel ſolum quod ad cognitionem, diſputatur, & num. ſeq.*
223 *Exceptionem eſſe debere de genere regulæ, quomodo intelligatur.*
224 *Dictio Eam, vel Eamdem, non ſignificat integram ſimilitudinem, & per omnia.*
225 *Legatus proconſulis quare creabatur, & vnde eſſet appellatus.*
226 *L. Solet, ff. de off. proconſ. declaratur.*
227 *A §. Ad hæc prohibemus, auth. de collat. ad l. 1. ff. de off. ei, optime ducitur argumentum; & exæquantur.*
228 *Exercitatio & cognitio ſæpè confunduntur.*
229 *Cognitionis vocabulo etiam ſententia continetur, adeo vt, qui habet cauſſæ cognitionem, poſſit ſententiam ferre.*
230 *Aduerſus inſignes latrones an tranſeat etiam definitio in cauſſis meri imperij.*
231 *Magna curia vicariæ prærogatiua in torquendo delinquentes non facta copia defenſionum vti non poterit, niſi aduerſus inſignes latrones, alioſque peximos viros.*
232 *Poterit magiſtratus licentiam concedere creditori capiendi debitorem fugitiuum.*
233 *Cum quis ius ſuum aliter conſequi nequit, ſibi dicere poterit.*
234 *Creditor clerici eum fugientem ſua auctoritate capere poteſt.*
235 *Propter neceſſitatem conceditur aliquando iuriſdictio ei, qui alias eam non haberet.*
236 *Merum imperium propter abſentiam probabilem mandari poterit.*
237 *Idem in abſentiæ præparatione.*
238 *Idem in eo, qui eſt reuerſus, ſtatim receſſurus: nam abſens etiam iudicatur.*
239 *Sit ne præſidi credendũ, ſubeſſe neceſſariam abſentiæ cauſſam, diſputatur.*
240 *Iuranti credendum eſt in eis, quæ aliunde probari nequeunt.*
241 *Cap. Prudentiã, de off. deleg. ratio decidẽdi.*
242 *Noue probatur, magiſtratui mandanti cauſſas meri imperij opus non eſſe probare, ſubeſſe neceſſariam abſentiam.*
243 *Propter infirmitatem an cauſſæ meri imperij mandentur.*
244 *L. 1. ff. de off. cons. exponitur.*
245 *Argumentum ab exæquatis, quibus in terminis procedat, declaratur.*
246 *Qui obijcit, non ſoluit.*
247 *L. Si longius, ff. de iud. explicatur.*
248 *An meri imperij cauſſæ propter infirmitatem poſſint mandari, communis opinio temperamento quoddam addito defenditur.*
249 *L. 1. vers. Non aliter, ff. de off. ei. noue declaratur.*
250 *Dictio Nõ aliter, nõ excludit caſus ſimiles.*
251 *Auth. vt de appell. cogn. §. Aliud quoque capitulum, extenditur etiam ad alias ſimiles cauſſas.*
252 *Ratio eadem ſi vigeat in duobus caſibus, militare debet eadem, iuris diſpoſitio, licet maior ratio ſit in vno caſu, quam in alio.*
253 *Cap. Si pro debilitate, de off. deleg. declaratur.*
254 *Propter debilitatem cauſſæ meri imperij mandantur.*
255 *Propter ſuorum aduerſam valetudinem an cauſſæ meri imperij mandari permittantur, & num ſeq.*
356 *Cap. Communis filius, 23 diſt. exponitur.*
257 *Propter leuem infirmitatem meri imperij cauſſæ non mandantur.*
258 *Si ingens ſit cauſſarũ criminalium numerus, an poſſint criminales cauſſæ mãdari.*
259 *Propter magnum cauſſarum criminalium numerum non poterunt aliquæ cauſſæ criminales mandari.*
260 *Reuerſo magiſtratu an iuriſdictio delegati extinguatur, & num. ſeq.*
261 *L. Iudicium ſoluitur ff. de iud. explicatur.*
262 *Delegatus iudex an omnem poteſtatem à libera delegantis voluntate conſequatur, vel ex iuris neceſſitate.*
263 *Iuriſdictionem mandare mandatum quoddã iuriſdictionis eſſe putatur.*
264 *Validum eſt argumentum à mandato procuratoris ad lites ad mandatũ iuriſdictionis.*
265 *Cap. Si quem, de procur. lib. 6. declaratur.*
266 *Gloſ. in verbo Non aliter exponitur.*
267 *Furari an liceat propter famis neceſſitatem, diſputatur.*
268 *Cap. Si quis propter neceſſitatem. de furt. interpretatur.*
269 *Cap. Diſcipulos, diſt. v. de conſecrat. vera intelligentia.*
270 *Vuas in alieno fundo tranſeuntibus licet comedere; ſed non aſportare.*
271 *L. 2. §. Cum in eodem, ff. ad leg. Rhod. de iact. explicatur.*
272 *Propter neceſſitatem compellitur dominus res ſuas vendere.*
273 *Res omnes hominum cauſſa ſunt genitæ, & vt hominum neceſſitati ſeruiant.*
274 *Cap. Sicut ij, diſt. 47. noue declaratur.*
275 *Aduerſus ceterorum ſententiam probatur, non licere furari propter neceſſitatem.*
276 *Declaratur, quomodo in ſtatu innocentiæ omnia fuiſſent communia, & quomodo poſtea dominia fuerint diſtincta.*
277 *Neceſſitas non dat egenis ius capiendi bona aliena; ſed tantum iniungit poſſeſſoribus, vt diſtribuant ex charitate quadam pauperibus.*
278 *Propter neceſſitatem licet pauperibus ſurripere*

pere

pere bona improbis viris, qui male acquiſiuerit.

279 Exponitur, quæ ſit extrema neceſſitas, propter quam communis opinio permittit furari.

280 Intelligitur communis opinio, vt liceat furari homini, qui bonis abundet, non ei, qui in eadem ſit neceſſitate.

281 Qui propter neceſſitatem fuerit furatus, reddere debet, ſi ad pinguiorem venerit fortunam.

282 Creditori, qui ſuum creditum probare non poteſt, permittitur furari, & quomodo id intelligatur, & num. ſeq.

283 Famuli, qui aufugiunt, præſumuntur bona amiſſa ſurripuiße.

284 Famuli, qui tantum ſubtraxerunt, quantum eis debebatur, furti poena excuſantur, & quomodo intelligatur.

285 Principis delegato an permittatur cauſſas meri imperij mandare.

286 L. vn. C. qui pro ſua iurisd. ſenſus Iaſonis defenſus.

287 L. vn. C. qui pro ſua iurisd. noua explicatio.

288 L. 1. C. de impon. lucrat. diſcrip. lib. 10. declaratur.

289 L. Videamus, ff. quod met. cauſ. ratio decidendi.

290 Principis delegatus, principis ſuſcipit perſonam in cognoſcendo tantum, non in delegando.

291 Aduerſus ceteros probatur, iure Cæſareo non permitti principis delegato cauſſas mandare.

292 Contra vero iure Pontificio; & varietatis ratio.

293 Poſita pro vera communi opinione, vt permittatur principis delegato caußas mandare; tamen aduerſus communem opinionem probatur, non permitti mandare cauſſas meri imperij & num. ſeq.

294 Præfectus prætorio maior eſt principis delegato.

295 In caußarum delegationibus quid conſideretur.

QVICVNQVE Papiniani reſponſi in l. 1. ff. de off. ei. interpretationem ſunt aggreſſi, quot ſint magiſtratuum ordines, expoſuerunt. ea fuit conſilij ratio, vt magiſtratuum ordinibus cognitis, quæ cauſſæ quibuslibet magiſtratibus tribuerentur, facile eſſet noſſe, & quæ mãdata iurisdictione transferuntur. idq; vere communibus fundamẽtis poſitis, neceſſarium eſt. Sed ſi veram explicationẽ tradere velimus, nihil profecto magiſtratuum ordines à nobis traditi iuuant. Declarabimus tamen, vt communia dogmata intelligere poſſitis. Tres † primæ ſunt in hac diffi-
1 cultate ſententiæ. altera ponit quinque gradus, ſuperilluſtrium, illuſtrium, ſpectabilium, clariſſimorum, & infimorum magiſtratuum, in quam ſententiam ivere Acccurſius auth. vt ab ill. in verbo Magnificentiſſimos, Spec. in tit. de iurisd. omn. iud. quo loco Bal. Ang. l. Præcipimus, C. de appell. num. 5. Alex. & Dec. hic, & communis eſt ſententia. Cuius opinionis difficultas in eo videtur conſiſtere, an dentur ſuperilluſtres magiſtratus, qui ſeparatum conſtituant gradum. Etenim ſi ſuperilluſtres concedimus, facile illud poſſemus admittere, quinque eſſe ordines, ſecus ſi id infitiamur. Superillu-
2 ſtres magiſtratus † dari, probari videtur l. Si quando, C. de appell. vbi ſi à duce fuerit appellatum, ſiue dux fuerit ſpectabilis, ſiue illuſtris, *ſiue maiore dignitate decoratus*, magiſter officiorum, vel quæſtor appellatur, §. In ſumma, inſt. de iniur. Scribit Iuſtinianus, *Vt uiri illuſtres, quique ſuper eos ſunt*. Exſtat præterea rubrica auct. *Vt ab illuſtribus, & qui ſupra eam dignitatem ſunt*. Guil. Alb. Bal. & Alex. inquiunt, ſuper illuſtres gradum non conſtituere dignitatis, ſed adiectionẽ quãdam eſſe. Replicat Decius, non videri ſine miniſterio in citatis iuribus de ſuperilluſtribus factã

eſſe mentionem; ſed quod gradum quem da n conſtituant. Planius ſic ſolutionem hanc reijcio; ſi adiectio eſt ſuperilluſtriũ nomen; adiectio qualitas eſt illuſtrium: quemadmodum ſunt actiones inſtitoriæ, & exercitoriç; ſed qualitas dignitatis dignitatem quamdam, & gradum conſtituit; nam omnes dignitates qualitates quædam ſunt: ſuperilluſtrium itaq; vocabulum nouam dignitatem, & dignitatis ſpeciem conſtituit. Nos vero verius dicamus, † plures magiſtratuum ordines illuſtres fuiſſe appellatos: nam præfecti prętorio, & quæſtores erant illuſtres, l. Præcipimus, C. de app. l. Illuſtres, C. de mod. mult. & l. 2. C. de off. quæſt. comites etiã, & magiſtri militum aliquando in illuſtrium numero fuerunt, l. 1. C. de off. mag. mil. l. vn. C. ne rei mil. & l. Non minus, C. de aſſeſſ. Item officiorum magiſter aliquo tempore legitur illuſtris, l. Deſenſores, C. de defenſ. & præfectus vrbis d. l. Non minus, erant eadem dignitate decorati patritij, & cõſules; & alij quibus à Cæſare hæc dignitas tribuebatur. Illuſtrium virorum quidam erant pari dignitate præditi, vt alius alium non antecelleret, niſi aliqua prærogatiua tẽporis adeſſet; cuiuſmodi erant præfecti prætorio, prçfecti vrbis, & magiſtri militum, l. 1. C. de præf. præt. ſiue vrb. & mag. mil. lib. 12. Quidam ex his etſi ex ordine illuſtrium eſſent, cęteris tamen illuſtribus viris præponebantur, vt conſulates, & patritij viri l. Nemini, C. de conſul. lib. 12. qua de re ſcripſit Vlpianus l. Nuptæ, ff. de ſenat.

Senatores accipiendum eſt, eos eſſe, qui à conſularibus, & patritijs vſq; ad omnes viros illuſtres deſcendunt: Dixit, *deſcendunt:* quaſi patritij & cõſulares ſuperiores ſint alijs illuſtribus. Quibus ſic conſtitutis, conſtat, eos, qui ſupra illuſtrem dignitatem eſſe dicũtur, ex illuſtrĩ ordine eſſe, ſed ſic dici; quod inter ceteros prærogatiua quadam præferuntur. Probatur ſecundo loco communis ſententia; quod aliquos magiſtratus illuſtriſſimos appellari videmus; vt l. Iiſdem, C. de aduoc. diu. iudicior. & auth. de appell. & intr. quæ temp. §. Illo videlicet, illuſtriſſima præfectura appellata eſt. Leue quidem eſt argumentum: nam præfectura ipſa eſt his legibus illuſtriſſima nominata, ſed præfectum illuſtriſſimum nominari, nuſquam legimus. Immo Honorius l. Defenſores ita, C. de defenſ. ciu. præfecturam prætoriam vocauit illuſtriſſimam, præfectum vero illuſtrem. Secun-
3 da fuit opinio † Guilielmi Cunei l. vlt. C. de ſenat. exiſtimantis, tres tantum eſſe gradus, illuſtrium, ſpectabilium, & clariſſimorum. nam ſuperilluſtriũ ordo nullus eſt, ſed eſt quædam adiectio, vt ſenſit etiã Bal. cap. Cum veniſſent, de conſt. poſt clariſſimos nullũ collocauit gradum. In quam ſententiam affert Alex. auct. de nõ alien. aut perm. reb. eccl. §. pen. quo loco inquit Iuſtinianus, ſeruare oportere illã conſtitutionem iudices maiores, & minores, & mediam habentes adminiſtrationem, quos ſpectabiles vocant. Cum itaq; ſpectabiles medij ſint inter maiores & minores: ſupra eos ſunt illuſtres, qui ſunt maiores, & iſta clariſſimi, & hi ſunt minores. qua computatione ita facta tres erunt gradus. Qui contrarias partes voluerit tueri, ſic poterit cum Accurſio in auct. de mand. princ. in verbo Medias, & cum Alexandro hoc loco reſpondere, ibi ſpectabiles medios eſſe inter illuſtres & ſuperilluſtres, qui ſupra eos ſunt, & inter clariſſimos & infimos, qui ſunt infra. Cum Decius ad ſententiam Guilielmi citat auth. de appell. & int. quæ temp. vbi magiſtratus alij maiores, alij minores, alij medij ſunt vocati, eodem modo poterit diſſolui. Solutio à Decio allata eam dictionem generalem eſſe, ſed aliam eſſe magis ſpecialem: quoniam medios omnes magiſtratus accipimus, qui inter maiores & minores ſunt, & inter duo extrema, vt adnotauit Dom cap. Non ſolum, de appell. lib. 6. aperte falſa eſt: cum per medios Iuſtinianus ſpectabiles tantum
4 acceperit. Tertia eſt ſententia, † quattuor eſſe gradus dignitatis, illuſtres, ſpectabiles, clariſſimos, & infimos magiſtratus: defendit hanc ſententiam Accurſius in noſtra lege in verbo *Tribuuntur*, l. Præcipimus, C. de app. & l. Qui indignus, ſupra de ſenat. attamen eo loci poſuit ſuperilluſtres, ſed infimos magiſtratus nõ numerauit. Probari putat hanc opinionem Decius

cius l.vlt.C.vt dign.ord.ſeru.lib. 12. in qua ſic ſcribit Theodoſius, *Omnes priuilegia dignitatum hoc ordine ſeruanda cognoſcant, vt primo loco habeantur ij, qui in actu poſiti illuſtres pe regerint adminiſtrationes.* Si primo loco ſunt illuſtres, non dabuntur ſuperilluſtres, & quattuor remanebunt gradus. Soluit De cius locum eſſe d. legi aliorum magiſtra tuum comparatione; vt non dentur alij ſuperilluſtres, ſed nō excludi Maximum Pontificem, & Cæſarem, qui ſuperilluſtres ſunt. Verius nos ſic dicamus, ibi nō eſſe ſtatutum ſimpliciter illuſtres primo eſſe loco reſpectu aliarum dignitatū, ſed tantum in ordine illuſtrium: vt cum ſint alij illuſtres cum adminiſtratione, alij ſine; inter hos ij ſunt in primo loco, qui adminiſtrationē habent. Nos vero ſeparatim tria quæremus, alterum eſt, quot ſint dignitatum gradus; alterum; qui in quouis gradu collocentur: tertium; qui magiſtratuum dignitatem retineant.

Quod ad primam attinet quæſtionē,
5 †verum puto quod alias dicebam, ſi eas dignitates numerare velimus, quæ rerum ciuilium, & militarium permittebantur; plures, & variæ erant, de quibus Conſt. l.1.C.Th. de muril. lib. 11. *Monetarios in ſui ſemper durare conditione oportet, nec dignitates eis perfectiſſimatus tribui, vel ducena, vel centena, vel egregiatus.* Sic præter quattuor ciuiles, quas mox connumerabo, erant tres hæ ducena, centena, & egregiatus: quod ſi eas numerabimus, quæ ciuilibus magiſtratibus erant conceſſæ; militaribus vero non omnino denegatæ; cum Hotomano de verbis iuris, & alijs ſentio, quattuor eſſe. Perfectiſſimatū, Clariſſimatum, Spectabilitatem, & illuſtratum. De perfectiſſimatus dignitate titulus exſtat in codice Iuſt. de perfectiſſim. dign. lib. 12. & C.Th. lib. 6. De clariſſimis ſpectabilibus, & illuſtribus viris ſcriptum eſt l. Nemo ex uiris, C. vt omn. iud. l. Si quandò, & l. Præcipimus, C. de app. Perfectiſſimatus dignitas prima erat, & infima. Quare Iuſtinianus l. vnica, C. de perf. dign. lib. 12. *Codicillis perfectiſſimatus fruentur, qui impetrauerunt, ſi abhorreant à conditione ſeruili, vel Fiſco, aut curiæ obnoxij non ſint, vel ſi piſtores non fuerint, vel non in aliquo negotio cōſtiterint, nec ſibi honorem venali ſuffragio emerint, nec rem alicuius adminiſtrauerint.*

Secundus erat gradus clariſſimorum. Nam ij, vt Hon. & Theod. teſtantur l. Peculiari, C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 10. ſpectabilibus reuerentiam debebant, & poſt eos ad principem ſalutandum ingre diebantur, & ſedebant. Tertio loco erat ſpectabilium dignitas, quos illuſtres viri antecellebant, l. vn. C. vt omn. iud. Nam conſtitutum eſt l. Præcipimus, C. de appel. vt à ſpectabilibus iudicibus illuſtres viri appellarentur. Gradum autem ſuper illuſtrium dari non admitto: cum nullibi videam de eo in noſtris legibus factam eſſe mentionem. Eodem accedat, quod aliqui teſtantur, ſe Caſſiodorum legiſſe, virum harum antiquitatum peritiſſimū, & æqualem Iuſtiniano, qui harum dignitatum formulas perſcripſit, & nunquam de ſuperilluſtribus aliquid dixit.

6 Secundam accipio quæſtionē, †in qua illud primum animaduertendum puto; hac in re temporum ſemper rationē eſſe habendam: quorundam enim Cæſarum tempeſtate, qui clariſſimi alio tempore fuerunt dicti, ſpectabiles, & illuſtres nominati ſunt: tamen quantum nunc aſſequi poſſumus; In perfectiſſimatus dignitate erant ſacrarum largitionum primicerij, l. Scrinijs omnibus, C. de palat. ſacr. larg. lib. 12. & præſes Arabiæ, l. 4. C. Th. de poen. Clariſſimi fuere prouinciarum præſides, l. Tam dementis, C. de epiſc. & cler. & l. vn. C. vt omn. iud. Qui vero maiorum prouinciarum curam ſuſcipiebant, proconſules fuerunt appellati, & in tertio gradu erant poſiti ſpectabilium, d. l. vn. C. vt omn. iud. itē comites, l. Scholarium, C. de off. mag. off. & duces l. Si quando, C. de app. & quamuis Iuſtinianus eo loco velit aliquos illuſtres eſſe: id tamen declarat habere locum, cum magiſteriæ dignitatis homines, vel conſulares vtilitate expoſtulante, ad id promouebātur: ſic etiam accipio l. vn. C. ne rei mil. com. cum comites illuſtres ſunt appellati. Sunt in quarto, & ſupremo gradu illuſtrium quæſtores, l. 2. C. de off. quaſt. magiſtri militum l. 1. & 2. C. de off. mag. mil. præfecti prætorij l. Illuſtres, C. de mod. mul. aliquo tempore in eorum nu mero

mero fuit magiſter officiorum, l. Defen-ſores.C.de defenſ.Præfectus vrbis,l.Nō minus, C. de accuſat. conſulares viri,l. Nuptæ,ff. de ſenat. & patritij apud Iuſti-nianum conſt. 56. de ord. ſenat.

Cum de ducibus, & comitibus ſit fa-cta mentio, conſentaneum mihi eſſe vi-detur hic explicare, quo titulo hodierni duces,marchiones, & comites ſint nun-
7 cupandi. Vnde † originem duxerint hæ dignitates,& hæc vocabula ducum,mar-chionum,& comitum; exponunt Alcia-tus lib. de ſing. cert. cap. 32. Cuiacius cap.1.de ijs,qui feud.dar.poſſ. & Atten-dolus lib.1.de ſingulari certamine Itale ſcripto.cap.12. Sed illud inter omnes cō ſtat,hodiernos duces,&comites,qui per petui ſunt,ſuamq; dignitatem transferūt ad poſteros,ſimiles eſſe ijs,de quibus no ſtra iura loquuntur, & temporariam ob-tinebant dignitatem. Duces enim, & co-mites erant, qui certo militum numero præerant ad cuſtodiam locorum quorū-dam hoſtibus finitimorum,l.2. §. Sanci-mus itaq;, C. de off. præf. præt. Afr. ita & hodierni duces,marchiones, & comi-
8 tes certæ regni parti præſunt. quare † cū in Iuſtiniani Codice comites ſpectabiles ſint appellati,l. Scholariū,C.de off.mag. off. & eodem titulo duces nominentur, l.Si quando,C. de appell. paſſim de co-mitibus, & ducibus probatur l. 1. C. de off. com. orient. l. Præcipimus,C.de ap appell. & auth. de appell. & intra quæ temp.§.Similiq; modo, & §. vlt. conſe-quens eſt, vt dicamus noſtræ tempeſta-tis duces,marchiones,& comites eodem dignitatis titulo fulgere, Alex. in rubr. ff. de iuriſd. omn. iud. in fine, & Niger hoc loco num. 24. Idem quoque ſentio de ijs, qui principis titulo ſunt in hoc re gno decorati; vt eodem dignitatis titulo ſint afficiendi. Quamuis hi omnes eadē honorentur dignitate; prærogatiua tamē quædam inter eos ſeruatur: nam princi-pes ceteros omnes antecellunt, duces marchiones,& comites; marchiones de-nique comites:nam inter eos, qui in eo-dem ſunt dignitatis gradu, prærogatiua quædam ſolet interuenire,l. Nemini, C. de conſ. lib. 12.& ex ſenſu à nobis tradi-
9 to l. Nuptæ,ff. de ſenat. Cumq; † omnes dignitates à principe fluant,eo ſunt titu-lo nominandi,quo à principe;qui ſcudū & dignitatem cōtulit,ſunt decorati. Sed
10 † ex communi quadam Italiæ conſuetu-dine,vt Attendolus teſtatus eſt loco cita to.& nos obſeruari videmus, principes, duces,marchiones,& comites illuſtriſſi-mi vocantur; & de ducibus hoc ſenſit. Ruin. conſ. 104.num. 1.lib.5.& de mar chionibus Freccia de ſubfeud. lib. 2. tit. quis dic. march. nu.7.qui adducit etiam Henricum conſ. 2. lib. 3. quæ conſuetu-do potiſſimum eſt obſeruāda in his præ-rogatiuis l. Obſeruare,§. Anteaquam ve ro,ff.de off. procons. & eo loci Baldus. Atq; † ſi principes,duces, marchiones,& comites illuſtriſſimi appellantur, eodem titulo nominari æquum eſt omnes ex eo
11 deſcendentes. Filius † enim paternam retinet conditionem, l. Filios, C. de fil. offic. lib. 12. & Guid. papa deciſ. 380. num.2. de doctorum filijs id iudicat. ta-men de principum, ducum, marchionū, & comitum filijs vehementer dubito. cū enim hi propter principatus,ducatus, & marchionatus,aut comitatus dignitatem illuſtriſſimi nominentur; hoc titulo vocā di ij tantum filij mihi videntur, ad quos dignitas illa transfertur, non ad ceteros: nam vt dici conſueuit, limitata cauſſa li-mitatū parit effectū, vulg. l. In agris,ff.de acquir.rer.dom. Hæc per tranſennam ſic ſint demonſtrata, & alibi explicanda re linquo. Attendolus citato loco omnes poſteriores eodem titulo appellari mo ris eſſe cenſet; etiam ſi comitatus, aliaue dignitas ad eos non tranſierit. Nam ho die cum in hominibus ex dignitatum ti tulis appellandis ſutores debeamus imi tari, qui paullo latiores veſtes, quam an guſtiores efficere delectantur; adeo ſuto res imitari ſumus conati,vt ex hominum delicatis veſtibus paullatim,& impruden ter latiſſimos ſaccos conſtruxerimus. Pro tempore tamen viuendum eſt; vt enim ſcribit Vlpianus l. Obſeruare, §. Antea quam vero,de off. proconſ. magnificiūt homines ſeruari ſibi conſuetudinē iſtam & prærogatiuam.

12 In ſupremo † omnium gradu eſſe aiūt,

Ponti

Pontificem Maximum, & Cæſarem; ſic Bart. hoc loco, & Decius, ſpecul. in tit. de iuriſd. omn. iud. in initio. Bal. cap. Cum acceſſiſſent, de conſt. & Ang. l. Præcipimus, C. de appell. ex quo ſequitur Pontificem Maximũ, & Cæſarem in magiſtratuum numero eſſe. Inde videamus,
13 † ſitne hæc opinio admittenda; vt princeps magiſtratus dici poſſit, Gloſ. l. 2. in verbo Magiſtratus, ff. de adopt. ait principem eſſe ſummum magiſtratum, & cum ea conuenit Affl. in tit. quæ ſunt regal. in verbo Poteſtas, num. 2. in quam ſententiam adduci primum poterit Pomponius l. 2. §. Poſt originem, ſupra de orig. iur. *Magiſtratus, inquit, dicuntur, qui iuri dicundo præſunt.* & l. Qui iuriſdictioni, infr. de iuriſd. omn. iud. ſcribit Vlpianus, *Qui iuriſdictioni præeſt,* pro Magiſtratus: quare cũ maxime princeps ſit iuriſdictioni præfectus, d. l. 2. de orig. iur. is igitur maxime iure cenſendus erit magiſtratus. Soluo ego magiſtratum eſſe, qui iuridicundo præeſt, vt Magiſtratus, & iuriſdictionis adminiſtrator d. l. 2. Princeps autem non tam eam exercere, quam dominus eſſe videtur, cum ſit totius orbis dominus l. Deprecatio, infr. ad leg. Rhod. de iact. l. vlt. C. de quadr. præſcr. Secundo loco vt Ariſt. ſenſit lib. pol. 4. cap. 15. magiſtratus publicam curam gerit; idẽ etiam voluit Pomponius d. l. 2. §. Eodem tempore: at hanc omnem ſuſcipit princeps, d. l. 2. §. Quod ad magiſtratus, & l. 1. ſupr. de conſt. princ. & §. Sed & quod principi, inſt. de iur. nat. gent. & ciu. Poſſet forſitan reſpõderi, magiſtratum eſſe, qui ſingularum rerum curam gerit, non qui omnium: is enim dominij iure potius efficit: quemadmodum populus omnium rerũ curam ſuſcipit, populus tamen magiſtratus non eſt. Magiſtratibus vero cura rerũ ipſius populi eſt diſtributa; & vnus magiſtratus vnius rei alter alterius rei curam gerit. Tertio magiſtratus à populo ſumũt auctoritatem, d. l. 2. princeps autem ab eodem populo omne habet imperium, & auctoritatẽ, d. l. 1. de conſt. princ. Princeps igitur exemplo reliquorum magiſtratuum erit magiſtratus. Sentio cũ princeps à populo habet auctoritatem, vt populum ipſum eſſe, d. l. 1. atq; vt populus magiſtratus nõ erat, ita neque princeps. Quarto nil intereſſe videtur, vni rei ſit quis præfectus, an pluribus: at is, qui gerit vicem omnium Romæ magiſtratuũ, magiſtratus dicitur l. Si in aliquam, §. vlt. ſupra de off. proconſ. l. De omnibus, l. Omnia, & l. Sed licet, de off. præſ. neque intereſt, in perpetuum, uel ad tempus rerum reip. quis curam gerat, vt igitur qui ſingularum rerum, & ad tẽpus curam ſuſcipit, magiſtratus eſt, d. l. 2. de orig. iur. ita, & qui omnium, & in perpetuum gerit adminiſtrationem. Sed hac ratione, & populus eſſet magiſtratuum numero adſcribendus, qui rerum cunctarum, & ſemper habet curam, & omnium magiſtratuum habet poteſtatẽ: quod tamen falſum eſt. quare hæc duo ad tempus, & in perpetuum, unius uel omnium rerum partes ſuſcipere, dominum à magiſtratu ſeparant. Contrariam ſententiam hæc probant argumenta, Princeps populi Romani officio fungitur, à quo imperium eſt in principem translatum, l. 1. de conſt. princ. certum autem eſt, populum magiſtratũ non eſſe: neque igitur, & princeps. Qua ſane ratione neque ceteri magiſtratus eo nomine eſſent cẽſendi, qui vt M. Tullius lib. off. 1. ſcribit, ipſius ciuitatis perſonã induunt, eiuſmodi igitur argumentum leue eſt; ſed ſpeciatim reſpondendo, omnino nego, ſequi hoc conſequens; vt cum populus magiſtratus non ſit; neque magiſtratuum numero poſſit princeps adſcribi; in quem à populo eſt imperium translatum; nam & in ſpeciales populi Romani magiſtratus à populo transfer- 14
tur poteſtas l. 2. ſupr. de orig. iur. & nemo eos eſſe magiſtratus infitiatur. Secũdo princeps hereditatis iure ſuccedebat; magiſtratus hereditatis iure dari non ſolebat; neque igitur erit magiſtratibus adſcribendus. ſoluam etiam magiſtratum ſucceſſionis iure poſſe deferri ex Ariſtotele lib. pol. 4. cap. 15. vbi quærit, ſitne laudanda ſucceſſio in magiſtratibus, quæ quæſtio inanis eſſet; niſi & hereditatis iure magiſtratum deferri ſentiret. Tertio magiſtratus certarum rerũ ſunt, rebusq; certis præfecti; princeps omnium rerum ſuſci-

ſuſcipit curam d. l2. §. Quod ad curiam princeps itaq; magiſtratus non erit. Sed id, vt omniũ rerum ſolicitudo apud vnũ ſit, impedimento non eſt, quominus is magiſtratus ſit: nam & dictatoris cura eadem erat, quæ principis d. l. 2. §. Itaq; Dictatores, & nihilominus nemo infitiatur, dictatorem eſſe de numero magiſtratuũ, in quo eum collocauit Pomponius d. l. 2. de orig. iur. Quarto Taciti adeſt auctoritas aſſerentis, principe ad ſenatum aliquid referente, magiſtratus ſentẽtiam dicere ſolitos: atq; principem à magiſtratu ſeparat. Sed ego ſoluendo concedo, in ſpeciali ſignificatione ſumptos magiſtratus à principe differre. Concludendum itaq; mihi videtur, principem in magiſtratuum numero eſſe. nam vt Ariſtoteles ſenſit lib. 4. polit. cap. 15. magiſtratus ij ſunt appellandi, quibus eſt conceſſum ius deliberandi, & ſtatuendi, ſeu iubendi. Hæc autem principi maxime competunt, l. 1. ff. de cõſt. princ. princeps igitur erit magiſtratus vocabulo comprehenſus. Secundo loco hoc decidiſſe mihi videtur Pomponius d. l. 2. §. Poſt originem, iuncto §. Quod ad magiſtratus. *Poſt originem iuris, & proceſſum cognitum, conſequens eſt, vt de magiſtratuum nominibus, & origine cognoſcamus:* deinde §. Quod ad magiſtratus, ſubiunxit; *Quod ad magiſtratus attinet initio ciuitatis huius conſtat reges omnem habuiſſe poteſtatem.* apertiſſime, itaque regem appellauit magiſtratum. Princeps itaq; magiſtratus eſt perpetuus, & generalis. Hæc, quæ de magiſtratibus ſunt expoſita, adiumento erunt ſenſui huius Papiniani reſponſi.

14 Initij huius reſponſi quattuor ſunt principes partes, † in prima tradit Papinus, quæ cauſſæ mandari prohibeãtur: in ſecunda, in verſ. Quæ vero, exponit, quæ mandari permittantur: in tertia, verſ. Et ideo, Errorem quorundã magiſtratuum concludit. In quarta, verſ. Huius rei, quod de errore magiſtratuum dixerat, comprobat. Cõpendium eiuſmodi eſt; Quæ ſpecialiter lege, ſenatuſcõſulto, vel principum conſtitutione competunt, abſente magiſtratu tantum mandari permittuntur: quę vero iure magiſtratus competunt, mandari permittuntur.

15 Adnotat primo loco Decius ex noſtra lege negantem regulam, † ea, quæ ſpecialiter tribuuntur, mandata iuriſdictione non transferri. Cuius pronuntiati ea redditur ratio, quod generali mandato non includuntur ea, quæ ſpeciatim ſunt tributa, cap. Quod translationem, de off. leg. & l. Obligatione generali, infr. de pign. Sed iure à Decio hæc ratio confutatur: ex ea enim ſequeretur, ſpecialiter ſaltem cauſſas meri imperij poſſe mãdari, quod à vero eſt alienum, vt probatur verſ. Et ideo, & ſenſit Accurſius in verbo Iuriſdictionem, cui ceteri ſunt aſſenſi. Secunda affertur ratio à Decio; ideo mandata iuriſdictione non transferri ea, quæ ſpeciatim tribuuntur; quod generali mandato non continetur id, quod ſpeciatim mandari non poteſt; cap. A nobis, de ſent. ex comm. & cap. 1. de iureiur. lib. 6. Sed Cagnolus num. 21. inquit, hoc pronuntiatum ex noſtro reſponſo non elici; ſed id tantum probari, quæ ſpecialiter tribuũtur, mandari non poſſe, atque cauſſas meri imperij non poſſe mandari, ex multis Cagnoli rationibus illam recipio, cui nõ poteſt reſponderi. Papinianus verſ. Et ideo, ex regula in initio conſtituta, concludit errare magiſtratus, qui cauſſam meri imperij, vt legis Iuliæ de vi mandant. Quæ concluſio, vt recte ex antecedentibus concludatur, neceſſe eſt, dicamus, in initio voluiſſe Papinianum cauſſas meri imperij, quæ ſpeciatim ſunt tributæ, mandari non poſſe. Quare Bart. Caſtr. Alex. Rim. Iaſ. Seys. & alij hoc pronuntiatum ex noſtro reſponſo eliciunt, cauſſæ meri, & miſti imperij ſpeciatim mandari non poſſunt. Eritq; ſenſus, Quæcunq; ſpecialiter lege, &c. mandata iuriſdictione non transferuntur, id eſt ſi mandantur, non transferuntur in mandatarium. Quę intelligentia veriſſima eſt in eo, quod ait, quæcunq; ſpecialiter lege competunt, ſi mandantur, nõ tranſire in eum, cui fuerint mandata. Sed quod voluit, has cauſſas eſſe meri, & miſti imperij non recipio. nam regulariter cauſſæ miſti imperij mandata iuriſdictione trãsferuntur, vt ſuo loco oſtendam. Sit igitur huius reſponſi primum pronuntiatum,

vt quæ

vt quæcunq; ſpecialiter lege, ſenatuscon ſulto, vel conſtitutiōne principū tribuūtur; mandari non poſſint. Quæ autē ſint hæ cauſſæ, & cur mandari prohibeantur, inferius dicam.

Ex hoc primo pronūtiato inquit Dec. Alex. l. A iudice, C. de iud. reprehendere cōmunē doctorū ſententiā exiſtimantiū, ordinariū magiſtratū poſſe cauſſas mādare cū poteſtate ſubdelegādi. Sed quoniā Decius, & alij quidam arbitrati ſunt, huius quæſtionis nodū ex alio pendere; an minores magiſtratus poſſint ſuam iurisdictionē alij mādare; nā ſi eis ſuā iurisdictionem mandare permittetur; nō erit in priuilegium maioribus magiſtratibus conceſſum, & poteſtas delegandi iure magiſtratus competet; ideoq; poterit ab ordinarijs magiſtratibus mandari. Quare

16 primum diſputare decreuimus†, an conceſſum ſit minoribus magiſtratibus ſuam iurisdictionē mandare. Accurſius in noſtra lege, ī verbo Magiſtratus, Cyn. Rayn. Guil. Bal. l. A iudice, C. de iud. Alex. l. More maiorū, nu. 27. dicunt, licere minoribus magiſtratibus ſuā iurisdictionē mādare, & hanc eſſe crebriorē ſentētiam teſtatus eſt Fulgoſius d. l. A iudice. De prōptum eſt primū argumentū ex noſtra lege, in qua eſt traditū, quæ iure magiſtratus cōpetunt, mandari poſſe. Iure magiſtratus intelligitur, cum primū quis magiſtratus eſt creatus. idq; etiam in minimo quouis, & viliſſimo procedit, vt Acc. ſenſit hic, & Ang. l. Eum, qui, infr. de iurisd. Neque Decij ſolutionē admitto aſſerentis, verſ. Quæ vero, de maioribus magiſtratibus intelligi, quia antecedētibus aduerſatur: vt ex illa dictione Vero cōſtat, quæ antecedentibus ſolet aduerſari, & ea ſolet eſſe natura, vt in ea repetita videantur antecedentia omnia, ijs exceptis, quibus refragatur, Bart. l. Si mariti, §. vlt. infr. de adult. & Bal. l. Omnes populi, ff. de iuſt. & iur. Quoniā id procedere poſſet, ſi in prima regula facta fuiſſet mentio de maioribus magiſtratibus: at ibi ſimpliciter eſt dictū, Quæcumq; ſpecialiter lege tribuuntur, mandata iurisdictione non transferuntur. igitur non ſequitur verſ. Quæ vero, de maioribus magiſtratus accipi oportere. Nos vero ſic ad Alexādrū reſpondeamus, in d. verſ. Quæ vero, Papinianum de cauſſis tātum eſſe locutum, quæ poſſunt mandari, non de magiſtratibus; ſic etiam in prima regula; ea de re nullum ex noſtra lege depromi poterit argumentum. Hæc quoque ſententia bi

17 fariam probari poſſe videtur ex † l. Eum, qui infr. de iurisd. omn. iud. *Eum, qui iudicare iubet, magiſtratum eſſe oportet,* inquit Vlpianus, itaq; cum primum quis magiſtratus eſt, & ordinariam habet iurisdictionem, eam mandare poterit. Deinde ſubiungit Vlpianus; *Magiſtratus autem is eſt, qui in poteſtate aliqua ſit,* Dictio Aliqua, de minima quauis re intelligitur, Glos. Clem. 1. in dictione, Aut earū parte aliqua, de for. cōp. cui aſſenſus eſt Bal. l. 1. C. de in off. do. & Iaſ. d. l. Eū, qui, crebrius teſtatur eſſe receptū. quiuis igitur magiſtratus ēt municipalis poterit delegare. Nihil omnino hoc reſponsū probat: nos enim loquimur de iurisdictione mādāda: Vlpianus vero eo loco de eo ſtatuit, qui iubere debet, vt iudicetur, id eſt cōſiliū exerceat, vt eo loco Baro eſt interpretatus. Quę res longe diuerſa eſt. Sed fac loqui Vlpianū de iurisdictione mādāda, nihilomagis ibi probatur, quemuis magiſtratū poſſe eam mādare: ſed à nemine poſſe mandari, niſi à magiſtratu: negando itaque licebit ducere argumentum, non eſt magiſtratus, igitur non poteſt delegare, non affirmando; eſt magiſtratus, poteſt igitur delegare. hoc enim non eſt recipiendum: & etiam ſi vera eſſent, quæ aduerſa pars ait, procedere argumentum affirmando; non obeſſet dictio Aliqua poteſtate. Nam Vlpianus intellexit procōſulem, prætorem, vel alios, qui prouincias regunt, quo verbo excluduntur minores magiſtratus, qui nō regunt prouincias, ſed municipia. Adducitur tertio loco † l. Cū prętor, §. 1. in fr. de iud. quo loco traditū eſt, iudicē dare poſſe, quibus id more cōceſsū eſt propter vim imperij, ſicut pręfectus vrbi, ceteriq; Romę magiſtratus. Ceterorū appellation omnes cōtinētur, l. Ceterorū, ff. de verb. ſign. Nititur Dec. hoc argumētū diluere eo prętextu, quod ibi de maioribus magiſtratibus accipiendus ſit Vlpianus:

Nā de maioribus fecerat mentionē: cum itaque ſubiunxit, *Ceterique Romæ magiſtratus* & ad maiores pertinebit dictio *Ceteri:* ſolet enim ea dictio exprimere ſimilia expreſſis, cap. Sedes, de reſcrip. & ibi Abb. Acc. & Bart. l. Si fugitiui, C. de ſeru. fug.

19 Ruit hęc ſolutio: quia dictio † ceteri nedū in ſpecie, & in eadē qualitate ſimilia expreſſis exprimit, ſed omnia, quæ vniuerſaliū verborū ſignificatione poſſunt cōprehēdi, l. Eamdem, vbi Aret. in 2. not. ff. de duob. re. licet eum reprehendat Ruynus l. Sripulationes non diuiduntur, num. 1. ff. de verb. oblig. & de dictione Alius; vt nō ſignificet sēper ſimilia, teſtis eſt Acc. l. Non ſolum, §. Quæritur, in verbo Creditores, ff. de proc. citans euangelium, *Crucifixus eſt Chriſtus, & duo alij nequam.* Accommodatior fit ſecunda ſolutio, intelligi de magiſtratibus maioribus ea ratione, quod de magiſtratibus Romanæ ciuitaris ſermonem habuit iuriſconſultus, qui maiores à noſtris habentur, ex l. 2. §. Poſt originem, ſup. de orig. iur. quo loco inter Romanos magiſtratus minimi non ſunt enumerati, cuiuſmodi ſunt defenſores ciuitatum, & municipales magiſtratus: & iure quidem, cum hi in municipijs tantum ſint. Verior tamen fit noſtra ſolutio d. l. Cum prætor, de iudice dando agi, non de iuriſdictione mandāda. Quarto ſcribit Iulianus l. More maiorum, infr. de iuriſd. omn. iud. *More maiorum ita comparatum eſt, vt is demum iuriſdictionem poſſit mandare, qui eam ſuo iure, non alieno beneficio habet.* Quicunq; itaq; ſuo iure habet iuriſdictionem, etiam ſi minimus ſit magiſtratus, eā poterit mandare. Decius ſoluit, negādo procedere argumentum, non habet quis ſuo iure iuriſdictionem, mandare igitur eā nō poteſt: ſed affirmādo non ſequitur, habet ſuo iure; igitur poterit mādare: nā aliud requiritur, vt ſit de maioribus magiſtratibus. nunc toleretur hęc ſolutio, vera ne ſit, ſuo loco dicemus. Quinto l. vlt. infr. quis & à quo, inquit Modeſtinus. *Dato iudice à magiſtratibus populi Romani cuiuſcunq; ordinis.* Quiuis itaq; magiſtratus quantumuis minimus iudicem dabit. Decius inquit, cum ait Modeſtinus, *Cuiuſcunq; ordinis*, intelligi de ordine maiorū magiſtratuū, quibus hæc facultas conceſſa eſt. idq; ea ratione poſſet probari, quod mentio ibi habetur de populi Romani magiſtratibus, qui maiores erāt d. l. 2. §. Poſt originem, ſup. de orig. iur. Verius quoque nos dicamus de iudice dato ibi locutum eſſe Modeſtinum, non de iuriſdictione mandata. Sexto Alexan-
20 der d. l. More, citat † auth. de exhib. re. §. Si vero, vbi Iuſtinianus: *Si vero non adminiſtrat, ſed datus ſit à quodam iudice, ſiue ex ſacra forma, aut iuſſione, aut etiā ab aliquo adminiſtratore,* dictio Aliquo etiam in minimo habet locum cum Gloſ. d. Clem. 1. de for. comp. & Gloſ. d. §. Si vero, in verbo Adminiſtratore, inquit, minimo, vt à defenſore ciuitatis, Fulg. d. l. Eum, qui, ſolum; cum dicitur; *Aut etiam ab aliquo adminiſtratore,* intelligi de maiore, & maiore magiſtratu accipi; vt voluit etiam Soc. d. l. 1. infr. quis & à quo. Nam inquit ibi Iuſtinianus, ſi lateret reus, mittendum eſſe actorē in bonorum poſſeſſionem pro debiti quantitate. quod minoribus magiſtratibus nō permittitur, l. Ea; quæ, ff. ad mun. neceſſario igitur de maiore magiſtratu accipiendus eſt loqui ibi Iuſtinianus. Sunt, qui dicāt, poſſe d. §. Si vero, locum etiam obtinere in municipalibus magiſtratibus, qui quāuis non poſſint in poſſeſſionem mittere, pronuntiant tamen aliquem eſſe in poſſeſſionem mittendum, Acc. l. Cognitio, §. vlt. in verbo Mandari poteſt, infr. eod. quo loco Barr. Dec. & alij Quæ ſolutio nullo poteſt pacto defendi. Cum Iuſtinianus ſtatuat, poſſe adminiſtratorem nē dum pronunriare actorem in poſſeſſionem mittendum, ſed etiam mittere. *Tunc, inquit, ſecūdum vnam partem examinet negotium, & in poſſeſſionem mittat actorem rerum eiuſdem ſecundum menſuram declarati debiti.* Si quis autem dicat, verbum *Mittat*, interpretādum eſſe id eſt, pronuntiet eſſe mittendū. Ego hoc ei referam, ibi aperte agi non ſolū de decreto de mittēdo, ſed etiā de ipſa miſſione. Nā inquit Iuſtinianus, debet e actorē debiti ſeruandi cauſſa rem tenere, & ſi reus redierit, & damnum ſoluerit, & fide iuſſorem præſtiterit, tunc rem recipiat. Veriſſima, ni fallor, ſit ſolutio, eo loci agi de magiſtratibus vrbis Conſtanti-

ſtantinopolitanæ; cum dicat Iuſtinianus, *Ab hac maxima diſpaream ciuitate*. Ex cõmuni autem explicatione minores magiſtratus,& defenſores in municipijs tantum ſunt. neceſſe itaque eſt, poſita pro vera communi ſentẽtia, accipiatur §.Si vero, de maioribus magiſtratibus. Addo quoque,nec ibi tractari de eo, cuĩ mandata eſt iuriſdictio; ſed de iudice dato, vt ibidem eſt expreſſum,qui iudex non eſt, niſi lite conteſtata,l. Aediles,§. Item ſciendum,ff. de ædil. edict.& d.§.Si vero, traditum eſt eo loci, *Iudice agere aliquid non valente,eo quod nondum ſacta ſit apud eum litis conteſtatio*. Septimo delegandi facultas iuriſdictionis eſt,l. Imperium,infr. tit. 2. vbi iuriſdictio eſt iudicis dandi licentia. Iuriſdictio autem delegatur,vt l. noſtra,verſ. Quæ vero igitur.Dico primũ non ſequi, poteſt delegari;igitur à minore magiſtratu. deinde l.Imperium, de iudice dando loquitur,non de iuriſdictione mandãda. *Iuriſdictio,inquit eſt iudicis dandi licentia*. Poſtremo ut paullopoſt cõcludam, nec delegatio, nec iudicis datio eſt iuriſdictionis, quid autem ſit,& quomodo ad l. Imperium,ſit reſpondẽdum,dicam infra.Octauo inquit Sapia,delegatus poteſt delegare, l.Cum prætor,§.1.infr. de iud.multo itaq; magis id permittetur minoribus magiſtratibus,qui ordinarij ſunt, & iuriſdictionem ſuo iure,non alieno beneficio habent.Soluunt quidam, d. l. Cum prætor,loqui de proconſulis legato, in quo iure ſpeciali id eſt cõſtitutum,& ad alios nõ poteſt inferri, argumento l.Ius ſingulare,ſup. de leg. At nos ſupra docuimus, quod in proconſulis legato obtinet, in alijs etiam delegatis procedere. Itaq; reſpondeamus ibi dici, cum cui mandata eſt iuriſdictio, poſſe iudicem dare; non iuriſdictionem mandare. Nam is poteſt mandare, qui eam ſuo iure, non alieno beneficio habet, l. More maiorum,infra tit. 2.itaque fieri non poteſt,vt delegatus ſuam poſſit iuriſdictionem mandare.

In contraria fuerunt ſententia † Fulg. d.l. Eum, qui, Soc. l. 1. infr. quis & à quo, Decius, & Curtius iunior hoc lo loco. Ad quam opinionem demonſtrandam adducebat Fulg. l. Eum, qui, vbi dixit iuriſconſultus, *Eum,qui iudicare iubet, magiſtratum eſſe oportet*. Subiũxit exempla deinde prætoris, proconſulis,& aliorum magiſtratuum, qui prouincias regunt: qui omnes ſunt maiores:ijs igitur ſolis competit delegandi facultas. Omiſſis Socini, & Purpurati ſolutionibus, ego reſpondeo, Vlpianum eſſe ibi locutum de eo, qui poteſt iubere iudicare, id eſt, conſilium exercere, vt ſupra dixi, non iuriſdictionem mandare: ad rem itaque non attinet. Citatur ſecundo loco l. Cum prætor,§.1.ff. de iud. quo
22 loco Paulus, † *Iudicem dare poſſunt, quibus lege, ſenatusconſulto,vel conſtitutione conceditur:* dein de exempla addidit de proconſule,& præfecto vrbis, qui de maioribus ſunt: minoribus itaque id videtur denegatum: cum qui vnum includat,aliud excludere putetur, d. l. Cum prætor, in initio, & l. Maritus,C. de procur. Primum dico agi ibi de iudice dando, non de iuriſdictione mandanda. qua de re noſtram quæſtionem non tangi; deinde fac loqui de iuriſdictionis mandato, adhuc nil pro
23 bat. Etenim † regula d. l. Cum prætor, qua traditum eſt, quod vni permittitur, alteri denegari,& è contrario,ſic eſt declaranda: vel ſunt ſimilia, vel contraria, vel diuerſa. Si ſimilia ſunt, & connexa, quod vni conceditur, & alij conceſſum videtur,l.1.C.de diuerſ. reſcr. ſi diuerſa, & ſeparata ſunt, quod vni conceditur, alteri, nec permiſſum, nec negatum videtur,ſed aliarum legum diſpoſitioni putatur eſſe relictum, l. Si maritus, C.de d nat. inter vir. & vx. quod ſi ſunt contraria,tum quod vni permittitur, alij denegatur:ſic declarauit hanc doctrinã Bald. l. 1. num. 2. C. de diuerſ. reſcr. Quare cum d. l. Cum prætor, mentio ſit habita de præfecto, & proconſule, qui municipalibus, id eſt, minoribus magiſtratibus non ſunt contrarij, ideo quod eſt ibi præfecto, & proconſuli tributum, non putatur minoribus negatum. Hæc vera ſint quod ad generalem intel-
24 ligentiam regulæ l. Cum prætor; † quod ſi ſpecialem regulam, & ſingularem ſenſum eiuſdem l. Cum prætor, velimus explanare; ſcire tunc oportet, olim

Romæ in cauſſis, de quibus prætor co-gnoſcebat, nõ ipſum ſolum iudicaſſe, ſed ſimul cum ſuo conſilio, in quo prætoris conſilio interueniebant quinque ſenatores, & totidem equites, vt expoſuit Theophilus §. Eadem, inſt. quib. ex cauſſ. manum. non lic. ſi prætor vnum ex his iudicare vetabat, alijs videbatur permittere; ratio eſt, quod illi etiam ante prohibitionem vni factam erant ordinarij iudices: vnde cum prætor vnum ex illis iudicare prohibebat, alijs concedere putabatur: ac potius eos in ſua priſtina poteſtate iudicandi ſinebat eſſe, & quodammodo dicebatur noue concedere, quatenus vnum ex illis iudicare vetabat, & nõ omnes. Illud autem, quod ait l. Cum prætor, Paullus Caſtrenſis, vt illud reſponſum intelligatur; cum cauſſa aliqua pluribus eſt delegata, & deinde delegans vnum ex delegatis iudicibus iudicare vetat; eſt ſimile noſtræ intelligentiæ: ſed eſt mera quædam diuinatio, & non veriſimilis. Redeo ad rem; ſit tertia ſolutio, quod dicitur l. Cum prætor, de proconſule, & præfecto vrbi exempla fuere, quæ dictum non coanguſtant l. Damni infecti, ff. de damn. inf. Tertio loco citat Dec. d. l. Cum prętor, vers. Item hi, in quo ſcribit Paullus, poſſe alios magiſtratus iudices dare, quibus propter vim imperij eſt permiſſum. at municipales magiſtratus imperio carent, & iurisdictio tantum ſimplex eis cõceditur, l. Nec magiſtratibus, §. 1. infr. de iniur. ipſi igitur nõ dabunt iudices. Quis non videt ibi de iudice dando agi, vt paullo ante dicebam, non de iurisdictione mandanda: deinde dico imperij nomen latiſſime ibi vſurpari, vt iurisdictionem etiam comprehendat: quo ſenſu sumptũ eſt l. 1. supr. de conſt. princ. & §. Sed & quod principi, inſt. de iur. nat. gent. & ciu. cum dictum est, populum omne ſuum imperium in principem tranſtuliſſe, & iurisdictionẽ quoque transtulit. Quare ſi liceret minoribus magiſtratibus ſuã iurisdictionem mandare, plus eſſet tributum minoribus magiſtratibus, quã maioribus: quod abſurdum videtur; conſequens autem ſic ſequitur. Nam minores magiſtratus, cuiusmodi ſunt defenſores ciuitatum, cauſſas hodie cognoſcunt treſcẽtorum aureorum, auth. de defens. ciu. §. Audient, olim quinquaginta tantum l. 1. C. de defens. ciuit. quas omnes poſsũt mandare. maioribus ſuas cauſſas mandare non permittitur. Conſulto relicta Baldi reſponſione à Decio reiecta, id dico euenire: quia minus potius minoribus eſt tributũ magiſtratibus. Cũ enim leuiores tantum habeant cauſſas, mirum non eſt, ſi omnes eas mandare licebit: quod ſi grauiores etiam eis competerent, vtique eis id eſſet denegatum in maioribus cauſſis, quod maioribus magiſtratibus non conceditur. Poſtremo Alex. quoque ſic dicebat; quæ ſpecialiter competunt, mandari non poſſunt, ex initio noſtræ legis: poteſtas delegandi ſpeciatim competit ſcilicet ijs, quibus lege permittitur d. l. Cum prætor, §. 1. infr. de iud. ea igitur nõ poteſt mandari: Iaſon ſic putat hoc argumentum confutari, & contrariam potius probari ſententiam ex hoc argumento. Nam duo coniunctim requiruntur, vt cauſſa poſſit mandari; alterum eſt, vt cauſſa maioribus magiſtratibus ſit tributa ſpecialiter, alterum, vt priuilegij modo ita ſit ei conceſſa, vt denegetur minoribus: ſic Acc. & alij in noſtra lege. At hæc facultas non datur maioribus in priuilegium, vt minoribus ſit denegata. Nam quilibet minimus magiſtratus dummodo ordinarius ſit, ſuam iurisdictionẽ poteſt mandare d. l. Cum prætor, §. 1. verſ. Ceteriq; Romæ magiſtratus. Quæ lex de minoribus etiam magiſtratibus accipi debet. Quoniam quilibet ordinarius à lege obtinet iurisdictionem, eam itaque poteſt alij mandare d. l. More maiorum. A vero ſunt alienæ Iaſonis diſſolutiones: & primum cum l. Cum prætor, de vrbis Romæ magiſtratibus ſtatuat, neceſſe eſt, de maioribus accipiatur magiſtratibus: minores enim in municipijs tantũ erant, de communi loquor ſententia, vt in noſtra materia diſceptatur: deinde d. l. Cum prætor, de iudice dando agitur. Neque quod ait d. l. More maiorum, quidquã obeſt. etenim fateor iurisdictione propria præditum eſſe oportere eum, qui mandare deſiderat, attamen non conſequitur,

cuiuis,qui proprio iure eam habet,mandare permitti. Ad Alexandrum primum reſpondeo, non probari ſpecialiter hanc facultatem delegandi competere. quia l. Cum prætor,de iudice dando ſtatuit,nō de iuriſdictione mādanda : deinde in noſtra lege eſt conſtitutum,vt quæ ſpecialiter lege,vel conſtitutione, vel ſenatuſcōſulto competunt,non poſſint mandari:at d.l. Cum prætor, dandi iudicis facultas nedum lege,ſenatuſconſulto, & conſtitutione competit; ſed etiam more maiorū: itaque ad noſtram legem non pertinet. Adducuntur etiam alia argumēta ad hāc eamdem ſententiam probandam, quæ cum ſint leuia,& in terminorum varietate verſentur,conſulto relinquo.

25 Tertia † Angeli opinio d. l. More , & à Decio ibidem, num. 40. improbata: planius à nobis confutetur. quod nō eſt diſtinguendum, an delegans ſimpliciter delegandi facultatem conceſſerit;vel dixerit;vt deleget nomine delegantis. quia

26 † ſemper ſubdelegatio à delegante iudicaretur facta l. Item eorum,§. Si decuriones,infr. quod cui.vniu. nom.& l. Ita autem, §. Geſſiſſe,infr. de admin. tut.

Vnde † licet Pontifex Maximus eligi

27 debeat à duabus partibus cardinalium, cap. licet,de elect. tamen ſi omnes cardinales vno conſenſu poteſtatem tribuant duobus vel tribus nominandi Pōtificem Maximum:qui fuerit ab illis duobus, aut tribus electus, erit legitimus Romanus Pontifex,& ab omnibus cardinalibus putatur eſſe nominatus,& electus, vt ait Sūma Syluestrina de ſententia Aſten. & Hoſt. in verbo Excommunicatio nono, num. 4. per cap. Quia propter, de elect. & plures alij in idem conueniunt.

Ex quibus,& alijs † ex facto conſultus

8 reſpondi; cum Salernitana lex de magiſtratuum creatione ad adminiſtrandum res ciuitatis præcipiat ; vt is ſit nobilium magiſtratus,qui fuerit ab aliqua ex curijs patritiorum nominatus omnium conſenſu; quod ſi vnus ſolus diſſenſerit; tunc eorū creatio ad patritios, & alios ciues, vt Salerni loquuntur,ſimul pertineat. Ita è cōtrario ciuium magiſtratus erunt; qui ab omnibus ciuibus (, qui fuerint in vnum coacti) nemine diſſentiēte fuerint nominati; alioquin vno diſcrepante electio ad totam,& integram vniuerſitatem nobilium,& ciuium deuoluetur; ex facto vt dixi conſultus reſpondi;licere cuilibet curiæ patritiorum, dummodo nemo diſſentiat, facultatem tribuere duobus, vel tribus nominandi magiſtratus; & ita ciuiū curiæ, & plateæ d. cap. Quia propter, de elect. & ij à duobus, vel tribus nominati, à tota patritiorum curia, vel ciuium iudicabuntur nominati,nemine diſcrepante l. Item eorum,§. Si decuriones,ff. quod cui.vniu. nom.& l.Ita autem,§.Geſſiſſe,ff. de admin. tut.

29 Fuit dique quarta quædam opinio diſtinguens; vt ſi delegans poteſtatem delegandi conceſſerit,certaq; perſona fuerit expreſſa, cui delegatus poſſit delegare:vt delego tibi hanc cauſſam cum facultate,vt eam poſſis Titio delegare; valida ſit delegatio : quod ſi non ſit perſona nominata ; cui ſubdelegare liceat : facultas ſubdelegandi erit inutilis,ex cap. Is,cui, de off. deleg.lib.6. & hanc ſententiam recepit Dec. l. More maiorum, num. 40. infr. de iuriſd. omn. iud. cum quo ibidē conuenit Curtius num. 72.& hic Cagnolus num.23. & quidam alij recentiores. Ego autem hanc ſententiam non admitto. nam ſi nos volumus ideo delegatum cum facultate delegandi prohiberi delegare;quod iuriſdictionem alieno beneficio habeat l. More maiorum ; vindicabit ſibi locum hæc ratio , tam ſi certa perſona fuerit nominata,quàm ſi nō fuerit nominata. Sin autem velimus prohiberi delegato ſubdelegare; quod hæc delegandi facultas non competat iure magiſtratus:pariter hæc ratio vigebit in vtroque caſu. Ea itaque diſtinctio reijcienda eſt.Neque obeſt cap.Is,cui,de off.deleg. lib.6. Illud enim attulit rationem; quod cum certa perſona eligenda non eſt nominata,electa videtur induſtria perſonæ; & illa facultas non poterit mandari : ſed cum certa perſona eſt deſignata,ceſſat illa ratio,& per aliū poterit expediri. Quę diſtinctio ad noſtram cauſſam non quadrat. cum in ea noſtri conſiderent, an ea facultas competat iure magiſtratus, vel

mini-

me. Illud autem, vt certa perſona ſit, vel non ſit deſignata; non efficit, vt delegan di facultas competat, vel non competat iure magiſtratus.

Ex eis, quæ ſunt diſputata, de nonnullis videndum eſt, alterum eſt, quoniam noſtri in hac quæſtione diſceptanda pro certo ponunt, mandare iuriſdictionem iuriſdictionis eſſe, ſitne id verum. Altetum, an minoribus magiſtratibus permittatur iuriſdictionem mandare: tertium an maioribus magiſtratibus hoc ſit tributum, vt iuriſdictionem poſſit mandare cũ poteſtate delegandi.

31 Ad primam venio quæſtionem, † in qua plures exſtant ſententiæ, prima fuit omnium fere hic exiſtimantium, iuriſdictionem mandare iuriſdictionis eſſe ex l. Imperium, infr. tit. 2. cum inquit Vlpianus, *Iuriſdictio eſt iudicis dandi licentia.* quod reſponſum nihil omnino probat. loquitur enim de iudice dando: deinde alius eſt illius legis ſenſus, vt ſuo loco dicemus. Secunda exſtat ſententia Socini l. 1. num. 18. infra quis, & à quo, & Alciati lib. parad. 2. cap. 8. aientium, miſti eſſe imperij ea ratione, quod quæ nobili iudicis officio explicentur, imperij ſint, non iuriſdictionis, vt Bart. & alij concludunt l. Imperium, at iuriſdictionis mandatum nobili iudicis offitio exercetur, iuriſdictionis itaque non erit, ſed imperij, & miſti. Quæ quidem ratio ſatis eſt leuis; nam multa iudicis officio abſoluit procõſul, vel prætor, quæ neque imperij ſunt, neque iuriſdictionis, de quibus l. Si in aliquam, ſupra de off. procons. Tertia fuit opinio Bellarmati hic nulla ſubnixa ratione, vt ſi iuriſdictionis cauſſa mandetur, iuriſdictionis ſit; ſi miſti imperij; tũ & iuriſdictionem mandare miſti dicatur eſſe imperij. Nos deniq; † quartam adducamus in medium ſentẽtiam, & dicamus neque imperij eſſe, neque iuriſdictionis, ſed facultatis cuiusdam, & poteſtatis. Prima quidem ſit ratio, aut volunt eſſe imperij, vel iuriſdictionis, quod eam mandando exerceatur iuriſdictio in eum, cui mãdatur, vel quod exerceatur in partes, quarum cauſſa mandatur; ſed neutrum eſt concedendum; neque itaque concedi debet eſſe iuriſdictionis. Primum mandans iuriſdictionem non dicitur eam exercere in eum, cui mandat. nam iuriſdictio in eum adminiſtrari nequit, qui alterius ſit iuriſdictionis, & territorij l. Extra territorium, infr. de iuriſd. omn. iud. cap. Per venerabilẽ, qui fil. ſint leg. Fel. cap. Quæ in eccleſiarum, de conſt. & Gram. decis. 61. num. 7. at nos videmus, ei mandari iuriſdictionem, qui non ſit iuriſdictioni mandantis ſubiectus, vt tradidit Bart. l. vn. num. 2. C. qui pro ſua iuriſd. & Iaſon ſupra in rub. num. 7. Nec in litigantes tum adminiſtratur iuriſdictio: quandoquidem in quolibet actu iuriſdictionis citandi ſunt ij, quorum res agitur, l. De vnoquoque, infr. de re iud. iuriſdictio vero ignorantibus ijs mandatur: cũ futurarum cauſſarum iuriſdictio ſoleat mandari, l. Solet, & l. Prætor, infr. de iuriſd. omn. iud. Deinde ab ethymologia negando recte ducitur argumentum, l. 2. §. Appellata, ff. Si cert. pet. quo loco Sal. Fulg. & alij. Iuriſdictio à iure dicundo eſt appellata, l. 1. §. 1. infr. de ſuſp. tut. Sed cum mandatur, ius non dicitur, ſed poteſtas iuris dicundi alteri datur: mandatum itaque iuriſdictionis iuriſdictioni non tribuitur. Poſtremo qui iuriſdictionem mandat, procuratorem videtur conſtituere in iuriſdictione adminiſtranda. Vnde iuriſdictionis mandatum à Paullo dicitur, l. Et quia, infr. de iuriſd. omn. iud. atque ab alijs mandatis ad iuriſdictionẽ mandatam optime argumentum duci fatẽtur noſtri. Sed mandatum panis vendẽdi non dicitur venditio, aut venditionis: neque mandatum inſulæ ædificandæ dicitur ædificatio, ſed cuiusdam facultatis in mandante exiſtentis: pariter itaque neque mandatum iuriſdictionis erit iuriſdictionis, ſed poteſtatis cuiuſdam.

32 Secundam accipio difficultatem †, in qua arbitror, municipalibus magiſtratibus eſſe permiſſum, iuriſdictionem ſuam mandare. Nam duo inuenio eſſe conſiderata in materia delegationis requiri; vt cauſſæ poſſint mandari, alterum eſt natura cauſſarum, vt iure magiſtratus competant d. l. noſtra: alterum ex perſona mandantis, vt is iuriſdictionem iure ſuo non

non alieno beneficio habeat d. l. More
hic autem hæc concurrunt; nam cauſſæ,
quæ mandantur, iure magiſtratus compe
tunt; & minores magiſtratus iure ſuo nō
alieno beneficio iuriſdictionem habent;
neceſſe itaque eſt, concludamus conceſ-
ſum eſſe minoribus magiſtratibus ſuam
iuriſdictionum mandare.

33 Ad tertiam venio difficultatem, † in
qua quæritur, liceatne maioribus magi-
ſtratibus cauſſas delegare cum poteſtate
delegandi: & arbitror vera eſſe commu-
nia, idq; permitti. Nam qui iuriſdictio-
nem mandat, procuratorem in ea exercē
da coſtituere videtur; hinc mandatum
iuriſdictionis eſt appellatū d. l. Et quia,
& à mandato aliarum rerum ad iuriſdi-
ctionis permittitur argumentum, docto-
res ibidem: itaq; cum alijs in rebus pro-
curator poſſit cōſtitui cum poteſtate ſub
ſtituendi; non video, cur in mandato iu-
riſdictionis idem iuris non ſit obſeruan-
dum, & non poſſit delegatus conſtitui
cum facultate delegandi. Illud tantum
obeſſe videtur, quod l. More maiorum,
tradidit Iulianus, iuriſdictionē eum poſſe
mandare, qui ſuo iure, non alieno benefi
cio habet; at is, cui mandata eſt iuriſdi-
ctio, non habet eam ſuo iure, ſed alieno
beneficio, lege noſtra, §. vlt. l. Et ſi prætor,
infr. eod. tit. & l. Solet prætor, infr. de
iuriſd. omn. iud. itaque quamuis ei ſit de
legandi facultas à mandante conceſſa,
nullo tamen modo mandare poſſe vide-
tur. Poteſt quiuis huic argumento occur
rere; cum hæc poteſtas à mandāte eſt tri
buta, tum ſi delegatus iuriſdictionem mā
dat, eum videri mandare, qui deleganti
mandauit, eamq; ſuo iure obtinet, l. Item
eorum, §. Si decuriones, ff. quod cuiuſq.
vn. nom. & l. Ita autem, §. Geſſiſſe, ff. de
admin. tut.

Cum itaque validum ſit argumentum
ab aliarum rerum mandato ad mandatū
34 iuriſdictionis; cōcludamus, † poſſe etiam
mandari iuriſdictionem cum poteſtate
mandandi cum eadem poteſtate, & tum
nedum is, cui iuriſdictio eſt mandata, alij
poterit mandare, ſed etiam hic ſecundus
35 alij mādare poterit. Nam † ſi procurator
fuerit conſtitutus cum poteſtate ſubſti-
tuendi cum eadem, vel ſimili poteſtate,
vt quotidie fit; ſecundus procurator ſub
ſtitutus poterit alium ſubſtituere; Rebuf-
fus l. vn. num. 70. C. de ſent. quæ pro
eo, quod inter. prof.

Ex eodem fonte oritur aliud non mi-
nus vtile, quam verum pronuntiatum; vt
36 † ſi delegato expreſſim non fuerit facul-
tas conceſſa ſubdelegandi; ſi tamen ſcien
te, & non diſſentiente ordinario ſubdele
gauerit, validam eſſe ſubdelegationem;
vt ſenſerunt Guil. Cun. 1. §. Magiſtrū,
2. ff. de exerc. act. & ibidem Alber. cum
quibus expreſſim conuenerunt Alex. l.
Sæpe, num. 87. infr. de re iud. & conſ.
158. Viſo inſtrumento donationis, num.
11. lib. 2. & Iaſ. l. A iudice, num. 9. in
37 fine, C. de iud. ratio † eſt, quod delega-
tus procurator eſt ordinarij delegantis;
cui concedere potuiſſet poteſtatem ſub-
delegandi: ideo cum ſciuerit delegatum
ſubdelegare, & non contradixerit, vide-
tur dilataſſe mandatum delegationis, &
delegato facultatem concedere delegan
di. Nam cum dominus ſcit ſuum procura
torem, aut delegatum excedere fines mā
dati; videtur mandatum producere ad
id, in quo excedit procurator, d. l. 1. §. Ma
giſtrum, & optime probatur, cap. Cum
olim, 1. eo loci, *Protinus contradixit*, de off.
deleg. & ibidem gloſſa in verbo, Cōtra
dixit, & cap. vlt. de iureiur. lib. 6. & l. vlt.
ff. quod cum eo. Et planior, & certior eſt
hæc methodus probandi hanc ſententiā;
quam ſit ea, qua vſus eſt Iaſon d. l. A iu-
dice, num. 10. quod cum dominus ſcit
& patitur actum fieri à falſo procurato-
re, validum eſſe, ac ſi dominus mandaſſet
ex Innocentio cap. Ex parte decani, de
reſcr. cum alijs ab eodem Iaſone conge-
ſtis. Nam hæc ratio vero non quadrat;
cum in ea agatur de nouo conſenſu, &
38 mandato inducendo; & vbi † non adeſt
mandatum, ſcientia domini illud non in
ducit, ex adductis ab Alexandro conſ.
80. Viſo proceſſu cauſſæ, num. 14. lib. 4.
quo loci teſtificatur crebrius eſſe impro-
batam doctrinam Innocentij cap. Ex par
te decani, & cum Alexandro ego conſen
tio, l. 2. cap. de vend. per procur. num. 14.
C. de reſc. vend. propediem in lucem
edenda,

edenda, & hanc ſententiam probare vide tur Martianus l. Sicut, §. Non videtur, ff. qu b. mod. pign. vel hypoth. ſoluit. eo lo ci: *Quod ſciebat ſibi pignus vbique durare.*

Quod autem dixi ex communi ſentē tia, permitti ordinario cauſſas mandare cum facultate, vt is alteri poſſit mandare:
39 coanguſtant † non habere locum in prin cipis delegato, qui non poterit delegare cum facultate delegandi, vt prima omnium docuit gloſſa cap. Super quæſtionū, §. Porro, in verbo Transfert totam, de off. deleg. quam ſecuti ſunt Panorm. cap. Cum Bertholdus, de re iud. Archid. cap. Quamuis, de off. deleg. lib. 6. & d. l. A iudice, Alex. num. 9. ea ratione moti, ne in infinitum eatur; quæ infinitas ſemper vitanda eſt l. Fideicommiſſa, §. Si quis decem, ff. de leg. 3. & l. vn. C. de ſent. quæ pro eo, quod inter. profer. Cui rationi ſatisfacit Iaſ. d. l. A iudice, num. 9. poſſe tolli hanc rationem, quod principis ſubdelegatus poterit delegare; ſed à principis ſubdelegato delegatus amplius non delegabit, & ceſſabit ordo in infini
40 tum. Neque † cap. Cum cauſſam, de appel. citato à gloſſa d. §. Porro, hæc opinio probatur. ibi enim traditur, principis ſub delegatum non poſſe alios ſubdelegare, quod tātū delegatus à principe cauſſam poteſt alteri mandare. Nam hoc ego intelligo, niſi à principis delegato hęc pote ſtas ſuo ſubdelegato fuerit impertita. tum enim principis delegatus videtur delegare: cum principis ſubdelegatus ſubdelegat ex mandato principis delegati, l. Item eorū, §. Si decuriones, ff. quod cui vniu. nom. & l. Ita autem, §. Geſſiſſe, ff. de ad
41 min. tut. Quare Fulgoſius l. More, infr. eo. contrariam ſententiam putat eſſe veriorem; à quo non diſcrepat Iaſ. d. l. A iudice, num. 9. hac ratione, quod principis delegatus maiore, & ampliore poteſta te præditus eſt, quam ordinarius; cū prin cipis delegatus cauſſas meri imperij poſ ſit mandare, l. vn. C. qui pro ſua iuriſd. quod ordinarijs magiſtratibus eſt denegatum l. noſtra, & l. Nemo poteſt, ff. de reg. iur. ideo ſi ordinarius ſuo delegato concedere poterit delegandi facultatem; multo magis ſuo delegato hanc eamdem poteſtatē dabit principis delegatus. Quę ratio apud me nullius eſt momenti: cūm ego infra defenderim, non licere principis delegato mandare cauſſas meri imperij. Attamen Ego ex eis, quæ ſupra ſunt concluſa, arbitror & principis delegato permiſſum eſſe cauſſas ſubdelegare cum facultate delegandi. Nam delegatio nil aliud eſt, quam procuratoris conſtitutio in iuriſdictione adminiſtranda, ex l. Et quia, infr. de iuriſd. omn. iud. cum alijs ſupra citatis: ideo quemadmodum domino non conceditur procuratorem conſtituere cum eadem, vel ſimili poteſtate; & tū procurator à procuratore ſubſtitutus poterit alium ſubſtituere ex Rebuffo l. vn. num. 70. C. de ſent. quæ pro eo. quod int. prof. ita quoque hoc permittitur in
42 cauſſarum mandato. Præterea † (& hoc erit ſumma adnotatione dignum) aduerſus omnes ſentio, principis delegatum iure proprio, non alieno beneficio habere iuriſdictionem, propterea eius iuriſdictionem potius eſſe comparādam iuriſdictioni iudicis ordinarij, quam iuriſdictioni iudicis delegati ab ordinario. Nā qui mandatam ſuſcepit iuriſdictionem ab ordinario magiſtratu, proprium nihil habet; ſed iuriſdictionē eius exequitur, qui mandauit, l. noſtra, §. Qui mādatam, & l. Etſi prætor, infr. eo. & l. More maiorum, infr. de iuriſd. omn. iud. Hinc ſententia eius, cui mādata eſt iuriſdictio, ab eo lata videtur, qui iuriſdictionem mandauit, cum eius ſit executus iuriſdictionē, d. l. Etſi prætor, & propterea à ſententia iudicis delegati ab ordinario magiſtratu non appellatur delegans; ſed is, qui appellaretur ſi iuriſdictio non eſſet mandata, l. 1. §. vlt. ff. quis, & à quo. Sed à principis delegato ipſe princeps, qui delegauit, vel præfectus prætorio prouocatur, l. Præcipimus, §. Huic, C. de appell. is igitur iure proprio habet iuriſdictionē, non mādatā: alioquin ab eo, vt à principis ſē tētia nō appellaretur. Deinde præfectus annonæ, & vigilum extra ordinē creabā tur, nec perpetui erant magiſtratus, l. 2. §. Sane præfectus vigilum, ff. de orig. iur. nihilominus inter eos iudices ſunt cōnumerati, qui propriā habent iuriſdictionē.

Idem

Idem quoque exiſtimandum eſt de eis,
quibus extra ordinem princeps cauſſam
mandat; vt ij iure proprio habeant iuriſ-
dictionem; ſed extra ordinem. Me quo-
que mouet; quod anteaquam perpetui eſ
ſent creati magiſtratus & quæſtores; qui
de criminibus cognoſcerent, quoties ali
quod homicidium, ſimileue maleficium
committeretur, quæſtor à ſenatu uel po
pulo extra ordinẽ eligebatur, qui de ma
leficio cognoſceret; ut auctor eſt Liuius
lib.4. & 39. & alibi ſæpius, de quibus quæ
ſtoribus, ſiue quæſitoribus, l.2. §. Et quia,
ff. de orig. iur. mentionẽ fecit Põponius:
& Feneſtella in ſuo de magiſtratibus libel
lo; nemo tamen dixerit, hos tum iure pro
prio non habuiſſe iurisdictionem: neque
igitur infitiari æquum eſt, & eos, quibus
princeps iurisdictionẽ dat, iure proprio
eam habere. Atque vt lex iure proprio
eam tribuit, l. Et quia, infr. de iurisdict.
omn. iud. ita princeps, qui legi compara
tur, §. vlt. auth. de conſul. Concluda-
mus igitur principis delegatum iure pro-
prio habere iurisdictionem; & ideo poſ
ſe cauſſas mandare cum poteſtate alte-
ri mandandi. nam is, cui à principis de-
legato eſt cauſſa delegata; is primum eſt
iudex delegatus iure alieno habens iu-
riſdictionem; & ea eſt prima delegatio;
Secunda quæ fit à principis ſubdelega-
to.

Hinc accipite † veram, & nouam ratio
43 nem decidendi l. A iudice, C. de iud. ut
ideo iudex à principe datus poſſit dare iu
dicem; quod is nedum habet cauſſæ co-
gnitionem, de qua l. Ait prætor, infr. de re
iud. & iudicandi facultatem, l. Iudex po-
ſteaquam, eo. tit. Sed etiam habet iurisdi
ctionem propriam, ut paullo ante demõ
ſtraui, itaq; cũ iudex à principe datus iu
riſdictionem habeat; mirandum non eſt,
ſi iudicem dare poſſit. Sed iudex à iudi
ce, id eſt, magiſtratu aliquo datus habet
tantum cognitionem, & iudiciario mune
re tantum fungitur. Ideo cum cognitionẽ
tantum habeat, & iudicandi facultatem,
non iuriſdictionem; alium iudicem dare
non poterit; qui in ea cauſſa iudicet; ſed
ipſe iudicare debet. quam rationem attu
lit Gordianus imperator d.l. A iudice,
Qui cum dixerit, iudicem à iudice datũ
non poſſe dare iudicem; quod ipſe iudi
ciario munere fungatur, & deinde ſubiun
xerit. *Niſi à principe iudex datus fuerit.* innuiſſe
uidetur, iudicem à drincipe datum poſſe
iudicem dare; quod is non fungitur iudi
candi munere tantum; ſed aliquid ampli
us habet. Nũc ſi quæratur ratio rationis;
cur iudex à principe datus nedum cogni
tionem haberet, ſed etiam iuriſdictionẽ:
Iudex autem à iudice & magiſtratu datus
ſolum haberet cognitionem abſq; iuriſdi
ctione. Hæc uarietatis ratio reddi poterit;
quod iudex à magiſtratu ordinario daba
tur tempore litis conteſtationis: cui for
mula, quam in iudicando obſeruare debe
ret, præſcribebatur, vt diximus ſupra in fi
ne rubricæ: Et uſque ad illud tẽpus om
nia fiebant coram prætore, ſiue eo; qui iu
dicem dederat; ideo iudex datus neque
ſuam poterat exequi ſententiam, l. A
Diuo Pio, infr. de re iud. & iudican-
di munere fungi tantum dicebatur, l. Iu
dex poſteaquam, tit. eo. Sed non inuenio
ita fuiſſe coanguſtatum iudicem à prin-
cipe datum; neque formulam ei præſcri
ptam, & etiam apertisſimè probatur; e-
um ſuam potuiſſe exequi ſentẽtiam, cap.
ſignificaſti, de offic. deleg. ſaltem intra
annum, cap. Quærenti, eo. tit. & ſenſe-
runt Barth. Ang. Alex. & alij d.l. A Di-
uo Pio.

Adnotat ſecundo loco Decius ex
vers. Et ideo, communi ſenſu poſito,
cauſſas meri & miſti imperij mandari nõ
poſſe: de cauſſis meri imperij id eſt con
ſtitutum, l. Solet, vers. Nec enim, ſupr.
de off. proconſ. & l. Nemo poteſt, infr.
de reg. iur. Sed de cauſſis miſti imperj,
nec hic, nec alibi probatur. Huius re-
gulæ † ratio reddita eſt à Bartholo l. 44
Nec quidquam, §. Vbi decretum, ſu-
pra de off. proconſ. & in hoc ipſo loco, à
Fulgoſio, Alexandro, & alijs multis,
quod cum maioribus magiſtratibus tan-
tum ſint conceſſæ propter magiſtratuum
amplitudinem, perſonarum induſtria e-
lecta putatur, argu. l. prim. ſupr. de off.
præfect. præto. & l. Liquet, in extre-
mo, C. de ſumm. trin. Quam ratio-
nem improbat Decius; quoniam hac

ratione pro vera poſita: tum maiores magiſtratus nec viles, & leues cauſſas mandare poſſent, ſemper enim illa ratio vigeret, quod perſonæ induſtria eſſet electa. Quidam aduerſus Decium eam tuẽtur; nam in re ſimili cap. vlt. §. 1. de off. deleg. quædam mandari prohibentur, & hanc ſubiungit rationem Pontifex Maximus; *Cum in his omnibus caſibus induſtria perſonæ videatur electa*: attamen non ſequitur, non poſſe ab eijsdẽ magiſtratibus alias cauſſas diuerſas mandari: nam ſeparata ſeparatam habent rationem, l. Si maritus, C. de donat. int. vir. & ux. Sed ego Deciũ defendens dico, ſi maiorum magiſtratuũ induſtria electa eſt; & ij eodem tempore vilium etiam cauſſarum ſunt facti iudices; conſequitur neque has cauſſas ab eis poſſe mandari; cum ſemper eadem ratio idem ius expoſtulet l. Illud, ff. ad leg. Aquil. Neque obeſt, quod fuit adductũ de cap. vlt. §. Is autem, de off. deleg. quia ibi ſumus in delegato, cui ſpecialiter illud erat mandatum; & non poteſt amplius ab eo mandari, ſed non probatur, habere ex eadem delegatione alias cauſſas, quas poſſet mandare.

45 Adducit Decius † ſecũdam rationem inquiens, habitam fuiſſe rationem magiſtratuum amplitudinis, & cauſſarum grauitatis; quibus duobus ſimul iunctis magiſtratuum amplitudine, & cauſſarum grauitate eorum induſtriam putari electam, l. Inter artifices, ff. de ſol. idq; perpenderunt Guil. Cum Alex. & ſenior Riminaldus. Neque hanc rationem hoc modo accommodatam admitto, & primum dico, non cõſiderari ſaltem ſemper hanc cauſſarũ magnitudinem. nam alimẽtorum tranſactio auctore prætore fit, l. Cum hi, ff. de trans. & mandari nequit d. l. Cum hi, §. Sed nec mandare, hic dici nequit id eſſe propter cauſſæ magnitudinem. nam poteſt tranſigi de alimentorum parte d. l. Cum hi, §. Si vni, quorum ſumma ad triginta aureos non aſcendat: item tutoris datio non mandatur, l. Nec mandante, infr. de tut. & cur. dat. ab his. poteſt tamen eſſe tutela, quæ in hereditate centum, aut ducentorum aureorum verſetur. Deinde quod dicitur, etiam fuiſſe perſonæ induſtriam electam, id neque verum eſt. hoc enim ſtante cauſſæ iuriſdictionis mandari nequirẽt. maior enim induſtria requirebatur in creando prætore, qui vrbanus dictus eſt, & iuriſdictioni præerat; quam qui cauſſis capitalibus, nam omnium prætorum ſummus erat, qui iuriſdictioni præerat. Erat enim veluti collega conſulibus, vt ſcribit Liuius initio 7. libri, & creatus fuit, & ſubrogatus in locum conſulum, qui finitimis bellis auocabantur, l. 2. §. Cumq; conſules, ſupr. de orig. iur. Tertio ſi vera eſſet hæc ratio; tunc ſaltem poſſent hæ cauſſæ mandari ſimilibus perſonis, quarum induſtria, & diligentia æque eſſet probata, vt ab vnius prouinciæ præſide alteri præſidi, vel qui in eodem magiſtratu fuiſſet: quemadmodum quæ ordinis ſunt, nequeunt mandari, cap. vlt. de off. deleg. attamen epiſcopo mandãtur, cap. Aqua, de conſecr. eccl. vel alt.

46 Tertiam rationem reddidit † hoc loco Baldus, & eſt aſſenſus Caſtrenſis. nam is, cui mandata eſt iuriſdictio, pedaneus iudex eſt, Glo. cum l. vlt. C. vbi, & apud quem. Eſſet itaque delegatus iudex pedaneus; tamen meri imperij cauſſæ multis ſunt denegatæ magiſtratibus ordinarijs, qui pedanei non ſunt iudices; inde repugnantia quædam oriretur, vt idem pedaneus, & non pedaneus eſſet iudex. plura à Purpurato, Cagnolo, & Rimnaldo iuniore aduerſus hanc rationem afferuntur. quibus omiſſis, nos ſic eam confutemus. Pedaneus iudex non exiſtimatur eſſe is, cui mandata eſt iuriſdictio; ſed iudex datus. de quo tot. tit. C. de pedan. iud. Is autem, cui iuriſdictio mandatur, etiam prætor eſt, l. Etſi prætor, infr. eod. & præſes, l. A diuo Pio, §. 1. infr. de re iud. Itaque is, cui iuriſdictio mandatur, non eſt pedaneus iudex; vt Baldus arbitratur.

47 Quarta eſt ratio † Camilli Plautij in hac lege, verſ. Specialiter, nume. 10. qui dicebat, quia cum cauſſæ merij imperij ſpecialiter tribuantur: ideo iniunctum videtur, vt magiſtratus per ſe cognoſcant, & perſonaliter exequantur; citat l. Sæpe audiui Cæſarem, & l.

& l. Generaliter, ſupr. de off. præſid. de quarum ſenſu ſupra diximus. Quæ ratio nullius eſt momenti; quia potius explicat voluntatem; & mentem legis hanc fuiſſe; quam rationem: nos autem rationem quærimus. & eſſet etiam exponendum, cur hæ cauſſæ ſpecialiter ſint tributæ.

Alciatus lib. parad. 2. cap. 1. quin-
48 tam † attigit rationem, quod cauſſæ meri imperij non mandantur propter periculum, quod in earum cognitione verſatur; aliæ quædam cauſſæ, vt tranſactionis alimẽtorum, fauore alimẽtorũ, tutoris dationis pupillorum fauore. hæc ratio defendi poteſt, ſed re vera quod ad cauſſas meri imperij attinet, non attingit veram originem. Præterea poſſet ſaltem ſimilibus, vel maioribus viris mãdari: ceſſaret enim ratio periculi: cum æque graui bus perſonis mandarentur: ac eſſent ij, qui mandant. Tertio pecuniaria cauſſa ſupra 300. aureorum ſummam non mã datur, doct. l. noſtra, leuium delictorum cauſſæ mandantur, §. Audient, auth. de defens. ciuit. & hoc loco doctores, & maius periculum in leuibus criminibus vertitur; cum quælibet corporalis pœna maior ſit quacunq; pecuniaria, quantum uis maxima; §. In ſeruorum, in extremo inſr. de pœn. Hæc autem tertia confutatio locum habet, poſita pro vera commu ni ſententia, quæ cauſſæ poſſint mandari, & quæ mandari denegantur.

Sextam rationem † excogitauit Alcia
49 tus lib. parad. 2. cap. 6. merum imperiũ in ſolo principe eſſe, in magiſtratibus vero eius vſum, & exercitationem tantum ex hoc Papiniani reſponſo in verbo Exercitatio, & in verbo Cognitionem. Vſus autem rei alicui conceſſus in alium non transfertur, inſt. de vſ. & hab. poſt initiũ. Recepit hanc rationem Loriotus in tit. de iuriſd. & imper. axiom. 12. & Purp.
50 hoc loco, † atque comprobat Loriotus, quod ij, quibus merum imperium datũ eſt, adminiſtratores ſolẽt nominari, l. vn. C. vt omn. iud. poſſet rectius probari auth. de adminiſtratoribus, vbi ſic ſunt ſæpius nominati, quæ verba imperij proprietatem non deſignant, ſed eius vſum, & exercitationem. Quam rationem improbant Cagnolus, & Riminaldus iunior. Nam vt Azo in ſumma C. de iuriſd. omn. iud. & doct. hic, & l. Imperium, fere omnes ſentiunt, eſt in ma-
51 giſtratibus merum imperium. Nam generatim loquendo poſt regiam legem, de qua l. 1. ſupra de conſtitut. princ. & §. Sed & quod principi, inſtit. de iur. nat. gent. & ciu. in principem omne imperium fuit translatum. attamen illius per principem facti ſunt & magiſtratus participes, quibus per partes communicauit, Adducit Cagnolus † l. 4. ſupra de off. præs. vbi Vlpianus, *Præſes prouinciæ maius imperium habet in ea prouincia omnibus poſt principem.* Infitiabor ego pro mero imperio eſſe ibi ab Vlpiano imperij nomen uſurpatum; ſed generatim pro quauis præſidis poteſtate; vt d. l. 1. de conſtit. princ & §. Sed, & quod principi, inſt. de iur. nat. gen. & ciu. *Populus ei,*
52 *& in eum omne imperium, & poteſtatem contulerit.* de iuriſdictione, & belli poteſtate aliarumque rerum adminiſtratione; quæ omnia in principem transierunt, nullum eſt verbum: opus itaque eſt, vt imperij nomine hæc omnia accipiantur; ita & d. l. 4. de off. præs. pro tota ea poteſtate vſurpabitur, quæ in præſide eſt, quæcunq; ea ſit. Adducit † ſecundo loco Cagnolus l. pen. ſupra de off. præſ. *Legatus Cæſaris, id eſt, præses vel corrector prouinciæ abdicando ſe non admittit imperium.* Soluo vt antecedens argumentum. Tertio l. Nemo poteſt, infr. de reg. iur. & l. Solet, §. Nec enim; ſupra de off. procons. ſcriptum eſt, *Nemo poteſt gladij poteſtatem ſibi datam, aut alterius coerctionis in alterum transferre.* dicitur ſibi datam gladij poteſtatẽ. merum itaque imperium intelligitur, cum illud ſit gladij poteſtas, l. Imperium, infr. de iuriſd. omn. iud. Poſſem ſic reſpondere, dari magiſtratibus gladij poteſtatem, cam tamen nil aliud eſſe, quam meri imperij exercitationem, & vſum: id enim ea verba ſignificant, Gladij poteſtas. Nec nobis obeſt Vlpianus d. l. Imperium, cum ſcribit. *Merum imperiũ eſt habere gladij poteſtatẽ,* &c. quaſi gladij poteſtas merũ ipſũ impe

rium deſignet, nõ eius vſum. nam repli cabo, eſſe eo loci merum imperium deſcriptum, vt in magiſtratu eſt; nõ vt apud principem manet. magiſtratus autẽ eius habet exercitationem, nõ proprietatem. merum igitur imperium in exercitatione eſt ibi definitum, non in proprietate. Conſiderat quarto loco Riminaldus iunior hanc l. §. Qui mandatam. *Qui mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, proprium nihil habet.* Si delegatus nil habet proprium, habebit ordinarius. Sed leuiſſima eſt huiusmodi ratiocinatio. nam de iurisdictione intelligitur, quæ mandatur; vt proprium nihil habeat is, cui mandata eſt; ſequitur; vt proprium in iurisdictione habeat magiſtratus, non in imperio. Præterea ea verba alium habenr ſenſum. *Proprium nihil habet.* pro iure ſuo non habet iurisdictionem, ſed alieno beneficio, quod is, cui mandata eſt iurisdictio, non ſuo iure, ſed eius, qui mandauit, eam exerceat; vt ea ſequẽtia verba oſtendunt; *Sed eius, qui mandauit, iuridictione vtitur*, & l. Et quia, infr. eo. & l. More maiorum, infr. de iurisd. omn. iud. Adducit quinto Hypp. ea verba, §. Qui mandatam, *Sed eius, qui mandauit, iuriſdictione vtitur*, non dixit Papinianus, eum vti exercitio iurisdictionis mandantis. Fateor in iurisdictione, de qua ibi ſermo habetur, ſecus in mero imperio. Sexto d. §. Qui mandatam, ſcriptum eſt, *iuriſdictionem quidem transferri, ſed merum imperium, quod lege datur, non poſſe tranſire*: inquit Papinianus merum imperium lege dari, non dixit eius vſum. Concedo merum imperium dari, quatenus exercitationem reſpicit. Poſtremo Hypp. ait, imperium bifariam conſiderari, vno modo in magiſtratu reſidens, quod ad eius proprietatem; alio modo quod ad vſum, & exercitationem, & ad actum deductum; habet illud magiſtratus vtroque modo, de ipſo imperio probatur l. vlt. ſupra de off. procons. *Proconſul portam Romæ ingreſſus deponit imperium.* ſi deponit; habet igitur illud: cum priuatio habitum ponat, l. Decem, de verb. obl. de eius actu erat tractatum, l. 1. de off. proc. *Proconſul vbique proconſularia inſignia habet ſtatim atque vrbem egreſſus eſt, poteſtatem autem non exercet, niſi in ea ſola prouincia quæ ei decreta eſt.* Opus non eſt, vt huic argumento ſatisfaciamus: nam quod ait de imperij proprietate, nihil eſt, & imperij nomen eſt ibi vſurpatum, vt ſumptum fuiſſe diximus l. 1. de conſt. princ. l. 4. & l. pen. de off. præs. Nos denique aduerſus ceteros concludamus.

53 † magiſtratus habere merum imperium, & eius proprietatem; nedum vſum: ſed hoc merum imperium nil aliud eſſe, quam exercitationem cauſſarum criminalium. Ius autem huius exercitationis eſt apud principem ſolum; ſed illud non appellatur merum imperium. Summa itaque noſtræ ſententiæ ſit; vt magiſtratus habeant merum imperium: hoc

54 † autem merum imperium non eſt ius in capitalibus cauſſis conſtitutum; ſed exercitatio illius iuris. Quod ſi nos conſiderare velimus ipſum ius, quod de criminalibus eſt conſtitutum; vel poteſt noue conſtitui; illud erit apud principem tantum, vel ab ipſo emanans, quod non appellabitur merum imperiũ; ſed ius meri imperij. Vnde cõcludamus, magiſtratibus datum eſſe merum imperium, & meri imperij proprietatem. quod merum imperium erit criminaliũ cauſſarum cognitio, & exercitatio. Sed ius meri imperij à ſolo principe emanat; & apud principem tãtum reperitur. Doctores in hac re ſuerunt decepti, quod non intellexerunt, quid eſſet merum imperium; & putarunt eſſe ius capitalium, ſeu criminalium cauſſarum; quod vero non quadrat. Nam merum imperium non eſt ius cauſſarum criminalium; ſed exercitatio illius iuris. Inde merum imperium non definitur eſſe ius; ſed gladij poteſtas, l. Imperium, infr. de iurisd. omn. iud. & l. Solet, ſupra de off. proconſ. & l. Nemo poteſt, infra de reg. iur. gladij poteſtas nominatur. Cuius rei ratio eſt, quod merum imperium non eſt iurisdictio, & iurisdicundi poteſtas: nam in capitalibus cauſſis magiſtratus facti fere tantum notionem habet, commiſſumne ſit delictum, iuris autem perſecutio legi eſt reſeruata, l. 1. §. 1. ff. ad Turpill. & l. Ordine, ff. ad municip. & non habebat magiſtratus in illis eam poteſtatem, quam vrbanus prætor in ciuilibus cauſſis habebat; in quibus iura etiã

noua proponebat,l. 2.§. Eodem tempo-
re,ſupra de orig. iur.& inſt. de bon.poſſ.
in initio; ſed merus executor erat eius,
quod à lege eſſet conſtitutum; inde exer
citationem,vel cognitionem habere dici
tur ex hoc noſtro reſponſo . illa tamen
exercitatio eſt merum imperium. Cōclu
damus itaque magiſtratum obtinere me
rum imperium eiusq; nedum vſum; ſed
etiam proprietatem,illamq;conſiſtere in
55 in exercitatione capitalium cauſſarum.
Nos itaque † aliunde ſeptimam adduca
mus rationem, cur cauſſæ meri imperij
mandari nequeant. Sciendum tamen an
56 tea eſt, † in cauſſis ciuilibus fuiſſe magi-
ſtratibus Romanis datam iuriſdictionē,
l.2.l.Et quia,& l. Qui iuriſdictioni,infr.
de iuriſd.omn.iud.Hinc edicta propone
bant,l. 2. ſupra de orig.iur. & cauſſæ ci
uiles è prętoris iuriſdictione pendebant.
57 Sed in cauſſis † meri imperij magiſtrati-
bus iuriſdictio non dabatur, ſed tantum
cognitio; & erant in eis, vt iudices dati,
vt declarat Valent. Forſterus lib. 2. hiſt.
iur. ciu. cap. de poteſt. prær. hinc in ſen
tētijs rerum capitalium de facto potius,
quam de iure regulariter pronuntiabant.
affero ego vobis egregiam legem,quę eſt
l. 1. infra ad ſenatuſconſ. Turpil. vbi ad
uerſus calumniatorem, ita pronuntiaba
tur. *Calumniatus es*, nihil iuris de pœna di-
cebatur. quia vt inquit eodem loco Papi-
nianus, *in capitalibus cauſſis facti quidem quæſtio
in arbitrio iudicantis eſt, pœna vero perſecutio non
eius voluntati mandatur; ſed legis auctoritati reſer-
uatur*, idem l. Ordine, ff. ad mnnicip. &
probatur, l.noſtra ibi, *exercitationem* bis re
petitam, & in verbo *Cognitionem* . ex quo
cōſtat magiſtratum in capitalibus cauſſis
non habuiſſe veram iuriſdictionem; ſed
tantum facti quæſtionem,& fuiſſe veluti
iudicem,& quia iudex iudiciario tantum
munere fungitur, nec iudicis dandi, aut
iuriſdictionis mādandæ habet poteſtatē,
l. A iudice, C.de iud. ideo magiſtratus
cauſſas capitales mandare non poterat,
nec iudices dare.alias quaſdā cauſſas mi
ſti imperij nō poterat mādare; vel ſpecia
li cauſſarum,vel perſonarum fauore.
58 Videamus nunc, † an vt Cæſareo iu-
re, ita Pontificio meri imperij cauſſæ nō
mandentur: & mandari poſſe noſtri ſen-
tiunt, quam opinionem ſecuti ſunt Gloſ
ſator,cap.Quod ſedem,de off. ord. quo
loco Abb. Specul. de iuriſd. omn. iud.
§.1.verſ. Secundum canones,Bal.l.1.C.
vbi de crim. agi oport. doct.in noſtra
lege,quam communem appellant Curt.
& Cagn.in noſtra lege,Fel.d.cap.Quod
ſedem,& in iudicando,& conſulendo ab
ea non eſſe recedendum, inquit Cagno-
lus hic,ſcilicet in Pontificijs vrbibus. Aſ-
59 ſertur primum † cap. In Archiepiſcopa-
tu, de rapt. quo loco Cum Saraceni pue
ros, & mulieres raperent, & aliquando
occiderent, Rex Siciliæ archiepiſcopo
Panormitano,& alijs epiſcopis has cauſ-
ſas commiſit. Pontifex Maximus inquit,
poſſe illos punire vſq; ad pœnam ſangui
nis. Sed ſi pœna capitis, vel membri ab-
ſciſſio irroganda erit, tum talium delicto
rum animaduerſio Regiæ poteſtati reſer
uanda eſt.Non probat hic canon, quia
illa delegatio fuit à rege facta,à quo cauſ
ſæ meri imperij mandari poſſunt iure Cę
ſareo. nam à principe omnes cauſſæ mā-
dantur,l. vlt.C.vbi ſen.vel clar.& loqui
tur de Siciliæ rege, qui non recognoſcit
imperatorem, & quamuis Abb. d. cap.
Quod ſedem,putet recognoſcere Ponti
ficem Maximum, cap. Paſtoralis, de re
iud. tamen dico id non obſtare; quia cū
rex Siciliæ ab impęrio ſit exemptus, quā
uis Pontificem Maximum recognoſcat;
poteſt tamen omnia in ſuo regno expli-
care; quæ Cæſari in ſuo territorio conce
duntur,& in ſuo regno appellatur Mo-
narcha, vt inquit, & probat Iſernia in
proæ. conſt. Secundo aduertendum eſt
cap. In Archiepiſcopatu, loqui potius
Cæſareo iure, quam Pontificio, à rege
enim facta eſt delegatio,& Pontifex tol-
lit.Tertio alia de cauſſa nil ibi probatur,
quia vſq; ad pœnam ſanguinis cognoſce
bant epiſcopi, id eſt de leui coërcione.
Leuis eſt hæc tertia ſolutio:quia poſſunt
eſſe aliæ pœnæ infra pœnam ſanguinis,
& ſupra modicam coërcionem;vt trire-
mium,& deportationis: præterea delega
tio fuit generalis , & comprehendebat
etiam ſanguinis pœnam; ſed quoniam
prohibitum eſt clericis pœnam ſanguinis
irroga

irrogare, cap. vlt. ne cle. vel mon. ideo Pontifex quod ad ſanguinis pœnã coan guſtauit delegationem. Affertur ſecun-
60 do loco † cap. Quod ſedem, de off. ord. quo loco ſi archiepiſcopus infirmitate, vel aliqua iuſta cauſſa impeditus aliquẽ ſuffraganeorum conſecrare non poterit, ſuas vices epiſcopo mandare non prohi betur. qui canon non probat, primum quia non loquitur de cauſſis meri, aut mi ſti imperij; ſed de actu quodam conſecrationis: deinde. quod archiepiſcopus erat impeditus, quo caſu etiam iure Cæſareo cauſſæ meti imperij mandantur, l. noſtra, verſ. Huius rei. Affertur & ter-
61 tio, † cap. Licet, de off. vic. lib. 6. & cap. Cum epiſcopus, de off. ord. lib. 6. quibus conceditur epiſcopis omnem iuriſdictionem ciuilem, & criminalem per ſe, vel per alios adminiſtrare. Alc. d. cap. Quod ſedem, num. 77. id eſſe putat; quod vicarij ſimiles ſunt proconſulum legatis, qui ex quadam iuris conceſſione iuriſdictionem exercẽt, ideoq; eis etiam capitales cauſſæ mandantur, l. Solet, ſupra de off. proc. ita ab epiſcopis vicarij ex legis voluntate eliguntur, eiſq; iuriſdictio omnis committitur. Quam ex æquationem improbat Couaruuias lib. 3. var. reſolut. cap. 20. quod d. l. Solet, & ſi proconſulum legatis capitales cauſſas audire permittatur, ſententiam tamen definire denegatur: at vicarijs totum id eſt conceſſum. Ego reſpondeo, cum vicarius ordinariam habeat iuriſdictionẽ, ea crimina inquirere non ex mandata iu riſdictione; ſed ordinaria, vt ſentire videtur Gloſ. de Innocentij, & Hoſtienſis ſententia eo loco. nam vicarij ordinariã habent iuriſdictionem, gloſ. cap. 2. de off. vic. lib. 6. cap. Romana, in initio, in verbo Generaliter, de appell. lib. 6. & vt Couaruuias citato loco, num. 4. teſtatur, communis eſt opinio, qui & ipſe hanc attulit ſolutionem, & alij etiam hic, & Felinus antea ſenſerat. Atq; vicarijs crimi num punitionẽ ex ordinaria iuriſdictione competere hac ratione comprobo; quod Pontifex Maximus d. cap. Licet, de off. vic. lib. 6. tradiderat regulam ex generali commiſſione tranſire cauſſarum cognitionem, & intelligebatur ordinario iure, deinde addidit exceptionem, nõ tranſire criminum inquiſitionem, niſi ſpecialiter committatur, igitur intellexit eam inquiſitionem etiam competere iure ordinario cum exceptio de genere regulæ eſſe debeat, vt inquit Dynus in titulo de reg. iur. lib. 6. in extremo, & Dec. l. 1. num. 20. ff. de regulis iur. Citatur quarto
62 † Clem. 1. §. 1. de hæret. vbi hæreticarum cauſſarum inquiſitores cauſſas tractare nequeunt abſq; epiſcopo, vel eius vicario, alioue delegato epiſcopi, vel capituli ſede vacante. delegatur itaque hæreſis cognitio, Card. d. Clem. Fel. Alc. & alij multi cap. Quod ſedem, & Couar. exiſtimarunt, ſpeciale id eſſe in hæreſi fidei fauore. Quod non video, quomodo poſſit defendi, nam fauor potius eſſe videtur, vt magna cauſſa à magnis magiſtratibus iudicetur, l. Liquet, alias epiſtola Liquet, in extremo, C. de ſumm. trin. eo loci: *Nam tantæ cauſſæ pondus non niſi perfectis in Chriſto potuiſſet iniungi.* Verior ſit alia ſolutio, ibi plures eiuſdẽ cauſſæ oportere eſſe iudices, ea de re cõcedi, vt delegatus poſſit interuenire. Quinto cap. Aqua, de conſecr. eccl. uel alt. Aqua per epiſcopum benedicta eccleſiam reconciliari poſſe per alium epiſcopum, non per ſacerdotes inquit Gregorius: eccleſiæ itaque reconciliatio permittitur delegari. Quod inquit Couar. intelligi hanc delegationem ibi permitti epiſcopo abſente, vel alias impedito, nõ admitto; quoniam ſimpliciter locutus eſt Gregorius. Verius ibi non deciditur, an id poſſit alteri mandari, ſed ſolum; vt cum mandatur; ſcilicet cum id permittitur, epiſcopo non ſacerdotibus committatur; non vt ea, quæ iuriſdictionis ſunt, quæ etiam priuatis hominibus poſſunt mandari, vt ibidem ait Gregorius, & Vlpianus, l. vlt. infr. eod. Præterea ibi non de eis, quæ iuriſdictionis ſunt, agitur; ſed ordinis; quare ad merum imperium non attinent. Poſtremo cap. vlt. ne cler. vel mon. lib. 6. Clericis cauſſam ſanguinis alijs mandare permittitur. Sunt, qui non male reſpondeant, epiſcopum ſanguinis cauſſas per ſe nõ poſſe tractare, alioquin irregu-

irregularis fieret,cap. Clericis,& cap. Sē
tentiam ſanguinis,eo. tit.ea de re manda
re,ſic neceſſitate poſtulante permittitur.
Alia capita,& iura, quæ in hanc ſenten-
tiam afferuntur,nihil probant.propterea
opinor aduerſus communia cum Innocē
tio cap.Super quæſtionum,de off.deleg.
non eſſe hac in re differentiam inter ius
Cæſareum, & Pontificivm, ideoq; cauſ-
ſas meri imperij Pontificio iure mandari
non reperiri conceſſam.

63 Quod vero Decius ait, † cauſſas me-
ri imperij nec litigatoribus conſentienti
bus mandari ex glos. l. 1. C. de pedan.
iud. & ibidem Caſtrenſi, & Saliceto, &
ſecutus eſt Vallaſcus l. Imperium, num.
109. infr. de iuriſd. omn. iud. ſecus eſ-
ſe ait,in cauſſis miſti imperij: quæ ijs vo-
lentibus mandantur, velim primum ani-
maduertatis errare Decium, dum ad id
citat glos. l. 1. C. de ped. iud. quoniam
de iudice dando loquitur, niſi eum tuea
mur citaſſe à ſimili, quod nunquam eum
ſenſiſſe puto,cum ipſe iuriſdictionē man
dare,&iudicem dare idem eſſe exiſtimet.
Peccat quoque ſentiens cauſſas miſti im-
perij de conſenſu litigatorum permitti
mandari,quod de priuata agatur vtilita-
64 te,cui renuntiare conceditur, l. pen. C.
de pact. Nam † vt duplex eſt ordo; natu-
ræ,& intellectus; ita duplex eſt vtilitas;vt
tradidit Bartholus,l. Ambirioſa, nu. 19.
ff. de decr. ab ord. fac. & l. 1.num. 5. C.
de nou. cod. fac. Vtilitas, quę naturæ or
dine inſpecto priuata exiſtimatur;habita
ratione ordinis intellectus putatur eſſe
publica.legislator enim ſua mente id agi
tauit,vt reſpublica recte gubernaretur.§.
vlt. in prooem. inſt. & priuatam cōſide-
rat vtilitatem propter publicam: quare
quamuis naturæ ordine miſti imperij
cauſſæ ad priuatam pertineāt vtilitatem;
ordine tamen intellectus, id eſt legiſlato
ris ſententia conſiderata,publicum com-
modum attingunt.Quod de duplici or-
dine ſcripſit Bartholus ex Ariſtotele de
prompſiſſe mihi videtur lib.met.7.cont.
23.& lib.philoſophię de moribus 3.c. 6.

65 Quoniam dixit Decius, † reſeruata
ſummo pontifici,ſi alicui committantur;
non poſſe delegari, vt aiunt Ant. Butr.
Imola,& Fel.d.cap.Quod ſedem,de off.
deleg. & Alex. hoc loco. ideo infert ne-
que poteſtatem creandi doctores,& no-
tarios,& legitimandi poſſe mandari;cum
ſint de reſeruatis,ſic Bal. l. Geſta, C. de
re iud. cum alijs allatis hoc loco ab Ale-
xandro. Aduerſus,quod pronuntiatum
66 Decius adducit † cap. vlt. de off. ord.nā
cum ſit conſtitutū cap. Si quis ſuadente
[illegible],17. q. 4. vt ſi quis clericis manus iniu
lerit, à ſolo Pontifice Maximo abſolui
poſſit. Gregorius nonus cap. vlt. de off.
ord. permittit hanc abſolutionem poſſe
mandari. Decius ſoluit,quamuis hæc ab
ſolutio eſſe videatur de reſeruatis;tamen
cum ſoleat alijs committi,iudicatur,ac ſi
non eſſet de reſeruatis propter conſuetu
dinem,cap. Quod translationem,de off.
leg. nam quæ ex principis voluntate pen
dent,impoſſibilia iudicantur: tamen ſi ſo
leant à principe concedi,non ita eſſe exi
ſtimantur,l. Apud Iulianum, alias l. Idē
Iulianus, §. vlt. in extremo, ff. de leg. 1.
Quod attinet ad cap. vlt. de off. ord. di
co eſſe animaduertendum, quod forſitā
Glos. ibidem ſenſit,cum qua Bononien
ſes conueniunt: ſed ego forſitan aliter,
& planius declaro; dico itaque plures eſ
ſe cauſſas,in quibus licet epiſcopo abſol-
uere eum,qui percuſſit clericū: vt ſi per-
cutiens fuerit mulier, vel ſeruus,cap. Mu
lieres,de ſent.excomm. nam excuſantur
hæ perſonæ,vt Romam non eant,&à pro
prio epiſcopo recipiunt abſolutionem.
item ſi fuerit leuis manuum iniectio,pari
ter percuſſor ab epiſcopo abſoluitur,cap.
Peruenit, de ſent. excomm. & ibidem
Abb. Rom. ſing. 710. Incidens in excō
municationem, & Fel. d. cap. Peruenit;
67 adeo † vt ſiquis in maxilla manu vacua
percuſſerit clericum; quoniam leuis in
iuria exiſtimatur, poterit ab epiſcopo ab
ſolui, Lapus alleg. 76. Quidam præsby
ter,& ibi Mandoſius,Dec.cap.Peruenit,
num. 1.de appell. licet poſtea anceps ſit,
& aſſenſus eſt Pignol. ad Rom. d. ſing.
710. & alias cauſſas, in quibus epiſcopo
abſoluere licet,vel ſacerdoti; tradit Due
nas reg. 99. & Sot. 4. ſent.diſt.22. q.2.
art.3.Quibus ſic poſitis,dico d. cap. vlt.
de off. ord. loqui in caſibus ſummo Pon

tifici

tifici non reſeruatis; vel ſi ponimus hos eſſe reſeruatos; tamen eſſe conceſſos epiſcopis. Quia ait, *quibus ex officio in certis caſibus, competit illos abſoluere*. cum dicat, *In certis caſibus*, conſtat non intelligi de omnibus caſibus abſolutionis ab excommunicatione ex cauſſa percuſſionis reſeruatis Romano Pontifici; alioquin ſuperuacanea eſſent ea verba. Perpendo ſecundo loco ea verba. *His, quibus ex officio*, in caſi-
68 bus † non reſeruatis nedum epiſcopus abſoluere permittitur, ſed abbas monachos ſuos, cap. Monachi, de ſent. excõm. vel Prior vel Præpoſitus, vel quicunque Abbatis loco eſt, Summa sylu. in verbo Abſolutio, 4. & quoniam plures ſunt perſonæ, quibus abſoluere conceditur in his caſibus, ideo ſcriptum eſt, *His, quibus ex officio*. Si intellexiſſet Pontifex Maximus de caſibus reſeruatis, qui ex conſuetudine dantur legatis. non dixiſſet, *Quibus ex officio*, Sed legatis. cum certæ perſonæ eſſent. Vel Quibus ex officio legationis, vt ſcriptum eſt d. cap. Quod trãslationem. Duo ſunt, quæ de hac re quæri
69 poſſunt; alterum eſt, † an ea, quæ ſunt principi reſeruata, ſi alicui concedantur, tranſeant poſtea in ſimilem perſonã per generalem conceſſionem: alterum vero, an is poſtea poſſit ea alteri mandare. In prima difficultate non ambigo ea videri eſſe conceſſa ex d. cap. Quod translationem. Adeſt etiam vera, & viua ratio, †
70 quod ea, quæ iudicantur eſſe principi reſeruata, eatenus ſunt reſeruata, quatenus apud principem manent; ſed cum ſolitus eſt princeps concedere, amittunt eam naturam, & deſinũt eſſe reſeruata, Cuman. conſ. 162. Seys. in tract. feud. tit. qui feud. dar. poſſ. & Rol. conſ. 142. lib. 2. Hoc autem intelligitur, ſi ſæpius is ſolitus ſit concedere; ſic locutus eſt Pontifex d. cap. Quod translationem. Conſuetudo enim alicuius mentem eius quę fuerit, declarat l. Vel vniuerſorum, ff. de pig. act. & l. vlt. ff. quod cum eo.

Alterum, quod quæritur, eſt, an is, cui
71 conceſſa ſunt ea, quæ ſunt principi reſeruata, & princeps ſolitus eſt concedere, poſſit alteri mandare; & Decius ait eſſe permiſſum: ego contrariam ſententiam puto de iure eſſe veriorem, quam etiam receperunt Bononienſes; & moueor primum, quod olim populus Romanus conſulibus denegauit merum imperium aduerſus ciues Romanos, & ipſi populo reſeruauit, l. 2. §. Exactis, 2. ſupr. de orig. iur. longo poſt tempore conceſſit quæſtoribus, eadem l. 2. §. Et quia, vt diximus, & deinde prætoribus, §. Deinde Cornelius Sylla, itaq; deſijt merum imperium eſſe de reſeruatis: & nihilominus is, cui merum imperium eſt conceſſum, non poteſt illud alteri mandare, l. noſtra, l. Solet, ſupr. de off. procons. & l. Nemo poteſt, infr. de reg. Iur. Secunda ratio ſit, quod cum princeps concedit certo generi perſonarum ea, quæ erant ſibi reſeruata; extraordinaria quædam conceſſio eſſe putatur, & ideo is, cui ea ſunt conceſſa, alteri mandare non poterit: exemplum eſt de mero imperio, quod mandari nequit: tamen proconſul quod ad cognitionem ſaltem ſolet legatis ſuis mandare; tamen illud mandatum extraordinarium dicitur l. Solet, ſupr. de off. proconſ. & non ideo merum imperium poterit mandari d. l. Nemo poteſt, & l. noſtra.

72 Tertio adnotat Dec. in verbo Delegatam, † à iure ciuili delegatum non poſſe cauſſas meri, vel miſti imperij delegare; idem concludit Alexander in principis delegato, vt non permittatur ei cauſſas meri imperij delegare, cum lex, & princeps exæquentur, §. vlt. auth. de cons. Sed inquit hic Iaſon, hanc inductionẽ nõ concludere: quia hic duo interueniebãt, alterum, quod cauſſa erat imperij, alterũ quod delegatus erat de maioribus. Si princeps cauſſas meri imperij committeret maioribus magiſtratibus, argumentũ procederet. Sed ſi priuato, quod fieri poteſt, l. vlt. §. 1. infr. eod. tum termini non eſſent pares. Sed Decius inquit, nõ obeſſe, delegatum nõ eſſe de maioribus; quia ſufficit cauſſæ magnitudo, ſi in priuilegiũ ita ſit datą; vt ſit electa induſtria perſonæ.
73 Ad Alexandrum reſpondet Decius † valere argumentum à lege ad principem affirmando; vt illud quod poteſt lex efficere, poſſit princeps, d. §. vlt. auth. de conſ.

cons. non autem negando,vt quod non
poſſit lex,nec poſſit princeps.Quam ſo
lutionem non recipio : quia affirmando
& negando , reciprocè ab vno ad aliud
ducitur argumentum, à principe ad le-
gem,& à lege ad principem : nam quod
iuſtum eſt,à lege poteſt effici, quod non
eſt iuſtum,à lege nequit conſtitui , cap.
Erit autem lex,diſtinct.4.& l.2.ſupra de
leg.idem etiam in principe perſpicere li
cet,l.Digna uox,C.de leg.*Digna uox eſt ma
ieſtate regnantis legibus alligatum ſe principem pro-
fiteri.* idem §.ult.inſt.quib. mod. teſt. inf.
25.q.1.cap. ult.& 9.diſt.cap.ult. & quā-
74 uis † princeps abſolutam dicatur habere
poteſtatem,quam plenitudinem poteſta
tis noſtri uocant ; abſq; cauſſa tamen vti
non debet,alioquin peccatum commit-
tit perpetua morte dignum;ut ſenſerunt
Inn.cap.Innouamus,de cens.& Iſern. in
procem.conſt.uers.Quāquam princeps,
& uers.Ideo dicitur,nec dicitur poſſe ali
quid princeps , quod ſine peccaro non
poteſt committi,vt ibidem Iſernia ſcrip-
ſit,argumento eriam l.Nepos proculo ,
ff. de uerb. ſign. ac tempeſtatis potius
plenirudo dicitur ea principis licentia ;
quàm poteſtatis , ut nonnulli ſenſerunt.
Fateor tamen in eis,quæ poſitiui ſunt iu
ris,poſſe contra legem aliquid efficere,
l.ult.C.ſi cont.ius,uel vtil.publ. ubi do-
cto.& Fel.cap. Quæ in Eccleſiarum , de
conſt. Sed tum idem & lex poſſet effice
re,cum id iuſtum ſit.Nihil itaq; inter le
gis,& principis poteſtatem intereſſe di-
camus,vt concinne dici poſſit , principē
legem eſſe loquentem : legem autem
principem mutum , & nec lac lacti , nec
ouum ouo erit ſimilius , quam principis
poteſtas legis auctoritati , & legis pote-
ſtas principis auctoritati. Sed ut ad rem
redeam ; ſecundo loco reſpondet De-
cius , non poſſe noſtram legem intelligi
de iudice delegato ; quia dicitur in ea,
Iuriſdictionem ſuam mandant. at is , cui man-
data eſt iuriſdictio,non habet propriam
iuriſdictionem, §. Qui mandatam. Ne-
qua hæc ſecunda ſolutio eſt alicuius mo
menti : quia vt ſupra oſtendi,is,cui man
data eſt iuriſdictio , habet iuriſdictionis
proprietatem , ſed alieno beneficio. Ar
75 bitror † tandem , uerum eſſe hic de or-
dinaria agi iuriſdictione , ſiue ordinario
imperio : primum quoniam hic Dela-
tam legi oportet , non delegatam , vt in
Hetruſco codice exſtare inuenio: deīde
quod pars dubia ex perſpicua recipit in
terpretationem l.1. infra de reb. dub. at
cum de ſimplici iuriſdictione in hoc re-
ſponſo locutus eſt Papinianus , de ordi
naria intellexit : idem igitur de imperio.
an autē prīcipis delegato cōcedatur cauſ
ſas meri imperij mādare , ſuo loco dicā.
76 Quod ſi quæratur , † an cum lex
alicui cauſſam mandat ; ordinariam de
ferat iuriſdictionem , uel mandatam: &
quidem ſi hoc expreſſum ſit à lege , ut
is , cui á lege delata eſt iuriſdictio,ut de
legatus procedat, dubia res non eſt , vt
cap. Ad abolendam, in extremo , de hæ
ret.cap.Irrefragabili,§.Ceterum, de off.
ord. Ioan.Andr.d.cap. Ad abolendam ,
doct.d.§. Ceterum,& l.1.infr. de damn.
inf.Alex.hic & alij. Sed in re dubia ſic
diſtinguerem ex eis, quæ ſupra tractaui;
quomodo quis dicatur ordinariam iu-
riſdictionem habere,& quomodo man-
datam. Vel alicui cauſſa à lege commit
titur perſonæ exemptæ à iuriſdictione
eius , cui committitur , vt quia alterius
erat territorij , & erit delegatus, l. Et ſi
prætor , infra eod. nam pro alieno tum
agit imperio , idem ſi priuato. Is enim
non poteſt dici aliquam habere iuriſdi-
ctionem iure ſuo , quia talis magiſtratus
talis curiæ. Quod ſi non exemptæ per-
ſonæ cauſſam lex committit; nam ſubeſt
is , cuius cauſſa committitur , illius ma-
giſtratus iuriſdictioni , cui cauſſa defer
tur , ſed de ea antea cognoſcere non cō
cedebatur , & tū eā iuriſdictionē ordina
riā iudicarē l.2.ſupra de off. iurid.Alex.
& inſt.de attil. tut.§. Sed ex his legibus.

Adnotatur quarto loco prætorem vr
banum exercuiſſe iuriſdictionē cauſſarū
criminalium,nedum ciuilium;vt eo loc
probatur. *Et ſi à familia dominus occiſus eſſe di-
catur,cognitionem prætor,quam ex ſenatuſconſulto
habet,mandare non poterit.* Occurrit Fulgoſius
ſpeciali iure id eſſe hoc loco conſtitutū:
nā criminū cognitio ad præfectū vrbi per
tinebat,nō ad prętorē,l.1.ff.de off.præ.vrb.

Omnia omnino crimina præfectura vrbis ſibi vindicat. Albericus replicat, non excludi d. l. pri. prætorem; quaſi cumulando crimi num cognitio præfecto vrbi comperiſſet, non priuando prætorem ea cognitio ne. Perquiramus igitur, † ſitne uerũ hoc
77 pronũtiatum, Alber. Alex. & Decius exiſtimarunt, vrbanum prætorem criminum cognitionem habuiſſe. Adducunt primũ hoc Papiniani reſponſum in uerſ. Et ſi à familia, in quo de domini morte prætor inquirebat. Citant ſecundo loco l. Libellorum, infr. de accuſ. in qua adulterij accuſatio apud prætorem inſtituitur. Tertio l. 2. infr. de in ius uoc. Scribit Vlpianus, *In ius vocare non oportet, neque conſulem, neque præfectum, neque prætorem, neque proconſulem, neque ceteros magiſtratus, qui imperium habent,* imperium merum interpretatur Accurſius; habebat itaq; prætor merũ imperium. Quarto l. Nec magiſtratibus, infra de iniur. dixerat antea Vlpianus non poſſe in ius vocari magiſtratum, qui iniuriam intulit, do nec eſt in magiſtratu. deinde ſubiunxit, *quod ſi ex minoribus magiſtratibus erit id eſt, qui ſine imperio, aut ſine poteſtate ſunt; etiam in ipſo magiſtratu poſſe eos conueniri.* quare minores magiſtratus ſine imperio eſſe dicuntur, maiores igitur, cuiuſmodi eſt pretor, cum imperio ſunt, & poreſtate. Quinto l. Sed & ſi per prætorem, §. Hæc clauſula, infra ex quib. cauſſ. maio. ut in d. l. 2. de in ius voc. prætor imperium habere dicitur. Sexto affert Alber. auth. de lænon. §. Præconizamus itaque, quo loci lænones à prætoribus ultimo ſupplicio plectuntur. Si quis his iuribus reſpondeat, ſumptum eſſe in ijs prætorem largo ſumpto uocabulo, quomodo omnis magiſtratus prætor dici poteſt: vt l. 2. §. Capta, ſupr. de orig. iur. Replicat Decius, verba proprie non impropriè eſſe accipienda; ac non eſſe à verborum proprietate recedendum, niſi neceſſitas urgeat, vulg. l. Non aliter, ff. de leg. 3. Præterea hoc dici nequit, quod l. Libellorum, facta eſt mentio ſeparata prætoris, & proconſulis. Fulgoſius contrariã ſententiam defendit, vrbanum prætorem iuriſdictione cauſſarum criminalium caruiſſe. Ego vero (vt alias tradidi) arbitror
78 † abſq; ulla difficultate prætorem vrbanũ de cauſſis capitalibus non cognouiſſe; ſed tantum de pecuniarijs; habuiſſe tamen fateor modicam caſtigationem, & leuiũ criminum cognitionem, ut paullo poſt demonſtrabo, idq; ceteri non animaduerterunt ita; vt ego explicabo, ad quam rem probandam utor nonnullis argumentis, quorum aliqua huc ab alijs afferuntur. Sciendum tamen antea eſt, fuiſſe Romæ prætorem vrbanum, qui ius reddebat inter ciues, de cauſſis pecuniarijs intelligendum eſt, §. Cumq; conſules, l. 2. ſupra de orig. iur. Præter hunc vrbanum prætorem erat & alius, qui Peregrinus dictus eſt, eo quod non inter ciues, ſed inter ciues, & peregrinos ius dicebat, ut ibidem probatur. Erant præterea alij prætores, qui de criminibus cognoſcerent. Ecce Cornelius Sylla dictator quattuor cõſtituit leges de quattuor criminibus, ut de falſo, de Sicarijs, de Parricidijs, & de Iniurijs; & quattuor nouos creauit prætores, qui de his criminibus cognoſcerent, §. Deinde Cornelius Sylla, ſupra de orig. iur. d. l. 2. Erant præter hos & alij prætores, qui alijs criminibus præerant, & etiam de alijs rebus; adeo vt prætorum numerus uſq; ad decem & octo Auguſti tempore creuerit, ut ibidem patet. tum argumẽtor hoc modo; Cornelius Sylla quattuor prętores creauit, ut de criminibus illis cognoſcerent. non erat igitur id permiſſum prætori Vrbano, nam fruſtra hi creati eſſent. Argumentor ſecũdo loco ex §. Et quia, ead. l. quo loco dicitur. *Et quia, ut diximus, conſulibus non erat lege permiſſum de capite ciuis Romani iniuſſu populi animaduertere, propterea quæſtores creabantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent.* Si fuerunt quæſtores creati, qui de criminibus cognoſcerent, igitur id prætori vrbano non erat conceſſum. Eſt tertio ſciendum, prætorem vrbanum proprie ius dixiſſe, d. §. Cumq; conſules. nam hic iuriſdictioni præerat cauſſarum ciuilium, propterea is ius dicens appellabatur;
79 tum ſic duco argumentum † ex l. pri. ff. de iuriſdict. omn. iudic. in qua explicatur totum officium ius dicentis, id eſt, prætoris vrbani, & ait iuriſconſultus. *Ius dicentis officium latiſſimum eſt; nam & bonorum poſſeſſionem dare poteſt, & in poſſeſſionem* mittere

mittere; non habentibus tutores conſtituere, iudices
litigantibus dare. Explicatur ibi officium
prætoris,qui iuriſdictioni præerat, quod
dicitur eſſe latiſſimum,& cauſſæ crimina
les ſilentio inuoluuntur: de illis itaque
non cognoſcebat vrbanus prætor. & hic
eſt, optimi auditores, verus illius legis
ſenſus,vt de eo,qui iuriſdictioni pręerat,
intelligatur, qui prætor vrbanus nomina
tur:& ea de re nihil commemorauit de
criminibus: in cuius legis intelligentia
falſus eſt Bart. & cōmuniter interpretes.
Quarto moueor; quia in lege 12. tab.
apud M.Tullium de legibus ſcriptū erat;
Iuris diſceptator, qui priuata iudicet, iudicariue iu-
beat, prætor eſto. en quomodo prætor de
priuatis cauſſis, non de criminalibus iu-
dicabat.Quinto l.1.§. vlt. infra de ſuſp.
tut. Si eſt aliquis ſuſpectus tutor ob fa-
cta atrociora;prætor non ipſe cognoſcit:
ſed ad præfectum vrbis remittit:nō itaq;
permittebatur prætori de capitalibus
cauſſis cognoſcere. Reſpondent Abb.&
Dec. ibi Vlpianum loqui de ſpeciali ca-
ſu,cum tutor atrociora delicta commiſe-
rat, inde ſequitur præter illum caſum,&
regulariter licuiſſe prætori de crimini-
80 bus cognoſcere. Sed attendite, † quia
nunc intelligetis de quibus criminibus
81 erat prætor competēs iudex. Crimina †
vel dicuntur leuia, vel atrocia. Leuia cri
mina ſūt ea,quæ modica coerctione,vel
caſtigatione puniuntur, vt comminatio-
ne & terrore,vel fuſtium verberatione, l.
Leuia,infra de accuſat. *Leuia crimina audire,*
& diſcutere de plano proconſulem oportet, & vel
liberare eos, quibus obijciūtur, vel fuſtibus caſtiga-
re, vel flagellis cæſos liberare, inquit iuris conſul
tus. quorum criminum leuium cognitio
erat adeo parui momenti, vt etiam defē
ſoribus ciuitatis permitteretur, §. Audi-
ent. auth. de defens. ciuit. Alia ſunt cri
mina, quæ atrocia appellantur d. §. vlt.
l. 1. ff. de ſuſp. tut. vel maiora crimina,
vt auth. de defens. ciuit. §. Audient, vel
dicuntur capitalia,vt l. 2. ff. de publ. iud.
quæ omnia nomina idem ſignificāt. quo
rum delictorum maiorum erat pœna ſu-
pra fuſtium caſtigationem, vt exilium,
id eſt, aquæ & ignis interdictio, relega
tio,deportatio, & mors naturalis d. l. 2
.ff.de publ.iud. his ita conſtitutis, dico
prætorem vrbanum non potuiſse cogno
ſcere de cauſſis capitalibus, id eſt, maio
ribus ſeu atrocibus criminibus, in qui-
bus excedebatur fuſtium pœna ,& irro-
gabatur aquæ, & ignis interdictio, vel
relegatio,vel mors naturalis: idē de præ-
fecto vigilum animaduertere licet, l.3 .§.
Et quia ,& l. vlt. de præf.vig. in quibus
præfectus vigilum caſtigationem fuſtiū
irrogare poterat .Sed non maiorem,& ſi
maior pœna irroganda erat, prætoris Vr
bani exemplo àd præfectum vrbi remit-
82 tebat. Ex his patet ſenſus † §.vlt. l.1. de
ſuſp.tut. vt intelligatur, Prætorem de le-
uibus criminibus potuiſſe cognoscere,
id eſt, usq; ad fuſtium pœnam. quo-
rum criminum cognitio parui momenti
exiſtimabatur,adeo vt de plano nō pro
tribunali exerceretur, d. l.Leuia, & mi-
nimis magiſtratibus, vt defenſoribus eſ-
ſet permiſſa. Sexto M.Tullius in ora.pro
A.Cluentio,octo prætores numerat,qui
de criminibus cognoſcebant, prætori
itaque vrbano hoc erat denegatum.Nūc
facile argumenta in contrariam ſenten-
tiam adducta tolluntur; & in primis non
obeſt argumentum ex hoc Papiniani reſ
ponſo depromptum; nam non eſt de ur
bano prætore accipiendum; ſed de alio,
cui erat cōceſſa illius criminis cognitio:
pariter quoque reſpōdeo l. Libellorum,
83 ff. de accus. Neque obſunt † l. 2 ff. de in
ius voc. l. Nec magiſtratibus,ff.de iniur.
& l.ſed & ſi p praetorē,§.Hæc clauſula,ff.
ex quib.caus.mai.in quibus prætor impe
rium habere dicitur.Nam longe alia eſt
horum reſponſorum intelligentia; atque
ſcire antea oportet. magiſtratuum quoſ-
dam habuiſſe imperium, id eſt, vocatio-
nem ,& ius vocandi aliquē ad ſe venire,
cuiusmodi erant conſules prætores, &
alij quidam: quidā vero magiſtratus po
teſtatem habere dicebantur, id eſt, pre-
henſionem, & ius iubendi aliquem pre
hendi, & in carcerem duci; cuiusmo-
di erant tribuni plebis, qui ſi præſentes
erāt,homines prehendi iubebāt, abſētes
carebāt vocatione.Erant & magiſtratus,
qui neque imperium, neque poteſtatem
habebant, id eſt, neque vocationem,

neque prehenſionem, vt erant quæſtores ærarij; & ædiles olim: hæc tota explicatio ex Gellio lib. noct. Atti. 13. cap. 12. ſumitur; ex qua conſtat, qui dicantur habere imperium, & qui poteſtatem, & in qua ſignificatione imperij nomen ſit vſurpatum, & nō pro mero: Cōſtat quoque qui in minorum magiſtratuum nomine in iure noſtro accipiantur; & ſint ij, ex d. l. Nec magiſtratibus, qui ſine imperio erant, & poteſtate. qui autem hi fuerint ex Gellio citato loco expoſuimus. Inde vehementer noſtri errant, exiſtimantes eſſe defenſores ciuitatum. Habebant enim illi vocationem, & prehenſionem. auth. de defens. ciuit. §. Audient, & §. Et iudicare, in minorum itaque magiſtratuum numero non ſunt ponendi. Sic imperij nomen accipi teſtis eſt Vlpianus d. l. 2. de in ius voc. qui cum dixiſset *In ius vocare non oportet, neque conſulem, neque præfectum, neque prætorem, neque proconſulem, neque ceteros magiſtratus, qui imperium habent.* deinde explicans, qui ſint ij, qui imperium habent, addidit, *qui & coercere aliquem poſſunt, & iubere in carcerem duci.* Nam qui, & legi debet, vt in Hetruſco codice exſtat, non Et qui, vt multi legunt, quaſi imperium ſit facultas coercendi, & in carcerem iubendi aliquem duci. nam qui imperium, id eſt, vocationem habebat, eidem & prehēſio erat conceſsa. Nec obeſt §. Præconizamus. Nos enim loquimur de Prætore vrbis Romæ. at ibi de magiſtratibus Cōſtantinopolitanis agitur; atq; etiam generatim arbitror illud nomen eſse sūptum pro magiſtratibus.

Ex vers. Huius rei, depromunt Bart. Alex. & ceteri in legibus validum eſse argumentum à contrario ſenſu. volens enim Papinianus probare cauſſas meri imperij non poſſe mandari, hoc vtitur argumento: Lege Iulia de adulterio nominatim cauetur, vt is, cui obtigerit exercitatio, poſſit eam, ſi proficiſcatur mandare: cum itaq; lex permittat abſente magiſtratu cauſſas meri imperij mandari: à contrario ſenſu uoluit, ſi non proficiſcatur, & magiſtratu præſente non poſſe mādari, propterea ſubiunxit. *Non aliter itaque mandare poterit, quam ſi abeſſe cœperit.* idem de argumento à contrario ſenſu probatur l. Ex eo, infra de teſt. & l. Qui teſtamento,

84 §. Mulier, infr. de teſtam. Decius tamen in aliam venit ſententiam, ad quam intelligendam ſciendum eſt; Quædam eſſe contraria, quæ medio carent; vt graue, & leue, in quibus firmiſſimum eſt argumentum à contrario ſenſu, hæc res grauis non eſt, igitur leuis: quædam ſunt cōtraria, inter quę medium aliquod exſiſtit: vt Velle; & Nolle contraria ſunt: habent tamen medium, quod eſt non nolle l. 1. §. Scientiam, infra de trib. act. & inter affirmare, & negare eſt tacere, l. Qui tacet, ff. de reg. iur. Quibus ita conſtitutis, inquit, non ſumi argumentum à contrario ſenſu in ijs, quæ medium habent, ſed ceſſare tantum diſpoſitionem, quæ eſt in ſenſu directo, & rem relinqui aliarum legum diſpoſitioni: exemplum inter vetare, & permittere, medium eſt non permittere. Si lex cum aliqua qualitate aliquid permittit, ea ceſſante non inducitur contra diſpoſitio, ſed ceſſatio tantum diſpoſitionis, quæ eſt in ſenſu directo. Ecce in l. noſtra permittit lex Iulia, mādari cauſſas meri imperij, ſi proficiſcatur magiſtrat⁹, non ſumitur argumentum à contrario ſēſu, ergo vetat, ſi non proficiſcitur. Sed potius ceſſante qualitate; quia magiſtratus non proficiſcitur, ceſſat permiſſio, & argumentum erit eiuſmodi, lex Iulia permittit delegare, ſi magiſtratus proficiſcatur, ergo ſi non proficiſcitur, non permittit. nam argumentum à contrario ſtrictim accipiēdum eſt ad verborum formulā; vt inquit Butr. cap. Cum apoſtolica, de ijs, quæ fiunt à præl. ideo nō ſequitur, ergo ſi non proficiſcitur, lex Iulia prohibet; ſed potius, vt tum non permittat: aliud enim eſt prohibere, aliud non permittere. verum tamen eſt, inquit ipſe; cū in vno caſu lex aliquid ſpecialiter permittit, tacite poni regulam negantem in contratium: quia opus non fuiſſet ſpeciali permiſſione, ſi illud antea non eſſet prohibitum: illa autem prohibens regula non à contrario ſenſu elicietur, ſed ex alijs iuribus. Perquiramus primum ſitne vera hæc Decij opinio: deinde an in hoc Papiniani reſponſo argumentū à contrario ſenſu

ſenſu poſſit ſumi. deinde generatim inue 87 ſtigabimus, ſitne validum in legibus hoc argumentum. Poſtremo explicandum eſt, communi opinione pro vera poſita, vt recte in legibus argumentum à contrario ſenſu ducatur, an veniat ex propria ſignificatione. Venio ad primam difficultatem. Decij opinionem, vt veram amplexus eſt Ioannes Bolognettus, ad quam probandam, argumenta quædam adducũtur, quorum præcipua diſceptabimus. Prima ratio fuit Decij: quod inducta ad vnum finem, alium contrarium non debent inducere, l. Legata inutiliter, infr. de adim. leg. l. Non omnis, infra ſi cert. per. & l. Quod fauore, C. d. l. at hic alius effectus oriretur. nam mens legiſlatoris erat vnam edere legem in ſenſu directo, nunc duas efficeret. Cui rationi ego reſpondeo, id non eſſe præter mentem legiſlatoris. Nam qui vnum contrarium excogitauit, aliud etiam excogitaſſe videtur: cum contraria ſimul cognoſcantur l. 2. ſupra de ijs, qui ſunt ſui vel al. iur. & inſt. eod. in initio Addo quoque id, quod inducitur ex ſenſu directo, & ex cõtrario, vnum & idem eſſe ex contrario, vt M. Tullius in lib. de orat. ait. Nam qui virtutem ſequitur, vitium fugit. Secundũ eſt argumentum, quod argumentum à contrario ſenſu eſſe videtur à fine, & ceſſante ratione, vt ſi proficiſcitur magiſtratus, mãdare poterit, igitur, cum hæc ratio ceſſat; mandare non poterit; à ratione itaq; ceſſante eſt argumentum; ſed † ra-
86 tione ceſſante, non inducitur noua lex, ſed tantum diſpoſitionis ceſſatio, cap. Cum ceſſante, de appell. & l. Adigere, §. Quamuis, infr. de iur. patr. Ego fateor, rum, cum ceſſat qualitas, ſub qua lex eſt conſtituta, ceſſare legis diſpoſitionem; ſed dico, cum lex aliquid induxit ſub certa qualitate, & conditione; quatenus illa qualitas ceſſat, ceſſare tantum legis diſpoſitionem, ſed quatenus nedum ea qualitas, & ratio ceſſat: ſed etiam contraria vigets contraria etiam inducitur diſpoſitio, & introducta eſſe intelligitur, d. l. Ex eo, ff. de teſt. & l. Qui teſtamento, §. Mulier, infr. de teſt. contraria enim contrarios pariunt effectus.

Tertio Decius adducit † cap. Indecorum, de ætat. & qual. in quo eſt conſtitutum, vt minor 14 annis ad regendam eccleſiam non admittatur: attamen ex contrario sẽſu nõ ſequitur, vt maior 14 ãnis debeat admitt; cũ requiratur ætas 25 annorum, cap. Cum in cunctis § Inferiora, de elect. Valde vrget hoc argumentum; tamen dico, ideo ibi nõ ſumi à contrario ſenſu argumentum; quod vt infra dicam, debet ſumi à contrario ſenſu qualitatis, quæ eſt cauſſa diſpoſitionis; ſed d. cap. Indecorum, in initio, hæc ratio reddita eſt, quod indecorum eſt, eum ad eccleſiã gubernandam admitti, qui ſeipſum regere neſcit; ſe autem quis regere nequit, niſi 25 agat ætatis annum, inſt. de cur. in initio, ideo ſumitur argumentum à contrario ſenſu hoc modo; vt cum minor 14 annis, qui neſcit ſe regere, non admittatur ad eccleſiam gubernandam: à contrario ſenſu ſequitur, vt maior 14 annis, cum ſcit ſe regere, ad eccleſiam gubernãdam debeat admitti: hoc autem, vt ſciat ſe regere, euenit in 25 anno; ideo ſequitur à contrario ſenſu, vt maior 14 annis, qui agat 25: quoniam tunc ſcit ſe regere; ad eccleſiam regendam admittatur, & hæc eſt pulchra, & vera declaratio. Si quis autem replicauerit; igitur debuit Pontifex Maximus loqui de minore viginti quinq; annis, non 14. Ego ei reſpõdebo Alexandrum Tertium de minore 14 annis ſermonem habuiſſe; quod de ea ætate fuit ſibi propoſita conſultatio. idq; ex eo patet, quod reſpondet Cãtuarienſi archiepiſcopo, à quo erat excitata
88 difficultas. Quarto citat Dec. † l. vlt. §. Filijs autem, C. de bon. quæ lib. in quo, in ijs duntaxat bonis, in quibus quæritur patri vſuſfructus, prohibetur filiof. teſtari: tamen non ſequitur, vt poſſit facere teſtamentũ de ijs bonis aduentitijs, quorũ non acquiritur patri vſuſfructus l. pen. C. qui teſt. fac. poſſ. & ibi dd. poſſem primum dicere, ſumi ibi argumentum à contrario ſenſu, vt de ijs aduentitijs, in quibus patri non acquiritur vſuſfructus, liceat filio teſtari; quamuis contra ſtet communis ſententia. Vel ſecundo loco poſita pro vera communi ſententia, vt ex eo lo-

eo loco non ſumatur argumentum à con
trario ſenſu: dicamus per caſus, in quibus
patri acquiritur vſusfructus, intellexiſſe
Iuſtinianum bona aduentitia generaliter
ſumpta, in quibus regulariter non acqui-
ritur uſusfructus, inſt. per quas perſ. nob.
acquir. §. 1. adeo ut fuerit deſcriptio bo-
norum aduentitiorum; & perinde ſit, ac
ſi cum Iuſtinianus ſic eſt locutus. *Filijs au-
tem familias, in ijs dumtaxat caſibus, in quibus uſusfru
ctus apud parentes conſtitutus eſt.* in hunc modũ
eſſet locutus. Filijs autem familias in bo
nis aduentitijs, donec parentes uiuunt;
nec de eiſdem teſtari permittimus, & c. &
ſi dicis hoc non eſſe perpetuo uerum; cũ
ſint multi caſus, in quibus patri nõ acqui
ritur uſusfructus, numerati à gloſſa auth.
Idem eſt, C. de bon. quæ liber. reſponde
bo ſat eſſe, rationem legis, uel explicatio-
nem eſſe veram in generibus ſingulorũ,
& non requiri, ut vera ſit in ſingulis gene
rum; vt eſt adnotanda doctrina Baldi l.
Non dubium, n. 7. C. de leg. Quinto ſi
tacita diſpoſitio per argumentum à con-
trario ſenſu induceretur: igitur ex legis
mẽte proficiſceretur, ut infra Bart. quod
autem ex mente venit, ex lege venire di-
citur, l. Nominis & rei, infra de verb. ſign.
ſed id ut, quod in contrario ſenſu conti-
netur, ex lege venire intelligatur, uerum
non eſt: nam ſi ex lege ueniret, non dixiſ
ſet Papinianus hic, & Vlpianus l. Quidã
teſtamento, §. Mulier, id colligi ex argu-
mento, ſed certum eſſet ex lege. Ego re-
ſpondeo dici id colligi per argumentum;
quia ex verbis non cõſtat, nec ex directo
89 ſenſu. Adducitur ſexto loco † l. 2. C. de
natural. lib. iuncta l. Humanitatis, C. eod.
eſt l. 2. conſtitutum, filijs legitimis exſtan
tibus permitti patri, vt naturalibus unam
poſſit relinquere unciam; ſi à contrario
ſenſu argumẽtum duci poſſet, igitur illis
non exſtantibus, non prohiberetur in to
to patrimonio eos heredes ſcribere. id au
tem verum non eſt. nam fuit poſtea indu
ctum d. l. Humanitatis, ut ſex vnciæ tantũ
poſſint relinqui. Sed ego dico ex d. l. 2.
potuiſſe induci argumentum à contrario
ſenſu, vt ſi pater legitimis filijs careret; na
turales in uniuerſo patrimonio poſſet he
redes inſtituere: ſed quoniam per alias
leges poſtea fuit prohibitum; & conſtitu
tum, vt eo caſu tres vncias liceret relin-
quere; quas leges commemorauit Iuſti-
nianus d. l. Humanitatis, in initio, & dein
de à Iuſtiniano eadem l. fuit conſtitutũ,
vt ſex vnciæ relinquerentur: ideo mirum
non eſt, ſi propter alias leges ceſſauit ar-
gumentum à contrario ſenſu. Citatur ſe
90 ptimo loco † l. Commodiſſime, infr. de
lib. & poſt. ubi ſi teſtator filium inſtitu
it, ſiue eo viuo, ſiue mortuo naſce-
retur, optime facta erit inſtitutio, quod
ſi alteruter caſus ſit omiſſus, quia
dictum ſit, ſi me viuo naſcatur, heres
eſto, & me mortuo natus ſit, rumpi-
tur teſtamentum. vel ſi dixit me mortuo,
& me viuo naſcatur, idem eſt. Si à con
trario ſenſu poſſet duci argumentum, nõ
rumperetur teſtamentum, ſed exhereda
tus putaretur filius. Dico argumentum à
contrario ſenſu ex præſumpta voluntate
induci. ſed quoniam maior præſumptio
minorem adimit l. Diuus, infra de in int.
reſt. & ibi eſt maior pro filio coniectu-
ra. Nam pater ſe ipſo plus filium amat,
vt ad notat Accurſius l. Iſti quidem; in-
fra quod met. caus. & adnotari poteſt l.
Nam, & ſi parentes, infra de in off. teſt.
mirum igitur non eſt, ſi ceſſat argumen-
tum à contrario ſenſu, quo pater filium
91 exheredaret. Adducatur poſtremo † l.
vlt. infr. de leg. 2 & omiſsis ſolutionibus
Accurſij, & Bartholi, ſic ego reſpondeo,
eo loci dictum à teſtatore fuiſſe, vt quod
obſignatum eſſet vice codicillorum vale
ret, quoniam certum erat, in eo nullam
fraudem eſſe, eamque eſſe teſtatoris vo-
luntatem, etenim ſigillum ad proban-
dum ſcripturam certi cuiusdam hominis
eſſe adijci ſolet, cap. 2. de fid. inſtr. atſi
epiſtolæ fides conſtat, ſcilicet eam eſſe
ſcriptam teſtatoris manu, vel eo volente;
tum ſigillo & ſignatæ ſcripturæ exæqua-
tur: ideo vim habebit obſignatæ volunta
tis. Quare concludam, ceſſare argumen
tum à contrario ſenſu, quod eadem eſt
ratio in obſignata ſcriptura, & in epiſto
la, quam teſtatoris eſſe, eiuſque volun-
tatem continere non dubitatur.

Tranſeo ad ſecundam difficultatem,
ad quam præcidendam ſciendum eſt ex

92 philoſophorum principe Ariſtotole, † oppoſitorum ſeu contrariorum termino rum quattuor eſſe ſpecies; quædam dicun tur oppoſita, quæ cum aliquo conſetuntur, & alio vocabulo relatiua ſunt nominata, vt pater & filius, hæc enim opponuntur: nam filius patris eſt filius, & pater filij eſt pater. item maritus & vxor, & in his quomodo valeat argumentum l. vlt. C. de ind. vid. toll. à noſtris dicitur. Quædam sũt oppoſita, vt affirmatio, & negatio; cuiuſmodi ſunt ſedet, & nõ ſedet. neque hæc àd noſtram quæſtionẽ pertinent. Quædam tertio loco ſunt oppoſita priuantia, vt priuatio, & habitus, inter quæ medium non datur, & hæc sũt cæcitas, & viſio, neque hæc ad rem attinent. Sunt quarto loco quædam, quæ ſpeciali nomine contraria appellantur à dialecticis. à M. Tullio aduerſa, quorũ quædam non habent medium; vt ægritudo, & ſanitas, inter quæ de Ariſtotelis ſententia non eſt medium, ideo neque ad nos pertinent. cum de his dubitandum non ſit, quædam ſunt, inter quæ medium exſiſtit; vt Album, & nigrum, inter quæ medij ſunt plures colores, vt color purpureus; puniceus, fuſcus, viridis, & ceteri. & de his noſtra erit diſputatio; an ſcilicet cum propoſitiones in legibus exhis contrarijs ſint conflatæ, valeat argumentum à contrario ſenſu; vt cõtrarium eius, quod ponitur in ſenſu directo videatur conſtitutum per argumentum à cõtrario ſenſu. Sed ſciendum eſt, præter has contrariorum ſpecies † dari propoſitiones

93 contrarias & oppoſitas alio modo. nam cum quædam ſigna dentur vniuerſalia, quæ vniuerſitatem rerum ſignificant, vt Omnis, Nullus, Quicunque, quædam vero vocantur à dialecticis particularia ſingularem aliquam rem exprimentia, vt Quidam, aliquis & C. ex quibus quattuor aliæ ſpecies oppoſitarũ ꝓpoſitionũ oriũtur, de quib⁹ Bart. l. Si is, qui ducẽta, §. Verum, ff. de reb. dub. nos cũ Ariſtotele primo per. lib. cap. 5. Quædam ſunt contradictoria; vt propoſitio vniuerſalis, & propoſitio particularis, quarum altera ſit affirmans, altera negans, vt omnis homo currit; aliquis homo nõ currit. vel nullus homo eſt albus, & aliquis homo eſt albus. Quorum contradictoriorũ ea eſt natura, vt vnum ſit verum, reliquum falſum. ut ſi verum eſt dicere, aliquem hominem eſſe album, falſum erit, nullum hominem eſſe album. Quædam appellãtur contraria, vt duæ propoſitiones uniuerſales, quarum altera ſit affirmans, alia negans, vt omnis homo eſt albus, nullus homo eſt albus; harum propoſitionũ hæc eſt natura; vt vtraque poſsit eſſe falſa, ſed non vtraque vera, vt omnis homo eſt albus, falſa eſt propoſitio: nam æthiops eſt homo, eſt tamen niger. falſa quoque eſt hæc, omnis homo eſt niger. Quibus ita expoſitis præter omnium ſententiam ſentio † duo argumenta à cõtrario

94 in noſtra lege fieri. alterum eſt à contradictorijs, quod in initio huius reſponſi formatur. in vers. Quecunque, iuncto vers. Et ideo, inquit enim Papinianus *Quæcunque ſpecialiter lege, vel ſenatuſconſulto competunt, mandata iuriſdictione non transferuntur.* Senſus eſt; Nulla, quæ ſpecialiter lege, vel ſenatusconſulto competunt, mandari poſſunt. que propoſitio huic contradicit. Aliqua, quæ ſpecialiter competunt lege, vel ſenatusconſulto; mandari pѡ̃ſſũt. contradictoriorum hæc eſt natura, vt ſi unum ſit verum, reliquum falſum ſit. igitur ſi verum eſt dicere: nulla, quæ ſpeciáliter lege, ſenatuſconſulto, vel conſtitutione princípũ tribuuntur, mandari poſſe; falſum erit dicere; aliqua, quæ ſpeciáliter lege, vel ſenatuſconſulto competunt; mandari poſſe. hinc & in verſ. Et ideo, huius argumenti ui à contradictorijs, ait: *Et ideo errare videntur magiſtratus, qui cum publici iudicij habeant exercitationem lege, vel ſenatusconſulto delegatam, iuriſdictionẽ ſuã mãdãt.* hoc itaq; eſt primum argumentum a contradictorijs depromptum.

Secundum eſt argumentum in vers. Huius rei. à contrario ſenſu cum inquit

95 Papinianus † lege Iulia fuiſſe conſtitutũ; vt magiſtratus poſſit iurisdictionẽ, ſi proficiſcatur, mandare; à contrario ſenſu ſequitur; igitur ſi non proficiſcitur, non poterit mandare; propterea inquit, *Non aliter itaque mandare poterit, quam ſi abeſſe cœperit.* & in hoc falſus eſt Decius, qui dicebat in noſtra,

noſtra lege non ſumi argumentum à contrario ſenſu. Ipſe enim inquibat, ſi permittitur, cum proficiſcitur magiſtratus, mandare iuriſdictionem: non ſequitur, ergo prohibetur, ſi non proficiſcitur; ſed potius ergo non permittitur. quod dicit Decius poſſet habere aliquam rationem, ſi in lege noſtra diceretur, permittitur magiſtratui, ſi proficiſcatur, mandare; ſed nõ legitur ita, nõ enĩ adeſt verbũ, permittitur, ſed verbũ *Poſſit; Poſſit eam, ſi proficiſcatur mandare*. cuius enũtiationis hæc erit cõtraria, Nõ poſſit eam, ſi non proficiſcatur, mãdare. Addebat præterea Decius vt id, cauſſæ meri imperij mãdari nõ poſſint, nõ eſſe in noſtra lege conſtitutũ, ſed alijs iuribus probari: quod non eſt aliquo modo cõcedendum: tunc enim Papinianus non citaſſet legem Iuliam in sẽſu contrario, ſed illas in ſenſu directo, in quibus id erat ſtatutum.

96 Erat tertia dubitatio, † an in legibus generatim validũ ſit argumentũ a cõtrario sẽſu, & eſt Accurſij opinio Bartholi, Baldi, Caſtrenſis, Alexandri, Iaſonis, Curtij, Cagnoli, aliorumque crebius exiſtimantium, firmiſſimum eſſe argumẽtum à contrario ſenſu. Cum quibus mihi conuenit; ſed declaro quomodo à contrario ſenſu ſit permiſſum argumentum; & dico permitti argumentum à cõtrario ſenſu illius qualitatis, quæ eſt cauſſa diſpoſitionis: vt in hoc reſpõſo Papinianus ait, conceſſum eſſe mandare cauſſas meri imperij, ſi proficiſcatur magiſtratus: qualitas igitur, quæ fuit cauſſa, cur meri imperij cauſſæ mandari permittantur, eſt abſentia magiſtratus, vt eis verbis declarauit Papinianus; *Non aliter itaque mandare poterit, quam ſi abeſſe cœperit*; ideo à contrario ſenſu illius qualitatis ſequitur, vt ſi magiſtratus non fuerit abſens; ſed in contraria qualitate, quod fuerit præsẽs, non licebit merum imperium mandare. nam contrariorum contrarię ſunt cauſſę, l. 1 iuncta gloſſa, C. de furt. Quod ſi quis velit ſumere argumentum à contrario ſenſu, ſed non à contrario ſenſu qualitatis, quæ eſt cauſſa diſpoſitionis; proculdubio tum ceſſabit argumentum à cõtrario: exemplum ſit, l. Conienticula, C. de epiſc. & cler. vbi ſic; *Conuenticula illicita extra eccleſiam fieri prohibemus*, tamen nõ ſequitur, igitur intra eccleſiam fieri permittimus. Ratio eſt, quod nunc ſumebatur argumentum à contrario ſenſu illius qualitatis, *Extra eccleſiam*. & hæc qualitas Extra eccleſiam, non fuit cauſſa, cur prohiberentur conuenticula illicita: non enĩ ſunt prohibita, quod extra eccleſiam fierent. Sed cauſſa prohibitionis fuit, quod eſſent illicita. quia lex eſt prohibitrix non faciendorum, l. 2. in fine ſupr. de leg. Vnde à contrario ſenſu illius qualitatis *illicita*, quæ fuit cauſſa diſpoſitionis recte ſumitur argumentum à contrario sẽſu hoc modo. Conuenticula illicita extra eccleſiam fieri prohibemus, igitur à contrario conuenticula licita extra eccleſiam fieri permittimus. Et ita ſit expoſita d. l Conuenticula, & demonſtratum, ſumi ibi argumentum à contrario ſenſu; quod ceteri infitiantur ſub eo prætextu, quod prauus & ineptus oriretur ſenſus: ſed prauus & ineptus ſenſus erat in ipſis doctoribus ignorantibus; quomodo deberet duci argumentum à contrario ſenſu. Concludamus itaque, validum eſſe argumentum à cõtrario ſenſu in legibus eo modo, quo nos declarauimus. Sed forſitã hoc idem antea ſenſerat Salicetus de ſententia Butrigarij d. l. Conuenticula. Adducamus primum cum alijs hoc Papiniani reſponſum in ver. Huius rei; paullo ante inductum; Secundo loco idem probari non negabimus, l. Ex eo, infr. de teſt. quo loci ex eo, quod lex Iulia prohibet teſtimonium dicere condẽnatam mulierem, inquit iuriſconſultus colligi, mulieres in iudicio teſtimonij dicendi ius habere, & non argumentatur ex eo colligi nõ prohiberi eſſe teſtes, ſed potius permitti. Idem tertio demonſtratur l. Qui teſtamento, § Mulier, infra de teſtam. Quarto loco citatur Vlpianĩ reſponſum l. Cum lex, ſupra de leg. *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat* E a contraria mediata ſunt: nam inter indulgere & vetare eſt nõ indulgere, nec vetare, argumento l. 1. § Scientiam, in fr. de tribut. act. item inter præteritum & futurum tempus eſt inſtans; ſiue di-

cere mauis pręſens tempus. nihilominus
à cõtrario ſenſu ductum eſt argumẽtum.
Nec ſolutio Bolognetti alicuius eſt mo-
menti, vt intelligatur: *In futurum vetat*, id
eſt vetitum eſſe intelligitur ex alijs legi-
bus. nam ea verba hanc non admittunt in
terpretationem. Quinto l. Iuriſgentium,
§. Prætor ait, infra de pact. ſcribit Vlpia-
nus, *Prætor ait, Pacta conuenta, quæ neque dolo ma*
lo, neq; aduerſus plebiſcita. ſenatuſconſulta, ed cta, de-
creta principum, neque quo fraus cuiquam eorum fie-
ret, facta erunt, ſeruabo. In edicto itaque pro-
miſerat prætor, ſe pacta ſeruaturũ, quę do
lo malo facta non eſſent. In ſenſu directo
nihil dixerat de eis, quæ dolo malo facta
eſſent, ſe non ſeruaturum. Tamen Vlpia-
nus §. Pactorum, vers. Dolo malo, inquit,
Dolo malo ais Prætor, pactum ſe non ſeruaturum,
A contrario itaq; ſenſu duxit argumen-
tum Vlpianus. Nam in ſenſu directo præ
tor dixit tantum ſe pacta ſeruaturũ, quæ
non eſſent dolo malo facta. Id autẽ, vt nõ
obſeruentur pacta, quæ dolo eſſent cõtra
cta; non ſumitur, niſi per argumen-
tum à contrario ſenſu. Sexto cap. Puellæ,
20. q. 1. erat conſtitutum, puellas, quæ ſi-
ne vi & metu, & parentum imperio non
coactæ habitum ſuſceperunt, nubendo
præuaricari. deinde cap. Cum virum, de
regul. à cõtrario ſenſu dicitur ſumi, puel
las, quæ coactæ habitum ſuſceperunt, poſ
ſe nubere. Nec obeſt Decij ſolutio aſſerẽ
tis: cum eſſet prohibitio, vt quæ non coa
cta habitum ſuſcepit, non poſſit nubere,
ſi coacta ſuſcepit, ceſſare prohibitionem;
& tunc ex regula iuris communis, Quod
metus cauſſa factum eſt, ratum non habe
bo, l. 1. infra quod met. caus. & decretal.
eod. quia cum per vim, vel metum aliqua
puella habitum ſuſcepit; iure cõmuni de
bet ei ſubueniri ex edicto, Quod metus
cauſſa; adeo vt velit Decius, permitti puel
læ d. cap. Cũ virum, habitum deſerere, &
nubere; ſed ex remedio edicti, Quod me
tus cauſſa, non per argumentum à contra
rio ſenſu ſumptũ ex d. cap. Puellæ. Quæ
Decij ſolutio mihi nõ ſatisfacit. Nam di
co id per argumentũ à cõtrario ſenſu eſſe
conſtitutum: vt apertiſſime dicitur ibi;
Nec obloquitur, quod de prædeceſſoris noſtri Leo-
nis papæ conſtitutione per contrarium ſenſum ſumi-
tur, vt puellæ, quæ coactæ parentum imperio habitum
ſuſceperunt, ipſum poſſint deſerere idq; etiam à
nonnullis fuit animaduerſum. Septimo
cap. Cũ apoſtolica, de his, qui ę fiũt à præl.
ibi, *Nam & in Lateranenſi conſilio eſt inhibitum,*
ne quælibet religioſa perſona eccleſias, vel decimas de
manu laicorum ſine conſenſu epiſcoporum recipiat,
per quod indirecte datur intelligi, quod ſufficit conſen
ſus epiſcopi, vt licitum eccleſiæ ſit decimas de manu
accipere laicorum. Nec Decij ſolutio admit
ti debet: cum ibi apertè dicatur, *per quod*
indirecte datur intelligi, ſic à contrario ſenſu.
Octauo præter ceteros adduco l. Si quis
ex argentarijs, §. Argentario, iuncto vers.
Prohibet, infra de ed. *Argentario eius, qui ite*
rum edi poſtulauerit, cauſſa cognita edi iubebo. Pro
hibet argentario edi illa ratione, quod ipſe etiam inſtru
ctus eſſe poteſt inſtrumento ſuæ profeſſionis. Quo-
niã argentario cauſſa cognita rationes
edi iubebat prætor, inquit Vlpianus;
prohibere argentario edi: quod nullo
modo intelligi poteſt niſi à contrario
ſenſu. Adduco nono: nam inter bo
num, & malum, medium eſt, quod
neque bonum, neque malum eſt, ex
Philoſopho in prædicamentis capit. de
opp. M. Tullius tamen libro. top. 4.
cont. 38. hoc argumenti genere vſus eſt:
Bonitatem ſequamur, ſi malitiam fu-
gimus. & ſi ſtultitiam fugimus, ſapi-
entiam ſequamur. Poſtremo adeſt
98 & viua ratio, † cur argumentum à con-
trario ſenſu duci poſſit, ſcilicet (vt ſu-
pra diximus) quod cum legis diſpoſi-
tio propter aliquam qualitatem indu-
cta eſt, illa qualitas cauſſa eſſe vide-
tur legis diſpoſitionis: vt lege Iulia po-
teſt magiſtratus, ſi proficiſcatur, cauſ-
ſas meri imperij mandare, cauſſa igi-
tur, cur mandare permittitur, eſt ipſa
profectio, & abſentia magiſtratus: qua
ceſſante, adeſt præſentia magiſtratus, quæ
contraria eſt abſentiæ. igitur quemad-
modum ex abſentia poterat is manda
re: ſic propter præſentiam non poteſt.
cum contrariorum contrariæ ſint cauſ
ſæ, vt tradidit Auer. 2. Coeli 18. & poteſt
perbelle adnotari, l. 1. C. de furt. iuncto
Accurſij Gloſſemmate in dictione, Bo
næ fidei. Sed huic ſententiæ illud refra
gari videtur, † quod ſubſtitutio vulgaris
K vnum

vnum caſum facta, vt ſi heres heredita tem adire noluerit, in contrario caſu ad mittitur; ſcilicet ſi voluerit, & non po tuerit. Sic Barth. & alij l. 1. infra de vulg. ex l. Gallus, §. Et quid ſi tantum, infra de lib. & poſt. & ſi poſthumus non naſce tur, facta inſtitutio vindicat ſibi locum, ſi naſceiur,& non adierit, Bal. & Ang. l. vlt. C. de inſt. & ſubſt. item ſubſtitutio vulgaris ſic facta, ſi filius meus heres non erit, ad alium contrarium porrigitur ca-ſum, ſi heres erit,& in pupillari ætate de-ceſſerit, l. Iam hoc iure, infra de vulg. & pup. & l. Quamuis, C. de impub. & al. ſubſt. Si admitti deberet argumentum à contrario ſenſu; tum vulgaris facta in vnum caſum, ſi heres filius eſſe non po-tuerit, non eſſet producenda ad contra rium, cum potuit, ſed noluit, ſed potius à contrario ſenſu excludi deberet ſubſtitu tus. Nec vulgaris ad pupillarem eſſet por rigenda; ſed ſubſtitutus à contrario ſen ſu eſſet excluſus. Ideo ego dico argumen tum à contrario ſenſu tantum admitti: cum aliquid eſt conſtitutū ſub certa qua litate; quæ qualitas ſic à loquente fuit cō ſiderata, vt cauſſa fuerit diſpoſitionis: tūc enim ea ceſſante, & contraria exſiſtente, contrarius debet emanare effectus, quod ſi expreſſa qualitas non eſt cauſſa diſpo-ſitionis, ceſſabit argumētum à contrario ſenſu. Ad ſubſtitutionem vulgarem ve-nio in vnum caſum factam, ſi heres inſti tutus heres eſſe non potuerit, hæc quali tas non eſt cauſſa, cur vocetur ſubſtitu-tus: ſcilicet quia ſcriptus heres eſſe non potuit, ſed ea, quia hereditas ad ſcriptum heredem non peruenit, quo herede te-ſtatoris hereditatem non acquirente, vo luit teſtator potius ad ſubſtitutum; quam ad legitimū heredem eam deferri. Qua-re ſiue id ſit; quia noluerit, ſiue quia non potuerit; cum ſimilis ſit ratio, vigebit ea dem voluntas, argumēto §. Et quid ſi tan tum; illa autem qualitas non potuerit, fuit expoſita ad exprimendum caſum ex cogitatum à teſtatore; non rationem. Sic vulgaris, ſi heres non erit, porrigitur ad caſum, ſi heres erit; quia illa qualitas, ſi heres non erit, adiecta fuit ad expri-mēdum caſum à teſtatore excogitatum, non rationem ſubſtitutionis. Ratio autē eſt; quod hereditate teſtatoris non frui tur heres, ideo teſtator ad ſubſtitutum venire curauit; vt excluderentur forſitā, qui ab inteſtato ſuccederent, quæ ratio ſemper viget. Sic itaque in alijs ſimilibus cauſſis dicere poſſemus.

99 Sed an in re dubia † illa qualitas à le-ge vel loquente expreſſa, ſit cauſſa diſpo ſitionis, vt ea ceſſante debeat pariter ceſ ſare diſpoſitio, & contraria induci, vide-te ea, quæ adnotantur à Bartholo, & Imo la l. 2. §. vlt. infra de donat. à Baldo l. 1. infra ſol. matrim. & à Cyno, & Baldo l. Generaliter, C. de epiſc. & cler. Regula riter tamen dicamus à contrario ſenſu ar gumentum duci poſſe.

100 Alia oritur dubitatio, † an id, quod ex contrario ſenſu ducitur, venire dicatur ex propria ſignificatione, vel ex minus propria. Iacobus Buttigarius adductus à Bartholo hic in extremo putat duci ex coniectura, & ex non propria legis ſigni
101 ficatione; adducitur † l. Apud antiquos, C. de furt. vbi quæritur, an noxalis actio aduerſus poſſeſſorem ſerui alieni bona fide detur pro furto; vel ſi ipſi poſſeſſori ſit furtum factum, habeat ipſe actionem. inquit Iuſtinianus, *Cumq; generalis regula ab antiqua prudentia expoſita eſt, huius hominis gratia pro quo noxalem actionem furti ſuſcipere, quis com pellitur, aduerſus alium furti actionem habere non concedens. quidam ita eam per coniecturam inter-pretati ſunt, aduerſus bonæ fidei poſſeſſorem nullo modo furti actionem extendi*, Accurſius ibi, Per coniecturam, inquit, id eſt à con-trario ſenſu. per coniecturam itaq; eſt argumentum à contrario ſenſu, & non propriè ex legis mente venire dicitur. Curtius num. 43. putat eſſe legis conie-cturam, quæ lucida eſt probatio, l. Si quis locuples, infra de man. teſt. l. Licet imperator, vbi Ias, num. 4. infr. de leg. 1. Nos vero dicamus, ibi vere à contra rio ſenſu non duci argumentum; ideo non ad rem. Nam ibi erat prima regu-la, vt qui non poſſet noxali actione age re, poſſet ea conueniri; e contrario ex ſtabat alia regula, vt qui poſſet noxali actione agere, nō poſſet eadē conueniri; hic autē bonæ fidei poſſeſſor, vt antiqui aiebāt, admittebatur ad agendū pro furto ſibi

ſibi facto aduerſus verum dominũ: igitur
pro furto alteri facto aduerſus eũ nõ age
batur.& hoc argumentũ non eſt à cõtra-
rio,ſed à connexis.hæc enim duo ſunt cõ
nexa; vt cum quis noxali actione agit; ea
dem non poſſit conueniri: ita videbatur
concludendum; nihilominus verior eſt
alia opinio; vt à contrario ſenſu ſit eo lo
ci ductum argumentum: quia vere Iuſti
nianus ab hac regula: Qui non poteſt
noxali actione agere, poteſt ea cõueniri:
infert hanc aliã regulã contrariã. Qui po
teſt agere, nõ poteſt conueniri: & propte
rea bonæ fidei poſſeſſor cũ nõ poſſit con
ueniri; ipſe poterit aduerſus dominũ age
re. Hoc vere à contrario ſenſu eſt, quãuis
hæc duo Nõ poſse cõuenire & poſse aliũ
cõuenire ſint cõnexa. Quare l. Apud an
tiquos, reſpõdeamus, quod venit à cõtra
rio senſu, venire dici p coniecturã; quate
nus nõ sũt verba expreſſa de eo, quod in
sẽſu cõtrario continetur: tamen inſpecta
mente proprie ex lege dicitur venire.
Adeſt ſecundo loco l. Pecuniam, infra
ſi cert. pet. ibi; *Tamquam ſi ſub contraria condi
tione mihi eam ſpopondiſſes.* verbum, Tam
quam, nota eſt minus propriæ ſignifica-
tionis, l. Si pater, §.1. infra de adopt. &
Bald. l. Apud Antiquos, C. de furt. cui re
ſpondeo, id obtinere locum inſpectis
verbis ſtipulationis; quia deſunt verba;
ſed non habita ratione mentis promiſſo-
ris. Ad tertium argumentum depromptũ
ex cap. Cum apoſtolica, in verbo Indire
&c; eodem modo reſpondeo. Barth. hic,
102 † & l. Si quis locuples, infra de man. teſt.
Curtius, Ferrarienſes, & Piſani putant,
quod ex contrario senſu venit, proprie
ex mente legis venire: quibus ego ſub-
ſcribo. Citat Curtius d. l. Iuriſgentium,
§. Dolo malo, infra de pact. *Dolo malo ait
Prætor, pactum ſe non ſeruaturum.* inquit præ-
torem dicere: §. Prætor ait; id dixit præ-
tor ſumendo argumentum à contrario
senſu. Quod itaq; prætor conſtituit per
contrarium ſenſum, proprie dixiſſe intel
ligitur. Addo ego secũdo loco l. Si quis
ex argentarijs, § Argentario, iuncto vers.
Prohibet, infra de ed. ibi, *Prohibet argenta
rio rationes edi*: ſcilicet ex contrario senſu;
vt paullo ante demonſtraui. ſumitur ita-
que, quod prætor per cõtrarium senſum
prohibet, ſimpliciter dici prætorem pro
hibere. Addo præterea, quod ex contra-
rio senſu deſcendit, optime dici ex lege
venire, citant noſtri l. Nominis, & rei, in-
fr. de verb. ſign. ego adduco Iuſtinianũ,
inſt. de leg. patr. tut. vbi legitima patro-
norum tutela ex eadem lege 12 tab. ve-
nit, ex qua deſcẽdit legitima agnatorum
tutela; quia per interpretationem deſcen
dit ex mente legis 12. tab. sed quod ex
contrario senſu deducitur, ex mente le-
gis eſt. igitur proprie ex lege venire dici-
tur. Deniq; hanc opinionem veriſſimam
103 eſſe demonſtro, † quod id, quod induci
tur ex sẽſu directo, & ex cõtrario; vnum,
& idem ſunt ex contrario; vt M. Tullius
docuit in lib. de orat. propterea, vt id,
quod in directo senſu eſt conſtitutum, ve
nire dicitur ex propria ſignificatione, &
mente loquentis; ita quod ducitur per ar
gumentum à contrario senſu; ex propria
ſignificatione, & mente proficiſcitur; sed
ex contrario. Vnde concinne, & elegan-
104 ter † Baldus conſ. 142. Quidam domi-
nus Paſinus, num. 3. lib. 2. dicebat eſſe tex
tum legis. Cui aſſenſi ſunt hic Curt.
num. 43. & Hypp. num. 173. Nos dica-
105 mus, † inſpecta mente legiſlatoris pro-
prie ex lege dici venire, quod per contra
rium senſum inducitur; sed ſi verba legis
inſpiciamus, minus proprie; cum in ver
bis id non ſit conſtitutum, ſed argumen
tum ducendo à contrario.

Communi opinione pro vera poſita,
vt validum ſit in legibus argumentum à
contrario senſu; coanguſtant noſtri, † non
106 habere locum; ſi ineptus senſus oriretur,
vel iuris antiqui correctio, ex l. 2. C. de
cond. ins. de qua suo loco erit sermo.
Adducit secundo Barth. † l. Conuenticu
107 la, C. de epiſc. & cler. vbi ſic scriptum eſt,
*Conuenticula illicita extra eccleſiam celebrari prohi-
bemus.* Si ibi sumeretur argumentum à
contrario senſu. sequeretur in eccleſia
conuenticula illicita eſſe permiſſa, Barth.
num. 5. velle videtur, ibi argumentum à
contrario senſu non poſſe sumi; quod di
ctio Si; condictionis modo ſit poſita, quę
solutio iure à noſtris confutatur; quod l.
Pecuniam, vt de ſententia Fulgoſij, Ale-

xandri,& Iaſonis dicebam, ſub conditio
ne ponitur,& ducitur argumentum à cõ
trario ſenſu. Alexander vero inquit, non
colligi argumentum à contrario ſenſu;
quia ineptus oritur ſenſus. quo caſu non
putatur velle loquens id, quod à contra
rio ſenſu ſumitur. cum quælibet diſpoſi
tio ſic ſit intelligenda, vt à ſapiente repre
hendi non poſſit, l. Saluius Ariſto, infr. de
leg. præſt. in extremo. Verior ſit ſolutio
ibi legi, etiam; *Conuenticula illicita etiam extra*
eccleſiam celebrari prohibemus: quaſi non ſolũ
in eccleſia. Nam dictio Etiam exprimit
caſum habentẽ maiorẽ dubitationem, &
retinet eũ, in quo minor eſt dubitatio, l.
1. C. qui adm. Vel etiã reſpondere quis
poſſet, id eſſe; quia illa qualitas extra ec
cleſiã nõ fuit cõſiderata, ſed tantũ, quod
conuenticula eſſent illicita. Dictio autẽ
extra eccleſiã adiecta eſt ad exprimendũ
caſum, in quo punitur etiã illud delictũ.
ſed conuẽticula prohibita ſunt, ſi fuerint
illicita; & eſſe illicitum cauſſa fuit prohi
bitionis. quare cũ argumentũ à contrario
ſenſu illius qualitatis ſit ſumendũ; quę ca
uſſa fuit diſpoſitionis; vt ego tradidi: ſic
ſumetur argumentũ, Conuenticula illici
ta extra eccleſiã celebrari prohibemus;
igitur à contrario ſenſu conuenticula li-
cita extra eccleſiam fieri permittimus.
108 Tertio adducit Barth. † l. Nemo, C. de iu
riſd. omn. iud. vbi Conſtantinus, *Nemo*
poſt litem conteſtatam ordinariæ ſedis declinet exa-
men, attamen non ſumitur à contrario ſẽ
ſu; igitur ante conteſtatam litem licet de
clinare. Omiſſis multis, dico id ibi non
probari. Nam ſtatim ſubiunxit, *Nec prius*
præfecti prætorio, aut comitis orientis, uel alterius ſpe
ctabilis iudicis imploret auxilium; ſed appellatione le
gibus facta, ad ſacrum ueniat auditorium, itaque
ſenſus erit, vt id nõ poſſit fieri poſt litem
conteſtatam, nec prius. Mirũ itaque non
eſt, ſi ibi à contrario ſenſu non poſſit du
ci argumentum: cum ibi in directo ſen
ſu ſit deciſus caſus, qui poſſet contineri
in ſenſu contrario. Ex quibus omnibus
perſpicuum ſit, argumentum à cõtrario
ſenſu in iure firmiſſimum eſſe, neq; eſſe
probatam hanc primam exceptionem.
Omiſſis paruis quibuſdam, & leuibus
gloſſemmatibus, rem leuem & fere inuti
lem cõtinentibus, accipio Accurſij gloſ
ſemma in dictione, Quę vero iure magi
ſtratus, cuius de Iaſonis, Nigri, & Bolo-
gnetti ſententia tres exſtant partes. in pri
ma Accurſius Papiniani reſponſum ex-
plicat; in ſecunda *Et dic* exprimũtur cauſ
ſarum exempla, quæ iure magiſtratus cõ
petũt: in tertia, prima regula exponitur,
109 ibi Si vero. In prima itaq; parte † Accur
ſius ſenſit, iure magiſtratus competere,
quę cuilibet minimo magiſtratui compe
tunt, cum primum eſt magiſtratus, & ex-
ponit; *Iure magiſtratus*. id eſt propter vim
magiſtratus, l. Cum prætor, §. Item hi, in
fra de iud. *Item hi, quibus id more conceſſum eſt*
propter uim imperij, ſicut præfectus urbis, ceteriq;
Romæ magiſtratus. propter vim imperij,
pro Iure imperij; & cum primũ quis ha-
bet imperium, & magiſtratum: ita hic, iu
re magiſtratus pro propter magiſtratus
vim, & cum primum quis ad magiſtratum
eſt admiſſus; etiam ſi fuerit viliſſimus.
Addidit Accurſius, quamuis merum im
perium magiſtratibus maioribus compe
tat; cum primum eſt magiſtratus; cuius-
modi ſunt clariſſimi, ſpectabiles, & illu-
ſtres: iure tamen magiſtratus eis non da-
tur: cum non ſit minimis magiſtratibus
permiſſum. In ſecunda particula, *Sed dic*,
exempla affert cauſſarum, quæ iure magi
ſtratus competunt. Primum exemplum
eſt, auctoritatem adhibere manumittere
volentibus: attamen inquit id non man
110 dari † l. 2. infra eo. *Mandata iuriſdictione a præ*
ſide, non poteſt conſilium exercere is, cui mandatur.
Accurſius in verbo Conſilium, interpre
tatur, id eſt auctoritatem manumittendi
pręſtare, idq; intelligit Accurſius, cum
minor eſt; qui manumittere vult, qui cauſ
ſas manumiſſionis debet probare, §. Ea-
dem, inſt. quib. ex cauſſ. manum. non li
cet, alioquin mandare poterit. Vere alius
ſenſus eſt d. l. 2. Nam conſilium exerce
re, eſt cogere iudices habere conuẽtum,
vt teſtatur Theophilus in d. §. Eadem,
inſt. quib. ex cauſſ. man. non lic. in quã
ſententiam accipiendum eſſe Vlpiani re
ſponſum d. l. 2. cenſuit eo loci Baro. iu-
re magiſtratus competit, ſi tabulæ teſta-
menti aperiri debeant; & cauſſæ pecunia
riæ præſertim viles, de quibus auth. de
defens. ciuit. §. Sed neque, & §. Ex pro-
uinciali, iuncto vers. Et iudicare, & §. Au

dient.

dient. At in tertia parte, in verſ. Si vero: voluit, ſi cauſſę maioribus magiſtratibus ſunt permiſſæ ſpecialiter, & in priuilegiū lege, ſenatuſconſulto, vel principum cō ſtitutione, non mandari: quod ſi generatim, etſi maioribus datæ ſint magiſtratibus: tamen poſſe eas mandari: quæ ad imperium non pertinent merum, vel mi
211 ſtum. Senſus † itaque depromptus ex fine huius reſponſi eſt, vt illæ cauſſæ specialiter competant maioribus magiſtratibus, & mandari nequeant: quæ ita maioribus ſunt datæ, vt minoribus ſint denegatæ; cuiuſmodi ſunt cauſſæ meri, & miſti imperij; & ſimplicis iuriſdictionis ſupra ſummam trecentorum aureorum. Cauſſæ vero, quæ quibuſcunq; magiſtratibus ſunt conceſſæ, etiam minoribus: ideoq; iure magiſtratus competere dicūtur, mandari poſſunt. eius generis ſunt cauſſæ ſimplicis iuriſdictionis infra ſummam trecentorum aureorum; cū eæ ſint, quæ omnibus minimis, & municipalibus magiſtratibus competant, §. Et iudicare, auth. de defens. ciuit. & leuia crimina, quorum cognitio eſt defenſorum ciuitatis, §. Audient, auth. de defens. ciuit. & ſi qua ſunt alia, quæ minores magiſtratus exercent. Cum hoc ſenſu conuenerunt Barth. Alex. & alij crebrius. Sed aduer
212 ſus eum † primum adducit Decius, quod hic generatim locutus eſt Papinianus, *Quæcunq;*, &cet. ideo non videtur ad cauſſas meri imperij, & miſti coanguſtandus; quæ tamen confutatio facile poteſt, & vere euitari. Nam cum hic adſit dictio illa, *Specialiter*, ea eſt, quæ hoc reſponſum coanguſtat; propterea quod eas cauſſas ſpecialiter competere inuenimus: ſic Accurſius hic in primo gloſsēmate Barth. Seys. Cagn. & alij: & etiam vt animaduertit Cagnolus, omnia exempla ad merum imperium attinent. Addo quoque Papinianum eundem, §. qui mandatam, ſic ſcripſiſse. *Verius eſt enim more maiorum iuriſdictionem quidem transferri: ſed merum imperium, quod lege datur, non tranſire*. quare idem ad merum imperium totam rem deduxit. Affert ſecundo loco Decius aliam rationem, quod imperſonaliter locutus eſt Papinianus, *Quæcunq; ſpecialiter, tribuuntur:* nec de magiſtratibus fecit mētionem aliquam. Quare abſq; diuinatione id nō eſt admittendū. Sed poſſet quis diſputationis cauſſa reſpondere, diuinationē nullam eſſe. Nam cum ſit hic mentio facta de eis, quæ ſpeciatim lege, ſenatuſconſulto, vel principum conſtitutione tribuuntur: ea profecto maioribus data ſunt magiſtratibus, non minoribus. Ideo ſic oportet interpretari, & hæc ſolutio ab ea, quæ à Cagnolo allata eſt, parū diſtat. Adeſt & tertia ratio, quod ſi communem ſenſum admittimus, id ſolum eſt ſpectandum, an maioribus magiſtratibus quid ſit conceſſum, & minoribus negatū. quod eueniet, ſiue generatim, ſiue ſpeciatim maioribus magiſtratibus id ſit datū. Ac nulla verbi ſpecialiter ratio haberetur, quod hic maxime fuit perpenſum. Non inepte reſpondebo, nullius momenti eſſe hanc difficultatem. Nam ſi cauſſæ competunt maioribus magiſtratibus, & minoribus negantur, ex hoc conſtat ſpeciatim illas dari, Non enim poſſunt maioribus permitti; & minoribus negari, niſi ſpeciatim eis concedantur. Fuit quarta Decij ratio, ſi nos communem ſenſum admittimus, verſ. Quæ vero, intelligetur de minoribus magiſtratibus, quod per quam falſum eſt: primum quod in eo verſiculo ſimpliciter eſt locutus Papinianus, igitur etiam de maioribus poterit accipi, quibus aliqua poſſunt magiſtratus iure dari, quæ non ſunt ſpeciatim expreſſa, ſed ſub magiſtratus vniuerſitate conceſſa. Immo videntur de maioribus magiſtratibus verba accipienda. Nam cum aduerſetur verſiculus, *Quæ vero*, initio legis; in eiſdem igitur terminis intelligi debet, in quibus initium intelligebatur: cū ea ſit natura dictionis aduerſantis, vt in ea repetita intelligantur antecedentia, exceptis iis, quibus aduerſatur; vt adnotauit Bartholus l. Si mariti, §. vlt. infra de adult. quam ob rem cum initium de maioribus intelligatur, igitur & verſ. Quæ vero. Sed ego ad primum reſpondeo, quamuis maioribus aliqua iure magiſtratus competant; ea tamen omnia minorū ſunt magiſtratuum. propterea verba *Quæ vero iure magiſtratus competunt*, ſic interpretan-

pretantur, ſcilicet quod competant minoribus, non tamen negando, quin etiam eadem maioribus poſſint cōpetere, Nec obeſt dictio, Vero, quæ repetit antecedentes qualitates: quoniam ex natura cauſſarum coanguſtatur ad minores. Addo quoque, ſat eſſe antecedentes qualitates in genere eſſe repetitas. ſicut dici ſolet, † exceptionem debere eſſe de re
113 gula, l. In his, ſupr. de leg. & l. 1. infra de reg. iur. tamen intelligitur ſecundum quid, non ſimpliciter; ſic Iaſ. l Numis, n. 13. infr. de in lit. iur. ita hic eadem qualitas continetur ſecundum quid, ſcilicet de eis, quæ magiſtratibus tribuuntur. Fuit hic communis ſenſus à nobis defenſus à Decij telis; nos † tamen alijs armis eum
114 conuellamus. Aduerſus quem primum pluribus modis perpendo hoc Vlpiani reſponſum, Inquit Papinianus, *Quæcunq; ſpecialiter lege, ſenatuſconſulto, vel conſtitutione principum tribuuntur.* Cauſſæ autem miſti imperij ſæpe non lege, ſenatuſconſulto, vel principum conſtitutione tribuūtur; ſed prætoris edicto, vt de cautione damni infecti conſtat l. 1. & l. 4. §. Duas, ff. de dam. infec. quam prætor magiſtratibus municipalibus iniunxit. Bonorum quoque poſſeſſio miſti eſt imperij, l. Imperium, infr. de iuriſdic. omn. iud. tamen ex prætoris edicto pendet, §. 1. inſt. de bon. poſſ. igitur per cauſſas, quę ſpecialiter lege, ſenatuſconſulto, vel conſtitutione principum tribuuntur, non intellexit Papinianus cauſſas miſti imperij. Perpendo ſecundo loco hoc reſponſum alio modo, quo forſitan alij conſiderarūt. Papinianus hic tria exempla attulit eorum, quæ ſpecialiter lege, ſenatuſconſulto, vel principum conſtitutione tribuūtur, quæ mandari nequeūt; & omnia ſunt meri imperij: alterum exemplum eſt in vers. Et ideo: alterum in vers. Huius rei; tertium in vers. Etſi à familia, ſi voluiſſet intelligere etiam de cauſſis miſti Imperij, veriſimiliter attuliſſet aliquod exemplum illius. Tertio §. Qui mandatam, vers. Verius eſt enim, ait Papinianus iuriſdictionem transferri: iuriſdictio autem in materia delegationis cōplectitur etiam miſtum imperium, l. Cognitio, infr. eo. vbi proconſul mandans iuriſdictionem, transfert etiam cognitionem de ſuſpectis tutoribus, quę miſti imperij eſt, & ſimpliciter etiam dixit iuriſdictionem transferri: neque ad aliquam quantitatem coanguſtauit; omnem igitur iuriſdictionem transferri ſenſit, cuiuſcunq; quantitatis eſſet cauſſa, & non ſolum cauſſas trecentorum aureorum, vt putant crebrius doctores. Quæ ratiocinatio comprobatur, quod Papinianus attulit exceptionem inquiens, *Sed merum imperium, quod lege datur, non poſſe transire.* cum itaq; excipiat merum imperium, vt illud mandata iuriſdictione non transferatur: igitur voluiſſe videtur, vt mandata iuriſdictione omnes aliæ cauſſæ miſti imperij, & ſimplicis iuriſdictionis, cuiuſcumq; ſummę eſſent, trāsferantur: quia exceptio in cauſſis nō exceptis firmat regulam, l. Nam quod liquide, §. vlt ff. de pen. leg. Conſidero quarto loco aduerſus communem ſenſū; quod noſtra lex ſcripta eſt à Papiniano, qui ſub Alexandro imperatore vixit: authenticum de defenſoribus ciuitatum editum eſt à Iuſtiniano. inter Alexandrum & Iuſtinianum trecenti anni, & plures interceſſerunt: & trecentos poſt annos editum eſt illud authenticum, qui fieri poteſt, vt Papinianus de illa cōſtitutione cogitauerit? Quinto ante illud authenticum, & prope noſtræ legis tempus defenſores non de trecentis, ſed de quinquaginta tantum aureis cognoſcebāt, l. 1. C. de defens. ciuit. igitur ſi vellemus inſpicere cauſſas, quæ defenſoribus tribuebantur, potius quinquaginta tantum aureorū cauſſæ mandarentur, non trecentorum. quæ igitur ſomnia communis ſententia ſibi effingit? Sexto, vt inquit Alc. lib. parad. 2. cap. 1. videmus aperte cauſſas miſti imperij mandari. ecce cognitio de ſuſpectis tutoribus, quæ miſti eſt imperij,
115 generaliter mandatur, † l. Cognitio, infra eod. vbi Imperator proconſuli Africæ ſcribit, *Cum propriam iuriſdictionem legatis tuis dederis, conſequens eſt, vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſſint cognoſcere.* idem probatur l. 1 §. 1. infr. de ſuſp. tut. Quod ſi quis reſpondeat, id eſſe ſpeciali fauore pupillorum conſtitutum: vt ibidē dicitur. idem ſciat

inanem

inanem eſſe hanc ſolutionem; quod propter pupillorum vtilitatem hoc ſolum eſt conſtitutum; vt mandata generali iuriſdictione, transeat cognitio de ſuſpectis tutoribus; ſed ſpecialiter & nominatim illa cognitio poteſt iure communi mandari: & hoc ſenſit Macer iuriſconſultus d. l. Cognitio, *Cognitio*, inquit, *de ſuſpectis tutoribus mandari poteſt. immo etiam mandata generali iuriſdictione propter vtilitatem pupillorum eam contingere conſtitutum eſt.* Septimo, vt bonorum poſſeſſio detur, mandari poteſt, d. l. Cognitio, §. vlt. igitur, & cauſſæ, quæ excedunt ſummam trecẽtorum aureorum. nam dari poterit bonorum poſſeſſio, quæ centum millia valeat aureorũ, omitto multa aliorum argumenta, quæ & leuia ſunt, & facile diſſoluuntur. Cito octauo l. Solet, infra de iuriſd. omn. iud. quo loco ſic Vlpianus, *Solet prætor ſuam iuriſdictionem mandare, & aut omnem mandat, aut ſpeciem vnam.* Si itaque omnem ſuam prætor mandat iuriſdictionem: igitur non tantum cauſſas trecentorum aureorum. Nono l. 1. §. Damnus, infr. de ſuſp. tut. inquit Vlpianus; mandata iuriſdictione totum officium iuris dicundi tranſire. Officium autem ius dicentis complectitur etiam cauſſas miſti imperij l. 1. infr. de iuriſd. omn. iud. igitur, & cauſſæ etiam miſti imperij tranſeunt. Sic itaq; ſit confutata communis intelligentia.

|.116 Secundus fuit ſenſus† Fulgoſij, uiri nobiliſſimi, & doctoris acutiſſimi, ac de noſtra ſcientia benemeriti, qui adeo in hoc ſuo ſenſu fiduciam habebat, vt dicere auderet, ſe optare; vt ſi vero hic ſenſus eſſet conſentaneus, eius anima Diuino aſpectu, Diuinaq; maieſtate poſſet frui, quod ſi à vero abhorreret, apud inferos manes maneret, & perpetuis pœnis agitaretur. Inquit itaque de cauſſis hic tractari, non de perſonis, quibus dantur: vt illæ cauſſæ, quæ ſpeciatim magiſtratui tribuũtur, non poſſint mandari, quæ vero ſub vniuerſitate magiſtratus conceduntur, illæ mandata iuriſdictione transferantur. Cõprobat hunc ſenſum. Nam, cum ſpeciatim à lege, ſenatuſconſulto, vel principũ conſtitutione tribuuntur, non videntur neglecta, argumẽto l. 1. §. Dixerit aliquis, infra de public. rectius l. Et ita de facto, vers. Niſi forte, infr. naut. caup. & ſtab. & l. Item apud Labeonem, §. Hoc edictum, infr. de iniur. Vnde decretum interponendum in rerum minorum alienatione mandari nequit, l. 2. infr. eod. Ratio ea eſt, quod ſpeciatim fuit id prætori datum, l. 1. infra de reb. eor. Tranſactio alimentorum eſt prætori ſpeciatim data, l. Cum hi, in initio, infra de tranſact. ideo mandari non poterit, §. Sed nec mandare; ſimiliter tutoris datio mandari non poterit, l. Nec mandante, infr. de tut. & cur. dat. ab his, quod ijs tantum competit, quibus nominatim lege datur, l. Muto, §. Tutoris datio, infra de tut. Sed aduerſus Fulgoſium adducit Alexander l. Placet, C. de ped. iud. vers. Quod non ita, in quo argumento confutando non immorabor; cum ea conſtitutio, de iudice dando tractet, nõ de iuriſdictione mandanda; & alius omnino eſt illius ſenſus, ac noſtri intelligunt, ut paullo poſt exponam. Secundo loco aduerſus Fulgoſium adducit Iaſon verſ. Quæ vero, quo loci locutus eſt Papinianus cum aduerſante dictione *Vero*, cuius ea eſt natura, vt aduerſetur in iure & in facto, vt adnotat Bartholus l. Hoc amplius, §. De his autem, infra de dam. inf. itaque cum in hoc vers. agatur de eis, quæ competunt iure magiſtratus, habita ratione magiſtratus, igitur & principium ſic eſt accipiendum de eis, quæ ſpecialiter tribuuntur perſonarum habita ratione, & in perſonarum priuilegium. At Decius Fulgoſium defendens id infitiatur, & Iaſonis rationem ait pro Fulgoſio potius eſſe, quam contra. Nam vers. Quæ vero, aduerſatur principio huius reſponſi, ſed ſupra in principio dictum erat de eis, quæ ſpecialiter tribuuntur, & mandari nequeunt; igitur vers. quæ vero, intelligi debet de eis, quæ generatim competunt, & mãdata iuriſdictione transferuntur. Nec admittit agi de eis, quæ mandantur perſonarum habita ratione. Adeſt & contra Iaſonem ſecunda ratio, quod in aduerſante dictione repetita cenſentur, quæ in antecedentibus ſunt dicta, vt Bartholus inquit, l. Si mariti, §. vlt. infra de adult.

non è

non è contrario.nam quæ in aduerſante oratione dicuntur,non videntur in antecedentibus dicta: cum antecedentia magis in ſequentia influant,quam è contrario, Accurſius,& Bartholus, l. Quisquis,infra de leg.3.Bart.l.Auia,infr. de cond.& demon.Matth.ſing. 150 .quare cum in initio cauſſarum habuerit rationem Papinianus,idem erit in verſ.Quæ vero. Aduerſus Fulgoſium adducitur tertio loco, quod aut volumus cauſſas graues ſpeciatim dari maioribus magiſtratibus, & non poſſe mandari, quod perſonæ induſtria ſit electa, & tum cum communi ſenſu conuenit Fulgoſius: aut putat Fulgoſius etiam ſi minimæ & leues cauſſæ ſpeciatim dentur, non poſſe mandari; quod ſpeciatim ſint commiſſæ,& tum id admitti non debet. Nam ſi leuis ſit cauſſa,mandari poteſt; etiam ſi perſonæ induſtria ſit electa, vt adnotat Innocentius cap.vlt.§.1.de off.deleg.Decius Fulgoſium defendens, id infitiatur de ſententia Abbatis d.cap.vlt. §.1. de off.deleg. Cum enim cauſſæ ſpeciatim datæ ſunt; licet ſint minimæ,perſonæ induſtria tum eſt electa,à qua nec in minimis rebus oportet recedere,Bal.l.1.infr. de lib.& poſt. Quarto principis delegato cauſſa ſpeciatim committitur; ea tamen mandatur,l.A iudice,C.de iud. c. Paſtoralis,in initio,de off.deleg. Inquit Decius Fulgoſium intellexiſſe,cum cauſſæ ſpeciatim competunt in priuilegium cauſſarum.Sed principis delegato cauſſa ſpeciatim datur,vt ea è manibus ordinarij adimatur.Cum non probet Decius,ideo principis delegato cauſſam committi;vt è manibus ordinarij magiſtratus eximeretur; non eſt tuta eius ſolutio. Quinimo,cum à principe cauſſæ magni momenti ſoleant mandari; & fidelibus viris;veriſimile eſt propter cauſſæ magnitudinem, & perſonæ,cui mandantur, induſtriam delegari,l.1.ſupr.de off.præf. præt.& l.Liquet,i extremo.C.de ſacroſ. eccl.Vnde aliter ſoluamus, & dicamus, rationem Fulgoſij procedere in ordinarijs magiſtratibus;quibus cũ aliquæ cauſſæ ſint generaliter datæ; aliquæ ſpecialiter; veriſimile eſt eas, quæ nominatim ſunt conceſsæ;ideo ſpeciatim eſſe datas, & non generatim,vt aliæ cauſsæ; quod nolebat princeps eas mandari. Sed cum delegato omnes cauſſæ ſpeciatim dētur, ceſsat hæc ratiocinatio. Poſtremo §. Et iudicare,auth.de defenſ.ciuit. defenſoribus ciuitatis cauſsæ trecentorum aureorum ſpeciatim à Iuſtiniano datæ ſunt, & eæ ſunt,quæ poſsunt mandari. Sed infitiatur Decius ibi cauſsas ſpeciatim defenſoribus eſſe datas, ſed tantum ſummam æſtimari,de qua poſſint ciuitatum defenſores cognoſcere.Non recipio hãc ſolutionem;quod non poſsumus infitiari defenſoribus ciuitatum cauſsas trecentorum aureorum eſſe ſpecialiter conceſſas.cum ſpecialiter apud optimos auctores nil aliud ſignificet,quam nominatim; vt etiam ſumitur,l.vn. C. ne lic. pot.& dubium non eſt,cauſsas trecentorum aureorum.§. Et iudicare, nominatim eſſe datas defenſoribus.Dicamus itaque, vt cauſsa non poſſit mandari, debere eſſe ſpecialiter datam contemplatione & fauore qualitatis cauſsæ: quod non eſt in cauſsis trecentorum aureorum:quæ sũt ſpecialiter expreſsæ,vt notum eſſet, de quibus defenſores cognoſcerent,non fauore cauſsarum. Facile itaque Fulgoſiũ poſsumus tueri.Sed aduerſus hunc ſenſum Bolognettus optimam affert rationem Nam vel nos conſideramus cauſſas ab initio,cum de eis leges ſunt conſtitutę,& omnes fere ſpeciatim ſunt magiſtratibus datæ,l.2 §.Capta,ſupra de orig. iur. de fideicomiſſorum cognitione §.1. inſt.de fideicom.her.quare leuis fideicõmiſſi cauſsa mandari non poſſet: habita itaque ratione originis cauſſarum, & legum de eis editarum; omnes ſpeciatim ſunt magiſtratibus datæ, vt de præfecto vrbi l.1.ibi, *Omnia omnino crimina*, ſupra de off.pręf.vrb. & omnes cauſsæ ſpeciatim Romanis magiſtratibus datę,generatim prouincialibus fuerunt mandatæ,l. Si in aliquam,§.vlt.ſupra de off. proc. l. Omnia,ſupra de off.præſid. & etiam quibuſdam alijs,vt l.1.§. Cum vrbem,ſupra de off.præf.vrb.quare ab his omnes poſſent mandari. At Ego dico debere origine cauſsarum inſpici. ſed aliquas fuiſſe de quis

de quibus in lege nil cauebatur, quis illi cognitioni præfecturus eſſet, & tamen ordinarius magiſtratus prærat; ex igitur mãdari poterant: vt lege Aquilia l. 2. infr. ad leg. Aquil. *Qui ſeruum ſeruamue, alienum, alienamue, quatrupedem, vel pecudem iniuria occiderit, quanti eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas eſto.* in hac lege nihil de magiſtratu cauebatur, qui eſſet cogniturus, ideo generatim cum alia iuriſdictione ad prætorem deferebatur, & mãdari poterat. quod ſi in lege de magiſtratu cautum eſſet. illa

117 non poterat mandari. Ego † vero nullo modo ſenſum Fulgoſij recipiendum puto, adduco l. 1. § Cum vrbem, ſupra de off. præf. vrb. vbi ſcripta reperitur epiſtola quędam à Diuo Seuero Cęſare ad Cilonem præfectum vrbi, in cuius initio ita ſcriptum eſt. *Cum vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus. Quicquid igitur intra vrbem committitur, ad præfectum vbi pertinere videtur.* Sic generatim omnes cauſſæ præfecto vrbi ſunt datæ, ex ſenſu itaque Fulgoſij ſequeretur. Omnes poſſe mandari.

118 Tertius fuit ſenſus† Guidonis Suzarij l. 1. infra de iuriſd. omn. iud. adductus à Ioanne. Andrea ad ſpeculatorē in tit. de iuriſd. omn. iud. in additamētis: Hæc poſuit ſub mero imperio, & ab Alberico l. Imperium, infra de iuriſd. omn. iud. exiſtimãtis, principiũ noſtri reſponſi debere accipi de cauſſis meri imperij; vt illud nõ poſſit mandari: verſ. Quæ vero, de miſto, ac putauit regulariter miſtũ imperiũ poſſe mãdari, niſi in cauſſis expreſſim prohibitis. & tres hic ab Alexãdro recēſentur. Sed miſtũ imperiũ mandari putauit propter publicas occupationes; vt cautũ eſt l. Placet, C. de ped. iud. niſi in caſibus exceptis, qui ſi publicis occupationibus fuerit magiſtratus impeditus, non poterunt mandari. Sed merũ ꝓpter publicas occupationes mãdari nequit, ſed tãtũ ſi proficiſcatur magiſtratus. Cõprobatur hic ſēſus, quod in hoc reſpõſo reddũtur tantũ exēpla meri imperij, vt in verſ. Et ideo. At Iaſon occurrit, exēpla regulã non coanguſtare, l. Damni infecti, 2. in extremo, ibi, quod dictũ eſt, infra de damn. infe. & §. Hactenus, inſt. de grad. affin. ideo initiũ etiam de cauſſis miſti imperij poterit intelligi. idq; cõprobat Decius, quod cũ initiũ legis ſit generale, coanguſtari non debet à fine ſpeciatim loquente, l. Regula, in initio iuncto § Et licet, infra de iur. & fact. ignor. Sed replicat Decius, regulã generatim loqui de cauſſis meri imperij; quæ ſpeciatim tribuuntur: at miſti imperij cauſſæ ſpeciatim non ſunt tributæ. de illis itaque non loquitur regula. Id cõprobat Decius §. Qui mandatã, eo loci; *Verius eſt enim more maiorum iuriſd. ctionem quidem transferri, ſed merum imperium, quod lege datur, non tranſire.* igitur de mero imperio tantũ locutus eſt in ſua regula Papinianus, & exēpla regulã non coanguſtabunt in a'ijs cauſſis meri imperij. Secundo loco aduerſus Guidonē adducit Alexãder l. Placet, verſ. Quod non ita, C. de ped. iu. l. quo quidem loco adnotatur, cauſſas, quæ nobili iudicis officio exercentur, cuiuſmodi ſunt cauſſæ miſti imperij; mandari non poſſe. At Decius de ſententia eiuſdē Alexandri in quæſtione cuius initiũ eſt Rex Aragonum, in quarta dubitatione ſoluit, accipiendã eſſe d. l. de cauſſis meri imperij. Quod ſirne verũ ex ſenſu à nobis explicando dilucidũ fit Alexandri, & Iaſonis argumenta aduerſus Guidonē ſic cõ

119 futantur. Nos † autē aduerſus eum hęc in mediũ adducimus; In hoc reſponſo putat Guido de cauſſis meri, & miſti imperij tãtũ agi: in quo bifariã peccat, primũ, quod Papinianus hoc loco generalē regulã nobis exponere voluit, quæ cauſſæ poſſint mandari, & quæ non poſſint; deinde cauſſas ſimplicis iuriſdictionis præterirec, in quibus maxime ſolent cõſiſtere iudicia. Deinde §. Qui mandatã, apertiſſime oſtēditur etiã iuriſdictionē fuiſſe hac regula comprehenſam, cum dicat Papinianus; *Verius eſt enim iuriſdictionem quidem transferri.* Peccat etiam Guido exiſtimans ob publicas tantũ occupationes permitti cauſſas miſti imperij mandari. Nam l. Cognitio, infr. eo. & l. 1. §. Damus, infra, de ſuſp. tut cauſſam ſuſpecti tutoribus ſimpliciter eſt conſtitutũ poſſe mandari, & mandata generali iuriſdictione tranſire, quæ tamen cauſſa imperij eſt miſti, l. 1 §. ſuſpecti, infr. ad ſenatuſconſul. Turp. Si mãdata generali iuriſdictione trãſit cauſ-

ſa miſti Imperij, igitur etiam ſi non fuerit aliquo impedimẽto occupatus magiſtratus. alioquin iuriſdictio mandari nõ poſſet, niſi aliqua occupatione eſſet impeditus magiſtratus. Si quis mihi reſpondeat, id eſſe noue inductũ d.l. Placet, bifariã replicabo primum id nõ eſſe verũ, quod alius eſt illius legis ſenſus. deinde igitur nõ ſic poteſt accipi Papinianus, ſi multis poſt annis ſic fuit à Diocletiano conſtitutum. Deide d.l. Cognitio, §. Vt bonorũ, ſimpliciter eſt conſtitutũ, vt bonorũ poſſeſſio detur, vt quis in poſſeſſionẽ mittatur, mandari poſſe: eaq; tamen omnia miſti ſunt imperij, igitur illud perpendendũ non eſt, an impeditus ſit magiſtratus.

130 Quartum ſenſum attulit † Alc. lib. parad. 2. cap. 1. vt ſpecialiter intelligãtur data, non in ſignũ magnitudinis cauſſarum: ſed nominatim, & in ſpecie; vt merũ imperiũ ſpecialiter lege datur, vt lege Iulia, lege Corneliæ & aliqua alia lege; & multa etiam de miſto imperio nominatim ſunt data, vt facultas interponendi decreti in alienatione rerum minorum, nominatim eſt conceſſa vrbano prætori, l. 1. ff. de reb. eor. item tranſactio ſuper alimentis teſtamento relictis l. Cum hi, in initio, ff. de tranſ. ideo nec mandari poterit, §. Sed nec mandare. Idẽ & in tutoris datione, l. Muto, §. Tutoris datio, ff. de tut. ideo nec mandatur, l. Nec mandante, ff. de tut. & cur. Quæ omnia ſpeciatim fuerunt magiſtratibus data propter aliquẽ ſingularẽ fauorẽ. Iure magiſtratus cõpetunt ea, quę ſtatim, atq; quis in magiſtratũ eſt delectus; vt quia prętor, vel pręſes, vel proconſul factus eſt, ex natura officij habet, eaq; mãdari poſſunt. Nõ video quomodo poſſit hic ſenſus defendi. Nã cũ primũ fuit creatus pręfectus vrbi, ex ſui officij natura, omniũ cognitionẽ habuit, l. 1. §. Cum vrbẽ, ff. de off. præf. vrb. vnde ſequeretur, omnia ea poſſe mãdari. Itẽ forſitan idẽ de proconſule dicere poſſemus ex l. Si in aliquã, §. vlt. ff. de off. proconſ. & de præſide, l. Omnia, ff. de off. pręſ.

131 Quintus fuit ſenſus † Plautij in præfatione ad hanc l. n. 17. & 18. & lib. 1. n. 16. & lib. 2. aſſerẽtis, iure magiſtratus cõpeterẽ, quæ data ſunt magiſtratui; cũ primum erectus eſt magiſtratus, 1. cũ primũ fuit creatus ille magiſtratus: vt ea iuriſdictio, quę data fuit ab initio prętori, pręſidi, vel proconſuli; iure magiſtratus competit, & mandari poterit. Similiter quæ veniunt ex edicto prætoris. Specialiter aliquid competere dicitur; cum poſt inſtitutum magiſtratũ aliquid ſpecialiter datur magiſtratui vt l. 1. C. ne lic. potent. & hoc mãdata iuriſd. nõ transfertur. Ait præterea hic doctor, principiũ legis de iuriſdictione intelligi; vt illa iuriſdictio poſſit mãdari; quæ cõpetit iure magiſtratus: quę vero ſpeciatim iniuncta eſt magiſtratui, nõ trãſferatur de mero imperio in initio legis nõ eſt locutus Papinianus; ſed tãtũ in §. Qui mandatã. Nõ poſsũ aliquo modo hũc ſenſũ tueri: nã ex eo ſequeretur ex qualitate magiſtratuũ cauſſas mandari: adeo vt ab vno magiſtratu vna cauſſa poſſet mandari: quod cum primũ fuit cõſtitutus, ei fuit data; & ab alio nnn poſſet. Quod hic non fuit aliquo modo cõſideratum. Præterea poſuit quaſdam cauſſas iuriſdictionis mandari, quæ iure magiſtratus competerent, quaſdam non mandari, quæ ſpecialiter eſſent datæ, quod repugnant, l. Solet, infr. de iuriſd. omn. iud. vbi prætor omnem ſuam iuriſdictionem mandat. item l. 1. §. Damus, ff. de ſuſp. tut. mandata iuriſdictione totum officiũ iuris dicundi tranſit. Quarto principium legis generatim loquitur, *Quæcunq;* &c. vnde non patitur illam declarationem, vt de cauſſis iuriſdictionis tantum intelligatur. Quinto mancus eſſet Papinianus non tradendo generalem regulam. Sexto ipſe ait in initio non agi de cauſſis meri imperij, quod illa exercitatio legis Iuliæ vel cognitio imperij meri non eſt, neque iuriſdictionis, ſed aliquid minus cõtinet, quam iuriſdictio. gladij poteſtas videtur eſſe merum imperium l. Imperium. Et hoc aduerſatur, l. Solet, de off. proconſ. in qua illa cognitio, & gladij poteſtas pro eodem ponuntur.

132 Aliũ † etiã ſcio eſſe doctiſſimorũ virorũ ſenſũ exiſtimãtiũ, cũ magiſtratus olim creatus, iuriſdictionem quidem eum habuiſſe; ſed merum imperium non eſſe ei datũ; niſi ſpeciali lege curiata eſſet cõceſſum

ſum. idq; M. Tullius oſtendit orat. 2 contra Rullum pagella 7. *vts cum maiores binis comitijs volueris uos de ſingulis magiſtratibus iudicare.* Sic prim:s comitijs magiſtratus fiebat, ſecundis lege Curiata latis merum imperiū concedebatur, & paullo poſt repræhēdit Rullum tribunum plebis, qui decem viros creauerit ſine lege Curiata cum imperio, & poteſtate: cum ſine Curiata lege imperium dari nequiret. Quibus ſic conſtitutis inquiunt, iure magiſtratus competunt cauſſę iuriſdictionis, & miſti imperij: quia cum primum erat magiſtratus creatus, eæ competebant. Specialiter lege cō cedebatur merum imperium, quod ſine lege curiata non dabatur. ideoq; mandari hoc non debet, nec poteſt. Duo ego huic ſēſui obijcio, alterum quod ſi merum imperium curiata lege tantum dabatur: igitur ea verba *ſenatusconſulto, uel conſtitutione principum* ſuperuacanea ſunt. poſtquam ſola lege curiata dabatur hoc imperiū. Si quis reſpondeat ab initio lege curiata fuiſſe hoc imperium datum vigente Romana republica, ſed occupato Romano imperio ab Auguſto, in quem omne ius, & imperiū populus trāſtulit l. 1. ſupra de cōſt. princip. & §. Sed & quod principi, inſt. de iur. nat. gent. & ciu. principū cōſtitutione illud dabatur: ideoq; dicitur *uel constitutione principum*. Ego replicabo, adhuc verbum *ſenatusconſulto* ſuperfluere. Addo ſecūdam rationem, cui reſpondere nullo modo poteſt. Nam duplex eſt imperium, alterum eſt iudiciale, de quo l. Imperium, infra de iurisd. omn. iud. alterum eſt imperiū militare, id eſt, imperiū exercitui imperādi, bellūq; gerendi. Vnde M. Tullius, *Demus igitur imperium Cæſari, ſine quo res militaris adminiſtrari non poteſt*. Imperiū quod curiata lege dabatur, nō eſt hoc iudiciale, de quo nos diſceptamus, ſed militare: Irridet enim eo loci, & reprehēdit M. Tullius Rullū tribunū plebis, quod decēuiros agrarios creaſſet, eosq; voluiſſet eo iure eſſe, quo qui optima lege eſſent creati, ſic ſine lege curiata habere imperiū, & de militari intellexit. Nā ſubiungit paullo poſt. *Tum in eo deridendum quod conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarē non licet.* Ad rem itaque nihil oratio ſecunda contra Rullum.

123 Denique † noſtrum ſenſum memoria cuſtodite. vt ſic ſit Papinianus accipiendus. vt ea competerent iure magiſtratus, quæ ab initio cum Romani magiſtratus fuerunt creati, vt conſules, qui fuerunt primi Romani magiſtratus expulſis regibus, habuerunt. cuiusmodi erant cauſſæ pecuniariæ iuriſdictionis, & miſti imperij. ac etiam modica coertitio, ſciendum enim eſt, expulſis regibus fuiſſe Romanos magiſtratus creatos; & primos fuiſſe conſules, quibus fuit data tantum poteſtas cauſſarum ciuilium, & non capitaliū in ciues Romanos, ſed illæ erant Romano populo reſeruatæ; qui cum caſus eueniebat, vel ipſe iudicabat; vel quæſtores parricidij creabat in ea cauſſa. & hoc primū probatur l. 2. §. Exactis, ff. de orig. iur. *Exactis deinde regibus conſules conſtituti ſunt duo penes quos ſummum ius uti eſſet, lege rogatum eſt, dicti ſunt ab eo, quod plurimum reipublicæ conſulerent. qui tamen ne per omnia regiam poteſtatem ſibi uendicarent, lege data factum eſt, ut ab eis prouocatio eſſet, neue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi, ſolum relictum eſt illis, ut coercere poſſent, & in uincula publica duci iuberent*

Ex quo loco adnotatur, magiſtratibus primis Romanis tantum fuiſſe conceſſam cognitionem cauſſarum ciuilium; & non capitaliū; ſed illarum haberent tantùm modicam coercitionem. 1. ſcuium criminum cognitionem, & facultatem iubendi aliquem duci in carcerem, & quamuis poſſet dici ab initio omnem iuriſdictionem fuiſſe conſulibus conceſſam; & deinde fuiſſe aliquo tempore poſt ademptam cognitionē cauſſarum capitalium aduerſus ciues Romanos tantum, non aduerſus exteros: quia ſcribit Pomponius; *Neue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere.* & paullo poſt, *ſolum illis relictum eſt, ut coercere poſſent, & in vincula publica duci iuberent* Tamen hoc non refert quod ad noſtram quæſtionem. quia ſat eſt, hoc tantum iuris habuiſſe conſules in ciues Romanos, quorum erant magiſtratus. Idem demonſtrat idem Pomponius d. l. 2. §. Et quia: *Et quia ut diximus in caput ciuis Romani iniuſſu populi non erat lege permiſſum conſulibus ius dicere.* Quibus ſic poſitis; dico explicādo primū ſecundā regulā; ea competere iure magiſtratus, quæ competunt magiſtratui, qua

tenus magiſtratus eſt & ex poteſtate ma-
giſtratibus conceſſa. Sed iure magiſtra-
tus competant omnes cauſſæ ciuiles, &
de criminibus tantū modica coercitio &
facultas iubendi duci aliquem in carce
rem: alia enim populo Romano fuerunt
reſeruata, & non magiſtratibus data d.§.
Exactis, & d.§.Et quia. Igitur hæc ſunt,
quæ poterunt mandari. Quare iure ma
giſtratus ea competunt, quæ erant magi
ſtratibus conceſſa,& non populo reſerua
ta;& vt vidiſtis,erant omnes cauſſæ pecu
niariæ,ſiue eſſent ſimplicis iuriſdictionis,
ſiue miſti imperij &de mero modica co-
ercitio cum facultate mittendi in carce
rem. Accipio nunc primam regulam: &
dico intelligi de cauſſis criminalibus;quę
non competebant iure magiſtratus,& nō
erant magiſtratibus conceſſę id eſt,conſu
libus,qui regibus expulſis, fuerunt primi
Romani magiſtratus; ſed populi iudi-
cio,& poteſtati reſeruatæ. Quod ſi quis
quærat;quomodo de his fiebat iudicium.
Et primis temporibus,cum non dum pu
blicæ quæſtiones eſſent conſtitutæ; cum
aliquod crimen committebatur, populus
ſæpe de illo crimine quærere, ſeu iudica-
re ſolebat. Qua de rē in noſtris legibus
nulla fit mentio, quod temporibus Cæſa
rum,& noſtrorum iuriſconſultorum nus
quam populus de crimine iudicauit; nec
fit mentio l.2.de orig. iur. quia eo loco
de magiſtratibus tractat Pōponius;popu
lus vero magiſtratus non erat. Aliquādo
populus nō iudicabat; ſed cū vſus exige-
bat, ſenatus vel populus aliquē eligebat,
qui decōmiſſo crimine extra ordinē quę
reret. itaq; vocabatur queſtor, ſeu quæſi
tor quod quæreret, factū ne eſſet delictū,
Idq; nobis explanauit Pomponius d.l.2.
§ Et quia, *Et quia vt diximus de capite ciuis Romani iniuſſu populi non erat lege permiſsum conſulibus ius dicere: propterea quæſtores creabantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent. hiq; appellabantur quæſtores parricidij.* Deinde cœperunt
magiſtratus annui creari, qui de crimini
bus quærerent, & perpetuæ quæſtiones
eſſe teſtis eſt Pōponius d.l.2.§. Deinde,
Deinde Cornelius Sylla publicas quæſtiones conſtituit, veluti de falſo, de parricidio, de ſicarijs, & de iniurijs, & prætores quatuor adiecit: videlicet, vt ſingu
li pretores ſingulis queſtionibus preeſsēt.

Ad rē nunc redeo cū hę cauſſæ in populi
iudicio eſſent,poſtea fuerunt de ſingulis
criminibus ſingulæ leges editę, vel ſena-
tuſconſulta; vel principum conſtitutio
nes, quibus irrogabatur pœna delinquē
tibus, & ſtatuebatur, qui magiſtratus de
eo crimine deberet cognoſcere, vt d. §.
Deinde, & l.noſtra, vers. *Cognitionem quam ex ſenatusconſultus habet prætor mandare non poterit.* ait Papinianus *Quam ex ſenatusconſulto habet prætor*, quaſi nominatim & ſpecialiter eſ
ſet prætori illa cognitio data; ſic de alijs
criminibus, vt l.1. in fine C. ne lic. potēt.
Propterea dicebantur hæ cauſſæ ſpecia-
liter lege, vel ſenatuſcōſulto competere.
& hoc etiam aliquando eueniebat in ca-
uſſis miſti imperij, vt l.1 infr. de reb. cor.
Prætor clariſſimus adeatur de alienatio-
ne rerum minorum, & l. Cum hi, infr.
de trans. alimentorum tranſactiō fuit ſpe
cialiter prætori tributa. Vnde concludo,
primam regulam intelligi de cauſſis merī
imperij; quæ erant populo reſeruatæ, &
de inde magiſtratibus aliqua ſpeciali le-
ge, ſenatuſconſulto, vel cōſtitutione prin
cipium datæ, vt mandari non poſſent.
idem etiam ſi præter cauſſas meri impe-
rij reperiantur aliæ ſpecialiter magiſtrati-
bus tributæ: vt d. l. Cum hi de trans. &
l. 1. de reb. cor. cum ſimil.

Reuertor ad Diocletiani conſtitutio-
nem l. Placet, C. de ped. iud. *Placet nobis præſides de ijs cauſis; in quibus quod ipſi non poſſent cognoſcere, ante hac pedaneos iudices dabant notionis ſuæ examen adhibere: ita tamen vt ſi vel per occupationes publicas, vel per cauſſarum multitudines: Omnia huiusmodi negotia non potuerint cognoſcere iudices dandi habeant poteſtatem. Quod non ita accipi conuenit, vt in ijs etiam cauſis in quibus ſolebant ex officio ſuo cognoſcere, dandi iudices licentia eis permiſſa credatur. Quod vſque adeo in præſidum cognitione retinendum eſt, vt eorum iudicia non deminutæ videantur. Duntamen & de ingenuitate, ſuper qua poterant etiam antea cognoſcere & de libertinate præſides ipſi diiudicent.* Ad cuius legis
134 intelligentiam † præfatur Barth. dari me-
rum imperium, item miſtum, & cauſſas
ſimplicis iuriſdictionis: præfatur ſecundo
loco, ſimplicem iuriſdictionem diuidi in
magnam, mediam, & minimam; magna
iuriſdictio eſt, quæ continet cauſſas libe
rales & etiam pecuniarias ſupra trecento
rum aureorum ſummam: media quæ ha
bet

bet cauſſas trecētorum aureorum vſque ad duorum aureorum ſummam: minima, quæ comprehendit cauſſas duorum aureorum. Quibus ſic poſitis ait l. Placet, quinque eſſe partes, prima eſt vſque ad vers. Ita tamen, &c. ſecunda incipit à vers. Quod vsque adeo, vsque ad vers. Quod non ita, & cum accipitur hæc ſecunda pars tranſponitur vers. Ita tamen: tertia pars eſt in vers. Ita tamen vſque ad vers. Quod vsque adeo: quarta pars vers. Quod non ita, vſque ad vers. Dum tamen, vbi eſt vltima pars; in primis tribus partibus ſenſit Bartholus tractari de cauſſis medijs iuriſdictionis à ſumma trecentorum aureorum ad duos: & in prima parte ait velle Diocletianum; vt quē admodum ante illam cōſtitutionem mādabātur cauſſæ mediocres iuriſdictionis, ita hodie non poſſint mandari; ſed præſides ipſi de eis per ſeipſos cognoſcant, vnde ait Diocl. *Placet nobis præſides de iis cauſſis in quibus quod ipſi non poſſent cognoſcere antehac pedaneos iudices dabant notionis ſuæ examen adhibere.* Quod autem dictum eſt, *Non poſſent cognoſcere,* intelligi debet vt non poſſent ante illam conſtitutionem cognoſcere; non propter iuriſdictionis defectum; & quod de eis cauſſis non haberēt iuriſdictionē; ſed ne aliæ cauſſæ magnæ impedirentur; ac ſi dixiſſet propter aliarum cauſſarum magnarum ingentem numerum, quod erant impediti propter cauſſarum multitudinem, vel publicas occupationes. In ſecunda parte tranſponit ordinem Bartholus, & ait intermiſſo verſiculo. Ita tamen, &c. Secundam partem eſſe in vers. *Quod vſque adeo in præſidum cognitione retinendum eſt, vt eorum iudicia non diminuta uideantur.* ſenſus eſt, quod præſides poſſent dicere, Cæſar tu derogas honori noſtro, dum prohibes cauſſas mandari: ideo ait Diocletiānus, volo vt cauſſas mandetis; ſed vobis referatis ſententias. In tertia parte vers. Ita tamen, ait vt ſi per publicas occupationes; vel cauſſarum multitudinem omnia huiuſmodi negotia non potuerint cognoſcere, iudices dandi habeant poteſtatem, ſ. etiam quod ad ſententiam. In quibus tribus partibus explicandis peccauit primū Bartholus, quod ipſe ait tractari de cauſſis mediæ iuriſdictionis; & vnde hoc ſumat, non apparet. Secundo loco, quod ait præſides dediſſe iudices, quod ipſi non poſſent cognoſcere. ſ. quod erant impediti, non ex defectu iuriſdictionis: quod neque ſubſiſtit. Nam de præſidibus impeditis mentionem facit in vers. Ita tamen, Addo etiam, quod in vers. Dumtamen, &c. ait Diocletianus *Dum tamen & de ingenuitate, ſuper qua poterant etiam ante cognoſcere.* hic verbum *Poterant* nō intelligitur quod nō eſſent impediri, ſed quod erant præditi ea facultate: igitur cū dixit ſupra *Non poſſent;* debet intelligi; quod non habebant eam facultatem, & poteſtatem ex regula l. vlt. §. vlt. ff. de leg. 3. Tertio Barth. conuertit ordinem ſcripturæ; quia cum legi deberēt antea ea verba, *Ita tamen &c.* & poſtea ea *Quod uſque adeo &c.* ipſe ordinem conuertendo antea accipit ea verba *Quod uſque adeo,* quod non eſt permittendum, l. 2. §. Prius, ff. de vulg. & pup. ſubſt. Quarto ea verba *Quod uſque adeo in præſidum cognitione retinendum eſt, ut eorum iudicia non diminuta uideantur.* non admittunt interpretationē Bartholi ex latini ſermonis ſignificatione igitur neque admittenda, l. Plautius, ff. de aur. & arg. leg. Subſequitur quarta pars de Bartholi ſententia; *Quod non ita accipi conuenit, ut in iis etiam cauſſis, in quibus ſolebant ex officio ſuo cognoſcere. iud. cis dandi poteſtas conceſſa credatur.* Quam partem intelligit de cauſſis meri & miſti imperij; vt neq; propter occupationes, aut cauſſarum multitudinem poſſint mandari. Hic vere de cauſſis meri imperij nō tractatur, vt apparet ex verbis vltimæ partis. Quinta pars eſt in vers. Dū tamen, quem intelligit de cauſſis magnæ iuriſdictionis, vt mandari nequeant. magnas cauſſas intelligit cauſſas ſtatus, & pecuniarias ſupra trecentorum aureorum ſūmam. Vere agitur de cauſſis ſtatus; ſed intelligi etiam de cauſſis pecuniarijs ſupra ſummam, non video quomodo probatur. Errauit etiam Bartholus quod integram hanc conſtitutionem accipit in iuriſdictione mandanda, & de iudice dando loquitur: qui termini ſunt longe diuerſi. Aliæ interpretationes Accurſij & aliorū ſimilibus morbis laborant.

Hæc ſunt, quæ ad Bartholi ſenſum atti

nent circa Diocletiani conſtitutionem,
quam omnium legum, quæ in Iuſtiniani
codice ſunt collocatæ, difficillimam, eſſe
eſt arbitratus. Ego vero cõtra, facillimam
eſſe putaui. Nam dicere cõſueui, vt aber
ranti à via longum iter, & difficile ſem
per videtur; ſic in legibus interpretandis,
qui à veris ſenſibus ſunt alieni, obſcuras
eas iudicant, & alijs ita demonſtrant. Eue
nit enim eis, quod mendacibus viris ſolet
contingere; qui veritatem occultando,
multa comminiſci conſueuerunt, quæ cõ
miniſcẽdo, & res ipſis videtur explicatus
difficilis, & auditoribus intellectu obſcu
tiſſima. At ego verum ſemper inuentu dif
ficile eſſe putaui, cum ſemel fuerit inuen-
tum, explicatu eſſe facillimum, atque ſe-
mel inuentam veritatem, vt mollem caſe
um cultello poſſe præcidi. Ad Diocletia
125 ni † itaque conſtitutionem intelligendã
primum animaduertere oportet, quod to
ties commemorauimus. olim Romæ pię
tores de quibuſdam cauſſis ipſos cogno
uiſſe, & cognoſcere debuiſſe; de quibuſdã
vero iudices dediſſe l. Sæpe audiui Cæſa
rem, & l. Generaliter, ſupra de off. præſ.
Deinde illud non eſt prætereundũ, quas
dam fuiſſe cauſſas, quæ in præſidum, &
prætorum erant arbitrio, an ipſi vellẽt co
gnoſcere, vel iudices dare: cuiuſmodi li-
berales cauſſæ erant, de ingenuitate, & li
bertinitate: quod ex eo fit perſpicuum,
quod inuenimus aliquando præſides pro
uinciæ de his cauſſis cognouiſſe; vt l. 1. 3.
& 5. C. de ord. cogn. aliquando iudices,
qui ab eis eſſent dati; vt l. Diui fratres, ff.
de lib. caus. & l. Liberalis cauſſa, ff. eod. ti
tu. de lib. cauſſ. & l. Si is, C. eo. Fui aliquã
do de hac re dubius, deinde meæ opinio
nis collegam inueni, & ſocium Iacobum
Reuardum lib. var. 3. cap. xx. adduco etiã
illud Appij in iudicio Virginij apud Li-
uium, *Se neque ius dicturum, neque decretum inter-
poſiturum.* Ius dicere dicebatur, cum iudi-
cem dabat, cui formulam præſcriberet:
Decretum interponere, cum ipſe cogno
ſcebat. Quare ſenſiſſe videtur Appius, ſi-
bi licuiſſe, vel cognoſcere de illa liberali
cauſſa; vel iudicem dare. Poſtremo ſcitu
dignum eſt, cum præſes iudicabat, non ip
ſum ſolum ſententiam tuliſſe; ſed cum cõ
ſilio vt §. Eadem, inſt. quib. ex caus. ma-
num. non lic. Erat autem conſilium viro-
rum quidam conſenſus, qui prætori vel
præſidi aſſidebat. Quibus ſic conſtitutis,
Diocletiani conſtitutionis tres exſtant
principes partes. Nam in prima loquitur
de ijs cauſſis, in quibus ſolebant iudices
dare: in ſecunda vers. quod non ita, de ijs
de quibus ipſi ſolebant cognoſcere: in ter
tia vers. Dumtamen de ijs ſtatuit, quæ in
præſidum erant arbitrio conſtitutæ, an ip
ſi cognoſcerẽt, vel iudices darent. In pri
ma itaque particula ſtatuit, vt in cauſſis,
de quibus præſides non poterant cogno
ſcere, ſed compellebantur iudices dare,
ipſi cognoſcerent: nec poſſint iudices da
re: quod ſi publicis occupationibus, vel
cauſſarum multitudine fuerint impeditis
tunc iudices dandi licentia ſit eis permiſ
ſa, ideo inquit, *Placet nobis, præſides de ijs cauſ-
ſis, in quibus quod ipſi non poſſent cognoſcere, ante
hac pedaneos iudices dabant, notionis ſuæ examen ad
hibere.* In ſecunda particula, Quod non
ita, loquitur de ſecundo genere cauſſarũ
in quo ipſi præſides cognoſcere ſolebãt.
& inquit quod dictum eſt propter publi
cas occupationes, vel cauſſarum multitu-
dinem permitti iudices dare, non debet
intelligi in ijs cauſſis, de quibus ipſi ſole-
bant cognoſcere, & ait. *Quod non ita accipi
conuenit, vt in ijs etiam cauſſis, in quibus ſolebant ex
officio ſuo cognoſcere dandi iudices licentia eis per-
miſſa credatur.* in vers. Quod non vſq; tol-
lit difficultatem tacitam. Nam potuiſſet
quis credere in ijs cauſſis, de quibus ſole
bant præſides cognoſcere, ſolos potuiſſe
iudicare. ideo hanc præcidit difficulta-
tem; inquiens non debere eos ſolos co-
gnoſcere abſq; alterius cõſilio: tum enim
præſidum iudicia eſſent diminuta, & im-
perfecta; quare ait Diocletianus: *Quod
vſque adeo, id eſt, quod genus cauſſarum vſque adeo
in præſidum cognitione eſt retinendum vt eorum iudi
cia diminuta non videantur,* id eſt non poſſunt
ipſi ſoli ſententias ferre, quia tum eorum
iudicia eſſent diminuta: ſed iudicare de-
bent ſimul cum ſuo conſilio, de quo §.
Eadem, inſt. ex quib. cauſſ. manum. non
lic. l. 2. infr. eo. In tertia particula loqui-
tur de cauſſis, quæ promiſcuæ erant, &
vtriuſque cognitionis, præſidis, & iudicis

ab eo

ab eo dati; nam vt paullo ante diximus;
in cauſſis liberalibus;Liberum erat præſi-
dum arbitrium,an ipſi cognoſcerent; vel
iudices darent:& ſtatuit Diocletianus,vt
illæ cauſſæ iudicentur, ac iudicarẽtur eæ,
quæ præſidum erant, ſcilicet vt ipſi iudi-
cent,nec per occupationes liceat iudices
dare,itaque ſic ſcriptum eſt: *Dumtamen & de ingenuitate,ſuper qua poterant etiam antea cognoſcere & de libertinitate præſides ipſi diiudicent,* ſci
licet etiam ſi per publicas occupationes,
vel cauſſarum multitudinem fuerint im-
pediti, quemadmodum ſtatutum eſt de
illis,in quibus ipſi ſolebant cognoſcere,
& non dare iudices. Et adnotate vnum,
quod Diocletianus cum locutus eſt de
cauſſis,in quibus non poterant iudices da
re; vſus eſt verbo *Solebant*.cum de his pro
miſcuis: protulit verbum *Poterant*; quaſi
quod in eorum eſſet poteſtate,an ipſi vel
lent cognoſcere.

Gloſſæ in verbo Mandari poſſunt: duę
ſunt partes,in prima tollit vnam difficul-
tatem de tutela, in ſecunda aliam de loci
ſeruatoribus.Secunda in vers.Item con-
tra,in prima itaque aduerſus vers.quæ ve
ro obijcit. nam tutelę datio iure magiſtra
tus competit,mandari tamen nõ poteſt,
antecedens probatur l.Ius dandi,infr. de
tut.& curat.dat.ab his,conſequens, vt tu
telæ datio mandari non permittatur,pro
batur l.Nec mandante,ff.eod. de tut. &
curat.dat.ab his. Accurſius ſoluit non cõ
petere iure magiſtratus,ideo non man-
dari niſi iurisdictionem habenti: & tum
neque magiſtratui competit,cui eſt man-
data magiſtratus iure, ſed propter legis
ius ſumi,& ita intelligitur d.l.Ius dandi.ſ.
vt municipales magiſtratus præſidis iuſſu
poſſint tutores dare;vt eſt etiam conſtitu
tum inſt.de Attil.tut.§.antepen.hodie fa
tetur Accurſius,tutoris dationẽ iure ma
giſtratus competere; ſi pupilli facultates
ſummam non excedant quingentorũ au-
reorum ex §.pen.inſt.eo. In ſecunda par
te,Item contra obijcit authenticum de
mand.princ.§.Illud tamen,vers.Eos autẽ:
quo loco Iuſt.interdicit præſidibus,ne ci
uitatibus quibus præſunt, dent Iudices
eos, qui loci ſeruatores appellantur: pro
hibet itaque iurisdictionem mandari.idẽ
alibi probatur. Accurſius ſoluit,aliud eſſe
cauſſam alicui mandare, quod permitti-
tur lege noſtra,aliud loci ſeruatores mitte
re in ciuitates;qui ſpecie recti multa mala
committere ſolebant, idque prohibetur.
Ex qua gloſſa duæ eliciuntur cõcluſiones
prima eſt olim tutoris dationem iure ma
giſtratus non competijſſe, hodie vero ſi
pupilli facultates non aſcendunt ad ſum
mam quingentorum aureorum,iure magi
ſtratus competere,Secunda cõcluſio eſt,
aliud eſſe, conſtituere loci ſeruatorem,
quod prohibetur,aliud iurisdictionẽ mã-
dare,quod permittitur. De primæ conclu
116 ſionis veritate † nunc cum Decio diſſerẽ
dum eſt,tutoris dationem iure magiſtra-
tus competere,defendunt Fulgos. Alex.
Iaſon & alij multi, quam opinionem pri-
mum ſic probari opinantur. Datio tutoris
competit iure magiſtratus,igitur manda-
tur per regulam l.noſtræ,quæ ſemper lo-
quitur l.Arriani,C.de hæret. & iure magi
ſtratus competere probatur ex d.§. ante-
pen.inſt.de Attil.tut.ubi ciuitatum defẽ-
ſores poſſunt hodie ſine præſidis iuſſu da
re tutorem. Fulg infra l.1.num.14.ff de
iuriſd.omn.iud.ſic reſpondet;tunc com-
peteret iure magiſtratus,ſi defenſor ſolus
daret.ſed quia dat cum antiſtite;ideo nõ
videtur iure magiſtratus competere. Re
plicat Alexander,ex hoc non ſequi tuto
ris dationem non competere iure magi-
ſtratus;ſed tantum delegatum non poſſe
dare tutorem ſine antiſtite,vt non pote-
rat delegans. Iaſon triplicat quia d.§.ante
pen.loquitur de ordinario municipali ma
giſtratu,non de delegato. Quatriplicat
Dec.defendendo Alexandrum ab argu-
mento Iaſonis.quamuis loquatur in ordi
nario;idem tamen intelligendum eſt de
delegato,ex regula l.Nemo plus iuris, in
fra de reg.iur. Poſſumus nos Iaſonẽ tue
ri,quod id quod Decius inquit, locum ſi
bi vindicat,cum ciuitatis defenſor tutoris
dationem mandat,vt tunc cum delegato
Antiſtes debeat intereſſe.ſed ceſſat,cum
mandat maior magiſtratus; Nunc reſpon
deo ad argumentum & dico non ſequi,
117 hoc competit minoribus magiſtratibus ſ.
defenſoribus ciuitatum; igitur iure magi
ſtratus,quia vt diximus alia eſt interpre-
tatio

tatio illorum verborum. Secundo loco
Decius olim quoque tutoris dationem
iure magiſtratus competiſſe demonſtrat
127 ex † l.Ius dãdi,infra de tut.vbi Vlpianus;
Ius dandi tutoris datum eſt omnibus magiſtratibus mu
nicipalibus, & l.2.§.Si mater, infra ad Ter
tul.eſt conſtitutum,Si mater non petierit
tutorem filijs,non poſſe ab inteſtato eis
ſuccedere,quod inquit iuriſconſultus, &
habere locum,ſi nõ petierit à magiſtrati
bus municipalibus.quoniam & magiſtra
tibus municipalibus dandi neceſſitas in
iungitur. Reſpondet Decius hæc iura in
telligi accedente præſidis iuſſu. Si dicis
non obſte hunc iuſſum;quia non efficit
quominus competat iure magiſtratus: nã
128 animaduertendum † ex glos.Barthol. &
Alex.l.More maiorum,infra de iuriſdict.
omn.iud.differentiam eſſe inter iuſſum &
delegationem.delegatio enim eſt, cũ mã
datur iuriſdictio ei, qui alias nullam ha-
bet in eo negocio iuriſdictionem.hinc eã
habet alieno beneficio.iuſſus eſt, cum cõ
mittitur cauſſa alicui,qui in eam habet iu
riſdictionem, & tum iuſſus interponitur
ad excitandam iuriſdictionem illius. qua
rẽ cum iuſſu præſidis non delegatione ha
beat dationem tutoris defenſor igitur eã
habet iure ſuo,& magiſtratus iure.Reſpõ
det Decius,cum iuſſus præſidis requira-
tur ad integrãdam perſonam defenſoris,
non dici ſimpliciter iure magiſtratus cõ
petere; propterea mandari nõ poſſe.quia
cum lex noſtra dicat ea, quæ iure magi-
ſtratus competunt,poſſe mandari, intelli
gitur de eis, quæ competunt ſimpliciter
iure magiſtratus.quia verba ſimpliciter,&
non ſecundum quid intelligenda ſunt, l.
Hoc legatum,vbi Barth.ff.de leg.3. Turo
nen.Niger,& Riminaldus hanc ſolutionẽ
confutant;quod l.Ius dandi, intelligi ne-
quit,vt municipales magiſtratus tutores
præſide iubente.nam ibi eſt conſtitutum,
permitti municipalibus magiſtratibus tu-
torem dare; ſed eum, qui ex eodem ſit
municipio,vel eiuſdem municipij agro;
quod ſi in tutore dando præſidis iuſſus
deſideraretur; proculdubio etiam extra-
neum,& hominem alterius municipij tu-
torem dare permitteretur magiſtratibus
municipalibus; vt eſt conſtitutũ l. Diuus
Marcus,ff.eo.tit.de tut.& cur.& l.1.§. Si
quando,ff.de magiſtr.conu. Rectius igi-
tur ego l.Ius dandi, & l.2.§. Si mater re-
ſpondebo,& fatebor municipalibus magi
ſtratibus eſſe permiſſum tutores dare; ta
men dicam non ſequi; igitur iure magi-
ſtratus competit tutoris datio. Nam eis
competere dicam ſpecialiter aliqua lege,
vel ſenatuſconſulto ex l.Muto,§. Tutoris
datio,ff.de tut.Et quod dici conſueuit,iu
re magiſtratus intelligi competere eas
cauſſas,quæ minoribus magiſtratibus da
tæ ſunt;intelligẽdum eſt,ſi generatim eis
ſint datæ, ſecus ſi ſpeciatim aliqua lege,
vel ſenatuſconſulto. Videndus eſt etiam
de hac re Aldobrãdinus §.Sed hoc iure,
inſt.de Attil.tut. & cum eo Riminaldus
iunior hoc loco,qui non abſimilem addu
cit ſolutionem. Tertio aduerſus eandem
ſententiam argumentatur Decius, Cogni
tio de ſuſpectis tutoribus mandari poteſt,
l.Cognitio, infra eo.et l.1.§.Damus,infr.
de ſuſpec.tut.Si de ſuſpectis tutoribus co
gnitio mandatur,multo magis tutoris da
tionem mandari poſſe dicemus. Reſpon
det Decius,id eſſe ſpeciali pupillorum fa
uore,& ideo ait Mater iuriſconſultus d.l.
Cognitio; *Imo etiam propter vtilitatem pupillo-*
rum eam contingere conſtitutum eſt. Quam ſo-
lutionem non admitto: nam propter pu
pillorum fauorem id tantum eſt conſtitu
tum, vt generali iuriſdictione mandata
tranſeat cognitio de ſuſpectis tutoribus;
ne ad prætorem,qui omnem ſuam iuriſdi
ctionem mandauit forſitan propter ali
quod impedimentum, redire oporteat
ſed ſpeciatim permitti mandari, non pro
batur eſſe propter pupillorum vtilitatẽ:
vt verba eiuſdem legis apertiſſime demõ
ſtrant. Ad argumentum itaque aliter re
ſpondebo.& infitiabor argumentum: nã
diuerſa eſt ratio; cognitionem de ſuſpe
ctis tutoribus mandari poſſe fuit conſtitu
tum,vt cito pupillorum commodo conſu
latur;ne à tutore quem poſtea ſuſpicio,
eſt eſſe malum,pupillorum bonis aut, vi
tæ inſidiæ parentur; quæ ratio ceſſat in tu
toris datione,quam paucis diebus differ
129 ti non ita intereſt.Quarto † l.Diuus Mar
cus,ff.de tut.& cur.municipales magiſtra
tus ſine præſidis iuſſu hominem alterius
munici

municipij tutorem dare non poterant;eũ igitur,qui eiuſdẽ ſit municipij; dare non denegabitur etiam præſide non iubente; à contrario ſenſu ducendo argumentũ,vt efficit Niger. Sed iunior Riminaldus ſoluit Nigrum non bene duxiſſe argumentũ à contrario ſenſu, qui contrarius ſenſus ad verborum limites ſumi debet, Butrius cap. Cum apoſtolica, de ijs, quæ fiunt à præl.& Dec.ſup.n.38.vnde ſic erit ducẽ dum argumentum;cũ ibi ita ſit ſcriptum, *Ceſſantibus idoneis tutoribus in ciuitate officiũ pupilli magiſtratuum eſſe ex uicinis ciuitatibus honeſtiſſimum quemquam inquirere, & nomina præſidi prouinciæ mittere,non autẽ ipſos arbitrium dandi ſibi vindicare,* à contrario ſenſu ſequetur;igitur ſtãtibus idoneis tutoribus in ciuitate pupilli magiſtratus illos dare poſſe ex reſcripto imperatorũ;& ita ex ſpeciali cõceſſione, nõ iure proprio. Sed ego replico, cũ idonei non reperiuntur in ciuitate pupilli, vicinarum ciuitatum nomina mittuntur præſidi,quod in eos municipalis magiſtratus non habet iuriſdictionẽ, nec eos poterit cogere:quæ ratio ceſſat in ijs hominibus qui ex eodem ſunt municipio: tũc igitur non erit præſidis iuſſus ſpectandus. Soluamus itaq; nos permitti tum id municipalibus magiſtratibus,tamẽ ſpecialiter lege id eis eſſe datũ,nõ iure magiſtratus; vt ad ſecundũ argumentũ reſpondimus. Quinto citat Niger l. Neq; à præſide, C. qui dar.tut poſſ.quo loci conſtitutũ eſt, neq; à præſide hominẽ alterius prouinciæ, neque à magiſtratibus municipalibus ortũ ex alio municipio tutorem dari poſſe. à contrario ſenſu pmittitur municipalibus magiſtratibus hominẽ eiuſdem municipij tutorẽ dare præſidis iuſſu nõ expectato. Soluit Rimin. iunior, intelligi, quatenus lex,vel ſenatuſconſultũ permittat ex §.Tutoris datio. Vel dicamus deciſioni iuriſcõſultorũ eatenus nos ſtare oportere, quatenus expreſſim decidit,in alijs ad alias leges venire oportere. Ang.l.Si poſſeſſor,§. Air ſenatus,ff.de pet.hered. quare cum ibi nil dicatur de præſidis iuſſu alias leges ſpectemus. Sexto l.Vbi abſunt,ff.de tut. & cur.prohibetur municipalis magiſtratus collegam dare tutorem;alios itaq; da re non p ohibetur. Ego reſpondeo non prohiberi alios tutores dare, vt legibus.ſ. eſt conſtitutum,quas inſpicere oportet. quoniam nihil de modo d.l. Vbi abſunt, conſtituitur. Argumentatur poſtremo loco Riminaldus ſenior ex Bartholi doctrina l.Is qui heres, §. Neq; filius, ff. de acq. hered.quo loci inquit,quamuis vt filiusfam.hereditatem adeat, patris iuſſus requiratur,l.Si quis mihi bona, §.Iuſſum,ff. eo.tit.de acq.hered.tamen aditio ſeu adeundi ius in filij perſona cõſiſtere dicitur, l.Filius,ff.de inoff.teſt.pariter cum municipalibus magiſtratibus ſit conceſſum tutores dare d.l.Ius dandi, & ſi præſidis iuſſus exigatur;tamẽ illa tutoris datio in perſona municipalis magiſtratus conſiſtit, & competit iure magiſtratus. Idem Riminaldus ait,diuerſam eſſe rationẽ; quod filio ius adeundi pure competit,non ſub conditione,ſi pater iuſſerit. quare patre mortuo,vel filio ſui iuris effecto; hereditatẽ adire filio permittitur. Sed tutoris datio municipalibus magiſtratibus ſub cõditione concedebatur, ſi præſes iuberet; quæ conditio nil pñt l. Quæ ſub cõditione, ff.ſi qu's omiſ.cauſ.teſtã. Non recipio hãc ſolutionem;quia ratio,cur aditio in filij perſona poſita eſt,ea eſt;ꝗ aditio eſt facti l. Cõſilio in fine.ff.de cur.fur.& quæ facti ſunt à filio ad patrẽ non trãſeunt,§. Sed cũ factũ,inſt. de inutil.ſtip.id quoq; obtinet in tutoris datione, quæ facto potius quã iuri tribuitur,d.l.Conſilio,ff.de cur. fur.& ideo in perſona municipaliũ magiſtratuũ conſiſtet. Aliter ſoluo,& fateor in municipaliũ magiſtratuũ perſona ius dandi tutoris perſiſtere; ſed ĩtelligo quod ad ipſum factũ ꝙ ab eorũ perſona nõ recedit; vel ẽt ſi in eis poſitũ eſt ius dandi tutores tamẽ nõ ſequitur in eis id eſſe, iure magiſtratus,quod probari oporteret; ſed potius nominatim lege conſtitutione, vel ſenatus cõſulto, l.Muto,§.Tutoris datio,ff.
130 de tut. Contrariæ ſententiæ fuerunt,† Accurſius,Riminaldus ſenior, Seyſellus Decius Curtius,& Cagnolus;vt neq; olim, neque hodie tutoris datio iure magiſtratus competeret,neque poſſet mandari, &crebrior eſt hæc opinio, Adducitur pri
131 mum Vlpianus † l.Muto,§. Tutoris datio,ff. de tut. *Tutoris datio, inquit neq; imperij eſt,neq; iuriſdictionis;ſed ei ſoli competit,cui nominatim vel lex,vel ſenatuſconſultum,vel princeps dedit.*

Prima eſt ſolutio nonnullorũ aſſerentiũ
de ſentẽtia Accurſij l. 1 ff de tut. & cur.
Oldradi,Iacobi Arenẽſis,Bart.& Alber.
.§.Tutoris datio,& Balduini §. ſed hoc
iure,inſt.de Attil.tut.cum inquit Vlpia.
Tutoris datio neque imperij eſt,neque iurisdictionis
ſenſiſſe,id eſt,non competit alicui, cum
primũ habet imperiũ;neq; eſt iurisdictio
nis;pro neq; cõpetit alicui, quod habeat
iurisdictionẽ,ſed ei tantũ, cui nomina-
tim lex,ſenatuſcõſultũ,vel prĩceps dedit;
etiã ſi is nulla ſit præditus iurisdictione
vel imperio,vt copioſius hoc loco Rimi.
iunior expoſuit.Sed hęc ſolutio quod ad
Accur.Oldradũ,Iacobũ,Arenensẽ,Bart.
& Atberic.peccat,quod ipſi exiſtimarũt
tutelę dationẽ eſſe imperij,aut iurisdictio
nis,ſed nõ cõpetere alicui,ꝙ habeat impe
riũ,aut iurisdic. Sed ſi lex nominatim cõ
132 ceſſerit;verũ tamẽ id nõ eſt †tutoris datio
nẽ imperij eſſe.aut iurisd.; ſed potius ex
tra omne imperiũ,& iurisdictionẽ eſt, vt
Balduinus citato loco ſenſit & Gilottus
lib.de iurisd.& imp.2.cap.xiij.n.5. Nam
& parentes liberis dant tutores, inſt. de
tut.§.Permiſſum,& l.1.ff.eo.ij nihilomi-
nus omni iurisdictione carent.Dabant &
tribuni plebis tutorẽ ,inſt.de Attil.tut.in
initio,& etiã decuriones in municipijs l.
Vbi abſunt,ff.de tut.& cur & l. Decreto,
ff.qui pet.tut.quos ſine iurisdictione fuiſ-
ſe certum eſt. Neq; in tutore dando ius
dicitur;neq; igitur erit iurisdictionis,quę
à iure dicundo nomen ſibi vindicauit l.
1.§.1.ff.de ſuſp.tut.& ſæpius abſq; actore
& reo datur tutor;ſine quibus iurisdictio
nõ exercetur. Iure igitur iuniores exiſti-
mant,tutoris dationẽ neq; imperij, neq;
iurisdictionis eſſe,ſed nudæ cuiuſdã facul
taris. Alia quoq; de cauſſa hanc ſolutionẽ.
non recipio.nam etſi vera ſit eiuſmodi ex
plicatio §.Tutoris datio;tamen non tollit
argumentum.quo fuit probatũ, ſpeciali-
ter lege,ſenatuſconſulto,vel principis cõ
ſtitutione competere tutoris dationem.
Fuit ſecunda ſolutio Accurſij d.§. Tuto
ris datio,vt ſenſerit Vlpianus,tutoris da-
tionem non eſſe imperij, aut iurisdictio
nis tantum;cum neque ſit meri imperij,
neque iurisdictionis;ſed miſt imperij.
Omitto aliorum confutationes aſſerenti-
um à vero abhorrere hunc ſenſum,quod
addit illi §.dictionem Tantum, quæ vere
abeſt:& etiam quod cum ſimpliciter ne
get Vlpianus eſſe imperij, negaſſe vidẽ-
tur,vt neque meri,neq; miſti imperij ſit.
Peccat etiam hic ſenſus, quod paullo an
te oſtendimus, non poſſe tutoris datio-
nem imperio,aut iurisdictioni adſcribi;
ideo nedum mero, ſed neque miſto, &
etiam ſi hæc omnia eſſent vera, non eſſet
ſolutum argumentum; nam adhuc angu
ſte illud vrgeret,tutoris dationem ei ſo-
lum competere, cui nominatim dedit
lex. Denique non video quid poſſit com
mode reſponderi, niſi dicamus illud re-
ſponſum locum obtinuiſſe ante §. penul.
inſt.de Attil.tut.vbi fuit inductum, vt iu
re magiſtratus competeret tutoris datio.
133 Adducitur ſecundo loco † l. Nec man-
dante,ff.de tut.& cur. *Nec mandante præſide alius tutorem dare poterit.* Soluit Iaſon ſic ex
plicando; *Nec mandante præſide*, pro Non
mandante præſide,& ſine mandato præſi
dis alius tutorem dare non poterit: qua
interpretatione poſita,contraria ſententia
potius probatur.ſed cum hæc nõ ſit illius
reſponſi explicatio.ſed peruerſio quædã,
prætereo. Vnde verius huic argumento
reſponderem,vt antecedenti,huic reſpon
ſo locum eſſe ante Iuſtinianum,& §.pen.
inſt.de Attil.tut.quo fuit conſtitutum, vt
municipales magiſtratus poſſent dare tu-
tores. Tertio l.1.§.1.ff.de tut. & cur. dat,
ab his.ex oratione Diui Marci inquit Vl
pianus tutoris dationem legato procon
ſulis competere,ſi igitur ſpeciatim hoc eſt
proconſulis legato conceſſum;alijs igitur
eſt denegatum; alioquin fruſtra de pro
conſulis legato hoc eſſet conſtitutum; cũ
idem eſſet in alijs,quibus mandatur iuris
dictio.Mihi videtur hoc argumẽto dem õ
ſtrari potius tutoris dationẽ iure magiſtra
tus cõpetijſſe,& mandari eſſe permiſſum.
nam ſi in procõſulis legatũ tranſit, igitur
& in alios,quibus iurisdictio mandatur.
nã validũ eſt argumentũ à procõſulis lega
tis ad alios,quibus ab alijs magiſtratibus
mandata eſt iurisdictio,quo modo duxit
argumentum.Macer l. Cognitio, infra
eod. & Vlpianus l. 1.§.1.ff.de ſuſp. tut.
& ſenſit Alciatus lib. parad. 2. cap. 1.
Quarto magiſtratus iuſſu præſidis tuto
res creabant,l.Lucius 2.§.Cum in teſta
mento

mento.ff.de adm.tut.& §. Sed hoc iure,
inſt.de Attil. tut. igitur non ita ſimplici
ter eis competebat tutoris datio, neque
iure magiſtratus. Soluo præſidis iuſſum
non fuiſſe impedimento,quo minus iure
magiſtratus competeret; nam iuſſus eius-
modi erat,vt actum tribueret municipali
bus magiſtratibus,non præſidi,quia ſi pręſidi
tribueretur illa tutoris datio; vtique
poſſent municipales magiſtratus tutores
dare homines alterius municipij l.Diuus
Marcus.ff.de tut.& cur. quod tamen eis
non eſt permiſſum,d.l.Ius dandi.Quinto
tutela grauis cauſa eſt,cum ſit vis, atque
poteſtas in capite libero l.1.ff.de tut.& in
ſtit.eo. in initio,hac itaque ratione man-
dari non poterit. Cui argumento ego ſa-
tisfacio,licet tutela ſit vis,atque poteſtas
in capite libero; tamen eius grauitatem
non ex hac poteſtate æſtimari,ſed ex bo-
norum quantitate ex Iuſtiniano, §. pen.
inſt.de Attil.tut. ideo non eſt probatum
ſimpliciter tutelæ dationem eſſe grauem.
Quibus argumentis vtriuſque ſententiæ
reiectis; † videtur concludendum, tutelæ
134 dationem iure magiſtratus competere, &
mandari eſſe conceſſum. Nam à procon
ſulis legato,ad alios ducitur argumentũ
l.Cognitio,infra eod & l.1.§ 1.ff. de ſu-
ſp.tut.in legatũ procõſulis trãſit tutoris da
tio,l.1.§. Legatus, ff.de tut.& cur.dat.
ab his, & l.pen.ſupra de off.procõſ. igitur
& in alios, quibus mandatur iuriſdictio,
tranſit tutoris datio. Argumentor ſecun-
do loco ex l. Vbi abſunt,ff.de tut.& curat.
dat.ab his, vbi cum abſunt municipales
magiſtratus;decuriones tutores dare iu-
bentur,qui magiſtratus non ſunt. idem
probatur l.Decreto,ff.qui pet.tut.quo lo
co, Decreto decurionum etiam magiſtra
tus municipalis curator dari poteſt. Ter
tio ex Cod. Theod.l. vlt. in extremo de
tut.& cur.crean.lib. 3. Si mater ad ſecun
das nuptias tranſire voluerit; nec exſtet
alius legitimus tutor,Iudices,qui in pro-
uincijs iura reſtituunt,de alio ordine per
inquiſitionem dari minoribus defenſores
id eſt tutores iubebunt. Si iudices iubent
dari tutores: igitur mandant tutele datio-
nẽ Sed his reſpõderi poſſe arbitror quod
135 pertinet † ad l.1.§.Legatus & l.pen.ff. de
off.proconſ.dico legatum poſſe tutorem
dare,non quatenus procõſulis legatus eſt
& ex iuriſdictione quã mandatã ab eo ha
bet,ſed quatenus nominatim hoc conſti-
tutione Diui Marci Imperatoris id ei per
miſſum eſt: propterea non poteſt inferri
ad alios delegatos.& hunc ſenſum inueni
poſtea accõmodatum eſſe ad d.l 1.§. Le-
gatus ab Aldobrandino d.§. pen. inſt.de
Attil.tut.& fuit Accurſij d,l.pen.ſupra de
off.proconſ.non obſtat ſecundũ argumen
tũ de l. Vbi abſunt,quia fateor nõ ſolũ ma
giſtratus municipales; ſed etiam decurio-
nes in caſu abſentiæ magiſtratuũ poſſe tu
tores dare.ſed dico id eis,non iure magi-
ſtratus cõpetere,ſed quatenus ſpecialiter
aliqua lege,vel ſenatuſconſulto,aut princi
pis cõſtitutione id eis mandatũ eſt; quod
cõprobatur;quia ijs cõpetit,qui magiſtra
tus non ſunt,cuiuſmodi ſunt decuriones,
qui in magiſtratuũ numero nõ habentur,
vt adnotari poteſt l.Decreto decurionũ,
ff.qui pet.tut.propterea recte dicitur, §.
Tutoris datio. Tutoris datio neq; Imperij
eſt,neq; iuriſdictionis: quaſi non ideo cõ
petit alicui,quod habeat Imperiũ, vel iu-
riſdictionẽ.nã & decurionibus id eſt cõ
ceſſum;qui imperio carent, & iuriſdictio
ne. Tertium argumẽtũ ex l.3.C. Theod.
de tut.& cur.crean.deprompta ſoluo, &
dico præſides iubere dari tutores,ſed in-
telligi, vt dari iubeãt à magiſtratibus mu
nicipalibus;vel decurionibus. nã hic ſim
pliciter dicitur præſides iubere dari tuto
res.in alijs legibus citatis dicitur, iubere
id magiſtratibus municipalibus, & decu-
rionibus: igitur ita intelligenda,& ſupplẽ
136 da eſt d.l.3.quia †lex vna ſi ſimpliciter lo
quatur,& alia cũ aliqua qualitate.illa qua
litas intelligenda eſt in lege ſimpliciter lo
quente,ac eã declarat, Alb.Roſatus l. Si
quis in principio teſtamenti, 2. oppoſ.ff.
de leg.3.Mar.Soc.l.Cum filiofam.par.pri
ma n.46.ff.de leg.1.& l.Ex hac ſcriptura,
num.29.ff.de donat. Concludamus itaq;,
137 † vt alij quidam ſentiunt,tutoris dationẽ
neq; olĩ iure magiſtratus cõpetijſſe: quia
nominatim lege Attilia prætoris vrbano
& maiori parti tribunorũ cõpetebat, præ
ſidibus vero ex.l.Iulia & Titia,vt teſtis ẽ
Iuſtiniã.inſt.de Attil.tut.in initio. Sic ex

al ijs legibus, alijs quibusdã magiſtratibus competiiſſe veriſimile eſt. Hodie vero ſi pupilli facultates ſummam quingentorũ aureorum non excedant; nominatim ex Iuſtiniani conſtitutione defenſores ciuitatum cum religioſiſſimo antiſtite dant tutores §.pen.inſt.eod.tit.de Attil.tut. Cũ itaq; tutoris datio olim, vel nominatim tribueretur lege Attilia, vel Iulia, & Titia: hodie etiam ſi pupilli facultates ſummã quingentorum aureorum non ſuperet. ex conſtitutione Iuſtiniani ſpecialiter tributa ſit defenſoribus ciuitatum cum religioſiſſimo antiſtite; omnino ſequitur, vt ſpecialiter lege, vel conſtitutione dicatur cõpetere, & non iure magiſtratus, neq; poſſit mandari; vt hac l. 1.

Gloſ. in verbo fortiſſimum, obijcit l. 2. C. de cond. inſ. in qua argumentum à cõtrario ſenſu ſumi non permittitur, ſic in
138 ea Seuerus & Antoninus: † *Cum patrem familias fideicommiſſi nomine quod in diem certam reliquit, ita cauere præcepiſſe proponat: Si à marito non diuertiſſet iuriſdictionis originem perinde ſeruari æquum eſt, ac ſi nihil ſuper ea re ſcriptum fuiſſet. Nec exemplum legati, vel hereditatis, in quibus conditio diuortij nonnunquam remitti ſolet, huic rei comparandum eſt; cum abſurdum ſit, ideo perpetui edicti negligi formam; quia patris ſui voluntati non obtemperaretur.* Ad huius conſtitutionis intelligentiã præludij loco præfatur Decius, cum aliquod legatum in diem, vel ſub conditione eſt relictum, cautionem ab herede eſſe præſtandam de eo ſoluendo veniẽte die, vel cedente conditione, vt in tit. infra vt leg. ſeu fideicom. nom. cau. Eſt ſecũdo loco illud ſciendum, ſi mulieri ſit legatum relictum ſub ea conditione, Si à marito diuerteret, illud deberi etiam ſi nõ diuertat, l. Reprehendenda, C. de inſt. & ſubſt. & l. Sed neque, §. vlt. infra de vſ. & hab. Quibus ſic conſtitutis hæc eſt facti ſpecies de Accurſij, Bartholi, Baldi, Caſtrenſis, Alexandri, & aliorum plurium, & cõmuni ſententia Pater nuptam filiam heredem inſtituit, & fundum Titio in diem certam, vt poſt annum præſtandum reliquit, ac filiæ præcepit; vt ſi à marito non diuertiſſet, caueret de fundo tradendo Titio veniente die. Filia à marito non diuertit, cautionem tamen præſtare recuſabat, dicens ſe tali cautione eſſe exoneratam. Nam ſi nominatim ei eſſet iniunctũ, vt ſi diuerteret, non caueret; reiecta illa turpi conditione liberata eſſet à cautione d. l. Reprehendenda, C. de inſti. & ſubſti. & l. Sed neque, § vlt. infr. de vſ. & hab. idem itaque hoc caſu dicendum videtur. Dum enim præcipit, vt caueat, ſi non diuertet, igitur ſenſus eſt, vt non caueat, ſi diuertat, itaque à contrario ſenſu, videatur voluiſſe teſtator, vt non caueret, ſi diuerteret: & propterea perinde, ac ſi ita dixiſſet in ſenſu directo, liberata videbatur à cautione. Nihilominus contraria ſententia ibi ponitur: quoniam ex eis verbis, vt caueat ſi non diuerteret, non eruitur, igitur ſi diuerteret, voluit, vt non caueret. Turpis enim eſſet ea conditio, propter quam turpitudinem à cõtrario ſenſu nõ dicitur ibi argumentum, ſic Accurſius, & Caſtrenſis d. l. 2. Barth. & Alex. & alij hoc loco. Sed hunc ſenſum inquit Decius d. l. 2. aduerſari, qua expreſſim eſt conſtitutum, diſpoſitionem d. l. Reprehendenda, ibi non obtinere: cum inquit. *Nec exemplum legati, vel hæreditatis, in quibus conditio diuortij nonnunquam remitti ſolet, huic rei comparandum eſt.* igitur etiam ſi teſtator expreſſim dixiſſet, vt non caueret, ſi diuerteret, cautio nõ remitteretur. ſic cenſuit ſumi ex ea conſtitutione argumentum à contrario ſenſu, ſed ideo ibi eſſe præſtandam cautionem, quod non potuit eam remittere teſtator. etiã ſi expreſſim id iuſſiſſet. Improbati nominis doctor in additamento Decium reprehẽdit, quod tunc ſi expreſſim id cautũ eſſet, remitteretur cautio: quod ego comprobo l. Scire, C. vn. ī poſſ. leg. vbi à teſtatore hæc cautio remitti conceditur. Hunc communem ſenſum alia via ego conuello; quod ibi ſumitur argumentum à contrario ſenſu quod ad voluntatem teſtatoris Cum dicat Seuerus: *Cum abſurdum ſit, ideo perpetui edicti negligi formam, quod patris ſui voluntati non obtemperaretur.* mulier itaq;, quæ nõ diuertit, patris voluntati dicitur non obtemperaſſe. patris igitur voluntas erat, vt diuerteret, & ex conſeq: ẽti non caueret. Ratio tantum eſt inueſtiganda cur nihilominus eſt cautio præſtanda.

139 Secundus fuit ſenſus † Petri Alberici, & Decij hoc loco duo aſſerentium, alterum eſt ſumi eo loco argumentum à contrario ſenſu, ſed non habere effectum. Nam ea verba, vt caueret, ſi nō diuerteret; in ſenſu directo nihil moliuntur: cum etiam ſi nihil eſſet cautum, cautio eſſet præſtanda iure communi: poſtquam in diem erat legatum relictum, infra vt leg. ſeu fideicom. nom. cau. vt igitur ea teſtatoris verba aliquid indicant; intelligere debemus, teſtatorem à contrario ſenſu voluiſſe, vt non caueret filia, ſi à uiro diuertiſſet. Ratio autem cur non habeatur ratio argumenti à contrario ſenſu ea eſt; etiam ſi expreſſim à teſtatore eſſet diſpoſitum, vt non caueret, ſi diuerteret; non ſeruaretur, & ca uere deberet: quia ceſſat in ea conſtitutione diſpoſitio l. Reprehēdenda, multo igitur minus remitti debet cautio; cum id inducitur à contrario ſenſu. Alterum quod inquiunt, eſt; ceſſare hac ratiocinatione l. Reprehendenda: nā bifariam adijci poteſt conditio diuortij, vno modo cum adijcitur legato, ac legati ſubſtantiæ; vt relinquo Caiæ centum, ſi à marito diuertat; & tum locus eſt l. Reprehendenda, & reiecta conditione, ſoluitur ei legatum: alio modo adijcitur conditio non legato, ſed eius cautioni, & cuidam qualitati, vt relinquo Titio centum Kal. Nouembris, & vt caueas de ſoluendo, ſi à marito non diuertas. tum ceſſat l. Reprehendēda. Differentiæ ratio ea eſt, quod primo caſu cum reijcitur conditio, ſolum contra teſtatoris voluntatem fit; ſed ſi cautio reijcitur, & contra teſtatoris fit voluntatem, & aduerſus legis conſtitutionem. Hunc quoque ſenſum ego confuto: quia primum peccat: dum voluit non obſeruari; quod per contrarium ſenſum inducitur in d. l. 2. cū dicat Seuerus: *Cum abſurdum ſit, ideo perpetui edicti negligi formam: quia patris ſui voluntati non obtemperaretur.* à contrario ſenſu ſenſit Seuerus, ſi patris voluntati obtemperaret filia, à marito diuertendo; non eſſe abſurdum edicti perpetui negligi formam, & cautionem non præſtari, & ita haberet effectum, quod per argumentum à contrario ſenſu ſumitur: deinde erat hic ſenſus, dum inquit, argumenti à contrario ſenſu rationem non haberi; quod etiam ſi in ſenſu directo id eſſet diſpoſitum, non obſeruaretur; quia cautio remitti nō poteſt: nam hoc falſum eſt, & cautio remitti permittitur d. l. Scire, C. vt in poſſ. legat. Neque ſubſiſtit Decij ſolutio aſſerentis, remitti poſſe cautionē; cū teſtator diſponit, vt d. l. Scire, ſed hic loquitur ſub conditione, & conditio nō diſponit, l. Si quis ſub conditione dando rum decem, & infra ſi quis omis. cauſ. teſt. nam primum Decius ſibi ipſi parum eſt conſtans, & paullo ante dixerat, ideo argumenti non haberi rationem, quod ſi expreſſim id eſſet diſpoſitum, non obſeruaretur: nunc vero vt occurrat l. Scire, fatetur expreſſim remitti poſſe cautionem; ſed hic non remitti, quod ſub conditione locutus eſt Seuerus. Deinde quod dicit hic cautionem remitti non poſſe, quod ſub conditione locutus eſt Imperator, & conditio non diſponit, verum id eſt non exſtante conditione; ſed ea exſtāte bene diſponit, & purum reddit actum l. Cedere diem, ff. de verb. ſign. & tot. tit. ff. de cond. & demonſt. quinimo etiam à contrario ſenſu in conditionibus inducitur diſpoſitio l. Pecuniam quam, ff. Si cert. pet. & l. Aliquādo, ff. de cond. & demōſt. Peccant quoque hi in ſecundo pronunciato, dum differentiam conſtituunt, an conditio diuortij ſubſtantiæ legati adijciatur, vel qualitati. quod cum legati ſubſtantiæ conditio diuortij additur, & remittitur, tantum aduerſus teſtatoris voluntatem fit: cum vero cautioni, & aduerſus teſtatorem, & legem. Nam in caſu noſtro ſi remitteretur cautio ſi diuortium fieret, non contra teſtatoris mentem eſſet, ſed ſecundum eam; vt paullo ante dixi, & mox demonſtrabo. Nec repugnaret legi cum lex permittat remitti poſſe à teſtatore ſatiſdationem d. l. Scire.

140 Tertius eſt ſenſus † Ricardi Malumbri aientis, argumentum à contrario ſenſu eo loci non ſumi, quoniam non ſequitur voluit teſtator, vt caueret mulier, ſi non diuerteret: igitur ſi diuerteret, voluit, vt non caueret: ratio eſt, quod inter præceptum de cauendo, & non cauendo exſtat medium quod eſt. Non præcipio, & in contra-

contrarijs habentibus medium nõ dedu-
citur argumentum à contrario ſenſu ſed
hic ſenſus orietur. Præcipio vt caueas, ſi
non diuerteris: igitur ſi diuerteris, nõ præ
cipio. Non recipio hunc ſenſum, quoniã
ponit teſtatorem dixiſſe, Præcipio; & hoc
verbo vere non conſtat fuiſſe vſum; &
quod verbum protulerit, ignoramus; de-
inde etiam ſi ſic dixiſſet, adhuc ſumi de-
beret argumentum à contrario ſenſu. nã
etiam in contrarijs; inter quæ eſt mediũ,
ſumitur argumentum à contrario ſenſu
l. Cum lex, ſupra de leg. & ſuperius plu
ribus oſtendi.

141 Denique circa ſenſum † d.l.2. de quat
tuor perquirendum puto; alterum eſt, an
teſtatoris voluntas fuerit, vt diuerteret
mulier, & ita ſumatur argumentum à cõ
trario ſenſu voluntatis teſtatoris; alterum
eſt, an in d.l. ponatur, mulierem diuertiſ-
ſe; tertium eſt, an ſi diuertiſſet, remitteretur
tur ei cautio; vt ſumeretur argumentum
à cõtrario ſenſu, quod ad iuris effectum:
poſtremo quæ ſit varietatis ratio inter l.
Reprehendenda, & l. noſtram: cum in l.
Reprehendenda mulier reiecta turpi cõ
ditione diuortij acquirat hereditatẽ; ſed
in hac l.2. ſi non diuertit mulier, non ha-
142 bet legatum. Quod ad primum † ſentio,
quidquid contra dixerit. Ioannes Bolo-
gnetus, patrem ea mente fuiſſe, vt filia di
uerteret: quod primum probatur illis ver
bis. *Nec exemplum legati uel hereditatis, in quibus
conditio diuortij nonnunquam remitti ſolet, huic rei
comparandum eſt*, ex quibus conſtat voluiſ-
ſe impp. hic adeſſe conditionem diuortij;
ſed non remitti; vt remitti ſolet in lega-
to, & hereditate. Cum itaq; adſit condi-
tio diuortij, neceſſe eſt, fateamur patrem
voluiſſe, vt filia diuerteret, alioquin con-
ditio diuortij non adeſſet: & hoc vt di-
uortij conditio interpoſita ſit, eſſe nequit
niſi per argumentum à contrario ſenſu
voluntatis teſtatoris. Eadem opinio pro-
batur illis verbis: *Iuriſdictionis originem perin-
de ſeruari æquum eſt, ac ſi nihil ſuper ea reſcriptum
fuiſſet.* id eſt, caueri debet, vt in edicto
perpetuo cautum eſt; ac ſi nihil de ea re,
& cautione dixiſſet teſtator. vnde Seue-
rus, & Antoninus pro certo ponunt vo-
luiſſe teſtatorem, vt non caueret mulier;
ſed hanc teſtatoris voluntatem non eſſe
obſeruandam: ſed edicti perpetui origi-
nem; quæ ſancit cautionem eſſe pręſtan-
143 dam. Sentio † in ſecunda difficultate; fi-
liam non diuertiſſe: quia in verſ. Cum ab
ſurdum, dicitur non obtemperaſſe volun
tati patris; patris autem voluntas, vt oſtẽ
di, erat, vt diuerteret: igitur ſequitur, vt hic
non diuertiſſet. Tertiam accipio difficul
144 tatem †, & dubio procul arbitror, ſi mu-
lier diuertiſſet, remiſſam fuiſſe cautionẽ,
& quod ad iuris effectum ductum fuiſſe
argumentum à cõtrario ſenſu. Nam duo
145 ſunt, † quæ actum quemlibet efficiunt;
voluntas, & poteſtas. cap. Cum ſuper, de
off. deleg. Bal. l.2. num. 8. C. comm. de
leg. & Rol. cons. 39. num. 21. lib. 1. Sed
hic patris voluntas erat, vt non caueret, ſi
diuerteret; vt paullo ante oſtendi. interue
nit etiam facultas à lege conceſſa remittẽ
di eam cautionem: nam poteſt à teſtato-
re ea cautio remitti, d.l. Scire: Igitur ſi di
uertiſſet, opus non fuiſſet præſtare cautio
nem, quam teſtator, & voluit, & potuit re
ijcere, & hoc modo depromptum erit ar
gumentum à contrario ſenſu, quod ad iu
ris effectũ. Perpendo ſecundo loco vers.
Cum abſurdum ſit: inquiunt impp. *edicti perpe
tui negligi formam* id eſt, cautionem nõ prę-
ſtari, *quid patris ſui uoluntati non obtemperatur*:
igitur ſi patris voluntati fuiſſet obtempe-
ratum, abſurdum non fuiſſet edicti perpe
tui negligi formam, & cautionem nõ præ
ſtari, & hoc ab alijs non fuit conſideratũ.
146 Venio ad quartam difficultatem, † & hãc
affero varietatem inter l. Reprehenden-
da, & l. noſtram, quę erit ratio decidendi
verſ. Nec exemplum legati, &c. In l. Re-
prehendenda, in qua eſt relicta hereditas
ſub cõditione, ſi à marito filia diuerteret,
reijcitur illa cõditio diuortij, ac à teſtato-
re non eſſet adiecta, & ideo remanet he-
reditas pure relicta; mirum itaque non
eſt, ſi ſpreta diuortij cõditione debeatur.
Sed in l.2. de cond. incerr. cum dixit te
ſtator, ſi non diuertas, caueas: & mulier
non diuertit; perinde eſt etiam, ac ſi nihil
de ea cautione non præſtanda locutus
eſſet teſtator: ſed ſi nihil de ea re ſcripſiſ
ſet teſtator; cautio eſſet etiam interponẽ
da ex forma edicti perpetui: quia ſub in
grede

grederetur lex, quæ iubet, cum legatum eſt in diē,vel ſub cōditione relictum, cautionem eſſe præſtandam de ſoluendo legato,cedente die, vel exiſtēte conditione,ff. & C. vt leg. ſeu fideicomm. nom. cau. propterea omnino adhiberi debet cautio. Quæ ratio reddita fuit ibi *Iurisdictionis originem perinde ſeruari æquum eſt,ac ſi nihil de ea re ſcriptum fuiſſet.* Itaque non reijcitur cautio ex teſtatoris voluntate; quia ei nō fuit obtemperatum; vt in verſ. Cum abſurdum. neque à lege remittitur:quia abſurdum eſt edicti perpetui negligi formam contra teſtatoris voluntatem. & in hunc modum ſit expoſita celeberrima l. 2.C.de cond.inſert.

Actum eſt ſupra de argumento à contrario ſenſu in legibus : vbi illud admitti ex communi doctorum,& noſtra ſententia concluſimus:nunc videndum eſt, quibus etiam alijs in locis idem argumentū permittatur; Alex. Iaſ. Orianus.Cagn.& alij hic,Fel. cap. Significaſti,num.12. de for.cōpet.&Rom.cōſ.399.Vt pręſens cōſultatio cum alijs adductis à Riminaldo
147 iuniore hoc loco ſentiunt, † in vltima voluntate validiſſimum eſſe argumentum à contrario ſenſu:qui a legatum pure datū ſi ſub conditione adimatur,ſub contraria conditione datum intelligitur, l. Si legatum pure,& l. Legata inutiliter, infr. de adim. leg. l. Si poſt mortem,§. 1. infr. de leg. 1.l. Aliquando, infr. de cond. & demonſtr. l. Quod pure, infr. quand. dies leg. ced. & l. Si quis ita libertatem,§.vlt. infr. de ſtatu lib. Sed Caſtrenſis,& Alexander l.Si mihi,& tibi,§.In legatis,infr. de leg.1.negant,in his legibus ſumptum eſſe argumentum à contrario ſenſu;dicūt enim verum eſſe, legatum pute datum ſi ſub conditione adimatur, ſub contraria conditione datum videri;ſed hoc nō euenire vi. & poteſtate argumenti á contrario ſenſu:quia inducta ad diminutionem non debent inducere incrementum,l.Legata inutiliter,infr. de leg.1. ſed debebitur legatum ſub contraria conditione vi, & poteſtate primi legati pure dati : quod cum fuit poſtea ſub conditione ademptum,ea deficiente debebitur legatū virtute primi legati pure dati, cui derogatū non videtur: cum conditio, ſub qua fuit ademptum,non exſtiterit. Aduerſus quā opinionem excitat difficultatem Decius ex l.Si legatum pure,de adim. leg. vbi legatum pure datum ſi ſub conditione adimatur, ſub contraria conditione videtur datum: igitur legatum quod erat purum, redditum eſt cōditionale,& ad heredem non transfertur. ex quo intelligitur hoc non eſſe ex poteſtate primi legati; quia eſſet purum,& ad heredes tranſiret l. vn. §.1.C.de cad.toll.& cum l. Si legatū pure,conuenit l.Si quis ita libertatem,§.vlt. de ſtatu lib.cum alijs paullo ante citatis. Nittitur Decius diluere hanc difficultatē, aiens cum legatum purum fit conditionale,& ad heredem non transmittitur, hoc neceſſario ſequi ex ademptione ſub conditione: attamen debetur ex vi primi legati puri non exſtante conditione,nō virtute ademptionis ſub conditione : quia ademptio conditionalis non inducit legatum ceſſante conditione:cum inducta ad vnum finem,& ad diminuendum;non pariant finem contrarium, & incrementum, l.Legata inutiliter,infr. de leg.1.& l.Legata inutiliter, de adim. leg. Sed potius ceſſante conditione, ſub qua erat legatū ademptum, remanet legatum in priore ſtatu,vt erat ante conditionalem ademptionem; itaq; debebitur ex vi primi legati,& hocmodo Decius tuetur Caſtrēſem & Alexandrum l. Si mihi,& tibi,§.In legatis, de leg.1,Cagnolus hoc loco num. 121. tuetur communia improbans Decij ſolutionem : nam l. Si legatum pure, de adim.leg. cum ſimilibus,adnotatur legatum pure datum, & ſub cōditione ademptum;ſub contraria conditione videri datum. verbum *Datum*, oſtendit nunc eſſe datum propter ademptionem ſub conditione, non vi primi legati pure relicti. Secundo loco,vt inquit Barth.l. Si pater familias teſtamento,ff.de her. inſt. Soc. & Rimin. d. l. Si mihi, & tibi,§. In legatis, de leg.1.ademptio legati ſub conditione facta adijcit cōditionem legato prius dato,vt aperte dictum eſt l. Si quis ita libertatem,in fine,ff,de ſtatu lib.cum itaq;ademptio conditionem adijciat; ex illa ademptione debetur legatum.

Duo

Duo ſunt de hac re perquirenda; alterum eſt, an in his legibus, quod ſub cōtraria conditione inducitur, ſit per argumentum à contrario ſenſu; vel vi primi puri legati: alterum, an argumentum à cō trario ſenſu in vltimis voluntatibus habeat locum, quamuis per has leges non probetur. Circa primam difficultatem
145 † ſum in media quadam noua opinione; vt in ſupra citatis legibus illud, quod pure erat datum, ſi adimatur ſub conditione, deberi ſub contraria conditione virtute primi legati pure relicti, ſed qualitatē recipientis à conditionali ademptione. Quæ opinio probatur l. Si quis ita libertatem, § vlt. ff. de ſtatu lib. vbi Iulianus. *Namq; ademptio libertatis, vel legati ſub conditione facta incipit conditionem contrariam legato, uel libertati, quæ prius data erat iniecisse.* Quatenus ait ademptionem ſub conditione factā adijcere contrariam cond tionē legato prius facto; colligitur, remanere legatum pure datum; ſed conditionem recipere ab ademptione conditionali. itaq; debebitur legatum vi legati pure dati; ſed nunc ſub conditione erit debitum. Ratio hæc eſſe
146 videtur, † quod ſi lego tibi pure centum, & lego Sempronio ſub conditione; ſi nauis ex Aſia venerit, alia centum. hæc differentia inter legatum purum, & conditionale eſſe videtur; quod ea centum tibi pure legata, legata videntur in duplici caſu: ſiue nauis ex Aſia venerit, ſiue non venerit, & ideo ſtatim peti poſſunt, §. Omnis, inſt. de verb. oblig. propterea, ſi quę tibi pure legaui, adimo ſub conditione, ſi nauis ex Aſia venerit, tibi debebuntur ſub contraria cōditione. s. ſi nauis ex Aſia non venerit, nam antea per illud purum legatum vtroq; caſu ea debebantur; ſiue veniſſet, ſiue non veniſſet nauis ex Aſia. nunc igitur cum ex his duobus caſibus vnus ſit ademptus, ſi nauis ex Aſia venerit, remanet alter, ſi nauis ex Aſia non venerit. & ita debebitur legatum ex vi, & poteſtate legati pure dati. Neq; obeſt d. l. Si quis ita libertatem, §. vlt. in quo ſcripſit Iulianus, *Incipit legato conditionem contrariam iniecisse* & ita innuere videtur, illam non contineri in legato puro. nam quod adijcitur, nouum eſſe exiſtimatur, l. 1. §. Si quis ſimpliciter, verſ. Cum adijcitur, ff. de verb. oblig. Quia respondeo, cū erat legatum pure datum; vtrumq; caſum, & vtramq; conditionem ſiue nauis ex Aſia veniſſet, ſiue non veniſſet ſuiſſe comprehenſam; non ſeparatim, ſed confuſe. ideo cum vna ex illis adimitur; remanet legatum ſub altera conditione diſtincte. & vt ſummatim dicam, legatum pure datum debetur ſub vtraq; conditione nō formata; & ideo purum dicitur. ſed ſi adimitur ſub conditione formatur contraria conditio. Secundo loco eamdem opinionē comprobo l. Legata inutiliter, de adim. leg. vbi ſi quod inutiliter erat pure legatū, adimatur ſub conditione, non debetur ſub contraria cōditione ſi per cōditionalē adēptionē ſub cōtraria cōditione induceretur legatū; vtiq; deberetur legatū, etiā ſi legatum pure datum erat inutiliter factum. cum igitur non debeatur, argumento nobis eſt, cum legatum pure datū adimitur ſub conditione, deberi ſub conditione, deberi ſub contraria conditione virtute primi legati pure dati; & ideo in eo caſu; quoniam legatum pure datum erat inutiliter factum, per ademptionem ſub conditione non debetur ſub contraria conditione. Tertio deberi virtute legati pure dati oſtēdo l. Pecuniam, quam, infr. ſi cert. pet. in qua eſt conſtiturum, vt ſi pecuniam, quam mihi pure debebas, iuſſu meo promiſerit Attio ſub conditione; in eo ſtatu eſt obligatio, ac ſi ſub contraria conditione mihi ſpopondiſſes: ſed ſi non extitit conditio, ſub qua Attio promiſiſti, mihi eam debebis perinde, ac ſi nulla ſtipulatio interueniſſet. igitur pecuniam mihi pręſtare teneberis ex vetere cauſſa, non ex noua ſtipulatione ſub conditione, alioquin cum non extitit cōditio nō deberetur pecunia, ac ſi nulla ſtipulatio interueniſſet, & miror hāc legem non eſſe ad id à noſtris perpenſam. hoc modo partim ſit defenſa opinio Caſtrenſis Alexandri, & Dec. ij, partim vero nouo modo declarata. Duo argumenta Cagnoli, commode poſſunt diſſolui ex eis, quę in primo noſtro argumēto diximus.

Alterum, quod erat explicandum, an argumentum à contrario ſenſu locum ſibi vin

bi vindicet in vltimis volũtatibus, Alex. Iaſ.
Seys. Cagn. & Rimin. hoc cõcedũt: adducit
Iaſon hãc rationẽ, quod in teſtamẽtis latior
interpretatio fieri debet, quam in cõtracti-
bus, l. In teſtamẽtis, infr. de reg. iur. ſed in cõ
tractibus noſtri permittũt argumẽtũ à cõtra
rio ſẽſu; multo itaq; magis habebit locũ in
vltimis volũtatibus. Orianus reſpõdet, & Ri-
min. iunior replicat. Ad rẽ hanc vere nõ atti
net l. In teſtamẽtis. vt quilibet per ſe poterit
intelligere. attamen à cõmuni ſententia non
erit aliquo modo recedendũ: quia à cõtracti
bus ad vltimas voluntates ducitur argumen
tũ, l. Seruũ filij, §. Eũ, qui chirographũ, infr.
de leg. 1. Ratio præterea, cur in legibus per-
miſimus argumẽtũ à cõtrario ſẽſu, eſt; quod
ſi vna qualitas cauſſa fuit diſpoſitionis, cõtra
ria qualitas erit, & cauſſa contrariæ diſpoſi-
tionis; cũ cõtrariorũ cõtrariæ ſint cauſſæ l. 1.
iuncta gloſſa, C. de furt. & quod molitur ꝓ
poſitũ in propoſito, idẽ efficiet oppoſitũ in
oppoſito l. vlt, §. vlt. infr. de leg. 3. hæc autem
ratio viget quoque in vltimis volũtatibus;
igitur & in eis locus erit argumẽto à contra
rio ſenſu. hanc quoque ſentẽtiã optime pro
bari putant, l. Quibus diebus, §. Quidã Ti-
tio, infr. de cond. & demonſtr. vbi veriſſime
cõmmunis opinio demonſtratur.

Eſt etiam locus argumento à contrario
251 ſenſu † in contractibus: vt hic ſenſerunt,
Alexand. Iaſ. Dec. Curt. Cagn. Bononien-
ſes, & vterq; Riminaldus hoc loco, Fel. cap.
Significaſti num. 10. de for. cõp. Affl. decis.
298. & alij multi mouentur potiſſimũ l. Pe-
cuniam, quam, infr. Si cert. pet. de cuius ſen
ſu ſupra diſſerui; ideo nunc conſulto relin-
252 quo; citant etiam † l. Inter ſocerum, §. Cum
inter, infr. de pact. dot. *Si inter patrem puellæ*, in
quit Papinianus; *& generum conuenit; ut in matri-
monio ſine liberis defuncta filia, dos patri reſtituatur, id
actum inter contrahentes intelligi debet, ut liberis ſuperſti
tibus defuncta filia dos retineatur.* à contrario ſen-
ſu duxit argumentum Papinianus; vt ſi non
exſtantibus filijs dos reddi debeat; illis ex-
ſtantibus non reddatur, quod ibi adnota-
uit Baldus. Sed Bal. l. Obſeruare, §. Profici-
ſci, q. 3. ſupr. de off. procons. ait ideo §. Cũ
inter, à contrario ſenſu ſumi argumentum,
quod in ſenſu directo illa conuentio inanis
erat, & nihil moliebatur. nam abſq; illo pa-
cto filia in matrimonio ſine liberis defuncta
dos ad patrem reuertiſſet l. Dos à patre, C.
ſol. matr. vt igitur aliquid noui illa conuen-
tio adducat; actum videtur à contrario ſen
ſu, vt liberis ſuſceptis, & ſuperſtitibus mor-
tua filia, dos non reſtituatur. Cum qua Bal-
di intelligentia, Soc. cons. 278. num. 3. lib.
2. Dec. & Cagn. hic conuenerunt. Solutio
à Riminaldo iuniore allata inanis mihi vide
tur; cũ ait, nõ poſſe dici illam cõuẽtionẽ fuiſ
ſe ſuperuacaneã. nã tũ eſſet ſuꝑuacanea, cũ
ea nõ facta idẽ effectꝰ ſequeretur; & eſſet ex
preſſa ea cõuentio eo modo, quo tacite ine
rat, l. 3. infr. de leg. 1. Sed alio modo fuit ex
preſſa. nã iure cõmuni in omnẽ caſum erat
puiſum, vt dos à patre ꝓfecta ad patrẽ reuer
teretur l. Dos à patre, C. ſol. matr. nunc ve
ro in vno caſu tantum, ſi ſine liberis in ma-
trimonio decedat filia. Non tollit hæc ratio
cinatio Baldi, Socini, Decij, & aliorum ſen-
ſum. quia nõ poterit infitiari Rimin. illud pa
ctũ in ſenſu directo, vt fuit interpoſitũ, nihil
operari, & ſat eſt, ſi diſpoſitio nihil moliatur
in eo, de quo agitur, licet in alijs operetur.
Dec. conſ. 626. Ad dubiũ, nu 6. Ego alia via
conuello Baldi, eiusq; ſectatorũ ſensũ; quod
mens patris, & generi paciſcentiũ nõ ex eo
ſumitur, quod in ſẽſu directo nihil adducãt
noui, quod non eſſet antea iure cõmuni cõ
ſtitutũ; Sed quoniã pater, & gener ea mente
videtur fuiſſe; vt quemadmodũ illa qualitas
tẽpore mortis filiæ interueniret, id eſt, quod
liberis careret, tũc dos ad patrẽ reuertere-
tur, à quo fuit profecta d. l. Dos à patre; ita
cũ cõtraria qualitas mortis tẽpore intercede
ret, ꝙ ſuperſtitibus liberis decederet filia, ꝓ-
pter contrariã qualitatẽ contrarius effectus
haberet locũ; vt dos non redderetur, ex regu
la adnotata l. 1. cũ gloſſa, C. de furt. hæc ita-
que fuit decidẽdi ratio, ex qua improbatus
manet Bal. cũ Decio, & defenſa communis
ſentẽtia; vt §. Cũ inter demõſtratur, in cõtra
ctibus fortiſſimũ eſſe argumẽtũ à cõtrario ſẽ
ſu. In cõtractibus etiã ꝓcedere hoc argumẽ
tum demonſtrat Iulianus l. Eum, qui ita, §.
Qui decẽ, ff. de verb. oblig. in quo conſti-
tuit; vt qui ſtipulatur decem quoad viuet, pa
ctus videatur, ne poſt mortem eã decem pe
ti poſſint, quod eſſe nequit niſi ꝑ argumẽtũ
à contrario ſenſu, & hoc reſponſum citauit
Corneus cons. 49. num 6. lib. 2. Et non eſt
ambigendum in contractibus validiſſimum

eſse hoc argumentum;& omiſſis eis,quę cęteri adducunt; dico id probari l. 1. 2.& toto tractatu,ff.de in di.add. vbi adnotatur,ſi vēdo tibi rem cum pacto in diem addictionis: vt vendo tibi fundum centū aureis,niſi alius intra Kalendas proximas meliorē conditionem attulerit:vel ſit tibi ille fundus cētum aureis vēditus,ſed à venditione diſcedatur, meliore cōditione allata.ſēſus eſſe videtur. vt non allata meliore conditione,nō recedatur à priore emptione.& l. 1. 2. & tot. tit. ff. de leg.cōm.Si vendo tibi fundū ea lege,vt ſi intra Kalēdas proximas ꝑtiū nō ſolueris, ſit inēptus;ſenſus eſt;vt ſi obtuleris,ſit emptus; & pro ēpto habeatur.Sēper itaq; ꝓcedet ibi argumētū à cōtrario sēſu.Hęc regula declaratur †habere locū,ſi modo in caſu cōtrario vigeat cōtraria ratio;quod ſi eadē militaret ratio,vel maior;quæ eſſet in caſu expreſſo; tūc 155 in cōtrario caſu non cōtraria diſpoſitio vigeret,ſed eadē,quę eſset in caſu directo expreſſo; Bal. l. Apud antiquos,nu.8.C.de furt. per l. Si extraneus,ff.de cond.ob cauſ. & hic ſecutus eſt Cagnolus nu. 127.& ante Cagnolū Decius cons. 216. Viſa tranſactione, nu. 6.& cōſ. 232. Dura admodū,nu.6.vnde quā nis qui vnū includit, aliud excludere dicatur,& è cōtrario,l. Cū prætor,infr.de iud.& l. Maritus, C.de procur.tamē ſi eadem ſit ratio, qui vnū includit, aliud etiam nō expreſſum exiſtimatur etiam voluiſſe includere,vt egregie idē Bal.expoſuit l. 1.C.de diu.reſcr. Sed in hac declaratione argumenti à cōtrario ſenſu in contractibus,duo animaduertēda eſſe cenſeo.alterū eſt † l.ſi extraneus,nō probari Baldi declarationē.nā ibi qui dotē dederat,pactus erat,vt quoque modo matrimoniū eſſet finitū,dos ei redderetur; & dicitur,ſi nuptiæ non fuerint ſecutæ, adhuc ei dotē eſſe reddēdā,& in hoc caſu dotatorem ibi etiam proſpexiſſe.Qui caſus non eſt cōtrarius ei,qui fuerat cōpręhenſus. Nam ea locutio, *Quoquo modo matrimonium eſſet finitum*,ita interpretatur, vt ſi matrimoniū eſſet contra 156 ctum.& poſtea quocunque modo finitum, dos redderetur dotatori. Priuatio enim habitum anteceſſiſſe ponit l. Decem, infr. de verb. oblig. ideo dici nequit,matrimonium eſſe finitum,niſi antea fuerit contractum, & hoc etiam declarauit Vlpian. in hæc verba: *Quia de his caſibus ſolummodo fuit conuentum, qui matrimonium ſequuntur*, & cum argumentū à contrario ſenſu ad verborum limites ſumi debeat,vt adnotabat Butr. cap. Cum Apoſtolica,in vltimo pronuntiato,de his,quæ fiunt à præl. Dec.& alij in hoc reſponſo;ſi ita ſumatur,proculdubio d.l. Si extraneus, recte ducetur argumentum á contrario ſenſu hoc modo. Si matrimonium quoquo modo erit finitum,dos reddatur.id eſt, ſi matrimoniū erit contractū, & aliqtto modo diſſolutum, dos dotatori reſtituatur:à cōtrario ſenſu ſequitur;vt ſi matrimoniū erit contractum, & nullo modo diſſolutum,dos non reddatur; & ita optime erit ſumptū argumentū à contrario ſenſu,quod Bal.& aſſeclæ nō animaduerterunt. Aliud etiam animaduertendū puto,ſi quando in caſu contrario eadē militet ratio,quę in caſu expreſſo viget,vt ſi ita ponamus eſſe † in cons. 216. Decij, tum ceſſare argumentum à contrario ſenſu: nō quod verè ceſſet;ſed quod non ad'untapti,&idonei termini ad pariendum argumentū à contrario ſenſu Nos enim ſupra cōcluſimus ex hoc reſponſo verſ. Si proficiſcatur,& l. Conuenticula, C.de epiſc.& cler. argumentum à contrario,sumi oportere à contrario sēſu illius qualitatis,quæ cauſſa ſit diſpoſitionis; ſed cum eadem ratio in contrario viget, nō poterit dici illam qualitatē,quæ fuit expreſſa in ſenſu directo, à qua quis vult ſumere argumentum à contrario,& non poteſt,fuiſſe cauſſam diſpoſitionis; & hac de cauſſa ceſſabit argumentum. & ſic euenit in conſilio Decij 216. num. 6. Vel illa,quæ ponuntur eſse contraria, non ſunt verè contraria, vt in cons. 232. num. 6. neceſsariæ,& vtiles impenſæ contrarię non ſunt de eiusdem Decij ſententia; cum neceſsariarum impenſarum vocabulo ſæpe vtiles contineantur, ex lata ſignificatione;vt ex Abbate Butrio, & Imola probare nixus eſt ibidem Decius: vel erunt diuerſæ non contrariæ: vel exæquatæ.

Eadem methodo † & in ſententijs validum erit argumentum à contrario ſenſu. Innoc. cap. Ex inſinuatione, in fine, vers. Item ſi ponamus, de procurat. in quem ſenſum citauit eum Baldus, & ſecutus eſt l. Tale pactum, §. Qui procurauit, quæſt. 17. infr.de pact. & vtrumq; ſequitur Rom. cōs. 115. Viſo compromiſſo,num. 3. verſ. Igitur à con-

à contrario ſenſu,& cōſ.399. Vt præſens
cōſultatio,num5.Ias.& alij hic; quod ar
157 gumentum probari putant † l.Pōponius,
§.Sed & is,§. de procur.& l. Si inter me,
& te,ff.de except. rei iud.quibus in locis
conſtitutum eſt,ſi iudex pronuntiat, rem
meam eſſe, ſimul videri pronuntiaſſe nō
eſse tuam,quod eſt per argumentum à cō
trario ſenſu; ad quod perpēdit Rim. iun.
ea verba; *Quia eo ipſo,quod meam eſſe pronuntia
tum ſit, ex diuerſo pronuntiatum videtur tuā nō eſſe.*
per dictionem *Ex diuerſo*, iuriſconſultus in
tellexit, argumentum à contrario ſenſu.
Ego non admitto ea verba *Ex diuerſo* in-
terpretari per argumentum à contrario
ſenſu; ſed *Ex diuerſo*, id eſt, ex diuerſa, &
altera parte.nam ſi tu dicis, hereditatem
eſse tuā;ego meā.Si iudex de me tātū ſen
tentiā tulerit,& pronūtiauerit hereditatē
eſse meā,& nihil de te dixerit, nihilomi-
nus ex diuerſa parte ꝓnunciaſse videtur,
hereditatē nō eſse tuā.Atq; ita ea verba
intelligi oſtēdūt ſequētia verba:*Si vero me-
am non eſſe,nihil de iure tuo iudicatum intelligitur.*
Senſus eſt; cum iudex pronuntiat, rē nō
eſse meam;ex diuerſo,& iure diuerſæ par
tis nihil pronūtiaſse videtur. Atq; dictio
nem *Ex diuerſo* intelligi ex diuerſa parte,
non ex contrario poterit optime probari
l.Bebius,vers. Et ex diuerſo, ff. de pact.
dot.Dec.hic infitiatur id euenire per uim
argumenti à contrario ſenſu; ſed potius
ex vi cuiusdā neceſsariæ conſequentiæ.
nā duo eiusdē rei nequeūt eſse in ſolidū
domini,l.Si vt certo,§. Si duobus vehicu
lū,ff.comm.&l.3.§.Ex cōtrario, ff.de ac-
quir.poſs. & propterea ſi res eſt mea,ne-
ceſsario conſequitur; vt nō ſit tua;&ideo
cū iudex pronuntiat rē eſse meā, ex qua
dā neceſsaria cōſequentia ꝓnuntiaſse vi
detur,nō eſse tuā. Mihi videtur nō poſse
158 ſubſiſtere hic Decij ſenſus.Nā † vt ex M.
Tullio,&Boetho cōſtat lib.4.top.tex.40,
cōſequētia in antecedētibus,&cōſequēti
bus cōſiſtit.Hęc aūt nō ſunt antecedēs,&
159 cōſequens.nā † antecedēs, & cōſequēs in
affirmatiōibus cōſiſtūt;vt ſi ignis eſt,leuis
eſt.Si dies eſt, lux eſt. ex Boetho lib. 4.
top.40.Sed d.l.Si inter me &te,adeſt af-
firmatio ꝓ antecedēti; vt ſi iudex pronun
tiat rē eſse meā;deinde ꝓ cōſequenti eſt
negatio hoc modo, pronuntiatū videtur
tuā non eſſe:non igitur ſunt conſequētia
Orianus nu.108.ait d.l.argumētū proce
dere nō per contrariū ſensū, ſed ex vi im
poſſibilis.nā cū pronuntiat iudex,rē meā
eſſe,pronunciaſſe exiſtimatur totam eſſe
meā.cū indefinita propoſitio vniuerſali
cōparetur l.Si pluribus,& ibi Barth.ff.de
leg.2.& Glos.cap.Vt circa,in verbo Alio
rū,de elect.lib.6.ac ſi integra res eſt mea,
impoſſibile eſt eſſe tuā,l.Si vt certo,§. Si
duobus vehiculū,ff.cōm. Neq; Orianus
euellit difficultatē. nā argumentū ab im-
poſſibili etiam à cōtrario ſenſu eſſe po-
teſt;vt ſi iudex pronūtiauerit rē eſſe albā,
pronuntiaſſe videtur non eſſe nigrā. quia
impoſſibile eſt eamdē rē totā eſſe albā &
& nigrā;nihilominus idē procedit per ar
gumentū à cōtrario:cū contraria inter ſe
160 ſint albū & nigrū. Denique † ſentio argu
mentū ibi eſſe ductū à repugnātibus. vt
enim ſcribit Boethus, Repugnās eſt, ꝙ ſi-
mul cū eo,cui repugnare dicitur,eſſe non
poſſit.at quod meum eſt,repugnat, vt ſit
tuū;neque cū eo eſſe poteſt. neque ob id
ſequitur argumentū eſſe à cōtrario ſēſu.
nā vt idē ſcribit eodē loco.*Repugnantia non
ipſa contraria; ſed contrariorum ſunt conſequentia.*
Atq;a repugnātib' ibi ductū eſse argumē
tū oſtēdūt ſequētia verba. *Si vero meam nō eſ
ſe,nihil de iure tuo iudicatū intelligitur:quia poteſt nec
mea hereditas eſſe,nec tua*. ac ſi dixerit Caius:
quia nō repugnāt hæc duo nec eſſe meū,
nec tuū,ſed potius ſimul eſſe poſsūt. Af-
fertur à Corneo cōſ.49.nu.6.lib.2. ſecū
da ratio probās,in ſentētijs validū eſse ar
gumētū à cōtrario ſenſu recepta hic à Ri
min.iuniore;quod in cōtractibus conclu
ſū eſt,validū eſse argumentū à contrario
ſenſu,idē igitur,& in ſentētijs, in quibus
161 quaſi cōtrahitur † l.3.§. Idē ſcribit, ff. de
pec.Nō probatur vere d.§.Idē ſcribit, in
ſentētijs quaſi contrahi, ſed in iuditio. in
quo nedū quaſi cōtrahitur;ſed vere cōtra
hebatur per ſtipulationē; ideo nūc noue
d.§.explico.Olim cū prætor iudicē dabat
ei formulā pręſcribebat, quā deberet ob
ſeruare in iudicando;deinde corā iudice
dato reus per ſtipulationem promittebat
actori,quod in formula continebatur, ſi
modo fuiſſet condemnatus;& litē poſtea

litigantes conteſtabantur dicentes Teſtes eſtote,& de hac ſtipulatione,quæ in iudicio inter litigantes interponebatur,mentio facta eſt à Boetho lib. top.6.context. 47. *In his igitur iud cijs ,in quibus additur, ut ex bona fide iudicent,id eſt, vbi ita iudices dantur, vt nō ſtriſtas inter litigantes ſtipulationes,ſed bonā fidem quærant*. Senſus itaq; §. Idem ſcribit, eſt; vt ſi filius familias forſitan delictum commiſerit, & eius nomine pater pactus fuerit conueniri actione de peculio; cum non deberet eam actionem de peculio ſuſcipere in delictis,teneri patrem actione de peculio.reddit rationē Vlpianus inquiēs. *Nam ſicut ſtipulatione contrahitur cum filio, ita iudicio contrahi* Id eſt, quoniam quemadmodum cum filio ſtipulatione contrahitur extra iudicium,ita in iudicio contrahitur cum patre ſcilicet,etiam per ſtipulationē, qui ſuſcepit iudicium de peculio,& poſtea ſtipulationē de eadem re interpoſuit; ideo ſi fuerit damnatus,tenebitur. Sic vides non probari in ſententia, quaſi contrahi; ſed in iudicio litis conteſtatæ tempore,& non quaſi contrahi, vt vulgo noſtri putant; ſed vere contrahi per ſtipulationis contractum. Neque poteſt aliquo modo dici in ſententia contrahi,vel quaſi contrahi,cum ea ex ſola iudicis voluntate pendeat abſq; litigantium conſenſu. Contractus autem omnis debet habere conſenſum contrahentium l. 1. §. Adeo, de pact. Decius,cum quo conuenit Bolognettus,putat in ſententijs ceſſare argumentum à contrario ſenſu. nam cum ſit regula, vt qui vnum includit,aliud videatur excludere,l. Cum prætor,ff.de iud. &
162 l.Maritus,C.de procur. ſequeretur, † vt ſi de pluribus rebus eſſet factum compromiſſum,vel plures res eſſent coram iudice petitæ,& arbiter, vel iudex quibuſdā reum damnaret per ſuam ſententiam, vt à contrario ſenſu in alijs exiſtimaretur abſoluiſſe reum:tamen aliud eſt: nam non videtur abſoluiſſe, l. Dicere, §. 1. Et l. Quid tamen,ff. de arb. l.In hoc iudicio, ff. fam. erc. & Panor.Fel. & alij cap. Cū inter,de re iud.argumēto itaq; nobis eſt, ceſſare argumentum à contrario ſenſu. Sed ego dico non ſequi per argumētum à contrario ſenſu;vt qui in parte condēnet,in alia videatur abſoluere,niſi ea ſint contraria; quod ſi diuerſa ſint; ea videntur relicta diſpoſitioni iuris communis ex doctrina Baldi l. 1.C.de diu. reſcr. ex l. Si extraneus, ff. de cond. ob cauſ. & l. Commodiſſime,ff.de lib. & poſth. & regula l.Cum prætor,habet locum;ſi antea omnia erant incluſa, tunc qui vnum prohibet,aliud videtur concedere; vt ſupra declaraui.Sic etiam ſi eſſemus in cauſſa appellationis; & iudex à quibuſdam abſoluerit reum,in alijs videtur condemnaſſe, vt erat in ſententia primi iudicis; vel ſi condemnauit in aliquibus, in alijs exiſtimabitur abſoluiſſe; quemadmodū erat abſolutus prima ſententia.ſic Fel. d. cap. Cum inter,num. 13.de ſententia Hoſtiēſis Butrij,& Imolæ; itaq; regulæ l. Cum prætor,locus erit in ſententia appellationis,non primi iudicis ex ratione a nobis allata. Magis hanc ſententiam aduerſus
163 communia probare videtur,quod † ſi iudex ſententiam ſic tulerit, condemno Titium,ſi eſt probatum;non videtur abſoluiſſe eum,ſi non ſit probatum. ita elici videtur ex Bartholo,Imola, Alexandro,Iaſone,& Ripa l. Ait pretor,§. 1.ff.de re iud. vbi conſtituunt,ſi dixerit iudex, condemno Titium, ſi eſt probatum; ſi pro parte reperiatur facta probatio,pro parte minime,ſentētiam eſſe nullam; quia ſuper parte reperitur eſſe iudicatum,& erat de toto iudicandum l.In hoc iudicio,ff. fam. erc. cum ſimilibus, & communis eſt ſententia,vt ibidem Ripa num. 18.ſcriptum reliquit. ſenſerunt itaq; in eo,in quo non eſt facta condemnatio, iudicem non videri abſoluiſſe reum.nam ſi ita eſſet,valida eſſet ſententia. Non video veram ſolutionem huius difficultatis; & vereor etiam; vt hæc cōmunis opinio Bartholi,& aliorum d.l. Ait prætor,§ 1.poſſit defendi.Si enim quod ſit probatum, cauſſa fuit condemnationis,& vt damnaretur reus; igitur quod non reperiatur probatum, & quatenus non eſt probatum, inducere videtur ex eiuſdem iudicis voluntate abſolutionem;cum ſemper ſit obſeruandum; vt ſi vna qualitas fuit cauſſa vnius diſpoſitionis,contraria qualitas ſit cauſſa contrariæ diſpoſitionis, camq; inducat, vt cōſiderauimus

rauimus ex noſtra l.vers.Si proficiſcatur. In principali quoque quæſtione ſentio
164 † à commmuni opinione,quæ ſtatuit validiſſimum eſſe argumentum à contrario ſenſu in ſententijs,non eſſe recedendum,
165 quamuis † ſententia ſtricti iuris eſſe dicatur l.1.C.Si p'ur.vn ſent.& nihil amplius molitur,quam neceſſario ex eius verbis infertur,l.Diui,ff.de liber. caus. & l. pen.ff.de ijs,qui ſunt ſui,vel al.iur. Alexãder l.A Diuo Pio,§.Si pignora, num.x. ff.de re iud.cons.46.Viſis & accurate,nume.6.lib.1.& cons.164.Viſis & ponderatis,num 2.lib.7.& Dec.cons.43.Pro te nui,num.4.tamen hoc non efficit, vt non ducatur in ea argumentum à cõtrario ſenſu.nam & in ſtipulationibus anguſtiſſima fit interpretatio,& quod in ea non eſt expreſſum,omiſſum ĩtelligitur l.Quidquid adſtringendæ,ff.de verb.oblig. tamen in ea ſumitur argumentum à contrario ſenſu l.Eum qui ita,§.Qui decẽ,ff.de verb. oblig.cum al.js ſupra citatis.Eodem accedat,quod id,quod per argumentum à cõtrario ſenſu ducitur proprie ex mente loquentis ven re dicitur,l. Iurisgentium,§. Dolo malo,iũcto §.Prætor ait,ff.de pact. & l.Si qu s ex argẽtarijs,§. Argẽtario, iuncto vers.Prohibet,ff.de ed.ſupra tradidimus.& noſtri doctores appellant textum legis,ſic erit textus ſententiæ,& ſi vna qualitas expreſſa fuit cauſſa diſpoſitionis, cõtraria qualitas cauſſa eſſe debet contrariæ diſpoſitionis,vt ſupra dicebam.

166 Coanguſtatur hæc opinio, † vt ceſſet argumentum à contrario ſenſu in ſententia,ſi ducendo argumentum à contrario ſenſu corrigeretur pars ſententiæ perſpicui,& aperte aliquid ſtatuẽs, vt pluribus probat Rim.iun.num.412. Addo l. Nemo,C.de iuriſd.omn.iud.in qua ex ſenſu à nobis expoſito non ſumitur argumẽtum à contrario ſenſu ad tollendum id, quod in ſenſu directo eſt conſtitutum.

Hoc idem argumentũ à contrario ſen-
167 ſu locum habere volunt † in reſcriptis, Glos.l.Si procuratorem,§. Si ignorãtes, in r.mand.Rom.'.Si cum dotem,in fine, ff.ſol.matr.Corſet.in ſuis ſing. in dictione Argumentum à cõtrario ſenſu, Niger Bonon.& Ferrar.hoc loco, & probatur d.§.Si ignorantes, vbi cum eſſet dictum In Diuorum fratrum reſcripto,vt fideiuſſores,qui in maiorem quantitatem eſſent damnati, quam debiti ratio exigeret, & ſcientes appellationis auxilium omiſerũt, mandati actione tenerentur;ſubiunxit iuriſcõſultus. *Igitur ſi ignorauerunt,excuſata ignorantia eſt.* Sed Decius ait,id non eſſe ex argumento à contrario ſenſu; ſed quoniam obligatio erat reſtricta ad ſcientes,ideo illa qualitas ſcientiæ erit probanda; & vbi ſcientia ceſſat,ceſſabit obligatio. quia ceſſat legis diſpoſitio.Poſſet hæc Decij interpretatio defendi, Si Vlpianus ſcripſiſſet: Igitur ſi ignorauerunt ceſſat Diuorum fratrum reſcriptum. Sed ipſe dixit, *Excuſata ignorantia eſt,* quaſi ſenſerit,non ſolum ceſſare obligationem ex reſcripto;ſed ex eodem reſcripto excuſari ignoranriã. quod nullo modo poteſt introduci,niſi per argumentum à contrario ſenſu. Et hoc non eſt controuertendum ex r t on",propter quam ſupra conſtituimus,eſſe in legibus firmiſſimum argumentum à contrario ſenſu.

168 Idem argumentum à contrario ſenſu vindicare ſibi locum † in mandatis ſenſit Bartholus l,Eum,qui,§.Filius,ff.de acqu. her.Sed ait Decius id non eſſe vi argumenti à contrario ſenſu; ſed quod pater filio mandauit,vt hereditatem adiret, ſi diligenter perquirendo, inueniſſet eam ſoluendo. ſi filius diligentiam non adhibuit,& damnoſam adiuit hereditatem.paternum mandatum non obſeruauit; ideo neque eum obligabit;non vi argumenti à contrario;ſed quod fines mandati diligẽter ſunt obſeruandi l. Diligenter,ff.mand. Atque ibi non agi de argumento à contrario ſenſu,hac ratione comprobo; Adire,& Repudiare hereditatem ſunt contraria;vt facile quiuis ex ſeipſo intelligere poterit:ſi ibi à contrario ſenſu duceretur argumentum,ſic ſtatueretur·Pater filio mãdauit,vt hereditatem adiret, ſi idoneam comperiſſet.igitur mandaſſe videtur, vt repudiaret,ſi idoneam non inueniſſet. cũ igitur ibi non agatur de repudianda hereditate nullo modo poterit dici,agi de argumento à contrario ſenſu. Alij probari putant,§ Is,qui exequitur,inſt.mand.vbi ſi quis

ſi quis tibi mandauerit,vt vſq; ad centum
aureos fundum emeres,pluris emere non
debes,& ſi pluris emeris,non habebis mã
dati actionem.putant id eſſe per argumẽ
tum à contrario ſenſu. quod neque vero
conuenit. ſed quoniam in eo caſu ceſſat
mandatum,quod diligenter fuit obſeruã
dum,d.l.Diligenter.Niger hic exiſtima-
uit ceſſare in mandatis argumentum à cõ
trario ſenſu;quod in eo anguſta interpre
tatio debet admitti;& quatenus eſt man-
169 datũ,& belliſſime probari opinatur † cap.
vlt.de verb.ſign.in quo eſt conſtitutum;
vt ſi Pontifex Maximus alicui mandaue-
rit,vt numerum canonicorum moderare
tur,ſi facultates deficerent,non videtur à
contrario ſenſu mandaſſe, vt numerũ au
geret,ſi ſuperaſſent facultates Solutio iu
niorum,vt ibi agatur de argumento à cõ
trario,non de argumento à contrario ſen
ſu non eſt admittenda.nam argumentũ à
contrario ſenſu eſt,cum in caſu contrario
inducitur contraria diſpoſitio eius, quod
eſt directo conſtitutum,vt l.Noſtra,vers.
Huius rei,& l.Ex eo,ff.de teſt.& d. cap.
vlt.proprie agitur,an cum Pontifex man-
dauerit minui canonicorum numerum; ſi
facultates deeſſent;à contrario ſenſu mã
daſſe videatur, augeri,ſi ſupereſſent facul
tates.Ego itaq; aliter reſpondeo, & pri-
mum pono,quod ſumitur per argumen-
tum à contrario ſenſu,id venire ex conie
ctura,l.Apud antiquos,C.de furt.& Bart.
de Butrigarij ſententia in noſtra lege id
ſenſit;ſed cap.vlt.de verb.ſign. epiſcopus
& capitulum Xantonenſe Pontifici ſup-
plicauerant tãtum,vt diminueretur cano
nicorum numerus;ea de re principis mã
datum putatur eſſe ſupplicationi conſen
taneum,l.Si defenſor,§. Qui interroga
tus,ff.de interr.act.& §.Præterea,inſt. de
inutil.ſtipul.& tantum mandaſſe videtur
Pontifex diminui numerum canonicorũ,
ſi facultates deſint,non autem augeri;ſi ſu
perſint bona.quia id, quod poſſet ſumi
per argumentum à contrario ſenſu; cum
ſit ex coniectura;impeditur per aliam cõ
iecturam depromptam ex ſupplicatione,
quæ fuit Summo Pontifici oblata:eſt.n.
in iure axioma, ſæpe vnam coniecturam
aliam impedire,ac etiam tollere,l.Diuus,
ff.de in int.reſt.Denique cum Bartholo
conuenio,etiam in mandatis procedere
argumentum à contrario ſenſu,per ratio-
nes,quibus ſupra oſtendimus in legibus
vigere argumentũ à contrario ſenſu, quæ
etiam in mandatis vigent, & hinc poſſent
repeti.

170 Non eſt ambigendum; † etiam in præ
torum edictis locũ eſſe argumento à con
trario ſensu,quod hic nõnulli ſenſerunt:
& multis omiſſis,optime probari poterit
ex l.Si quis ex argentarijs,§. Argentario,
ff.de ed.perpendendo verba edicti poſi
ta in initio d.§.cum vers. Prohibet. De
monſtratur etiam eadem ſententia l.Iuris
gentium,§ Prætor ait,iuncto,§.Dolo ma
lo,ff.de pact.hoc denique non eſt contro
uertendum;præſertim quod hodie præto
rum edicta vim legis habent,§.Prætorum
quoq; edicta,inſt.de iur.nat.gent. & ciu.

171 Eadem de cauſſa non ambigerem, †
idem argumentum validum eſſe in præ
torum edictis noſtri temporis,id eſt, in il
lis edictis,quæ magiſtratus, & ciuitatum
prætores, & rectores initio magiſtratus
proponunt, quæ vulgo *banna* appellant:
hæc enim ſimilia ſunt iis edictis, quæ præ
tor olim proponebat initio ſui anni,
& ſui magiſtratus,l. 2.§.eodem tempore,
de orig.iur. & huius tempeſtatis poteſta
tes,antiquis prætoribus à noſtris doctori
bus comparantur in rubr.C.qui adm. &
ſua edicta initio anni, id eſt magiſtratus
proponunt,quæ *banna* nominant,in qui
bus licebit dicere argumentum á contra-
rio ſenſu;Vel ſi comites, aut marchiones
aliquas conſtitutiones ederent, in illis per
mittitur hoc argumentum ex ſuperiori-
bus rationibus.

172 In feudorum conſtituitionibus † denẽ
gat Iaſon argumentum à contrario ſenſu;
173 quia feudorum cauſſæ, † quæ feudorum
iuribus,& conſtitutionibus non reperiun
tur deciſæ,diiudicari debent legibus ciui
libus Romanorum,cap.1.de feud. cogn.
& ibidem Iſern.Bal.Aluar.& alij. Atque
adeo hoc verum eſt,vt a iure communi,
id eſt legibus ciuilibus Romanorum, in
cauſſis feudorum recedi nequeat, niſi in
feudorum conſuetudinibus aliud ſit ex-
preſſim deciſum,ac in iure cõmuni;Bal.l.
2.nun.

2.num.4.C.de ſuis.& leg.per d.cap.1.de
feud.cog.&l.cũ oportet;n.18.C.de bon.
quæ liber.quare cum id, quod venit per
argumentum à contrario ſenſu,per conie
cturam eſſe dicatur,l.Apud antiquos, C.
de furt.per argumentum à contrario ſen
ſu,non dicitur res expreſſim deciſa feudo
rum iuribus,& ceſſabit;& ad iura Roma-
na oportebit venire. Varie poterit reſpõ
174 deri huic argumento; † & indubitata ſit
ſolutio,id non eſſe dictũ à Baldo ad tol-
lendum id,quod venit per argumentum
à contrario ſenſu;ſed ad reijciendum id,
quod per leuia argumenta poſſet ſumi:&
primum moueor,quod Baldi doctrina in
terpretanda eſt ex cap.1.de feud.cogn. ꝙ
citauit Bal.ad eam probandam. nam do-
ctoris doctrina ex lege citata recipit inter
pretationem,Barth.l.Non ſolum,§.Libe-
rationis,ff.de liber.leg. ideo cum d. cap.
vn.de feud.cogn.ſit conſtitutum, vt cum
cauſſa aliqua feudorum conſuetudinibus
non eſt comprehenſa, Romanis legibus
decidatur.& non dicitur,ſi nõ eſt expreſ
ſim feudorum conſuetudinibus deciſa;
ſed ſimpliciter,ſi non eſt caſus feudi con
ſuetudine comprehenſus, ſic intelligitur
Baldi doctrina.& licet Baldus addiderit
verbum Expreſſe, tamen illud non fuit
poſitum ad excludendum argumentum à
contrario ſenſu,quod à Papiniano l. no-
ſtra,in dictione Huius rei,appellatur for
tiſſimum:ſed ad repellendum alia leuia
argumenta, quæ poſſent adduci ex illis
feudorum iuribus. Comprobatur hæc ſo
175 lutio;nam † per argumenta;conſuetudi-
num feudorum decidi non debent cauſſę
feudorum:tamen ſi fuerit aliquod bonũ
ſimile conſuetudinis,poterit duci argu-
mentum à ſimili in cauſſis feudorum, vt
in legibus Romanis,l.Non poſſunt, ff. de
leg.Sic Gloſ.d.cap.vn.de feud.cogn. in
verbo Comprehenſus, & ibidem Iſern.
& cap.1.per quos fiat inueſt.num.xj.&
alibi ſæpius, & Baldus ipſe d. cap. 1. de
feud.cogn.num.8.& Affl.num.50. idem
affirmat de ſententia Pylei.Quare ait, in
feudorum cauſſis primum conſiderari ex
preſſas feudorum conſuetudines;deinde
ſimile conſuetudinis,ſi fuerit bonum, &
efficax:tertio leges Romanas. Poſtremo
loco omnibus his deficientibus conſide-
rabuntur argumenta Ex quibus conſtat;
cum ait Bal.in caſibus feudorũ expreſſim
non deciſis:per feudorum cõſuetudines,
debere decidi legibus Romanis,non eſſe
id dictum ad excludenda fortiſſima argu-
mẽta,ſed leuia tantum. Eodem accedat,
quod ſtipulatio ſtricti iuris eſt, in quam
id ſolum venit,quod verbis eſt expreſſũ,
l.Quidquid adſtringendæ,ff.de verb. ob-
lig.nihilominus in ea locus eſt huic gene
ri argumenti,l.Pecuniam,ff. Si cert. pet.
& rectius l.Eum,qui ita,§.Qui decem, ff.
de verb.oblig. & denique reſpondeo, ꝙ
etiam hoc loco animaduerterat Iaſ. quod
ex contrario ſenſu deſcendit, venire ex
expreſſa & apertiſſima ſignificatione, vt
adnotauit Barth.l.Siquis locuples, ff. de
manum.teſt. Atque etiam ſi Baldus l. 2.
C.de ſuis & leg.& l.Cum oportet.C. de
bon.quæ lib.in alium ſenſum eſſet locu-
tus,quam nos declarauimus,non eſſet re
cipiendus;tum quod contra receptas ſen
tentias loqueretur, vt colligi poterit ex
eis.quæ adduximus; tum quod iura nos
non cogunt recipere doctoris quantum-
uis maximi auctoritatem,Gloſ.l.1.C. de
profeſſ.qui in vrb.Conſt.lib.12.& dd.l.1.
ff Si cert.pet.Quare in hac controuerſia
176 eius ſum ſententiæ, † vt in feudorum cõ
ſtitutionibus locus ſit argumento à con-
trario ſenſu;neque aliquo modo de hac
re ambigo;& huius opinionis fuit Oria-
nus hic num.106. cum quo conueniunt
nouiſſimi Bononienſes,qui in modo va-
riant;moueor ego primum,quod argumẽ
tum à contrario ſenſu firmius videtur ar-
gumento à ſimili,cum Papinianus hic ap
pellauerit fortiſſimum argumentum; ſed
de communi ſententia in feudorum cõ
ſtitutionibus admittitur argumentũ à ſi-
mili;multo itaque magis permitti debet
argumentum à contrario ſenſu,auth.Mul
to magis,C.de ſacroſ.eccl.Moueor dein-
177 de quod, † id quod venit ex contrario
ſenſu,pro lege accipitur,Gloſ.l.Qui teſta
mẽto,§.Mulier,in verbo Argumẽto,ff.de
teſtam.atq;adeo pro lege habetur;Sed &
pro expreſſo in lege,vt ibidẽ Caſtrẽſis ad
notauit.quare quemadmodũ ſi id eſſet in
lege expreſſum,validum eſſet,& pro iure
feudi

feudi obſeruaretur,& anteponeretur legi
bus ciuilibus;ita cũ ſumitur per argumen
tum à contrario ſenſu.Deniq; quod per
contrarium ſenſum venit,dicitur dictum
eſſe ab eo,qui legem in ſenſu directo con
ſtituit;ita nos ſæpe probauimus,ex l.Iuris
gentium,§.Prætor ait,iuncto §.Dolo ma
lo,ff.de pact.& l.Si quis ex argentarijs, §.
Argentario,ff.de ed.ideo vt eſſet obſer-
uandum,ſi expreſſim dictũ eſſet id, quod
poteſt elici à contrario ſenſu: ita debebit
obſeruari;cum verbis non eſt expreſſum;
ſed ſumitur per argumentum à contrario
ſenſu.Ex quibus concludo in feudis pro-
cedere hoc argumentum. Libentius cõ
178 cludendum eſt, † in contractu feudi, &
inueſtitura dari locum huic argumento,
vt expreſſim Iaſ.& Franciſchinus Curtius
ſenſerunt;& adduci poſſunt omnes ratio
nes,quibus probatur in alijs rebus admit
ti hoc genus argumẽti;& præſertim leges,
quibus demonſtratur in contractibus lo
cum eſſe huic generi argumenti;nunc cõ
179 ſulto relinquo. In iureiurando † locum
eſſe huic argumento concedunt Rom.
Rim.ſenior.& Niger hoc loco,num. 73.
per l.Sed & ſi poſſeſſori,§.vlt.ff. de iure
iur.de cuius ſenſu eſſet idem ſtatuẽdum,
quod concluſimus de l.Si inter me, ff. de
except.rei iud.Sed veriſſimum puto in
iureiurando duci argumentum à contra
rio ſenſu.Nam iuſiurandum ſententiæ cõ
paratur l 2.ff.de iureiur.cum qui iurat,in
ſua cauſſa quodammodo factus ſit iudex,
l. 1.ff.quar.rer.act.non dat.& l.vlt. C.de
fideicomm.quare vt in ſententijs huic ar-
gumento locus eſt;ita in iureiurando cõ
cludamus.

Admittit Bar.h.l.Certum,§.1.ff.de cõ
180 feſſ. † in libello eſſe huic argumento lo
cum:cum ait,qui in libello dicit fundum
fuiſſe ſuum, negat hoc tempore eſſe ſuũ;
quod procedit per argumentum à contra
rio ſenſu.& in hac etiam ſententia eſt hic
Niger num. 116. qui ad id citat, quod
verba libelli improprie ſumuntur,vt libel
lus validus ſit,l.Si quis intentione, ff.de
iud.quod Nigri argumentum non video
quomodo ad hanc rem pertineat. Huic
tamen pronunciato obeſt,quod infra cõ
cluſimus ex Ioanne Andrea, ac Butrio c.
Publicato,de teſt.& alijs multis,non poſ
ſe depromi argumentum à contrario ſen
ſu ex verbis narrantibus alicuius legis, nã
in libello verba ſolent pro maiore parte
eſſe enunciatiua & narrantia;igitur nõ po
terit eſſe locus huic argumento. Quare
dicerem ex verbis diſpoſitiuis, libelli de
promi hoc argumentum, ex narratiuis au
tem ita demum,ſi actor in illis vim faciat;
& vt aiunt,ſe fundet.nam tum diſponunt,
Gloſ.cap.2.in dictione Non teneri, de
dol.& cont.Verum quoniã narratiua ver
ba libelli diſponere videntur;vnde ſtatur
confeſſioni factæ in libello aduerſus confi
tentem l.Cum precum, C.de liber. cauſ.
concludendum eſt regulariter in libello
validum eſſe hoc argumentum.

Habere etiam locum argumentum à
181 contrario ſenſu † in reſpondente poſitio
nibus,& interrogationibus ſenſerunt hoc
loco Rim.ſen.num.4.& Niger num. 74.
ex adnotatis à Baldo l.vn.num.7. C. de
lit.cont.cum ait,eum,qui ex duobus vnũ
affirmat,alterum videri negare;& è cõtra
rio,qui vnum negat, alterum affirmat, l.
Et ſi ne,§.Sed quod Papinianus,ver. Et
quod ait,ff.de minor.& cap. Nonne de
præſumpt.vbi hoc idem adnotauit Butr.
Ego verum eſſe arbitror hoc pronuntia-
tum;quia in reſpondente interrogationi-
bus,& poſitionibus eadem viget ratio ar
gumenti à contrario ſenſu,quæ militat in
lege,& in contractibus,& alijs in rebus,
in quibus conceſſum eſt argumentum à
contrario ſenſu. Nam qui ponit aliquid
ſub certa qualitate,ſub contraria videtur
negare ex l.noſtra,vers.Huius rei,iuncto
182 ver.Nõ aliter,& quoniã † cõtrariæ cauſſę
contrarios pariunt effectus;& cõtrariorũ
contraria eſt ratio,& cõtrarij effectus,l.1.
iuncta gloſ.,C.de furt.& Tib.Dec.cõſ.1.
n.217.lib.1.Exempla quoq; l.Et ſi ſine,§.
Sed quod Papinianus.ff.de min. & cap.
Nonne,de præſumpt. quod qui ex duo
bus vnum negat,alterum affirmet,&ècon
trario,cum vero conueniunt, ſed non ex
vi argumenti à contrario ſenſu id euenit.
Sed quoniam cum duo ſunt poſita, & cõ
ceſſa;vel ab aduerſario affirmata, qui vnũ
poſtea negat,alterum videtur affirmare,
& includere:& è contrario,vt ſupra decla
rauimus

rauimus;& in l.Cum prętor,ff.de iud.verba f. cimus. Atque vt in libello,& reſpõdente Interrogationibus conceditur argu
183 mentum à contrario ſenſu, † ita in teſtibus teſtiumq; teſtimonijs eidem argumẽto eſſe locum voluit Bald.tract.de teſtib. par.3.num.15.Cui ſententiæ refragari. videtur hic Orianus nu.15.apertiſſimè aiẽs in teſtium dictis ceſſare hoc argumentũ, & antea hoc idem dixerat Iaſ.num.43. de ſententia Butrij & Abbatis.Sed Bald. & Orianus diuerſa potius ſunt locuti, quam contraria,& ĩ diuerſis terminis eorum pronuntiata procedunt. Nam ſi nos diſputamus,an in teſtium teſtimonijs liceat argumentũ à contrario ſenſu ducere ad probandum aliquid indirectè,& vtiq; erit concedendum,& in his terminis locutus eſt Baldus. Cuius ſententiam cõ-
184 probo, † quod validum eſt argumentũ à dicto iuriſconſulti ad teſtis dictum; ita enim a dicto iuriſconſulti ad dictum teſtis duxit argumentum Barth.l 1.num. 8. vers.Et hoc facit ad queſtionem de teſte, & num.14.vers.Quęro quid in teſte,ff.ſi cert.pet & procedere argumentum à dicto iuriſconſulti ad dictum teſtis apertiſſime conſtituerunt Tyndarus tract.de teſt. cap.7.num.2.& Crot.etiam in tract. de teſt.p r..7 nu.343.at ſupra pluribus probauimus, in legibus & iuriſconſultorum reſponſis duci argumentum à contrario ſenſu,vt vno conſenſu omnes concludũt: idem igitur,& nos concludamus in teſtiũ dictis.

185 Quod ſi nos diſputare velimus, † an ex teſtis dicto ſumatur argumẽtũ à cõtrario ſenſu ad conuincendum eum de falſo,& vt falſi pœna poſſit plecti; vt locuti ſunt Butr.Abb.Iaſ.& Orian.& in his terminis inficiantur cõcedi hoc argumentũ ex adnotatis à Panormitano cap. Quod dicitur,de verb.ſign.vbi adnotauit:ſi dixerit teſtis anteaquã Sẽpronius eo die domũ reuerteretur ad prandiũ, Seium eius filium occidiſſe Caium.à contrario ſenſu ſequitur,vt fuerit poſtea Sẽpronius eodẽ die domũ reuerſus;& ſi nõ fuerit reuerſus cõſequitur,vt falſus dicatur teſtis. tamen ne teſtis falſi pęna puniatur,nõ ſumitur à contrario ſenſu,Sempronium poſtea eo die domũ reuertiſſe; Sed hæc Panormitani doctrina nõ probat,nõ permitti argumentũ a contrario ſenſu;ſed vt ait Panormitanus,ex facto negante nõ ſequi neceſſario affirmationem.& id non fuit conſtitutũ ad defendendum teſtem à falſi pœna;ſed quod ea verba oſtendunt,quod factũ nõ eſt,vt ĩquit D.Hyeronimus d.cap.Quod dicitur,Tamen à cõmuni opinione non recederem,tum ex eo,quod noſtri cõcludunt,non depromi argumentũ à contrario ſenſu,ſi ſtatuentes pœnã cõmitterẽt, quod conſiderant ad hanc rem Iaſon &
186 Orian.Tum etiam † quod,cum verba trahi poſſunt ad falſum & non falſum, ea interpretatio eſt admittenda,per quam falſum euitatur Alex.conſ.74.Viſo teſtamẽto,num.11.lib.1.ex adnotatis à Gloſſa l. Iuriſgentium,§. Quod ferè, in dictione Contrarium probetur,ff.de pact.& ibidem Bal.& Ang.quod max mè habet locum in teſte,cap.Cum tu,de teſt. Quare cum id,quod ddepromitur.per contrariũ ſenſum, ex coniectura proficiſcatur l. Apud antiquos,C.de falſ. dicamus ceſſare hanc coniecturam,vt teſtis falſum non videatur commiſiſſe Vidimus quibus in cauſſis locus ſit argumento à contrario ſenſu,nũc perquiramus, in quibus ceſſat. Ab hac communi ſentẽtia, vt permiſſum ſit argumentum à contrario ſenſu exci-
187 piunt, † cum interuenit proteſtatio actui ſequenti derogãs.nam ex ea proteſtatione derogante actui ſequenti argumentum à contrario ſenſu,non ducitur l.vlt.infr. de leg.2.vbi ſic Barth.Bal.l Humanum nu. 3.C.de leg. Alex.hic num.9.& alij multi ſequuntur.ſed nos omiſſis,quæ cæteri dicunt ſupra num.91. reſpondimus;qui ſen-
188 ſus† etiã nunc roboratur; quod teſtator dixit, Si quid eſſet obſignatum, vice codicillorum habere;ea mente; vt conſtaret,quod continebatur ſcriptura obſignata,eſſe eius diſpoſitionem. nam aliquã do obſignatum ſignificat actum præſentibus teſtibus factum l.Obſignatione, iuncta gloſſa in verbo Obſignatione, C. de ſolut. propterea ſi conſtat ſcripturam teſtatoris,perinde eſt,ac ſi eſſet obſignata. & hoc conſiderauit Scæuola in eis eſſe verbis. *Si fides epiſtolæ relictæ conſtaret.*

O Exci-

Excipiunt etiam inter cęteros hic Alc
189 xan. Iaſ.& Nig. † Si ſumendo argumentum à contrario ſenſu, ineptus ſenſus ori retur; tunc enim in vltima voluntare ceſſa ret argumentum à contrario ſenſu l.2.vbi gloſ.C.de cond.inſert. nos autem ſupra oſtendimus,ibi etiam ſumi argumentum à contrario ſenſu,quamuis ineptus ſenſus ſequeretur.vnde non erit probata hæc ſe cunda exceptio.

Excipitur tertio de ſententia Baldi d.l.
190 2.de cond.inſert. † vt ex verbis neganti bus non ducatur argumentum à contra rio ſenſu,ex l.Titia,§.vlt.ff.de manū.teſt. vbi cum teſtator dixiſ; *Niſi diligenter rationem excuſſeris liber ne eſto*. non ſequitur, igitur ſi diligenter eas reddideris,liber eſto, & cum Baldo conueniunt Iaſ.& Rim. ſe nior.Plures á noſtris l.Titia,§.vlt. accom modantur intelligentiæ; & quinque attu lit Riminaldus iunior,& confutauit; & de nique ſextum ſenſum Alciati lib. parad. 5.cap.4.recipit,& tuetur. qui cum omni prorſus ratione careat,cum Cagnolo reij
191 ciatur.Nos denique † veriorem (ni falli mur) ſenſum inueſtigauimus.ſcire antea
192 oportet, † rationem excutere,non valere rationes reddere, vt cęteri omnes putarunt;ſed rationes conficere,& deinde ſub ducere, qua locutionis formula vſus eſt Plinius in ſuis epiſtolis,epiſtola 151. *Ego iuſſus* (inquit) *a legato conſulari rationem alarum & cohortium excutere,&c.* cum itaq; eſſet cō ditio, vt niſi diligenter rationem excuſſe rit,non eſſet liber, iuſſus videtur Oneſiphore,vt rationes diligenter conficiat; & ſubducat, & non eſt ei tempus aliquod præſtitutum, vſque ad quod debet illas cōficere;propterea iuſſus eſſe exiſtimatur hæc facere donec viuat vnde cōſequitur, vt ſi hæc fecerit,donec vixerit,ſit liber. at libertas in vltimum vitæ tempus collata nullius eſt momenti l.vlt.ff.eo.titu.de ma num.teſt.hac de cauſſa Oneſiphore ad li bertatem peruenire non poterit. hanc fuiſſe decidendi rationem demonſtro quod Scæuola d.l.Titia,ī fine ſic ſcripſit. *Reſpondi ijs verbis, quæ pro ponerentur, libertatem adimi potius quam dari*, & vt inquit Pōponius l.vlt. ff.eo.cum teſtator in vltimum vitæ tempus libertatem conferat, impediendæ magis, quam dandæ libertatis gratia ita ſcripſiſſe intelligitur.Ex quo ſequitur, vt ſumatur argumentum à contrario ſenſu; ſed per illud libertatem dari in vltimo vi tę tēpore,quo eſt inutilis;& teſtator quod ad verba videtur voluiſſe libertatem dare,ſed quad ad mētem potius impedire, quā dare.Secundo loco eādem ſententiā
193 probari opinantur Niger & Dec. † cap. Quod dicitur,de verb.ſign.vbi Hyeroni mus exponit Matthæum, cap. 1. & air, *Quod dicitur antequam conuenirent,non ſequi ut, vt poſtea conueniret ſed ſcriptura,quod factum non ſit, oſtendit.* ſcilicet nunquam conueniſſe. ex quo adnotat Panormitanus dictionis ne gantes actum certo tempore,non ponere eum alio tempore eſſe factum. Ex facto itaq; negante certo tempore nō ſequi ur eum alio tempore eſſe celebratum. Non recipio Nigri & Riminaldi ſolutionem, aientium ceſſare ibi argumentum à con trario ſenſu;quod in caſu contrario non erat diuerſa ratio:vt autē à contrario ſen ſu ducatur argumentum, contraria ratio in contrario ſenſu debet vigere ex Baldo l.Apud antiquos,C.de furt.& Alexan.in hac lege.Nam ex hac Nigri & Riminaldi ſolutione ſequeretur,non poſſe argumētum à contrario ſenſu duci,niſi demōſtra retur;contrariam rationem vigere; & ita tota materia argumenti à contrario ſenſu viriaretur.Rectius nos ſoluamus,ex eodē Hyeronimo, qui hanc attulit rationem, cur ibi ceſſet argumentum à contrario, quod ibi narrabatur, quod factum non erat,Itaque argumentum à contrario ſen ſu non ſumitur à verbis narrātibus factū, vel non factum.Tertio loco ad eamdem
194 ſententiam probandam adducunt † l.Ex facto,1.ff.de her.inſt.in qua valde labora runt Alex. Bell.& Rim iun. ſed quod ad argumentum à contrario ſenſu,mihi vide tur,non oportere ſuſcipere aliquē laborē. nam ibi recte ſumitur hoc modo.Dixit.n. teſtator,ſi mihi Seius heres nō erit, Sēpro nius heres eſto.& Seium nō inſtituerat, à contrario ſenſu ſequitur; vt voluerit te ſtator,vt ſi Seius heres erit. Sempronius heres non ſit,& nemo poterit infitiari ſic ſumi argumentum à contrario ſenſu. do ctores autem varias nugas attulerunt; ſed nihil

nihil ad rem.

195 Contrariam ſententiam † ex verbis negantibus duci argumentum à contrario ſenſu tuetur Alex.hic, cum quo conueniunt Niger & Rim.iun.putat Alexan. eam probari l.Si quis ita libertatem,§. vlti.in fr.de ſtatu.lib.de cuius ſenſu ſupra copioſè diſſerui;ideo nunc ſilentio inuoluo,rectius hæc ſententia probatur legibus hoc loco à Nigro adductis. Affero ego etiam cap.Puellæ,20.q.1.in quo erat conſtitutum,vt puellæ,quæ abſque vi,vel metu habitum ſuſcepiſſent,non poſſent illũ deſerere; a contrario ſenſu ducitur argumentum cap.Cum virum, de regular. vt quæ coacte habitum ſuſcepiſſent,eis nubere liceret.Perpendo quoque rationem argumenti à contrario ſenſu; quod cum aliquid eſt introductum propter certam qualitatem;contraria qualitas cõtrariam diſpoſitionem debet inducere; cum contrariorum cõtrariæ ſint cauſſæ; Auctor eſt 2.cœ'i,18.& adnotatur l.1.C.de fur.quæ ratio vt in affirmante prepoſitione viget, ita locum ſibi vindicat in negante; idem igitur ius in ea erit conſtituendum l. A Titio,infr.de furt.

196 Ex quo conſequitur, † vt non ſit admittenda Baldi doctrina l.2.C.de cond. inſert.aientis; ſi teſtator dixerit exheredem ſcribo filium meum,ſi ĩ patriam non redierit;vt non videatur inſtitutus,ſi in patriam redierit. nam Baldus conſiderat eam rationem, quod in verbis negantibus non procedit argumentum à contrario ſenſu:nos autem demonſtrauimus etiam in verbis negantibus duci argumentum à contrario : ideo filius inſtitutus videtur,ſi in patriam redierit. Eodem accedat,quod ratio,cur filius exheredatus eſt, hæc fuit conſiderata,quod in patriam nõ rediret,igitur vbi contraria qualitas,& ratio militabat;quod filius in patriam fuerit reuerſus,contraria patris voluntas vigebit, & filius exiſtimabitur fuiſſe inſtitutus.Et eo magis valida erit hæc inſtitutio per contrarium ſenſum introducta;quod id,quod ex contrario ſenſu inducitur,proprie ex mente loquentis proficiſcitur, vt Bartholus in hac lege ſenſit,& l. Si quis locuples,infr.de manum.teſt.& alij ſubſcripſerunt,& nos probari diximus l.Iuris gentium.§.Dolo malo,infr.de pact. & l. Si quis ex argentarijs,§.Argentario, infr. de ed.

197 Putant quinto loco † ex verbis narrantibus legis non depromi argumentum à contrario ſenſu,ſic Ioann.Andr. & Butr.cap.Publicato,de elect.cum alijs multis ab Alexandro hic citatis. Alex.Dec.& alij hoc loco.ratio eſt,quod verba narrantia,ius non conſtituunt,cap. Si Papa, de priuil.lib.6.& l.Verba,C.de teſt.quare ſi in directo ſenſu nihil conſtituunt, neque per contrarium ſenſum poterunt aliquid inducere.Nam,vt ſupra dicebamus, ſumitur argumentum à contrario ſenſu illius qualitatis,quæ cauſſa fuit diſpoſitionis;at in verbis narrantibus nõ eſt expreſſa qualitas,que cauſſa fuerit diſpoſitionis; cum nihil fuerit diſpoſitum:neque igitur à cõtrario ſenſu poterit depromi argumentũ. Vnde ſi princeps rationem haberet eorũ verborum,& vt aiunt ſe in illis fundaret: quoniam tunc diſponerent,Gloſ. cap. 2. in verbo Non tamen,de dol. & cont. cũ alijs multis;ideo tunc liceret ducere argumentum à contrario ſenſu, vt hoc loco Alexander ſenſit. Eadem de cauſſa quinto loco † non procedet regula in cauſſa

198 impellente; à qua non ducitur argumentum à contrario ſenſu Gloſ.l.1.§. ſexum, ff.de poſt.Petr.Bell.Iacob.Butr.& Bald. l.Conuenticula,C.de epiſcop. & cleric. Alexan.Dec.& cęteri in hoc Vlpiani reſponſo.nõ.n.ſi Calphurnia improbiſſima fęmina cauſſam dedit,vt fęmina pro alijs poſtulare non poſſet, ideo conſequitur, vt probæ fœminæ poſtulare videatur conceſſum.Nam Calphurniæ improbitas nõ fuit cauſſa illius prohibitionis;ſed potius occaſio quædam,vt ibidem adnotatur.Vera autem cauſſa fuit ſexus ipſe muliebris. cum contra muliebrem pudicitiam eſſe videatur,vt mulier in iudicio alienis negocijs ſe immiſceat:vbi itaq; ceſſat ſexus, poſtulare permittetur.& ſic argumentum erit legitimum à qualitate,quæ fuit vera, cauſſa diſpoſitionis,vt docuimus.

199 Eadem methodo cauſſæ impellentis declararem ſexto loco,†Quod inquiunt Ioan.Andr.& Butr.d.cap. Publicato ,&

cap.Cum Apoſtolica,de iis,quæ fiunt à prel.& Spec.in tit.de diſput. & alleg. §. Poſt hoc,vers.Vel non obſtat, inquiunt ipſi ; non procedere argumentum à contrario ſenſu, in orationibus, ſub modo expreſſis. Hoc ego intelligerem, ſi id quod per modum exprimitur: ſit cauſſa impellens ; ſecus ſi ſit ea cauſſa, quam noſtri finalem nominant;vt ſi decem tibi dedero,vt Stichum tibi emas, inſpici debet,an id, vt tibi Stichũ emeres fuit cauſſa me impellẽs, ad tibi donandum,& occaſio quędam;adeo vt etiam abſque hoc fuiſſem tibi donaturus: & tum non ſumetur argumentum à contrario ſenſu. Nam non ſequitur,vt ſi tu ex illis decem Stichum tibi non emeris;reuocanda ſint ea decem. Vel vt tibi Stichum emeres, fuit cauſſa finalis,& conditio, quod tibi non fuiſſem aliter donaturus: & tũ procedet argumentum à contrario ſenſu, vt ſi deficiat ea conditio,deſit quoque donatio ſic diſtinxit Vlpianus l.2.§.vlt.& l.3.ff.de donat.& ibidem hoc perpendetunt.Acc. Barth.Bal.Caſtr.& Imola. Ideo declarationem vtriuſque Imolæ; ſcilicet Ioannis d.cap.Cum apoſtolica,& Alexandri hic non reciperem.ipſi enim ſentiunt, vt ſi modus exprimit fauorem eius,cui adijcitur ceſſet argumentum: ſecus ſi pertineat ad commodum alterius etiam, vt l. Titio

200 centum,ff.de cond.& demonſtr..Quia † d.l.Titio centum,non debet accipi,vt interſit her dis fieri illud,quod ſub modo fuit expreſſum, & ita emi fundum: tunc n.repugnaret l.Si tibi legatũ.ff.de leg.3. in quo reſpondit valens ſi tibi aliqd ſit legatũ,vt aliquid facias,& ſi heredis nõ interſit illud fieri debere te legatariũ caure re de eo faciendo:adeſt tamẽ aliud intereſſe heredis:quia vt fieret illud,quod iuſſit teſtator fuit cauſſa finalis illius legati; ideo ſi non fiet legatum ad heredem pertinebit.Ita etiam d.l. Titio centum, non directo intererat heredis fundum emi, ſed intereſſe in hoc conſiſtebat; quod cũ teſtator filio fratris centum reliquit, vt fundum ſibi emeret;vnde forſitan alimenta ſibi perciperet; à contrario ſenſu ſenſit teſtator;vt ſi fundũ non emeretur,& pro legatarij alimentis ſeruaretur: vt centum apud heredem remanerent.Intererat itaque heredis;quod ſi legatarius cautionẽ non præſtaret,centum apud heredem manerent;vel ſi cautionem præſtaret, poſtea què fundũ non emeret,vel emptum alienaret,heres centum repeteret.Ex quo ſit hoc reſponſum l.Titio centum,noue declaratum,& cum.l.Si tibi legatum, ff. de leg.3.conciliatum.

Eadem ratione ſeptimo loco cum Alexandro & alijs abſque difficultate verum

201 eſſe puto, † vt non ſit locus argumento à contrario ſenſu;cum duæ ſunt cauſſæ, quas finales appellant,alicuius diſpoſitionis,vt,§.Affinitatis,inſt.de nupr. tũ enim à contrario ſenſu vnius cauſſæ non ducetur argumentum.Nam cum duæ ſint cauſſæ alicuius diſpoſitionis,& argumentum ſumi debeat à contrario ſenſu eius qualitaris,quæ cauſſa eſt diſpoſitionis;tunc ſumitur argumentum à cõtrario ſenſu vtriuſque cauſſæ.

Non ambigerem octauo cum Butrigario l. Conuenticula,C.de epiſcopis &

202 cler.& Alexandro hoc loco;† cum eſt interpoſita dictio etiam, vel quamuis, vel Præſertim,vel Licet, deficere argumentũ à contrario ſenſu; vt d.l.Conuenticula, eſt adnotatũ legendo d.l.cũ dictione Etiam, *Etiam extra eccleſiam*. Natura enim dictionis Etiam,Præſertim,Maxime, Quamuis, & Licet,eſt exprimere caſum maioris dubitationis,& tacitè includere caſum minoris difficultatis;& præter ea,quę cęteri ad hanc rem probandam adducunt,dico bel liſſime probari § Litteræ,inſt. de rer.diu. eo loci, *Licet aureæ ſint*. iuncto vers. *Ideoq; ſi in chartis*.

Exſtat nona exceptio, † vt non ſit ali

203 cuius roboris argumentum à contrario ſenſu in Gloſſis,ſic ſenſit Alex.l.1.num. 28.ff.de leg.1.& hoc idem ſenſerunt Ioãnes Calder. cons.3. vers. Item non ſic libere,cum quibus conuenit Euerardus in loco á contrario ſenſu in extremo, vers. Illud autem pro indubitato, & nõ diſſentit Neu zanus cons.16. Sed rectius cõtrariæ ſententiæ fuerunt Sal.l.3.§. vlt. vers. Ex iſta gloſſa habet,ff.de cond.ob cauſſ. qui ex Gloſsa ducit argumentum à contrario ſenſu. Ferrarienſes hoc loco, qui alios

alios eiuſdem ſectæ adducunt: & præter eos Loffr. conſ. 1. num. 51. vbi permittit duci argumentum à contrario ſenſu Iſerniæ, ſi ius commune non corrigatur. & hæc ſententia mihi verior eſſe videtur. Quia, qui vnum conſtituit ſub certa qualitate, contrarium videtur conſtituere, cõtraria qualitate vigente. vnde qui aliquid conſtituit in ſenſu directo, exiſtimatur dicere etiam, quod in ſenſu contrario continetur, l. Iuriſgentium, §. Dolo malo, ff. de pact. & l. Si quis ex argentarijs. §. Argentario, iuncto vers. Prohibet, ff. de ed. & diximus ſupra num. 110. Quare neceſſe eſt, concludamus tam ex Gloſsa, quam ex doctoribus licere ducere argumẽtum a contrario ſenſu.

104 Decima exceptio videtur vno omnium conſenſu recepta, † vt non militet argumentum à contrario ſenſu, ſi illud ſumendo, committeretur pœna: vt ſi municipali lege caueatur, vt nullus vltra duos denarios pro libra ſingulis menſibus accipere poſſit, non deprometur argumentum à contrario ſenſu: igitur infra duos denarios permittitur. Nam tum legiſlatores, qui id ſtatuiſsent, pœna excommunicationis tenentur ex Clem. 1. de vſur. & ita per hanc rationem ſenſit Gloſ. d. Clem. 1. in verbo Fecerit: quam pleriq; ab alijs hic citati ſecuti ſunt, & ex recentioribus Bononienſes, & Ferrarienſes. Non video quomodo ita ſimpliciter poſſit hoc pronũciatum defendi. Nam vſuras recipere, & hoc permittere in quacunq; quantitate erat d. Clem. 1. prohibitum: vnde lex prohibens eas vltra duos denarios in ſẽſu directo, nihil penitus molitur, & inutilis eſt: cum abſq; ea idem eſſet; vt igitur aliquid inducat; debemus conſtituere, vt ex cõtrario ſenſu infra eã ſummã puterur permittere. Nã alias noſtri ſentiũt in municipali lege nõ ſumi argumẽtũ à cõ trario ſenſu ſi iura cõmunia per illud argumẽtũ corrigerentur: tamen volunt, ſi in directo ſenſu municipalis lex nihil operaretur; tum etiam ad corrigẽdũ ius cõmune depromi argumentum à contrario ſenſu; ne eueniat, vt ſteriles prorſus, & inanis ſit municipalis lex Bal. l. Conuenticula, C. de epiſc. & cler. Alex. & alij hoc loco habeat eadem ratio locum in noſtra quæſtione. Sanè communis opinio poterit defendi in eo caſu, quo in ſenſu directo municipalis lex aliquid noui induciti vt ſi ſumendo ex ea argumentum à contrario ſenſu pœnam committerent ij, qui eam legem tulerunt, impediatur illud argumentum, & non militet. Illud autem

105 exiſtimo eſſe prorſus indubitatum; † vt ſi lex ſtatuat, vt nemo poſſit accipere, niſi duos denarios; ſumi argumentum à contrario ſenſu; vt infra duos denarios permittatur recipere vſuras. nam dictio Niſi affirmat, cum negans oratio antecedit, l. Extraneo; ff. de ventr. in poſſ. mitt. & l. Actione, vbi Guil. & doctores, C. de trans.

106 Vndecima exceptio frequentior, & vtilior videtur. Inquit Bartholus hic in fine; † in legibus municipalibus à contrario ſenſu non duci argumentum à contrario ſenſu, ſi per illud ius commune corrigeretur: cum qua concluſione conueniunt Alex. Ial. Curt. & Ferr. hoc loco Dec. conſ. 110. & conſ. 507. & alij multi; vt dubitandum non ſit, hanc eſſe receptiſſimam ſententiam vno penè conſenſu approbatam. Orianum inuenio hoc loco num. 105. contrariam ſententiam amplectentem, in quam & ego ſum procliuis; & in primis l. Si cum dotem, ff. ſol. matr. quę ad contrariam ſententiam probandam à Bartholo, & alijs adducitur; Sed vere necam demonſtrat. Nam eſt ibi conſtitutum de communi ſententia recepta ab Accurſio Barth Bal. Alex. Caſtr. Rom. Imola, & Alex. vt ſi pater dotem ſibi reddi fuerit ſtipulatus, ſi a marito diuertiſſet: igitur in caſu, quo non diuertit, non habebit pater actionem, ſed mulier. Similiter ſi ſibi reſtitui fuerit ſtipulatus, ſi moreretur filia, in alio caſu non erit patris, ſed filiæ actio. & id non procedit, niſi per argumentum à contrario ſenſu, & ius commune nunc emendatur, quo dos à patre profecta ad eũ debet redire l. 1. C. ſol. matr. & iure cõmuni fuiſſet ſaltem actio communis patris, & filiæ l. 2. § 1. ff. ſol. matr. & nunc ſoli filiæ datur. probatur itaq; ibi hæc opinio ducendo argumentum à pacto ad ſtatutum, vt noſtri in hac materia

argu-

directo nihil inducunt, vt ex facto conſultus reſpondit Dec. d. cons. 507. num. 2. accedat ratio l. Quæ de tota, ff. de rei
209 vind. & etiam, quod cum † in lege. nullū verbum deceat eſſe ſuperuacaneum, l. 1. in initio, ff. quod met. cauſ. & l. 1. in fine, ff. ad municip. neque in priuilegio Bal. cons. 51. Generali ſtatuto, num. 7. lib. 5. ex l. Item veniunt. §. Aptandæ, ff. de pet. her. neque in contractu minimū aliquod verbum debet eſſe otioſum, Bal. in rubr. C. de contr. empt. q. 9. & Dec. conſ. 2. nu. 5. ideo ne municipalis legis verba aliqua ſint ſuperuacanea, debemus admittere argumentum à contrario ſenſu eorum verborum, quæ in directo nihil inducunt, & ſunt ſuperuacanea. Pariter quoque nulla
210 videtur eſſe difficultas, † ex legibus ipſis ſumi argumentum à contrario ſenſu ad alias leges corrigēdas, ſi nihil inducerent in ſenſu directo, auth. Diaconiſſam, iuncta l. Nulla, C. de epiſc. & cler. & dd. hoc loco, & alibi paſſim.

Quod vero ait Bal. l. 2. C. de cond. in
211 ſert. vt ſi municipali lege cautum ſit, † vt municipales leges non admittant extraneum, vel ſubauditum intellectum, tunc ceſſare argumentum à contrario ſenſu: quia, vt inquit Gloſ. d. l. 2. quod per argumentum à cō[illegible]ſenſu venit, eſt ſubauditus intelle[illegible]m quo conſentiunt Panorm. cap. Cum apoſtolica, de his, quę fiunt à præl. Alex. Iaſ. Curt. & alij crebrius, hoc loco, libenter ego recipio, & nullo modo ab hac ſentētia recederem, quidquid cōtra dixerit Decius. Nam licet ſupra dixerimus, quod venit per argumentum à contrario ſenſu eſſe textum legis; vere tamen eſt tacitus, & ſubauditus ſenſus, & non expreſſus; ſed per coniecturam deprom ptus l. Apud antiquos, C. de furt. & colligi dicitur, quod emanat per argumentum à contrario ſenſu, & non expreſſim dictum, l. Ex eo, ff. de teſt. & non dicitur legem illud exprimere; ſed legē eſſe argumento, l. Qui teſtamento, §. Mulier. ff. de teſt. atq; id, quod per contrariū ſenſum deſcendit, non dicitur directo venire; ſed illud indirecte dari intelligi, cap. Cum apoſtolica, de ijs, quæ fiunt à præl. Sileat itaq; Decius, & cōmunis hæc opinio firmiſſima maneat.

Pariter etiam veriſſimum eſſe arbitror, quod Alex. Iaſ. & quidam alij dixerunt ex doctrina Baldi d. l. 2. nu. 8. C. de patr.
212 qui fil. diſtr. † ſi municipalis lex ſtatuat, ſtatuta ad litteram debere intelligi, tū ceſſare argumentum à contrario ſenſu. Litteræ enim, vt inquit Baldus dicūtur, quæ oculis leguntur, & inſpiciuntur, non quę mente percipiuntur, l. 1. ff. de ijs, quæ in teſt. del. & quāuis ſupra dixerimus, quod vi argumenti à contrario ſenſu emanat, eſſe textum legis, tamen intelligi debet, per interpretationem, coniecturam, & argumentū d. l. Apud antiquos, C. de furt. & l. Ex eo, ff. de teſt. & l. Qui teſtamēto, §. Mulier, ff. de teſtam. & ex mente potius loquentis, quam ex expreſſis verbis, vt ſupra declaraui. Municipalis autem lex nūc litteras ipſas deſiderat, non ſolam mentē legiſlatorum. Eodem modo conuellatur, quod contra Orianus ait hoc loco num. 47. argumentum à contrario ſenſu fortiſſimum eſſe ex noſtra l. verſ. Huius rei, at hæc municipalis lex leuem, & debilem interpretationē repellit ex Bartholo l. Omnes populi, 5. q. princ. ff. de iuſt. & iur, ideo non reijcit argumentū ex contrario ſenſu. Nam ex eis, quæ paullo ante dixi, poterit elici ſolutio: vt intelligatur dummodo oculis legatur; non mente tantum percipiatur d. l. 1. de ijs, quæ in teſt. del.
213 Illud poſſet controuerti, † an validum ſit argumentum à contrario ſenſu ſtatuti, ſi per illud argumētum derogaretur alij ſtatuto, quamuis redeatur ad ius commune, Rom. conſ. 399. Vt præſens conſultatio, num. 7. putat ceſſare tum argumentum à contrario ſenſu, & ſecuti ſunt Romanum Goz. cons. 38. Prima facie, nu. 6. & Tib. Dec. cons. 32. num. 35. lib. 2. in qua re diſtinguerem, vel municipalis lex, ex qua ducendum eſſet argumentum à contrario ſenſu eodem tempore lata eſt, quo edita fuit ea, quæ corrigeretur per argumentum à contrario ſenſu, vel non cōſtat diuerſo tempore fuiſſe editam, & in his terminis putarem habere locum doctrinam Romani d. conſ. 399 nam argumentum à contrario ſenſu ceſſat in eo, quod eſt expreſſim conſtitutum, l. Nemo, C. de iuriſd.

iuriſd. omn. iud. & etiam quod nemo putatur ſtatim, & ex continenti velle ſe corrigere, l. Non ad ea, ff. de cond. & demonſtr. ideo cum duæ ſunt municipales leges contrariæ, altera vnum diſponens in ſuo directo ſenſu, altera per intelligentiam deprōptam per argumentū à contrario ſenſu; præualere debet ea lex, quæ in ſēſu directo ſtatuit, & per expreſſa verba; non quæ contrarium diſponit per cōiecturam argumenti à contrario ſenſu; l. Quæritur, ff. de ſtat. hom. Vel municipalis lex, ex qua depromendum eſſet argumentum à contrario ſenſu, prior edita eſt ea, quæ per illud argumētum emendaretur; & dubium etiam non eſſet, ceſſare argumentum à cōtrario ſenſu, per quod derogaretur legi poſtea latæ: cum poſteriora prioribus derogent, nō è contrario; l. Si vnus §. Pactus ne poterit, ff. de pact. in initio, & l. Pacta nouiſſima, C. de pact. Vel municipalis lex, per cuius argumentum à contrario ſenſu alteri derogaretur, poſtea lata eſt, quā edita ſit ea, cui eſſet derogandum; & in his terminis putarem non eſſe locum doctrinę Romani, & per argumentum à contrario ſenſu derogari priori ſtatuto: quia hic triplex funiculus interueniret, primus eſſet vis argumenti à contrario ſenſu, quod fortiſſimum ſolet appellari, l. noſtra vers. Huius rei; ſecūdus eſſet, quod hæc lex poſterior eſſet; & poſteriora potius prioribus debent derogare d. l. Pacta nouiſſima; tertius funiculus maxime perpendendus eſt, quod res per hoc argumentum ad ius ſuum, & commune redigeretur, quod perpendit Paullus l. Si vnus, §. Pactus ne peteret. vers. Quod & in ſpecie, ff. de pact.

114 Iucunda eſt vltima exceptio, † cum dicunt in priuilegijs ceſſare argumentum à contrario ſenſu, ita hoc loco Ias. num. 55. ex cap. Licet, de priuil. lib. 6. & in terminis illius cap. non depromi argumentum à contrario ſenſu adnotarunt Gloſ. & Arch. Sed Orianus cum diſtinctione rē declarat; Bononienſes etiam in priuilegijs hoc argumentum concedunt, & eodem cap. Licet, probari aiunt. Nam cum eſt ibi conceſſum priuilegium, vt interdicti tempore ianuis clauſis liceat diuina celebrare, à contrario ſenſu erit id prohibitum ianuis apertis. Præterea eſt ibi cōceſſum interdicti tempore diuina celebrare, excommunicatis, & interdictis excluſis; à cōtrario ſenſu eſt id denegatum eis nō excluſis. Bononienſibus ego aſſentior & in priuilegijs fateor locum eſſe huic argumenti generi; vt eodem cap. Licet, optime probatur: & etiam, quod aliæ rationes, quæ vigent in legibus, & ſtipulationibus; quæ ſtricti iuris ſunt; & in alijs, in quibus eſt locus huic argumento, militāt etiam in priuilegijs. Sed Gloſ. & Arch.

115 † cap. Licet, & hic Ias. ita probant in priuilegijs ceſſare argumentum à contrario ſenſu. Erat cap. Quod nonnullis de priuil. & cap. Cum in partibus, de verb. ſign. conſtitutum aliquibus eſſe conceſſū interdicti tempore licere diuina celebrare, excluſis excommunicatis, & interdictis: à contrario ſenſu videbatur ſequi; vt non excommunicati, & non interdicti non deberent excludi. nihilominus d. cap. Licet, ſtatuitur non poſſe intereſſe eos, qui neque eſſent excommunicati, neque interdicti; etiam ſi aliunde venirent. Nō male reſpondent Bononienſes, ſed male ſua ſenſa exprimunt, nos itaq; lucidius declaremus d. cap. intelligi de priuilegiatis excommunicatis, & in[illegible]is; vt excludi debeant: à contrario [illegible] ſumetur argumentum, vt priuilegiati, qui non ſunt excommunicati, & interdicti non debeant expelli. Exemplum eſſet, ſi alicui cœnobio vel monaſterio ſit conceſſum interdicti tempore diuina celebrare: omnes, qui eiuſdē ſunt cœnobij, vel monaſterij ſunt priuilegiati, & poſſunt pro eorum qualitate diuina celebrare, & intereſſe: ſed ſi qui fuerunt excommunicati, aut interdicti expelli debent. Ideo priuilegium conceſſum ſic accipietur; liceat vobis interdicti tempore diuina celebrare, excluſis excommunicatis, & interdictis; ſcilicet de eodem gremio veſtro, qui eſſent priuilegiati. Ideo ſumetur à contrario ſenſu argumentum; vt illi qui non ſunt excōmunicati, aut interdicti, qui de eodem ſunt corpore debeant admitti. Fuit poſtea dubitatum d. cap. Licet, an illis diuinis poſſent alij admitti præter eas perſonas, quibus eſt

bus eſt priuilegiũ conceſſum. idq; decidi
tur d.cap.Licet,vt nõ permittatur, etiam
ſi illi nõ ſint de loco interdicto; ſed aliun
de venerint;niſi in hoc habeant ſpeciale
priuilegiũ.Ex quo cõſtat d. c.Licet,vers.
Ad ea tamen,non agi de argumẽto à con
trario ſenſu;&ideo dici nequit,ibi negari
argumentũ à cõtrario ſẽſu in priuilegijs.

Gloſſa in verbo Poſſit eam, in duas
diſtribuitur partes, in prima coanguſtat
noſtram legem, in ſecunda dimouet vnũ
contrarium,in verbo, Sed aliud,in tertia
in verbo Item excipe, dimouet aliud.ait
itaq; in prima,quod dicitur Poſſit eam,in
telligi,vt magiſtratibus abſentibus cauſſę
meri,& miſti imperij quod ad cognitio-
nem tantũ mandari poſſint,non quod ad
definitionẽ,præſertim ſi fuerit cauſſa me-
ri imperij,in qua de mẽbri abſciſſione,aut
vltimo ſupplicio agatur:ex §.Ad hęc pro
hibemus,auth.de collat. in ſecunda;Sed
ait in eo, qui defuncto ſubſtituitur,aliud
eſſe;quia ei nedum cognitio, ſed etiam
definitio datur,l.2.C.de off.ei. q vic. alt.
iud. vel præs. obt. in tertia Item excipe,
inquit noſtrã legem non habere locũ in
proconſulis legato,qui de omni crimine
cognoſcit,&etiã de ſuſpecto tutore:de cri
mine patet l.Solet ſupra de off. procons.
de ſuſpecto tutore cõſtat l.Cognitio,ĩfr.
eo.Quod attinet ad ſensũ §.Ad hæc pro
216 hibemus, † Accurſius hic ſenſit etiam in
alijs cauſſis meri imperij definitionem nõ
poſſe mandari,quoniã inquit Accurſius,
*Scilicet,cognitionem tantum,non etiam definitionem,
maxime in capitali cauſſa, vel membri abſciſſione: vt
auht. de coll. Ad hæc probibemus,coll.xi* idem igi-
tur putauit etiam eſſe,vbi vltimũ suppli-
cium non irrogatur, vel mẽbri abſciſſio.
Qui ſenſus ab Alexandro,& Decio con
futatur. Nam ibi ſtatuit Iuſtinianus, vices
agentes rectorũ prouinciæ omnia poſſe
agere,quę pręſides ipſi facere poſſent pręter
vltimũ ſuppliciũ,&mẽbri abſciſſionẽ:
vbi igitur nõ irrogabitur vltimũ ſuppli-
ciũ,vel mẽbri abſciſſio,etiã definitio po-
terit mandari. Nã exceptio cõprobat re-
gulã in cauſſis non exceptis,l. Nã quod li
quide,§ vlt.ff.de pen.leg.& l.Quæſitũ,§.
Denique,ff.de fund.inſtr.& inſtr. leg. cũ
itaque Iuſt.exceperit tantũ vltimũ ſuppli
ciũ,&mẽbri abſciſſionẽ;conſequẽs eſt,vt
aliæ cauſſæ meri imperij poſſint omnes
mãdari,etiã quoad definitionẽ.Secũdus sẽ-
217 ſus † fuit Guil. Cunei exiſtimãtis,Iuſtinia
nũ ibi locutũ eſſe in pręſide, qui nõdũ in
prouincias venit,ideo inquit. *Antequam uero
in prouincias ueniant iudices,damus eis licentiam,&c.*
comprobatur l.Obſeruare,§.vlt.ſupra de
off.procons. vbi dixit Vlp.procõſulẽ nõ
debere antequã prouinciã fuerit ingreſ-
ſus,iurisdictionẽ ſuã legatis mãdare, *Quia
perabſurdum eſt antequam ipſe iurisdictionem nanci
ſcatur,eam alijs mandare*. Nã anteaquã prouin
ciã ſit ingreſſus præſes,nõ ita ſtabilẽ,& fir
mã habet iurisdictionẽ, ideo cognitionẽ
tantũ cauſſarũ meri imperij mandare per
mittitur,non definitionẽ. Alex vero hũc
ſensũ impugnat.nã vers.Sed ſi quis,locu
tus eſt ſimpliciter Iuſt. de iudicibus in-
quiens, *Sed ſiquis ex iudicibus ſecundum iuſſionem
noſtram in aliam regionem mittatur,liceat per ſimi-
lem modum loci ſeruatorem facere*; ſi per ſimilẽ
modũ,igitur abſq; vltimo ſupplicio,&mẽ
bri abſciſſione.Dec.ſoluit,id intelligi de
iudice deſtinato ad prouinciã. Quæ ſolu
tio omnino tollitur. Nã ſimpliciter locu-
tus eſt,& potius accipiẽdus videtur Iuſt.
de præſidibus,qui erant prouinciã ingreſ
ſi,& poſtea in alias mittuntur ante finitũ
officiũ,vt in prouincijs,ex quibus decedũt,
liceat facere loci ſeruatores. Nã vers. *Ad
hæc probibemus*, locutus eſt Iuſt de iudici-
bus,qui exſiſtũt in prouincijs,neq; receſſuri
loci ſeruatores conſtituũt. Verſ. *Anteaquam*,
de illis præſidibus,qui anteaquã in prouin
cias veniãt, loci ſeruatores conſtituunt,
Vers. *Sed ſi quis*, de illis,quæ ſunt prouincias
ſibi deſtinatas ingreſſi,easq; adminiſtrare
coeperũt,& loci ſeruatores faciunt; cũ in
alias mittũtur prouincias à principe. Impro
bo ſecũdo loco hunc ſensũ, quod ponit
meri imperij cauſſas mãdari tãtũ quoad co
gnitionẽ;quod tamẽ ibi nullibi probatur,
ſed potius innuitur,definitionẽ etiã mãda
ri,vt paullo ante dixi. Tertio ſi ideo meri
imperij definitio nõ permitteretur,quod
nondũ erat præſes prouinciæ fines ingreſ
ſus;tum neque cognitionẽ mandare lice
ret d.l.Obſeruare,§.vlt.ff.de off.procons.
attamen nemo eſt,qui cognitionẽ mãda
218 ri infitietur. Tertius ſenſus† eſt Alexãdri

& Decij aſſerentium, d. §. intelligi non de
delegato, vt nos loquimur; ſed de vicege
rente, vt eo loci probatur, *Damus eis licen-
tiam, vices agentes ſuos conſtituere.* & quamuis
vicegerēs pleniorem ſoleat habere iuris
dictionem, quam delegatus; tamen hic
non habet; quoniā ab eo eſt creatus, qui
nondum prouinciæ fines ingreſſus eſt.
Cōfutatur hic ſenſus à quibusdam; nam
ſequeretur cum prouinciā eſt ingreſſus,
omnem habere poteſtatē, vt in caſu verſ.
Sed ſiquis; & tamen non habet, vt ibidem
eſt conſtitutum. Addo quoque hunc ſen
ſum non niti eo, quod de vicegerente lo-
quatur, non de delegato; ſed quod non-
dum prouinciam introiſſet. Demū ſi ve-
ra eſſet hæc ratio; tum nec cognitio in-
eum tranſiret l. Obſeruare, §. vlt. ff. de off.
procons. & idem eſſet hic ſenſus cum ſe
cundo Guilielmi Cunei, vt ſenſit etiam
219 Decius. Eſt quartus ſenſu † Nigri recep-
tus à Riminaldo iuniore dicentis, d. §. Ad
hæc prohibemus, loqui de loci ſeruato-
re; cui tota prouincia cōmittebatur; ideo
ne præſes ſe ſuo munere in totum exo-
neraſſe videretur, & alteri iniunxiſſe, auth.
vt iud. ſin. quoq. ſuffr. §. Nulli quoque,
definitio in loci ſeruatorem non tranſit;
quæ ratio ceſſat in delegato, cui ſingula-
ris forſitan cauſſa mandatur. Neque hūc
ſenſum admitto; nam omnem iurisdictio
nem mandare non eſt abſurdum, l. Solet,
& l. Prætor, inf. de iurisd. omn. iud. ſi re
ſpondebis l. Solet, & l. Prætor, locū eſſe
in cauſſis iurisdictionis, replicabo adduci
à ſimili: vt quemadmodū iurisdictio præ
ſente quoque magiſtratu vniuerſa poteſt
mandari; ita cauſſę meri imperij, quæ pro
pter abſentiam mandari permittuntur,
cum abſentia viget, non erit abſurdū inte
gras mandari. Præterea verū eſſe nequit;
ideo definitionem non tranſire, ne pręſes
toto ſuo munere ſe exoneraret, nam vt d.
§. Adhæc prohibemus, eſt conſtitutum,
præſidi reſeruaretur vltimum ſupplicium
cum membri abſciſſione; quorum pote
ſtas in loci ſeruatorem non tranſiret.
220 Quintus eſt ſenſus † eiusdem Nigri, Iu-
ſtinianum d. §, locutum eſſe de ſubſtituto
in alterius locum, qui iurisdictionem ha
bet: nos autē de delegato, qui nullam ha
bet iurisdictionē lege noſtra, §. Qui man
datā. Sed ego dicā, ſi ſubſtitutus, cui iuris-
dictio data eſt, nō habet definitionē cauſ
ſarū meri imperij, multo minus habebit
delegatus, in quē non tranſit iurisdictio.
221 Sit denique noſter ſenſus † ibi nō decidi,
an tranſeat cognitio tantū; vel etiam defi
nitio; ſed ſolū liceat ne, loci ſeruatorē cō
ſtituere; & quo tēpore; & de quibus cauſ
ſis poſſit is cognoſcere: vtrū autē in ijs ha
beat cognitionē, & definitionē; nec verbū
quidē: quoniā de hoc nō fuit dubitatum,
nec aliquis ſermo inſtitutus, & alijs legi-
bus relinquitur.

222 Quæſtio eſt celebris, † an cum cauſſæ
meri imperij ꝓpter abſētiā mādantur, poſ
ſint quod ad cognitionē, & definitionē
mandari: vel tantū, quod ad cognitionē.
Accurſius putabat mādari, quod ad co-
gnitionē tantū. Speculator tamē in tit. de
iurisd. omn. iud. Guil. Cuneus, And. Piſa
nus Alb. Ros. Sal. Fulg. Alex. & Decius
putarūt, etiā definitionē mādari. Ac mul
tis aliorū argumētis ſilētio inuolutis, De-
cius primū ſic ducit argumētū, inquit Pa
pin. *Et ideo errare videntur magiſtratus, qui cum pu
blici iudicij habeant exercitationē* accepit Papin.
quod ad cognitionē, & definitionē: cum
vtrūq; habeant magiſtratus à lege māda-
tū. ac vtrūq; ēt exercitationis verbū ſigni
ficat cap. 1. de for. comp. lib. 6. eo loci.
Non poſſunt cenſurā eccleſiaſticā exercere. Itaq;
dū poſtea ſubiūgit *iurisdictionē ſuam mandant,*
intelligi debet, quod ad cognitionē, & de
finitionē. Igitur cū poſtea exceptionē red
dit in caſu abſētię, vt ī abſētię caſu liceat
cauſſas meri imperij mādare, id intelligi
debet quod ad cognitionē & definitionē.
223 Exceptio † enim in terminis regulæ acci
pienda eſt, l. In his, ſupra de leg. Dyn. in
rubr. de reg. iur. lib. 6. Bart. Dec. & Cagn.
l. 1. infra de reg. iur. Nec obeſt, ſi quis obij
ciat eſſe de genere regulę, quod ad cogni
tionē; nā generatim in regulę terminis vi
detur accipiēda atque quod ad cognitio
nē, & definitionē. Ego vero reſpōdeo, ſat
eſſe exceptionē eſſe de regula pro parte,
licet nō ſit in totū, ſic Iaſon, l. Numis, nu.
13. infra de in lit. iur. Secūdo loco inquit
Dec. ſcribit Papin. *Lege Iulia de vi nominatim
cauetur, vt is cui obtigerit exercitatio,* exercitatio

nis no-

nis nomine definitionẽ quoq; concluſit;
igitur cũ ſubiunxit; *Poſſu eam,ſi proficiſcatur*
mandare: intelligi debet,quod ad cognitio
224 nẽ,& definitionẽ. Nã verbum illud, † *Eam*,
præſcferre videtur iuriſdictionẽ,quæ ma
giſtratui competit. Memini, cũ iuri ciui
li Bononiæ operã darem, Nicolaum Ar
mium virum doctiſſimum paullo ante
obitum reſpondiſſe, dictionem illã, *Eam*,
non inducere per omnia relationem,nec
ſi legeretur; Eandem, citabat Iuſtinianũ
inſtit.de leg. patr. tut. cum in tit. de leg.
agn. tut. pertractaſſet de legitima agnato
rum tutela, quæ ex lege 12. tab. oritur, 225
ſubiunxit. *Ex eadem lege 12. tab. libertorum,*
& libertarum tutela ad patronos liberosq; eorum per
tinet; quæ & ipſa legitima tutela vocatur, non quia
nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, ſed quia
perinde accepta eſt per interpretationem, ac ſi verbis
legis introducta eſſet. ſic legitima agnatorum
tutela ex verbis,& mente legis 12. tabu-
larum deferebatur; libertorum vero tan-
tum ex mente,non ex verbis; nihilomi-
nus ex eadem lege dicitur dari. dictio igi
tur *Eadem*, non integram ſimilitudinem
inducit: quod multo magis in dictione
Ea eſt affirmandum. Adducitur tertia ra
tio,quod inquit Papinianus. *Et ſi à familia*
dominus occiſus eſſe dicatur, cognitionem, quam ex ſe
natuſconſulto habet prætor, mandare non poterit.
At prætor cognitionem habet, & defini-
tionem: igitur cum de exercitatione su-
perius eſt facta mentio; de cognitione,
& definitione intelligi debet. Cum vna
pars legis ab alia ſoleat recipere interpre
tationem,l. Vtrum, infra de pet. her. At
Ego dico magiſtratus in capitalibus cauſ
ſis cognitione, & definitione eſſe prędi-
tos; ſed cum eas mandant, cognitionem
tantum transferre. Propterea poſtquam
Papinianus mentionem fecerit de cogni
tione, quam ex ſenatusconſulto habet
prætor, non quatenus apud eum eſt mã
ſura; ſed alteri mandanda; cognitionis
verbo nõ cõprehendit definitionẽ. Adeſt
quarta ratio à Decio allata in verbo; Nõ
aliter,differentiã cõſtituit Papin. inter iu-
risdictionẽ,& merũ imperiũ: quod iuris-
dictio à præſente, præſenti mandatur: me 225
rum imperium tãtum,ſi proficiſcatur ma-
giſtratus. Sed iuriſdictionis nedum co-
gnitio, ſed etiam executio mandatur:

idem igitur, & in mero imperio. Fa-
cilis eſt diſſolutio. inducta ad vnum non
debent aliud moliri, l. Legata inutiliter,
infr. de leg. 1. & l. Legata inutiliter, infra
de adim. leg. Sed quod dictum eſt de iu-
riſdictione à Papiniano, fuit adductum
ad diſſimilitudinem quamdam inter iuris
dictionem;& imperium conſtituendam:
nos igitur ſimilitudinem ex ea non debe
mus eruere. Contrariam ſententiam de
fendunt Accurſius hoc loco,& l. Placet,
in vebo Officio, C. de ped. iud. Cyn.
Ruy. Barth. & Bal. hic,quę opinio com
munis eſſe putatur. Ad quam probãdum
primum adducitur, §. Ad hæc prohibe-
mus,auth. de collat. de quo ſupra copio
ſe diſſeruimus,iure nunc prætereo. Secũ
dò loco adducunt l. Placet, vers. Quod
vſque adeo,C. de ped. iud. ſed ſupra do
cuimus eam conſtitutionem non debere
citari in materia delegationis: quoniam
ſtatuit de iudicibus dandis;& etiam illius
verſiculi nouum ſenſum expoſuimus, ex
quo conſtat ad rem non attinere. Tertio
adducũt legẽ noſtrã, in verbo Exercitatio
nẽ,& verbo Exercitatio. Exercitationis
nomen cauſſę definitionem non compre
hendit; ſed tantum cognitionem. Soluit
Alexander,licet hæc opinio, vt definitio
etiam tranſeat,non probetur hoc reſpon
ſo; probari tamen inquit d. §. Ad hæc pro
hibemus. Ego replico, nec ibi probari ex
ſenſu à nobis allato. Secundo loco ſol-
uit,cognitionis nomine etiam definitio-
nem intelligi in legis diſpoſitione l. 3. §.
Cognoſcit, ſupra de offic. præf. vigil. cũ
alijs ſimilibus. Quartò Vlpianus l. Solet,
ſupra de off. procons. *Solet* §. proconſul
etiam cuſtodiarum cognitionem mandare legatis: ſci-
licet, vt præauditas cuſtodias ad ſe remittant: & vt
innocentem ipſe liberet. Legatus itaque pro-
conſulis definitionem non habebat,libẽ
tius itaque fatendum eſt eam cæteris eſſe
denegatam: cum non permittatur lega-
tis,qui ſæpe à lege eligebantur, & pleniо
rem cæteris habebât iuriſdictionem. Ful
goſius putat contrariam potius ibi proba
ri ſententiam. Nam † legatis procon-
ſul,cum nulla eſt occupatione, vel impe-
dimento impeditus mandat cognitionẽ
cauſſarum meri imperij: igitur, vt abſen-

tia aliquid moliatur, concludere debe-
mus; tum etiam definitionem poſſe man
dari. Sed ego replico, legatos proconſu-
libus fuiſſe datos, quod magna erat pro-
uincia regenda, nec omnibus in locis po
terat proconſul adeſſe. itaque propter ab
ſentiam proconſulis mandabantur illis
cauſſæ. Quare legati dicuntur à crebris le
gationibus ab vno municipio ad aliud,
quibus omnibus non poterat proconſul
intereſſe, vt adnotauit Reu. l. Nemo po-
teſt, infra de reg. iur. Præterea nonne po
teſt proconſul abſens iurisdictionem le-
gatis mandare, cum neceſſariam moram
in itinere patitur; poteſt vtique l. Aliquā
do, ſupra de off. proconſ. vera itaq; non
eſt Fulgoſij ſolutio. Terruit me hoc re-
ſponſum l. Solet, tandem in eam veni ſē
116 tentiam, † ibi ſi tranſibat cognitio tan-
tum; ideo erat, quod proconſul aliud nō
mandabat, non quod ei poteſtas defice-
ret, ſed voluntas, ideo ait Vlpianus *Solet*,
non dixit poteſt. Vnde illud (vt procōſul
cognitionem tantum mandaret, non defi
nitionem) erat ex ſtylo proconſulis; non
quod deficeret ei poteſtas. Reſpōdeo prę
terea eſſe illi legi locum, cum is procon-
ſul in eadem eſt prouincia. Nos autem
abſētiam hic accipimus, cum magiſtratus
è prouincia egreditur, cui præeſt, vt lege
noſtra, in qua mentio fit de lege Iulia de
vi, qua nominatim cauebatur, vt is cui ob
tigerit exercitatio, poſſit eam, ſi proficiſca
tur mandare, quod neceſſario de magi-
ſtratibus vrbis Romæ intelligitur: nā illis
ſorte dicebatur obtigere exercitatio. Sic
ſi proficiſcatur ex vrbe Roma, cui præ-
erat. & §. Ad hæc prohibemus, auth. de
collat. de præſidibus fit mentio, qui aut
nondum prouinciam erant ingreſſi, aut
poſtquam erant ingreſſi in aliam à princi
pe mittebantur. In hac difficultate primū
117 animaduertendum puto, † an argumentū
duci poſſit à §. Ad hęc prohibemus, auth.
de collat. & puto poſſe, primum quod ibi
fit mentio de loci ſeruatore; qui genera-
lis erat præſidis vicarius; ſic etiam in no-
ſtra lege. Nam is, qui Romę de lege Iulia
cognoſcebat, de ea tantum poterat ius di
cere: cum ſinguli prætores ſingulis crimi-
nibus præeſſent, §. Deinde Cornelius Syl
la, l. 2. ſupra de orig. iur. itaque is, cui mā
dabatur ab eo prætore cognitio legis Iu-
liæ de vi, erat generalis vicarius illius. De-
inde hic fit mentio, cum cauſſa legis Iu-
liæ de vi propter abſentiam magiſtratus
mandatur, ſic d. §. Ad hæc prohibemus,
quia vel nondum prouinciam eſſet in-
greſſus, vel in aliam miſſus. Poſtremo
quemadmodum in hoc reſponſo is, cui
cognitio legis Iuliæ de vi dabatur, non or
dinariam dicebatur habere iurisdictio-
nem, ſed mandatam; ſic d §. Ad hæc pro
hibemus. Is enim mandatam dicitur ha-
bere iurisdictionem; qui alieno iure, non
ſuo beneficio habet, infra ead. leg. §. Qui
mandatam, & l. Et ſi prætor infra eo. & l.
More maiorum, infra de iurisd. omn. iud.
Quibus ſic conſtitutis, ſic ducitur argu-
mentum: d. §. Ad hæc prohibemus, loci
ſeruator præter vltimum ſupplicium, &
membri abſciſſionem omnia poteſt effi-
cere, quę poterat ordinarius magiſtratus;
ſic cognitionem, & definitionem habet,
præterquam in cauſſis vltimi ſupplicij, &
membri abſciſſionis. idem igitur in alijs.
Mouet me ſecundo loco, quod l. noſtra
118 verſ. Et ideo, ij duo termini † Exercita-
tio, & iurisdictio confunduntur. Sed iu-
risdictionis nomen refertur proprie ad
ſententiam; cum ſit facultas iurisdicundi
l. 1. §. Damus, infr. de ſuſp. tut. igitur
cum mandatur exercitatio, mandatur iu-
risdictio, & proprie poteſtas ferendæ ſen
tentiæ. Tertio loco moueor, quod cogni
119 tio dabatur; cognitio † autem ſententiam
etiam cōplectitur in eo, cui mādata eſt iu
risdictio, de iudice probatur, qui notionē
habet l. Ait prætor, infra de re iud. ſēten
tiæ tamen dicēdæ habet poteſtatem, l. Iu
dex poſteaquam, infr. de re iud. & l. A iu
dice, C. de iud. & l. Cognitio, infra de iu
risd. omn. iud. Cognitio de ſuſpectis tuto
ribus mādari poteſt; & intelligitur etiam
quod ad ſententiam l. 1. in initio infra de
ſuſp. tut. quo loco Vlpianus, in initio in
quit eſſe videndū, apud quē poſſit ſuſpe
ctus poſtulari, & remoueri: deinde nume
120 ratur is, cui iurisdictio eſt mandata. igitur
is, cui data eſt cauſſę cognitio, habet etiā
definitionē, & facultatē ſententię ferēdę.
Sed poſita communi ſententia, in cauſſis
meri

meri imperij cognitionem tantum tranſi re,non definitionem,id coanguſtāt Bart.
230 Petr., & Cyn. hic, † non habere locum in inſignibus latronibus, quibus aſſenſus eſt Paris de Synd. in verbo Latro, num. 3. nam etiam definitio tranſit, ex l. Si quis filio, §. Quid tamen, vers. Niſi forte,infra de iniuſt.rupt. teſtam. in quo acceleratur executio in cauſſa inſignis latronis;quæ in alijs hominibus propter appellationem fuiſſet retardanda: quoniam mora periculum erat allatura. Decius ait,diuerſam eſſe rationem; quod d.§.Quid tamen;præſes ad principē ſcripſerat;vel verius quoniam erat appellatio interpoſita,impediebatur exercitium iurisdictionis; ſed iurisdictionis fundamentum in præſide non deficiebat,ſed in delegato aliud eſſe debet;cum in eo deſit ipſa iurisdictio.ex quo,§.dicere conſueui,
231 †. magnam curiam in torquendo delinquentes defenſionum copia nō facta, vti non poſſe ea prerogatiua,niſi aduerſus inſignes latrones,alioſq; peſſimos viros: vt voluit Paris de ſynd. in verbo Tortura.1. §. Et an ſi quis,& deciſum eſt decis. 391. apud Afflictum,& Gramm,vot.30. id .n. eſt excedere leges. Alb.alio modo reſpōder,& inquit,§.Quid tamen. locum ſibi vindicare in ordinario iudice,non in delegato;qui ſtrictam,& præciſam habet poteſtatem. Alexander replicat idem eſſe in delegato,quia vbi periculum eſt ī mora.à regulis iuris communis recedendum eſt,l.De pupillo,§.Si quis riuos, infra de nou.oper.nunt. Adducit ſecundo loco Decius l.Ait prætor,§.ſi debitorem,ff. de ijs,quæ in fraud.cred. & occurrit ibi agi de commodo proprio creditoris; ideo il-
232 lud permitti,ex quo † §.ait Paris de ſynd, inverbo Licentia,nu.2.licere magiſtratui licentiam creditori impertiri,capiendi debitorem ſua auctoritate; quod ibi decla-
233 rat;& vbi † aliquis ſuum ius aliter conſequi nequit,ſibi ius dicere permittitur Ale
234 xan.cons.xj.num.9.vol.1.& † §.Si debitorem,locum etiam ſibi vindicat in creditore clerici;qui ſi cum bonis creditoris fugiat, licebit creditori ſua manu eum capere; & proprio iudici tradere detinendū donec æs alienum ſoluatur,Couar. lib.2. var.cap.1.num.9.hæc eadem opinio tertio loco adiuuatur,quia aduerſus hos,latrones defenſor ciuitatis habet poteſtatē l.Per omnes,C.de defenſ.ciuit. Item in his feriæ remittuntur,l.Prouinciarum prę ſides,C.de fer.nec in his appellatio admittitur,l.Conſtitutiones,infr.de appell. Occurrit Decius his legibus;dicens loqui de ordinario. Alexandri more replicabo,eādem vigere rationem in delegato,ſed controuerti poterit hæc ſolutio: nam Decius affert rationis varietatem;quod in delegato deficiat iurisdictio. Vnde Decius ſenſit contrariam ſententiam de iure eſſe veriorem:quia propter tumultum populi ſedandum,vt inquit Barth.l.pen.inf. de fic. acceleratur pœna; ſed non ideo innocens damnatur l.Decurio,num.2. C. de pen. Neque hæc opinio eſt probata: quoniam hic non agitur de innocente condemnādo; ſed potius de iudicis delegati iurisdictione proroganda,vt cum haberet cognitionem;data quoque ei putetur definitio in eo caſu,& non eſt omnino prorogatio; ſed potius voluntatis interpretatio eius, qui cauſſas meri imperij mandauit. Hæc
235 quæſtio in eo conſiſtit, † an propter neceſſitatem aliquando iurisdictio ei detur, qui non habebat;quod ſi probauero, demonſtratum erit, etiam delegatum, qui habet tantum cognitionem,habere in inſignes latrones propter neceſſitatem; cum periculum mora allatura eſt;etiam definitionem;quam opinionem his comprobo argumentis; primum ex l.1. C. vbi quis de cur.vel cohort.vbi ſi curialis, aut cohortalis aufugerit,poterit ab eis capi,quos aufugerit & in eo loco erit conueniēdus, quo erit deprehenſus,quamuis non ſit de illius iurisdictione:propter neceſſitatem, igitur ibi,quia is ſolebat fugere,& periculum mora erat allatura, ne iterum fugeret:vbi capitur,conuenitur, & tributa eſt iurisdictio ei,qui non habebat, ita in noſtra quæſtione. Idem ſecundo loco comprobo l.Qui iurisdictioni,infr. de iurisd. omn.iud.iuncta l.Senatuſconſulto, ſupra de off.præſid.l.Qui iurisdictioni, inquit Vlpianus. *Qui iurisdictioni præeſt,neque ſibi ius dicere debet,neque vxori,vel liberis ſuis,neque libertis vel ceteris,quos ſecum habet.* tamen l. Senatuſcon

tuſconſulto, cum periculum mora eſt alla
tura, poterit libertis ſuis, quos ſecum ha-
bet, ius dicere.

Accurſius in gloſ. Proficiſcatur, inquit,
intelligitur ſi ex neceſſitate eum contin-
gat abeſſe, auth. de iud. § 1. & auth. vt de
funt. ſeu fun. eorum, §. Illud, quę duo iura
de iudicibus, & aſſeſſoribus, non de dele
gatis loquuntur, neque de cauſſis capitali
bus, ſed ciuilibus tantum; afferri tamen
poſſunt in argumentum.

236 Dilatat Decius primum, † vt idem ſit
in probabili abſentia de ſententia Cyn.
hic probat l. Necnon, ff. ex quib. cauſ. ma
ior. vbi cum l. Sed & ſi per prætorem, §.
vlt. conſtitutum eſt, ſuccurrendum eſſe ei,
qui neceſſitate abfuit, l. Necnon, idem
conſtituit Vlpianus ĩ probabili abſentia.

237 Dilatatur ſecundo loco, † vt habeat
etiam locum, ſi fuerit in abſentiæ præpa-
ratione, vt tradidit poſt Ioan. Andr.
& Io. Anan. Alexander hoc loco. Ratio
eſt, quod is, qui ſe ad abſentiam parat, ab
ſens iudicatur l. Ab hoſtibus, §. Sed quod
ſimpliciter, in extremo, ff. quib. ex cauſſ.
mai, Aſſero ego præter Decium egregiam
l. Si pecuniam, infra de cond. caus. dat. nõ
ſec. quo loco idem iudicatur de eo, qui
Capuam profectus eſt; ac de eo, qui ſe ad
proficiſcendum parauit. item l. 1. § Cępiſ
ſe, infra de pollicit. idem iudicatur de pię
paratione ad actum, ac de ipſo actu.

238 Dilatatur tertio hęc concluſio, † vt ſi
fuerit reuerſus magiſtratus, ſtatim receſſu
rus; vt abſens etiam iudicetur, argumento
l. Cum alijs, C. de curat. furioſ. Non enim
dicitur reuerſus, breui receſſurus. quam
opinionem ego comprobo l. Aliud eſt ca
pere, §. Perueniſſe, infra de verb. ſign. quo
loco ait Vlpianus. *Perueniſſe proprie illud dici
tur, quod eſt remanſurum.* Iure autẽ regni quæ
rere non oportet, an cauſſæ meri imperij
poſſint propter abſentiam mandari; nam
recedere non poteſt magiſtratus ab admi
niſtrationis loco ſine Proregis licentia,
prag. Prohibemus etiam, & pragm. A noi
e ſtato, ſub. tit. de off. iud. & al. offic. nec fi-
nito officio recedere permittitur, niſi ve-
nerit ſucceſſor, l. Meminiſſe, ſupra de off.
procons. § vlt. auth. de admin. & iure re
gni cap. Scire volumus, ſub tit. quod baiu
li & iud. tamen ſi legitime fuerit impedi-
tus, vnus ex iudicibus vel antiquior in ma
gna curia loco regẽtis ſedet, ſed hoc olim
ex ſpeciali regis licentia, vt obtinebat. Af
flict. quod ipſe teſtatur conſt. Officia, quæ
perſonis, num. 2. tamen. ſi licentiam non
obtinuit, poterit iudex excuſari, quia pro-
pter abſentiam à præſide alius ſubſtitui
poteſt, l. 2. C. de off. ei. qui vic. alt. iud. obt.
& Alex. noſtra lege, Videndus eſt de tota
hac materia Paris de synd. in verbo ſub-
ſtitutus, cap. 2.

239 Quærit hic Decius, † ſit ne ſtandum
dicto peęſidis aſſerentis, ſubeſſe neceſſa-
riam abſentiæ cauſſam, vt valida ſit dele
gatio, & acta valeant. duas affert ſententias
alteram affirmantem, vt ſtetur dicto præſi
dis, in quam iuerunt Bal. l. Imperium, inf.
de iuriſd. omn. iud. Alb. Roſ. hic Alex. &
Bolog. quæ opinio, communi conſenſu
recepta eſt. Ad quam defendendam affer
tur primum; quia pro iudice pręſumendũ
eſt, qui iuratus magiſtratum gerit, l. vlt. C.
ad l. Iul. repet. & cap. Ad audientiam, verſ.
Nos igitur, de præſc. Ego primum reſpon
240 deo, † iuramento credi, & ei, qui iurauit
in eis, quæ aliunde ſciri non poſſunt; ſed
non de eis, quæ per alia ſigna, & coniectu
ras certa reddi poſſunt, Card. Clem. 1. in
extremo de poen ſequitur Fel. cap. ſignifi
caſti, num. 3. de hom. at ſi abſentia ſit ne-
ceſſaria, poteſt alio modo perquiri; ideo
non eſt iuramento credendum. Secundo
loco Decius affert hoc argumentum, quo
ties ſumus in iuriſdictionis materia, credi
241 tur iudici, † cap. Prudentiam, de off. de
leg. quo loco eſt à Pontifice maximo cauſ
ſa commiſſa tribus iudicibus ea lege, vt ſi
omnes intereſſe nequiuerint, cæteri duo
exequerentur: à contrario ſenſu ibi patet,
ſi tertius per litteras, vel nuntium ſe excu
ſauerit, poſſe duos ĩ cauſſa procedere. ex
quo conſtat nuntio, vel litteris iudicis de
legati credi de legitimo impedimento in
materia iuriſdictionis. Cui argumento
primum reſpondeo; id in d. cap ita eſſe cõ
ſtitutum: quod de ea re exſtabat conſue-
tudo, vt litteris iudicis crederetur, & per
litteras ſe excuſare poſſet, vt probatur d.
cap. Prudentiã, cũ dicitur; *Tertio nec veni-
ente per ſe, nec per literas, vt ſolet fieri, excuſante*
quæ

quæ conſuetudo à ſcripta lege nõ differt, l. De quibus,in extremo,ſupra de leg.pro pterea non poteſt ad noſtram quæſtioné inferri.Reſpondeo ſecundo loco, agi ibi de damno iudicis delegati:nam is non iu dicando,iuriſdictionem,quam habebat, ſocijs,ac collegis concedebat; in noſtra quæſtione lucrum potius verſatur: nam diſputatur,an poſſit cauſſas meri imperij mandare neceſſarijs abſentiæ cauſſis non probatis,quod fauor quidam ordinarij iu dicis eſſet,& de eius iuriſdi ctione dilatan da agitur;non itaque mirum eſt,ſi ei non creditur;cum diuerſa ratio ſit lucri,& dãni,l.vlt.C.de cod. Argumentatur tertio Decius, ſolet iudex per ſe cognoſcere,an quis ſuæ iuriſdictioni ſubiectus ſit, l. Si quis ex aliena,infra de iud.eo loci.*Prætoris enim eſt,exiſtimare,an ſua ſit iuriſdictio.* quæ ratio potius contrariam adiuuat ſententiã. quia an quis ſit de prætoris iuriſdictione non ſtatur ſimplici dicto ipſius prætoris, vt nos quærimus;ſed ipſe debet cauſſa co gnita,& partibus auditis decidere,vt aper te probatur l.2.§.Sed ſi dubitetur,infr.de iud.Contrariam ſententiam Iaſ.hic, num. 59.putat eſſe veriorem hac ratione. vbicunque contra regulas iuris communis aliquid ex cauſſa permittitur,illa ne ceſſa rio exprimenda eſt,& probanda,l. Si for te,vbi Barth.ff.de caſtr.pec.adnotat gloſ. l.Si donatione,C.de collat.Sed magiſtra tus cauſſas meri imperij mandare poteſt ex cauſſa neceſſariæ abſentiæ: hæc igitur neceſſaria abſentia exprimenda eſt,& pro banda.Huic argumẽto poſſet reſponderi, replicari,& triplicari cum Decio:quæ nõ referos;ne hiſtoricus potius eẽ videar,quã iuris interpres. Tertia fuit opinio Decij diſtinguentis,vt in eis,quæ pendent è iudicis arbitrio,eius aſſertioni ſtandum ſit; ſecus vero in alijs.quæ opinio nihil concludit;cum non explicet, an noſtra quæſtio ex iudicis arbitrio pendeat.

242 Quid igitur concludendum eſt?† ego arbitror communem ſententiam veriorẽ eſſe alijs rationibus; ac primum dico de hac re eſſe perſpicuam deciſionẽ l. Sæpe audiui Cæſarem,ſupra de off.præs. *Sæpe audiui Cæſarem dicentem; hac reſcriptione:Eum, qui prouinciæ præeſt,adire potes,non imponi neceſſitatem proconſuli, vel legato eius, vel præſidi ſuſcipiendæ cognitionis.ſed eum æſtimare debere:ipſe cognoſcat, an iudicem dare debeat.* ex quo conſtat, cũ cauſſæ quædam ſint,in quibus prætor,vel præſes per ſe cognoſcebat,quædam in quibus iudicem dabat, huius rei cognitionem ex arbitrio præſidis pependiſſe.ita an abſentia eiuſmodi ſit, vt cauſſæ meri imperij mandari poſſint;ex arbitrio præſidis pen debit: neque oportebit coram eo illam probare,ſed ſimplici eius aſſertioni ſtabi tur. idem probatur l.Generaliter.ſup. eo. de off.præſ.Cõſidero ſecundo loco,quod lege noſtra tantum conſideratur, ſi profici ſcatur magiſtratus: ſtatim igitur videtur legis voluntati ſatisfactum; cum primum fuerit profectus,nec aliquid de genere ab ſentiæ videtur probandum:licet concedã poſſe ab aduerſario probari abſentiam nõ eſſe eiuſmodi,vt cauſſæ debuerint mãdari.

243 Quærit hic Bartholus,nume. 11. † an propter infirmitatem, liceat magiſtratui cauſſas meri imperij mandare,& primum pro dubitandi ratione affert l.noſtram, ibi *non aliter,&c.* tamen contrarium decidit.

244 primum † ex l. 1.ſupra de off. conſ. quo loco cum dictum eſſet, manumiſſionem apud vnum conſulem cœptam non poſſe apud alium expediri.ſubiunxit Vlpianus; *Sane ſiqua ex cauſſa collega non poterit manumittere infirmitate ſcilicet, vel alia iuſta cauſſa impeditus,collegam poſſe manumiſſionem expedire ſenatus cenſuit.* cui legi poſſet reſpõderi,loqui de cauſſis, quę ſua natura ſine alio impedimento poſſunt mandari;vt apud vnum conſulem cœptæ apud alterum expediri poſſint. quia in eo erat difficultas; an manumiſſio corã vno ex conſulibus cœpta, coram collega poſſet expediri:hic vero ſunt alij termini longe diuerſi,& diſputatur de cauſſis meri imperij,quæ ſua natura mandari neque unt;ĩ quibus æquum eſt,vt anguſtius pro cedatur.Secundo ſic argumentatur Bartholus,eadem eſt ratio in infirmitate,quę in abſentia militat:idem igitur debet eſſe ius l. A Titio,ff.de verb,oblig,primum re ſpondeo,eſſe diuerſam rationem;quia cũ abſens eſt magiſtratus,nihil ipſe de cauſſa audire poteſt,ideo nõ eſt mirum, ſi ei per mittitur, vt poſſit delegare;ſed cũ eſt præſens

ſens,& infirmus,poterit aliquãdo de cauſ ſa cognoſcere,& per conſiliarios ſuos ex pedire,ter eam audiendo,ex auth.Ad hęc C.de iud.& ita inuenio reſpondere Ioannem Bolognetum; deinde etiam ſi eſſet eadem ratio,non debet eſſe idē ius, quia dicitur; *non aliter,&c.* Tertio affert etiam Decius iura quædam,quibus abſentia & infirmitas exæquantur,vt l.Si longius, in principio,infra de iud.l.Filiusfam.§. vlt. cũ l.ſeq.infra de procur.& l.Si cui,§.Plane,infra quib.ex cauſſ.maio.cũ alijs multis. Cui argumento reſponderi primum poteſt, † quoties adeſt dictio Taxatiua, vt dicunt,cuiusmodi eſt dictio Tantum, Dumtaxat,vel Non aliter,vt eſt in noſtra lege,non valere argumentum ab exęquatis;Guil.Cun. & Cynus,quos citat Baldus auth.Quas actiones,num.4.C. de ſacroſ.eccl.Licet Baldus in contraria ſit ſētentia,Alex.cons.171.num.3.& 9.vol.7. & eiuſdem ſententiæ putauit eſſe Baldũ.

245 Reſpondeo ſecundo loco † valere argumentum ab exęquatis,quoties ſunt in omnibus exęquata per viam regulæ, aut præciſe in eis,de quibus loquimur;aliter ceſſat eiuſmodi argumentum, vt probatur l. vlt.iuncta auth.Quas actiones,C.de ſacroſ.eccl.tradit Crau.l.1.num.109.ff. de leg.1.& videre Iaſonem d.auth.Quas actiones,num.19.at ægritudinis,& abſentię non eſt per viam regulæ facta exęquatio; neque facta reperitur in hac materia delegationis.Contrariam ſententiam defendunt Fulg.& Rom.tribus adducti argumētis: primum ex l.noſtra in verbo *Non aliter* Reſpondet Iaſon non excludere cauſſas ſimiles, vt adnotat Gloſ.l Ob æs, C. de pręd.min.l.vlt.C.de reuocan.don.iuncto Accurſij gloſſemmate:in verbo Voluerit; & l.1.§.1.ff.Si mens falſ.mod.dix.Decius replicat,quod vt ipſe dixit l.1.C. de bō. poſſeſ.cont.tab.dictio taxatiua omnes caſus ſimiles,& perſonas excludit;adeo vt reſtringatur tantum in illis,de quibus loquitur conſtitutio:alij ſimiles caſus alijs legibus includuntur.ideo concludit,cum infirmitas & abſentia alijs legibus exæquentur: illis includetur caſus infirmitatis,ſed per noſtram excluditur.Si Decius cenſuit includi infirmitatem alijs legibus, etiam quod attinet ad noſtram quæſtionem,adhuc ſubſiſter Iaſonis ſolutio; quoniam ſiue hac lege includatur,ſiue alijs, ĩ quibus neceſſitas & infirmitas exæquantur, mandari poterit cauſſa meri imperij, infirmo exſiſtēte magiſtratu,& nihil intereſt, hac, vel alia lege h c caſus contineatur.Quod ſi Decius cenſuit,comprehendi alijs legibus infirmitatem,ſed tantum in terminis illarum legum;non vt ad noſtrã quęſtionem poſſet trahi;hoc non erit verũ:quia, vt in quæſtionis diſſolutione dicetur, hæ taxatiuæ dictiones de communi ſententia nunquam ſimiles caſus repellunt. Argumentatur ſecundo loco Fulg. aut infirmitas breui tempore eſt permanſura,& ęgrotus magiſtratus eſt expectandus,vt conualeſcat,aut longo tempore duratura,& alius iudex erit dandus ex diſtinctione tradita l. Si longius,ff.de iud.Occurrere nititur Decius aiens ſimili modo poſſe duci argumentum de abſentia; nihilominus in noſtra lege meri imperij cauſſæ exſtante abſentia mandari nō prohibentur: idē igitur concludamus de infirmitate; Quæ

246 ſolutio nullius eſt momēti:vt enim † ſcripſit philoſophus lib. reth. 1. cap. 26. qui

247 obijcit,non ſoluit.Soluo ego,† d l.Si longius,loqui de iudice dato, qui cũ habeat tantum cauſſæ notionem,l.Ait prætor,infra de re iud. alium iudicem dare non poteſt,l. A iudice, C. de iud. ideo neceſſe eſt, ſeruetur illa diſtinctio: nos vero loquimur de ordinario magiſtratu, qui habet iuriſdictionem, & ſuæ iuriſdictionis mandandæ facultatem;propterea non eſt mirum, ſi ex cauſſa aduerſæ valetudinis eam mandat. Affert tertio Rom. cap. Si pro debilitate,de off. deleg. quod inquit Decius contrariam ſententiam probare. Sed attendite,quomodo in Romani ſententiam poſſit adduci.d. cap.Si pro debilitate ſtatutum eſt, vt Pontificis Maximi delegatus,Si pro debilitate, id eſt,infirmitate inquit gloſſa, cauſſis ſibi cōmiſſis intereſſe nequiuerit, alijs uiris idoneis eas committat: ita tamen,vt conſulere ipſum delegatum debeant, ex quo conſtat non poſſe libere propter infirmitatem cauſſas mandari; vt propter neceſſariam abſentiam,de cuius capitis, Si pro debilitate, intelli-

intelligentia paullo poſt dicam. Poteſt quarto loco adduci l.2.§. Corporis debilitas, infra de vacat. mun. *Corporis debilitas,* ſcribit Vlpianus, *eorum munerum excuſationē præſtat,quæ tantum corpore implenda ſunt,Ceterum quæ conſilio prudentis uiri obiri poſſunt;niſi certis,& receptis probabilibus cauſſis non remittuntur,* Riminaldus ſenior, cum quo conueniunt iunior & Caleſatus,ait iudicandi munus ne dum animum requirere,ſed etiam corporis laborē pro aſſiduo ſtudio: vnde illud. Nocturna verſate manu,verſate diurna.

148 In hac controuerſia † veriorem arbitror communem opinionem non ſimpliciter, ſed cum quodam temperamento, primum dico poſſe mandari propter aduerſam valetudinem cauſſas meri imperij duobus his concurrentibus, alterum vt magna ſit infirmitas,nō leuis;ita vt per ſe eas expedire non poſſit ordinarius magiſtratus;nam ita noſtri doctores ſentiūt. quo caſu eadem viget ratio,quæ in abſentia.& leuis infirmitatis iura nullam ſolent habere rationem l.Quæſitum, ff. de re iud. Alterum quod concurrere debet, eſt vt magiſtratus,qui mandat, reſeruet ſibi conſultationem cauſſarum, & difficultatū quæ in eis verſantur,vt dicitur d. cap. Si pro debilitate.quæ ſententia nunc tribus rationibus remouentibus impedimētum probatur; Cuius impedimenti ratione moti Fulgoſius,& Romanus aiunt nō permitti propter aduerſam valetudinem cauſſas meri imperij mandari; & totam vim conſtituunt in illa dictione taxatiua Non aliter; quod ſi tollatur, remanebit firma noſtra ſententia. Dico itaque non

149 obeſſe primum,quia illa dictio, † Non aliter, non eſt adiecta ad excludendas alias legitimas cauſſas:neq; hoc loco ſtat pro generali taxatiua prohibente etiā in cauſſa infirmitatis merum imperium mandari,ſed tantum vt excludat regulariter cauſſas mandari præſente magiſtratu, idque oſtendo: quoniam ait Papinianus. *Non aliter itaque mandare poterit,quam ſi abeſſe coeperit,* ſubiicit ſtatim,*Cum alias iuriſdictio etiā à præſente mandetur;* ac ſi dixerit iuriſdictio à præſente præſenti mandatur: merum autem imperium minime;ſed tantum ſi abſens fuerit magiſtratus,quid autem ſi ægrotabit,omiſſum eſt; neque hic caſus illa dictione Non aliter, excluditur à Papiniano; cuius mens fuit tantum decidere, nō poſſe regulariter à præſente præſenti mandari; vt iuriſdictio mandari permittitur; quod etiam alia ratione comprobo. hęc dictio taxatiua Non aliter,non erat in lege Iulia de vi,ex qua depromptus eſt à Papiniano ſenſus huius ſui reſponſi, ſed à Papiniano obiter fuit adiecta, vt probaret cauſſas meri imperij mandari nō eſſe conceſſum: qua de re non decet ita adamuſſim eius intimam vim,ac naturam ſpectare.Tertio etiam ſi fuiſſet in lege Iulia

150 de vi,dicerem † non excludere cauſſas ſimiles, & hæc eſt communis ſententia,

151 oſtendo † auth.Vt cum de appell.cogn. §.Aliud quoque capitulum,vbi ait Iuſtinianus filiū à patre ex quatuordecim cauſis ibi narratis poſſe exheredari;& vſus eſt duobus verbis taxatiuis, *Præter,& Niſi*, & ibi ſumus in materia odioſa:communis tamen eſt ſententia, illas duas taxatiuas dictiones non impedire,quominus filius ex ſimilibus cauſſis exheres ſcribatur, vt teſtantur Alex.& Iaſ.auth.Licet, C. de lib. præt.hinc Alex cons.203.lib.2.ex facto conſultus reſpondit,permitti patri filium, qui patriam prodidit,heredıtate priuare; quamuis hæc cauſſa in §. Aliud quoque capitulum,non ſit expreſſa. Si obijciat quis,diuerſam eſse infirmitatis, & abſentiæ rationem;quod poteſt per ſe ægrotus cognoſcere,& conſuli de difficultatibus, cap. Si pro debilitate, de off.deleg.quę ratio ceſsat in abſente;qui cōſuli nequit. Ego dico ita abſentem, vt infirmum conſuli poſse: nam & legatus proconſulis, qui abſens eſt, proconſulem conſulit, l. Solet, §. Legatus, ſupra de off. proconſ. Quod ſi iterum obijcias, maiorem eſse rationem in abſente, quam in infirmo; quod hic facilius, & commo-

152 dius conſulitur. Ego reſpondo, † cum eadem ratio in vtroque vigeat, quamuis maior ſit in vno caſu, quā in alio; tamen habere locū eādem iuris diſpoſitionem, & fieri extenſionem,Gloſ.l.vn.C. de his, qui ant.aper.tab.Imol.l.Si vero,§.De viro,&

curæ,& ciuilibus muneribus vacare poterat. Libenter Nigri ſequor diſtinctionem: aut magiſtratus conſanguinei, qui ægrotat, ſunt abſentes; aut in eadem ciuitate præſentes;in primo capite merum imperium mandari concedam: nam magiſtratus tum abſens eſſe cogitur,& ſuos viſere æquum eſt:quæ abſentia iuſta exiſtimatur, inde in terminis legis noſtræ repe rimur: in ſecundo capite alia eſt ratio, & mandari nequibit merum imperium,argu
157 mento l.vlt.C.qui mor.ſe exc.lib.10.Co anguſtatur prædicta concluſio, † vt non ſit ei locus in leui infirmitate,vt adnotat Gloſ.cap.Querela,in verbo De infirmitate,de procur.Rom.l.Si vero,§. De viro, infra ſol.matr.ex l.Quæſitum,infra de re iud.& l.1.§.Sed ſciendum,verſ. Proinde, infra de ædil.edict.

Omnes fatentur ob publicas occupationes,vel ciuilium cauſſarum multitudi
158 nem merum imperium mandari non permitti; ſed controuertunt, † an idem iuris ſit, ſi magnus numerus adſit cauſſarum criminalium, in qua difficultate duæ exſtant ſententiæ; vna negans propter multitudinem cauſſarum criminalium alias criminales cauſſas mandari eſſe conceſsũ quam ſententiam defendunt And.de Piſis,Fulg.Rom.& Alexander hic. Altera eſt ſententia affirmans, poſſe mandari, quam ſuſtinẽt Guil. Cun. Barth. Ang.& Decius.hoc loco,qui eam communem eſſe teſtatur. Afferamus primum primæ partis argumenta; eſt primum argumentum deprompium ex l. noſtra, vbi dicitur *Non aliter itaque mandare poterit,quam ſi abeſſe coeperit:* aliæ itaque cauſſæ omnes excluduntur.Reſpondeo,vt ſupra dicebam,illam dictionẽ,quam taxatiuam appellant,non excludere cauſſas ſimiles,l.Ob æs,iũcta gloſ. C.de præd.min.l.vlt.iuncta gloſ.C.de reuoc.don.l.1.§.1.ff.ſi mens falſ.mod.dix.citabam quod dicitur in §.Aliud quoq; capitulũ,auth.Vt cum de appell.cogn.Secũda ratio Alex.à Decio allata eſt, quod diuerſa eſt ratio in infirmitate & abſentia; ac in impedito propter criminaliũ cauſſarum multitudinem. nam in infirmitate, vel abſentia omnino eſt magiſtratus impeditus;vt nullam poſſit expedire cauſſam; ideo ei permittitur,vt poſſit cauſſas meri imperij mandare.Sed in impedito propter cauſſarum multitudinem ceſſat hæc ratio:quia multas poteſt expedire, & poterit illam,quam mandare vult,ſententia definire. ideo non eſt mirum,ſi ei eam mandare prohibetur. Decius ſoluit eamdem eſſe rationem; quia quamuis poſſit hanc cauſſam expedire,quã vult delegare, alia tamen remanebit expedienda.ideo hanc, vel illam cogetur mandare. Affert tertio Decius de ſententia Alexandri l.Placet, C.de ped.iud.vbi cum dictum eſſet, præſides impeditos propter publicas occupationes,vel cauſſarum multitudinem poſſe cauſſas mandare,ſcilicet iuriſdictionis, ſubiunxit Theodoſianus, *quod non ita accipi conuenit,ut in iis etiam cauſſis, in quibus ſolebant ex officio cognoſcere,*ſcilicet in cauſſis meri imperij, *dandi iudicis eis licentia permiſſa credatur:* intelligens cauſſas meri imperij.Reſpondet Decius intelligi l.Placet,vt non poſſint cauſſæ meri imperij mandari propter multitudinem cauſſarum ciuilium;nos autem loquimur exſtante cauſſarum criminalium multitudine.Solutio Decij vera non eſt. Nam generatim locutus eſt Diocletianus, ſi fuerit magiſtratus multitudine earum cauſſarum,quas vult mãdare impeditus; neque diſtinxit ciuiles à criminalibus: generatim itaque accipi debet, l.De pretio, ff.de publ.in rem act.l.1.§.Generaliter, infra de leg præſt.l.3. ſupra de off. præſ. Vera itaque ſolutio ſit,vt illa lex non intelligatur de delegatione, ſed de iudice dando,vt toties dixi,& ſemper de ciuilibus cauſſis loquitur, in quibus dabatur iudex, qui termini ſunt longe diuerſi. Quibus tribus argumentis confutatis,affero duo alia à Decio ad contrariam, & communem ſententiam defendendam adducta:quorum primum eſt eiuſmodi. Eadem ratio eſt in cauſſarum multitudine impedito magiſtratu,quæ eſt in abſente,aut ægroto: igitur idem ius, vulg. l. Illud,ff.ad l.Aquil.l. A Titio,ff. de verb. oblig.eſt eadem ratio,quia propter cauſſarum criminalium multitudinem ita eſt occupatus magiſtratus, vt non omnibus cauſſis poſſit vacare:& quamuis huic, vel illi poſſit operã dare;tamen nõ omnibus:

Q 2 adeo

adeo,vt cogatur aliquam mandare. Cui rationi in hunc modum occurro, eſſe diuerſam rationem,propterea quod expedire poterit eam, quæ velociori indiget expeditione,ſecus eſt in abſentia, qua ſtāte nullam omnino expedire poteſt. Secūdo loco affert Decius l. Quod quidem, in extremo,infra ex quib,cauſſ.mai.l. Ait prętor,§.vlt.ſtatutum ęrat,vt ſi tu te abſcōdiſti,vt tecum ego non agerem; ideoque interim actionem meam amiſerim,me aduerſus te reſtitui:in l. Quod quidem, ſtatuitur idem eſſe,ſi latitaſti non fraudandi mei cauſſa; ſed quia rerum multitudine adſtringebaris:ex quo vides,hæc duo te latitare,& eſſe abſentem,ac eſſe negotiorum multitudine occupatum exæquari;ſimile quoddam eſt l.Filiusfamilias, §. vlt.iuncta l.ſeq.ff.de procur,quæ duo iura citauit hoc loco Bartholus. Nos vero ſoluamus, eſſe conceſſum argumentum ab exæquatis;quoties ea ſunt per omnia, & in modum regulæ exæquata:& non tantum ī aliquibus;vt adnotatur auth. Quas actiones,iuncta l.vlt.C.de ſacroſ.eccl. & explicat Crau.l.1.num.109.ff.de leg. 1. at hæc non ſunt hoc modo exæquata.Reſpondeo quoque, vt in ſimili ſupra dixi.

359 Ego denique † aduerſus communia, Fulgoſij, & Alexandri ſententiam arbitror eſſe veriorem duabus rationibus: quarū prima ſit,quod diuerſa hic eſt ratio, Abſente enim magiſtratu nullum omnino iudicium ab eo poteſt exerceri; ideoque nulla capitalis cauſſa expediri; mirum itaque non eſt,ſi tum mandare permittitur cauſſas meri imperij: quæ ſane ratio ceſſat in cauſſarum multitudine. Si quis ſic obijciat, eadem ratio,quæ viget in toto,viget in parte,l.Quę de tota,inf.de rei vind.magiſtratu abſente, omnes cauſsæ meri imperij poterunt mādari;quia in omnibus viget abſentiæ impedimentum:occupatus magiſtratus ob cauſsarum multitudinem,poterit aliquas mādare, quia aliquibus,non omnibus obeſt cauſsarū multudo. Ego reſpondeo, impedimentum tum non eſse ſic generale,quoniā gradatim poterūt oēs cauſſę expediri,quę fieri nō poterit ab abſente,vel ęgroto. Secunda ratio depromatur ex argumento d.l. Placet,quo loco in cauſsis,in quibus denegatur iudicis datio,neq; cauſsarum ſcilicet earumdem multitudine id permittitur:ita cum merum imperium mandari ſit prohibitum,neq; ob cauſsarum ingentē numerum licebit.

360 Concludit Bartholus, † ſi redierit magiſtratus,delegati iuriſdictionē extingui. Alexander duo capita conſtituit; aut delegatus iuriſdictionem habet ab impedito,ſeu ipſo magiſtratu abſente, vel infirmo;vel habet ab alio:ſi habet ab impedito,eo reuerſo,extīguitur iuriſdictio;quia ceſsat cauſsa,ī ſimili caſu adducitur; quia ſi tribus cauſsa commiſsa ſit hac clauſula, vt ſi omnes intereſse nequiuerint, reliqui eam expediant,clauſula intelligenda eſt, donec perſeuerauerit impedimentum, Gloſ.1.cap.Quoniam Abbas,de off.de leg. item ſi facta ſit exemplaris ſubſtitutio furioſo,furore ceſsāte,ipſo iure extinguitur ſubſtitutio,l.Humanitaris, C. de impub.& al.ſubſt.huc etiam pertinet, quod inquit Barth.l.Is,cui bonis,n. 5.ff.de ver. oblig.vt ſi prodigo datus ſit curator,cum primum redit ad bonos mores,quod manifeſtum ſit,ceſſare curatorem ipſo iure. ratio eſt,quod ex neceſſitate is,qui eſt impeditus,delegat,ideo ea ceſſante, ceſſare debet delegatio, ad quod afferri poteſt doctrina Bartholi l.1.§ Nunciatio,nu.28. ff.de nou.oper.nunc. quo loco inquit, ſi fuerit aliquid contra regulas iuris conceſſum propter neceſſitatem,ceſſante neceſſitate,& illud ceſſare. Sed ſi delegatus ſuā iuriſdictionem non ab impedito;ſed aliūde habet; ceſſante impedimento nō reuocatur iuriſdictio,cap.Si duo,§.Ceterū, de procur.lib.6.vbi duobus negotium erat inſolidum cōmiſſum;quorū alter,qui gerere cœperat, fuit impeditus, alter illud proſequendū ſuſcepit, deciditur ceſſante impedimento,non poſſe eum,qui primū negotium occupauerat,illud reſumere. De ſecundo capite, cum iuriſdictionem delegatus non habet ab impedito; non eſt perquirendum. Sed tantum de primo, in quo duæ ſunt ſententiæ; altera eſt exiſtimantium, ſola magiſtratus reuerſione non extingui iudicis delegati iuriſdictionem; niſi expreſſim is,qui mādauit

dauit, eam reuocauerit, quam ſententiam
docuit hic Bartholus,& crebrius eſſe re-
ceptam teſtatur hic vter que Riminaldus
ſenior num. 27. & iunior num. 578. ad
quam tuendam affert primum Decius in
argumẽtum cap. Quamuis alicui,de off.
deleg. lib.6.vbi à Pontifice maximo de-
legatus ſi cauſſam ſibi commiſſam alteri
mandauerit,poterit eam re integra reuo
care.idem conſtitutum eſt cap. Venera-
bili,de off. deleg. ita conſiderandum eſt
in noſtra quæſtione,an res ſit integra. itẽ
huc pertinet l. Si pecuniam , ff.de cond.
cauſ. dat. & non ſec.vbi ſpectatur,an res
ſit integra , vt reuocari concedatur ; ſola
itaque reuerſio ſatis non eſt : ſed integra
re exſiſtente reuocatio permittitur. Re-
ſpondeo , in illis duobus capitibus con
ſiderari , an res ſit integra : quia cauſ-
ſa ſimpliciter fuit mandata , non cer-
tam ob cauſſam, ſed hic in noſtra quęſtio
ne fuit mandata propter abſentiam:ideo
vt reuocetur mandatum , non ſpectatur,
an res ſit integra; ſed tantum an ceſset im
261 pedimentum. Secundo affert Decius † l.
Iudicium ſoluitur,infra de iud. *Iudicium ſol*
uitur,uetante eo,qui iudicare iuſſit, uel qui maius im-
perium in ea iuriſdictione habet. dicit lex *Vetante*
eo, neceſſaria itaque eſt expreſſa reuoca-
tio. Vt antecedenti argumento ſatisfeci,
& huic occurro, non eſſe ibi datum iudi
cem propter impedimentum,ea de re ne
ceſſariam eſſe reuocationem: at ſecus in
noſtra quæſtione euenit; in qua abſentia
magiſtratus fuit cauſſa,vt merum imperiũ
mandaretur ; Vel ſecundo loco Reſpon-
deo,loqui d. l. de iudice dato,non de iu
riſdictione mandata:quare extra cancel-
los noſtræ quæſtionis:licet poſſet induci
à ſimili; Prima itaque ſolutio certior eſt.
Affert tertio Decius : quia ſupra dictum
eſt,ſi magiſtratus alio profectus, in ciuita
tem reuertatur, & paullo ibi moretur , vt
vna die,& iterum proficiſcatur,non extin
gui delegati iuriſdictionem; quia non vi
detur reuerſus,qui ſtatim profecturus eſt,
argumento l. Cum alijs , C.de cur.fur.
propterea an iuriſdictio extinguatur à fu
turo euentu pendet , neque dici poterit
ſtatim reuerſo magiſtratu,delegati iuriſdi
ctionem expirare . Ego negabo à futuro
euẽtu pẽdere; qa ſtatim cũ reuertitur ma
giſtratus: ſcitur quonam ſit voluntate:an
vt ſtatim proficiſcatur; & eo caſu non vi-
detur reuerſus; nam perueniſſe non vide
tur; quod ſtatim reuerſurum eſt l. Aliud
eſt capere,§.Perueniſſe,infra de verb.ſig.
& tum non reuocatur iuriſdictio : quod
ſi magiſtratus cum redijt,non eſt ea men
te, vt ſtatim ſit profecturus ; & reuocata
tum eſſe videtur iudicis delegati iuriſdi-
262 ctio.Quarto ſic mouetur Decius , † dele
gatus iudex non videtur ſimplicem pote
ſtatem ab ordinario delegãte habere; ſed
eum creat non ex mera ſua volũtate; ſed
ex iuris neceſſitate,& ita lege iubente. Di
cam non facere ex neceſſitate, ſed volun
tate.nam lex non imponit magiſtratui ne
ceſſitatem; ſed vt *poſſit eam,ſi proficiſcatur man*
dare; vt lege noſtra,verſ. Huius rei , ergo
id permiſſum eſt magiſtratus voluntati,
non iuris neceſſitati; quia non quidquid
iudicis poteſtati permittitur,id ſubijcitur
iuris neceſſitati l.Non quidquid,infra de
iud. Reſpondeo ſecundo loco,legem nõ
dare,ſed confirmare mandatam iuriſdi-
ctionem,l.Et quia , infra de iuriſd. omn.
iud. propterea ex voluntate magiſtratus
potius,& auctoritate erit;quam legis.Ter
tio dico,etiam ſi legis neceſſitate id fieret,
argumentum non concluderet.nam lege
ſic volente,& iubente,mãdat merum im
perium magiſtratus,quę eo reuerſo vide
tur reuocata.Pro cõtraria opinione,quæ
communis eſt; duo potiſſimum afferũtur
argumenta,quibus cum Decio ſolutio-
nes accommodentur.Ego opinor aduer-
ſus Decium veriorem eſſe communem
ſententiam hoc vno fundamẽto,ad quod
263 iaciẽdum intelligere antea oportet,† iu-
riſdictionem mandare nil aliud eſſe, quã
quoddam iuriſdictionis mandatum:hinc
ſemper iuriſconſulti hoc verbo Manda-
re,vtuntur,vt lege noſtra,l.2.infra eo. &
iuriſdictionis quoddam mandatum eſt,l.
Et ſi prætor,infra eo. quo loco Iulianus,
Et ſi prætor ſit is,qui alienam iuriſdictionem exequi
tur; non tamen pro ſuo imperio agit,ſed pro eo,cuius
264 *mandato ius dicit.* hinc conſtitutum eſt , † vt
valeat argumentum à procuratoris §. ad
lites mandato,ad mandatum iuriſdictio-
nis; vt argumentatur iuriſconſultus l. Et
quia

quis,infra eod. & valere argumentum de
ſendunt Inno. cap. Cum olim Abbas, in
prin. de off. deleg. Alex. l. More maio-
rum,num.5.infra de iuriſd. omn. iud. &
Soc.l.1.num.39.infra quis,& à quo.Sed
ſi fuerit factum mãdatum procurationis,
quoties dominus abfuerit, eo reuerſo ſta
265 tim expirat mandatum, † cap.Si quem de
procur.lib.6.quo loco, ſi procuratorem
conſtituero hac lege,quoties abeſſe con-
tigerit,deciditur;ſi reuerſus ſum,& abeſſe
iterum continget,poſſe conſtitutum pro-
curatorem procurationis officium aſſu-
mere; Si poteſt procurator procuratio-
nis officium iterum ſumere : igitur mea
reuerſione expirauerat mandatum; quod
etiam voluit Gloſ. citata hic à Bartholo
l. Qui mutuam, infra mand. idem con-
cludemus in mandato iuriſdictionis.Ne-
que oberit,ſi quis occurrat, eo loci fuiſſe
dictum *Quoties abeſſe contigerit*, ideo,cum ſit
abſentiæ expreſſa mentio facta, abſentia
inducitur,& poſtea reuiuiſcit mãdatum;
præſentia extinguitur;Ego replico,ea ver
ba eſſe prolata ad ſignificãdum,quo tem
pore ſit locus mandato procurationis; &
declaratur,vt is ſit procurator;quoties do
mino abeſſe contigerit,& non ſunt adie-
cta ea verba ad declarandum, quomodo
mandatum extinguatur ; ideo abſq; ea
clauſula,cum mandatum factum eſt prop
ter abſentiam, præſentia & domini reuer
ſione ſemper extinguitur. Præterea hic
de abſentia tacite intelligitur ex noſtra
lege,alioquin mandare non permittere-
tur.Taciti autem,& expreſſi par eſt ius, l.
De quibus,ff.de leg.& l. Cum quid,ff. ſi
cert.pet. igitur, vt cum de abſentia eſt ex
preſſim facta mentio; domini,vel mãdan
tis reuerſione reuocatur mandatum;ita ſi
tacite ex cauſſa abſentiæ aliquid ſit man-
datum,ſola reuerſione erit extinctũ man
datum.Roborabo hanc eamdem ſenten
tiam cum Curtio iuniore,§. Itẽ qui reip.
inſt. de excuſat. tut. & rectius l. Non ſo-
lũ,§.1.ff.eo.vbi ſi tutor reip.cauſſa abeſſe
coeperit,propter hanc abſentiam curator
pupillis datur : tamen tutore reuerſo ex-
tinguitur curatoris munus,& onus ad tu-
torem redibit: ita magiſtratu reuerſo ex-
tinguetur delegatio,& merum imperium
redibit ad magiſtratum, qui illud man-
dauerat.

266 Gloſſa † in verbo Non aliter, quinque
ſunt partes,in primis quattuor,quattuor è
noſtra lege eruit pronuntiata, in quinta
affert vnam repugnantiam. primũ itaque
ſumit, argumentum à contrario ſenſu in
iure noſtro eſſe conceſſum. Ex ſecunda
parte ex vers. Secundum, ſecundum pro
nunciatum elicit,cum regulariter cauſſæ
meri imperij mandari nequeant; & hic
ex cauſſa neceſſariæ abſentiæ mãdari per
mittatur,ſumitur ſecundum pronuntiatũ;
multa permitti ex cauſſa neceſſitatis;quæ
alias non permitterentur:vt l.1.§.1.ſupra
de off. conſ.manumiſſio apud vnum con
ſulem cœpta, apud alterum expediri ne-
quit; tamen ſi is, apud quem manumitti
cœpit,morbo laboret, vel alia iuſta cauſ-
ſa impeditus ſit, id permittitur. In tertia
parte,in vers. Tertium, tertium elicitur
pronuntiatum; quod in vno permittitur,
in altero prohibetur.nam hic adnotatur;
cum meri imperij cauſſæ propter magi-
ſtratus abſentiam mandari concedantur:
eo igitur præſente,id erit denegatum. In
quarta parte vers. Item quartum, eruit
Accurſius quartum pronuntiatum; gene
rali conceſſione ea tranſire,quæ ſpeciali-
ter concedi poſſunt.In parte quinta verſ.
arg. cõtra,obijcit Accurſius,quia aliquã-
do generali conceſſione ea concedũtur,
quæ ſpeciatim permitti nequeunt, vt l.
Quædam,infra de acq. rer. dom. Ex ſe-
cunda parte cõcluſum eſt, multa propter
neceſſitatem permitti ; quæ ea ceſſante
prohibita ſunt.

267 Hinc concludit Decius, † neceſſitatis
cauſſa permiſſum eſſe furari ea, quibus
proxime fami prouidetur,vt panem, vi-
num,& alia eiuſmodi,ex cap.Si quis pro
pter neceſſitatem,de furt.Videndum eſt,
ſitne verum hoc pronuntiatum. Gloſ. &
doct. d. cap. Si quis propter neceſſitatẽ,
& cap. Diſcipulos,de conſecr.diſt.5. pu-
tarunt,permitti propter famis neceſſitatẽ
ea ſurripere,quibus proxime,& vt aiunt,
immediate fami ſubueniatur: in eamdem
etiam ſententiam cõuenerunt Bal. l.2.§.
Cum in eadem,ff.ad leg. Rhod. de iact.
& Fel.cap.Quoniam, num. 12.in Gloſ.
ibi,de

ibi,de ſim. vterque Riminaldus, Decius & Bolog. hoc loco,neque ab eadem ſententia diſceſſerunt Dec. conſ. 555.num. 12. Alex. de Neuo conſ. 102.num. 15. & conſ. 103. num. 1. & 2. Rip. de peſt. ſub. tit. de rem. præſeru.num. 196.& Sotus libr.de iuſt. & iur.ſ.q.3.art.4. adduci
268 tur primum † d. cap.Si quis propter neceſſitatem, de furt. Sed eo loci hæc opinio nõ probatur;nam potius oſtenditur, peccatum id eſſe,cum dicat Pontifex Maximus, *Poeniteat hebdomadas tres, & ſi reddiderit, non cogatur ieiunare.* Replicat ibi Gloſ.non fuiſſe ibi furem maxima famis neceſſitate coactum,ideo leuem pœnam ei eſſe irrogatam,ſecus tamen futurum fuiſſe, ſi maxima fuiſſet neceſſitas: tum enim nullum eſſet peccatum.Quæ replicatio eſt mera
269 diuinatio.Adducitur ſecundo loco†cap. Diſcipulos,diſt. 5. de conſecr. *Diſcipulos, cum per ſegetes tranſeundo euellerent ſpicas, & ederent, ipſius Chriſti uox innocentes uocat,quia coacti fame hoc fecerunt.* ſed ꝙ hoc loco eſt recitatũ de diſcipulis Chriſti aliud eſt,ac alia ratio decidẽdi. Diſcipulis,& alijs tranſeuntibus agros alienos erat permiſſum,euellere ſpicas,& comedere;nam lege veteris teſtamenti concedebatur cuiq; alienum agrum ingredienti,de fructibus tot excerpere, vt edere tunc poſſet; dummodo nihil domum aſportaret. Proprerea cap. Diſcipulos,dubitandi ratio nõ erat,quod diſcipuli ſpicas vellendo, furtũ feciſsẽt; ſed quod die ſabbati hoc feciſsẽt;& ideo Phariſæi eos reprehendebant, vt Archidiaconus d. cap. Diſcipulos ſenſit. idq; verum eſt. Nam apud Matthæum, cap. 12. ſic ſcriptum eſt. *In illo tempore abijt Ieſus per ſata ſabbato: diſcipuli autem eius eſurientes coeperunt uellere ſpicas, & comedere. Phariſæi autem uidentes dixerunt ei. Ecce diſcipuli tui faciunt, quod non licet facere Sabbatis.* Auguſtinus quoque in lib.de operibus monachorũ ſic ſcripſit, *De ſabbato autem potius,quàm de furto diſcipulis domini Iudæi calumniati ſunt; quia populo Iſrael per legem præceptum erat,ut in agris ſuis furem nullum tenerent, niſi qui ſecum aliquid uellet auferre. Nam qui nihil aliud attigiſſet,quam id,quod comediſſet,libe
270 rum impunitumq; abire ſinerent,* idq;†Gloſ.cap. Omnes,1. diſt. in verbo Fas eſſe,ſimpliciter dicit æquum eſſe, ſed ciuile ius nõ dare actionem,& Fel. cap.Quoniam,num. 13. de ſim. dicit, licitum eſſe in alieno agro comedere, ſed non aſportare; Quæ lex lib. deuter. cap. 23. ſic ſcripta eſt, *Cum ueneris in uineam proximi tui,uuas comede pro animi tui deſiderio,quantum ſatis eſt, at in uas tuum nihil reponas.Si ueneris in ſegetem proximi tui ſpicas manu tua decerpas, falcem autem ſegeti proximi ne admoueas.*quod autẽ Chriſtus poſtea ſubiunxit de panibus propoſitionis non demonſtrat furtum illud propter famem fuiſſe permiſſum; ſed alius eſt ſenſus. vt curioſus quiuis ex Chryſoſtomo elicere poterit. Tertio loco Gloſsa d. cap.Diſcipulos,& Decius dicto cõſ.555.
271 num.12. adducunt † l. 2.§.Cum in eadẽ, in extremo,ff.ad leg.Rhod. de iact. quo loci cum eſſet conſtitutum,ſi tempeſtate graui orta nonnullarũ rerum in naui exſiſtentium factus eſset iactus,omnes,qui in naui quid haberent,debere contribuere, & iacturam præſtare habita ratione æſtimationis rerum,quæ ſũt in naui,quæ omnium rerum eſt habenda corporibus liberis,& cibarijs exceptis, reddit rationem Paullus,cur cibariorum non fiat æſtimatio, et inquit: *Eo magis quod ſi quando ea deficerent in nauigatione, quod quiſq; haberet, in commune conferret.* tempore itaque neceſsitatis cibaria ſunt communicanda. Ex qua lege adnotat ibi Baldus, ſi annonæ tempore fuerit quis panem furatus, non eſse puniendum.Præterquam quod dicere poſſem cum Accurſio, id eſſe ibi ex conſuetudine,dico præterea id eſſe ex parte habentis cibaria,qui debet ea conferre, attamen non ſequitur eum,qui indiget, poſſe ſurripere,& ideo dixit iuriſc. *quod quiſq; haberet, in commune conferret.* Tertio reſpondeo debere eum cõferre pretio accepto,
272 † vt aliquando quis cogitur res ſuas vendere l. Venditor,§.Si conſtat, ff. comm. præd. & l. Si locus,§.Cum via,ff.quemadm. ſeruit. amitt. Vnde Ang.conſ.351. Generoſus miles,inquit propter neceſſitatem poſſe remp.dominum compellere rem ſuam vendere.Ripa de peſt. ſub tit. de rem. præſer. num. 188. & Capra reg. 87. Adducitur quarto viua ratio, quod neceſſitatis tempore omnia debent eſſe communia, vnde 47. diſt.cap.Sicut ij,de ſententia Ambroſij ſic ſcriptum eſt. Pro-

Primum nemo dicat quod commune, plusquam ſuffi
ciat ſumptum, & uiolenter obtentum, & paullo
poſt. *Eſurientium panis eſt, quem detines, nudorum*
indumentum eſt, quod tu recludis, miſerorum redem
ptio, & abſolutio eſt pecunia, quam tu in terra defo
dis. Ratio autem ſic poteſt colligi de ſen
tentia Soti lib. de iuſt. & iur. 5. q. 3. artic.
4. Ius naturale nullo gentium, vel ciuili
iure poteſt conuelli, §. vlt. inſt. de iur. nat.
gent. & iur. Glos. & doct. l. vlt. C. ſi cõ
tra ius vel vtil. public. & cap. Quæ in ec
273 cleſiarum, de conſt. at † naturali iure, &
Diuino eſt conſtitutum, vt res omnes ho
minum cauſſa ſint genitæ, & vt hominum
neceſſitati ſeruiant, vt legitur lib. gen.
cap. 1. & cap. 9. & apud Ariſtotelem 2.
politiæ libro, cap. 5. & 2. phyſicarum au-
ſcultationum. cõtex. 24. & ex iurisconſul
tis tradidit Caius in extrema l. In pecu-
dum, inſ. de vſur. vbi igitur res redun-
dantes poſſeſſori non ſeruiunt, nullo hu-
mano iure poſſunt impediri, quominus
in egenorum vſum veniant. Maxima meo
quidem iudicio eſt ratio; ſed cui ſic for-
ſitan, & vere poſſit reſponderi, fateor nul
lo humano iure poſſe impediri, ne res eæ
hominibus ſeruiant, sed non eſſe opus,
vt huic egeno, & ſurripienti præbeant mi
niſterium; cum poſſint hominibus, quos
domini us elegerit; vſui eſſe. Reſpondeo,
& aliter, non poſſe impediri, quominus
ſeruiant hominibus, ex capite miſericor-
diæ, non ex capite iuſtitiæ; poſtquam ab
alio, & iuſte fuerunt acquiſitæ, vt idem
Sotus fatetur; ideo eum, qui habet, pro
ſua miſericordia pauperibus, & egenis de
bere impertiri; egenis tamen denegatum
274 eſſe eas ſurripere. Et ita etiam intelligo †
illud Ambroſij 47. diſt. cap. Sicut ij, vt
id ſit ex præcepto charitatis, & miſericor
diæ; vt illud, quod supereſt; debeat eſſe
commune, non ex capite iuſtitiæ; & qui
habet, debet communes illas res facere.
Sed non permittetur pauperibus ſurripe
re. debuerunt enim ipſi, aut maiores labo
re, & induſtria comparare. Hac itaque
275 opinione reiecta, † aduerſus omnium
ſententiam arbitror, non licere pauperi-
bus bona alicui surripere, qui suo vel
maiorum labore parta habet. Probo pri-
mũ ex cap. Si quis propter neceſſitatẽ, vbi
Si quis propter neceſſitatem famis, aut nuditatis fura-
tus fuerit cibaria, ueſtem, vel pecus; poeniteat hebdo-
madas tres, & ſi reddiderit, non cogatur ieiunare,
ſi pœnitentia debet ſequi, id itaque non
erat permiſſum: quod vero Glos. ibi, &
Sotus loco citato dicunt, id eſſe, quod
non erat magna neceſſitas; non admitto,
cum ſimpliciter ſit locutus Pontifex Ma-
ximus, & ita coanguſtare, ſine diuinatio-
ne non eſt. Mouet me, & alia ratio; quã
demonſtrabo, nullo iure eſſe permiſſum
pauperibus aliquid surripere; etiam ſi ex
trema neceſſitate laborent, sed bene diui
tibus, qui bona vltra sui ſtatus neceſſita-
tatem habent; vel etiam naturæ, imponi
neceſſitatem diſtribuẽdi pauperibus, idq;
ex miſericordiæ præcepto, non iuſtitiæ;
276 quod ſic probo, In ſtatu innocentiæ † om
nia iure naturæ erant communia, nec me
um, aut tuum fuit cognitum. Ac homi-
num vniuerſitati conceſſa fuit rerum om
nium poſſeſſio, & dominiũ, ſic Gen. cap.
1. & cap. 9. Sed poſt peccatum Adæ pri-
mi noſtri parentis, cum dixit Deus; in ſu-
dore vultus tui veſceris pane tuo; cap. 3.
Gen. & natura corrupta, rerum omnium
poſſeſſiones, & dominia fuerunt diuiſa,
vt inquit Scotus 4. part. sent. diſt. 15. q. 2.
Neque concedo, quod Sotus lib. 4. de
iuſt. & iur. q. 3. de rer. diuis. art. vn. ait
ex hoc ſequi sublatum fuiſse ius naturæ;
quod penitus eſset falſum, & ab omni ve
ro alienum. nam ego reſpondeo primario
iure naturæ omnia fuiſse communia, quã
tenus natura non præcepit rerum fieri di
uiſionem; sed vt in communi omnes ter
ra vterentur, & hoc vel illo modo res poſ
ſiderentur, vt commodius homini eſset.
Poſtea peccato ab Ada noſtro commu-
ni parente commiſso, cum terra sua ſpon
te fructus non pareret, commodius fuit
omnia diuiſim poſſideri; vnde non defie
runt res eſse communes; ſed ſeparatim
poſſideri: & quilibet cœpit ſuam portio-
nem rerum communium ſibi adſcribere:
vt adhuc dici poſset, omnes res genera-
tim ſumptas eſse communes; quatenus
quilibet in rebus huius mundi habet cer
tam quamdam portionem: sed conſiderã
do cuiusuis hominis portionem, ea pro-
prie eſse dicitur eius, qui suo vel maiorũ
ſuorum labore comparauit. Vt ſi aceruus
frumen

frumēti eſſet cētū modiorū cōmunis. Sēpronij, Titij, Seij, & Lucij. Sēpronius quīquaginta haberet modios, Titius viginti quinq; , totidē Seius excepto grano vno, Lucius ſolū granū; diceretur vtiq; aceruus ille cōmunis Sēpronij, Titij, Seij, & Lucij: ſed ſpeciatim quilibet eſſet ſuę portionis dñs: non fuit igitur ſublatū ius naturę. Vel ſi ponamus factā fuiſſe mutationē, ea in nobis potius fuit, quā in natura: vt D. Aug. lib. 1. de cōfeſſ. probat exemplo vini, ꝙ oībus hominibus cōuenit ex medicorū regula; ſi quādo ægrotis eius vſus interdicitur, in homine potius, quā in vino dicitur mutatio facta. Cumq; eſſet rerum iure naturæ facta diuiſio, vt ſuū quiſq; iuſtitiæ lege cognoſceret, & ab alieno abſtineret; ꝙ ad vsū tñ tēpore neceſſitatis debēt eſſe cōmunes; vt q. abūdet, egenis miſericordiæ cauſſa ꝑ liberalitatē det. igitur res iure sūt noſtrę ex iuſtitię regula; ſed neceſſitatis tēpore vsū debemus alij impertiri; quare à nobis ſine noſtra volūtate ad aliū trāsferri nō debēt, l. Id, ꝙ noſtrū,

177 ff. de reg. iur. Atq; † neceſſitas nō dat ius egenis capiēdi aliena bona; poſtquā diſtīcta fuerūt dominia; ſed tātū poſſeſſoribus videtur eſſe iniūctū, vt pauperibus bona dēt ex charitate quadā, quā in proximū quiſque habere debet iuxta illud, Dilige proximū tuū, ſicut te ipsū; qui ꝑpetua morte damnabuntur, ſi nō dabūt; & Luc. 11. *Veruntamen, quod ſupereſt, date eleemoſinā; & ecce omnia mūda sūt vobis.* & Lucę 18. *Omnia quæcūq; habes, vende, & diſtribue pauperibus, & habebis theſaurū in coelo*: & cap. Paſce, 86. diſt. *Paſce fame morientē.* Id autē nō efficit, vt egenis liceat ſua auctoritate ſumere, & etiā furari; vnde nō inuenio id eis permitti, ſed vt petāt; Mat. c. 7. *Pulſate, & aperietur uobis, petite, & dabitur uobis.* nunquā legimus, ſurripite.

Poſſet forſitā vno caſu defēdi cōmunis

178 opinio, † vt cū quis bona ſurripuit alicui, qui male acquiſiuit, & incertæ sūt ꝑſonæ, q̄bus debet reddere: tū pauperib⁹, qui in extrema sūt neceſſitate, licebit furari. Nā q. cū peccato acquiſiuit, pauperibus, ſi incerti sūt, quibus abſtulit, reddere cōpellitur; q. ī ſuis neceſſitatib⁹ optimo iure ſubtrahēt. Sed cōmuni opinione ꝓ vera poſita, vt furari liceat ꝓpter extremā neceſſi

179 tatē; quæritur, † quæ ſit hęc extrema neceſſitas. Sotus inq̄t, nō eſſe eā, cuius impoſſibile ſit tūc remediū; ſed eū quis videt hominē infirmitati ei; vel fami appropíquare, quæ ſolet homnies cōficere. Intelligi-

180 tur hęc cōcluſio, † vt ꝓpter extremā neceſſitatē liceat furari ei, qui bonis abūdet, nō ei, qui in eadē ſit neceſſitate cōſtitutus, ſic Sotus, & Rim. iunior hic n. 609. Tū enim cōditio poſſidētis melior eſſe debet, l. Si ob turpē, §. Porro, infra de cōd. ob turp. caus. tū etiā, ꝙ ceſſat illa charitatis ratio in

181 ꝓximū. Quod ſi is, † q. neceſſitatis cauſſa aliq̄d ſurripuit, ad pinguiorē venerit fortunā, id reddere debet, Rim. iunior hic, n. 610. & Sotus lib. 4. quæſt. 6. latiſſime hāc rē pertractauit. Nam & qui bonis ceſſit, ſi poſtea acquiſiuit, ſoluere debet, l. Is, qui bonis, infr. de ceſſ. bon.

Eſt alius celebris caſus, in quo iura ꝓpter aliam quamdā neceſſitatē furari cō-

182 cedunt; ſcilicet cū quis alicuius eſt creditor, ſuūq; creditū nulla via poteſt probare: nā tum furari licebit. Eſt enim hæc iuſta neceſſitas, Glo. cap. Ius gentiū, diſt. 1. Innoc. cap. Olim, 1. n. 8. de reſtit. ſpol. Fel. cap. Quoniā, n. 13. de ſim. Alex. cōs. 135. Circa primū. n. 1. vol. 1. plures eiusdē ſentētiæ cumulauit Menochius in tract. de recup. poſſ. mēb. 1. n. 284. qui etiā addit de Rebuffi sētētia in cō. reg. cōſt. vol. 2. tract. de famulorū ſalarijs, Gloſ. 10. n. 10. ſic ſurripiētē Pōtificijs monitionibus nō eſſe obſtrictū ſe ipsū patefacere. Quod totū vti-

183 le eſſe poteſt, & quotidianū. Nā famuli, † q. fugiūt, ꝑſumūtur res amiſſas ſurripuiſſe, ſic ꝓbatur, §. Si vero ſemel, iūcto Accurſij Gloſſēmate, in verbo Factū; auth. de exhib. re Fel. cap. Nullus, n. 5. de pręsūpt. Neuiz. in ſylua nupt. lib. 3. Eſt nubendū, n. 17. Dec. cōſ. 103. Proponitur, ꝙ Iudęus,

184 n. 3. & Boer. decis. 215. n. 29. Attamē † ſi tantū ſubtraxit, quātū ſibi debebatur, furti crimine excuſabitur famulus, Grām. cōs. 50. in crim. & Plotus tract. de in lit. iur. §. 53. n. 8. & Sotus lib. de iuſt. & iur. 5. quęſt. 3. art. 3. ꝙ tamē aliquibus conditionibus exſtātibus verū eſt, prima ſit, vt certiſſim⁹ ſit is, rē ſibi debitā eſſe: vbi enim dubius eſt, iuris ordine omiſſo rem recuperare non poterit. Cum non debeat cum alie-na iactura locupletari, l. Nam hoc natura, infra de cond. indeb. quare nō poſſūt famuli à dominis ſurripere, ꝙ ipſi putant

R non

nō ſatis ꝑ ſuis operis eſſe ſibi repēſū:abeant enim ſi ſalariū putāt nō eſſe iuſtū, vt ibidē Sotus air. Secūda ſit cōditio, vt alia via ſalariū nō poſſint extorquere; nā ſi iudiciali via cōſequi pɔterūt, ius ſibi dicere nō debēt, C. Ne quis in ſua caus. Sed ſi probationes deficiāt, id eis permittetur, dūmodo clā id efficiāt, non ꝑ vim. nā per vim nō licet, ꝙ ad culpę excuſationem, ne publicę iuſtitię iniuria fiat, proderit tamē, ꝙ ad reſtitutionē faciēdā. Tertia ſit conditio, vt caueat, ne debitor is tuus, iterū tibi ſoluat, putās nō eſſe ſolutum, ideo aliquo modo denūtiet ei, vel meliori via ꝓuideat. Addo quartā conditionē de ſententia Alex. d. cōs. 135. vol. 1. dūmodo aliquod malū inde nō oriatur, vel rixa, ꝙ forſitan dominus animaduertēs rē ſibi eſſe ſubtractā, putauerit ab alio id eſſe cōmiſſum, vt rē ab vxore eſſe ſubreptā, & amatori datā. Tamē ſi qua ex his cōcurrāt: puto ſamulū ordinaria ſaltē pœna excuſari, ſed de hac re hactenus, de qua conſulendus eſt citato loco Rebuffus.

185 Quęramus nunc, † an principis delegato cōcedatur cauſſas meri imperij mādare. De qua difficultate copioſe pertractauit hoc loco Alex. n. 79. & copioſius Vallaſcus l. Imperiū, nu. 109. infr. de iuriſd. omn. iud. Barth. cenſuit eſſe id ei permiſ-
186 ſum. Adducitur primū † l. vn. C. qui ꝑ ſua iuriſd. eo loci *Nullo perſonarū, cauſſarumue habito tractatu*. in quo verſiculo delegatis à principe nulla cauſſarū diſtinctione facta omnes cauſſas delegare cōceditur. Omiſſis multis, quę à noſtris afferuntur, ſentio veriſſimū eſſe ſēſum à Iaſone adductū, vt eo loci non fiat cauſſarū mētio, quod ad ipſarū grauitatē; & vt principis delegatus omnes poſſit mādare, ſiue iuriſdictionis, ſiue meri, ſiue miſti imperij ſint; ſed tantū ſic dictū eſſe ad explicādū, principis delegatū omnes cauſſas poſſe delegare, nō diſtinguendo, an ex ſint ſuæ iuriſdictionis necne; vt in alijs delegantibus diſtingui præcipitur. Quæ ad hunc ſeſū improbādū afferūtur, leuia ſunt. Nā ꝙ ait Decius, delegatū principis nunquā delegare cauſſam, quæ non ſit ſuę iuriſdictionis: cū ſemper deleget cauſsā ſibi à principe mandatā; & ita hoc eſſet ſecūdū regulā, & nihil iuris ſingularis? vt igitur aliquid ſpeciali iure cōſtitutū reperiatur; debemus intelligere quod ad cauſſas meri imperij. Reſpōdebo ſingulare eſſe, quod nō diſtinguitur, an perſona, cui delegatur, ſit de iuriſdictione delegantis; neque ea cauſſa ſit de iuriſdictione eiuſdē, vt in alijs diſtingui-
187 tur. Nunc ego † nꝑue duo de huius legis ſenſu animaduerto: alterū eſt, hunc ſenſū non fuiſſe à Iaſone ſuo Marte inuētū; ſed antea à Ioanne antiquo gloſſatore fuiſſe expoſitū, d. l. vn. vt ibidē in fine primi Accurſij gloſsēmatis paucis traditū eſt, quē Ioānis ſenſū paullo ſuſius dilatauit Iasō. Alterū ꝙ animaduerto eſt, Bar. ceteroſq; hoc loco diſputare, an principis delegato omnes cauſſas cuiuſmodicunq; ſint, etiā miſti, & meri imperij delegare ꝑmittatur: delegare intelligūt ꝑ cauſsarū meri, & miſti imperij iuriſdictionē mādare; itaque de mādanda iuriſdictione cauſsarū meri & miſti imperij loquuntur: at Cæſar d. l. vn. non de iuriſdictione mandanda locutus eſt; ſed de iudice dando: ad quod primum perpendo verba tituli ſic ſcripta, *Qui pro ſua iuriſdictione iudices dare, darive poſſunt*, & non eſt ſcriptum, qui iuriſdictionem mandare poſſunt; deinde Theodoſius in vers. Hæc teneant, inquit *Hæc teneant, niſi iudices à nobis ſpecialiter delegantibus dati*; itaque aperte de datis iudicibus ſenſit, & non de iuriſdictione mandata: deinde cum ſubiunxit Theodoſius, *Alijs cauſſas delegauerint iudicandas*, & verbo *Iudicandas* eſt vſus; nonne euidenter demōſtrauit de iudice dato ſēſiſſe; cuius munus veriſſime eſt iudicare, l. Iudex poſteaquā, ff. de re iud. & l. A iudice, C. de iud. Poſtremo addidit Cęſar, à ſentētia, quā principis ſubdelegatus tulit, principis delegatū appellari, qui iudicē dedit, nō ipsū principē. Si de iuriſdictione mandāda ibi ageretur, ꝓculdubio princeps ꝓuocaretur, l. 1. ff. quis, & à quo. Quę ad hāc quartā ratiocinationē diluendā poſsēt de noſtrorū doctorū ſententia d. l. un. & d. l. 1. ff. q. s, & à quo, afferri, leuia sūt; & interpretū nō intelligētiū veros terminos, nugę. Ex quibus cōſtat ad ꝓpoſitā quæſtionē nō attinere hanc Theodoſij cōſtitutionē. cōſtat etiā nullā eſſe repugnantiā inter d. l. vn. C. qui pro ſua iuriſd. & l. 1. ff. quis, & à quo: cū l. 1. ff. quis & à quo ſit cōſtitutū, à ſententia eius, cui

mãdata eſt iurisdictio,nõ appellari eum, qui iurisdictionẽ,mãdauit,ſed eũ, qui ap pellaretur,ſi iurisdictio nõ eſſet mãdata; sed l.vn. dicitur,à sentẽtia iudicis dati ap pellari eum,qui iudicẽ dedit; quod non aduerſatur l.1.ff.quis,& à quo, immo ex preſſim cũ ea conuenit. Argumentatur se cundo loco Guil. Cuneus, cum princeps ſemel cauſsã meri imperij mandauit,mu- tauit ea cauſſa ſuam naturã,& vt sua vi at q; natura nõ poterat mandari, eam suſce pit naturã,vt ſemper poſſet mãdari,l. Pa- ter filiũ,§.Quindecim,ff.de leg.3.& l.1. verſ. Res vero,& verſ.Contra,C.de im- pon.lucrat.deſcript.lib.10.Ego reſpõdeo alteratã eſſe meri imperij cauſſæ naturam pro ea vice tantũ; vt potuerit à principe delegari,non autẽ vt perpetuo,& à quo- uis mandari permittatur. nã ea,quę Põti fici Maximo sũt reſeruata, mãdari nõ per mittuntur:attamen ſi Pontifex Maximus ſemel alicui mandauerit, non ideo ei per miſsũ videtur,vt alteri mãdet, cap. vlt. §. Is autẽ,de off. deleg. & idẽ in re ſimili ad notatur,cap. Is cui,de off. deleg. lib.6.& id nõnulli attigerunt. quod ſi quis replica bit, cum ſemel ſit eius cauſſæ natura al- terata, exiſtimatur ita alterata, vt semper poſſit mandari, ex regula l. Pater filium, §. Quindecim,ff.de leg 3.& l.1.uers.Res vero,& vers. Cõtra,C.de impon. lucrat. deſcript.lib.10.l.Si à me,ff.ad leg.Falc.l. Videamus, iuncta lege antecedenti, ff. quod met. cauſ. & l. vlt. C. de remiſs. pi gn. Ego triplicabo,cuilibet legi nomina tim reſpondendo, & primum ad §.Quin decim, reſpondeo,accommodando no- uam rationem decidendi, quam expoſui
288 l. 1 num.70.C.de eden. Occurro † l. 1. C. de impon. lucrat. deſcript. vers. Res vero,rem,quæ fuit curialis,& ad non cu- rialem venit titulo lucratiuo; onere ſol- uendi ſiliquas fuiſſe affectam, ideo ad quemcumq; poſtea venit, cum eo onere tranſire: in noſtra quæſtione nouã qua- litatem non recipit cauſſa meri imperij à principe delegata.Idem ſentio de vers. Contra, in quo res nulli oneri obnoxia semper ſic manet; niſi noua ratio accedat. nam id, vt meri imperij cauſſa, quæ dele- gari non permittitur, à principe delege tur,nõ parit nouã qualitatẽ in ea cauſſa, quoniã regula, vt eã cauſsã mandare nõ liceat,de magiſtratu intelligitur, vt hac l. verſ.Et ideo,ſic etiã l. Solet,ſupra de off. proconſ.& l.Nemo poteſt,de reg.iur.nos vero loquimur, cũ princeps eã mandat. Venio ad l. Si à me, ff. ad leg. Falc. quæ secum attulit rationẽ cuilibet perſpicuã,
289 ideo omitto. Non obeſt † l. Videamus, ff.quod met.caus.quoniam illa actio da- tur aduerſus heredem,ad quem res perue nit; & ſemel is eſt obligatus;ideo heredis heres etiam obligatur: cum obligatio se mel nata ad heredes tranſeat l.1. §. Si he res,ff.ad Trebell. nam defunctus, & he- res eadẽ perſona eſſe exiſtimantur,auth. de iureiur.à mor.pręſt.in initio,Sed prin cipis delegatus alius eſt, ac princeps; & quod principi competit,nulla æquitas di ctat eius etiam delegato concedi. Soluo l. vlt.C.de remiſs.pign.id eſſe ex credito ris voluntate;qui rem ſibi obligatam alie nari concedens,eam ab obligatione exe- miſſe videtur. Affertur tertio loco, quod cum princeps meri imperij cauſſam alte- ri mandat,ita mandare videtur,vt eſt na- tura ſui delegati ex regula l. Plenum, §. Equitij,ff.de uſ. et habit. & principis de- legati natura est, ut poſsit delegare,l. A iudice, C. de iud. Primum reſpondeo, principis delegatum poſſe delegare eas cauſſas; quæ ab ordinarijs magiſtratibus poſſunt mãdari,&ita intelligi l.A iudice; nã cũ ſimpliciter loquatur, in idoneis ter minis accipienda est, l. Qui testamento, ff.de test.deinde aliter respõdeo,d.l.A iu dice,non eſse ibi conceſsum, eum, cui à principe iurisdictio eſt mandata, alteri mandare; ſed iudicem à principe datum poſse alium iudicem dare, qui termini longe differunt. Exſtat quartum argumen
290 tum eiusmodi, † Principis delegatus prin cipis gerit personam, cap. Sane, de off. deleg. principis igitur exemplo poterit delegare, ex regula l. Si eum, §. qui in iurarum,ff.ſiquis caut. Omiſſis aliorum ſo lutionibus respondeo, principis delega tum eius personam ſuscipere in cogno ſcendo, non in delegando. Cum enim aliquis iurisdictionem,vel cauſſam man- dat,cognitionem mandare putatur, non

alteri mandandi poteſtatem ; idq; nemo
controuertit; quare principis delegatus
principis induit perſonam in cognoſcen
do, non in delegando, et principis dele
gatus, ut princeps poterit cognoſcere,
ſed non delegare. Sunt itaq; confutata
hæc quattuor argumenta communis ſen
tentiæ, alia adducuntur, quæ leuia ſunt.
Contrariam ſententiam defendunt Pe-
trus,& Cynus d.l.vn.C. qui pro ſua iuris
dict. Alb. Rom. Alex. Fulgoſ. & Iaſon
hoc loco,ad quam defendendam plures
Afferuntur rationes. Sed Decius duas
tãtum adducit,& omiſſa prima cum eius
dem ſolutione, accipio ſecũdam, in qua
ſic ducitur argumentum; duo ſingularia
iura in eamdem rem non concurrunt, l.
1.C. de dot. promiſs. hic autem eſſent
duo iura ſingularia; alterum,vt principis
delegatus poſſet delegare, alterum, vt
meri imperij cauſſæ mandentur. Decij ſo
lutio leuis eſt,cum putat non eſſe ſpecia-
li iure conſtitutum in principis delegato,
vt poſſit delegare; propterea quod ea po
teſtas à lege fuit tributa. Nam id non ob
eſt: cum enim ſit contra iuris regulas: igi
tur ſpeciale eſt,l. Ius ſingulare infra de
leg. Ego reſpondeo, cum vnum ſpeciale
in alterius venit conſequentiam,tum duo
ſpecialia permitti l. Singularia, infra ſi
cert. pet. hic vnum in alterius venit con-
ſequentiam. nam ſi principis delegatus
poteſt cauſſas meri imperij mandare, igi-
tur & delegare poterit. Præterea, & ſit se
cunda ſolutio, à vero eſt alienum aſſere-
re duo ſingularia iura ex eodem fonte
orta non poſſe concurrere, vt tradidit
Mar. Socin. l. Ita ſtipulatus, num. 93. ff. de
verb. obl. & copioſius probat Romu-
leius l. Sciendum, à num. 43. ad 47. ff. de
291 verb. obl. Demum † puto primum errare
noſtros, qui putant in Cæſareo iure pro-
bari, principis delegato permitti cauſſas
mandare: nam probari dicunt l. vn. C.
qui ꝑ ſua iuriſd. & l. A iudice, C. de iud.
quæ duæ conſtitutiones loquuntur de iu
dice dando, non de iuriſdictione man-
dãda, vt toties dictum eſt. vnde cum hoc
non probetur, hæreamus regulæ l. More
maiorum, infra de iuriſd. omn. iud. vt is
demum iuriſdictionẽ mandare poſſit, qui
eam ſuo iure, nõ alieno beneficio habet.
292 Iure autẽ põtificio † fateor principis dele
gato permitti cauſſas mandare, ex cap. Pa
ſtoralis, & cap. quoniam, de off. deleg. ra
tio varietatis eſt, quod ius pontificium,
quod poſt pandectas, & codicem conſti
tutum eſt, & poſt doctorum communes
interpretationes ſæpe ex communibus
opinionibus fluxit: vnde cum ex commu
ni ſententia doctorum iuris ciuilis princi
pis delegatus poſſit delegare; ſic fuit iure
pontificio conſtitutum. ſed poſita pro ve
ra communi ſententia, vt principis dele-
293 gatus poſſit cauſſas mandare; ſentio † ad
uerſus communia, ei non permitti man-
dare cauſſas meri imperij.
294 Prima ſit ratio, † quod præfectus prę
torio maior eſt principis delegato. Nam
à ſententia principis delegati appellatur
præfectus prætorio, vel quæſtor; & aliquã
do ipſe princeps, l. Præcipimus, C. de ap
pell. ſed à præfecti prætorio ſententia ne
mo appellatur, l. 1. ff. de off. præf. præt. at
præfectus prætorio meri imperij cauſſas
mandare non poteſt, quod nemo contro
uertit: nullibi enim probatur, permitti
præfecto prætorio cauſſas meri imperij
mandare: multo igitur minus id permitte
tur principis delegato. Sit ſecunda ratio,
295 † quod in cauſſarum delegatione in pri
uatis hominibus cauſſarum potius quali
tatem ſpectamus, quam perſonarum de
legantium. Nam hac l. 1. hoc conſidera-
uit Papinianus; vt cauſſæ, quæ iure magi
ſtratus competerent, mandari poſſent;
quæ vero ſpecialiter eſſent tributæ, man
dari denegarentur. non ponderauit ali-
quo modo qualitatem perſonarum, quæ
vellent cauſſas mandare: cum igitur qua
litas cauſſæ tantum conſideretur, & hæ
cauſſæ meri imperij ſpecialiter competãt
principum conſtitutione delegatis, igitur
ab eis non poſſunt mandari. Adiungo
tertio loco, id probari cap. Si pro debili-
tate, de off. deleg. vbi principis delegato
conceditur cauſſas mandare, quæ nõ ſint
graues. ſed huiuſmodi cauſſæ ciuili iure
ab omnibus putantur eſſe graues; neceſſe
itaque eſt, concludamus, vt iure ciuili
principis delegatis nõ ſit conceſſum cauſ
ſas meri imperij mandare.

PYRRHI ALFANI
COMMENTARIVS AD RVBR. C. DE ED.

1 QVI edere compellitur, exemplum tradendo liberatur.

2 Qui ad exhibendum conuenitur, rē ipſam, non imaginem aut exemplum exhibere debet.

3 Actio ad exhibendum perſonalis eſt in rem ſcripta.

4 Actio in factum ad edendum perſonalis tantum non eſt, ſed in rem ſcripta.

5 Vltima differentia inter edictum de edendo & edictum ad exhibendum.

6 Ad exhibendum is agit, cuius intereſt, ſi modo actione aliqua acturus ſit.

7 L. §. vlt. ff. ad exibendum explicatur.

8 Edictum de edendo quibus verbis erat cōceptū.

9 Actio quo tempore edi debeat.

10 L. 1. §. Eum quoque, in verbo Dictaturus. ff. de ed. exponitur.

11 Iudici libellus ſcriptus eſt offerendus, non viua voce dictandus.

12 Libellus reo cuius impenſis ſit edendus.

13 L. 1. §. Eum quoque. in dictione, Qui producat aduerſarium ſuum ad album, ff. de ed. Alciati ſenſus offeretur, & confutatur, num. ſeq.

14 Aduerſaria quæ ſint.

15 Aduerſaria edi an debeant, diſputatur.

16 D. §. Eum quoque, verus ſenſus.

17 L. 1. §. Edenda ff de ed. cōmunis interpretatio.

18 Inſtrumenta vſque ad quod tempus a litigante litiganti edenda ſint, & cuius impenſis, breuiter declaratur.

19 §. Edenda, l. 1. ff. de ed. noua interpretatio. Inde pulchra opinio oritur inſtrumenta omnia ab actore reo ſimul cum libello edi debere aduerſus omnes, & num. ſeq.

20 Inſtrumentorum quadripartita editio.

21 Rei vindicationis antiqua formula.

22 Argentariorum & nummulariorum quod fuerit munus.

23 Argentarij ſintne ijdem ac nummularij, recte declaratur.

24 L. Argētarius. ff. de ed. Cagnoli ſenſus reijcitur.

25 Accurſij quoque intelligentia confutatur.

26 Seruus olim notarij officium exercebat, non liber homo; indeq; ſeruus publicus appellari conſueuit.

27 Pulchra ratio, cur notarius alteri ſtipuletur; cum ſit perſona libera & per liberam perſonam acquirere non poſſumus.

28 L. Generali. C. de tabul. lib. x. nouus ſenſus.

29 Notarios viles homines non eſſe dicendos demonſtratur.

30 Continuatio tituli.

31 Præparatio alia eſt, ac acceſſio.

32 Præparatio quæ ſit.

33 Acceſſio quæ dicatur.

24 Præparatio & acceſſio idem aliquando ſunt.

45 Præparationum materia in quibus terminis diſceptanda ſit.

36 Qui docuit præparationes, exiſtimatur velle docere ipſum principale.

37 Quæ ſtatuta ſunt de præparatione, porriguntur ad ipſum principale.

38 Petens iuriſiurandi abſolutionem ab epiſcopo, an poſſit coram laico iudice pro contractus reſciſſione agere, vel apud eundem epiſcopum, diſputatur, & num. ſeq.

39 Iuriſiurandi duplex eſt abſolutio, altera proprie appellatur abſolutio, altera habilitatio, & quæ inter vtramque ſit differentia, declaratur.

40 Cap. vlt. de for. compet. explicatur.

41 Regula l. Si ad reſoluendam, C. de præd. min. declaratur.

42 Iudex, qui competens eſt, cum de implendo contractu agitur, an ſit idoneus, cum de eo reſoluendo agitur, & num. ſeq.

43 L. 2. C. vbi & ap. quem, varij ſenſus.

44 L. 1. C. ad exhib. noua ratio decidendi.

45 L. 2. §. Sed & ſi dubitetur. ff de iud. ratio decidēdi

46 An epiſcopus, qui à iureiurando abſoluit, iudicare debeat etiam de cauſſa principali, noue declaratur.

47 Mandatum factum de præparatione, an porrigatur ad principale.

48 Si cui mandatum eſt, vt rem locet, vel vendat, an poſſit eius rei pretium recipere, & num. ſeq.

49 L. 1. §. Igitur præpoſitio, ff. de exerc. act. ſenſus diſputatur.

50 L. Hoc iure, ff. de ſol. ratio decidendi.

Quod

51 Quod ſtatutum eſt de præparatione, aliquando ad principale non porrigitur.

52 Præparatione facta, quando factum putetur ipſum principale.

53 L. Cum in te, C. de donat. ant. nupt. noua ratio decidendi.

54 Mulier an dote priuetur, ſi oſcula alicui dederit adulterij cauſſa, copioſe diſputatur, & num. ſeq.

55 Cap. vn. §. Porro, quib. mod. feud. amitt. interpretatur.

56 Lucri, & damni quando ſit eadem ratio.

57 Noua ratio decidendi cap. vn. quib. mod. feud. amitt.

58 L. Qui domum, & l. Et ſi amicis, ff. de adult. vbi locum habeant.

59 L. Quod ait lex, ff. de adult. quomodo ſit intelligenda.

60 Verbum Attentauerit, exponitur Perfecerit.

61 Quæ ad actum exequendũ adijciũtur, incrementum non inducunt.

62 A feudi priuatione ad dotis priuationem, an duci poſſit argumentum.

63 Adultera non dicitur, quæ oſcula dedit; ſed quæ adulterium inchoauit, quamuis non perfecerit.

64 Conatus quando habeatur pro facto, declaratur.

65 De ſenſu §. Quia vero plurimas, auth. vt cum de appell. cogn. copioſè diſſeritur.

66 Poenalem conſtitutionem dilatandam eſſe, vt delicta puniantur, quomodo ſit intelligendum.

67 Cum agitur de maleficio puniendo, quod delictũ ſit de iure naturali, vel gentium, materia non eſt odioſa, ſed fauorabilis

68 Dos eſt mulieris patrimonium.

69 Priuationis poena non ſolum in cauſſis nominatim lege expreſſis irrogatur; ſed etiam in ſimilibus.

70 L. 1 ff. de extraord. crim. explanatur.

71 Regula l. vlt. C. de probat. non habet locum; cum agitur de crimine ad poenam pecuniariam.

72 L. Lucius, ff de cond. & demonſtr. quomodo intelligenda ſit.

73 Mulierem propter oſculum dote priuari, concluditur, & ſeq.

74 Oſculum dimidia pars adulterij iudicatur.

75 Adulterium grauius crimen homicidio eſſe iudicatur.

76 Mulier, quæ mortuo viro adulterium commiſit, cenſetur idem commiſiſſe eo viuo.

77 Dos ex cauſſa adulterij marito acquiritur propter iniuriam ei illatam.

78 Propter oſculum mulier dote plectitur; etiam ſi certum ſit, adulterium non eſſe ſecutum.

79 Etiam ſi mulierem poenituiſſet.

80 Matrimonij & diuortij cauſſæ iure Pontificio decidendæ ſunt, quo ob fornicationem, vel fornicationis ſuſpicionem dimittitur vxor, & ideo eo iure propter oſculum mulier dote non priuatur, ſi conſtat non eſſe ſecutum adulterium.

81 Mulier hodie quoque propter adulterium amittit dotem.

82 Auth. Sed hodie, C. de adult. interpretatur.

83 Mulier non amittit dotem, ſi maritus cõcubinam habeat.

84 Adulterium iure Pontificio committitur etiam cum non nupta.

85 Mulier, quæ ob mariti ſæuitiam fugit, & adulterium commiſit, dote non plectitur.

86 Viro carnis debitum non reddente, excuſeturne vxor adulterij poena.

87 Præparationes ſunt præmittendæ.

88 Actio ad exhibendum quibus in cauſſis ſit neceſſaria rei vindicationi.

89 Actio ad exhibendum etiam perſonalibus actionibus neceſſaria eſt.

90 Prius biſariam dicitur; alterum cognitione, alterum executione.

91 Tractatus de edendo, præparatio eſt tractatus de iudicijs.

92 Inſtrumenta, de quibus in libello eſt facta mentio, quibus in cauſſis edi debeant, cõmunis opinio.

93 Accurſij ſententia exponitur; cum dixit Edere præparationem eſſe iudiciorum.

94 Inſtrumentorum appellatione an contineantur proprie acta, & num ſeq.

95 Teſtimonij verbo quid ſignificetur.

96 Gerundium ſiue in actiua, ſiue in paſſiua ſignificatione accipiatur, ſua natura non ſignificat neceſſitatem.

97 Gerundium ſignificetne actum rei; & nomen effectum?

98 Gerundium in O, an diſponat; & num. ſeq.

99 Verior eſt opinio, gerundium in O, per ſe diſponere.

100 Gerundium cum eſt ſpecies eius, quod verbo ſignificatur; vel verbum plures habet ſignificationes, non diſponit.

101 Gerundium additum verbo futuri temporis nõ diſponit; ſed inducit conditionem.

102 Si accuſo Titium, quod me iuuaſit vulnerando; an videar de vulnere accuſaſſe.

103 Libellum tam in pecuniarijs, quam in capitalibus cauſſis ſecundum actorem interpretandum eſſe, & quomodo id accipi debeat.

104 Si accuſo Titium, quod me inuaſit vulnerando; de quo crimine intelligatur inſtituta accuſatio iure municipali.

105 Acceſſio vel præparatio ſpectatur, cum plus vtilitatis affert ſuo principali.

106 Si notarius in inſtrumento ſcripſerit, Titium confeſſum eſſe à Seio centum mutuo accepiſſe dante & numerante; non videtur notarius de actu numerationis teſtificari; & qui ſint effectus.

107 Idem iuris eſſe arbitratur auctor aduerſus communia; ſi ſcriptum ſit: à Seio dando, & numerando.

CONSTITVTIONES aliquas de edēdo interpretari cū in animo habeam, non incommode facturus mihi videor, ſi nō nulla prius, quæ ad totius rei cognitionem pertinēt, quā breuiſſime explicauero. Sunt enim ea veluti ianuę locus, quē nemini ignorare licet. Primum, cum exſtet in ff. & C. titulus de edendo, exſtet & titulus ad exhibendum, ſummatim exponam, quid inter edere & exhibere interſit: tantam enim habent inter ſe ſimilitudinem & cognationem, vt vix diſcernere poſſitis, quid inter ſe diſtent, & multi exiſtimauerint, edictum de edendo fere ſuperuacaneum eſſe, quod ſatis nobis eſſet titulus ad exhibendum. deinde prætoris edictum de edendo varijs in locis diſperſū contexam, illudq; vobis exponā. Quod vero ad primum attinet, editionis & exhibitionis differentias recenſebo. Prima diſſimilitudo ex Paullo Caſtrenſi depro
1 mitur l. Quædam, ff. eod. quod † qui ede
re compellitur, exemplum tradendo liberatur l. 1. §. Edere & l. Argentarius, §.
2 Edi, ff. eod. Sed † qui exhibere debet,
rem ipſam, non exemplum ſeu imaginē exhibere compellitur: atque ſi ſumus in ſcripturarum exhibitione ipſæ exhibebuntur, non earum exempla. Ratio eſt, quod actio ad exhibendum ei datur, qui aliqua ſit acturus actione in rem, vel in perſonam, cuius petitur exhibitio l. 3. §. Eſt autem, & l. Iulianus, §. Quantum, ff. ad exhib. ideo qui exhibet, rem ipſam exhibere cogitur, non exemplum, & copiā rei facere debet, vt poſſit actor actionem exequi aduerſus rem, vel perſonam exhibitam, d. l. Iulianus. §. Quantum. Non me latet aliquando hæc verba confundi, & ſæpe Exhibere pro Edere ſumi. Secun-
3 da ſit differentia, quod † cum actio ad ex
hibendum perſonalis in rem ſcripta ſit, vt nos monuit Accur. l. 3. §. Eſt autē perſonalis actio, ff. ad exhib. exhibere compellitur, quicunq; rei exhibendæ habet facultatem, l. Celſus, ff. ad exhib. & eius heres exhibere non cogitur, niſi rei exhibendę habeat facultatem. Nam actio perſonalis in rem ſcripta poſſeſſorem perſequitur, vt abundanter tradidi in tit. ff. ſi
4 cert. pet. Sed cum † actio in factum ad
edendum perſonalis tantum ſit, non in rem ſcripta: argentarius, vel ſimilis perſona, quæ ex officio edere cogitur, ſic tenetur, vt heres etiam ſit compellendus, l. Quædam, §. 1. ff. eod. Quam differentiā non cenſeo eſſe veram; ſed potius actionem in factum, quę ad edendum competit, exemplo actionis ad exhibēdum eſſe perſonalem in rem ſcriptam, & aduerſus poſſeſſorem dari. Nam heres ſi non poſſidet, nec dolo malo poſſidere deſijt, hac actione non conuenitur d. l. Quædam, §. 1. inde ſcripſit Vlpianus l. vlt. hāc actionem in heredem non dari, niſi ex ſuo facto, ſcilicet ſi poſſideat, quod proprium eſt actionis perſonalis in rem ſcriptę; & ita quoque eſt in actione ad exhibendū, l. De eo, §. vlt. ff. ad exhib. quinimo hæc actio omiſſo herede perſequitur legatarium, d. l. Quędam, §. vlt. & actionem ad edendum eſſe perſonalem in rem ſcriptam ſenſit etiam Bal. l. ſi quis ex argentarijs, §. Cogentur, ff. eo. Vltima non contēnenda differentia eſt, † quod edictum de
5 edendo de communi noſtrorum docto
rum ſententia duo requirit, vt competere poſſit, alterum vt eius interſit, qui edi petit; alterum eſt, vt is mandauerit rationes ſcribi: alioquin ſine mandato nulli dabitur ex eo edicto actio, l. Siquis, §. Ex hoc edicto, ff. eod. Sed ad exhibendum actio datur etiam ei, qui non mandauit, ſi modo eius exhiberi interſit, l. 3 §. Si mecum, & l. Ad exhibendum, ff. ad exhib.
6 Verum animaduertendum eſt, † actionē
ad exhibendum non ita paſſim ei concedi, cuius intereſt; ſed ſi modo, qui exhiberi petit, actione aliqua acturus ſit vel in rem, cuius petitur exhibitio, vel in perſonam; quę vt compellatur exhibere, poſtulatur, l. 3. §. Eſt autem, & l. Iulianus, §. Quantum, ff. ad exhib. Ideo iudex non temere aliquem exhibere cogit, niſi cognoſcat iuſtam & probabilem cauſſam

actionis habere eum, qui ſibi exhiberi
deſiderat, l.3.§.Si mecum, in fine, ff. ad
exhib. Et hoc modo intelligendum eſt
illud vulgatum; ad exhibendum agere
eum, cuius intereſt, hoc eſt quia aliqua
ſit acturus actione. Ex quibus perſpicua
7 ſit ratio decidēdi † l.3.§.vlt.ff.ad exhib.
quo loci ei, cuius intereſt, ad exhibendas
rationes agere nō permittitur: Nam qui
agebat, non erat acturus aliqua in rem
actione, quod ſi vindicare eas poſset:
quia in eius charta eſsent ſcriptæ; conce
deret vtique Iulianus ad exhibendum
actionem; vt ibidem eſt conſtitutū. Eſt
enim actio ad exhibendum ceterarum
actionum pediſsequa & ancilla: ſine qua
rum vna numquam conſiſtit, d.l.3.§. Eſt
autem, & d.l.Iulianus, §.Quantum. Men
tionem autem fecit Iulianus tantum de
rei vindicatione, tum quod propter eam
præcipue inuenta eſt actio ad exhibendū
l.1.ff.ad exhib. tum quod ſi quam in char
tam actionē habemus, veriſimile eſt rei
vindicationem eſse; ſed idem iuris eſse
putarem, ſi qua alia actio competitura eſ
ſet. Qua de re patet Accur. & Baldum
ibi, Salicetum l.1.in x.opp. infr. eod. &
in l.Inſtrumenta, infra ad exhib. Alexan
drum & Iaſonem l.Quædam, ff.de eden.
non leuiter eſse lapſos; cum dixerūt, ſpe
ciale eſse in rationibus, vt non poſſit age
re ad eas exhibendas; niſi qui earum ſit
dominus, ne tractatus de edendo ſuper
uacaneus eſset; cum ad alia agere poſſit
quilibet hac ſola ratione, quod eius ex
hiberi interſit. Quod vere falſum eſt: nō
enim ſufficit intereſse exhibitionem pe
tentis, ſed aliud requiritur, vt is, qui exhi
beri petit, poſt rē exhibitam aliqua actu
rus ſit in rem, vel in perſonam actione,
quæ ratio cum ceſsaret in illo §. in quo
non conſtabat, exhibitionem petentem
aliquam actionem habere; ideo rationes
non exhibentur; non quod de eis exhi-
bendis aliquod ſingulare ius ſancitum
ſit; vel quod dominus non ſit is, qui ratio
nes petebat.

Veniamus ad edicti interpretationē,
quod in hæc fere verba erat conceptum,
8 † vt ex l.1.d.l.Prætor ait, & l. Si quis ex ar
gentarijs, §.Prætor ait, ff. eo. conijci po-
teſt. *Qua quiſq; actione agere volet, eam prius
edat; inſtrumenta quoq; omnia, quæ quis apud iudi-
cem editurus eſt, aduerſario ſine die & conſule edat.
Argentariæ menſæ exercitores rationes, quæ ad ſe
pertinent, edant adiecto die, & conſule; Argentario,
eiue, qui iterum edi poſtulauerit, cauſſa cognita edi
iubebo.* Huius edicti, vt perſpicere pote-
ſtis, duo exſtant capita; in primo de edi-
tione, quæ ab actore ſit, ſtatuitur; in ſecū
do de ea, quę ſit ab argentario. In prima
parte videamus primum quo tempore
actio edebatur, & quomodo: deinde de
tempore editionis inſtrumentorum. Frā
ciſcus Tigrinus exiſtimabat † actionem
9 edi oportere, cum reus citatur, eodem tē
pore inquiens reum eſſe citandum, eiq;
libellum mittendum. Contra tamen eſt
communis ſententia, neceſſe non eſſe li
bellum reo mittere, cum vocatur in ius;
ſed ſatis eſſe dicere, Compareas, teque
præſentem facias; at poſtquā in ius iue-
rit, tunc ei libellum offerri. Aſſentitur
huic opinioni Barth. in extrauag. Ad re
primendum, in vers. Super dicto crimi
ne, & in l.Inter accuſatorem, num.6.ff.de
publ.iudic. vbi communem eam eſſe te
ſtatur, & poſt multos, quos hic refert
Alexander ipſe hic, & Fel.in cap. 1.de li
bell.oblat. communem appellant. Niti-
tur potiſſimum hæc ſententia l. Non vi-
detur, ff.de iud. vbi Modeſtinus. *Non vide
tur in iudicem conſenſiſſe, qui edi ſibi genus actionis
apud eumdem iudicem deſiderat.* Si apud iudi-
cem editio libelli petitur, apparet ergo
cum reo non eſſe miſſum, cum in ius vo
catus eſt. Ego præterea adduco l. 1. infra
de lit.conteſt. vbi concinne, atque ordi
ne narratur, primum in ius reum vocari,
deinde actionem edi, deinde litem conte
ſtari. Tertio communem ſententiam ip-
ſe comprobo l.Si debitori, ff. de iud. vbi
Vlp. Si debitor, cui velim actionem ede
re, fateatur ſe debere, dandum ait diem
cum competenti cautione ad pecuniam
ſoluendam; qui quidem dies à iudice dā
dus eſt, l. Debitoribus, ff.de re iud. igitur
in iudicio ſit editio, & propterea antea
reo libellus non eſt mittendus. Poteſt
poſtremo eadem ſententia comprobari,
§.Sancimus, auth.de exhib. re. *Sancimus
igitur, dum admonitio oblata fuerit alicui, modis om-
nibus offerri libellum,* id eſt, poſtquam admo
nitio

nitio,ſeu citatio oblata fuerit alicui,modis omnibus offerri libellũ. Obſtat huic
10 ſententiæ † l.1.§.Eum quoque, ff.eod. *Eum quoque edere Labeo ait,qui producit aduerſarium ſuum ad album,& demõſtret,quod dictaturus eſt:* inquit Vlpianus,ſcilicet iudici. Antequã itaque petitio ſit iudici exhibita, reo eſt edenda. Itaque nedum hoc loco probatur ſimul reum eſſe citandum,eiq; libellum mittendum; ſed etiam antea reo libelli exemplum dari oportere, quam citetur. At nos reſpondendo interpretemur, *Et demonſtret,quod dictaturus eſt.* ſ. ipſi reo,non iudici. Dixerat enim Vlpianus, Edere eſſe copiam deſcribendi facere, vel in libello complecti & dare, vel dictare ſcilicet ipſi reo viua voce, ſubiungit poſtea declarando modum,quo viua voce non dictat, ſed demonſtrat quod eſt dictaturus,& ait, *Eum quoque edere,qui demonſtret quod dictaturus eſt.* ipſi reo eſt intelligendum Neque aliquo modo iudici dictatu-
11 rus,poteſt intelligi:ei † enim non viua voce ſuam actionem dictat actor,ſed ſcriptum libellum offert,cap. pri. de libell. oblat.Gloſ.cap.1.in verbo, In ſcriptis, de cenſ.lib.6.& Felin.d.cap.1. de libell. oblat.num.5. Quomodo autem fieret hæc editio,quattuor modos explicat Vlpianus,Primus eſt, *Edere eſt copiam deſcribendi facere;* quaſi is edat,qui ſuum libellum reo oſtendit, eique copiam faciat, vt de-
12 ſcribat. Vnde † rei impenſa per hunc primum modum libellus edebatur,& ſic hodie edi adnotarunt eo loco Bald. Ang. & Caſtr.Abb.& Fel.cap.1.de libell.obl. in quam ſententiam ibi Felinus num. 8. multis ex partibus noſtros iuiſſe teſtificatur; Subiungit Vlp. ſecundum modum *Vel in libello complecti & dare,* In hoc ſecundo modo,cum in libello ſuam intentionem actor complecteretur,eamq; deſcriptam reo traderet,actoris impenſis edebatur: Et hanc opinionem receperunt Gloſ. in verbo pronũtiatio, Clem. Sæpe, de verb.ſign.Gem.n.cap.Si oblatio, de lit.conteſt.lib.6.Lanfrancus deciſ.189. Sed in hac varietate vt Barth.nos docuit d.l.1.de eden.id in quolibet tribunali ſeruari oportet,quod eiuſdem curiæ ſtylo obſeruari conſueuit.Vnde in hoc regno actoris ſumptibus editur libellus, tum quod ita fieri conſueuit, tum quod expreſſim eſt conſtitutum pragm. Comparente reo. Eſt tertius modus illis verbis expreſſus, *Vel dictare;* pro viua voce exprimere,quod ſuo libello comprehendere actor. Difficultatis plenus eſt quartus modus,in quo ſcripſit Vlpianus, *Eum quoque edere Labeo ait,qui producat aduerſarium ſuum ad album,& demonſtret quid dictaturus ſit,vel id dicendo,quo vti velit.* Eſt animaduerſione di-
13 gnum, † quid velint ea verba, *Qui producat aduerſarium ſuum ad album,& demonſtret quid dictaturus ſit.* Accur. in verbo ad album, duos ſenſus affert,in quibus confutandis tempus non conſumam:cum apertiſſime falſi ſint.Nam eorum verborum loco, *Ad albũ,* legis verba peruerſe legit *Ad aliũ.* Tertio loco Andreas Alciatus vir doctiſſimus lib.diſp.2 cap.29 & lib.8 parerg. cap.7 primum nos monet,non *aduerſariũ:* ſed *aduerſaria* legi oportere,vt in quodam ſuo codice ceteris emendatiore, vt ipſe ait repoſitum inuenit; ſic, §. reſtituens, *Eum quoque edere Labeo ait,qui producat aduerſaria ſua ad album,& demonſtret quid dictaturus ſit.*
14 Aduerſaria † autem ſunt mercatorum, & negotiatorum libri,in quibus curſim & diligentia non adhibita rationes ſunt conſcriptæ,non vt perpetuo in eis maneant, ſed breue temporis ſpatium, vt menſem paullo plus,minuſue;& inde ordine in codicem accepti & expenſi(quẽ librum rationum nominant) referuntur, de quibus M Tullius ſcripſit pro Q. Roſcio Comœdo, noſtri hodie barbaro vocabulo quinternectum dicunt,Sic Alciatus d. lib. 2. diſp. cap. 29. de quibus Card.Clem.vn.§.Ceterũ, de vſur. alij baſtardellũ,vel memoriale vocant,Bald. in tit.C.de conſtit.pec.num.14.Fel.cap. 1.num.13.vers.Quam concluſionem limita primo,de probat.Quibus ſic conſtitutis,hic erit ſẽſus,Eũ quoq; edere Labeo ait,qui producat aduerſaria ſua ad albũ prætoris &demonſtret rationes illas ſũmatim & ſine ordine ſcriptas,quẽadmodum in librum rationũ ſit relaturus. Improbat hunc ſenſum Duarenus lib.1.diſput. anniu.cap 13. primum, quod in Florẽtinis pandectis, quibus maxime eſt fides adhi

benda, Aduerſarium legimus, non aduerſaria: deinde quod proferre librum, ſcripturas, apochas, inſtrumenta, & aduerſaria recte dicimus; ſed producere (omiſſis noſtrę tempeſtatis barbaris iuriſconſultis) haud latine ſcribimus aduerſaria, & librum, ſed tantum res animam habẽtes, vt producere equum, hominem, aduerſarium noſtrum. Latine itaque aduerſariũ producere admittendum eſt, ſed non aduerſaria; Adiungit poſtremo aliam ratiocinationem, quod Vlpianus in initio illius reſponſi de actionis editione locutus eſt, & illam proſequi maxime eſt veriſimile; at ſi aduerſaria reponeremus, de rationum editione ſermo haberetur. Quarto addi poterit, de eis locutum eſſe Vlpianum, quę in iudicium proferuntur; ea enim reo ab actore edi debent, d. l. 1. §. Edenda.

15 Hæc † autem aduerſaria eiuſmodi ſunt, vt in iudicium non proferantur. Idcò ſcripſit M. Tull. pro Q. Roſcio Comœdo; *Itaq; aduerſaria in iudiciũ protulit nemo*, Nec edi debent; quod nobis ſcriptum reliquerunt Card. Clem. vn. §. Ceterum, de vſur. Bald. tit. de conſt. pec. num. 14. & Fel. cap. 1. num. 13. de probat. Sed Alciatus d. lib. 8. parer. cap. 7. videns hoc argumentum à quodam alio allatum, ſoluit; & primum inquit, etiam hæc aduerſaria edi oportere, ſi quis ea in iudiciũ proferat, d. l. 1. §. Edenda, Idq; ego admitto, atq; addo, quod Card. & Fel. inquiunt, aduerſaria non edi, intelligi de argentariorum aduerſarijs, qui ex ſuo officio edere compelluntur, hic vero loquimur de actore, qui ſi vſurus eſt, edere debet, d. §. Edenda. Soluit ſecundo loco, quod in aduerſarijs ſcriptum eſt, anteaquam in codicem accepti, & expenſi ſit relatũ, edi debere, vt declaret quomodo codici ſit adſcripturus. Quæ ſolutio poſſet tolerari in argentariorum aduerſarijs. Quinto eã dem probat ſententiam, quod hic ſenſus tunc poſſet defendi, Si loco Verbi *Dictaturus* legeretur, *Relaturus*, vt ſic eſſet ſẽſus *Eum quoq; edere Labeo ait, qui producit aduerſaria ſua ad album, & demonſtret, quid ſit relaturus*, id eſt quomodo rationes in eis ſcriptas ſit in codicem accepti, & expenſi relaturus, ſed cum legatur *Dictaturus*, nõ video, quomodo Alciati ſenſus elici poſſit. Illud denique in eandem me deducit ſententiam, quod nullum verbũ in iuriſconſultorum reſponſis ſuperuacaneum eſſe debet, l. 1. ff. quod met. cauſ. l. 1. ff. ad municip. Bal. in rub. C. de contr. empt. q. 9. num. 9. & Aymon conſ. 201. num. 13. At Alciati ſenſu admiſſo, otioſa & ſuperuacanea ea verba eſſent, *Ad album*, Nam quid commune habeant aduerſaria mercatorum cum prætoris albo, non video. Hæc ſatis ſint de Alciati ſenſu, relictis eis, quæ de eo ſcripſit Rober. Aurel. lib. ſent. iur. 3. cap. 13.

16 Verus deniq; ſenſus † mihi videtur à Budæo in ſuis adnotationibus allatus, quem nulla de Budæo facta mentione ſecuti ſunt Duraneus loco citato, Baro d. l. 1. & Hor. in comm. de verbis iuris in clauſula, Producere aduerſarium ad album: vt per Album, prętoris album intelligeremus, de quo l. Si quis id, quod, & l. Si familia, ff. de iuriſdict. omn. iud. & §. Pœnales, inſt. de act. in quo albo, ſeu dicere mauis, in qua alba tabula actionũ formulæ ſcriptæ reperiebantur, & prætorum edicta l. 2. §. Poſtea, & §. Eodem, ff. de orig. iur. Et erit ſenſus d. Verſ. eum quoq; eum edere Labeo aiebat, qui produceret aduerſarium ſuum ad albũ prætoris, & demonſtraret, quid dictaturus eſſet, & quam actionem ipſe eſſet dictaturus, ſi litigaret, vel dicendo, qua actione vti vellet. Loquebatur idem edictum de inſtrumentorũ editione in hæc verba, *Inſtrumenta quoq; omnia, quæ quis apud iudicem edituru eſt, edat ſine die, & Conſule*; deprõpſimus hæc fere verba ex l. 1. §. Edenda, de cuius interpretatione videndum eſt. Vno ore

17 omnes noſtri † quos hactenus ego viderim, ſic interpretantur, vt intellexerit Vlpianus, edenda eſſe omnia inſtrumenta tam ab actore reo, quam à reo actori; & poſt litem conteſtatam tantũ; ita Accur. Barth. Bal. Ang. & Alex. d. l. 1. & Specul. de inſtr. edit. §. Nunc dicamus, num. 1. ea adducti ratione, quod ſcripſerat Vlp. d. §. Edenda, *Edenda ſunt omnia, quæ quis apud iudicem editurus eſt*; ſed iudici † lite conteſtata

18 vſq; ad cauſſæ concluſionem eduntur inſtrumẽta, cap. Cum dilectus, de fid. inſtr. & cap. Cum cauſſam, de teſt. aduerſario

igitur

igitur etiam lite cõteſtata edi debet vſq; ad concluſionem. Admittit tamen Speculator citato loco, poſſe iudicem lite cõteſtata litigantibus dilationem dare, infra quam omnia inſtrumenta edant; neq; tũ vagari licere vſq; ad concluſionem: ſed ſi tempore preſcripto ea in iudicium nõ protulerint, exhibendi poſtea poteſtas denegatur. Fuit hęc eadem ſententia Guilielmi, & Baldi d. §. Edenda. Vnam cauſſã noſtri excipiunt, qua permittunt lite non conteſtata ab actore reo inſtrumenta edi debere, ſi in libello de aliquo inſtrumento fecerit mentionem; tum enim ante conteſtationem edi æquum eſt, cum pars libelli ſit, nec reus aliter poſſet deliberare, cederene, an contendere velit, argumento l. Inciuile, ff. de leg. Inn. & Abb. cap. 1. de probat. vbi etiam Fel. num. 26. Ang. Caſtr. & alij d. §. Edenda, & Aret. conſ. 68. num. 1. & actoris impenſa edi tum voluit Guido Papa decis. 116. in regno hæc inſtrumenta in libello narrata lite non cõteſtata compelli actorem in iudicium proferre; & deinde non actoris, ſed rei impenſa reo edi, vidi obſeruari. immo etiam omnia alia inſtrumenta, de quibus in inſtrumento commemorato in libello fieret mentio, edenda tum eſſe cenſuerunt Bal. in extrema l. Inciuile, ff. de leg. Dec. auth. Siquis in aliquo, num. 4. infr. eod. & conſ. 302. num. 3. & Aymon conſ. 112. num. 15. Cuius exceptionis Fel. d. cap. 1. à num. 26. de probat. ſex expoſuit exceptiones. Ego vero † in no-
19 ua ſemper fui ſententia, in qua adhuc maneo; vt omnia inſtrumenta, & rationes, quibus actoris cauſſa poſſit iuuari, edi debeant ab actore reo ſimul cum libello, & lite adhuc non conteſtata: quamuis de illis actor nullam fecerit in libello mentionem; & hanc ſententiam vero veriorem eſſe arbitror; & ſi non viderim moribus eſſe receptam, & ſic Vlpianum accipio d. §. Edenda, vt ſenſerit rationes, & inſtrumenta ab actore tantum edi in caſu d. §. & non à reo. Demonſtro primum Vlpianum de editione ab actore ſolum faciendа eſſe locutum. In initio illius reſponſi de actionis editione ſtatuerat, quæ ab actore non a reo fit; cum igitur addiderit poſtea, edenda quoq; inſtrumenta, & rationes, nec expreſſerit à quo; proculdubio ab actore tantum intelligemus; tum vt vna legis pars ab alia interpretationẽ recipiat, l. Vtrum, ff. de pet. her. tum ne nouam facti ſpeciem, & rei perſonam adderemus, de qua non erat antea mentio facta, nec ibi expreſſa, repugnante regula l. Si ita ſtipulatus, §. Chryſogonus, ff. de verb. oblig. Sum etiam in alia nouiſſima ſententia; edi etiam rationes, & inſtrumẽta regulariter debere ante litem conteſtatam, & ſimul cum libelli exemplo; & ſic accipiendum eſſe d. §. apertius oſtendo.

20 Quadripartita † eſt inſtrumentorum editio; interdum edenda ſunt ab actore reo inſtrumenta; vt ea diligenter poſſit inſpicere, an illis actoris cauſſa adiuuetur, vel aliquo modo ſe poſſit ab illis tueri, de hac editione haud dubie exiſtimandũ eſt non intellexiſſe Vlpianum; cum d. §. Edenda, ſenſerit ea inſtrumenta reo eſſe edẽda, anteaquam iudici edita ſint, Quia *Edenda ſunt omnia, quæ quis apud iudicẽ editurus eſt,* Scripſit Vlpianus, non quæ edidit: Sed in hoc primo capite, cum iudici edũtur, vel paullo poſt; edi debent aduerſario, cap. Contingit, de fid. inſtr. cap. Cum perſonæ, de priuil. lib. 6. Alex. d. §. Edenda, num. 3. & ſic in tribunalibus ſeruari teſtatus eſt Cagnolus, l. 1. nu. 58. infr. eod. Edũtur interdum inſtrumẽta, vt ea de falſo poſſit reus arguere, l. vlt. infr. de fid. inſtr. neq; hac de cauſſa Vlpianum ea edi voluiſse arbitror. Nam §. editiones, editiones ſine die, & conſule fieri iuſſit; ſed cum inſtrumentum, vt falſum, eſt improbandum, dies & conſul edi debent, l. Optimam, infr. de contr. ſtip. Ang. Fulg. & Caſtr. d. §. Editiones, Sal. & Bal. l. vlt. infr. ſi ex falſ. inſtr. & alij permulti. Quamuis Acc. & Bart. ſine diſtinctione nõ admittant. Interdum eo actor ſua inſtrumenta reo edit, vt ſuam exceptionem probet, l. Non eſt nouum, & l. Iuſtum, infr. eod. Neq; de hac editione ſenſiſse Vlpianum credendum eſt; tum enim omnia inſtrumenta eduntur, licet eis non ſit vſurus actor, cum generatim d. l. Iuſtum, & d. l. Non eſt nouum, ſit conſtitutum, ea edi oportere, neque diſtinguatur, ſitne vſu-

rus actor, Accur. d. §. Editiones, in gloſſemmate magno, & Bart. §. Edenda, at Vlpianus inſtrumenta, quibus actor non eſt vſurus, ad edendum eum non compellit. Edit poſtremo inſtrumenta actor, vt perquirat reus, an illis actoris cauſſa probetur, indeq; deliberet, an cedere, vel contẽdere velit, & de hac editione reliquum eſt, vt concludam locutum eſse Vlpianũ, idq; ſenſiſse mihi viſus eſt Bartholus ex Accurſij ſententia d. l. 1. §. Editiones, nu. 6. & planius l. Poſtquã, §. Si dies, in fine, ff. vt leg. nom. cau. & adiuuatur, quod in initio illius reſponſi de ea expreſſim verba facit Vlpianus in actionis editione. Quę cum ita ſint, patet eadem de cauſſa, qua editur actio, rationes, & inſtrumenta edi, quibus quis vſurus eſt; eodem igitur tempore cum actione edi debent l. Illud, ff. a d leg. Aquil. & l. Illud C. de ſacroſ. eccl. neq; aliter fieri poteſt; cum ante litem conteſtatam deliberet reus, auth. Offeratur, infr. de li. conteſt. Addo ſecundo loco, quod cum initio libri dies eſt adiectus, deinde alia ratio ſine die ſit ſcripta; dies in initio poſitus, in ſequenti ratione repetitus putatur, l. Siquis ex argentarijs, §. Si initium ff. eod. Igitur cũ Vlpianus in initio ſui reſponſi tacite diem præſtituerit, quo actio edi debeat, Scilicet ante litem conteſtatam, tum enĩ deliberat reus d. auth. Offeratur; conſequens eſt, cum ſimpliciter dixerit, edẽda eſſe omnia, quę quis apud iudicem editurus eſſet, eundem diem tacite intellexiſſe. Comprobo præterea eamdem ſentẽtiam auctoritate cuiusdam antiqui iuriſcõſulti, qui in eo libro, qui Brachylogos iuris ciuilis inſcribitur, lib. 4. cap. de cauſſis, in hæc verba ſcribit, *Si quis contra aliquem actionem putat ſe habere, prius eum adire debet, & actionem ſuam, atq; rationes edere; vt ſecum aduerſarius deliberet, vtrum ſoluere, quod ab eo petitur, malit, an reluctandum exiſtimet.* Hæc ille; aſſerit itaque rationes cum actione edendas eſſe, vt aduerſarius deliberare poſſit; Idem exiſtimandum eſt de inſtrumentis. Poſtremo idem demonſtro alia ratione; quod edita ſola actionis formula, quæ Vlpiani tempore edebatur, vt ſup. a d. dum eſt, non potuiſſet reus deliberare, an cedere vellet, vel contendere. Ideo inutile remedium paraſſet prætor reo ad deliberandum contra iuris regulam, l. Non cogẽdum, ff. de procur. l. Hæc ſtipulatio, §. Diuus, ff. vt leg. nom. cau. Editionem autem ſolius actionis formulæ non ſufficere ad deliberationem rei, oſtendo tranſcribendo formulam rei vindicationis à M. Tullio relatam in oratio
21 ne pro Muræna; † *Fundus, qui eſt in agro, qui Sabinus vocatur, meus eſt, ego eum ex iure meum eſſe aio: inde ego te ex iure manu conſertum voco.* Hæc ille. Si quis præterea aliarum actionum formulas percurret, quę ab antiquis ſcriptoribus relatæ ſunt, breuiores etiam inueniet. Inter omnes igitur conſtare arbitror huiuſmodi formula edita, non potuiſſe reum deliberare. Ideo dicendum eſt, actorem rationes quoque, & inſtrumenta, quæ in iudicium prolaturus eſſet; cum actione edere olim coactum eſſe; idque hodie etiam ſeruari æquius eſſe, & probabilius. Nam nonne magis conuenit edi inſtrumenta ante litem conteſtatam, vt reus deliberet, anteaquã iudiciũ ſuſcipiat? cum ſatius ſit non ſuſcipere, quam ſuſceptum deſerere, l. 1. inf. quan. lic. vn. fin. iud. & l. vlt. infr. quib. ex cauſ. in int. Nullam igitur mihi videtur habere dubitationem, inſtrumẽta, ac rationes ab actore edi oportere ſimul cum actione. Atque vt omnia breuiter colligam, cenſeo totam l. 1. ff. eod. loqui de actionis editione inſtrumẽtis & rationibus informatę ante litis conteſtationem; vt poſſit reus deliberare, an velit cedere, vel cõtendere. Sint hæc dicta ſic ſtrictim de hac re; cum nulla alia lex, quæ vere de huiuſmodi editione ſtatuat, lata ſit, hac excepta.

De priore parte edicti hactenus; ſequitur poſterior de argentarijs ab Vlpiano l. Prætor, & l. Siquis, §. Prætor ait, ff. eod. adducta: *Argentariæ menſæ exercitores rationes quæ ad ſe pertinent, edant adiecto die & conſule Argentario, eiue, qui iterum edi poſtulauerit, cauſſa cognita edi iubebo.*

Videamus, quod fuerit argentariorũ munus; quid à nummularijs differrent, & cur prætor eos ſuas rationes edere compellebat.
22 Erant † olim argentarij & nu-

mularij tam Romæ, quam in prouinciis, l. Prætor,§.Quod ſi inſtrumentum,ff.eo. quorum duo erant officia, vt ex Budæo l.Si hominem,§.vlt.ff.depoſ. & Hotomano in commentario de verbis iuris elicitur. Alterum verſabatur in pecuniarum negotiatione,quæ apud ipſos deponebātur,aliquando gratuito ob maiorem eorum,qui deponebant,commoditatem; vt deinde cum aliquam pecuniæ quantitatem erat aliquis negotiator ſoluturus, per argentarios,vel numularios ſolueret; quæ pecunia ſoluta maxime eorum codicibus probabatur,l.Quædam,§.Numularios,ff.eod.& Donatus; *Tunc in foro & de menſæ ſcriptura magis,quam ex arca domoque, vel ciſtæ pecunia numerabatur;* quod hodie in noſtris argentarijs vſu receptum eſt;aliquando fœnerato pecunias accipiebant, vt de numularijs tradidit Vlpianus d.l.Si hominem,§.vlt.ff depoſ. Pecunias eas ipſi in ſuos codices acceptas referebant, pariq; modo expenſas ferebant,l. Quædam,§. Numularios,ff.eod. Alterum vero non ita præcipuum eorum officiū erat, quod ipſi auctionibus interrerant,& in ſuis codicibus ſcribebant,quæ ſibi dabātur, quāto quis liceretur,ac demum eiſdem pecunia promittebatur,& ſoluebatur;quod ex Vlpiano l.Item videndum,de pet.her. & Scæuola l.Filiæ,de ſol.fit perſpicuum; & apertius ex Cicerone in oratione pro Cęcina,cum dixit: *Aebutio negotium datur: adeſt ad tabulam,licetur Aebutius,deterrentur emptores multi,partim gratia Ceſenniæ,partim etiam pretio;fundus addicitur Aebutio: pecuniam argentario*
23 *promittit Aebutius.* Videamus † an ijdem argentarij & numularij fuerint. Ex Budæi ſententia eo argentarij à numulariis diſtant; quod illi non ſolum pecuniarum ꝑmutationem; ſed etiam maiorem negotiationem exercebant; at numularij minutas tantum pecunias. Subiungit idem ſecundam differentiam,quod numularij publicam cauſſam non habebant,nec accepti & expenſi rationes cōficiebant: quod ſecus eſt in argentarijs l. Argentarius, ff. eod. In qua ſecunda differentia arbitror aperte poſſe probari lapſum eſſe Budęū. Nam & numularij publicam habebant cauſſam, & accepti & expenſi rationes ſcribebant. Publicam habuiſſe cauſſam oſtenditur l.Si ventri,§.In bonis.ff.de priuil. cred. vbi qui apud numulariorum menſam pecuniam depoſuerunt,publicā fidem ſecuti eſſe dicuntur. Vnde quod Caius l.Argentarius,ff.de ed.aiebat argētariorū officium publicā habere cauſsā; Vlpianus d.l.Si ventri, dixit numulariorum officium publicam habere fidem, quod proculdubio idem valet. Rationes quoque accepti & expenſi feciſſe cōſtat, ex l.Quædam.§.Numularios, ff. de ed. quo loci Labeo argentariorum edictum de edendo in numularios dilatauit,quod & ipſi ſicut argentarij rationes conficiebant. Meus Carolus Sigonius vir humanarum litterarum doctiſſimus,& antiquitatum peritiſſimus lib.de antiq. iur. ciu. Rom.2.cap.11.eoſdem putat dici argentarios & numularios.Sed vt ei obijciebā, hæc opinio Cæſareo iure nequit defendi.Nam Paullus l.Quædam. §. Numularios,ff.de ed.argentariorum exemplo voluit numularios edere debere; ꝙ haud dubie opus non fuiſſet exprimere, ſi ijdē fuiſſent. *Numularios quoq;* inquit *non eſſe iniquum rationes edere Pomponius ſcribit: quia & hi ſicut argentarij rationes conficiunt.* Concludamus itaque nullam inter eos reperiri inſignem differentiam;& quod ad iuris eſſe ꝗuum ſæpe confundi,Ind. l. Si hominē, §.vlt.ff.depoſ.eſt conſtitutum, cum foro cedunt numularij,primo loco eſſe habendam rationem depoſitariorum, cuius rei rationem reddidit Papinianus in ſequenti reſponſo in argentarijs.Hanc tamē differentiam ex nominibus conijcere licet, quod argentarij maiorem pecuniam, numularij minorem exercebant: argumento quoque nobis fit, quod argentariorū argentariæ menſæ dicuntur l. Prætor ait, ff.de ed.& ſimpliciter menſæ ſunt nominatæ à Iuſtiniano in edicto de edendo nuper è Græco in latinum verſo. Sed numulariorum non menſas,ſed menſulas ſępius appellatas eſſe credibile eſt. Nam ipſi non menſarij,ſed menſularij à Scæuola vocantur l.Emptor,§.Lucius,ff. de pact, & ab Vlpiano d.l.Si ventri.§.In bonis, licet ibi de menſa fiat mentio.Spectabant etiam numularij probane eſſet pecunia, vt hodie aurifices facere conſueuerunt.

24 Si ſoluturus,ff.de ſolut. Sed quæritur, † qua ratione adductus Prætor, edicto ſuo cogebat argentarios edere? Reſpondet Caius l. Argentarius,ff.de eden. his verbis. *Quia eorum officium,atq; miniſterium publicam habet cauſſam.* Eſt hic locus animaduerſione dignus.multi enim laboris, ac magnæ vtilitatis eſt,interpretari,quomodo argẽtariorum officium publicã habebat cauſſam. Cagnolus in l.1.infr. eod. exponit publicam cauſſam,publicam vtilitatem, idq; probari videtur l. Quod priuilegiũ, ff.depoſ.Fateor ego, publicam vtilitatẽ (vt innumerabilibus alijs in rebus) fuiſſe cauſſam generalem,propter quam & cogebantur argentarij edere, & contra eos cõceſſum erat priuilegium l. Si hominẽ, §.vlt.& d.l.Quod priuilegium, ff. depoſ. aliam tamen dico fuiſſe cauſſam peculiarem,quę prætorem ad edicendum id impulit,& Cagnoli errorem conuinco his rationibus:primum quod in l. Si ventri, §.In bonis,ff.de priuil. cred. ait Vlpianus,priuilegium illud ijs conceſſum eſſe, qui apud numulariorum menſam pecunias depoſuerunt;quia fidem publicam ſecuti ſunt; eo loco fides publica non poteſt accipi pro vtilitate publica,neque igitur publica cauſſa ſumetur pro publica vtilitate d.l.Argentarius:Deinde non reperitur in iure noſtro,accipi publicã cauſſam pro publica vtilitate, ſi ad officium aliquod referatur; ſed pro publico munere,vt l.Filiusfamilias,ff.de ijs,qui ſunt ſui, vel al.iur.tutela,& magiſtratus cauſſa publica nominantur.Poſtremo etiam ſi cõcedamus publicam cauſſam pro publica vtilitate aliquando vſurpari;id tamen intelligitur,cum emolumẽtum, ſeu vtilitas rempublicam proxime attingit,nõ ſi præcipue priuatorum hominum ſit,vt l.ij. ff. de in ius voc.Equites,qui ſolemniter recenſentur,in cauſſa publica tranſuehi dicit Vlpianus:& in l. Conuentionum, ff. de pact.Conuentionem, quæ per principem,vel ducem belli fit, ex cauſſa publica fieri ſtatuit:& idem l.Item veniunt, §. In priuatorum,ff.de pet.her. Cauſſam ſiſci publicã appellat.Quã ob rẽ, cũ argẽtariæ officium præcipue ad ipſos argentarios,ceteroſq; priuatos cõtrahẽtes pertineat; hiſq; proxime,nõ reipublicę proſit: defendi nõ põt propter hãc vtilitatẽ,quã affert,publicam habuiſſe cauſſam. Accur

26 ſius, †quem iure vltimo loco cito in l.Argentarius,ff. eod. inquit, argentariorum officium publicam habuiſſe cauſſam, ſed non fuiſſe publicum; cum poſſet ſeruus eſſe argentarius,l.Pretor,§.Sed ſi ſeruus, ff.eod.qui ciuilis, aut publici officij non eſt capax,l.Cum prætor,ff.de iud.ideo inquit publicam habuiſſe cauſſam, quod publica auctoritate eligebantur argentarij. ita idem Accurſius l.Quædam,§.Numular'os,ff.eod.l.Si ventri,§.In bonis,ff. de priu. cred. & auth.de fideiuſſ. in fine. Barth. l. Eamdem,num.19. ff. de duob. reis,& Alc. l. Boues,ff.de verb.ſign. Ego vero fateor,publica auctoritate argentarios electoseſſe: quod ſignificaſſe nobis videtur Vlpianus in illa l.Si ventri, §. In bonis,cum dixit eos, qui apud nũmularios pecunias depoſuerũt, publicam fidẽ ſecutos eſſe. Iuſtinianus quoq; in edicto de argentarijs.collegium argentariorum nominat: Collegium ipſi conſtituere nõ potuiſſent,niſi publica,& Cæſarea auctoritate,l.1.ff.de coll. ill. Hodie tamen quilibet ſuo arbitratu ſit argentarius,Gloſ.l. Quædam,§.Numularios,in verbo, Decurritur, ff de ed. & Guid. Papa deciſ. 278. vbi ſic ſeruari in Delphinatu ait,ſed aliter in Gallia: quid in hoc regno ſit cõſtitutum,extat pragmat.2.& 3.ſub tit. de numul. Sed contra Accurſium, eoſque, qui illi aſſenſi ſunt, dico argentariorum officium publicum fuiſſe. moueor illis verbis,Publicam habet cauſſam, quæ cũ in aliquo officio ponuntur, publicum id eſſe nobis ſignificant;quod aperte ex Põponio conſtat l. Filiusfamilias, ff. de ijs, qui ſunt ſui,vel al. iur. vbi publicas cauſſas appellat magiſtratũ,& tutelam,ſatiſq; apparet ex l.2.ff.de reg.iur. magiſtratum, publicum eſſe officium, itemq; tutelam l. vlt. in initio, iuncto, §. Hæc omnia, ff.de mun. & hon. Nõ obſtat,quod obijciebat Accurſius,permiſſum eſſe ſeruum exercere argentariam,eumdemq; admiſſum non eſſe ad publica officia,l. Cũ prætor,ff. de iud. nec potuiſſe eſſe tabellionem,l.Generali,C. de tabul,lib.10.ideo

argen

argentariam non uideri publicum offici-
26 um. Nam reſpondeo, † rametſi temporibus Vlpiani ſeruus repellebatur a ciuilibus officijs; ei tamen interdictum non fuiſſe hoc, vel ſimili publico officio; quod in rationibus conficiendis verſabatur: & potuiſſe etiam eſſe tabellionem. id enim prohibitum fuit tantum d.l.Generali, ita ſenſit Decius in l. Quod attinet, ff.de reg.iur.ſubtiliter perpendēs verbū, *Deinceps*, in l.Generali, poſitū; quod oſtendit, ante illam conſtitutionē ſeruos fuiſſe tabularios. Immo poſt nonnullos tradidit Franciſcus Connanus lib. 2. iuris ciuilis cap. 2. munus notariorum, & ſcribarū ſeruis olim à Romanis mandatum eſſe: ideoq; tabellionem ſeruum publicum appellari ſolere, l. Non aliter, ff. de adopt. l. 2. ff. rem pup. ſal. for. quod re vera ſeruus publicus eſſet. Ego id comprobo l. 1. C. de ſer. reip. man. in qua ſeruus publicus manumittitur, & l. vlt. eod. vbi dubitarum fuit apud Diocletianum, & Maximianum, an ſeruus reipublicæ manumiſſus, qui tabulariam exercuiſſet poſt manumiſſionem, libertatem amiſiſſet: profecto ratio dubitandi hęc ſola reddi poteſt: quod, qui eam exercebant, ſerui eſſe ſolebant; nam in ratione dubitandi falſi ſunt ibi Accurs. & Salicetus: qui eam eſſe voluerunt, quia tabellio ſeruus publicus appellari ſolebat; immo quia ſeruus publicus verè erat, vt dixi. Ex quo perſpicuum
27 eſt, † cur cum per liberam perſonam non poſſit alteri acquiri, l. 1. C. per quas perſ. neq; libera perſona alteri ſtipuletur, l. Stipulatio iſta, §. Alteri, ff. de verb. oblig. & §. Alteri, inſt. de inut. ſtip. tamen notarius alteri ſtipulatur. Quia per ſeruos noſtros ſemper fuit conceſſum nobis acquirere, & ſtipulari, inſt. per quas perſ. nob. acquir. in initio: & inſt. per quas perſ. nob. oblig. acquir. in principio; ideo ſeruus publicus, qui vt dixi, erat reipublicæ, alteri ſtipulabatur, & acquirebat, l. Non aliter, ff. de adopt. & l. 2. ff. rem pup. ſal. for. qui ſeruus publicus ſolebat eſse notarius, vt alteri ſtipularetur. Quare cum hodie homines ingenui notarij creentur: & publicorum ſeruorum munus exerceant, itaq; eorum officium ſint ſubrogati; mori-

bus eſt introductum, vt publicorū ſeruorum exemplo cuilibet ſtipulentur, ex regula, l. Si eum, §. Qui iniuriarū, ff. ſi quis
28 caut. Sed eſt, † & animaduerſione dignum puto, d. l. Generali, extra terminos citari ad probandum, ſeruum non poſſe eſſe tabellionem, qui priuatorum inſtrumenta conficiat. Illa enim lex de alio officio ſtatuit, quod non intelligentes noſtri, exiſtimarunt loqui de tabellione, qui priuatorum inſtrumenta ſcribit. Ideo rationem altius repetens, verum (ni fallor) illius legis ſenſum tradam. Sciendum prius eſt, eos, qui tabularij in d.l. Generali, dicuntur, olim dictos eſſe numerarios, l. 2. C. de num. lib. 12. quibus mandatum erat, vt ſcriberent eorum nomina, qui fiſco aliquid debebant; & iudicibus, vel exactoribus ſuggererēt, vt debitæ pecuniæ exigerentur. Horum officium non eodem ſemper tempore terminabatur: ſed aliquādo erat perpetuum, aliquando triennij ſpatio claudebatur, d.l. 2. C. de num. lib. xij. aliquando biennij, aliquando vnius anni termino reuocabatur, l. officio, C. eod. de numer. De his numerarijs ſtatuerunt Archadius, & Honorius in d l. Generali, vt ſerui eſſe non poſſent; eoſdem enim ipſi ijdem Cæſares appellarunt tabularios, ſeu numerarios in l. Duos tabularios, ſub tit. de ſuſcept. proxime ſequenti. Ex his apparet, l. Generali, loqui de officio longe diuerſo, quod verſabatur ſolum in negotijs reip. prouinciæ, aut fiſci. ideo in ea legementio fit de publica vtilitate, & in multis tractatibus, qui antecedunt, & qui proxime ſequuntur, agitur de officijs eorum, qui prouinciæ, aut ciuitatum, aut magiſtratuum, non priuatorum negótia gerebant. Concludo igitur, nō reperiri prohibitum, ſeruum eſſe tabellionē, qui priuatorum inſtrumenta conficiat; ſed in d. l. Generali, ſeruo interdici illo tantū officio, quod in publico negocio verſabatur prouinciæ, ciuitatis, & magiſtratus: quod cuiuſmodi eſſet, modo oſtendi. Attamen
29 non ideo arbitrarer † notarios hodie viles homines eſſe habendos, vt putauit Accur. l. Si quis procurationem, C. de decur. lib. x. vbi Bart. num. 2. & Guido Papa deciſ. 90. Sed potius cū Alciato l. Mercis, ff. de

ff.de verb,ſign.& Couaruuia lib. pract. quæſt.cap.19 num. 5.conuenio, hodie ſaltem viles homines non eſſe,tum quod vt M.Tull.lib.1,offic.putat, ij homines ſordidi & viles ſunt habendi; quorũ ope ra nõ artes emuntur.notariorum ars emi tur,& pro auctoramento, ſeu auctoritate ſcripturæ adhibita ſæpius ſoluitur ſalariũ. Eodem accedit, quod viles, vel honeſti homines ex ciuitatum moribus iudicantur,l.Item apud Labeonem.§.Cõuicium, ff.de iniur.Inde Barth.auth. Teſtes, C. de teſt.inquit,multos,qui à iuriſcõſultis, & Cæſaribus viles exiſtimantur, nobiles ex moribus ciuitatũ haberi, & honeſtos. Quare cum hodie videamus notarios to ta Italia honeſtos viros iudicari, & ad pu blica,honeſtaque munera eligi; dubium non eſt, quin ſic hodie haberi deceat. Egregij quoq; dicuntur; et honeſtis nata libus nati, et probis moribus educati ad id officium eliguntur, l. Vniuerſos, infr, de decur lib. 10. doctiſſime et ingenioſe Couarruuias loco citato reſpondet; præ terquam quod hodie poteſt admitti non procedere ex Italiæ conſuetudine, quam in eiuſmodi rebus ſeruemus, neceſſe eſt.

His ita ante explicatis, venio ad Gloſ ſam, quæ titulum hunc continuat hoc
30 modo. Dictum † eſt de magiſtratibus, ſequitur de iudicijs,quæ per magiſtratus exercentur, ut ff.de orig. iur, l. 2.§.Poſt originem, et primo de edendo, quod eſt præparatorium iudiciorum. Ex his verbis Decius tria elicit enunciata. Primum eſt,præmiſſis præparationibus veniendum eſſe ad rẽ principalem, cuius gratia illæ comparatæ ſunt.Secundum, præparationes eſſe præmittendas. Tertium, hunc tractatum de edendo, ad tractatus de iudicijs præparationem editum eſſe. Quod ad primũ attinet, omiſſis eis, quæ hic alij fuſius dicunt, animaduertendum
31 eſt, † præparationem ab acceſſione longe diuerſam eſſe; & in hoc lapſum eſſe Decium,& quicunque eum ſecuti ſunt, confundentes hos terminos,vt elegãtiſſime in ſcholis ſuis Patauij doctiſſimus Decianus præceptor meus me audiente ſexdecim abhinc annis declarauit.Ideo Angel.in l.Nũquam pluta,ff.de priu. delict.

reprehẽdit Bartholum in inſigni quæſtio ne non diſtinguentem præparationem ab
32 acceſſione.Præparatio † enim eſt ea,quæ actum ſemper antecedit: & non proprie, ſed abuſiue dici poteſt principium, ſaltẽ remotum,ſi in opus deducta fuerit,l.Poſt humus,§.vlt.ff.de inof.teſt.ibi, *Iam tamen coepta controuerſia uel præparata.*& l.1.§. Cœpiſſe, ff.de pollic.ibi *Sed & ſi locus illi petenti deſtinatus eſt, magis eſt ut coepiſſe uideatur.* Acceſ
33 ſiones † uero ſequuntur principale,l.Cum principalis,ff.de reg.iur.acceſſiones enim ſunt,quæcunq; ex re de qua agitur, orta ſunt,vt fructus,partus,& vſura;vel ei extrinſecus acceſſerunt,veluti id, quod per alluuionem accreuit,aut vſusfructus, qui per conſolidationem proprietati adiungi tur,& ſimilia.eſt & titulus in libris pande ctarum, De vſuris,& fructibus, & cauſſis, & omnibus acceſſionibus. Hæc optime Hotomanus in commentario de verbis iuris.Ex his igitur patet erraſſe, Decium, & alios;qui dum loquerentur de præpara tionibus,adduxerunt leges;quæ de acces ſionibus tractant. Opinor eo falſos eſſe,
34 quod viderunt † eamdem rem poſſe dici præparationem,& acceſſionem,vt colum niuarium,quod eſt præparatio bibendi l. In argento,ff.de aur.& arg.leg. & tamẽ argento potorio legato,continetur & ipſum tanquam acceſſio l.Et ſi non ſunt, §. Peruenimus,ff.de aur.& arg.leg, Sed nõ animaduerterunt,non ad idem dici præparationem,& acceſſionem,ſed ad diuer ſa,eſt enim præparatio ad actum bibendi, acceſſio vero ad argẽtum potorium. Nec
35 eſt omittendum, † nõnullas hoc loco quæ ſtiones à doctoribus excitatas eſſe extra terminos,& cancellos à noſtra Gloſſa cõ ſtitutos.alij enim quæſiuerunt,an à principali ad acceſſionem,alij an ab acceſſione ad principale liceat argumentum ducere, de quibus abundanter ſcripſerũt Decius, & Cagnolus in l.Cum principalis, ff. de reg.iur.nonnulli vero,an à principali ad præparationẽ,inueſtigãtes an diſpoſita in principali habeant locum in præparationibus;quæ materia potius eſt, an conatus habeatur pro facto;de qua pleniſſime Fel. in c.1.de præſumpt.& in tractatu de conatu.Noſtra vero quæſtio eſt,quando à præ-

paratio-

paratione(vt aiunt)inferendũ ſit ad prin-
cipale.in qua ego tria capita conſtituo;
Aut quærimus in ſcientia tradenda; Aut
in aliqua conſtitutione, & diſpoſitione;
Aut in factis in operationem deductis.In
primo capite ſic regula cõſtituẽda eſt;In
36 re dubia,† qui in docendo tradidit prępa
rationes,& principia rei, principalis quo
que rei cognitionẽ tradere velle cẽſetur.
eo enim traduntur præparationes,& prin
cipia,vt res ipſa principalis declarari poſ
ſit,l.1.ff.de orig.iur.ne otioſa ſit præpara
tionũ ſcientia.In ſecundo vero capite, in
37 quo quæritur† in ea, quæ ſtatuta ſunt de
præparatione,porrigantur ad principale,
vt qui pręparationẽ facit,perficere tenea
tur ipsũ principale,& ſimilia;cõcludendũ
mihi videtur,ſtatuta de pręparatione pro
duci ad ipsũ principale, cuius illa dicitur
præparatio.vnde qui defendit litigãtẽ in
cauſſa reſtitutionis, tueri etiã cogitur in
cauſſa principali l.Qui ꝓprio, §.Iteẽ quæ
ritur,ff.de procur.Et quãuis longe diuer
sũ ſit iudiciũ poſſeſſionis à ꝓprietatis iu
dicio,diſtentq; plurimũ inter ſe,l.Natura
liter,§.Nihil cõmune,ff.de acquir.poſſ.ta
men,qui iudex eſt in cauſsa poſſeſſionis,
erit etiã idẽ,&iudex in cauſſa ꝓprietatis,
ne cauſſæ cõtinẽtia diuidatur,l.Nulli.C.
de iud.Propterea dixit quoq; Bal.in l.Or
dinarij,C.de rei vind. cũ iudex in cauſſa
præparationis, iudex quoq; ſit in cauſſa
principali; Si quis ad cõtractũ fœnerato-
riũ reſcindẽdũ,vel per ſimulationẽ factũ
acturus petierit ab epiſcopo iuriſiurandi
abſolutionẽ;non poſſe eũ in foro Cæſa-
reo experiri ad cõtractus reſciſſionẽ, ſed
apud eumdẽ epiſcopũ agere debere. de
qua re paullo poſt dicã.Ratio huius regu
læ eſt,quia præparatio eſt rei principali
connexa,& ab ea pẽdet,vt tradidit Alex.
lib.1.conſil.58.nu.7.quæ ratio ſi ceſſat,vi
tiatur regula,vt l.Inuitus,C. de procurat.
procurator,qui lite cadit,appellare cogi-
tur, ſed non proſequi appellationẽ; quã-
uis appellatio præparatio ſit poſterioris
iudicij,vt inquit Accurſius in d.l.Inuitus,
in verbo extendere,in fine; tamen quia
non eſt ei connexa (eſt enim prioris iudi
cij appendix;nõ poſterioris, vt ſcribit eo
in loco Paullus Caſtr.) ſtatutũ eſt,procu
ratorẽ,qui lite cadit, appellare ſolũ cogi,
ſed inſtitutã appellationẽ exequi non te
neri. Diſceptemus, ſitne vera Baldi opi-
38 nio l.Ordinarij,C.de rei vind. † v. ſiquis
ad reſcindendũ contractũ fœneratorium
acturus,vel ſimulate,metuue factũ,ab epi
ſcopo petierit iuriſiurãdi abſolutionem,
non poſſit in Cæſarea curia laicoue iudi-
cę pro eiusdẽ contractus reſciſſione expe
riri,ſed apud eundẽ epiſcopũ eum agere
oportere.Cũ Baldo conuenerũt Caſtr.l.
2.infr.vbi,& apud quẽ.Alex.l. Quoties,
C.de iud.cons.58.lib.1.& cõs.63. lib.3.
Fel.cap.1.de iureiur.Ripa ĩ decretalibus
tit.de iud.& Gerardus ſing.88.quã sẽten
tiã cõmunẽ nominant. Propterea ne ad-
uerſarius corã epiſcopo litigare cõpella-
tur,cautela ei tradita eſt à Caſtrenſi d. l.
Ordinarij,vt remittat iuſiurandũ ei, qui
se iureiurãdo obſtrinxit, ꝙ efficere ꝑmit
titur,cap.2.de ſponſ.& cap.1.de iureiur.
quã cautelã amplexi sunt Dec. in rubr.
de iud. in decretal. & Gerar. d.ſing. 88.
Ad quã ſententiam probandã primũ ſci
re oportet,vbi in cõtractu interpoſitũ eſt
iuſiurandũ,propter iuſiurandũ epiſcopũ
competentẽ eſſe iudicem illius cõtractus
inter laicos,cap.vlt.de for.cõp. lib.6.Sci-
39 re quoq; oportet, † quod adnotarunt.
Abbas,& Fel. cap.1.de iureiur. Ripa in
rub. de iud. in decretal.num.29.planius,
& copioſius docuerat Oldradus cons.
120. & ſequitur Rol. cons. 13. num. 38.
lib.1.duplicem eſſe iuriſiurandi abſolu-
tionem,alterã plenam, & copioſam, qua
iuſiurandum penitus tollitur, eiusq; vis
omnis,& poteſtas intercidit, ideoq; par-
te citata ab epiſcopo cõceditur: alteram
vero eſſe iuriſiurandi abſolutionem im-
proprie, quam noſtri verius iuriſiurandi
habilitationem appellant, per quam non
remittitur iuſiurandum; ſed eius effectus
ſuſpẽditur uſque ad exitum cauſſæ,Bald.
cap. 1. num. [illegible] de iureiur. argumento l.
Cum hic ſtatus,§. Siue, ff. de donat. int.
vir. & ux. &l. 21 ff. de verb. oblig.ne qui
iurauit, periurij metu agere impedia-
tur, & ideo ad finem agendi dicunt ab
epiſcopo concedi,& parte non citata: &
ſi sẽtentia poſtea in cauſſa principali con
tra eũ feretur,qui eiusmodi abſolutionẽ,

ſeu habilitationē impetrauit, habebitur periurus,ac ſi eā nō obtinuiſſet,ſi ad ſtatu tā dič pecuniā ſoluiſſe,vel contractū impleuiſſe non reperiatur. Dicebāt Bald. & Socc.l.Hæc ſcriptura, ff. de cond. & de monſtr. promiſſorē, qui nō demōſtrauit verā fuiſſe cauſſam,propter quā habilitationē impetrauit,eiusdē iuriſiurādi poteſtate,quod inſtauratū eſſe cenſetur,vel ad priſtinū ſtatū reuerſum,remanere obligatū,vt antea erat. Quibus ſic expoſitis; primū argumentū eiusmodi eſt, propter iuſiurandū in contractu interpoſitū epiſcopus cōpetēs eſt iudex laicorū,cap.vlt. de for. cōp. lib.6.& cap.Nouit,de iud. Sed per eiusmodi habilitationē nō fuit ſublatū iuſiurandū; igitur epiſcopus adhuc eſt inter laicos in illa cauſſa idoneus iudex, & cū cognouerit de iuriſiurādi abſolutione,iudicare quoq; debet de cauſſa principali,& contractus reſciſſione. Cui ratiocinationi poſſum primum ſatisfacere de ſē tentientia Couarruuiæ lib. var. reſol. 1.
40 cap. 4. num.8. conſtitutionem † cap.ult. de for. comp. lib. 6. introductam fuiſſe iuriſiurandi cauſsa, & cum de eo obſeruando agitur, & fauore eius, cui præſtitum eſt iuſiurandum, non eius, qui aduerſus iuſiurandum agere intendit; ideoq; hic non poterit ſe ea conſtitutione tueri. Reſpondeo & ſecundo loco, etiā ſi concedimus iuriſiurandi contemplatione epiſcopum eſſe idoneum iudicem; tamen non ſequitur, neceſſe eſſe, ut idē de eadem cauſſa cognoſcat,&iurisdictionē adimi iudici laico, vt non poſſit actor reum corā laico iudice conuenire;ſed tātum in actoris eſſe poteſtate, coram quo uelit agere, & neutrius iuriſdictionem poſſe euitari,l. ult. infr. de iuriſd. omn. iud. Poteſt ſecundo loco eadem ſententia probari hoc modo, interdictum Vti poſſidetis, præparatio quædā eſt rei uindicationis,l. 1. §. Inter litigatores,ff. uti poſſ. tamen iudex in cauſſa poſſeſſionis debet in cauſſa proprietatis reiq; uindicationis iudicare, l. Nulli, infr. de iud. igitur & in noſtra quæſtione: qui a iureiurando abſoluit, iudicabit & de cauſſa principali. Ingenioſus quiuis reſpondendo dicat, diſparem eſſe rationem; quod l. Nulli, cum idem iudex cognoſcit de proprietate, qui de poſſeſſione iudicauerat, nullum inferiur præiudicium domino iuriſdictionis: nam is,qui de poſſeſſione iudicauit, ſub eiuſdem domini poteſtate eſt, ſub qua eſſet alius iudex, qui forſitan de proprietate iudicaret; ſi alter de poſseſsione non fuiſset datus iudex. & quicunq; iudicat, nomine eiusdem domini cognoſcit,& ab eo vel eius magiſtratu datur iudex. Sed ſi idem epiſcopus, qui habilitationem conceſsit, de reſciſſione contractus iudicaret: præiudicium pararetur Laico iuriſdictionis domino. Poſtremo duci poterit argumētū; quod eadem eſt ratio contractus & diſtractus,l. Si ad reſoluendam, infr. de præd. min. vt igitur ſi de implendo contractu ageretur, eſset epiſcopus idoneus iudex; ita cum de eo reſcindendo litiga-
41 tur. Cui argumento reſpondeo, † l. Si ad reſoluendam, procedere quoad ad cōtractus ſolemnia; vt eadem requirantur in diſtractu, quæ in contractu fuerunt adhibita, nō ꝙ ad iudicis idoneitatē. Nam laicus iudex curat iuſiurandū obſeruari; & reſcindere illud nō poteſt; ſed epiſcopus,qui abſoluit,doct. cap.1. de iureiur.

Contrariam ſententiam ueriorem eſse exiſtimarunt Caſtrēſis ſibi contrarius l. Ordinarij,C.de rei uind. Decius in rubr. de iud. in decretal. & Couar. lib. 1. uar. reſol. cap. 4. num. 8. Adductus eſt De-
42 cius hac potiſſimum ratione; † quod is, qui eſt idoneus iudex, cum de contractu implendo agitur, competens non eſt, cū de eo reſcindendo litigatur; ut adnotant Guil. Bald. & Caſtr. d.l.2.infr. vbi & apud quem,in qua agitur de reſcindendo contractu, & non iudicat eius loci iudex, in quo factus eſt contractus, qui certe competens eſset, ſi de eo implendo agere tur; ſed iudex loci domicilij. At epiſcopus iuriſiurandi ratione competens iudex eſt, cum vt contractus obſeruetur, litigatur; ſecus igitur erit; cum de eo reſcindendo agetur. Primum dico hanc regulam a uero eſse alienam: ſequeretur enim ex ea; cū epiſcopus cōpetens ſit iudex; cū de iureiurādo implēdo & obſeruādo agitur,cap. vlt. de for.cōp.lib.6. nō eſſe

eſſe cõpetentẽ, cum de eo reſcindendo,
ageretur: qua ratione neminẽ poſſet à iu
reiurãdo abſoluere; quod quã ſit iniquũ
& aduerſus omniũ ſententiã, nemo eſt,
43 qui non videat: deinde ad † l. 2. C. vbi, &
apud quẽ, pluribus modis reſpõdeo cum
Curtio ex Bartholi ſententia, l. Qui cer-
to loco, ff. de cond. indeb. d. l. 2. dici de
iudice loci, in quo eſt domicilium; ſed iu
dicem loci, in quo celebratus eſt contra-
ctus, non excludi; ſi ibi inueniatur reus.
Neq; obeſt, quod obijcit Rubeus l. Vi-
nũ, num. 135. ff. ſi cert. pet. ſi hoc eſſet
uerum, ſequi illam conſtitutionem deci-
dere caſum habentem minorem dubita-
tionem; cun minor ſit difficultas, an poſ-
ſit quis conueniri in loco contractus,
quam in loco domicilij, l. Heres abſens,
§. Proinde, ff. de iud. nam reſpndebo
primum, forſitan fuiſſe de loco domicilij
propoſitam dubitationem, ut eſt ueriſi-
mile, l. Si defenſor, §. Qui interrogatus,
ff. de interr. act. ideo de eo factãm fuiſ-
ſe deciſionem, quamuis extaret minor
dubitatio. Deinde dicam fuiſſe ſic con-
ſtitutum de loco domicilij, & non de lo
co contractus, quod regulariter quili-
bet in loco domicilij conuenitur; ſed in
loco contractus ita demũ, ſi ibi inuenia-
tur, cap. 1. §. Contrahentes, de for. cõpet.
Vel ſi ſensũ Guilielmi, Baldi & Caſtren-
ſis d. l. 2. recipere volumus, ſcilicet vt iu-
dex loci contractus non ſit idoneus; poſ-
ſumus nos ſecundo loco ingenioſius re-
ſpõdere, d. l. 2. procedere tantũ, cũ agitur
de eo, qui iudex eſt ratione eius loci, in
quo factus eſt contractus: nam tũ is, ſi de
eo reſcindendo agatur, non erit cõpetẽs.
Cuius rei in promptu eſt ratio, q̃ is ideo
erat iudex, quod in ſuo territorio factus
erat contractus; quæ quidẽ ratio ceſſat,
cũ petitur, vt ille contractus reſoluatur,
tũ enim de nouo contractu conficiendo
lis eſt. nã qui petit, vt contractus reſcinda
tur, noue videtur cõtrahere velle: cũ qui
diſtrahit, quaſi contrahat l. Si in area, ff.
de cõd. ind. & §. Itẽ is, inſt. de oblig. quę
ex quas. contr. iure itaq; nõ aditur iudex
loci, in quo primus contractus factus eſt.
Secus vero eſt in controuerſia, de qua in
ſtituta eſt noſtra diſputatio; in qua Põtiſ

eius iudex cõpetens eſt nõ ratione loci,
aut contractus; ſed religionis iuriſiurãdi;
quod ſẽper vnũ idẽq; eſt, ſiue de eo im-
plendo, ſiue reſoluendo agatur. Tertio lo
co reſpõdeo, nullo modo d. l. 2. ad noſtrã
quęſtionẽ poſſe adduci, ĩ qua quoniã epi-
ſcopus à iureiurãdo abſoluit; dicimus de
cauſſa principalj, contractusq; reſciſſione
debere cognoſcere: Sed d. l. 2. coram iudi
ce loci cœptũ non erat de cõtractu obſer
uando litigari; mirũ non eſt, ſi neq; corã
eo de contractu reſcindendo agatur. Poſ
ſẽ, & quarto reſpõdere, nos diſputare, an
iudex cauſſæ præparationis, iudex fiat
cauſſæ principalis; & in d. l. 2. non agi de
præparatione, & re principali. nã contra-
ctus eo loci celebrat⁹ nullo modo præpa
ratio eſt reſciſſionis, & poti⁹ opponũtur.
Adducitur ſecũdo loco ad eamdẽ ſentẽ
tiã probandã, quod exhibitio præparatio
eſt rei vindicationis l. 1. & l. 3. §. Eſt autẽ,
ff. ad exhib. & l. Ad rẽ mobilẽ, ff. de pro-
cur. tamẽ ſi de ancillæ dominio litigetur,
præſes eam exhiberi iubet, & deinde de
eius dominio apud iudicẽ rei vendicatio
44 intẽditur, † l. 1. infr. ad exhib. Omiſſis du
abus Ripę ſolutionibus in d. rubr. de iud.
reſpõdeo ideo eo loci præſidẽ, qui de ex-
hibẽdo cognouit, nõ iudicaſſe de rei do
minio; quod præſes cõpetens iudex non
erat in rei vindicationis iudicio, vt nos po
nimus epiſcopũ cõtractus cõpetentẽ eſſe
iudicẽ iuriſiurandi ratione. Cauſſę enim
quædã ad præſidẽ attinebãt, quædã ad da
tos iudices, l. Sæpe audiui Cęſarẽ, & l. Ge
neraliter, ff. de off. præs. & l. Placet, inſt. de
ped. iud. cũ alijs à me ſuperius adductis.
Rei autẽ vindicationis iudiciũ, vt aliarũ
actionũ iudicũ erat. quomodo autẽ de ex
hibitione cognoſceret præſes, forſitã alio
loco exponã. Citat tertio Dec. † l. 2. §. Sed
45 & ſi dubitetur, ff. de iud. quo loci ſtatuit
Vlp. Si dubitetur, vtrũ in ea q̃s cauſſa ſit,
vt Romę cõueniri debeat, vel domũ reuo
cãdi ius habeat, Romanũ prætorẽ cogno-
ſcere; ĩ is ĩ ea ſit cauſſa, vt ius domũ reuo
cãdi ei cõpetat; q̃ ſi cõpetere animaduer-
tat, cautionẽ iudicio ſiſti corã iudice do-
micilij exiget, & diẽ præſtituet: quare co
gnoſcit de hac pręparatione, an cõpetat
ius reuocãdi, ſed nõ de cauſſa principali.

T 2 Quis

Quis non videt id ideo eſſe, quod Romanus prætor idoneus iudex in ea cauſſa non erat. Nos autem diſputamus, cum quis competens eſt in vtraq; cauſſa præparante, & præparata; vt ſi de præparante cognoſcere cœperit, etiam de præparata apud eundem ſit litigandum.

46 Baldi opinionem, † quæ communis eſt, olim ſeruatam fuiſſe opinor; cum Caſtrenſis Decius, & Gerardus cautelam attulerint, ne quis coram epiſcopo reſpondere compellatur. immo addit Decius difficile eſſe in tribunalibus aduerſus Baldi ſententiam obtinere: ſed vt animaduertit ibidem quidam in ſuo additamento, in Cæſareis vrbibus, & Laicorum hodie non ſeruatur, ſed tantum in Pontificijs: idq; ego de iure quoq; verius eſſe cẽſeo. Nam ſi ſumus in Laicorũ ciuitatibus epiſcopus à iureiurando tantum abſoluet; ſed de reſciſſio ne contractus non cognoſcet: quoniam cum ipſe inter laicos non ſit competens iudex; licet de præparationis cauſſa cognouerit, nõ tamen de principali iudicare poterit, l. 2. §. Sed ſi dubitetũr, ff. de iud. & l. 1. infr. ad exhib. ex interpretationibus à nobis allatis: neq; oberit, ſiquis obijciat, propter iuſiurandũ epiſcopum idoneum iudicem eſſe, cap. vlt. de for. compet. lib. 6. quia, vt cum Couarruuia dixi, ei conſtitutioni eſt locus, cum de iureiurando obſeruando agitur, & fauore eius, cui eſt iuratum; non cum de eo reſoluendo tractatur. Quod ſi ſimus in Pontificijs vrbibus communis opinio poterit tolerari ex l. Nulli, C. de iud. & quãuis etiam obijci poſſet in Pontificijs vrbibus adhuc diuiſam eſſe iuriſdictionẽ: tamen cum tam epiſcopus, quam laicorum iudex Romano Pontifici ſubijciantur, à quo vterq; eſt creatus, nõ tractatur de ſuperioris domini præiudicio. Quę opinio non eſt omnino tuta propter l. 1. infr. ad exhib. in qua præſes, & iudex eidem principi ſubijciuntur; & pręſes de exhibitione cognoſcit, iudex de dominio. Defendamus cõmunẽ ſẽtẽtiã, cũ ſumus in ijs cauſſis, quarũ cognitio ad epiſcopũ pertinet, vt optime ſenſit Couarruuias loco citato.

Hoc autem pronuntiatum, vt quæ ſtatuta ſunt de actus præparatione, porrigã-47 tur ad actũ principalẽ, coanguſtant † non habere locũ in mandato: Si cui enim mãdatũ eſt de aliqua pręparatione, mandatũ illud ad principale non porrigitur; ita ex facto conſultus reſpondit Rom. conſ. 330. Circa primum, num. 4. verſ. Secundo quia, & conſ. 461. In eo, quod quæritur, num. 2. & 3. Fel. cap. Cum dilecta; num. 11. verſ. Amplia duodecimo, de reſcript. Ruinus conſ. 59. Quod impeditur, poſt principium, lib. 5. & Dec. hoc loco num. 3. Quæ ſententia mihi cõmunis videtur, & cũ generalis ſit, ſatiſq; ampla, nos de eius veritate diſceptabimus in locationis, & venditionis contractu: † an ſi cui ſit mãdatũ, vt rẽ locet, vel vendat, permittatur ei locatæ rei, vel venditę pretiũ recipere. ex qua cõmuni ſententia cõcludendũ videtur, id ei non concedi † ex l. 1. §. Igitur præpoſitio, ff. de exercit. act. quo loci conſtituit Vlp. ſi ad locandũ nauẽ quis ſit præpoſitus, pẽſionẽ ſeu vecturã exigere nõ poſſe. Reſpondet Dec. l. Filius, nu. 6. infr. de pact. id ideo ſic ibi eſſe conſtitutũ, quod erat magiſter prępoſitus ſolũ ad locandũ cũ hac dictione, tantũ, vt ibidẽ probatur eo loci, *Vel ſi ad locandũ tantũ, non ad exigendũ*: quinimo potius à cõtrario ſenſu ibi demõſtratur, ſi is eſſet ſimpliciter præpoſitus ad locandũ, & non cũ illa dictione, Tantũ, ei non denegari etiam vecturas exigere. Quam ſolutionem ego confuto, quod illa dictio, Tantum non erat in mandato, ſed à iuriſconſulto fuit ea ratione addita, vel prolata, quod cũ quis ad locandũ eſt naui præfectus, videtur præpoſitus tantũ, vt locet, non vt penſiones exigat. Poſſumus nihilominus Decij ſolutionẽ ſic tueri, vt dicamus vel in mãdato à mãdatore fuiſſe poſitã illam dictionẽ, Tantũ, vel ſi nõ fuiſſet adiecta, ita tamen factã fuiſſe præpoſitionẽ, vt cõſtaret ad locãdũ tantũ eũ eſſe prępoſitũ. Idq; probatur ex antecedentibus, in quibus narratur, magiſtrũ fuiſſe ad exigẽdũ ſolũ præpoſitũ, non ad locãdũ; ea de re ſi locauerit, non tenebi ur exercitor, Declarat Vlpianus, quomodo ad exigendas pẽſiones ſolũ eſſet præpoſitus, & ait, *Quod ſi forte ipſe ſcilicet exercitor locauerat, non tenebitur exercitor, ſi magiſter locauerit.* Ex facto itaq; ipſo voluit

Margin numbers beside right column: 47 (line "tur ad actũ principalẽ"), 48 (line "locationis, & venditionis contractu"), 49 (line "cludendũ videtur").

voluit cognoſci, ad quid tantum is ſit
præpoſitus: vt ſi exercitor locauerat; ſi
deinde aliquem præponat ad exigen-
dum;ad exigendum tantum videtur præ
feciſſe,non ad locandum:licet ſimpliciter
is ſit præpoſitus ad exigendum. Sic ſiue
quis ſit præpoſitus ad locandum cum di-
ctione,tantum;ſiue abſq; ea,exercitor ta
men declarauerat ſe velle exigere,non po
terit magiſter exigere; aut quomodocun
que conſtet de exercitoris voluntate: ſe
cus ſi nihil conſtaret;& ſimpliciter magi-
ſter eſſet præpoſitus ad locandum:nam tũ
ex eo contractu poſſet exigere ex regula
l.Filię,ff.de ſol. Adducitur ſecundo loco
50 † l.Hoc iure,ff.de ſol.vbi procurator da-
tus ad litigandum,non videtur ad exigen
dum datus,& ei non recte ſoluitur, & eſt
idẽ cautũ l.Si procurator meus,ff.de pro
curat.& l.Sed ſi tantum,ff.de pact.Dicam
huius rei rationem eſſe allatam à iuriſcõ
ſulto d.l.Hoc iure, *Nam abſurdum eſt, cui iudi-
cati actio non datur,ei ante rem iudicatam ſolui poſſe.*

Bart.l.Filiæ,ff.de ſol.Dec.l.Filius,num.
6.infr.de pact.& cons.330.nu. 3.& Strac
ca in tract.de contract.mercat.tit. mand.
num.23.putarunt ei,cui mandatum eſt,
vt vendat,vel locet,mandatum etiam vi-
deri,vt poſſit exigere: adducitur l.Quod
ſeruus,ff.de ſol.Solutio à Romano allata
à Stracca recte eſt confutata. Conſidero
ſecundo loco,quemlibet ſoluere poſſe ei,
cum quo contrahit,l.Filiæ,ff.de ſol.de ſen
tentia Bartholi & aliorum d.l. Filius, &
hanc opinionem nunc veriorem puto.

51 Excipitur ſecundo loco,† quoties na
tura rei,de qua agitur,aliud poſtulat,vt in
emptione: qui enim omnes emptionis
præparationes fecit,ſi eam non perfecit,
ab illa recedere non prohibetur, §.1. inſt.
de empt.& vendit. Item in contractibus
innominatis,quorum natura eſt, vt factis
etiam præparationibus liceat pœnitere,l.
Si pecuniam,ff.de cond.caus.dat. nõ ſec.
Item qui ſponſalia, quæ matrimonij ſunt
præparationes contraxerunt,matrimoniũ
tamen perficere non tenentur,l.1. C. de
ſponſ.cap.Requiſiuit,ſub eod.tit. in De-
cretal. cuius rei ratio redditur in d.cap.
Requiſiuit.quia matrimonium libera nõ
coacta voluntate contrahendum eſt.

52 Circa tertium caput, † an facta aliqua
præparatione cenſeatur factũ ipſum prin
cipale;diſtinguo hoc modo; aut præpara
tio actui principali proxima eſt,aut remo
ta:ſi eſt remota,ex pręparatione non cre-
ditur factum principale;vt ſi probentur fa
cta eſſe ſponſalia,non propterea probatũ
eſſe exiſtimatur,contractum eſſe matrimo
niũ,l.Cum in te,infr.de donat.ant. nupr.
vbi ſi die nuptiarum facta ſit donatio, &
quæratur,an facta putetur ante matrimo-
nium,vel poſt:diſtinguitur, vt ſi facta ſit
donatio in vxoris domo, à ſponſo facta
exiſtimetur;ſed ſi in mariti domicilio; à
marito & poſt nuptias. Decidendi ratio
eſſe putatur,quod ſponſalia quodammo
do ſunt à matrimonio remota; ideo illis
contractis non putatur & matrimonium
eſſe contractum,quod ſi mulier mariti do
mum ſit deducta, tunc ſponſalia matri-
monio ſunt propinqua, & matrimonium
perfectum iudicatur. Vera tamen ratio
53 decidendi eſt, † quod matrimonij ſolem
nia partim in ſponſę,partim in mariti do
mo & poſtibus adhibebantur;vt ex Sigo
nio elicere licet lib.de antiq.iur.ciu. Ro-
ma.1.c.9. propterea anteaquam mulier
mariti domum eſset deducta, matrimo-
nium non erat contractum; quod ſi eſſet
deducta,& aliquid ei donatum;vxori do-
natum exiſtimatur,quod ſolẽnia, ſtatim
ea deducta,perficiebantur.Ideo Aurelia-
nus d.l.Cum in te,ſcripſit; *Vxor enim fuiſti.*
Si vero præparatio fuerit proxima actui,
ea facta,factum etiã iudicatur ipſum prin
cipale,& hoc modo loquitur cap. Litte-
ris,de præſumpt. vbi notat Abb. in quo
cum probatum eſſet, nudum fuiſſe eum
nuda,& ſolum cũ ſola in lecto; Maximus
Pontifex coniectura aſsequitur, adulteri
um commiſsum eſse; & diuortium fieri
iubet.Ratio decidendi fuit;quia illæ erãt
proximę præparationes adulterij; ex qui-
bus factum ipſum conijcitur. hinc patet,
illud non fuiſse præcipuo iure ſtatutum
odio adulterij;vt putabat hic Bolognet-
tus.Sed,vt verum loquar,quãdo dicãtur
proximę præparationes,& quando remo
tæ,totũ hoc potius in arbitrio iudicis po
nẽdũ eſt,quam nos certi quidquã trade-
re poſſimus l.3.§. Ideoq;, ff.de teſt.

Ex

Ex his concludunt noſtri doctores ve
54 rum eſſe, † quod docuit Bald.cap. Tuæ,
de procur. mulierem, quę oſcula alicui
dederit, ſuaſq; mammas tangi paſſa fue-
rit adulterij committendi cauſſa priuari
dote, ſicut cum adulterium committit,
cap. Plerumq; de donat.int.vir. & vxo.
Auth. Vt lic.matr.& au.§. Quia vero plu
rimas. Secuti ſunt hanc ſententiam Feli
nus in cap. Præterea, de teſt. Ripa in de-
cretal.tit.de iud. Afflict.in conſtit. Si ma
ritus, num.5.de pœn.vx.depr.in adult. &
Couarruuias in epit.4.lib.decretal.cap.
7.part.2.§.6 num.2. Cum alijs multis ab
eodem adductis, & alij quamplures hoc
loco, ita vt re vera communis ſit. Moue-
tur Bald.cap.vnico, quib.mod.feu.amit.
vbi vaſallus pariter feudo priuatur, ſi cũ
vxore domini concubuerit, vel concum
bere ſe exercuerit, aut cum ea turpiter
luſerit: Exponit gloſſa, manus ad pectus
55 ponendo. Reſpondet hic † Decius longe
diuerſam rationem eſſe; quod in cap.vn.
§. Porro, quæ fuit prim.caus.ben. amitt.
adiecta fuit hæc generalis cauſſa, *Si grauem iniuriam domino intulerit,* & hæc eſt grauis in
iuria; quę illa generali comprehenditur:
Sed in quæſtione noſtra ait Iuſt. oporte-
re de adulterio mulierem conuinci. Ta-
metſi hæc ſolutio pleriſq; optima vide-
tur, mihi tamen non ſatisfacit. illa enim
verba.§. Porro, non ita quamcumq; iniu
riam ſignificant, vt valeant generalem
cauſſam: ſed intelligenda ſunt de iniuria
verbis illata: Idq; eo comprobo, quod in
cap.vlt.de donat. ſunt ſimilia verba, &
ſic interpretantur à Ioan. Andr. Abb. &
alijs, excepta gloſſa: ratio autem eſt, quia
illa verba antecedentia; ſi impias manus
iniecerit, intelligũtur de verberibus quo
libet modo datis; ideo ſequentia pro cõ
uitijs ſunt accipienda. Simili modo Ale-
xan.lib.2.cons.203. exponit illa verba
Auth. Vt cum de appell.cogn.§. Cauſſas
Si grauem, & inhoneſtam iniuriam eis ingeſſerit.
Reſpondet ſecundo loco idem Decius
in tit.de iud.decretal. diuerſam eſſe ratio
nem, quia vaſallus agit de lucro: feudum
enim à domino acquiſiuit, ad quem re-
uerti facilius admittitur: mulier vero de
damno tractat. diuerſa autem ratio eſt
damni & lucri, l.vlt.infr.de cod. Sed meo
56 quidem iudicio leuis eſt hæc ſolutio: †
nam vaſallus etiam agit de damno, cum
ei lucrum acquiſitum ſit, quod amittere
damnum exiſtimatur, Gloſ.l.1.§. Si quis
propter, in ver. Per in integrũ, ff. de itin.
act.priu.l.vlt.infr.de cod. notant Barth.
Alex.& ceteri, l. Non amplius, § Si cer-
tum, ff.de leg.1. deinde ſequeretur illi cõ
ſtitutioni locum non eſſe in feudo emp
to. Poſtremo reſpondet illud habere lo-
cum, vbi ex turpi luſione coniiceretur
adulterium; ſecus vero, ſi conſtaret adul-
terium non eſſe commiſſum, vt in noſtra
quæſtione poni voluit. Sed neq; hæc ſolu
tio vera eſt. ibi enim paret puniri vaſallũ,
etiam ſi non eſt commiſſum adulterium:
cum dicatur, *Si concubuerit, vel concumbere ſe exercuerit;* nam perinde eſt, ac ſi dictum
eſſet, puniatur non ſolum propter concu
bitum, ſed etiam propter conatum, aut lu
57 ſionem. In tanta difficultate † ego veram
rationem differentiæ hanc eſſe cogitaui,
quod in d.c.vn.quib.mod.feud.amit. di
citur vaſallum feudo priuari *ſi dominum cucurbitauerit;* quæ verba in aliqua feudi con
ſtitutione ſcripta erant; & ita exponũtur.
Si dominum cucurbitauerit, id eſt, cum uxore eius concubuerit, uel cõcumbere ſe exercuerit aut cum ea turpiter luſerit; & quæ ſequuntur. at in Auth.
Vt lic.matr.& au.§. Quia vero plurimas
nullum verbum eſt ita generale, immo
ſunt verba ea, *Si de adulterio cõuinci poſſe putauerit,* quæ indicant, probari oportere,
commiſſum eſſe adulterium. dubitari
tamen poſſet circa hanc ſolutionem, vt
apparebit in argumento Ripæ, quod in-
fra ordine quinto referam. Secundo lo-
co ad confirmandam hanc ſententiam
58 Baldi Iaſon in l.2.ff.ſolut.matr. citat † l.
Qui domũ, & l. Et ſi amicis, ff. de adult.
vbi punitur quaſi adulter, qui domũ præ
buit, vt adulterium fieret; quamuis factũ
non ſit. Sed colloquium tantũ de adulte-
rio ſit habitum. Reſpondent alij, in illis
legibus adulterium eſſe commiſſum: quod
comprobare poſſumus ex illis verbis,
Quia ſine colloquio adulterium non committeretur.
Ruſus etiam reſpondere poſſumus, quã-
uis adulterium in illis legibus cõmiſſum
non eſſet; loqui leges illas de extraneis, à
qui-

quibus nihil aliud faciendum erat, niſi domum præbere;& eo ſolo lęnones vidētur. Sed mulier propter oſcula ſolum nō fit adultera l.Inter liberas,§.Sed proprie, ff.de adult. Vel verius tertio dico id eſſe, quod lege Iulia cautum erat, vt qui domum præberet, vt adulterium cum ma-treſamilias,vel ſtuprum cum maſculo fieret,quaſi adulter puniretur,vt innuit Papinianus d.l.Qui domum.at l. Et ſi amicis,verum eſt eo domum fuiſſe præbitā, vt adulterium committeretur, quamuis vere non fuerit commiſſum;ea de re qua ſi adulter is punitur,idque ijs verbis perpendit Vlpianus d.l.Et ſi amicis, *Verum tamen uidetur,is domum ſuam ut ſtuprū adulteriumue committeretur præbuiſſe:* Sed in noſtra quæſtione,§.Quia vero plurimas,ſunt ea verba, *Si de adulterio conuinci poſſe putauerit;* quæ indicant probari oportere commiſſum

59 eſſe adulterium. Tertio Curtius citat. † l.Quod ait lex,ff.de adult.vbi Vlpianus ait,patri permiſſum eſſe,filiam in adulterio inuentam occidere,vel in rebus Veneris: exponit Accurſius res Veneris,colloquia,oſcula,& ceteros apparatus: multo igitur magis dote priuabitur. Ad hanc legem reſpondet Gozadinus,hoc reſponſo Vlpianum per res Veneris adulterium ipſum intellexiſſe.Nam declarat poteſtatem patri permiſſam coanguſtādo, quod alij putabant de huius poteſtatis latitudine;vt ita demum pater filiam occidere poſſit,ſi in actu adulterij eam inuenerit. inquit enim, *Quod ait lex,Cum in filia adulterū deprehenderit,non otioſum uidetur. Voluit enim ita demum hanc poteſtatem patri competere ,ſi in ipſa turpitudine filiam deprehendat.* illa verba, *Ita demum,* oſtendunt patrem non ita laxas habere habenas,vt quemuis ob turpem actum filiam interficere permittatur; Sed ita demum,ſi in ipſo adulterio deprehenderit; inde ſubiungit probando debere In ipſo adulterio inueniri, *Labeo quoque ita probat,& Pomponius ſcribit,in ipſis rebus Veneris deprehenſum occidi* id eſt, in actu adulterij. idque volunt Græca verba,*& hoc eſt quod Solon & Draco dicunt* ἄρθρα, ευ ἄρθροισ ἔχοντα id eſt,atticulum & membrum in mēbro habentem. Ex quibus facile intelligi poteſt,per res Veneris Vlpianum actum adulterij nobis ſignificaſſe;non oſcula, & colloquia, vt Accurſius interpretatur. Perpendit quarto idem Curtius l.Conſenſu,§.Vir,vers.Virum,infr. de repud. in qua ſtatuit Theod.mulierem dote priuari,ſi interdicta eadem conſtitutione attentauerit.at mulier oſculum dādo, adulterium attentauit.ergo dote erit priuanda. Cui quidem legi reſponderi poteſt,

60 verbum, † Attentauerit, exponendum eſſe,& perfecerit.ita exponunt Accur.& Bald.in l.Si conſtiterit;inſi.ff.reg. adduci poteſt l.1.C.ſi mai.fact.al.rat.hab. vbi deſtinaſſe vendere interpretatur, & vendiderit. Rectius ſoluo ea verba, §. Vir, vers. Virum etiam,&c.in fine conſtitutionis,adiecta eſſe ad exequendum, quod

61 antea dixerat Theodoſius:ea autē † quæ in fine legis, vel reſcripti ad exequendū dicta ſunt,incrementum aliquod, vel aliquid noui non inducunt, vt egregie probatur Clem.1 in extrem.,de præb. Iaſ. l.Ius ciuile,num.8.ff.de iuſt.& iur.& l.Ex pupillari,num.2.ff.de vulg.& pupill.Fel. cap.Licet,num.7.de oſt.ord.Rom. cons. 498.num.19.Dec.cons. 413. num. 8. Rol,cons.8.num.15.lib.1. Quare cum antea dixerit Theodoſius adulterium requiri.& deinde dicat, ſi prędicta attentauerit:illa clauſula adiecta ad exequendū, nil noui debet inducere, Quinto Ripa in decretal.tit.de iud.hoc argumēto agit;

62 † Vaſallus feudo priuatur propter oſculum:igitur multo magis dote multanda eſt mulier;quę maiorem honeſtatem viro ſeruare debet; cum obſtricta ſit diuino iure,& ſit quaſi ancilla mariti,cap Hęc imago,cap.Eſt ordo,& cap.Satis 33.q.5. Poſſem huic argumento cum alijs reſpōdere,iura feudorum non poſſe duci in argumentum ad cauſſas Romanis legibus deciſas,Gloſ.2.& ibi Bald. in cap. vn.de feud.cognit.at cauſſæ, quibus mulier dotem amittit,expreſſæ ſunt in illo, §.Quia vero plurimas,auth.Vt lic. matr. & au.ideo non obſtat hæc ratio Ripæ.De inde affero ego eamdem honeſtatem ſeruandam eſſe a viro,ac ab vxore viciſſim, cum ſint ſocij l.1.ff.de rit.nupt. ac maiorem etiam à viro exigi honeſtatem,quam à fœmina;Cum virorum ſit virtute ſuperare

rare,& exemplo regere fœminas,cap.Fœminas,32.q.6.Denique diuerſa eſt ratio, cum dos ſit loco legitimæ,auth. Quoniã nouella,infr.de inoff.teſt.qua non ita facile mulier priuatur.feudum vero eſt beneficium à liberalitate principis emanãs, cap.vn.§.vlt.in quib.cauſ.feud.amit. quo vaſallus ob plures cauſſas priuatur, quã mulier dote,cap.vn.§. Prædictis, Quæ fuit prim.cauſ.ben.amit.Primam ſolutionem veriorem puto: quia quod dicitur dotem eſſe loco legitimæ, ideo non eſſe ita facile mulierem ea priuandam, haberet locum,ſi dos patri acquireretur de bonis cuius eſt legitima. Sed quid ad maritum id pertinet? Neque illud conſiderãdum eſt,facilius debere vaſallum feudo priuari,quod ſit beneficiũ,& liberalitas à principe emanans. Cum hodie regulariter principes feuda accepto pretio vendant,& donationibus minime largiãtur. Sexto Ripa citat l.vlt.infr. de repud. in qua ſtatutum eſt,vxorem,quæ cum viris commune balneum libidinis cauſſa habere audebit,dote plecti.multo igitur facilius propter oſcula, quæ adulterio ſunt propinquiora,dotem amittere debet.Sed ego hoc non concedo,nam in balneum nuda ingreditur: vnde certiſſima oritur coniectura,adulterium commiſſum eſſe in balneo,cap.Litteris,de præſumpt.Præterea aliter etiam reſpondeo, ibi maius eſſe crimen;quia aſſiduum commune lauacrum cum viris habebat. inquit enim *Si commune lauacrum cum viris habere audeat*, ideo inferri non debet ad noſtram quæſtionem,in qua ſemel tantũ forſitan oſculum dedit. Septimo idem Ripa adducit l.Conſenſu,infr.de repud. in qua cautũ eſt,mulierem dotem amittere, ſi acceſſerit ad extraneorum conuiuia,vel ad ſpectacula publica; igitur multo magis in quæſtione noſtra.Ego autem reſponderi poſſe arbitror, maiorem eſſe impudicitiam, cũ extraneis conuiuia inire: in hoc.n.crimẽ meretrices tantũ incidere ſolẽt,& magis etiam læditur mariti dignitas,ſi ſpectaculis vxor interfuerit.eſt enim hæc probabilis ſuſpicio adulterij. vt ſcripſit Connanus lib.8.iuris ciuilis,cap.11. num.4. & grauior quoq; eſt iniuria facta in theatro ſpectante vniuerſo populo,§.Atrox, inſt.de iniur.Inde nominatim ab Auguſto erat mulieribus interdictum,teſtis eſt Suetonius in Auguſto cap.44. *Athletarum vero, inquit, ſpectaculo muliebrem ſexum omnem adeo ſubmouit,&c.* & vt ſcribunt Iſid.lib.8. ethym.& Archid.cap.Cantantes 92.diſt. theatrum erat quaſi poſtribulum, quod poſt ludos meretrices proſterni ſolebãt. nos vero in noſtra quæſtione ponimus, adulterium non eſſe commiſſum.Octauo affertur l.Fugitiuus,ff.de verb.ſign. in qua ſtatutum eſt,fugitiuum,adulterum,& furem dici non ſola mente;ſed aliquo aſsũpto actu: hæc autem mulier oſculis datis, adulterij actũ aſſumpſiſſe videtur: adultera igitur dicitur.Reſpondet Bolognettus adulterum eſſe,qui ad aliquem actũ adulterij vitium mentis deduxit. quod ego comprobo hoc argumento:quemadmodum fur non dicitur,vt furti pœna puniri poſſit,qui fores fregit furti faciẽdi cauſſa,l.Vulgaris,§.Qui furti,ff.de furt. tamẽ ſi in actu furandi deprehenſus fuerit, erit fur,& manifeſtus fur;licet rem non pertulerit,quo deſtinauerat,l.3.ff.de furt.ita
63 vxor, † oſculis datis adulterij cauſſa non dicitur adultera;ſed ſi cœptum eſt adulterium,quamuis non perfectum, adultera appellabitur.& hanc adulteram dici non poſſe,probari poteſt ſumpto argumento ex verbi ethymologia, quã tradit Papin. l.Inter liberas,§.Sed proprie,ff.de adult. Poſtremo Bolognettus hoc potiſſimum nititur argumento, quod adulterium ſit ex atrocibus delictis, in quibus conatus habetur pro delicto perfecto,l.Is, qui cũ telo,infr.de ſic.& l.Si quis non dicam rapere,ſupra de epiſc.& cler. Multis omiſſis,quæ in medium adducere poſſem, di
64 co † conatum non haberi pro facto, cũ agitur ciuiliter, vt in quæſtione noſtra, Gloſ.& Bald.in l.Si conſtiterit,infr. fin. reg.Bart.in l.Vulgaris,§.Qui furti, ff. de furt.Fel.in cap.1.7. exceptione, de præſumpt.& in tractatu conatus,in 7. exceptione.Sed quidam Bolognettum defendunt dicentes,regulam d.l.Si conſtiterit, intelligi,cum cauſſa eſt mere ciuilis,ſicut ibi:ſecus vero cum ex eadem cauſſa etiã capitaliter agi poteſt, vt in terminis noſtris

ſtris,in quibus con'ra mulierem cõpetit
remediũ auth. Sed hodie,infra de adult.
& ſic videntur velle eã locũ habere tan-
tũ in cõtractibus. Sed mea quidẽ ſenten-
tia decepti ſunt: nã non eſt inſpiciendũ,
vtrũ ſimus in cõtractibus, an in delictis;
& an agi poſſit capitaliter de eadẽ cauſſa
in alio iudicio:ſed tantũ ſpectandum eſt,
quo remedio tum agatur, ciuiline,an cri
minali. & hoc videtur cõſideraſſe Barth.
ĩ l. Siquis ad ſe,n.6.C.de vi pub.vel priu.
vbi conſiderat, in ea cauſſa actionẽ eſſe
ciuilẽ;& ideo conatũ nõ puniri l. Siquis
in tantã,C.vnde vi.& tamen agi poterat
capitaliter lege Iulia de vi publica, vel
priuata:vt in eadẽ lege cõſtat. Hæc ſunt
magis præcipua argumenta in Baldi ſen-
tentiã a noſtris doctoribus allata:nũc ea
videamus,quæ in cõtrariam adducũtur.

Contrariam ſententiã ſecuti ſunt De-
cius & Cagnolus hoc loco,idem Decius
in rub.de iud.in decretalibus,Iaſon l. 2.
ff.ſol.matr.& Andr.Alciatus lib. parerg.
4.cap.x.præſertim cũ cõſtat, adulterium
nõ eſſe comiſſũ,vt voluiſse videtur Bal.
Potiſſimum horũ fundamentũ eſt huiuſ-
modi,ꝙ Iuſtinianus in auth.Vt lic. matr.
65 & au. † §.Quia vero plurimas, nomina-
tim cauſsas diuortij expreſſit,ob quas do
tem amittit mulier,coãguſtãdo eas, quas
recenſuit Theodoſius l.Conſenſu,C. de
rep.idẽq; Iuſt.auth.Vt nulli Iud.§.Quia
vero aliqui,pœnã irrogauit ei,qui repu-
diũ mittere alijs ex cauſſis auſus fuerit:igi
tur cũ hæc cauſsa nõ ſit ĩ ea cõſtitutione
enumerata,diuortiũ facere nõ licebit, &
inde dotẽ lucrari;immo cõtrafaciẽti pœ
na d. §.Quia vero aliqui,irrogabitur. Ex
aliorũ ſentẽtia poterit reſpõderi,Iuſtinia
ni conſiliũ nõ fuiſse ſimiles cauſsas exclu
dere:idẽ.n.Iuſtin.auth.Vt cũ de appell.
cogn.§. Cauſsas,nominatim cauſsas ex-
poſuit, quibus filius à patre exheres fieri
poteſt,& prohibuit præter illas exheredẽ
ſcribi,vſus duabus dictionibus, Niſi, &
Præter,quas noſtri taxatiuas nominant.
tamen vno ore oẽs fatentur ob ſimiles
quoq; cauſsas permitti filiũ exheredari,
& hanc Alex.& Iaſ.in auth. Licet,C. de
lib.præt. receptiſſimã eſse ſententiã teſti
ficantur. Nec defendi poteſt,ꝙ D.Decia
nus dicebat,in d.§.cauſsas,hoc ideo eue
nire;ꝙ Iuſtinianus generalẽ cauſsã adie
cit, Si graues iniurias patri intulerit:nam
doctores noſtri in d.auth.Licet,hoc non
conſiderarunt;& illa potius eſt ſpecialis
cauſsa cõtinens tantũ verborũ iniuriã,vt
ſupra dixi ex Alex.lib.2.cõs.203. Præte
rea exheredatur ẽt filius, ſi patriã prodi
dit:quæ tamẽ cauſsa nullo modo cõpre
hẽdi poteſt ſub illa clauſula grauis iniuriæ
patri illatæ,quãtumuis generaliter acce p
ta pro verborum iniuria.& cap.vn. quib.
mod.feud.amit.cauſsę fuerunt expoſitæ,
in quas ſi inciderit vaſallus,feudũ amitte
re debet;nihilominus cap.vn. §. Porro,
vers. Sed quia quæ fuit pri. cauſ. ben.
amitt.inquit Cæſar, *Quia natura ſemper no-
uas properat edere formas, prudens iudex diſpiciat.ſi
qua fuerit antiquioribus ſimilis, ſeu maior.* Nec
quis miretur,cur neq; Theodoſius, neq;
Iuſtinianus oſculi cauſsã addiderit: cum
illa frequens & quotidiana ſit,& ab om
nibus facile præuideatur. Nã ideo eſt,ꝙ
ab adulterio raro ſeparatur, Vnde Ouid.

Oſcula qui ſũpſit,ſi nõ & cetera ſũpſit,
Hæc quoq; quæ ſũpſit.ꝑdere dign⁹ erat.

Sed ſi ſuauiũ adulteriũ nõ fuerit cõſecu
tum:ſimilis tamẽ,aut maior ea eſt, ſi lu-
dis circẽſibus interfuerit,& alijs multis.
Addo etiã ſecundã principalẽ reſponſio
nẽ,Iuſtinianũ d.§.Quia vero plurimas,
coanguſtaſse tantũ illas cauſsas, quæ ma
trimonij pudicitiã dedecore aliquo non
maculãt,vt inſpicienti patebit:eas vero,
quæ ſacroſanctã matrimonij caſtitatẽ læ
dũt,nõ cõtraxiſse,ſed dilataſse: cũ Theo
doſius d.l.Cõſenſu,ita dote mulierẽ ple
cteret,ſi marito prohibẽte circẽſibus,vel
theatralibus ludis affuerit; Iuſtinianus ve
ro §. Quia vero plurimas,auth, Vt lic.
matr.& au,nõ ſolũ ſi prohibẽte viro;ſed
ẽt,ſi ignorãte. Qua de re, cũ probibuit,
§.Quia vero aliqui,auth.Vt null.iud. ex
alijs cauſſis diuortiũ fieri Ideo,ꝙ eas per-
ſtrĩxerat; videtur ĩtellexiſse tantũ de eis,
quę matrimonij pudicitiã nõ violãt, quę
ſẽper ipſi cordi fuit,arg.l. Caſtitati tem-
porum meorum,& l.Ita nobis cordi, in-
fra de adult.hæc fuſius dixi, quia in his
vniuerſa fere huius quæſtionis difficul-
66 tas verſari videtur. Secundo loco, †
Hæc materia,inquiunt,eſt odioſa, & pœ
nalis,ergo anguſte interpretãda & mini-

me dilatanda, l. Cum quidam, ff. de lib. &
poſt. cap. Odia, de reg. iur. lib. 6. cum ſimi
libus. Cui quidem argumento reſponde
ri primum poteſt ex ſententia Bologne
ti, legem pœnalem late interpretandam
eſſe, dum de delictis puniendis agitur, id
que fauore publico, vt delicta puniantur:
vt docuit Bart. in l. Quemadmodum, C.
de agr. & cenſ. lib. xj. quod accipiendum
eſt, quoad caſus lege comprehendatur;
nam poſtquam eſt comprehenſus, beni-
gnam interpretationem recipit, & ex plu
ribus pœnis mitior eligenda, hoc modo
intelligendæ ſunt l. Si præſes, & l. Inter-
pretatione, ff. de pœn. hæc Bart. in l. 2. §.
Exercitum, ff. de ijs qui not. infam. Dein
67 de ego aliter etiam reſpõdeo, † cum agi
tur de aliquo maleficio puniendo, quod
ſit delictum in ius naturale, vel gentium;
quia odium eſt probabile, conſtitutionẽ,
aut materiam non eſſe odioſam; ſed fauo
rabilem; nec reſtringendam; ſed pleniſſi-
me interpretandam; & hoc modo coan
guſtanda eſt regula cap. Odia, de reg. iur.
lib. 6. Hæc ſcite tradidit Paulus Caſtr. in
l. Bona fides, ff. depoſ. at neminem latere
arbitror, eum, qui pudicitiam lædit, iure
gentium delinquere, arg. l. Iuregentiũ, ff.
de ri. nupt. quare concludamus, neceſſe
eſt, rem hanc maximo fauore dignam iu-
dicari, eamq; dilatari oportere. Tertium
argumentum eſt, † dos eſt mulieris patri
68 monium, l. Aſſiduis, C. qui pot. in pig.
hab. l. Pomponius Philadelphus, ff. fam.
erciſc. Parĩs cons. 4. in fine lib. 1. & Cra
uet. cons. 39. Sed nemo eſt patrimonio
priuandus, niſi ob cauſſas lege expreſſas,
auth. de non elig. ſed nub. §. Optimũ, igi-
tur, cum cauſſa oſculi nulla lege cõprehẽ
ſa inueniatur, ob illud mulierẽ dote ple-
cti æquum nõ eſt. Tametſi omnibus hoc
argumentum firmiſſimũ videtur; ego ta-
men nullius momenti eſſe iudico: nam,
69 † quod dicitur, pœnã priuationis impo-
ni ſolum propter cauſſas nominatim lege
cõprehenſas, intelligendum eſt, vel eis ſi-
miles, cap. vn. §. Porro, quæ fuit prĩ. cau.
ben. amitt. & ita inueni diviſſe, ac pluri-
bus firmaſſe Iaſ. in l. 1. C. de tranſ. oſculũ
vero eſt cauſſa grauior expreſſis; vtex.
Si ludis interfuerit: ergo nihil eſt impe
dimento, quominus priuationis pœna

poſſit imponi. Bar. huic reſponderi poteſt,
ſi ibi eſt tũ, ſi ſit an adulteriũ cõmiſſum ſit,
propter oſcula data cõmiſſum cenſeri, &
hoc pacto oſculi cauſa dicetur lege cõ-
70 prehẽſa. Adducitur quarto † l. 1. ff. de ex
traord. crimin. iuncta Gloſſa, in qua ſtatu
tũ eſt, oſculi delictũ adulterij pœna nõ pu
niri, ſed extra ordinẽ. Ego primũ reſpon-
deo, nõ cõcludere argumentum ita. n. ve
rum eſſet, ſi ſolum propter adulteriũ mu
lier dotem amitteret: ſed amittit etiã ob
alias cauſſas in §. Quia vero plurimas,
auth. Vt lic. matr. & au. enumeratas. Dein
de poteſt reſpõderi, nõ eſſe verũ, quod
inquit Accurſius, in caſu illius legis inter
ueniſſe etiã oſcula; ſed verba tantũ; quia
verbis, aut lenonibus vir mulierem ad
adulteriũ ſollicitabat. Deinde poterit di-
ci, agi ibi de pœna eius, qui mulierẽ ſoli-
citabat, & oſcula dabat, de Accurſij ſentẽ
tia: nos vero de mulieris pœna: & argu-
mentũ duci nequit á pœna, quæ viro ir-
rogatur, ad mulierẽ: quia multa in viro
vel nõ puniũtur, vel mitius, quã ĩ vxore.
Poſtremo dici poteſt, vt dicã in ſolutio-
ne ſexti argumenti. Perpendit quinto lo
co Bolognettus §. Quia vero plurimas,
auth. vt lic. matr. & au. cũ ait, oportere vi
rũ probare, verũ eſſe adulteriũ: igitur pro
bare non ſufficit, mulierẽ dediſſe oſcula;
ſed demonſtrare oportebit eã vere adul
teriũ commiſiſſe. idem probatur in verſ.
Si de adulterio. Sed ego reſpondeo, verum
probari adulteriũ, quod legitimæ coniẽ-
cturæ oſtẽdũt: legis enim coniecturæ cer
tiſſimæ ſunt probationes, l. Licet Impera
tor, ff. de leg. 1. l. Si quis locuples, ff. de
man. teſt. cap. Litteris, de præſũpt. Sexto
loco præter alios ego ita argumẽtor: Hic
de crimine agitur, ad quod probandũ nõ ſuf
ficiunt coniecturæ; ſed veræ probationes
requirũtur, l. vlt. C. de probat. Septimo
d. §. Quia vero plurimas, ſub cõditione
loquitur Iuſtinianus, *Si adulterium verũ eſſe*
oſtenderit. quo caſu ſatis nõ eſt per conie-
cturas probatio; ſed vera, & luce clarior
deſideratur l. Lucius, ff. de cond. & dem.
ex ſenſu quẽ tradiderũt eo in loco Dyn.
& Bart. & ita per illã legem decidit Ale
xan. in l. Licet imperator, num. 4. ff. de
71 leg. 1. Occurram primo ad textum † de l.
vlt. C. de probat. eam conſtitutionem lo
cum

cum ſibi vindicare,cum de crimine agitur ad corporalem pœnam;ſecus ſi ad pecuniariam;vt in noſtra quæſtione cõtrouertitur. ita videtur intellexiſſe, & eam legem coanguſtaſſe Gloſ. in cap.Veniẽs, 1.de teſt. & apertius ibidẽ Imola num. 8.& Bologninus conſ.49. in additione conſiliorum Ioannis Ananiæ.Deinde ad
72 ſeptimum argumentum † l.Lucius , cum Alexandri doctrina reſpondeo, in eo Paulli reſponſo coniecturam extitiſſe,eũ fuiſſe teſtatoris filium:ideoque cum pater ita eum inſtituerit,ſi ſe filium eſſe probauerit,de vera probatione neceſſario intelligi.hoc quoq; modo accipienda eſt Alexandri doctrina,vt vbicũq; de re per coniecturas conſtat,& ſub conditione requiritur probatio,de vera probatione intelligatur:ita eleganter illud Paulli reſpõſum & Alexandri doctrinã expoſuit Alciatus in tract.præſumpt.cap.3. num. 4. Rurſus poterunt hæc duo argumẽta vnica reſponſione cõfutari, mulierem propter adulterium non puniri; ſed propter oſculum,quod eſt delictum per ſe.

Hæc ſunt potiora argumenta, quæ in vtramq; ſententiam à noſtris doctoribus afferuntur;quæ cum omnia pluribus à me confutata ſint; reliquum eſt, vt quid ipſe in hac difficili controuerſia ſentiã, in medium proferam. In qua difficultate
73 illud primum eſt animaduertendum, † noſtros doctores hanc quæſtionem diſputare,cum datum eſt oſculum adulterij cauſſa committendi: nos tamen ambigimus,ſitne cõmiſſum.Et arbitror dote mulierem eſſe priuandam: mouet me pri-
74 mum, † quod oſculum eſt dimidia pars adulterij; igitur ſi dote priuatur mulier,ſi tantum ludis circẽſibus adfuerit, vbi nec totum,nec dimidium adulterium contrahitur:multo magis propter oſculum erit dote plectenda:oſculum autem eſſe dimidiam partem adulterij probatur l.Si à ſponſo,infr.de donat.ant.nupt. vbi cum eſſet antea conſtitutum l.Cum veterum, donationem à ſponſo ſponſæ factam ob matrimonij cauſſam factã videri, ea de re eo nõ ſecuto infirmari,d.l.Si à ſponſo,ſtatuitur; vt ſi morte non ſequatur matrimonium,& oſculum interuenerit, dimidia pars rei donatæ ad donatorẽ redeat altera dimidia ad hæredes ſpõſæ trãſeat. Quare conſtat matrimonio ſecuto totã donationem vxori acquiri;ſed oſculo tãtum dato dimidiam partẽ:igitur oſculum dimidia pars eſt illius cõcubitus & adulterij;& Iſer.cap.vn.num.9. quib. mod. feud.amit.probat eſſe partem adulterij. Atq; oſculi vim & delictum non ignorauit Publius Mæuius,qui gratum admodũ libertum interemit,quod filiæ nubilis ętatis oſculum dediſſe cognouerat,& non libidine,ſed errore lapſus feciſſe exiſtimabatur,vt teſtis eſt Val.Max. de pudicitia lib.6.Mouet me ſecundo loco, † quod
75 vt maius delictum eſt adulterium cõmittere,quam homicidium, Iacob. in tract. feud.in §.Dictiq; vaſalli promiſerunt nõ cõmittere feloniam,num.15.nam ſi vaſallus cum domini ſorore concubuerit, feudo priuatur,cap.1.§ 1.quib.mod. feud. amitt.quod ſi domini fratrem interfecerit, illud non amittet, cap.1.an ille, qui interf.fratr.dom.ſui.ita maius crimẽ eſſe exiſtimatur,adulterium attentare, quam homicidiũ:ſed vxor ſi mariti homicidiũ facere tentauerit,eius vitæ inſidias parando,dote plectitur,d.§.Quia vero plurimas:multo igitur magis ſi mariti honori inſidias parauerit,& adulterium facere, & ſui ipſius caſtitatem violare tẽtauerit, oſculum dando.Tertio † quia vidua,quę
76 ſtuprum cõmiſſit mortuo marito, idem eo viuo feciſſe creditur;& ob id multis afficitur pęnis,auth.de reſt.§.vlt. vbi Gloſ. in ver.Appareat,pleniſſime Alciatus in tract.præſumpt.reg.2.cap.9. eodẽ quoq; modo ĩ noſtra quęſtione dote priuabitur mulier:nã quamuis incerti ſimus,an adulterium ſit tum ſecutum: creditur tamen olim cõmiſſum,cum oblata eſt occaſio, quæ nũquã fœminis deeſt.Vnde Ouidi⁹.

Non caret effectu,quod voluere duo.

& cõmiſſum iri etiã,cum offeretur. Argumentor quarto loco ex auth.vt lic. matr. & au.§.Quia vero plurimas,verſ. Si maritus,vbi ſtatuit Iuſtinianus, maritũ donationẽ propter nuptias amittere nõ ſolũ,ſi vxorẽ alteri adulterandã tradiderit, ſed etiam ſi tantum tradere tentauerit, eiuſq; caſtitati inſidiatus fuerit. multo igitur

magis mulier,quæ ſeipſam alteri adulterandam tradere tentauit,eaq; de re oſculum dedit,& ſuam pudicitiam violauit, oſcula dando animo committendi adulterij,dotem amittere debet: præſertim cũ pœna,quæ priuato applicatur,propter iniuriam ei illatam tribuatur,vt l. Si legatarius,C.de leg.& mox in hac quæſtione oſtendam,at,cum maritus vxorem alteri conatur proſtituere,non offenditur mulieris pudicitia; ac nulla fere ei iniuria infertur præ ea,qua maritus afficitur,cum eius vxor adulterium vult committere, pudicitiamque lædit oſcula dando. Dicitur quinto diuortium à mentium diuerſitate,l.2.ff.de diuorr.proptereaq; diſſidiũ vocatur à Theodoſio l.Conſenſu,C. de repud. Sed datis oſculis adulterij cõmittendi cauſſa,maius diſſidium oritur, quã ſi mulier, ignorante marito,ludis circenſibus interſuerit,quæ tamen cauſſa ſufficit ad eam dote priuandam,d.§. Quia vero plurimas:maior igitur cauſſa ſubeſſe videtur diuortij faciendi.Maius autem diſſidium oriri probatur; quod dato oſculo manifeſta eſt mulieris turpitudo: ſed cũ ludis adeſt,ſuſpicio tantum turpitudinis eſſe poteſt;eaque non adulterij, quod in eiuſmodi loco committi non poteſt; ſed contrectationis fortaſſe partium obſcæ-
77 narum.Poſtremo † amittitur dos, vel donatio propter nuptias ob iniuriam ab altero alteri illatam,d.§.Quia vero plurimas,vers.Et pro tali iniuria , Auth. de nupt.§.Mitiores l.Cõſenſu,C.de repud. ibi, *Quod maxime caſtas exaſperat.* Paul.Caſt. lib.2.conſ.147.incipiente,Reuocatur in dubiũ,num.3.Sed oſculo adulterij cauſſa dato, maior iniuria infertur,quam ſi ludis adfuerit mulier;cum coniectura fieri poſſit,ludis eam animi cauſſa adfuiſſe;hic autem certa ſit adulterij cauſſa. Certum quoq; ſit,eam amittere dotem.

78 Quæ quidem ſententia † dilatatur habere locum,etiam ſi certum ſit adulterium non eſſe ſecutum. Nam eædem vigẽt rationes,idem itaq; ius,l.Illud, ff. ad leg. Aquil.

79 Dilatarem ſecundo loco,† etiam ſi mulierem pœnituiſſet,& ideo non eſſet ſecutum adulterium.Nam quamuis Ioannes Bolognettus velit tum dotem non amittere ex regula l.Qui falſam,ff.ad l.Corn. de falſ.Tamen cum oſculum conſideret ipſe,vt eſt delictum per ſe,non quod ex eo adulterium conijciatur,& velit propter oſculum mulierem amittere dotem, proculdubio idem eſt conſtituendum, ſi pœnituerit;pœnitentia enim excuſat tantũ ante perfectum delictum,l.Qui ea mente,vbi Bart.ff.de furt. Caſt. l. Papinianus, §.Meminiſſe,cum ſimilibus,ff.de inoffic. teſt.Qua de re cenſeo,iure Cæſareo mulierem dotem amittere, licet eam pœnituerit;cum oſculum delictum ſit per ſe,& exæquetur cauſſis in d.§.Quia vero plu-
80 rimas,enumeratis.Verum † quia in matrimonij & diuortij cauſſa Pontificiũ ius ſeruatur,cap.Tuam,de ord.cogn.& cap. Lator, qui filij ſint leg.& Pontificio iure ob fornicationem ſolum, vel fornicationis ſuſpicionem dimittitur vxor,cap.Dixit dominus,32.q.1.cap.Præcepit,& cap. Præceptum,32.q.5. ideo cum hic ceſſet adulterium,& adulterij ſuſpicio, ceſſabit etiam pœna.

Conſtat ex his mulierem, quæ oſcula alicui dederit,Pontificio iure ſecuta pœnitentia dotis pœna excuſari: pariter cum certum eſt,adulterium non eſſe ſecutum; & veriſimile eſt amplius non admiſſum
81 iri.Sed Curtius † hic putat nouiſſimo iure hodie nec propter adulterium mulierem dotem amittere;ſed verberibus affectam in monaſterium detrudi,& pacta dotalia ſeruari,auth.Sed hodie,C.de adult. Ego vero à communi ſententia non recedo, quæ mihi videtur dilucide probari cap.Plerumq;, de donat.int.vir. & vxor. & in illo,§.Quia vero plurimas,quẽ non eſt veriſimile eſſe correctum,argumento l.Sancimus,C.de teſt. & l. Præcipimus, C.de appell.&, vt Curtium ſuo gladio iugulem,communem ſententiam cõprobo auth.Vt null.iud.§.Si quando,à quo authentica, Sed hodie, deprompta eſt. Statuit in eo §.Si quando, Iuſtinianus, propter adulterium amittere virum donationem propter nuptias: igitur mulier quoq; dote priuabitur: nam hac in re inter eos æqualitas ſeruatur,l.vlt.C de re-
82 pud. Ad † auth. Sed hodie, reſpondeo,

hac

hac diſtinctione antea iactata: aliquãdo maritus vxorem accuſat ad pœnam infligendam; aliquando vero ad matrimonium ſoluendum, cap. Tuæ fraternitati, de procur. cum ad pœnam infligendam accuſat eam, dotem non lucratur, & ita locum habet auth. Sed hodie, & ſenſit hoc idem Acc. in ſecunda ſolutione d. auth. Sed hodie, & §. Si quando, auth. Vt nulli iud. cum dixit, auth. Sed hodie, loqui, cũ agitur criminaliter, & vere probatur d. §. Si quãdo, Si vero agitur, vt fiat diuortium, quia eius cauſſa amittitur dos; ac potius dotis priuatio, & repudium cõnexa ſunt, l. Conſenſu, §. Virum, C. de repud. auth. Vt lic. matr. & au. §. Quia vero plurimas, maritus dotem lucrabitur. Poſſet defendi Curtij opinio; Nam, §. Si quando, cũ de viri adulterio locutus eſt Iuſtinianus, de omni pœna tractauit criminali & ciuili; ſcilicet vt vir capite puniatur ex conſtitutione Conſtantini, & vxor donationem propter nuptias lucrifaciat; de qua ciuili pœna l. Conſenſu, C. de repud. &, §. Quia vero plurimas, auth. vt lic. matr & au. igitur cum poſtea vers. Adulteram, ſtatuit de vxoris pœna, omnem pœnam comprehendiſſe videtur, quæ ei inferri poſſet: & cum nihil dixerit de dote amittenda; argumento nobis eſſe videtur, hodie mulierẽ propter adulterium eam non amittere, quocunque modo aduerſus eam agatur. Preterea §. Quia vero aliqui, qui ſtatim ſubſequitur §. Si quando, prohibet Iuſtinianus, ne repudium fiat ex alijs cauſſis, quæ ab ipſo nõ fuerũt expreſſæ; de omni itaq; pœna & via cogitauit criminali & ciuili. Nihilominus a communi ſententia nõ recedo, quia Iuſtinianus, §. Si quando, tractat de pœna, quã Conſtantinus impoſuit, qui l. Quamuis, C. de adult. irrogat capitis pœnam, de hac itaq; loquitur Iuſtinianus. & quamuis ſubiungat etiam de donatione propter nuptias; hoc tamen non principaliter ſtatuitur; ſed vt conſequitur pœnam capitis. Denique ſolida ratione comprobo, diuortij pœnam nõ eſſe à Iuſtiniano ibi ſublatã; quod, §. Quia vero aliqui, Iuſtinianus prohibet diuortiũ ex alijs cauſſis, fieri, quam quæ ſunt ſua conſtitutione comprehenſæ, ſcilicet §. Quia vero plurimas, Igitur permittere videtur cauſſas diuortij, quæ in ea ſunt comprehenſæ, l. Ex eo, ff. de teſt. & l. Qui teſtamento, 2. §. Mulier, ff. de teſtam. Propterea cum § Quia vero plurimas, propter adulterium fit conceſſum diuortium, ita & hodie erit: & ex conſequenti amitti tur dos. Plura de hac re dicturus eſſem: ſed quia animaduerti, longius, quam volui, meam fluxiſſe orationem, miſſa faciã.

83 Coanguſtatur hoc enunciatum; † vt mulier neque propter oſculum, neque propter adulterium priuetur dote, ſi vir concubinam teneat, Ripa l. 2. ff ſolut. matr. & in decretal. tit. de iud. Curt. Cagn. & Bologn. hic, & vere eſt cõmunis op nio. Adducuntur in argumentũ l. Viro atq; vxore, l. Cum mulier ff. ſolut. matr. l. In arenam, C. de inoff. teſt. & mihi videtur eſſe deciſiũ l. Si vxor, §. Iudex, ff. de adult. generaliter eam intelligẽdo, vt ſcripta eſt. Sed cur dubitamus? iam non egemus emendicatis ſuffragijs; cum hoc dilucide ſtatutum ſit, 32. in vniuerſa q. 6. præſertĩ cap. 1. & cap. Iniquum, vbi ſcriptum eſt adultero non permitti, repudium mittere adulteræ. Illud tamen obijciet aliquis; quod hæc Pontificia iura de adultero loquuntur, non de eo, qui concubinam habet, cum qua non dicitur committi adulteriũ; ſed cum nupta tantum l. Inter, ff. de adul. l. 1. vbi Accur. & doct. & l. Eum qui, C. eod. Sed huius difficultatis facilis in prõptu q; ſolutio eſſe poteſt: quia id verum

84 eſt Cæſareo iure; at Pontificio † cum qualibet etiam non nupta adulterium committitur, 32. q. 4. cap. Nemo, & q. 5. cap. Non mœchaberis, & cap. Puto, adnotat Panor. cap. Tranſmiſſæ, de eo qui cog. conſang. igitur in d. q. 6. comprehenditur etiam is, cui cum concubina eſt conſuetudo; vel ſaltem omni iure adulterium dicitur, ſed minus proprie Guido Papa conſ. 153. num. 1. & licet non poſſit vir l. Iulia de adulterio accuſari, Rol. conſ. 74. num. 12. lib. 1. agi nihilominus poterit ad repudium, idem Rol. cõſ. 50. num. 8. lib. 1.

85 Coanguſtatur ſecundo loco, † ſi ob mariti ſæuitiam fugerit vxor, & adulteri um cõmiſerit; nam ex ſua culpa maritus

non

non lucrifaciet dotem. Anch. conſ.408. & Couarr. §.5. num. 2. cap. 7. part. 2. lib. 4. decretal. multo igitur minus uxor dotem amittet propter oſculum: quod ſi
86 maritus † carnis debitum non reddiderit, an excuſetur mulier, Boer. deciſ. 297. nu. 15. & in quibus cauſſis ſit excuſanda, uxor, uel uidua, late Couarruuias d. § 6

Erat Secūdum pronuntiatum ex Gloſ
87 ſa noſtri tituli depromptum, † præparationes præmittendas eſſe l. 1. ff. de orig. iur. l. Ad rem mobilem, ff. de procur. quod noſtris doctoribus principium fuit inexplicabilis fere difficultatis. nam ad exhibēdum actio præparatio eſt rei uindicationis l. 1. ff. & C. ad exhib. tractatus tamē ad exhibendum in ff. & C. poſt tractatū rei uindicationis ſitus eſt. Huic difficultati primum occurrit Iaſon, & infitiatur actionem ad exhibendum rei uindicationi eſſe neceſsariam, l. un. C. de al. iud. mut. ideo ordinis om iſſionem non uitiare, l. Præpoſteri, C. de teſt. §. Ante hæredis, inſt. de leg. Barth. l. 2. §. Prius, ff. de uulg Cagnolus quoque nonnullis argumentis idem probat. At ego utrunque
88 errâſſe arbitror; † actionemque ad exhibendum in his ſaltem cauſſis, quas mox narrabo rei uindicationi neceſsariam eſſe. primum ſi res, quæ petitur, erit occulta; uel reus negauerit penes ſe eam eſſe; idq; aliter probari non poterit; neceſſaria tum erit rei uindicationi actio ad exhibendum. id nobis expoſuit Vlpianus, cum dixit l. 1. ad exhib. actionem ad exhibendum neceſsariam eſſe, & maxime propter rei uindicationem eſſe inductā, ad quam legem reſpondet Cagnolus, *Neceſſarium*. pro utili eſſe acceptum: ſicut in l. 1. ff. de orig. iur. accepit Accurſius. Sed mea quidem ſententia nullo pacto recipienda eſt huiuſmodi interpretatio. nam non facile permittitur unū uerbum pro alio, & improprie uſur pari: ſed ita concedetur, ſi in propria ſignificatione accipi nō poteſt, ut copioſiſſime oſtendit Crauetta ī tit. de legit. num. 137. ſed non conſtat, uerbum, *Neceſſarium*, in l. 1. non poſſe in ſua uera ſignificatione manere. quare admitti nō debet Cagnoli interpretatio. Secundo loco ad idē induco l. 2. §. ult. ff. quemad. teſt. aper. in qua ſancitum eſt, contra eū, qui negat penes ſe tabulas eſſe, non dari illud interdictum; ſed de tabulis exhibendis, pari quoq; ratione aduerſus negantem rem mobilem poſſidere, non admittet iudex intendi rei vindicationem; ſed actionem ad exhibendum, quæ in huiuſmodi ſpecie neceſſaria erit. Poſtremo is, cui optio legata eſt, non poteſt rem vindicare, niſi optauerit, l. Apud Aufidium, ff. de opt. leg. Bart. & ceteri l. 1. ff. de leg. 1 nec occultam rem optare, niſi exhibeatur, l. 3. §. Plus dicit, ff. ad exhib. igitur nec in huiuſmodi cauſſa permittet prætor in litui rei vindicationem, argumento l. Si prætor, ff. de iud. ne, inqua rei uſo ium ſi: illud iudicium: & potius iudex illum libellum, tanquam inepte conceptum leiandere debet, Gloſ. Bart. & Iaſ. l. 1. ff. de off. aſſeſ. patet itaq; ex his, rei vindicationi in hac cauſa neceſſariam eſſe actionē ad exhibendum. Ex his quoq; facile dilui poſſunt, quæ in cōtrarium adducebat Cagnolus; quandoquidem in alijs terminis eius ſententiam probant. Confutata etiam remanet ratio Iaſonis, & Cagnoli. Secunda affertur à Decio: qui ait, regulā eſſe, præparationes præmitti oportere; & in hac regula adhærere Accurſij continuationem, quæ optimo iure defenditur. Nam, inquit ipſe, ſpectandum non eſt aliquando con rarium ſeruari, vt in his duobus tractatibus. ſufficit enim Accurſio, ſecundum ſe habere regulā ex eis, quæ idem Decius docuit in l. 1. ff. de reg. iur. Quæ quidem ſolutio nullius mihi videtur momenti; cum nullam reddat rationem, cur in his duobus tractatibus iuris regula ſeruata non ſit. Hac itaq; ſolutione confutata; ſuccedit tertia Alciati hic, & Ripæ in tit. de iud. decretal. qui dixerūt, rationem eſſe; quod rei vindicatio ſimplex ſit actio in rem, §. 1. inſtit. de act. & actio ad exhibendum miſta eſt, & in rem ſcripta l. 3. §. Eſt autem perſonalis, ff. ad exhib. ideo, cum ſimplicia naturæ ordine antecedant miſta, l. 2. ff. de verb. ſig. tractatus rei vindicationis priore loco collocatus eſt. Hæc ſolutio mihi ceteris videtur ineptior: nam ad exhibendum

actio

actio in perſonam tantum eſt, non mixta;
ſicuti omnia interdicta licet in rem videā
tur concepta, vi tamen ipſa perſonalia
ſunt, l. 1. in fine ff. de interd. Prętereà ſi ho
rum ſolutio eſſet vera, ſi in hac ratione tra-
ctatus ad exhibendum poſt perſonales
actiones fuiſſet collocandus. Sed Ripa
hanc difficultatem prauidens, reſpondet
nullius eſſe momenti, propterea quod
actio ad exhibēdum realibus tantū actio
nibus vtilis, & neceſſaria eſt, & earum
cauſſa inducta, l. 3. §. Pomponius, ff. ad ex
hib. perſonalibus vero actionibus nec
neceſſaria, nec adiumento eſt. Sed in hac
ſolutione mihi uidetur aperte deceptus
89 eſſe Ripa: actio enim † ad exhibendum
inuenta eſt etiam propter perſonales acti
ones, eisq; acturis neceſsaria eſt. quod
primum oſtendo l. 3. §. Pomponius, ff.
ad exhib. in qua Vlpianus ait, dari actio
nem ad exhibendum ei, qui interdicto u-
rus eſt: interdicta autem, vt paullo antè
concluſi ex l. 1. ff. de interd, actiones in
perſonam ſunt: eis igitur neceſsaria erit
actio ad exhibendum. Deinde lucidius
idem probo l. De eo, §. Item ſi ei, ff.
eod. ubi Paullus ponit, actionem ad ex-
hibendum ei conuenire, qui furti acturus
eſt: & nominem latet, furti actionem in
perſonam eſse ex maleficio §. 1. inſtit. de
oblig. quæ ex del. naſc. iuncto § 1. de
act. Deinde ſolutione chirographo inani
facto, debitori datur hæc actio, l. vlt. C.
eod. vt agere poſſit condictione ſine cauſ
ſa, vt chirographum ſibi reddatur, l. Diſſo
lutæ, C. de cond. ſine caus. l. vlt. C. de ſol.
at condictio actio eſt in perſonam l. Actio-
num, ff. de act. & oblig. §. Appellamus, in
ſtit. de act. & tradidit Bart. l. vn. ff. de cōd.
ex lege. quamlibet condictionem eſſe in
perſonam actionem. ex his itaq; patet er-
ror Ripæ. Multa præterea de hac re à no-
ſtris doctoribus ſcripta ſunt, quę cum nul
lam afferant vtilitatem, omitto. Conclu-
dam deniq; breuiter, rationem a quibuſ-
dam redditam, ſi dilucide exponatur, ve
90 ram apparituram. Sed ſcire oportet, †
Prius bifariam dici, alterum cognitione,
alterum executione; ac id, quod prius eſt
cognitione, executione poſterius eſſe, &
contra; vt ſcire nos docuit Ariſt. lib. 3.
Philoſophiæ de moribus, cap. 3. 7. met.
ca 3. quem ſequitur Barth. l. 1. num. 5. C.
de pom. eod. fac. & l. Ambitioſa, nu. 19.
ff. de decr. ab ord. fac. His ita conſtitutis
cum dicitur, actionem ad exhibendum
rei vindicationis eſſe præparationem, ac
eā priorem, l. Ad rem mobilem, & l. Ad
legatum, ff. de procur. intelligi debet exe
cutione; id eſt, prius exhibitionis iudiciū
exerceri oportere ad petitorij iudicij præ
parationem, & poſterius rei vindicatio-
nis iudicium. ex quo tamen nō arguitur,
oportere etiam ad exhibēdum actionem
prius rei vindicatione cognoſci: immo po
ſterius ex regula, quam modo expoſui.
Apparet itaq;, actionem ad exhibēdum
executione priorem eſſe rei vindicatio-
ne, cognitione vero, & ordine ſcientiæ
poſteriorem. datur enim actio ad exhibē
dum ei, qui in rem acturus eſt l. 3. §. Eſt au
tem perſonalis, ff. ad exhib. ideo cogno-
ſcere ante conuenit rei vindicationis na-
turam, ve ea perſpecta, ſcire poſſimus, an
& quando nobis competat actio ad exhi
bendum. cum itaq; hic ſimus in ſcientia
tradenda, in cuius ordine rei vindicatio
prior eſt, iure ante de ea, quàm de actio-
ne ad exhibendum tractatum eſt.
Tertium pronunciatum ex noſtra Gloſ
91 ſa deſumptum erat, † hunc tractatum de
edendo præparationem eſſe tractatus de
iudicijs. cui vno omnium conſenſu obijci
tur, quod triplex cum ſit editio, actionis,
rationum, & inſtrumentorum; quod tradi
dit Accurſius, verum eſt, quod ad actio
nis editionem, quę fit ante litem conteſta
tam, auth. Offeratur, C. de lit. cont. ſecus
vero, quod ad rationum, & inſtrumento-
rum editionem pertinet, quæ poſt litis cō
teſtationem facienda eſt, ex Accurſij, &
aliorum ſententia l. 1. §. Edenda, ff. eod.
Præterea, inquit Baldus, actionis editio
præparatio dici poteſt; quia ſit ad delibe
rādum, l. 1. ff. eod. Sed rationes, & inſtru
menta, cum ad probandum edantur, non
preparāt, ſed inſtruunt cauſſam, ff. vt leg.
no. cau. l. Poſtquam, §. Si dies, ideo ea-
rum editiones, præparationes appellari
non poſſunt. Alex. in primis huiuſmodi
difficultatem tollere conatur, comminiſ-
cendo, Accurſium de ſola actionis edi-
tione

tione ſenſiſſe. Sed eum Decius merito re fellit; tum quod Accurſium triplicem editionem, vt patet, conſiderauit; tum quod in hoc tractatu præcipuus ſermo de rationum, & inſtrumentorum editione habetur: de actionis tantum in l. Edita: igitur, & titulus de edendo omnia hæc comprehendere debet, l. 1. ff. ſi cert. pet. & de his omnibus quoq; ſenſiſſe Accurſium, veriſimile eſt. Secundo loco Iaſon hac ratione defendit Accurſium; quod quamuis rationes, & inſtrumenta lite conteſtata edantur; omnia tamen quadam eorum habilitare dici poſſunt edi lite adhuc nõ conteſtata. Nam ſi actor in libello de inſtrumento fecerit mentionem; illud, reo petente, edere cogitur ante conteſtatam litem, vt ſcribit Spec. de inſtr. edit. §. Nũc dicamus vers. Quid ſi quis, Innoc. cap. t. de probat. Sed Decius confutat Iaſonem; qui nec mihi videtur recte ſentire: quia nec leges, nec Accurſius rationem habuit huius editionis: cũ leges ad ea, quę frequentius eueniunt, aptentur l. Nam ad ea, ff. de leg. a lite non conteſtata raniſſi
91 me e duntur inſtrumẽta; nec quidem ſemper, cum actor de e.s in libello mentionẽ fecit, edenda ſunt. Sed in vna tantũ cauſſa, cum ex facti narratione reo, quid petitum ſit, conſtare non poteſt, & inſtrumenta ad eum pertinent, ex diſtinctione Bartholi l. Poſt quã heres. §. Si dies, ff. vt leg. nom. cau. quam Iaſon etiam ſequitur, l. 1. §. Edenda, ff. eod. Inde primum nõ editur inſtrumentum, de quo in libello mentio facta eſt, ſi de eo non eſt facta mẽtio cum dictione, Prout; ſed tantum referendo, Barth. l. Edita, num. 29. infr eod. Secũdo loco non editur, ſi is ſit reus, qui ipſe habere debeat, vt ſi legatarius ab herede petat legatum, l. 2. ff. eod. Barth. d. l. Poſtqua n. §. Si dies, ff. vt leg. ſeu fideicom. no n. cau. & d. l. Edita, num. 20. Bald. d. l. 2. ff. eod. Dec. cap 1. de probar. num. 64. & Fel. num. 27. Tertio ſi actor amiſiſſe dicat, vel non habeat copiam, Spec. loco citato. Ang. d. §. Edenda, de qua re ſtabitur actoris iuriiurando, l. Theſaurus, ff. ad exhib. & Rota decis. 2 de probat. in nouis. Tertia eſt ſolutio Decij dicentis, hic præcipue ag de actionis editione, & eius oc

caſione de rationum, & inſtrumentorum editione tractarum eſſe. Nam alibi id factum eſt, l. Iam dubitari, vers. Qui quaſi exceſſus, ff. de her. inſtit. & l. vlt. infr. de pact ne ſcilicet, quæ coniuncta ſunt, diuidantur, cap. Translato, de conſt. Quam ſolutionem refello; cum in hoc tractatu potiſſimum agatur de rationum editione, & inſtrumentorum. immo etiam nec tractatur de actionis editione. non enim ſtatuitur hic, actionem edi; ſed hoc tanquam confeſſum, & clarum, & alibi ſancitum ponitur, & editæ actionis effectus in l. Edita, exponitur, vt ſpeciem futuræ litis demonſtret, & mutari permittatur ex edicti perpetui reſcripto. Quamobrem videns Decius hanc ſuam ſolutionem à veritate abhorrere, alteram tradit, dicendo Accurſium vſurpaſſe iudicium pro ſẽtentia, vt in l. 1. vbi Gloſ. & Bald. C. ſi ad uer. rem iud. & cap. In iudicijs, de reg. iur. lib. 6. hocq; pacto, inquit, omnes editiones præparationes erunt iudiciorum, id eſt, ſententiarum. Sed hæc quoq; ſolutio reijcienda eſt: nam, vt verum loquar, Accurſius accepit iudicia pro iudiciorũ tractatu, de quo infra, vbi agitur de litis conteſtatione, in l. 1. & varijs de rebus, quę ad iudicium pertinẽt. ideo mihi dictũ di non poſſe videtur, Accurſium iudiciorum verbo ſignificaſſe ſententias. Secũda confutatio affertur à Rondelino, in qua recitanda non immorabor. Quinto Ripa occurrit, qui tuetur rationum etiam editionem, vt inſtrumentorum eſſe iudiciorum præparationem. Ratio, quę ipſum ad id compellit, eſt; quia rationes & inſtrumenta non eduntur ad probandum, vt Baldus putat, ſed ad reum inſtruendum, vt deliberare poſſit, an cedere, vel cõtendere velit. quare ex eius ſententia vniuerſus hic tractatus editus eſt ad iudiciorum præparationem. Hæc, ni fallor, fuit opinio Ripæ, quem arbitror non præcidere dubitationem ab initio inſtitutam. nam primum fac inſtrumenta edi ad deliberãdum: permanet tamen alia Baldi difficultas, quod poſt litem conteſtatam edãtur; quod nemo hactenus infitiatus eſt, nec Ripa negare videtur: ideo eorum editio eſſe non poteſt iudiciorum præparatio.

Dein-

Deinde non eſt verũ, inſtrumẽta, de qui
bus in hoc tractatu agitur, edi ad delibe-
randum. Nam cum quadripatria ſit inſtru
mentorũ editio; vt ſuperius num. 20. tra-
didi; in hoc titulo de ea agitur, qua actor
reo edit ad rei exceptionem probãdam,
vel reus actori ad eius replicationem ro-
borandam, & de hac editione hic tracta
tum eſſe certũ eſt, ex l. 1. l. Is, apud quem,
l. Qui accuſare, l. Iuſtum, l. Nõ eſt nouũ,
& l. vlt. infr. eod. vel ad probandam con-
tra alios intentionem edi petentis. Vnde
probabile non eſt, quod Ripa tradidit eo
hic inſtrumenta edi, vt deliberare poſſet
reus. apparet itaq; nullam hactenus pro
Accurſio defenſionem allatam eſſe. Equi
dem, prętereundo ea, quę ceteri ſcribunt,
93 cenſeo, † Accurſium vera eſſe locutũ; ſed
male à noſtris acceptũ, quod oſtẽdo, Ac-
curſij ſententiam aperiendo, qui meo iu-
dicio conſtituit, tractatum de edendo iu
diciorum tractatus eſſe præparationem;
ac ſi dixiſſet, perſpectis eis, quæ in hoc tra
ctatu habentur, magis facilis, & expedi-
ta erit cognitio eorum, quæ in tractatu
iudiciorum tradita ſunt. Ideo hic noſter
tractatus præparatio appellatur tractatus
de iudicijs, & priore loco collocari de-
bet: neq; id neceſſarium; ſed, cõmodius
viſum eſt Accurſio. quamobrem ex his
omnis contra eum præciditur dubitatio.
Nam ad rem non pertinet, rationes, & in
ſtrumenta ante, vel poſt conteſtatam litẽ
edi, quandoquidem Accur. nõ de editio-
ne, quæ in iudicio fit, ſed de hoc tractatu,
& notitia eorum, quæ in eo traduntur, lo
cutus eſt. Nec præter hominũ opinionẽ
eſſet, tractatũ de edendo tractatus de iudi
cijs eſſe pręparationẽ; ea tamẽ, quę in illo
diſſeruntur, poſt conteſtatam litem fieri.

Subiungit Accurſius, notando triparti
tam eſſe editionem, actionis ſcilicet, ratio
num, & inſtrumentorum. Sed Bald. Sal.
& Caſtr. eum arguunt; quod imperfectã
tradiderit diuiſionẽ; cum tractetur etiam
in l. 2. de actorum editione, quæ quartã
ſpeciem conſtituit. Cui difficultati reſpõ
det Alex. perfectam eſſe Accurſij diſtin-
ctionem. is enim inſtrumentorũ appella
94 tione † cõmprehendit etiam acta, cum ci
tauit l. 2. infr. eod. & inſtrumentorũ appel
latione cõtineri etiam acta, probatur l. 1.
ff. de fid. inſtr. cap. Peruenit, de teſt. cog.
& tradidit Barth. l. In fraudem, §. Neque,
ff. de iur. fiſc. Sed Iaſon iterum vrget; nã
leges citatę probant, rationes quoque no
minari inſtrumenta: Simili itaq; ratione
cõſentaneum erat, nec de rationum edi-
tione cõmemorare. leue quidem eſt hu-
iuſmodi argumentum, & à quo facile de
fenditur Accurſius. Cum enim manife-
ſtum ſit, inſtrumentorum appellatione
comprehendiſse acta; editionum enu-
meratio non eſt manca, quod noluit in-
ſtrumentorum appellatione rationes cõ-
plecti, ſed potius eas ſpeciatim compre-
hendere, non eſt ei culpę tribuendũ. Nũc
vnum occurrit notatione dignum: quod
omnes hic concedunt, inſtrumentorum
appellatione contineri etiam acta: leges
tamen à Bartholo citatę id non probant,
& nullo negotio confutari poſſunt. Pri
mum Barth. in illa l. In fraudem, §. Neq;,
ff. de iur. fis. dicit probari l. 1. ff. de fid. in
ſtr. in qua ſcribit Paullus, inſtrumentorũ
95 nomine comprehendi teſtimonia, † teſti
monia de actis ſunt; cum ſint dicta teſti
um apud iudicem prolata. Huic legi re
ſponderi poteſt, teſtimonia apud tabellio
nem proferri poſſe nullo agitato iudicio;
vt in cap. Tua, de cohabit. cler. teſtimo
nium appellatur, quod vir bonus dicit ex
tra iudicium. Præterea teſtimonij nomen
latius patet: quod nobis oſtendit M. Tul
lius in topicis; cum ſcribit. teſtimonium
dici omne, quod ab aliqua re externa ſu
mitur ad faciendam fidem. quare neceſſa
rio concludi non poteſt, in d. l. 1. ſumpta
eſſe teſtimonia pro ijs, quæ in acta relata
ſunt. Citabat deinde Barth. l. Emancipa
tione, C. de fid. inſtr. cui non reſpondeo;
cum pateat, in contrariã potius inclinare
ſẽtentiã. Concluditur itaq; ex his, Barth.
opinionẽ, quæ omniũ cõſenſu vera habe
tur, nulla lege firmari. Quamobrẽ, niſi alię
rationes vrgeant, quilibet ab ea recedere
poſſet. Ego vero Barth. aſſentior. nã quã-
uis legibus ab ipſo allatis non ꝓbetur cõ
munis ſẽtẽtia: ꝓbari tamẽ poſſe arbitror
lege à nemine, quẽ hacten⁹ ego viderim,
ad id citata, quę eſt l. Cõparationes, vers.
Sed tãtũmodo, C. de fid. iſtr. ĩ qua Iuſt. in

hæc verba loquitur; *Sed tantummodo ex forenſibus,vel publicis inſtrumentis*, & quæ ſequuntur. Ex quibus verbis dilucide conſtat inſtrumẽtum eſſe genus, has duas ſpecies proprie comprehendens,forenſia,& publica inſtrumenta. forenſia autem inſtrumenta ſunt ipſa acta,quę fiunt in iudicio, vt ſenſerũt eo in loco Accurſius,&doctores.apparet itaq; inſtrumentorum appellatione proprie contineri acta.

Sed diutius in hoc non conſiſtã, vt ad Gloſsã reuertar;quæ ſuũ proſequitur inſtitutũ,exponendo verba noſtri tituli hoc modo, De edendo,id eſt, demõſtrando. demonſtrare enim cogitur,qui edit, cum edere ſit copiã deſcribendi facere,l. 1. in principio;vel inſpiciendi,ſi petẽs inſpicere volet l.Argentarius,§.Edi,ff. eod. Poſtremo quærit Accurſius, cur inſcriptus non ſit hic tractatus, de editione, ſed de edendo.hic non ſoluit; ſed nos reijcit ad eundem titulũ pandectarum;vbi tradit,inſcriptum eſſe de edẽdo,vt pateret, neceſſitatẽ imponi edenti: gerũdium enim ex Accurſij ſententia neceſſitatẽ quamdam præ ſe fert.Quæ ſolutio ab omnibus confutatur hic,& diſſenſit Alex.conſ.28.nu. 5.vol.4.& iure:nam † lege cautũ non in-
96 uenitur,gerundiũ neceſſitatẽ ſignificare. immo tractatus,qui proxime ſequitur, inſcribitur de in ius vocando;& nihilominus nemini neceſſitas imponitur in ius vocandi, C.vt nemo inu.ag.vel acc.cog. item eſt tractatus de poſtulãdo inſcriptus:nemo tamẽ cogitur poſtulare,l.Quisquis, C. de poſtul. itẽ tractatus de migrãdo;& ſæpe nemo inuitus compellitur migrare. Sed hoc in loco Baldus, cui aſſentitur Salicetus,tuetur Accurſiũ hac diſtinctione,gerundiũ in actiua ſignificatione; id eſt,in eo qui alterũ conuenit, ius ſuum proſequendo;non imponit neceſſitatẽ:& hoc pacto locus eſt titulis in contrarium citatis: ſed in paſſiua ſignificatione,id eſt, in eo,qui cõuenitur;neceſſitatem ſignificat.compellitur enim argentarius edere, l.Prætor, l,Siquis,l.Quædam,&l.Argẽtarius,ff. eod. & actor etiam edere cogitur, l.Nõ eſt nouum,l.Iuſtũ,& l. vlt.infr. eod. Hanc Baldi ſolutionem,&ceteri refellũt, & ego refellendam cenſeo hac ratione; quod in his terminis gerundium non imponit neceſſitatem ſua vi,atq; natura, ſed quia ſubiecta materia id poſtulat:& eamdem ſignificaret neceſſitatem noſter titulus,ſi editionis nomine non gerundio inſcriberetur;vt in innumerabilibus pandectarum,& codicis titulis, qui nominibus inſcribuntur, & nihilominus imponũt neceſſitatem.Præterea,ſi titulus depoſtulando accipiatur in paſſiua ſignificatione,id eſt,de eo,qui conuenitur,vt poſtulet;nec imponet neceſſitatem d.l.Quisquis,infr. de poſtul. Nunc ordine ſequitur ſecũda ratio, quam tradunt Barth. Ang. Sal. &
97 Caſtr. qui dicunt † gerundium actum rei ſignificare:nomen vero potius effectum, & rei,quam ſignificat, naturam explicare; ſubiungunt modo in hoc tractatu præcipuam doctrinam tradi de actu edendi; non de effectu, & editionis natura: ideo gerundio,& non nomine, hũc tractatum inſcriptum eſſe. nec negant hi viri tractari etiam de effectu editionis,vt in l.Edita infr. eod.ſed ſenſerunt præcipue de actu edendi agi,ita Cyn. Sal. & Decius hic. Horũ ratio mihi nullo modo poteſt probari.nam& ipſa nomina ſignificãt actum, l.De pupillo,§.Qui nunciat,iuncto verſ. Toties,ff.de nou.op.nunc.quamuis Aretinus conetur eam defendere; quia nomina potiſſimũ effectũ,actum vero per quãdam conſequentiã ſignificant. mea tamẽ ſententia aperte fallitur; quia horum nominum, quæ à verbis orta ſunt, propria vis eſt, ſignificandi actum rei: vt editio actum edendi,præparatio actum præparãdi,demonſtratio actũ demonſtrandi oſtẽdit.hæcq; ſignificatio(vt inter omnes conſtat) magis proprie conuenit nominibus, quam gerundijs. Cum itaq; nulla hactenus ratio differentiæ vera reddita ſit:arbitror non eſſe recedendum à ſẽtentia Petri,cui aſſenſi ſunt Iaſon Dec. Curt. & Cagn. ſentit itaq; Petrus, nihil intereſſe, an hic tractatus inſcriptus ſit gerundio, vel nomine; quod eo firmat argumento, quod idem tractatus inſcribi ſolet gerundio,&nomine,vt in Codice idẽ tractatus inſcribitur de ſatisdando,qui in inſtit. inſcriptus eſt de ſatisdationibus.

Poſtremo differentes hic iuris inter

pretes

98 pretes de natura gerundij, †,concludunt, gerundium in,o.per ſe nõ diſponere; ſed tantum actus,qui antecedẽti verbo ſignificatur,explicare qualitatem,l. Vim facit, ff.de vi,&vi arm.Corn.conſ.105.nu.11. lib.3.& conſ.224.num.19. lib. 4. Socc. conſ. 92.num.2.lib.1.Tib.Dec. conſ. 4. num.13.lib.3.& Pedem.deciſ.113.nu.9. Ideo ſi accuſaui Titium; quod me inuaſit,vulnerando: de aggreſſione ſolum videor accuſaſſe,nõ de vulnere, ita decidunt Iac.Butr.& Sal.l.1.C.de ijs,q. latr.in ſimili Barth.l.Si tu ex parte,in fine, ff. de acquir. her. Bald. lib.3.conſ.212. incipiente,Quidam.Ang.conſ.338. incipiẽte, Imperitia notariorum.& in hanc ſententiam frequẽtius itum eſſe teſtificatur hic Decius.Ego vero in hac controuerſia primum diſputabo de natura gerundij; deinde ad propoſitam quæſtionem reuertar.

Quod ad primum attinet,omittendo naturam gerundij,quod in 1.vel in um, terminatur;de gerundio in o,loquor, in primis declarare oportet titulum quęſtionis; qui huiuſmodi eſt; an gerundium verbi, cui adijcitur, ſignificet qualitatẽ, tẽperamentum aliquod ei adijciendo, vel illud declarando adeo,vt nihil aliud ſignificet, quam id,quod in verbo principali continetur: vel habeat ſignificationem à verbo diſtinctam,& ſeparatam,&aliquid per ſe ſignificet præter verbum: Communis ſententia vult gerundium per ſe nõ ſignificare,& diſponere;ſed antecedentis verbi declarare modum,& qualitatem: vt l. Vim facit,qualitates ipſius vis ſunt arare, ſerere,fodere,& ædificare, inde ea gerundia ſerendo,fodiendo,arando,& ædificãdo qualitates declarant illius verbi Vim facit. Ego vero, contra communia arbitror hanc cõſtitui oportere regulam.

99 Gerundium† in o,per ſe diſponit: in quã ſententiam adduci poſſunt aliquæ leges à Ioanne Andrea citatæ in tractatu de libel.concep.§.Nunc videndum, in additione ad Speculatorẽ.Primũ citatur,l.Quiſquis,C.de donat. cuius hæc ſunt verba; *Quiſquis,rem aliquã donando,vel in dotem dando,uel vendendo,vſumfructũ eius retinuerit.* hic iam gerundiũ diſponit, vt patet:cũ hęc duo ſeparata ſint, vſumfructũ retinere, & donare, vel dotẽ dare,vel vẽdere,nec dici poteſt, venditionẽ,vel donationẽ,vſuſfructus retentionis eſſe qualitatẽ.Deinde idẽ probatur in fine cap. Ad apoſtolicæ, de ſent. & re iud.lib.6.ibi, *Auctoritate apoſtolica firmiter inhibendo,* & ibi, *Decernendo.* Adducitur tertio cap.Venerabilẽ,de elect.verſ. Obiectioni. *Obiectioni ergo principũ reſpõdentes aſſerimus, quod legatus noſter approbando regem,& reprobando ducem,nec electoris geſſit perſonã.* id eſt, dũ approbaret regẽ,& reprobaret ducẽ, non geſſit electoris perſonã.hic quoq; cõſtat,per ſe diſponere illa gerũdia;cũ prorſus eorũ ſignificatio diſtĩcta ſit ab ea,quæ verbo,geſſit exponitur. Hæ ſunt leges à Ioãne Andrea adductæ;quibus ego quarto addo,l.Si cũ exceptione,§.Labeo air, in fine,ff.quod met.cauſ.ĩ qua Vlpianus in hæc verba locutus eſt; *Si quis per vim ſiſti iudicio promittendo,* id eſt,ſiquis cum iudicio ſiſti promittat, *poſtea fideiuſſorem adhibeat, is quoq; liberabitur.* gerundium,*Promittendo*,pro Promittat,non poteſt eſſe illius verbi, *Adhibeat,* qualitas ; igitur per ſe ſignificat, & diſponit,vt noſtri doctores dicunt. Affero quinto loco , l. ſi Stipuler,§. vlt.ff. de verb.oblig. *Si in locando,conducendo, vendendo, emendo , ad interrogationem quis non reſponderit.* & quæ ſequuntur , omnia hæc gerundia diſponunt , nec poſſunt verbi, *Reſponderit,* notare qualitatẽ.Conſidero ſexto loco,l. 1.§.Incidit,verſ.Nã diffidendo,ff.ad Turpill. *Nam diffidendo crimini,quod mouet,& eximẽdo ſe periculo calumniæ,uel deſertionis,merito calumniantis,& deſiſtentis poenæ ſubijci debuit.* Hic ea gerundia Diffidendo, & Eximendo qualitates nõ ſunt illius verbi *Subijci debuit,* propterea per ſe ſignificãt,& diſponũt , & ſic explicãtur.Dũ diffidit,&ſe eximit;poenæ ſubijci debuit.Probatur hęc eadẽ opinio ſeptimo ex rubr.iuncta l.1.C.de ijs,qui latr. indueẽdo,vt infr.nu.103.Concludẽdũ itaq;eſt,gerundiũ per ſe ſignificare,ac diſponere.ſignificat tamẽ ſine tẽpore:ſed actũ,quẽ explicat,eodẽ tẽpore geſtũ eſſe declarat,cũ eo,qui verbo exponitur.tempus igitur ſolum à verbo mutuatur.

100 Ex hac regula primum excipitur , † ſi gerundium eſſet ſpecies eius,quod verbo ſignificatur, quod eueniet, eum id, quod verbo explicatur, dicitur de gerundio:vt

dio: vt l. Vim facit, ff. de vi, & vi arm. ſpecies vis faciendæ ſunt, in alieno fundo fodere, ſerere, arare. & ob hanc rationem in d. l. Vim facit, gerundiũ non diſponit; ſed antecedentis verbi, Vim facit, qualitates narrat, & eius ſignificationes nobis exponit, & declarat. hoc quoq; modo procedunt, l. Si is, qui, §. 1. ff. de pign. quæ inducta eſt infra num. 107. Idẽ tertio loco probatur, d. l. 1. §. Incidit, ĩ initio eo loci, *Et inſtruit eum ad accuſationem capitalem, dando probationes, allegando accuſationes.* Quæ gerundia declarant, quomodo iſſit inſtructus ad accuſationem. Demum l. Si quis maior, C. de trans. vbi aduerſus ſuum iuſiurandum venire dicitur: Vel interpellando iudicem, vel ſupplicando principibus, vel non implendo promiſſa, & in his terminis loquitur Accurſius l. In perſona, §. Qui pecuniam, in verbo, Putat, ff. de pact. & in his quoq; terminis mihi videtur defendi poſſe communis ſententia, quę ſtatuit, gerundium non diſponere; ſed antecedens verbum declarare. nã Ang. in illo cons. 338. incipiente. Imperitia notariorum, in hæc verba loquitur; ſolent gerundia determinare, & declarare verba ambigua orationis de ſui natura ad plures ſenſus trahẽda, vt ff. de vi, & vi arm. l. Vim facit, Quamobrem Angelus ſenſiſſe videtur, gerundiũ non diſponere; ſed declarare verbũ, cũ illud eſt ambiguum, & plures habet ſignificationes: tum quoq; illud verbum erit veluti genus. Concludendũ itaq; eſt, gerundia, cum ſpecies ſunt verbi, cui adiecta ſunt, illud declarare. idq; tunc nõ emanat ex gerundiorum natura; ſed ſpecierum, quæ poſt genus enumeratæ illud declarant, l. Quæſirum, §. Siquis fundum, vbi Barth. ff. de fun. inſtr. planius Cap. Generi, de reg. iur. lib. 6.

101 Secundo loco excipitur, † ſi gerundiũ additum ſit verbo futuri temporis: tum enim non diſponit; ſed inducit conditionem, l. Si tu ex parte, iuncta Gloſſa, & ibi Barth. ff. de acquir. her.

Expoſita gerundij natura, reliquũ eſt, vt ad propoſitã quæſtionẽ redeã, in qua huiusmodi cauſſa venit in dubiũ. Sẽpronius accuſat Titiũ, accuſationẽ inſtituẽdo

102 in hęc uerba; † Accuſo Titiũ, ꝙ in me inuaſit uulnerando. quæritur modo, an accuſatus ſit Titius de aggreſſione tantũ, vel de vtroq; aggreſſione ſcilicet, & vulnere. Iac. Butrig. & Sal. in d. l. 1. C. de iis, qui latr. arbitrantur, accuſationem inſtitutam intelligi de ſola aggreſſione cum illa vulneris qualitate; ſed vulnus per ſe non eſſe in libellum deductum. Ideo inquiunt, ſi non valet accuſatio de aggreſſione, vel quia lege non eſt prohibita, uel in actis non probata; quamuis uulnus probatum ſit; abſoluendum fore reum, & ſi utrumque probabitur: ſolius tamen aggreſſionis condemnabitur. Nititur hæc opinio ſola gerundiorum natura, quæ ex communi doctorum ſententia non diſponũt; ſed qualitatem addũt verbo: quapropter cum accuſatus ſit Titius vulnere per gerundium, quod me inuaſit vulnerando, non exiſtimatur vulnere eſſe accuſatus. quæ ratio apud me, qui defendo, gerundia diſponere ex l. Si cum exceptione, §. Labeo, ff. ꝙ met. caus. & alijs ſimilibus, nullam habet vim: nec indiget ſolutione. Quare ſecundam ingredior ſententiam, quæ eſt Ioannis Andreæ de lib. concep. §. Iam nunc videndum, in additione ad Speculatorẽ. Suſtinet Ioannes Andreas vtrumq; in libellum deductum eſſe, aggreſſionem, & vulnus: verba enim libelli ita interpretatur; Accuſo Titium, quod me inuaſit, vulnerando, id eſt, & vulnerauit. verum, anteaquam ad reliqua progrediar; animaduertendum eſt, Decium, & Curtium hic dixiſſe, ſententias mox relatas non eſſe varias; ac potius Iacobũ Butrigarium, & Ioannem Andream vnum atq; idem ſenſiſſe. quia Iacob. Burrig. & Sal. non infitiantur, vulnus eſſe in libellũ deductum; ſed ſolum ſubiungunt, deductum eſſe, tanquam qualitatem aggreſſionis. Ioannes Andr. dicit, neceſſe eſſe, vt reus condemnetur vulnere: intelligendum id eſt, non tanquam delicto per ſe, ſed vt aggreſſionis qualitate. Sic itaq; cõuenit Ioanni Andreæ cum Butrigario, & Saliceto, ſed mihi videntur variæ, & inter ſe diſſidentes horum ſententiæ: tum quod Ioãnes Andreas nominatim oppugnat eos, qui aſſerebant, non ſuſtineri libellum eo, quod gerundium non diſponit,

nit, ſed antecedentis verbi actum decla-
rat; quæ eſt ſententia Saliceti: tum quod,
vt ait Bolognettus, ſi reus accuſatus eſſet
vulnere, tãquam aggreſſionis acceſſione;
abſoluendus eſſet (quod dicebant ij, qui
à Ioãne Andrea refelluntur) quia aggreſ
ſio cum vulnere vnum ſolum perficit vul
neris delictũ l. Illud, §. vlt. ff. ad leg. Aquil.
Gloſ. l. Qui de crimine C. de accus. at re-
us non eſt vulnere accuſatus: quare nec
condemnari æquum erit. Nunc his ita bre
uiter conſtirutis, videndum eſt, quibus ar
gumentis defendatur opinio Ioannis An
dreæ. Primum ad id citãtur omnes leges
quas Ioannes Andreas afferebat, & eæ,
quas ego addidi, probantes gerundium
diſponere, non addere qualitatem. Dein-
de Iaſon affert pronunciatum Bartholi
in l. Si præſes, ff. de pœn. vbi Bartholus
effingit, actorem libellum edere iudici in
hæc verba. Accuſo Titium, quod me deie
cit, inferendo mihi violentiam: & hunc li
bellum tacite probat Barth. Cuius do-
ctrinæ occurrit Decius dicendo, nec Sali
cetum hoc negare, & nihil contrariæ sen
tenriæ obſtare hunc libellum. ſed vere mi
rum in modũ vrget hæc Bartholi doctri-
na. nam Barth. ibi aſſerit, accuſationẽ de
vi eſſe inſtitutam. ſi gerundium nõ diſpo
neret, ſed tantum qualitatem verbi expli
caret; tum non eſſet de vi accuſatio: ſed
quia actor reum deiecerat: & tãquam ac
103 ceſſio haberetur vis. Tertio † dicit Ioan-
nes Andreas, & ſibi adſcribit Iaſon, libel
lus secundum actorem interpretatur l. Si
quis intẽtione, ff. de iud. quod Alex. l. Di
uortio, ff. ſol. matr. dicit ex Bartholi ſentẽ
tia in l. Libellorum, ff. de accus. procede-
re tam in pecuniarijs, quã in capitalibus
cauſſis: & mea ſententia non habet dubi-
tationẽ, atq; ita etiam ſenſerũt Rom. cõs.
301. & Boſſ. in tit. arb. furt. cæs. num. 2. Si
enim illi legi locus eſt in pecuniarijs: igi-
tur multo magis, & in capitalibus cauſſis;
in quibus de delictis puniendis, & publi-
ca vtilitate, agitur, publicoq; fauore, l. Ita
vulneratus, verſ. Quod ſi quis, ff. ad leg.
Aquil. Bar. l. Quemadmodũ, C. de agric.
& cenſ. lib. 11. Ad quod argumentum re
ſpõdet Dec. ex Barth. doctrina d. l. Si pręſes, libellũ in capitalibus cauſſis ęatenus
ſecũdũ actorẽ interpretari, quoad ſuſtine
atur: poſtea vero in mitiorẽ partẽ accipi.
quod in noſtra controuerſia continget;
ſi vulnere reus accuſatus iudicetur, tan-
quam aggreſſionis qualitate, non delicto
per ſe: tum enim & ſuſtinebitur libellus,
& in benigniorem partem interpretabi-
tur. Subtilis certe eſt huiuſmodi confuta
tio; ſed veritati non conſentanea. quia cũ
Bart. in d. l. Si præſes, ſcripſit, libellum in
mitiorem partem interpretari oportere;
id ita accepit, dummodo quod libello
comprehenditur, gerundioq; ſignifica-
tur, præcipue in iudicium deductum in
telligatur, cũius rei eo in loco ponit exẽ-
plum, Si accuſaui Titium, quod me deie
cit, vim inferendo; de vi præcipue intelli
gitur inſtituta eſſe accuſatio, quæ in mi
tiorem partem interpretabitur de vi pri
uata ſine armis. pari quoq; ratione in no
ſtro libello accuſatio de vulnere renebit
reum. Quarto ego cito l. 1. C. de ijs, qui
latr. iuncto titulo. ex titulo conſtat, pœnã
irrogari ijs, qui latrones occultãt. in l. 1.
ſtaruitur puniri eos, qui latrones occultã
do ſociarunt. igitur, vt lex titulo quadret
l. 1. ff. ſi cert. pet. pœna irrogatur; quia oc
cultarunt. cum itaq; in d. l. 1. puniatur de
lictum, quod gerundio ſignificatur; mul-
to magis per gerundium in libellum de
duci poteſt, & ſuſtinebitur accuſatio per
gerundium intenta. Poſtremo cõſidero
conſilium actoris, ſic accuſationem con
cipientis, fuiſſe, exponere eodem tempo
ro, Titium in ſe inuaſiſſe, & inflixiſſe vul
nus: vt hoc modo inſtituta accuſatio ple
nior eſſet, & firmior; nec reus ſe excuſare
poſſet, pro ſui defenſione feciſſe; aut ſibi
cauſſam rixæ eſſe datam, ſi itaq; ita in
ſtituta accuſatio eſt, vt firmior eſſet; & de
vulnere nõ ſuſtineretur; infirmior fieret,
& contrarium induceret effectum cõtra
iuris regulam, l. Legata inutiliter, ff. de
leg. 1. &, ff. de adim. leg. à contrario. Ex
his itaq; intelligi poteſt, vtrumq; in libel
lum eſſe deductum, aggreſſionem ſcili-
cet, & vulnus. verum, cum aggreſſio ad
vulnus dirigatur, & illius ſit pręparatio:
ambo vnum vulneris delictum perficiũt,
& accuſatio iudicatur de ſolo vulnere in
ſtituta: illudq; tantum punietur l. Illud, §.
vlt.

vlt.ff.ad leg.Aquil.Gloſ.l. Qui de crimine,C.de accuſ.

104 Hæc vera eſſe arbitror, † cum delictũ punitur iure communi; ſecus vero cum municipali iure plectetur.tum enim puto opus eſſe diſtinctione, qua ad ſimilem cauſſam vſus eſt Salicetus in l.In cauſſis, num.6.C.de accuſ. Nam aut municipalis conſtitutio grauiori pœna punit inſultationem,cum ſequitur vulnus : quia ſic ſtatuit, Pro aggreſſione, vulnere poſtea inflicto,accuſatus capite puniatur, tum vtrumq; cum ſit libello comprehenſum: accuſatio tamen de aggreſſione pręcipue
105 iudicatur inſtituta:nam † quotieſcumq; præparatio, vel acceſſio plus vtilitatis affert ſuo principali, illud ad ſe trahit: & præparationis,vel acceſſionis habebitur ratio,nec per ſe ſpectabitur principale l. Heres à debitore,§.Quod ſi hic ſeruus, ff.de fideiuſſ.l. Debitor, ff.de ſeparat. Bart.l.Nunquã plura,num.9.ff. de priu. delict. Aut municipalis lex grauiori pœna afficit maleficum pro vulnere cum antecedenti aggreſſione: quia ſancit. Qui vulnerauerit antecedente aggreſſione, manu,vel alia pœna plectatur.tũ vulnere dicendũ eſt, reũ eſſe accuſatũ, aut vtrũq; punit,& vtroq; accuſatus iudicabitur.

Vt ex arbore,quæ ſterilis iudicabatur, non leuem fructum excerpatis, ex eis, quæ noſtri conſtituebant , Gerundium actum rei deſignare, nomẽ vero effectũ. ſcripſerãt Baldus cap.Quoniam contra, num.3.de probat.l.Si ex cautione,num. 9.de non num.pec.& l.Si ex pretio,inf. ſi cert.pet.& Iaſ.l.Singularia,num.52. ff. ſi cert.pet.præter alios hic adductos. Si
106 notarius † in inſtrumento ſcripſerit Titium confeſſum eſſe, recepiſſe centum mutuo à Seio dante,& numerante, hæc nomina;Dante & numerante numerationis actum,qui viſui ſubijcitur, non exprimere, ſed ad debitoris confeſſionem pertinere:ea de re in falſi crimen non incidere notarium voluerunt,ſi pecuniam numeratam non fuiſſe conſtabit;quoniã hoc non dixit;& exceptio etiam non numeratæ pecuniæ poterit obijci. In quo pronuntiato non eſt ambigendũ. Quod ſi per gerundium ſermonem conceperit notarius in hæc verba, confeſſus eſt Titius mutuo centum recepiſſe à Seio dando & numerando:quoniam gerundium actum exprimit,qui viſui ſubijcitur: teſtari videtur notarius, tum pecuniam vere fuiſſe numeratam; vnde non numeratæ pecuniæ exceptio non competet,& ſi pecunia numerata non fuit,falſi crimine notãdus,& plectendus erit notarius; qui illis gerundijs de numerationis actu eſt teſtatus,ſic Bald.d.l. Si ex cautione, num. 9. infr.de nõ num.pec.Ripa hic in extremo,& Fel.cap.Si cautio,num.53.de fid. inſtr.quam crebriorem opinionem eſſe cenſuit Cagnolus num.53.ea ſola ratione nixam,quod gerundium actum, qui oculis cernitur, exprimat,l.Vim facit, ff. de vi & vi arm.quam opinionem nos improbauimus:quia ſæpe gerundia effectũ ſignificant;non actum,l.2.l.Edita.l.Iuſtũ, & l.Non eſt nouum,iuncta rubrica. Deinde etiam ſi ponamus gerundia actum, qui viſui ſubijcitur, ſemper ſignificare, non obſtaret:quia ea gerundia dando & numerando ſunt debitoris, non notarij, vt mox dicam. Cagnolus & alij quidam
107 † contrariam opinionem veriorem ſunt arbitrati;adducit Cagnolus,quod probatio neceſſario concludere debet,l.Octaui,ff.vnd.cogn.l.Non hoc,infr.vnd. leg. hæc autem eiuſmodi non eſt. Nam gerũdium nedum actum,ſed etiam rei effectũ ſolet explicare,vt noſter titulus per gerundium conceptus eſt,de effectu nihilominus editionis agitur l.2 .l.Edita,l. Iuſtum,& l.Non eſt nouum,infr.eod . Mouebat me & alia verior ratio,quod ea verba; Dando,& Numerando debitoris confitentis eſſe interpretanda ſunt; qui cum eſſet confeſſus pecuniam mutuo recepiſſe,modum expreſſit,quo recepit,Dando & numerando:nil itaq; ad notarium . & cum à notario ea verba non ſint ſuo nomine prolata;ſed quod ita ſit confeſſus debitor,& vt noſtri dicerent, ſunt verba relatiua notarij, non aſſertiua,dici nullo modo poterit, notarium per ea verba de actu numerationis fuiſſe teſtificatum. Subiungebã tertio Martiani auctoritatem l.Si is qui,§.1.de pign.*Cũ in uſuras,inquit, fructus percipiat,aut locando,aut ipſe percipiendo,* habi-

habitandoq;. Quoniam videbat Martianus varie poſſe creditorem fructus in vſuras percipere,id exprimens,addidit, *aut locando,aut ipſe percipiendo,habitandoq;* pariter debitor poterat pecuniam mutuo datam ab ipſomet creditore percipere, poterat à delegato l.Singularia,ff.ſi cert.pet.poterat & non pecunia,ſed alia res ſolui,l.Rogaſti,ff.ſi cert.pet.Ideo cum cõfeſſus fuit pecuniam recepiſſe,expreſſit quomodo, inquiens,Dando & numerando; quaſi non per alias perſonas eius nomine ſoluentes,ſed ab ipſo,& dixit,Dando, Neq; recepit aliam rem auream, vel argenteã, aut veſtem pecuniæ nomine, ſed ipſam pecuniam,ideo addidit,& numerando. Accedat poſtremo,quod cum gerundiũ verbo eſt adiectum plures habenti ſignificationes,qualitatem illi addit l. Vim facit,ff.de vi & vi arm.d.l.Si is,qui,§.1. de pign.& l.Si quis maior,infra de tranſ.& Ang d.cons.338.& alij ſine diſtinctione id admiſerũt.At verbum Recepiſſe multiplicis eſt ſignificationis;illud itaq; verbum,Recepiſſe gerundia dando,& numerando determinant,quod verbum Recepiſſe cum ſit debitoris,ſeu ſcriptum à notario,quod ita eſſet confeſſus debitor,ad debitoris igitur confeſſionem gerundia referuntur,verbi recepiſſe qualitatem exprimendo:non vt eſſe putentur ea gerundia notarij verba;quaſi ipſe de eo actu teſtificetur, ſed quod à debitore prolata ſint.

PYRRHI ALFANI COMMENTARIVS

AD L. I. C. DE ED.

1 *RATIO Communis, cur actor reo ſuas rationes edat,& non reus actori, confutatur.*
2 *Secunda ratio Curtij repellitur.*
3 *Tutor totius inuentarij copiam facere non debet, ſed tantum principij,& finis.*
4 *Tertia Bolognetti ratio pariter reijcitur.*
5 *Item & quarta Aſconij.*
6 *Noua in medium adducitur.*
7 *Cæſares & iuriſconſulti an reſpondeant de facto, vel reſpondere debeant.& num.ſeq.*
8 *L.Eum,quem temere,§.1.ff. de iud. habet tantum locum in præſide reſpectu iudicis,& ratio decidendi,num.ſeq.*
9 *Inſtitutum antiquum iuris dicendi præſidum prouinciarum,*
10 *In l.Diuus,ff.de off.præſ.iuris quæſtio deciditur, non facti.*
11 *Quæſtio omnis iuris eſt,aut facti.*
12 *Quæſtio facti quæ ſit.*
13 *Quæſtio iuris quæ dicatur.*
14 *Cæſares de facto reſpondere non oportet.*
15 *Neque iuriſconſultos,& num.ſeq.*
16 *L.A teſtatore,ff.de cond.& demonſtr. communis & Alciati explanatio confutatur.*
17 *Duareni quoque reijcitur,*
18 *L.A teſtatore,ff.de cond.& demonſtr. noua ratione declaratur.*
19 *L.Qui Romæ, §.Augerius,ff.de verb.oblig.exponitur.*
20 *Si quis ſe ſoluturum promiſerit,quod Titium debere confiteerit.ſi Titio mortuo id confitetur, nõ tenebitur promiſſor.*
21 *Quod intelligitur,ſi in futurum tempus concepta ſint verba.*
22 *Quomodo & quando iuriſconſultis liceat de facto reſpondere.*
23 *Libro rationum habetur fides aduerſus eum,qui ſcripſit.*
24 *L.Certum,§.Si quis abſente,ff.de conf. explicatur,& nouo ſenſu illuſtratur.*
25 *Rationes an probent aduerſus mercatorem, ſi manu famuli ſcriptæ ſint.*
26 *Confeſſio facta ad probandum parte abſente plene probat.*
27 *Rationes aduerſus eum,qui ſcripſit,probant;quãuis in eis non ſit ſcriptum,quo die,aut quo conſule*

ſule confectæ ſint.

28 *Rationes aduerſus eum, qui ſcripſit, maxime probabunt, ſi ad liberandum factæ ſint.*

29 *Rationes aduerſus eum, qui ſcripſit, fidem faciũt etiam ſi in libro aduerſarij ſcriptæ ſint.*

30 *Rationes aduerſus dominum probant, quamuis ab inſtitore ſcriptæ ſint.*

31 *Quæ rationes ab inſtitore ſcriptæ, ſi plures fuerint ſocij, contra omnes facient fidem.*

32 *Adminiſtrator quilibet actus ſui rationes debet conficere.*

33 *Rationibus ab vno ex ſocijs ſcriptis contra omnes creditur.*

34 *Rationibus ab officiali monaſterij ſcriptis fides habetur contra monaſterium.*

35 *Epiſtolæ aduerſus eum, qui ſcripſit, eſt quoque credendum.*

36 *Sed minime litteris commendatitijs.*

37 *Rationes expreſſam cauſſam debiti non continentes non faciunt fidẽ aduerſus eum, qui ſcripſit.*

38 *Neque ſi in vero libro rationum non ſint ſcriptæ; ſed in aliqua ſchedula.*

39 *Rationes neque probabunt, ſi vnum actum tantum contineant.*

40 *L. Siquis, §. Rationem. ff. de ed. noue exponitur.*

41 *Rationum liber non facit fidem pro eo, qui illum impugnauit, niſi poenituerit.*

42 *Rationes, quæ nõ ſunt ſcriptæ manu mercatoris, vel eius voluntate contra eum non probant.*

43 *Rationum liber priuati an probet contra eum, qui ſcripſit.*

44 *Rationum liber quando fidem faciat in commodum eius, qui ſcripſit, vſq; ad num. 55.*

45 *Mercatoris libro pro eodem mercatore ſitne maior fides habenda, ſi ab eo ſcriptus ſit; quam ſi ab alio eius mandato eſſet confectus.*

46 *Difficultas probationis an requiratur, vt liber rationum fidem faciat pro eo, qui ſcripſit.*

47 *In rationum libro ſi aliquid ſit adnotatum, quod ad adminiſtrationem eam, pro qua confectus eſt liber, non pertineat; an libri fidei derogetur.*

48 *Mortuis maiorem fidem habendam eſſe, quam viuis, quomodo accipiendum ſit.*

49 *Libro rationum in commodum eius, qui ſcripſit, quando credendum ſit, diſtinguitur.*

50 *Guidonis Papæ deciſio 441. quibus in cauſſis poſſit habere locum.*

51 *Libris mercatorum pro eiſdem, qui ſcripſerunt, ex Italiæ conſuetudine adhibetur fides.*

52 *Conſuetudo an ſit probanda, vel doctori teſtanti de conſuetudine credendum.*

53 *Rationum liber probat pro eo, qui ſcripſit contra eum: qui aliquid approbauit ex capitibus connexis.*

54 *Caput vnum, vel plura, quod dicatur.*

55 *In depoſito ſeruantur regulæ iuris communis.*

56 *Ratio communis, cur reus debeat reſpondere poſitionibus actoris, & eidem inſtrumenta edere non cogatur.*

57 *Ratio Decij confutatur.*

58 *Iudex poteſt reum, cum reſpondet poſitionibus, metu poenæ cogere, vt veritatem dicat.*

59 *Ratio Ripæ refellitur.*

60 *Noua ratio, cur reus cogatur reſpondere poſitionibus, & non edere inſtrumenta & rationes.*

61 *Poſitionibus contra actorem habenda eſt fides.*

62 *An vt argentarius, vel ſimiles perſonæ remedio edicti de edẽdo edere cogi poſſint; mandatũ & noſtra intereſſe coniunctim neceſſaria ſint.*

63 *L. Siquis, § Pertinere, ff. de ed. nouo ſenſu explicatur, & num. ſeq.*

64 *Ratio pro negociatione vſurpatur.*

65 *L. Prætor, §. 1 ff de ed. interpretatur.*

66 *L. vlt. ff. de bon. auth. iud. poſſ. an loquatur de editione.*

67 *Mandatum non eſt neceſſarium, vt edere compellatur argentarius.*

68 *L. Si quis, § Prohibet, ff de ed. interpretatur.*

69 *Mandatum, cum in aliquo actu neceſſarium eſt, ſufficit interuenire in principio officij.*

70 *Qui ſemel ſponte, & liberalitatis cauſſa edidit, non cogitur iterum edere.*

71 *Celeberrimus, §. Quindecim, l. Pater filium, ff. de leg. 3. nouo ſenſu explicatur, & num. ſeq.*

72 *Dictio, Se vel Sibi perſonalis eſt.*

73 *An inſtrumenta caſu ab actore amiſſa, ſint ei à reo edenda.*

74 *Editionis materia in æquitate conſiſtit.*

75 *Foemina an poſſit per ſeruum argentariam exercere.*

76 *Regulæ, quod per ſe non poteſt, dominus, nec per ſeruum exercere poteſt quorundam explicatio refellitur.*

77 *Eiuſdem regulæ noua declaratio.*

78 *Inſtrumenta, quibus reus vſurus eſt, edenda ſunt actori.*

79 *An integra inſtrumenta, quibus litigator vſurus eſt, edenda ſint; ſi, cum ea in iudicium protulit, proteſtatus eſt, ſe velle, ea tantum capita eſſe prolata, quibus vſurus eſt.*

80 *Proteſtatio prædicta an proſit, vt is, qui inſtrumenta protulit, eis ſtare non cogatur.*

81 *Nomina teſtium inſtrumentorum edenda ſunt: ſed non nomina teſtium, qui in iudicium producendi, & interrogandi ſunt.*

82 *Fiſco actoris partes ſuſtinenti edendũ eſt in cauſſa delationis tantum.*

83 *Ratio, cur fiſco agenti in cauſſa delationis edatur.*

84 *Vt fiſco edantur inſtrumenta, an probandum ſit, ad eum pertinere.*

85 *Fiſco edendum eſt etiam in poena pecuniaria, & num. ſeq.*

86 *Capitalis cauſſa quæ dicatur.*

87 *Senſus Bartholi noſtræ legi traditus, quo ſenſit legẽ noſtram ſtatuiſſe de foeneratore; cõfutatur.*

88 *Verbum ſolet ad præterita refertur.*

89 *Clem. vn. de vſur. habet locum etiam in Iudæis.*

90 *Iudæi obſtricti ſunt Põtificijs et Cæſareis legibus.*

Regula

91 *Regula gloſſa l. Mancipia, C. de ſer fug. quomodo accipienda ſit.*

92 *Clem. vn. de vſur. ita locum habet in Iudæis, ſi clam fœnerant.*

93 *Clem. vn. de vſur. habet locum in nautis, cauponibus, & ſtabulariis.*

94 *Cum agitur de ſalute animæ, in materia odioſa & pœnali permiſſa eſt dilatatio.*

95 *Nautæ, caupones, & ſtabularij non coguntur edere.*

96 *Publicani edere coguntur remedio edicti de edendo.*

97 *Clem. vn. de vſur. habet locum etiam in fœneratoribus, qui deſtiterunt vſuras exercere.*

98 *Clem. vn. de vſur. habet locum etiam in mercatoribus.*

99 *Cap. In ciuitate; de vſur. verus & nouus ſenſus exponitur.*

100 *Eiuſdem cap. In ciuitate, ſenſus Abbatis, Decij & Couaruuiæ confutatur.*

101 *Fœnus vnde dicatur: & cur dicatur eſſe contra naturam.*

102 *Vſura in lege Diuina latiſſime patet, & in quaſcunq; res etiam præter pecuniam cadit.*

103 *Mercatores, qui carius vendunt, ſolutionis tempus differendo, dicuntur fœneratores.*

104 *Cap. Quamquam, de vſur. locum habet in his fœneratoribus, qui carius vendunt, ſolutionis tempus differendo.*

105 *Vendere permittitur carius pecunia credita, quã numerata, res immobiles; ex quibus fructus percipiuntur.*

106 *Pretium in puncto indiuiduo non conſiſtit; ſed latitudinem habet.*

107 *Cariore pretio licet vendere, ſolutionis tempus differendo; dummodo latitudo iuſti pretij non excedatur.*

108 *Carius licet vendere, ei, qui alias non fuiſſet ven* (diturus

109 *Carius quoque vendere permittitur ei, qui detrimentum aliquod habet.*

110 *Carius an vendere concedatur mercatori, qui ſi venditionis tempore pecuniam habuiſſet, lucrum aliquod fuiſſet facturus.*

111 *Lucrum ceſſans ab initio in contractum deduci non poteſt.*

112 *Carius vendi poteſt homini alterius prouinciæ pecunia credita, quam numerata.*

113 *Mercatores an compellãtur edere, & num. ſeq.*

114 *Conſuetudo inducit mandatum: & quomodo id accipiendum ſit.*

115 *Mandatum eſt cauſſa editionis in eis perſonis, quæ edicto comprehenduntur.*

116 *Regula §. Affinitatis, inſt. de nupt. declaratur.*

117 *L. Argentarius, ff. de ed. noue declaratur.*

118 *Opera pro officio accipitur.*

119 *Ratio reddita l. Prætor, ff. de ed. cur argentarij edant pertinet ſolum ad perſonam eius cui editur.*

120 *Regula; quæ ſtatutum eſt, ex præſentia induci mandatum declaratur.*

121 *§. Pertinere, l. Siquis, ff. de ed. ſenſus ab Alexandro traditus confutatur.*

122 *Clem. vn. §. Ceterum, de vſur. rationes variæ decidendi traduntur.*

123 *Mandatum non præſumitur factum; nec notarius eſſe rogatus.*

124 *Propter conſuetudinem mandandi non inducitur mandatum per coniecturam; ſed potius per fictionem.*

125 *Argentarius rationes de re confectas, quæ ad argentariam non pertinet, edere non compellitur.*

126 *Libro mercatoris non creditur de re, quæ ad eius mercem non ſpectat.*

127 *Mercatores edere non ſunt obſtricti.*

128 *Mercatorum rationibus non eadem fides adhibetur, quæ olim argentariorum libris habebatur.*

129 *Mercatores quamuis publica auctoritate electi ſint, edere tamen non compelluntur.*

130 *Mercatorum fides, qui publica auctoritate eliguntur, non eſt approbata; vt olim argentariorum, & numulariorum erat.*

131 *Collegia mercatorum duas ob cauſſas permittuntur.*

132 *Mercatorum li*[illegible]*ris; etiam qui pub*[illegible]*a auctoritate electi ſunt, non eadem fides habetur, quæ olim argentariorum libris habebatur.*

133 *Libri mercatorum, qui publica auctoritate electi ſunt, contra extraneum ſemiplene probant.*

134 *Differentia inter hodiernam mercatorum approbationem; & veterum argentariorum.*

135 *An mercatores cogantur edere librum, quem ſecreto domi confecerunt.*

136 *Commentarius qui dicatur; & eum non eſſe edendum.*

137 *Aduerſaria, quæ dicantur, & ea non edi.*

138 *Codex accepti, & expenſi; ſiue liber rationum quis ſit.*

139 *Mercator an compellatur codicem accepti & expenſi edere, quem ſecreto domi confecit, diſtinguitur.*

140 *Secundus ſenſus huius conſtitutionis; qui in Gloſſa narratur, confutatur.*

141 *Inſtrumentum latius patet, quam ratio.*

142 *Id, quod plus continet, exponi poteſt pro eo, quod eſt minus; contra vero minime.*

143 *Inſtrumenti appellatione continetur ratio; ſed nomine rationis non poteſt comprehendi inſtrumentum.*

144 *L. 1. C. de ed. noue interpretatur.*

145 *An argentarius, & ſimiles perſonæ cogantur edere officio iudicis; vel actione.*

146 *Verba ea l. 1. C. de ed. Ad iudicis officium pertinere ſolet, explicantur.*

147 *l. Maritus, §. vlt. ff. ad leg. Falc. interpretatur.*

148 *Iudici non aduerſario probatur.*

149 *Verba ſi referuntur ad eundem magiſtratum,* (*qui ea protulit; non eſt*

neceſſe, iudicis officium detur; immo actio competere ſolet.

150 *Poſtulare verbo vtuntur iuriſcõſulti etiam, cum actio datur.*

151 *Cogere verbo vtuntur iuriſconſulti etiam, cum competit actio.*

152 *In actionibus ſtricti iuris mora committitur à die litis conteſtatæ.*

153 *Eadem actio in factum; quæ competit in id, quod intereſt, dari videtur ad edendum.*

154 *Quando verba ad partem relata actionem dari ſignificent.*

155 *In lege, aut conſtitutione aliqua interpretanda, eius verba referenda ſunt.*

156 *Ex interdictis regulariter oritur actio; ſed ex edictis oriri ſolet etiam iudicis officium.*

157 *Argentarij, & ſimiles perſonæ non iure actionis, ſed iudicis officio, ac potius prætoris edere debent & num. ſeq.*

158 *Actio in ijs cauſſis competit, in quibus prætores, vel præſides non ipſi cognoſcebant; ſed iudices dabant.*

159 *Officium iudicis, ac potius prætoris datur, vbi prætores, vel præſides cognoſcebant.*

160 *Argentarij prætoris decreto edere cõpellebãtur.*

161 *Quare, cum argentarius mandato contrahentis rationes conficiat, non oriatur actio mandati.*

162 *Mandatum debet eſſe gratuitum, & voluntarium; vt ex eo oriri poſſit actio mandati.*

163 *Notarius mercedem ſui laboris recipere debet.*

164 *Merces in initio contractus interueniens non impedit contractum mandati.*

165 *Cum doctoribus, notarijs, & alicuius ſcientiæ profeſſoribus non agitur locati.*

166 *Aduerſus notarium vt inſtrumenta edat, mandati actione agi nequit.*

167 *Contra notarium competit remedium edicti de edendo.*

168 *Repugnantia l. Si is, qui, §. Si libero ff comm. & l. Atqui natura, §. Si libero, ff. de neg. geſt. tollitur.*

169 *Cum dubium eſt, quæ actio competat, mandati, an præſcriptis verbis; tutius eſt dicere, competere actionem præſcriptis verbis.*

170 *Ratio Bartholi; cur cum argentario non agatur mandati, confutatur.*

171 *Ratio Decij reijcitur.*

172 *Ratio Guilielmi defenditur.*

ETSI legis noſtræ tractatio tota frugifera, & fructuoſa, nullaque eius pars ita inculta, ac deſerta eſt, ex qua multa noſtri interpretes non eruerint enunciata. & plurimas excitauerint difficultates: nos tamen in eius interpretatione, aliorum ſententias perſtringẽdo, ac leuiora prætereundo, feraciores, & vberiores tãtum perſcrutabimur quæſtiones: demum breuius, quam fieri poſſit, quid in qualibet cõtrouerſia ſentiamus, explicabimus. Inquit itaque Antoninus Cæſar. Ipſe diſpice, &c. huius reſponſi ex communi ſententia hoc eſt argumẽtum. Non compellitur reus actori ſuas rationes edere, niſi ex cauſſa: cuius cognitio ad iudicis officium ſpectat. Sed quę ratio
1 † Antoninum in hanc adduxerit ſententiam, vt conſtituerit reum actori ſuas rationes edere non compelli, cum contra actor reo edat, l. Iuſtum, & l. Nõ eſt nouũ; inf. eo. variatum eſt à noſtris: alij enim id eſſe voluerunt, quod iniquum eſſe putauit Antoninus, arma è domo rei ſumi, l. Nimis graue; infr. de teſt. & 4. q. 3. cap. Si teſtes, §. Qui intendit; quod hic eſſet, ſi reus actori ederet. Eſt hæc ratio ab omnibus recepta, vt hic Curtius eſt teſtatus: mihi vero non poteſt perſuaderi. Nam d. l. Nimis graue, infra de teſt. & 4. q. 3. cap. Si teſtes, §. Qui intendit, nõ poteſt actor reum compellere, vt teſtes pro ipſo actore aduerſus ſe reum producat; quia id debet, & poteſt actor curare, & iuris remedijs teſtes compellere, tot. tit. decretal. de teſt. cog. In rationum editione aliud inſpicimus; cum enim illæ propriæ ſint rei; omni remedio actor deſtitutus eſt, quo illas habere poſſit, niſi è reo ipſo conſequatur, alia igitur æquitas aliud ius expoſtulat. Regula quoque d. l. Nimis graue, generalis eſt, vt quemadmodũ reus pro actore, ſic nec actor pro reo teſtes producit. Itaq; ſi ad rem noſtram vellemus trahere, nec actor reo edere deberet; quod l. Iuſtum, & l. Non eſt nouum, improbatum reperitur. Denique cur reo ex actoris domicilio & laribus arma ſumere permittitur, d. l. Iuſtum, & d. l. Non eſt nouũ, huius varietatis cauſſa perquirenda eſt,

quæ

quæ ita in reo ſit,vt ab actoris meritis ſit
2 aliena Adeſt ſecunda ratio † à Curtio & Ioanne Bolognetto recepta, id ita eſſe, quod rationum libro vires patrimonij rei ſæpe contineantur, & ne patrimonij ſecreta pandantur,noſtra intereſt l.2. C. quand.& quib.quart pars.deb.lib.x.& l. vlt.infra de alim.pup.præſt.quare prudẽter reum actori edere lex non cogit. Animaduertit idem Curtius inanem hanc eſſe ratiocinationem. eſſet enim alicuius momenti, ſi integer liber ederetur, ſed aliter res eſt.nam non totius codicis deſcribendi fieret poteſtas,ſed eius tantum capitis,quod ad actoris cauſſam attineret,l. Argentarius,§.Edi,vbi Barth.& Iaſ. ff.eo.& cap.Contingit,de fid.inſtr. Qui-
3 nimo†ſi aduerſus pupilli debitores experiatur tutor,& de tutelæ ſolẽnib° excipiãt debitores;totius inuẽtarij copiã nõ faciet tutor,Sed ſolũ initij,& finis Barth.l.Qui repertoriũ,nu.24.ff.de adm.tut.& d.l.2. nu 11.C.quãd.& quib.quart. pars deb. lib.10. Atq; etiãſi vera eſſet hæc ratio;ea dẽ de cauſſa nec reo eſſet edẽdũ,ne actoris ſecreta patrimonij in publico ſint. Ad
4 debat † tertiam rationem Bolognettus, ne irretita mulier reperiatur,quæ depoſitum forſitan reddidit, & putans ad edendum compulſum nõ iri, neq; depoſitum poſſe probari, inſtrumentum ſibi redditi depoſiti fieri non curauit: & quamuis in ſuo libro ſcripſerit, ſe depoſitum reddidiſſe: tamen illi libro fides haberetur cõtra mulierem; ſed cum ſit priuatus, ei nõ crederetur pro ipſa ad probandum depoſitum eſſe redditum; & ita decepta mulier reperiretur. Sed deceptus mihi eſſe videtur potius Bolognettus, quam mulier.Nam data, & accepta ſunt connexa, l.Siquis §.Rationem,ff.eo. & Ripa l. Admonendi,num. 124.ff.de iureiur. ideo ſi actor approbauit librum,quod ad accepta,ſtare debet,quod ad data,& itã nominatim de libro rationum hominis priuati reſpondit Crau. conſ.275. num.4. ex l. Publia, in fine,ff.depoſ.& ex Bartholi doctrina,l. Quædam, §. Numularios, ff. eo.cum ſimilibus. Quare crederetur illi libro depoſitum eſſe redditum. Eodem accedat,quod vnica dicitur eſt. ratio,quæ continet data,& accepta l.Siquis,§.Rationem, ff. eo. propterea, aut totam eam approbare, aut totã improbare debet eã actor,l. Etiam,§.1.ff.de min.& l.Si ex fal-
5 ſis,C. de trans. † Aſconius Pædianus, & ipſe in arenam prodijt, qui ij in Verrem actione ſcripſit, non fuiſſe quemquam facile rationes edere compellendum, ne pleriq; hoc dubitantes, aut nullas rationes, aut falſas conficerent. habet aliquid coloris hæc ratio,ſed nihil ſaporis; poſtquam, vt idem abſurdum vitetur, nec actor reo deberet edere, cõtra l.Iuſtum, & l.Non eſt nouum.Neque aperte hanc rationem attulit Aſconius; ſed tantum dixit,moris olim fuiſſe,vnumquemq; domeſticã rationem ſibi totius vitæ ſuæ per dies ſingulos ſcribere:cumq; aſſignandis litteris reorum ex ſuis quisq; tabulis dãnari cœpiſſet, ſcribendarum rationum conſuetudinem ceſſaſſe: Ex quo forſitan de Aſconij ſententia quidam ſenſerunt cautum fuiſſe,ne reus rationes edere cõpelleretur,vt intermiſſus earum conficiẽdarum mos inſtauraretur: vere tamen il-
6 lam rationem nõ adduxit Aſconius. Hãc ego †veriſſimam excogitaui,rationes pro priæ ſunt rei,nulla itaq; iuris, aut æquitatis ratio debet permittere, vt eo inuito actori earum fiat poteſtas,l. Qui accuſare,infra eo. Adiungo aliud,cũ legis mens, ſit lites vitare,eisq; finem ponere,cap. Finem litibus,de dol.& contum. ne faciles ſint homines ad litigandum rationibus aduerſarij confiſi,vel forſitan, vt aduerſarios vexent,non permiſit cogi reum edere: vt ſciret actor,non temere eſſe ad iudiciale prælium veniendum, ſed debere ſe prius probationũ armis munire,d.l. Qui accuſare,& l.Actor,infra de probat.& inſtructum ſe præbere, l. Si quando, infra de dilat.Hæc autem ſuſpicio facilitatis litigandi,aliosq; prouocandi in reo ceſſat: cum non ipſe alios feriat, ſed aliorum tela excipiat.Qua de re ipſi reo edi æquũ, actori edere iniquũ exiſtimatur. Ex prin-
7 cipio legis obſeruant Cyn.& Barth.†Cæſarem non reſpõdere de facto: & hoc ex noſtra lege erui,pleriq; conſentiunt.Purpuratus tamen,& Ripa dicunt, id ex noſtra lege ſumi non poſſe.fuit enim ſolum

de iure,non de facto dubitatum;cũ apud Antoninum nõ eſſet dubitatum, quibus probationibus pecunia depoſita probari poſſet,ſed ſolum, an aduerſaria rationes edere cogi poſſet.quibus hac ego ratione aſſentior; ꝙ in verſ. *Nam quod deſideras,* Antoninus reddens rationem eius,quod ſtatuerat,declarat,quid ab ipſo petitum eſſet,iuris quæſtionem nobis exponens; cum dicit,*Nam quod deſideras, ut rationes ſuas aduerſaria tua exhibeat,&c.* Sed, tametſi hoc noſtra lege non probetur, dicunt tamen probari † l.Eum,quem temere,§.1. ff. de iud.quo in loco inquit Vlpianus. *Iudicibus de iure dubitantibus præſides reſpõdere ſolent: ſed de facto conſulentibus non debent præſides conſilium impertiri.* Sed mea quidem ſententia fruſtra citatur dicta l.Eum,quem temere. Nam loquitur de præſidibus prouinciarũ: qui prohibentur tantum iudicibus ſui conſilij de facto reſpondere; & hoc iure quodam præcipuo ſtatutum eſt:ceteris vero de facto conſulentibus reſpondere prohibiti non reperiuntur.Quod vt facilius in
9 telligatur,ſciendum eſt, † olim præſidem in prouincia habuiſſe conſilium, in quo viginti erant iudices, qui recuperatores dicebantur, vt tradit Theoph. §. Eadem, inſtit.ex quib.caus.manũ.non.lic.& quia præſidi non erat permiſſum, per ſe quaſcumq; controuerſias dirimere; in nonnullis recuperatorem aliquem è ſuo conſilio iudicem dare eum oportebat; & hoc modo accipiendæ ſunt,l.Sæpe audiui, & l.Generaliter,ff.de offi.præs.in quibus dicitur,præſidem æſtimare debere,an intenta lis ſit talis,de qua ipſe cognoſcere debeat,vel iudicem dare oporteat. Erant enim quædam, quæ à ſolo prætore poterant explicari; quædam quæ à ſolo iudice:vt de prætorijs, & iudicialibus ſtipulationibus dicitur,l.5.ff.de verb. obl. & de iudicio exhibitionis,& rei vindicationis in l.1.C.ad exhib.Cum vero iudicem dabat,ei permittere videbatur, vt de facto iudicaret:at iuris quæſtio tacite legis auctoritati reſeruabatur l.1.§.Nam, vt Papinianus,ff. de ad Turpil.& l. Ordine, ff. ad municip. ideo,cum facti quæſtio in iudicis poteſtate ſit d. §. Nam & Papinianus, ſi præſes de facto reſponderet;in ſuſpicione eſſet,ne gratia,aut ambitione iudicaret d.l.Eum,quem temere,§ 1. eo loci, *hæc enim res nonnumquam infamat, & materiã gratiæ,uel ambitionis tribuit.* ſed de iure conſulenti iudici poteſt conſilium impertiri: cum iuris quæſtio,non iudicis voluntati, ſed legis auctoritati reſeruetur.habet itaque præcipuam rationem decidendi d.l. Eum,quem temere, proptereaq; ad noſtram quæſtionem citari non poteſt. In
10 contrariam ſententiam adducitur † l. Diuus,ff.de off.præs.quæ an probet, videndum eſt,in d.l.Diuus,narrat Macer iuriſconſultus,Marcum, & Commodum Cæſares reſcripſiſſe Tertylio; ignoſcendum eſſe furioſo,qui, in continua mentis alienatione exiſtens,matrem interfecerat: ſi vero quibuſdam interuallis ſenſu ſanior eſſet, ſpectandum eſſe, an eo momento parricidium commiſiſſet; & ſi qua indicia comperiſſet, conſuleret ipſos. quare Cæſares mandaſſe videntur,vt ipſi de facto conſulerentur.Omiſſis multis,quæ ab alijs circa hanc legem dicuntur; ſẽtio veram eſſe primam ſolutionem, quam Accurſius in d.l.Eum,quem temere, tradit, id eſt,in d.l.Diuus,Cæſares conſuli, ac reſpondere de iure;non de facto. Sed hoc non eſt intelligendum, vt accepit Albericus in d.l.Eum,quem temere,& l.Solent, §.Legatis, ff.de off.procons.& Decius hic: ſed vt Cagnolus intellexit,& ego dilucidius explanabo. Dico itaq;, in dicta lege Cæſares de iure cõſuli:q̃a Tertylio mãdarũt,vt exploraret,an ille matrẽ interfeciſſet,cũ ſenſu ſanior eſſet:ſed nõ erat vere ſanus (ij enim,qui furioſi ſunt: etſi aliquibus interuallis furorem non habent; nec eo quidem tempore perfecte ſunt ſani) quod ſi comperiſſet ,tunc ipſos Cæſares conſuleret,an propter immanitatem facinoris;quia,cum poſſet videri ſentire,matrem interfeciſſet;aliquo ſupplicio afficiendus eſſet.hæc autem quæſtio iuris eſt, non facti;nam quæſtio,an aliquis pœna aliqua ſit puniendus,& qua, iuris eſt,l.1. §.Nam ſiquidem,ff.ad Turpil.& l. Ordine,ff.ad municip. Cum itaque nulla ex his duabus legibus, quæ à noſtris citatæ ſunt,cognitio erui poſſit,an de facto iuriſconſulti reſpondeant:nullaque ſit in toto

noſtro

noſtro iure iucundior quæſtio; nullaque reperiatur, quæ maiorem diſcentibus afferat vtilitatem: vniuerſam enim iuris prudentiæ ſcientiam continet, ac fere innumerabilium legum ſenſus ex eius diſputatione pendet, decreui accuratius, & abundantius eam pertractare. Verum il-
11 lud primum intelligendum eſt, † quæſtionem, quæ in iuriſconſultorum ſcholas incidere ſolet, bipartitam eſſe; vnam facti
12 nominari, alteram iuris. Quæſtio facti † dici poteſt conſtitutio, vel ſtatus coniecturalis; quia coniecturis firmatur. & proprie quæſtio facti eſt, cum quæritur, factumne ſit aliquid, deque ipſo facto incerto diſceptatur, Bal. l. Arethuſa, in ſecundo commentario, num 3. ff. de ſtat. hom. Ang. d. l. Eum, quem temere, §. Iudicibus, ff. de iud. Caſtr. l. Ancillæ, num. 6. infr. de furt. & cons. 109. Viſa petitione num. 3. vol. 2. ideo omnis quæſtio, quæ coniecturis finitur, facti eſt, l. Inſulam, ff. qui pot. in pign. hab. & eo firmatur argumēto; quod coniecturalis quæſtio à M. Tullio in libris de inuentione & topicis, atque à Fabio Quintiliano eſt nominata, vt ſi quæratur occideriſne hominem, idque incertum ſit. Addendum eſt etiam, omnem quæſtionem, in qua de contrahentis, aut defuncti voluntate ambigitur, facti eſſe: l. Sicut, §. Si debitori, ff. quib. mod. pign. vel hyp. ſolu. l. Herennius, ff. de verb. ſig. l. Eum, qui ita, ff. de ver. obl. l. 3. ff. de aur. & arg. leg & l. Bonæ fidei, vbi Accurſius in verbo Poſſideat, ff. de acquir. rer. dom. Facti enim eſt, quod ex hominis pendet voluntate d. l. Bonæ fidei, eamque coniecturis interpretamur: vnde rectè in coniecturalem ſtatum cadet volūtatis quęſtio.
13 Altera vero quæſtio † iuris dicitur, ī qua explorato facto de iure diſceptatur, vt sē ferunt etiam Bal. d. l. Arethuſa, Ang. d. §. Iudicibus, & Caſtrēſis l. Ancillæ, de furt. & d. cons. 109. lib. 2. Hanc propriam iuriſcōſultorum eſſe nō dubitamus. Eamque tripartitam ponimus. Nam vt ſcribit Fab. lib. 12. inſt. orat. Quæſtio iuris omnis, aut verborum proprietate, aut æqui diſputatione, aut voluntatis coniectura continetur. Fac certum eſſe te hominem occidiſſe, triplex iuris quæſtio poterit cōtrouerti; prima de vocabulo an homicidium ſit appellandum, vel parricidium: cum tu nō patrem, ſed auum, vel matrem interfeceris, definiendum erit parricidiū. & quidem parricidium eſſe certum eſt, l. 1. ff. de parric. & §. Alia, inſt. de publ. iud. cum parricidium ſit, ſi quis patrē, aut matrem, aut alios interfecerit, qui affectionis eius ſunt, quæ nuncupatione parricidij continetur. Eſt hæc quæſtio nominis, & definitiua dicta. Altera poteſt eſſe iuris quæſtio in æqui diſputatione poſita: vt ſi dicas, matrem interfeci, fateor, parricidiū commiſi, confiteor: ſed per furorem occidi, ideo iuris æquitate aduerſus legis Pōpeiæ de parricidijs verba impunitus eſse debeo; cum ſatis meo furore puniar, & ſic cōſtitutum eſt à Diuis fratribus, l. Diuus, ff. de off. præſ. & l. Pœna, §. vlt. ff. ad leg. Pomp. de parr. Tertia ſit iuris quæſtio in voluntatis coniectura collocata. Nam vt ſi de defuncti, aut contrahentis voluntate ſit contentio, facti quæſtio eſt, ſic ſi de legiſlatoris voluntate dubitetur, erit iuris quæſtio l. vn. C. de ſtud. lib. vrb. Rom. lib. 11. Si itaque de ſenſu legis Pōpeiæ de parricidijs ambigi poſtea contingat; vt quæ ſit eius legis pœna, voluntatis legis erit quæſtio, & iuris. Sed, vt ad inſtitutum reuertar meum; cum quæritur, an Cæſares, & iuriſconſulti reſpondeant de facto; ac potius, an reſpondere debeant:
14 Sentio † cum alijs, Cæſares, & iuriſconſultos non oportere de facto reſpōdere. De Cæſaribus cōſtat, l. 3. §. Ideoq; diuus, ff. de teſt. & planius l. Non ſtatim, ff. de plag. in qua hæc narrantur. *Diuus Adrianus in hæc verba reſcripſit; Seruos alienos, qui ſolicitauerit, aut interceperit, crimine plagij, quod illi intenditur, teneatur necne, facti quæſtio eſt, & ideo non me conſuli de ea re oportet: ſed, quod veriſſimū in re præſenti cognoſcitur, ſequi iudicem oportet.* Iuriſcon-
15 ſultos etiam †, ac doctores noſtræ ætatis arbitror, non teneri de facto reſpondere; & iure facti quæſtionem renūciare poſſe: eſt enim id oratorum, non iuriſconſultorum munus. Quod verum eſſe, primum oſtendo teſtimonio, C. Aquilij iuriſconſultiſſimi viri, de quo in hæc verba ſcribit Cicero in topicis: *Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem, inquibat Gallus noſter, ſi quis ad eum tale*
quid

quid retulerat, ut de facto quæreretur. Ad Cicero-
nem, hoc eſt, ad oratorem remittebat de
facto conſulentes. Deinde idem compro
bo auctoritate Scæuolæ, qui in l. Seiæ. §.
vlt. ff. de fund. inſtr. cõſultus de facti quæ
ſtione, noluit reſpondere ſe excuſando,
quod non de iure quæreretur. Deinde
Martianus l. Creditor, §. vlt. ff. qui pot. in
pig. hab. quæſtionẽ facti proponit, eamq;
16 non decidit. Quarto Scæuola † l. A teſta-
tore, ff. de cond. & demon. cum eſſet in-
terrogatus, an ſi à teſtatore rogatus, vt ac
ceptis centum hereditatem Titiæ cohere
di reſtitueret, mortua Titia, eius heres
offerendo centum, hereditatem conſe-
quatur. *Reſpondi,* inquit Scæuola, *heredem
conditioni parere non poſſe.* Claudius, qui no-
tas in Scæuolam ſcripſit, addidit, *magno in
genio de iure aperto reſpondit, cum poſſet dubitari,
an in propoſito eſſet conditio:* Noſtri vno fere
ore dixerunt, duo ibi à Scęuola fuiſſe de-
ciſa; alterum eſt, illis verbis *Acceptis cen-
tum numis,* quos ablatiuos abſolutos
nominant, induci conditionem. alterum,
quod putant decidi, eſt facultatem implẽ
di conditionem ad heredes non transfer
ri. In quo ſenſu apertiſſime mihi peccaſſe
videntur. Nam nullo modo reſpondit
Scæuola illis verbis *Acceptis centum numis,*
conditionem ſignificari; ſed tantum re-
ſpondit, heredem conditioni parere
non poſſe, vt conſtat ex eo loco, in quo
poſita eſt reſponſio Scæuolæ, *Reſpondi,
heredem conditioni parere non poſſe.* Demonſtra
tur etiam alia via, quod Scæuola à Clau-
dio hac re fuit reprehenſus, vel laudatus;
quod reſpondit, heredem conditionem
implere non poſſe, quę quęſtio iuris erat,
& omiſit quæſtionem facti, an illis verbis
Acceptis centum numis, eſſet conditio impor
tata: vnde ſcriptum eſt, *Magno ingenio de iu-
re aperto reſpondit, cum poſſet dubitari, an in propo-
ſito conditio eſſet.* Si quis autem dixerit, ſi Scę
uola conſtituit, heredem conditioni pa-
rere non poſſe: igitur, vt antecedens poſu
iſſe videtur, illis verbis eſſe conditionem
adſcriptam, l. Illud, ff. de acquir. her. Ego
reſpõdebo generatim à Scæuola eſſe di-
ctum, heredem non poſſe parere condi-
tioni; ſed non eſſe deciſũ in caſu ꝓpoſito
eſſe cõditionẽ. Alciatus lib. parer. 4. cap.
1. ait Claudiũ εἰρωνικῶς. id dixiſſe, quod
de iure valde controuerſo, vt de iure aper
to reſpõdit, conditionẽ, quæ ablatiuis ab
ſolutis cõcipitur, trãsmiſſioni fideicõm iſſi
obſtare. Bifariã in hoc ſenſu peccauit Al
ciatus, primũ, ꝙ putauit conſtituiſſe Scæ-
uolam eo loci ablatiuis abſolutis cõditio
nem induci: id tamen nunquam conſti-
tuit: immo hoc fuit à Claudio notatus,
quod de hoc erat quæſtio, & ille omiſit.
peccauit prętere a, quod iuris non erat ea
17 quæſtio, ſed facti, vt paullo poſt dicam. †
Duarenus in eo libro, quem Scæuolam
inſcripſit, putauit laudatum potius fuiſſe
á Claudio Scæuolã, quod acute animad
uertens, quid eſſet ſuæ profeſſionis, &
de facto interrogatus, quod á ſuo mune
re erat alienum: num ſcilicet ibi conditio
illis verbis induceretur, facti quæſtionẽ
omiſit, & de iure aperto reſpondit, condi
tioni heredem parere non poſſe, & con-
ditionalia legata & fideicommiſſa ad he
redem non tranſmitti. Sed ſi ſic Scæuola
eſt accipiendus, non video quomodo lau
dari debuerit, quin turpi nota eſſet di-
gnus, ſic deludens litigantes ſuis ambigu
is reſponſis, omittens id, de quo quæreba
tur. Nos denique † alia iuſta de cauſſa
18 fuiſſe collaudatum Scæuolam fatemur.
Verba ibi relata, teſtatoris non erant; ſed
cõſilium petentis, vel Scæuolæ referẽtis
verba conſulẽtis, vnde cum nõ eſſent ad
Scæuolam teſtamenti verba delata, an cõ
ditio teſtatoris verbis eſſet fideicõmiſſo
adiecta, dirimere non poterat, arg. l. Vt re
ſponſum, infra de trans. & l. Precibus, inf.
de imp. & al. ſubſt. quare prudens id con
ſilium cœpit, vt optimus iuriſcõſultus, vt
cum non eſſet ſibi certum factum propo
ſitum, facti quæſtionem intermitteret, &
de iure reſponderet: idque magno inge
nio factum eſſe putauit Claudius. Atq;
ea verba relata non fuiſſe teſtatoris, ex
eo conſtat; quod vt ex lectione reſponſi
l. A teſtatore, apparet, Scæuola narrauit
potius ſententiam teſtatoris, quam verba.
Ex quo ſenſu elicitur, ibi de ablatiuis ab
ſolutis non fuiſſe quæſitum, an conditio
nem deſignarent; item facti quæſtionem
fuiſse omiſſam, quod omnino erat incer
tum, nec reſponderi poterat; & laudatum
non

non reprehenſum fuiſse Scæuolā. Quod ſi vellemus ea verba teſtatoris fuiſse, *vt ac cepris centum nummos, &c.* tum ea verba Claudij, *magno ingenio, &c.* in eo ſenſu deberent accipi, vt Scæuolā reprehenderent, quod certo facto propoſito conſulentem deluſiſset, facti quæſtionem derelinquens, & certum iuris decidens. Sed vt vides alio modo, quam Alciatus. Adeo anius
19 quinto † l. Qui Romæ, §. Augerius, ff. de verb. obl. quo loco Augerius ſeruo Mæuij ſpopondit, ſe ſoluturum quicquid patrem Mæuio debere conſtitiſset: quæſitū eſt, an ſi de debito viuo patre non conſtitiſset, ſed eo mortuo, teneretur Augerius? Reſpondit Scæuola, *ſi conditio non exſtitiſſet, ſtipulationem nō eſſe commiſſam*, ſilētio prętereo communem ſenſum ibidem a Bartholo, Angelo, Caſtrenſi, & alijs crebrius receptum, & ſenſum Petri Stellæ, & Alciati lib. 1. parer. cap. 13. & Connani lib. 6. iur. ciu. cap. 3. num. 9. Duarenus in eo libro, quem Scæuolam inſcripſit, intellexit, cum ibi altera quæſtio facti eſset, an conditio exſtitiſset, altera iuris, an ſi illa conditio non exſtitiſſet, commiſſa eſſet ſtipulatio: Scæuolā more ſuo omiſſa facti quęſtione, an exſtitiſſet conditio, ad iuris quæſtionem tranſiuiſſe, *Si conditio nō exſtitiſſet, ſtipulationem non eſſe commiſſam*, Sed poſito
20 pro vero communi ſenſu, † quo tradūt, Si quis pro aliquo pecuniam promittat ſe ſoluturum, quod Titium conſtiterit debere, ſi id eo viuo non conſtitit, ſed eo mortuo, non teneri promiſſorem, ſic ibi Barth. Ang. Caſtr. & alij, & etiam Gerardus ſing. 27. licet contra eſſe videtur cōſ.
21 Rom. 502. † declaratur communis opinio, vt ei locus ſit, ſi in futurū tempus concepta ſint verba fideiuſſoris, ſecus ſi in tēpus præſens, vel præteritum, Paris. conſ. 121. num. 5. lib. 4. & Viſil. deciſ. 146. nu. 2. idq; maxima adnotatione dignum eſt. Poſtremo idem firmatur ex veriloquio iuriſconſultorum; eo iuriſconſulti dicti, quod de iure conſuli debeant. Sed dubitationi locus eſt; quod videmus permulta iuriſconſultorum reſponſa, in quibus de facto reſpondetur. ideo accuratius requirēdum eſt, num aliquo pacto poſſint
22 de facto reſpondere. † Permanendum eſſe arbitror in eadem ſententia, iuriſcōſultos non poſſe, nec debere de facto reſpondere. Verum, ſi quando reſpondēt, vt inquit Duarenus; gerentes oratorum perſonam, id faciunt: ſicut orator ſæpiſſime de iure loquitur, non vt orator: ponit enim potius oratoris perſonam, & iuriſconſulti induit. ita iuriſconſultus tenens perſonam oratoris, de facto reſpondere poteſt. tamen nō eſt hoc ſemper verum: ſed cum diſtinctione, quam mox ego tradam. Nam aut factum latiſſime patet, & ita generaliter propoſitum eſt, vt perquā varie incidere poſſit: aut fere ſimplex eſt. Cum factum latum eſt, & generale; de eo iuriſconſulti non reſpondent; quamuis oratorum perſonam gerāt: quia nec oratores poſſent. Ratio eſt; quod cum factū tam varie, ac tam inopinato poſſit eueni-re; nihil poteſt ſtatui certi. Hoc enunciatū primu probatur teſtimonio Scęuolę, q in l. De acceſſionibus, ff. de diuer. & tēpor. præſcrip. in hæc verba ſcribit; *De acceſſionibus poſſeſſionum nihil in perpetuum, neq; generaliter definire poſſumus, conſiſtunt enim in ſola æquitate*, hoc eſt, in facto, l. Eas obligationes, iuncta l. Legatum, ff. de cap. dimin. Secundo vero loco idem Scæuola de alia quæſtione facti conſultus, reſpōdit in l. Mæuia, §. Vxore, ff. de ann. leg. non poſſe abſolute reſpondere; cum multa oriri poſſint, quæ pro bono ſint æſtimāda: ideoq; huiuſmodi varietatem boni viri arbitrio dirimendam eſſe. Poſtremo Martianus in l. Mora, ff. de vſur. an mora commiſſa ſit, apud iudicem cognoſci voluit, cum ſit difficilis determinatio: inquiens, *Diuum quoque Pium Tullio Balbo reſcripſiſſe, an mora facta intelligatur, neq; conſtitutione ulla, neq; iuris auctorum quæſtione decidi poſſe; cum ſit magis facti quam iuris.* Cū vero factum eſt ſimplex, & ſpeciale; dico, iuriſconſultos, non tanquam iuriſconſultos, ſed oratorum perſonam tenentes, huiuſmodi facti cōtrouerſias dirimere poſſe, & ſuis reſponſis diremiſſe: vt in l. Inſulam, ff. qui pot. in pig. hab. in qua Paullus facti quæſtionem coniecturis decidit. itē Papinianus, l. Miles, §. Mulier, ff. de adult. primum facti quęſtionem coniecturis decidit: deinde iuris quæſtionem ſoluit. Poſſem hoc enunciatum multis legibus com-

proba-

probare; quas,vt breuior ſim, prætereo.

Secundum quod notant ex hac lege Ant. de Alex. & ceteri,†eſt,librum ratio
23 num fidem facere contra eum, qui ſcripſit. Nam ſi rationes non probarent, fruſtra actor eas petijſſet. Sed planius probari poteſt ex reſponſione Antonini,quam ex petitione actoris: cum enim Antoninus Cæſar reſpondet actori, vt ipſe alias requirat probationes: nã reus ex cauſſa ſolum ſuas rationes edere debet: pro certo ponere videtur, rationes contra eum probare. Eſt hoc pronunciatum crebrius receptum à Bartholo in l. Quædam, §. Numularios,ff. de ed. & in l. Nuda ratio, ff. de donat. & ab eodem, & ceteris in l. Admonendi,ff. de iureiur. Adiungo ſecũdo loco idem probari, l. Non eſt nouum, inf. eod. *Non eſt nouum, eum, à quo petitur pecuniam, implorare rationes creditoris, ut fides ueri conſtare poſſit.* Veritas itaq; ibi aduerſus creditorem petentem ex eiuſdem libro probari admittitur. is itaq; aduerſus eum plene probabit. Non omitto, Abbatem cap. 2. de fid. inſtr. ad id ꝓbandũ afferre Clem. vn. §. Ceterum, de vſur. vbi ex libro fœneratoris conuincitur is vſuras exegiſſe, & quamuis Bald. in tit. C. de conſt. pec. velit illud ſingulari iure aduerſus fœneratores fuiſſe conſtitutum, vt de vſuris cõuincantur, tamen vt Abb. & Dec. d. cap. 2. animaduerterunt, verum id no eſt. Nam ſingulari iure fuit ibi inductum, vt ederent tantum, non autem vt eorum libris aduerſus ipſos plene crederetur: id enim iure communi eſſe ponitur. Huic opinioni il
24 lud obeſt, quod † l. Certum, §. Si quis abſente, ff. de conf. confeſſio viua voce facta abſenti, & in acta ab actuario relata aduerſus confitentem plene non probabit: neq; igitur hæc ſcriptura aduerſario abſente ſcripta. Nunc vero noue expono §. Siquis abſente, & dico non eſſe d. §. cõſtitutum, confeſſionem in iudicio factam abſente aduerſario nõ probare; ſed tantũ cõfitentẽ pro iudicato nõ haberi: qui termini longe diſtant. Nam, qui in iure eſt confeſſus aduerſario præſente, pro iudicato habetur, l. Certum, ff. de conf. & l. 1. C. eo. nam ea confeſſio vim rei iudicatæ habet, & qui confeſſus eſt, quodammodo ſua ſententia ſe condemnauit, l. 1. ff. eo. & l. Poſt rem, ff. de re iud. & propterea non cogitur iudicum ſuſcipere, l. Si reus, ff. de proc. ſed quemadmodum iudicatis tempus ad ſoluendum datur, ita & eis, qui in iure ſunt confeſſi, l. Si debitori, ff. de iud. & l. Certum, §. vlt. Sed ſi quis abſente aduerſario confeſſus fuerit, pro iudicato non habebitur; & ideo ceſſant illi effectus, vt non cogatur iudicium ſuſcipere, & tempus ei ſit præſtituendum ad ſoluendum, vt in iudicatis obſeruatur: tamẽ non ſequitur, vt illa confeſſio non ſit ſaltem probationis loco, & plenæ probationis; ſed tantum, vt non habeat vim ſentẽ
25 tiæ, & rei iudicatę. † Redeo ad regulã, quę primũ dilatanda eſt, habere locũ etiam ſi rationes conſcriptæ ſint manu famuli, vel alterius, q eius, de quo agitur, negotia adminiſtraſſet, Ioan. And. de inſtr. edit. in additione ad Speculatorem, §. Nunc dicendum, in additione magna. Ant. Butr. & Abb. in c. 2. de fid. inſtr. & Rip. d. l. Admonendi, num. 119. Cuius rei illa eſt ratio, quod paria ſunt aliquid eſſe à me ſcriptum, vel ab alio de mea voluntate, l. In donationibus, infra de donat. & l. Scripturas, infra qui pot. in pig. hab. Sed huic dubitationi obeſſe videtur, quod ait Bart. d. l. Nuda, nu. 4. quem ſimpliciter citauit Abb. cap. 2. num. 10. de fid. inſtr. ſi ſcriptura aliena manu ſcripta ſit abſente parte aduerſus eum, cuius iuſſu ſcripta eſt, plene non probare ex d. §. Siquis abſente, vbi confeſſioni abſenti factæ ab actuario in actis adnotatę plene non creditur. Cui argumento ſic occurro, d. §. Siquis abſente, actuarium, vt tertiam perſonam ſcribere, ſed hunc librum mea volũtate, ab alio ſcriptum, vt à me ſcriptum iudicari. Vel verius, cum is ſcribere conſueuit, quamuis abſente parte ſcripſerit, tum eius mandato ſcripſiſſe videtur, d. l. Titianus, ff. q cum eo, l. Vel vniuerſorum, ff. de pign. act. ideo perinde eſt, ac ſi eo præſente eſſet ſcriptum. quod in actuario ceſſat, cum ſcribit confeſſionem à meo aduerſario
26 me abſente factam. † Tertio loco dicam confeſſionem in libro rationum ad probandum, non ad obligandum ſolere adnotari, ideo plene probabit ex doctrina

Angeli

Angeli ſic declarantis regulam, §. Siquis
abſente, in auth. de her.& Falc. §. Si ve-
ro expreſſim, num. 45. Verior ſit ſolu-
tio,§. Siquis abſente, alium habere ſen
ſum, vt Paullo ante demonſtraui. Secun
27 do loco dilatatur,† etiam ſi in rationibus
non ſit ſcriptum,quo die,aut quo conſu-
le confectæ ſint. quia,vt contra eum, qui
ſcripſit, probent, non ſunt neceſſaria ſo
lemnia. Ioan. And. ex ſententia Nicolai
ibidem, & late Iaſon in l. Admonendi,
num. 155.ff. de iureiur. ratio reddita eſt
à Ioanne; ne ſcribenti ſuus dolus profit.
Sed huiuſmodi dilatatio mihi videtur du
bia. hac enim eadem ratione concluden
dum eſset, probare, etiam ſi cauſsa non
ſit expreſſa:cuius cõtrarium ab omnibus
receptum eſt, vt mox dicam. Defendi ta
men poteſt hæc dilatatio,reddendo ratio
nem differentiæ; quod certum eſt, ratio
nes confectas eſſe, aliquo conſule, & ali
quo die:at non eſt certum de cauſſa: po
tuerunt enim ſine vera,aut probabili cauſ
ſa ſcribi. Dilatatur tertio, vt id potiſſimũ
28 vindicet ſibi locum, † ſi quod ſcriptũ eſt
ad me liberandum factũ ſit,in quibus ter
minis confeſſio abſente parte facta plene
probat,l. Nõ ſolum,§.Si liberationis ver
ba,ff. de lib. leg. plene Marſ. l. vlt.num.
16.ff. de iuriſd. omn. iud. Vrſil. deciſ.
364.num.7.&communẽ opinionem eſſe
teſtatur Bal.cõs. 446. Quæritur, vol.4.
hãc dilatationẽ attulit Ripa d.l. Admonẽ
29 di,num.118.† Dilatatur quarto loco, vt
contra ſcribentem probet ratio, etiam ſi
in libro aduerſarij ſcripſerit,Raphael Co
mens. conſ. 136. Viſis inſtrumentis, &
Ripa d. l. Admonendi, num. 119. Sem
per enim eadem eſt ratio. Quinto dilata
30 tur,† ſi liber ſcriptus ſit ab inſtitore, nam
aduerſus dominum probabit, Caſtr. cõſ.
31 314. Omiſſo primo, num.2.lib.2.† immo
ſi plures fuerint ſocij,aduerſus omnes pro
babit,Soc. conſ.291.num. 14. lib. 2. &
Crau. in tract. de antiq. temp. part. 1. §.
Quarto limitatur, num. 55. Rationem
addo, quod officio tutoris incumbit, vt
rationes ſuæ adminiſtrationis conficiat,
32 l.1.§.Officio,ff.de tut.& rat. diſtr.† quod
locum habet in quolibet adminiſtrato-
re,vt rationes debeat conficere,Dec.cõſ.

110.num.7. Rol.con.49.vol.1.& Berous
in quæſt.famil.quæſt.15. Qua de re cum
hic ſit inſtitor ſocietatis electus, à ſocijs
hoc mãdatũ videtur, vt rationes cõficiat,
33 eorũq; volũtate ſcriptę.† Dilatatur ſexto,
vt ſi vnus ex pluribus ſocijs rationes
ſcripſerit de aliorũ mandato,de quo con
ſtare debet,aduerſus omnes fidẽ faciat,
Alex.conſ.186.lib.2.&ſatis mandatũ pro
batum videtur,ſi vnus ex ſocijs ſcripſerit
alijs ſcientibus,&non diſſentientibus,aut
eo libro ſe iuuantibus, Aymon loco cita
34 to,num.56.& 57.† Septimo dilatatur, vt
libro ſcripto ab officiali monaſterij ad-
uerſus ipſum monaſterium credatur, An
char.conſ.44.nu.6.& Aymon in d. tract.
part.1.§.Quid in libro,num.6.Nã eius ſi
des à toto monaſterio probata videtur,
35 ideo æquũ eſt ei credi.† Octauo dilatatur
in epiſtolã alicui ſcriptã,ei enim plena ſi
des dãda eſt aduerſus ſcribentẽ,l.Publia,
§.vlt.ff. depoſ. Barth.d.l. Admonẽdi, vbi
Iaſ.num.139.& Bar.d.l.Nuda,quomodo
autẽ probetur eius manu ſcripta, qui mi
ſit,ſi forte negetur,tradunt noſtri,d.l. Ad
monendi. Plene epiſtolę creditur, quod
cũ ab eo,cui miſſa eſt epiſtola,recipitur,
cum eo videtur loqui mittẽs,d.l. Publia,
& argumẽto,l.Arriani,C.de heret.& ma
36 nich.† Quod non habet locũ in litteris
cõmendatitijs:nam quãuis probetur eius
manu ſcriptæ,qui miſit,eũ tamen nõ obli
gabũt,l. Si vero nõ remunerãdi,§. Cum
quidã,ff.mand.& l.vlt.infr.e cũ eo.Boer.
deciſ.282.aliqua ſcripſi in tract. de polli
37 citationibus,num.4 † Excipitur primum
non probare, ſi liber rationũ expreſſam
cauſſam debiti non contineret: tũ enim,
vt nudæ rationi non eſt credendũ,ita nec
qui ſcripſit,obligabitur,d. l. Nuda ratio,
Bal.inf. in tit. de fid. inſtr. verſ. Sed quæ-
ro.& ſatis abundanter Iaſon in d.l. Admo
nendi,vel ſaltẽ niſi cõtineret præſumptã
cauſſam debiti,quę ex verbis intelligi,aut
conijci poſſit.& hoc ſcite declarat Alb.l.
Rationes,C.de probat.&etiã Vicom.hic
38 Secundo loco excipitur, † ſi rationes nõ
ſint ſcriptæ in vero libro rationũ, in quo
aſſidue mercator ſcribere ſolet:ſed in ali
qua ſchedula,ſiue charta,quã pro ſua inſtru
ctione cõfecit,Bal.in tit.de cõſt.pec.nu.

14. Dec.tamen,d.cap.2.de fid.inſtr. nu-
19.id improbat,ꝙ cũ conſtet mercatoris
manu id eſſe ſcriptum,aduerſus ſuã ſcrip
turam,& confeſſionem venire,non con-
cedetur, l. Generaliter, infra de nõ num.
pec.& cap.Per tuas,de probat. Sed à Bal
di opinione recedendum non eſt, quam
amplexi ſunt etiam Card. Clem. vn. §.
Ceterum, de vſur.Rom.d. l.Nuda ratio,
Fel. cap. 1. de probat. num.13.& d.cap.
2. num.29.& ibi Pariſienſis vehementer
probat,& in tribunalibus ſeruari ibidem
eſt teſtatus; M. Tullius quoque ſua tem
peſtate nec in iudicium proferri, nec fi-
dem haberi ſcripſit pro Q. Roſcio Co-
mœdo, *Itaq; aduerſaria*, inquit,*in iudicium pro
tulit nemo.* Hæc enim curſim, & diligentia
non adhibita ſcribi conſueuerunt, vnde
credi æquum non eſt.non obſunt, l. Ge-
neraliter, infra de non num. pec. & cap.
Per tuas, de probat. Vt enim Pariſienſis
animaduertit, locus illis eſt,cum ſerio, &
cogitato fit ſcriptura,non temere, vt hic.
Si qua tamen fides habenda eſſet,ad ſũ-
mum dicerem eiuſmodi eſſe, cuius eſt
ea,quæ confeſſioni abſente aduerſario fa
ctæ ſolet adhiberi, Bal. d. rubr. & Fel. d.
cap. 2. num. 29. de fid. inſtr. Tertio ex-
39 cipitur, † ſi liber contineret vnum actum
tantum dandi, vel accipiendi: tunc enim
ſi confecta ſit ſcriptura parte abſente, nõ
probat. Bal. in tit. de fid. inſtr. num.33.
verſ. Interdum dubitatur, & in l. Ratio-
nes,C. de probat. Iaſon in l. Admonen
di,num, 115.& Fel. in cap. 2.num.31.de
fid. inſtr. Fundamentum huius exceptio
40 nis nititur † l.Siquis, §. Rationem, ff. de
ed. in quo ſcribit Vlp. ex ſententia La-
beonis, *Rationem eſſe vltro citroq; dandi,accipien
di,credendi,ſoluendi ſui cauſſa negotiationem.* Ex
quibus verbis communiter iuris interpre
tes duo concludunt, Labeonem definiſ-
ſe librum rationum, & ita accepiſſe ratio
nem pro codice accepti,& expenſi. Con
cludunt quoq;, hunc codicem continere
oportere data,& accepta.Sed ego vtrũq;
falſum eſſe arbitror; & aliter intelligo §.
Rationem. primum dico, ibi rationem
non fuiſſe acceptam pro toto libro ratio-
num; ſed pro ſola ſcriptura alicuius nego
tiationis cum quopiam contractæ. idque
hac ratione probatur; quod ibi definitur
ea ratio, quæ ab argẽtario editur,vt patet
ex d.l. Siquis,§. Exigitur. iuncto, §. Ra-
tionem. at certi iuris eſt,non totum codi
cem rationum edi;ſed tantum eam ratio
nem, quam habet argentarius cum eo,
qui ſibi edi petit,l. Argentarius,§.Edi,ff.
de ed.& d.l. Siquis,§. Ex hoc edicto, in
verſ. Procuratori quoq; meo: igitur ea
ſola definitur.Dico præterea,neceſſe nõ
eſſe, rationem continere data,&accepta:
ſed ſat eſſe, continere negotiationem,vt
contracta eſt.Verbi cauſſa, mea ratio di-
cetur, quæ continet ſcripturam negotia-
tionis mecum geſtæ; nec ſpectãdũ, eſt an
duos actus comprehẽdat,d.§.Ex hoc edi
cto. in verſ. Procuratori quoq; meo,quã
ob rem Labeonis verba interpretor,non
eſſe coniunctim accipienda; ſed ſepara-
tim, vt ratio ſit negotiatio, aut dandi,aut
accipiendi, aut obligandi, aut credendi,
aut ſoluendi ſui cauſſa. erit itaque ratio
definita ſuarum ſpecierum enumeratio-
ne. quia, ſi coniunctim Labeonis verba
accipienda eſſent, ad rationem conſtituẽ
dam non ſolum requirerentur data,& ac
cepta; ſed etiam credita, obligationes,
& ſolutiones: quod aperte abſurdum eſt.
Deinde dilucide Vlp. in d.§. Rationem,
in verſ. Sed & quod ſolui conſtituit,
oſtendit, rationem eſſe,& edi debere eã,
quæ ſoluendi promiſſionem tantum con
tinet,& in l. Rationes, C.de probat. ap-
pellantur rationes eæ, in quibus defun-
ctus aliquid ſibi deberi ſcripſerat. Nec
obſtat verſ. Nec vllam d.§.Rationem,in
quo ſtatuere videtur Vlpianus, nudam ſo
lutionem debiti non dici rationem: nam
reſpondeo, non dixiſſe Vlpianum, non
eſſe rationem, ſed à nuda ſolutione debi
ti non incipere rationem, ac ſi dixiſſet,
non eſſe integram rationem. quod non
eo ſtatuit, quod ratio non poſſit contine
re tantum vnum actum; ſed quod nuda
ſolutio debiti non eſt tota negotiatio in-
ter aliquos contracta. Concludo itaq; in
§. Rationem, non definiri librum ratio-
num; ſed peculiarem rationem,quam ne
ceſſe non eſt continere data, & accep-
ta, sed contrahentium negotiationem:
& integram rationem appellari eam,
contra

quæ totam negotiationem narrat, cuiuſmodicunq; ea fuerit. Ex his concludo contra Baldum, & communem ſententiam, fidem facere, & edendam eſſe rationem, quę vnum actum continet; ſi modo in libro argentarij ſcripta ſit. Ex his defendi quoq; poteſt Bartholus in d. §. Rationem. Quarto excipitur,
41 † ſi is, qui ſibi librum edi poſtulauit, illum impugnaſſet. eo enim caſu nec contra edentem in aduerſarij commodum probaret, Rom. l. Nuda ratio, ff. de donat. Iaſon, d. l. Admonendi, & Fel. cap. 2. num. 31. de fid. inſtr. ratio eſt, quod nemo commodum conſequi debet ex eo, quod oppugnare conatus eſt, cap. Ex eo. de reg. iur. lib. 6. l. Papinianus, §. Meminiſſe, ff. de inoff. teſt. quam exceptionem intelligerem eſſe verã: niſi eum, qui impugnauit, pœnituiſſet. quia, cũ quis aliquod commodum amittit eo, quod impugnauit, permittitur ei facultas pœnitendi ante ſententiam d. l. Papinianus, §. Meminiſſe. & l. Alia, C. de his quib. ut
42 ind. Quinto excipitur, † ſi non probaretur ratio ſcripta manu mercatoris, vel eius voluntate, Rom. d. l. Nuda ratio, ſed ſemper iudicabitur eius manu, aut voluntate ſcripta; cum apud eum inuẽta fuerit, Ioan. And d. §. Nunc dicendum. Bald. in tit. de fid. inſtr. verſ. Sed hic quæro. †
43 Sexto excipitur, non habere locum in libro rationum alicuius priuati, qui nec argentarius, nec mercator eſſet: tunc enim eſſet nuda confeſſio, & non probaret, ſi quid ſcriptum eſſet parte abſente: quia haberet locum regula, l. Certũ, §. Siquis abſente, ff. de conf. Bal. in tit. C. de conſt. pec. Imol. & Rom. l. Nuda, ff. de donat. & idem Imola cap. Si cautio, de fid. inſtr. & Fel. d. cap. 2. hancq; ſententiam pleriq; ſecuti ſunt. Tamen Barth. in d. l. Nuda, Abb. & Dec. in cap. 2. de fid. inſtr. contrarium docuerunt, dicẽtes hunc librum probare contra eum, qui ſcripſit. at mihi videntur hæ duæ ſententiæ cõciliari poſſe, dicendo, ſententiam Bal. Imo. Rom. & Fel. veram eſſe in libro eius priuati, qui non conſueuerat de omnibus ſuis negotijs conficere rationes, & ita loquuntur Rom. in l. Nuda, & Fel. in d. cap. 2. videtur etiam eſſe ex ſententia Imolæ in l. Nuda, cuius rei ratio reddi poteſt, quia rationibus creditur, quia diligenter confectæ ſunt, l. Quædam, §. Numularios, iuncta l. Argẽtarius, ff. de ed. at rationes à priuato homine, qui eas ſcribere non conſueuerat, nulla adhibita diligentia conficiuntur: & forſitã nec vere rem narrauit, vel nõ omnia: ideo non eſt æquum, vt contra eum probent. Si vero priuatus rationes conficere ſolebat, & diligens erat; vt ſunt multi, qui cuiuscunq; ſui actus rationes conficiunt; in eo valebit ſententia Barth. Abb. & Dec. Neq; ambigendũ de hac re arbitror. Nam & Aſconius act. 3. in Verrem teſtatur olim ex ſuis tabulis quẽlibet reũ fuiſſe damnatũ: quod veteres illi Romani animaduertentes conſuetudinẽ scribẽdi totius vitæ domeſticã rationem intermiſerunt. quæ opinio & hoc reſpõſo adiuuatur, vbi nec argentariam, nec mercaturam mulierem exercuiſſe putatur, & eius rationibus haberetur fides, ſi ederentur.

Hactenus dictum eſt, an liber faciat fidem contra eum, qui ſcripſit. Conſequens eſt, vt explicem, an pro eo pro-
44 bet. † Conſtituenda eſt itaq; primum regula, librum rationum non facere fidem in commodum eius, qui ſcripſit, l. Exemplo, C. de probat. l. Inter chartulas, C. de conu. fis. deb. lib. 10. Sed cũ res quotidiana ſit, diligenter eſt pertractãda. Guid. Papa decis 441. ſex ait deſiderari, vt pro ſcriptore fidẽ faciat liber mercatoris, quæ in articulis ſunt ponenda, & pro banda, ſubſcripſit Boerius decis. 105. Primũ, vt mercator ſit vir bonus, & integer, vt dubitari non poſſit de eius fide, argumento, l. Siquis, §. Cogentur, ff. eo. ibi, *quid enim ſi humilis, & deploratus unus edidit, ut dubitare merito quis de fide editionis poſſit*, ſic adnotat Barth. d. l. Admonendi, ff. de iureiur. & l. Nuda ratio, ff. de donat. & l. Quæ-
45 dam, §. Numularios, ff. eo. † Deſiderat ſecundo loco, vt mercatoris manu ratio ſit ſcripta ex l. Generaliter, infra de non num. pec. vbi venire alicui non permittitur aduerſus ſuam confeſſionem debiti, ex alia cauſſa confectam, quam mutui. Sed Aymon in tract. de antiq. tẽp.

part. 1. §. Vidimus, & abunde, num. 21. inquit cõtrarium potius debere concludi, maiorem fidem adhibendam eſſe, ſi libro mercatoris pro eo aliquid ſcriptũ eſt aliena manu. Nam mercatoris libro pro eodẽ dimidiata fides non habetur, ſed ꝑ extraneo tertio aduerſus tertium ſemiplenã probationem inducit, l. Quædam, §. Nummularios, ff. eo. vbi Barth. & l. Admonendi, vbi etiam Iaſon. Cui argumẽto reſpõdeo, argentarium, vel mercatorem in aliorum cauſſis vere, vt tertium conſiderari, & magis ei credi in aliena cauſſa, quã in ſua, ex l. Nullus, ff. de teſt. & l. Omnibus, C. eo. Sed cum rationes aliena manu in libro mercatoris ſcribũtur, is mercatoris nomine ſcribit, & vt mercator iubet, & dictat; propterea duplex timor eſt; & ne argentarius, vel mercator aliquid fraudis committat, & etiam ne ſcriptor. ideo ſi ipſe ſcribit, ceſſat hæc ſuſcipio pro parte. Adducit ſecundo loco; quemadmodum tertij vox, & teſtimonium pro aliquo probat, vt verum teſtimonium, vox tamẽ propria non admittitur, d. l. Nullus, ff. de teſt. & l. Omnibus, C. eo. pariter idem in ſcriptura concludere debemus, cum exæquẽtur, l. In exercendis, infra de fid. inſtr. Neq; magis ſcripturæ credi oporteat; quam viuæ voci, Anchar. cons. 28 num. 5. Quã ſane rationem admitterem, ſi cum aliena manu ſcribitur ratio, is vt tertius interueniret; ſed vt inſtitor, & procurator mercatoris intercedit, & eius ſcriptura, vt mercatoris exiſtimatur, & illius teſtimonium in ſcriptura comprehenſum, l. Scripturas, infra qui pot. in pig. hab. & l. In donationibus, infra de donat. Fateor tamẽ l. Generaliter, Guidonis opinionem non probari, quod ibi agitur, vt ſcriptura aduerſus ſcribentem probet, & tum rectius eſt eius manu, quam aliena eſſe factam, sed pro eo contraria viget ratio. Guidonem tueor his rationibus, fides teſtibus, & rationibus maior, vel minor habetur ex teſtium, & ſcriptorum dignitate, & qualitate, d. l. Siquis, §. Cogentur, vers. Quid enim ſi humilis, ff. eo. & l. 3. §. Tu magis, ff. de teſt. Sed semper maior eſſe ſolet dignitas domini, ſeu mercatoris, quam ſcribæ: ab ego igitur potius ratio ſcripta eſſe debet, vt pro eo probet, præſertim cum ſi alius ſcriberet, mercatoris iuſſu omnia adnotaret. Præterea requiritur, vt mercator bonus, & integer vir habeatur, quæ qualitas in eo, qui scripſit, eſſet probanda, ſi modo nõ eſſet mercatoris manu ſcripta ratio. Admitterem tamen, ſi ratio aliena manu eſſet ſcripta, & probaretur is optimæ fuiſſe, vel tum quoq; eſſe vitæ, & idẽ de mercatore, tum id rectius eſſe: haberemus enim præter scripturam à mercatore comprobatam, teſtimonium quodammodo illius, quem non eſt veriſimile fuiſſe ſcripturum, ſi verum id non eſſet. Deſideratur tertio loco, vt is veritatem ſcribere conſueuerit, ex l. Vel vniuerſorum, de pig. act. & l. Qui ſemiſſes, ff. de vſur. hoc ſuperuacaneum eſſe putatur ab Aymone. Nam quod eſt ſupra requiſitũ, vt is bonæ, & integræ vitæ fuerit, id continere videtur, ut vera in ſuo libro conſueuerit adnotare. Sed vere diuerſa ſunt, primum illud generalem animi bonitatem expoſtulat, hoc autem ſpecialem in re ipſa. Deinde fieri poſſet, vt quis fidelis, & integer ſit homo, negligentia tamen, & deſidia in libro rem aliter adnotaret, ac geſta ſit. Expoſtulat quarto loco, vt in libro cauſſam debiti adnotauerit; alioquin vt nudæ rationi fides non eſſet habenda, & vt indiſcretæ scripturæ, l. Cum de indebito, §. vlt. ff. de probat. & ex d. l. Nuda ratio, ff. de donat. immo nedum pro eo fidem nõ faceret, ſed neq; aduerſus eum, Bald. in tit. C. de fid. inſtr. Fel. cap. 2. de fid. inſtr. & Iaſon d. l. Admonendi. Reprehendit hoc quoq; Aymon, quod id non pertinet ad fidem ſcripturæ, ſed ad actus firmitatem, cum ſine cauſſa etiam publica ſcriptura non eſſet efficax. Obligatio enim cauſſam debet complecti l. 2. §. Circa, ff. de dol. mal. & met. except. & cap. Si cautio, de fid. inſtr. Sat tamen eſt, præſumi debiti cauſſam, vt ex eiuſmodi scriptura poſſit agi. Adiungit quinto loco Guido Papa, vt in libro aliquid contra mercatorem ſit scriptum, l. Publia, § vlt. ff. depos. Id tenue eſſe ait Aymon, & materiam delinquendi præſtare, ideo reijciendum, l. Pacta conuenta, ff. de pact. dot. ſemper enim mercator

cator aduerſus ſe aliquid adnotaret, vt
maior fides ſcripturę haberetur. Nec l. Pu
blia, §. vlt. aliquid obeſt, ibi enim aduer-
ſus ſcribentem dicitur eſſe ſtandum, ſed
an pro eo probet, iudicem ęſtimaturum,
qui, vt ait Accurſius, ſi viderit aduerſariũ
aſſentiri, vt etiam ei ſtetur in eis, quæ cõ
tra ipſum ſunt, ſtetur: alioquin non ſit ſtã
dum. Sextum addebat, ſi ex veriſimilibus
circunſtantijs præſumi poſſet, verum eſſe,
quod in libro eſt ſcriptum, vt perpenſis
habitatione mercatoris tempore contra
ctus in ea ciuitate, qualitate contrahenti
um & loci contractus, quibus mente agi
tatis fides dabitur mercatoris libro, l. In-
ſtrumenta, & l. Rationes, infr. de probat.
quod generale eſſe ait Aymon, & veriſi-
militudinem tantum probare. poſſet tã-
men comprobari ex l. Sancimus, & auth.
ſeq. C. de iud. in quibus cum ſtatur alicu
ius dicto de expenſis in lite factis, intelli
gendum id eſt, ſi veriſimilia is dicat, ſic
de expenſis factis ab aliquo adminiſtrato
re, Aret. conſ. 159, longa, num. 7. Dec.
conſ. 510. num. 2. & conſ. 596. num. 9. vi
dendi quoque ſunt de re iſta recentiores
in conſuet. Paris, §. 5. nu. 20. † Addamus
46 ſeptimum, concurrente difficultate pro-
bationis, ex l. Si quis pro redemptione,
inf. de donat. & l. vlt. §. In computatione,
inf. de iur. del. ſic Bal. hoc loco n. xj. de
ſententia Guilielmi l. Edita, inf. eo. Sitne
opus hanc probationis difficultatẽ alle-
gare, ex l. Si adulterium cum inceſtu, §.
Idem Pollioni, ff. de adult. explicat Rom.
conſ. 77. hoc tamen pro certo habetur,
tacitã allegationem ſufficere, Rom. ibi-
dem, cui aſſenſus eſt Decius l. Cũ quid,
num. 25. in primo cõmentario, ff. ſi cert.
pet. ſed ſi verum id eſt, vt ita demum pro
mercatore eius libro credatur, ſi modo
difficilis ſit probatio, raro eueniet, vt fi-
des habeatur. Nam in aromatarijs id põ
terit admitti, & in alijs minimis rebus,
quæ venduntur, de quibus inſtrumẽta fie
ri erubeſcimus. Requiritur octauo, vt li-
ber rationis contineat data & accepta,
alias ſi data tantum contineret, & non ac
cepta, fides non eſſet habenda, Aymon
tract. de antiq. temp. part. 1. §. Quarto limi
tatur, num. 44. de ſententia Ioannis An
dreæ, Nicolai Mattharelli, Bal. & Alex.
loquitur tamen ipſe in libro tutoris. Sed
idem iuris erit & in hac quæſtione ex l.
Siquis ex argentarijs, §. Rationem, præ-
ſertim ĩ verſ. Nec vllam, ff. eõ. ſed de hac
re ſentio, vt ſupra dixi num. 40. Scribi
quoque debet, cui datum, & à quo, Bart.
l. Comperimus, C. de naucul. lib. xj. dies
quoque l. 1. §. Rationes, ff. eod. & Corn.
47 conſ. 196. lib. 3. † Requiritur nono lo
co, vt in eo libro non ſit aliquid adnota
tum, quod ad illam adminiſtrationem nõ
pertineat, Bal. in auth. Licentiam, num.
3. ſup. de epiſ. & cler. voluit prælatum in-
uentarium facere debere, & res eccleſiæ
à ſuis ſeparare, & Soc. conſ. 159. num. 7.
lib. 2. putauit adminiſtratorem alicuius
rei debere in libro ſeparato omnia ſcri
bere: Innoc. cap. Cum in officijs, num. 4.
de teſt. culpæ multum adſcribit epiſco-
po, vel alteri, qui res ſuas à rebus eccle-
ſiæ non diſtinxerit, 12. q. 1. quod ſi nõ fe
cerit, aduerſus eum præſumetur, vt om
nia ſint eccleſiæ. Sed ego contra adduco
legem in terminis & in materia ſcilicet
l. Siquis ex argentarijs, §. Rationem, verſ.
Nec ſi pignus, ff. de ed. vbi cum loquere
tur de rationibus edendis, & quid ſit ra
tio, ſubiunxit. Nec ſi pignus accepit, aut
mandatum, compellendum edere. Hoc
enim extra rationem eſſe. Sic ponere vi
detur in libro rationum id eſſe ſcriptũ;
Sed extra officium argentariæ eſſe. Re
linquam igitur iudicis arbitrio, qui per
quirat, an ita ſint argentariæ negotijs alia
permiſta, vt ſeparari dignoſciq; non poſ
ſint, & perſpiciat quanta ſit in illis confi
ciendis adhibita diligentia. Dubiũ enim
non eſt derogari codicis fidei ex hoc: ta
men ex illo loco Aſconij act. 3. in Verrẽ
conſtat olim librũ totius vitæ fuiſſe con
fectum, in quo quid quiſq; de reditibus
ſuis, quid de arte, fœnore, & lucro ſepo
ſuiſſet, quidue ſumptus, damniue feciſ
ſet, ſingulis diebus ſcribebat: cui libro ple
nam fidem habitam eſſe teſtatur. Deci
mo omnes iusiurandũ exigunt: quia nec
teſtibus in aliena cauſa ſine iureiurando
eſt credendum, cap. Fraternitatis, de teſt.
& l. Iuriſiurãdi, infr. de teſt. Quod ſi mor
tem obierit is, qui ſcripſit, id neceſſariũ
non

non eſſe voluit Caſtrenſis cons.301. Ad bene examinandum lib.1.tunc enim eti am ſine iureiurando plena, & abundans fides eius libro habenda eſt: quia plenius mortuis credendum eſt, quam viuis l. Si quis in graui, §.1.ff.ad Syll. ideo Caſtr. in d.cons.301.lib.1.putauit, mortem iu

48 riſiurandi loco haberi. † Ego vero exiſti mo, quamuis mortuus ſit, qui ſcripſit, ta men non eſſe plene eius libro rationum credendum, nam id, quod circumfertur, mortuis ampliorem fidem habendam eſſe, verum eſſe exiſtimo in eis tantum, quæ morientes dixerunt, vel ſcripſerunt, non in alijs, quæ viui ſcripſerunt; & mori entes, vt veriſimile eſt, non ſunt recorda ti ita loquuntur, l. Siquis in graui, §.1.ff. ad Syll.& mihi videtur tradi hæc differentia in l.Rationes, ſi ſubtiliter perpendantur verba, *Etſi in ultima uoluntate*, C. de prob. quare mors habebitur loco iuriſiurandi in ijs tantum, quæ mortis tempore dicta ſunt. Hæc ſunt decem, quæ requiruntur, vt pro ſcribēte fidem faciat liber rationū, quæ elici potuerunt ex eis, quæ ij tradide runt, qui mercatoribus fauere voluerunt.

49 † Nunc dicamus, an his intercedentibus recipienda ſit hæc opinio. ſic ego diſtin guendum puto, vel adhuc viuit ipſe mer cator, & arbitrarer nec credi oportere, etiam ſi hæc decem interueniant. Nam Barth.d.l.Admonendi, num.26. ait pro ſcribente nihil probare ex l.Exemplo, in fra de probat.& multis ex his interuenię tibus ſic inuenio ex facto conſultum re ſpondiſſe Grammaticum cons.82.cōtra quendam Solofranum pharmacopolam: Poteſt adduci ratio, quod viuæ voci mer catoris fides non haberetur d.l. Nullus, ff. de teſt.& l.Omnibus, infra eo. neq; igi tur ſcripturæ, cum teſtes & ſcriptura exæ quentur l.In exercendis, inf. de fid. inſtr. Quod ſi mortem obierit mercator, tum arbitrarer fidem haberi, eo quod mortuis maior fides habetur d.l. Si quis in graui, §. Si quis moriens, & Afft.deciſ.40.num. 10.& 20.nec vero ſimile eſt, fraudem eſ ſe commiſſam, & eo magis in vltima vo luntate ſi idem eſſet teſtatus, l.Rationes, vers. *Euſdem iuris*, infra de probat. ſic cō ſuluit Gramm.cons. 158. de rationibus defuncti, qui neque mercator fuerat, ſed priuatus, & ī ſacro conſilio iudicatum te ſtatur: tota tamē res arbitrio iudicis com mittenda magis foret, qui inſpecta quali

50 tate perſonarū id dirimeret. † Illud tamē quod dicebat Guido Papa, poſſet proce dere in eis, quæ ſunt minimæ quantitatis, in quibus pro ſcribente fidem haberi cē ſuit Bal.l.vn.num 6.infra de confeſſ.& Abb.cap.Bonæ memoriæ, 2.num.30.de

51 poſt.prxl.Vrſil.deciſ.40.num.19. † Sed Soc.cons.87.num.16.lib.1.teſtatur con ſuetudinem in Italia vigere, vt libris mer catorum fides habeatur, & Foller.ad Ma rantam part.6.iud.art.6.num.44.libris pharmacopolæ ex totius Italiæ conſuetu dine credi, & ſic Salerni obſeruari; verū ait Salerni probatam fuiſſe conſuetudi nem, vt aromatariorum libris credatur in omnibus rationibus expenſi & accep ti, niſi cancellatæ fuerint rationes, & de inde in fine ſcriptum, facta computatio ne & vltimo calculo Titius mihi debi tor in centum remanet. tum enim Saler ni de conſuetudine non creditur. Scribe bat etiam Bal.cons.349.num.4.lib.1. Scripturas mercatorum, & numulariorū

52 eſſe veluti res iudicatas.† Si quis quęrat, an oporteat probare hanc conſuetudi nem, primum videtur opus nō eſſe, quod doctori dicenti ſic conſuetudine ſeruari credi oportet, Bart.l.De quibus, nu. 21. ff.de leg. tamen contrariam ſententiā am plectamini. Nam ſi doctores communiter dicerent, hoc iure nos vti, vtiq; probare non oporteret; ſed cum vnus, aut duo di cunt de conſuetudine, alij aliam opinio nem veriorem eſſe ſimpliciter teſtantur, & conſuetudinē demonſtrare oportet; ſic Imola l.1 §.Nuntiatio, nu.19.ff. de nou. oper.nunt.& Alex.l.Poſt dotem, nu. 29. ff.ſol.matr.vbi etiam addebat, ſe credere etiam ſi plures doctores in eorum com mentarijs de conſuetudine teſtentur, eis non credi, cum quo conuenit Grammati

53 cus voto 13.num.3. † Excipit & ſecun do loco Decius, cum capita ſunt inter ſe connexa, & aliquis approbauit aliquod eorum contra eum, qui ſcripſit, cogitur ſtare etiā eis, quæ ſunt pro illo l.Publia, ff.depoſ. Bar.l. Quædam, §. Numula rios

54 rios,ff.de ed.& Bal.in fine l.noſtræ.†Sed aduertere oportet,quodnam dicatur vnũ caput,quæue plura,& quæ cõnexa. Vnũ caput eſt,cum vnum eſt factum cum ſuis qualitatibus,vt ſi tibi promiſi cẽtum ſub conditione.Plura ſeparata ſunt,cum pro miſſa ſunt duo,pluraue facta diuerſis tem poribus,Gloſ.in fine l.Si quidem,C. de except.vel eodem tempore,ſed vnum ab alio non pendet,& inter ſe non cohęrẽt, l.Etiam,§.1.ff.de min. Plura vero capita connexa ſunt,cum eſt aliquod promiſſũ, & poſterius confeſtim interponitur aliquod pactum.exempli gratia,promiſi tibi ſtipulatione centum,& continuo pacto nudo ire Romam.hæc omnia nobis expoſuerunt Bar. in l.Aurelius,§.Itẽ quę ſiuit,ff.de lib.leg.Bal.in l. Ampliorẽ,C. de appell.& Fel.in c.Cũ inter. de re iud.

55 † Tertium obſeruatione dignum in hac lege eſt , in depoſito ſeruari regulas iuris communis, quibus traditum eſt, reum non compelli edere actori,l. Qui accuſare, infra eo.l.Nimis graue,infr. de teſt.Nam,tametſi depoſitum multa habeat priuilegia;vt eſt illud;quod in eo nõ habet locum compenſatio l.vlt.C de cõ penſ.item vt paratam habeat executionẽ, l.pen.C.depoſ.& permulta ſimilia: tamẽ vbi ſpeciatim non reperitur priuilegiatum,regitur iure communi ob regulam l. In fraudem,§.vlt.ff.de mil.teſt. Sed Curtius obijcit,non ob hanc rationem ream in noſtra lege non cogi edere, quod depoſitum in hac re nullum habet priuilegium;ideoq; in eo ius commune vigere: ſed quia non erat probatum factum eſſe depoſitum;& priuilegium rei cõceſſum; tum competit,cum conſtat,eſſe rem priuilegiariam,qua de agitur,§.Plane, inſt. de mil. teſt.l.Diuus,ff.eo. Mihi vero videntur defendi poſſe communia : quia quod depoſitum probatum non ſit, hoc nõ impedit,quominus rea iure præcipuo edere cogatur.Nam, ſi probatum eſſet, non iure præcipuo;ſed communi cogeretur edere l.vlt.infr.eo . cum ageretur de iuuanda petitione actoris,nõ probanda: eſſet enim tunc dubium nõ de depoſito, ſed eius quantitate:qua in cauſſa reus in re communi edere compellitur;vt de ſimili re oſtendunt Bart.& alij in d.l.vlt.

Quartum pronunciatũ,quod ex noſtra lege eruunt,eſt,ex cauſſa reum cogi edere:at,quæ ſit hæc cauſſa, & quot modis, quamue interpretationem illa verba recipiant; in Gloſſa dicemus. Quintum itidem,quod notant iudicis officio editio

56 nẽ fieri,in Gloſſa dicemus †Sed ad ſextũ acri opus eſt animi attentione, & vehementi vigilantia.Depromũt enim ex noſtra lege,reum non cogi edere ſua inſtrumentum, aut rationes actori; vt ſuam ille petitionem probare poſſit;ſed per ſe inſtrumentum eum eſſe oportere ; idemq; dicitur in l.Qui accuſare,infr.eod . l. Nimis graue,infr.de teſt.4.q.3.cap.Si teſtes, §. Qui intendit,& in cap.1.de probat.Sed omnes hoc vrgent,illud obijciẽdo;quod reus cogitur reſpondere poſitionibus actoris;quas ſi veras eſſe fatetur , probata erit petitio actoris,l.2.& 3.ff.de interrog. act.c.1.de conf.lib.6.ſicut itaq; reus reſpondere compellitur poſitionibus actoris,ſuamq; vocem edere ad eius intentionem probandam;ita cõueniens videtur, cogi rationes,& inſtrumenta edere. In hac difficultate tot,tamq; diuerſæ reddũtur rationes,vt moleſtum ſit omnes diſceptare.ideo magis inſignes ſolum diſſerere ſtatui.quarum vna eſt Ioan. Andr.& Gem.cap.1.de conf.lib.6.Ant. Butr . & Abb.cap.1.de prob.& communiter à ceteris recepta:qui dicunt,hanc eſſe differentiæ rationem;quod actor non potuit eſſe inſtructus confeſſione rei ; cum non fuerit in ſua facultate eam habere ; ideo in hoc ei ſubueniri:at rationibus,& iſtrumentis potuit eſſe ab initio inſtructus , ſibi prouidendo,qua de re, ſi non poterit ſuã cauſſã probare; eius negligẽtiæ tribuẽdum eſt;non legibus, quæ negligentibus non ſubueniunt l.Non enim,ff. ex quib. cauſ.maior.Sed hæc ratio ſcite à Decio confutatur:haberet enim locum, ſi poſitiones admitterẽtur dutamxat in cauſſis, quæ ſua natura aliter probari non poſſunt. cum vero generaliter in qualibet cauſſa,que etiam aliunde probari poſſit, permittantur;non poterit defendi hæc ratio.† Altera eſt ratio,quam tradit Deci

57 us hic,& in c.1.de probat.inquiens, reũ

cogi

cogi reſpondere poſitionibus; quia eas
negare poteſt;& ſi confitetur, ipſi tribuē
dum eſt: eius enim voluntate tum contra
eum probabitur. at inſtrumenta edere
non cōpellitur;quia omnino contra ſuā
58 ſententiam conuinceretur. † Ego vero
hanc rationem non arbitror eſſe veram;
quia poteſt reus compelli, vt veritatem
dicat:cum poſſit iudex eum cogere me-
tu pœnę,vt verum dicat;eamq; exigere,ſi
falſum eum narraſſe,inuentū fuerit,Bart.
l.Ius alimentorū,ff.vbi pup. educ. deb.
Maranta in ſua praxi 2.par.6.partis prin-
cipalis c.Quartus num.18. Præterea lex
occaſionem periurij dare videretur,quā-
uis Decius conetur reſpondere, excuſan
do reum à periurio propter regulam l.
Nimis graue,C.de teſt.qua cautum eſt,
non eſſe arma è domo rei ſumenda: ta-
mē hæc defenſio facile tolli poteſt. quia
regula l.Nimis graue, non habet locum
in materia poſitionum: cum nominatim
ſtatutum ſit in Clem.Sæpe,de verb. ſig.
vt reus illis reſpondere cogatur, & iuret
etiā in omnibus verū fateri, Gloſ. l. 2.§.
Quod obſeruari,C.de iureiu.propt.cal.
Nec me mouet,quod obijcit Decius, ſe
qui hoc abſurdum: ſi reus, cum poſitio-
nibus reſpondet, & verum non fatetur;
eſſet periurus;eſſe quoque periurum, ſi
inſtrumenta non edit. Nam eleganter
Cagn.& Bal.reſpondent,non ſequi hoc
abſurdum; propterea quod reus non iu
rauit,inſtrumenta edere; ſed credere, ſe
iuſtam cauſſam habere,& veritatem dice
59 re d.§.Quod obſeruari.† Tertia ſolutio
eſt Ripæ reſpondentis,nullam eſſe inter
hæc differentiam: quia reus non reſpon
det poſitionibus,niſi iudex iubeat c.2.de
conf.lib.6.at iudex non iubet, niſi æqui
tate dictante,l.Vbicunq;,ff. de interrog.
act.itaq; ex cauſſa reus poſitionibus re-
ſpondet, & ex cauſſa quoque à iudice in
ſtrumenta edere cogitur: qua de re par
ius in vtroque ſtatutum eſt.Sed meo qui
dem iudicio nullius momenti eſt hæc Ri
pæ conciliatio;nam,quamuis requiratur
iudicis mandatum, vt reus poſitionibus
reſpondere cogi poſſit,ſicut in omnibus
actis iudicij neceſſaria eſt ſaltem iudicis
præſentia Bart.l.Illud,C.de ſacroſ. eccl.

Bal.auth.Quæ ſupplicatio,C. de prec.
imp.off.& l.Interrogatam, C. de liber.
cauſ.tamen regula eſt,vt reſpondeat re-
us;cumque interrogari iudex ſemper per
mittere debet,vt tradunt gloſ.Bart. & ce
teri in d.§.Quod obſeruari·imo adeo re
gulariter reus poſitionibus actoris debet
reſpondere;vt reſpondere cogatur ī qua
libet parte iudicij;etiam poſt publicatio-
nem,Cap.deciſ.15.& etiam ſuper articu
lis non admittendis & directo contrarijs
D.de Franchis deciſ.220.at contra in in
ſtrumentis,in quibus conſtituta eſt regu
la,vt reus ea non edat l.Qui accuſare, in
fra eo.& l.Nimis graue infr.de teſt. Hæ
ſunt rationes magis præcipuæ,quæ ab in
terpretibus afferuntur.ceteras prætereo,
ne gloſſam diutius morer,ad quam iam
60 pridem feſtinat animus. † Ego itaque in
hac demum difficultate rationem differē
tiæ eſse hanc exiſtimo;quod ſi reus ratio
nes,& inſtrumenta ederet, tunc ex eius
domo actor arma ſumeret; quod eſſet ni
mis graue,l.Nimis graue,C.de teſt. ſed,
cum poſitionibus reſpondet, è domo
rei arma non ſumuntur;ſed contra poti-
us,reus oblata ſibi ab actore arma eligit,
61 quibus in iudicio certet. †. Nam actor
omnes poſitiones,quibus à reo reſpōde
ri deſiderat,prius ipſe ponit,& veras eſſe
confitetur,quibus etiam contra actorem
habetur fides l.Cum precum, C. de lib.
cauſ. Spec.de poſit.§.Decimo.in princi-
pio,& Alex.lib.3. conſ.71.num.4. eſtq;
in facultate rei aliquas ex illis confiteri,
aliquas confutare,l.Publia,§.vlt.ff.depoſ.
& Alexander ibidem. ideo reus reſpon
dendo,oblata ſibi ab actore arma elige
re videtur,quibus armatus litiget. Secus
vero eſt,cum actor rationes,& inſtrumē
ta petit;nam generatim inſtrumenta pe-
tit, nihil affirmando,nihil confitendo, vt
in poſitionibus fit.Ideoque ſi ea reus ede
ret,verè è domo eius arma ſumerentur,
d.l.Nimis graue,ꝓpterea ea edi, iniquū
viſum eſt. Alia quoque ratio reddi po
teſt;quod rationes, & inſtrumenta labo
re,& impenſis rei comparata ſunt. ideo
non eſt æquum,actori tradi;quæ ratio ceſ
ſat ī voce edēdi,& poſitionū reſpōſione.
Sed primā ego veriſſimā eſſe arbitror.

Inſpec-

Inſpectis,atq; abſolutis eis,quæ ad Anto-
nini ſcriptū pertinēt, me nūc cōuertā ad
interpretationē Glo. in ver.Ex cauſſa: cu-
ius quattuor sūt partes. in prima ſenſum
ad noſtrā legē accōmodat,exponēdo cauſ
ſas,ob quas reus edere cogatur; In ſecūda
in verſ.ſed quomodo ſenſui,quē tradide-
rat,obijcit, & opponit, obiectamque du
bitationem pręcidit: In tertia in ver.Item
quomodo: iterum opponit: In quarta in
ver.Alij. alterum ſenſum legis noſtrę re
62 fert. † In prima itaq; parte voluit Accur-
ſius, intelligēdum eſſe, Antoninū in no-
ſtra lege ſtatuere de rationibus, quæ ob
duas cauſſas edi debēt: quarū prima eſt,
ſi me mādante ſcriptæ ſint, & mea quoq;
interſit, l.Si quis, §. Pertinere, ff.de ed.
Qua de re ex omnium fere ſententia cō
ſtitutum eſt, vt mandato tantum interue-
niente, vel ſi noſtra interſit, nullo prius in
terpoſito mandato, rationes non ſint edē
dæ; ſed vt ambo coniunctim interuenire
debeant. hancq; ſententiam comproba-
runt iuriſconſulti ſumma auctoritate Ac-
curſius & Barth. in l.Prætor, ff. de ed.&
Bal.ibidem, qui hoc dignum, quod anno
tetur, addidit hodie hoc iure nos vti:
Aret.num.4. Decius nu.47.Fel.nu. 13.
ver.Limita quarto, cap.1.de prob.& plu
res alij hic, præſertim Curtius num.19.
& Vicom.num. 20. qui communem ap-
63 pellant.† Adducitur primum ad hanc cō
munem ſententiam l.Si quis, §. Pertinere,
ff. de ed. in quo perſpicue oſtendi vide-
tur, vtrunq; eſſe neceſſarium. Sed Ripa
reſpondet, in d.§. Pertinere, Vlpianum
non ſtatuiſſe, neceſſarium eſſe mandatū,
vt edatur; ſed per id probari, rationem ad
nos pertinere, eamq; edi, noſtra intereſſe:
nec tamen negare Vlpianum, id alijs pro
bationibus demonſtrari poſſe. Ego vero
(quamuis quod tradidit Ripa, ſatis defen
di poſſit) arbitror, alium eſſe ſenſum d.§.
Pertinere, & in eo non decidi, rationem
ad me pertinere, ſi me mandāte, rationem
ſcripſerit argentarius; ſed ſi me mandante
aliquam rationem, id eſt, negotiationem
adminiſtrauerit. verbi cauſſa, ſi ei manda
ui, vt pecuniam à ſempronio reciperet, &
cuſtodiret: vel, vt Titio centum ſolueret;
vel quid ſimile: tūc ratio ad me pertinet;
tametſi non mandauerim, vt ſcriberet.
Huncq; ſenſum verum eſſe oſtendo, ſi
64 pauca præfabor. † Scire oportet, rationē
non ſolū accipi pro ſcriptura alicuius ne
gotiationis; ſed aliquando vſurpari pro
ipſa negotiatione, vt in l.Libertate, ff.de
ſtatulib.& in extrema l. 1. iuncta l.3.ff.de
coll.hinc dicitur, in d.l.Libertate, & in l.
Quędam, ff. de ed.adminiſtrare rationes,
id eſt, negotiationes.ex his concludo, tra
ctare rationes non eſſe idē, quod ſcribe
re rationes, ſed adminiſtrare negotiatio
nes; vt in l.Labeo, ff.de ſtatulib.ſeruo diſ
penſatori libertas relicta eſt ſub conditio
ne, *ſi rationes diligenter tractaſſe videbitur* profe-
cto ea verba, *Si rationes diligenter tractaſſe vide-
bitur*, interpretari debent, ſi diligenter, &
bona fide domini negotiationes admini-
ſtraſſe videbitur. veriſimile enim eſt, teſta
torem diligentiam, & bonam fidem poti
us in negotiatione deſideraſſe, quam in
ſcriptura: ita in §.Pertinere, ea verba; *Ratio
nem tractaueris*, interpretanda ſunt, negotia
tionem adminiſtraueris. ex quibus cōſtat,
illud mandatum nō eſſe de ſcriptura; ſed
de negotiatione; vt de ſimili mandato lo
quitur Paullus in d.l. Quædam, ff.de ed.
Adiuuatur hic ſenſus l. Quædam, §. vlt.
vbi ad nos rationes pertinere dicuntur;
ſiue nos cōtraxerimus: ſiue ei ſucceſſimus,
qui cōtraxit. verbum itaq; pertinere non
ad ſcripturam attinet, ſed ad cōtractus &
negotiationis adminiſtrationē. Secundo
loco Cagn.affert Auth.de tabell. §. Nos
autē, cū Glo. quo in loco ſtatuitur, abſq;
mandato contrahentiū tabellionē inſtru
mentum conficere non poſſe. Quod qui
dē argumentum mihi nullius momenti
videtur. longe enim aliud eſt cōficere in
ſtrumentum, atq; edere. nam confici qui
dem non poteſt, niſi à contrahentibus
mandatum ſit, ne præter eorum voluntatē
aliquid ſcribat tabellio, vt d. Auth. dicitur.
at poſtquā cōfectū eſt; ijs quoque, qui nō
mandarunt, edendū eſt, ſola enim æquita
te dictante debet edi, ne petens damnum
faciat, l.3.§.vlt.ff.ad exhib.l. Prætor, ff.de
ed.Poſtremo idē Cagn. hac ratione com
probat, quod is, cuius nō intereſt, nō ſolet
audiri, l.1.ff.de appel. recip. nec is, qui nō
mādauit. nā, ꝙ ad eū ꝑtinet, nō eſt obſtric

tus edere, qui rationes confecit: ac dicere poterit, arg. l. 3. §. Competit, ff. Si ſer. vēd. quod ad te pertinet, liberas rationes habeo. Quæ quidem ratio non concludit, vtrumque coniunctim requiri; ſed non poſſe agere eum, qui nec mandauit, nec ſua intereſſe probare poteſt: quod confeſſum, ac manifeſtum eſt. Hæc itaq; argumēta cōmunis ſententiæ facile ſublata ſunt. quapropter in contrariam iuit Purpuratus, quem ſecuti ſunt nōnulli aſſerendo, ſi tantum noſtra intereſt, nullo probato mandato, peti poſſe rationum editionē, ac fieri debere quod oſtendi exiſtimauit
65 in † l. Prætor, §. 1. ff. de ed. in qua Vlpianus rationem reddēs edicti, quod iubet argentariorum rationes edi, ait, *Aequum fuit id, quod mei cauſſa confecit, meum quodammodo inſtrumentum mihi edi, mei cauſſa,* id eſt ob vtilitatem meam. ad quod ego cito Papinianum in l. Si rem, §. Secundum hæc, ff. de præſcript. verb. & Vlpianum in l. Eum qui, §. Si rem, ff. commod. Apparet igitur nullam haberi rationem mandati. Accurſius, & Barth. eo in loco dicunt, intelligēdum eſſe etiam mandatum, eumque § exponendum eſſe ex ſcripto §. Pertinere: quod nulla ratione comprobant. ego vero arbitror alio modo exponenda eſſe illa verba, *Quod mei cauſſa confecit, meum quodammodo inſtrumentum mihi edi. Mei cauſſa.* i. me mandante confecit. *Meum quodammodo inſtrumentum mihi edi: Meum,* non vtilitate tantum, ſed mādati ratione habita. Quę omnia probo. verum prius vnum ſcire oportet, quod nonnulli hic fatentur, nunquā argentarium rationē ſcribere, quin cum ipſo contrahatur. omne enim negotium, de quo ratio ab argentario conficitur, quod cum alio geritur, commune eſt cū argentario: vt, ſi tibi argentarius meo nomine ex mea pecunia centum ſoluit, de quibus rationem conficit; cum meo nomine ſoluerit, & meo mandato, naſcitur inter me & argentarium vltro citroq; obligatio: igitur vere cum ipſo contractum eſt, l. Labeo, §. Contractum, ff. de verb. ſig. & ſi cum argentario non contraheretur, ex argentaria negotium non penderet, nec edere compelleretur, l. Si quis. §. Rationem, ff. de ed. ex quibus facile intelligi poteſt, ſi in d. l. Prætor, §. 1. mandatū non interueniſſet, dici nō potuiſſe inſtrumentum mei cauſſa confectum, ſed potius ipſius argentarij. nam actus, qui fieri poteſt cauſſa facientis, & cauſsa alterius, iudicatur potius factus cauſſa facientis, quā alterius, l. 1. cum ſeq. ff. de ſol. l. Si cōmunes. ff. de neg. geſt. l. Si duo fratres, ff. de acq. her. Vnde argētarius poti⁹ cauſſa ſua videtur ſcripſiſſe rationes, cum ad argentarium ſemper pertineat negotium: cum igitur Vlpianus velit eum ſcribere cauſsa mei, qui peto rationes: neceſsario intelligi debet, me mādaſse. Præterea illa verba, *Aequum fuit*, & c. interpretantur edictum prætoris in eadem lege relatum, in quo poſitū eſt verbum, *Pertinere*: at pertinere ad me dicitur ratio, ſi me mādante tractata ſit, d. l. ſi quis. §. Pertinere. igitur verba illa, *Mei cauſſa*, exponēda ſunt, me mandante, argumento regulæ Auth. de fil. ant. dot. Hæc de l. Prætor, diſputationis cauſsa dicta ſint. Secūdo loco cita-
66 tur † l. vlt. ff. de bon. auct. iud. in qua Vlpianus ſtatuit, ſi plures creditores in poſſeſsionē rerum debitoris miſſi ſint, vni ex illis tradēdas eſse rationes; qui curet, ne corrumpantur, & deprauentur, catūq; copiam faciat ceteris creditoribus. tamen vt ſcriberentur, nullum eorū interuenerat mandatum. At ego omiſſis aliorum ſententijs, ſentio in d. l. vlt. non fieri inſtrumētorum editionem; cum dicatur, non poſſe creditores ea deſcribere; ſed tātum eorū numerum, & de qua re ſint, ſubnotare; forſitan ne is; in cuius cuſtodia poſita ſunt, aliquod interuertat; nec me mouet, cum ſubiungit, prætorem interdum cauſſa cognita permittere debere aliquid ex inſtrumentis deſcribi. nam id extra regulam eſt, & non debet obeſſe regulæ d. §. Pertinere. Accur. in l. Omnis definitio, ff. de reg. iur. Præterea illa lex, vt alij dicūt de alia editione loquitur. Tertio adducitur l. Quædam, in prin. ff. de ed. vbi fit editio nullo interueniente mandato. cui legi occurri poſſe arbitror, aſſeuerando tacite interpoſitum eſse mandatum eo; quod vt dicit Bald. hic num. 7. illis contractibus eo in loco enumeratis ineſt admini

ſtratio,

ſtatio,cuius pars conſiſtit in ſcriptura ra
tionum,ideo,cum contrahitur aliquo il-
lorum contractuum genere, & mādatur,
aut conuenit de adminiſtratione,videtur
mandatum,aut conuentum,vt ea de re ra
tiones conficiantur: & hac quoque ratio
ne reus actione cōtractus edere cogitur.
Adducitur quarto loco S.vlt.d.l. Quæ-
dam;vbi ad nos pertinere dicuntur ratio
nes,ſiue nos contraxerimus,ſiue ei, qui
cum argentario contraxit,ſucceſſerimus:
& nulla mentio fit mandati. Reſpondet
huic ratiocinationi Riminaldus, cū quo
Cagnolus conuenit,illud verbū,*Pertinere*
oportere interpretari ex §. Pertinere, l.
Si quis;& ita fiet,vt mandatum neceſſari
um ſit. Sed quinto loco anguſtius vrget
l.3.§.vlt.ff.ad exhib.vbi eo tantū, quod
petentis intereſt,datur actio in factum ad
exhibendas rationes:& eo magis vrget;
quod ſi,vbi competit actio,reus edere co
gitur,cum petentis intereſt tantum, quã
uis non mandauerit rationes confici:mul
to magis edere cogetur,vbi iudicis offi-
cium competit,quod ſola nititur æquita
te,l.Quod ſi Epheſi,ff.de eo, quod cer.
loc.quemadmodum ex noſtro edicto cō
muniter agi concludunt. Sed, vt multa
prætercam,quæ à noſtris dicuntur, mihi
videtur diſſimilis ratio. nã in d.l.3.§.vlt.
rationes,quas ſeruus confecerat,ad ipsū
nullo modo pertinebant,nec de re ſerui
erant:ideo non ſua, ſed petentis cauſſa
exiſtimatur ſcripſiſſe, ac ſua voluntate
ſine mandato edere obligatus eſt.at argē
tarius rationes ad ſemet pertinentes con
ſcribit:ideo ſi nihil ei mandatum eſt,ſua,
potius,quam alterius cauſſa conſcripſiſ-
ſe iudicatur,l.1.& l.4.ff.de ſol. & merito
edere non debet.Poſtremum argumen-
tum depromitur ex l.1.& 2.ff.quem.teſt.
aper.vbi teſtamentum edendum eſt cui
libet, cuius intereſt:& nemo tamen præ
ter defunctum mandauit:idem igitur in
contractibus,l.Seruum filij,§.Eum, qui,
ff.de leg.1. Quod facile dilui poteſt. De
functus enim nomine omnium, quibus
quid in teſtamento adſcriptum eſt, pro
rata portione mādaſſe intelligitur, vt ſuæ
voluntati ſatisfiat.Alber.in l.Prætor, §.
Huius edicti,ff.de ed.Bal.& Alex. in l.Ei
us,C.quemad.teſt.ap.Sublatis igitur ar-
gumentis vtriuſq; ſententiæ, reliquū eſt,
vt,quid ego ſentiam, breui exponam.
67 † Equidem arbitror veriorē eſſe ſenten-
tiam exiſtimantium,alterum tantum ſuffi
cere; vt argentarius edere cogatur; id eſt,
noſtra intereſſe nullo interueniente mā-
dato. Primum argumentor ex l. Si quis,
§.Ex hoc edicto,ff.eo. *Ex hoc edicto in id,quod
interfuit, actio competit: vnde apparet hoc edicto ita
demum teneri, Si ad eum pertineat.* Dictio vn
de deſignat ex antecedentibus iuriſ-
conſultum adductum eſſe adſubſequen
tia, §. Si quis in aliena, inſt. de rer.
diu. melius probatur cap. Conſtitu-
tionem,vers.Vnde,de regular.lib. 6. igi-
tur ex eo,quod erat dictum,actionem ad
id,quod intereſt, dari;conſtitutum eſt,ra
tionem debere pertinere ad petentem ra
tiones edi: eius intereſſe vt poſſit ꝓbari:
deinde declarat iuriſconſultus rationē di
ci pertinere ad eū,cuius mādato tractata
eſt.Propterea ſequitur,cū probatū eſt ali
cuius intereſſe habere rationes,non eſſe
amplius probandum, rationem ad eum
pertinere, & eius mandato eſſe tractatã,
aut ſcriptam : quia ceſſat ratio propter
quam id exigebatur; inde ceſſare debet
& illud requiſitum l. Adigere,§.Quãuis,
ff.de iur.patr.& cap.Cum ceſſante,de ap
pell.lib.6. Argumentor ſecundo loco ex
ſenſu à me accommodato ad §. Pertine
re,ĩ quo eſt cōſtitutū,vt pertinere ad me
dicatur ratio,vt agere poſſim;ſi modo me
mandante negotiationem adminiſtraue-
ris.Hoc itaq; tantum ſufficit, vt ex meo
mandato adminiſtratio ſit contracta, l.
Quædam,§.vlt.ff.eo.de mandato ratio-
nis ſcribendæ nullibi dicitur. Tertio lo
co ſingulari iure fuit conſtitutum, vt ar-
gentarij rationes ederent,l. Argentarius,
ff.eo.& quoniam deficiebat aliud reme
dium,l.Quędam,ff.eo. Sed ſi mandatū
neceſſario requireretur,opus non fuiſſet
remedio huius edicti;ratio eſt, quod cū
mandatum interuenit, omnes iure cōmu
ni edere coguntur.nam,ſi ſunt eiuſmodi
perſonæ,quæ rationes conficere non te-
nentur;edere coguntur actione manda-
ti,ſentit Bart.in fine ſui ſecundi commē-
tarij ad hanc legem,& Alciatus hic; quã

opinionem Iaſ.hic num.15.verſ.Item at
tende.communem eſſe teſtatur: Si vero
ſunt perſonæ,quæ mandatum neceſſario
ſuſcipiunt,adhuc edere coguntur :[quia
quamuis ex mandato,quod neceſſario ſu
ſcipitur,non oriatur actio mandati l.1.ff.
mand.l.Si tibi rem,& l.Si tibi areæ,ff. de
præſcr.ver.alia tamē proficiſcitur actio,l.
Atqui natura,§.Si libero,ff.de neg.geſt.
& l.Si is,qui,§.Si libero,ff.comm.Tertio
68 ad idem induco † l.Si quis,§. Prohibet,
ff.de ed.Verum prius ſcire oportet,illum
§.non loqui de priuatis contrahentibus,
ſed de argentario;vt vnus argentarius al
teri argentario edere non debeat, item
nec heredi argentarij, vt quidam iunio-
res obiter ſenſerūt,quod ego probo hac
ratione:nam totum edictū prætoris hoc
erat;Argentariæ menſæ exercitores ratio
nes,quæ ad ſe pertinent, edant adiecto
die,& conſule.Argentario,eiue,qui ite-
rum edi poſtulauerit,cauſſa cognita edi
iubebo.ex quo quidem edicto conſtat,
prætorem tantum de editione ab argenta
rio facienda edixiſſe. Præterea patet in
§.Prohibet,iure ſpeciali prohibitum eſſe
edi argentario:igitur intelligendum eſt,
ab altero argentario.nam priuati contra
hentes iure communi nemini edunt.His
ita conſtitutis,induco illum §.hoc modo:
Vlpianus ibi ait,heredi argentarij eden-
dum eſſe,item ipſi argentario ex cauſſa:
tamē nullā habet rationē mandati;ſed id
ſolū cōſiderat,ꝙ cū ipſe inſtructus eſſe po
teſt inſtrumēto ſuæ ꝓfeſſionis;ei nō edi-
tur:quę ratio cū ſine eius culpa ceſſat,ipſi
editur; nec inſpicitur,an interuenerit mā
datum; immo veriſimile eſt non interue-
niſſe; cum ipſe inſtructus eſſe poſſit in-
ſtrumento ſuæ profeſſionis, nec veriſimi
le ſit præuidiſſe aduerſam fortunam, quā-
obrem mandatum non eſt neceſſarium.
69 † Poſtremo, ſi mandatum eſſet neceſſa-
riū,ſufficeret mandatū generale,quod in
principio officij fit,nec eſſet neceſſarium
priuatum mandatū contrahentium.Exē-
plum,ſi à teſtatore, vel à prætore pupillo
datus ſit tutor,ei mandatum videtur,vt ra
tiones conficiat: ideoq; pupillo rationes
edere cogitur,nullo alio pupilli mandato
interueniente; quia id tutoris officio ineſ
ſe videtur,l.1.§.Officio, ff. de tut. & rat.
diſtr. item ſi cui mearum rerum admini-
ſtrationem mandaui, mandaſſe quoque
tacite videor, vt rationes conficiat; nec
aliud priuatū mandatū requiritur,l.Quę
dam,ff. eo. ita in argentario concludēdū
eſt,cum ei à fiſco, aliaue publica perſona
argentariam facere permittitur, mandatū
ei ſaltem tacite eſſe,vt rationes conficiat;
nullumq; aliud priuatorum contrahentiū
mandatum eſſe neceſſarium.His ita con-
ſtitutis, dilui poteſt, quod dictum eſt de
l. Prætor,vere enim illa verba, *Mei cauſſa*,
non ſunt exponenda, me mandante, &
quamuis ſine mandato præcipue ſui cauſ
ſa rationes argentarius tractet; mei tamē
quoq; cauſſa eas ſcribit, vt velle videtur
hic Aret. ſub num.4.immo vere dici po-
teſt mei cauſſa,qui eum conueni,& occa
ſionem ei dedi negotiandi, conficienda-
rumq; rationum. Qui vero defendunt
communia,ſciant ſufficere tacitum man-
datum ex ſententia Barth. in l. Quædā,
ff.de ed. quam pleriq; ſequuntur, vt ſcri
ptum video apud Purpuratū hic num. 9.

Sed iam ad Gloſ. redeo,quę ſubſequi
tur,tradendo ſecundam cauſſam editio-
nis,ſi ſemel edita ratio caſu aliquo amiſſa
fuerit:tunc enim iterum edenda eſt, l. Si
quis,§.Prætor, cum l. ſeq. ff.de ed. quod
nullam habet dubitationem:ſi id intelli-
gatur de argentario, qui coactus edidit,
70 vt accepit Accurſius.† Sed oritur difficul
tas,an idem dicendum ſit de eo,qui ſpon
te,& liberalitatis cauſſa edidit, cum iure
non cogeretur.hic enim non videtur co-
gi poſſe iterū edere,l. Tutori,inf. de neg.
geſt. tamen Lancel. Decius,& Aquenſes
contrariam ſecuti ſunt ſententiam ea ra-
tione,quod ſicut res ſemel alienata,facta
eſt alienabilis,vt dicunt,l.Pater filium, §.
Quindecim,ff.de leg. 3. ita ratio ſemel
edita,facta eſt edibilis. Sed perſpicaciori
iudicio Io.Pet.Peruſinus, Antonius de
Alex. Decius,Ripa & poſteriores,à qui-
bus nec mihi diſſentire licet,dicunt, non
eſſe æquum,hunc iterum edere,nec cogi
poſſe.Quod ego his rationibus compro
bo,quod ſcriptum eſt in l.Ait Prætor, §.
Eſt autem,ff.de prec.Natura ęquum eſſe
tandiu te liberalitate mea vti quādiu ego
velim,

velim.idem itaque concludendum eſt de editione, quæ à liberalitate profecta eſt. Præterea actus, qui fit iure familiaritatis, nullum tribuit ius, l.Qui iure, ff.de acq. poſſ.at editio à volẽte familiaritatis cauſſa facta iudicatur:igitur nullum ius acquiſitum eſſe poteſt ei,cui ſemel edita eſt ratio.Deniq; ſi bis,ter,vel quater quis edidit,æquum non eſſe compelli iterum edere,apertiſſime demonſtrari poterit argumento l.Si certis annis, & eorum quæ ibidem Bart.adnotauit,C.de pact. quo loci ſi certis annis ſciens etiam me tibi non teneri,ſolui aliquam pecuniæ quantitatem,non ideo ero in poſterum obligatus tibi ſoluere.His ita conſtitutis ad
71 celebrem † §. Quindecim, reſpondeo non eſſe verum, quod omnes fere ex eo depromunt, rem ſemel alienatam ſemper alienari poſſe. nam ideo in d.§. Quindecim,res prohibita alienari ſemel in perſonas permiſſas alienata, poſt collibertorum mortem iterum alienari permittitur,quod illa prohibitio alienationis nõ fuit ſimpliciter facta;ſed quo ad viuerẽt illi colliberti: ideoq; teſtator dixit,
72 *Sibiq; eos habere,poſſidere uolo ea lege*, & c. † Illud verbum, *Sibi*, eſt perſonale,& ſignificat,id, quod ſtatuitur,gratia illius perſonæ,cui adijcitur illud verbum *Sibi*, eſſe cõſtitutum,l.Si tibi decem, §. Siquis, ff. de pact.cap.vn. de duob. fratr.á cap.inueſt. in vſibus feudorum, §. Sed cum factum, inſtit. de ſtip. ſer. & demum dictionem, Ex ſe, perſonalem eſſe voluit Alciatus conſ. 203. num 26.qua de re teſtator voluiſſe videtur,vt nemo alienaret ſuam partem,quoad ea frui poſſet: & teſtatoris cõſilium fuit,per eam prohibitionem cõſulere ipſis collibertis: & propterea nõ prohibuit,alterũ alteri vendere,donare,aliudue quid facere. Cum itaque prohibitio facta ſit ad collibertorum vtilitatẽ, vnuſquiſq; prohibitus putatur alienare, donec viuit,argumento,§. Fundum, eiuſdẽ l. Pater filium, atq; l.2. C. qui non poſſ. ad lib. peru. Et qui ita prohibitus eſt, poteſt alienare,extraneum heredem inſtituendo,d.§.Fundum.Hunc eſſe verum sẽſum,§.Quindecim, alio argumento comprobo; quod illi emptores colliberti extraneum heredem inſtituendo, non ſolũ partes de collibertis emptas poſt mortem alienauerunt, ſed etiam ſuas, quas nunquam prius alienauerant: tamen nemo dubitat earum partiũ alienationem valere. igitur concludendum eſt,prohibitionem ibi factam videri,dum viuunt tantum colliberti;proptereaq; alienationem poſt mortem factam valere,&hanc exiſtimo eſſe rationem,quare valeat illa alienatio; non quod res ſemel alienata, ſemper alienari poſſit.Præterea dici poteſt,argumentum Lancellotti nihil penitus probare.concedam enim,rem ſemel alienatam poſſe alienari; nõ tamen neceſſe eſt: ita ratio ſemel edita, iterũ edi poteſt, ſed non poteſt cogi quis eam edere. & hoc modo diſſolui poſsũt omnia ſimilia, quæ
73 interpretes hic cumulant. † Sed maior oritur difficultas, an, ſi diligens actor inſtrumentorum exempla ſibi à notario dari curauit,eaq; caſu amiſit,vtpote incendio conſumpta,vel naufragio; itemq; perditum ſit notarij prothocolũ,petere poſſit ſibi à reo edi.Spec.de fid.inſtr.§.Videndum.ver. Ex præm.Innoc.Butr.& Imola in cap. 1. de probat. & Soc. hic dicunt, edendum eſſe in hac cauſſa à reo actori hancq; ſententiam Decius communem appellat. & mouentur l. Siquis,§. Prætor ait,ff. de ed. vbi ſancitur, argentario non edi;tamen,ſi incendio,vel naufragio, vel alio caſu rationes perdidiſſe probauerit, edi ei oportet. eadem itaq; ratione edenda ſunt actori inſtrumenta.Ripa,qui contrariam ſententiam ſequitur,rationẽ hanc diſsolui hoc modo putauit; quod d.§.Prętor ait,loquitur de argentario, qui prius rationes ediderat,deinde amiſerat; ſecus autem in eo,qui nũquam edidit. ſed mea quidem ſententia decipitur Ripa. quia ille §.intelligendus eſt,cum contractũ eſt inter duos argentarios.tunc enim ab vnõ argentario alteri non eſt edendum: quia inſtructus eſse poteſt inſtrumẽto ſuę profeſſionis,vt ſupra dixi,num.68.ex quibus intelligi poteſt, argentarium nunquam edidiſſe. Quamobrem reſponderi poſse arbitror, diſſimilem eſse rationem; quod in d. §. Prætor ait, argentario non erat edendum: quia inſtructus eſſę poterat in-

hac inſtrumento ſuæ profeſſionis ; quæ
ratio ceſſat,ſi quo caſu perditum fuerit.
at actori non editur,ne arma è domo rei
ſumantur,l.Nimis graue,C.de teſt. quæ
quidem ratio locum obtinet , quamuis
actor ſua inſtrumenta amiſerit. Conſtat
igitur facile euerti poſſe communem ſen
tentiam,ideo in contraria ſententia ſunt
Abb.Aret.Fel.num.12.cap.1. de prob.
& Ripa hic,ducti potiſſimum regula l.Ni
mis graue,de teſt.l.Qui accuſare,in f.eo.
& cap.1.de prob.qua cõſtitutum eſt, nõ
eſſe à reo actori edendum,ne ex eius do
mo arma actor ſumat,quod quidem ar
gumẽtum ſoluit Decius,in d.cap.1.Regu
lam hanc locum obtinere; cum quid ac-
toris negligentiæ poteſt aſſignari; ideoq;
dici in d.l.Qui accuſare,actorem proba-
tionem habere debere : in noſtra vero
quæſtione nihil actori,ſed aduerſæ fortu
næ eſt tribuendum . quod comprobari
poteſt l.Veluti,ff.de ed. Secundum argu
mentum eiuſdem ſententiæ deprromptũ
eſt ex fine l.1.C.de quæſt.vbi in pecunia
riis cauſsis non poſſunt ſerui contra domi
num torqueri, quamuis deficiant proba-
tiones;ſed hoc eodem modo,quo primũ
ſolui poteſt,vel illud ſancitum eſt fauore
dominorũ,à quo receditur etiã in aliqui-
bus cauſſis capitalibus, vt ibi probatur.
Ego in hac controuerſia libentius cõmu
nem ſententiam ſequor, eam intelligen
do in terminis Spec.& Innoc. ſi perdita
ſint inſtrumenta actoris caſu,non culpa;
& amiſſa quoque ſint inſtrumenta nota
rij;probetq; actor, ſe inſtrumenta habuiſ
ſe,& legitimis etiam probationibus de
caſu conſtet,vt Bart.Bal.& ceteri tradide
runt in l.Siquis,§.vlt.ff.de ed. nam aliter
commentus iudicabitur actor ea,quæ di
cet,probari mihi videtur hæc communis
ſententia,l.Ne caſu,C.de diſcuſſ. lib.x.
vbi notant Accur.Bart.& Bal.ſi creditor
inſtrumentum debiti amiſerit,nec cõſtet
debitum ex prothocolo notarij,poſſe eũ
petere à debitore,vt iterum conficiat in
ſtrumentum:igitur multo magis debito-
rem coget, vt confectum edat, Secundo
loco in eamdẽ ſententiam factus ſum pro
74 cliuior, † quod tota editionis materia in
ſola æquitate verſatur,tanquam in cauſſa
generali. Bal. hic num. 4.& num.10. An
char in Clem. vn. de vs.§.Ceterum, nu.
4. & probatur l.3.§.vlt.ff.ad exhib. prop
ter quam æquitatem receditur à ſcripti
verbis,& contra verba legis recipitur in-
terpretatio,l.Quamuis,ff.de in ius voc.at
incendium,vel ſimilis caſus maximam in
ducit æquitatem,arg.l.Propter incendiũ,
iũcta Gl.ff.de pollic. l. Siquis pro redem
ptione,C.de don. igitur ratione incẽdij,
vel alterius caſus edenda ſunt actori in-
ſtrumenta.His itaque probata eſſe com-
munia exiſtimo.

Subſequitur Gl.in ver.Sed quomodo.
opponendo,quod hæc lex non poſſit lo-
qui de rationibus,cum fœmina non poſ
ſit eſſe argentaria l. Fœminæ,ff.de ed.vn-
de Gl. hic non tradit primum ſenſum no
ſtræ legi,vt Iaſon,& ceteri velle videntur;
ſed opponit præcedentibus, ea declaran-
do. illę enim duæ cauſſæ neceſſario intel
ligendæ erant de argentario per leges ci
tatas. modo obijcit Gloſſa, quod fœmi-
na non poſſit eſſe argentaria . & ita eam
accepit Bar. cum dixit,Secundo opponit
ad iſtam lecturam.Reſpondet itaq; Gloſ-
ſa,non fuiſse hanc fœminam argentariã,
ſed argentario ſucceſſiſse; ideoq; ex his
cauſſis, tanquam argẽtariam exercuiſset,
quod fieri potuit,edere cogi,l.Quædam,
75 §.1.ff.de ed. † At Alber. Sal.(Alex. & Ia
ſon dicunt, intelligi poſse hanc legem de
fœmina,quæ per ſeruum argẽtariam exer
cuiſset, qđ fieri potuit,l.Prætor,§.Sed &
ſi ſeruus,ff.eod.Decius vero hunc ſẽſum
non admittit ea ratione,quod,cum fœmi
na non poſſit per ſe argentariam exerce
re,l. Fœminæ,ff.eo.nec per interpoſitam
perſonam poterit,l.Non licet,ff. de cõtr.
emp. nec etiam per ſeruum,l.Neque, in
fra de her. inſt. ſeruus enim dicitur eſſe,
vel non eſse iuris,officij, aut alterius rei
capax ex perſona domini,l.ſi mihi,& tibi,
§.Regula,ff.de leg.1. propterea §.Sed &
ſi ſeruus,intelligitur ex Decij ſententia,
ſeruum poſse argẽtariam exercere, ſi mo
do ad id officium dominus eius erit habi
lis.Ego vero priorem ſententiam,quæ cõ
munis eſt,ſemper veriorem iudicaui : &
potiſſimum in eam adductus ſum ; quia
ſeruus ex ſua,non ex domini perſona, vt

Decius exiſtimabat,argentariam exercet:
quod facile oſtendo,perpendendo verba
Vlpiani in d.l.Prætor,§. Sed & ſi ſeruus,
cum dixit, *Sed & ſi ſeruus argentariam faciat: po
teſt enim,* & c. ex quibus verbis intelligi
poteſt,ſerui perſonam ſpectari:ſi enim do
mini ratio habenda eſſet, Vlpianus non
dixiſſet ita ſimpliciter, *Poteſt enim,* nec ra-
tio generalis eſset,vt deſideratur ex regu
la Gl. in l.Non omnium,ff.de leg. præter
ea expēdere oportet,quod ait Vlpianus,
poſse ſeruum inſcio domino argētariam
facere,ac tum non cogi dominum edere;
ſed tantum iurare, se rationes non habe
re.ſi ex domini perſona eam ſeruus exer
ceret,facere vtlq, non poſset ſine volūta
te domini,& quin dominus obligaretur;
quemadmodum in hereditate ſeruo reli
cta domini habilitas inſpicitur,l,Non mi
nus,& l.Seruus,ff.de her. inſt. l. Si mihi,
& tibi,§. Regula,ff. de leg. 1. ac domini
iuſsus in aditione neceſſario requiritur,
§. Alienus quoq; inſt. de her. inſt. & do
minus obligatur, vt explorati iuris eſt.
His ita conſtitutis,ad l.Fœminę,vna cum
Cagnolo ſentio reſponderi poſse, fœmi
nam prohiberi per ſe tantum argētariam
exercere, non autem per ſeruum; quod
patet,cum dicitur ibi,fœminā ideo remo
ueri,quod ea opera virilis eſt, qua ideo
interdicitur, quod in virili, ſeu ciuili offi
cio plurimum operæ, & miniſterij verſa
tur,l.1.ff.ad Velle.& præſertim in rationi
bus conficiendis, in quibus maxima dili
gentia deſideratur; & acre animi iudiciū,
quod fœminæ habent imbecille. iure igi
tur ab argentaria depelluntur: quæ quidē
ratio ceſsat in ſeruis. †Solui etiam poteſt
76 (quod dicitur,fœminam, quod per ſe nō
poteſt, nec per ſeruum exercere poſse;
cum seruus dicatur capax ex perſona do
mini,l.Si mihi,& tibi,§.Regula,ff.de leg.
1.) diſtinguendo hoc modo cum Iaſone
in rubr.ff.de verb.oblig.num.17.& Leo
nio num.138. ſi nos loquimur quod ad
iuris effectum; quod quis per ſe exercere
prohibetur,pariter & per alium eidem de
negatur,& locus erit l.Non minus, ff. de
her. inſt. & l. Si mihi,& tibi,§.Regula, ff.
de leg.1.quod ſi loquamur, quod ad fa
ctum ipſum, permittetur mihi per alienā
perſonam id efficere, quod mihi per me
ipſum eſt denegatum,& erit locus l. 1. ff.
de verb. obl. & l.Quicumq;, C. de pro
cur. Quæ conciliatio vero non cōuenit:
aliquando enim quod ad iuris effectum,
& acquiſitionem,quod mihi per me non
licet efficere,per aliū licet, vt l.Antiſtius,
§.vlt.ff.de acq. her. furioſus hereditatis
cōmodum per ſe acquirere prohibetur,
per alium,vt per ſeruum id ei permittitur,
idq; iuris effectum,& acquiſitionem reſpi
cit. Aliquando in eis,quæ facti ſunt; quæ
per se quis non poteſt, nec per alium po
teſt;vt emere,& vendere facti sunt,l. Cō
ſilio,ff.de cur.fur.tamen,qui per ſe emere
prohibetur,nec per alium poterit emere,
l.Non licet,ff.de contr. empt. & l. Pupil
lus,§.Sed & per interpoſitam,ff. de auct.
77 tut.†Denique omiſſis,quę alias dixi,nūc
paucis planius veritatem accipite, dico
non eſſe inſpiciendum, an ſimus in eis,
quæ iuris ſunt,vel quæ facti, vt alias dice
bam; ſed inſpiciendam eſse cauſsam pro
hibitionis,vel inhabilitatis,& impotentiæ
(vt ita dixerim,Si aliquid nō poſſum, vel
aliqua re prohibeor propter factum ipsū;
vt quia non decet prætorem, vel conſulē
eſse in iudicio,tum quod per ſe quis non
poteſt, poterit per alium, ita locus eſt l.
Quicunq;, C. de procur. item l.1.ff. de
verb. oblig. Quo loci mutus, & infans
non poſsunt ſtipulari, non propter effe-
ctum,qui ex ſtipulatione oritur, quod ip
ſis non poſſit acquiri. ſed propter ipſum
factum, quia infans voluntatem non ha
bet,mutus non organa.quę ratio cum ceſ
ſat in ſeruo, poterit id per ſeruum fieri.
hinc etiam patet ratio l. Antiſtius, §. vlt.
ff.de acq. her. vbi furioſus non poteſt he
reditatis commodum acquirere,poteſt ta
men per ſeruum. impotentia ibi erat in
facto,nō in effectu. nam hereditas animo
adeuntis acquiritur,l.Gerit,& l. Pro here
de,ff.de acq. her. at furioſus non dicitur
voluntatem habere,l.Qui ad certum, ff.
loc. quæ ratio in ſeruo ceſſat. Sed ſi pro
hibitio facta eſt propter effectum, tum quod
per me non poſsum, neq; potero per ſer
uum. Semper enim eadem viget ratio,
vt cum cautum ſit l.Non licet,ff. de cōtr.
empt. & l. Principalibus,ff.ſi cert. pet.ne
magi-

rum erit,quod dicit hic Cagnolus num. 61.cum aſſerit,communem eſſe ſententiã, valere proteſtationem, ſi aduerſarius nõ
81 contradicit,ea irerum proferendo.† Secũdo loco,quod dictum eſt de editione ratione vſus,dilatatur, vt aduerſario petenti edẽda ſint etiam nomina teſtium,Gloſ. in l.1.§.Editiones, ff. eo.'vbi doct. ſed in cõtrarium adducitur l.Non ex omnibus, ff.de arb.quæ re vera non obeſt.ibi enim loquitur Iabolenus, cum data eſt à iudice dilatio ad teſtes producendos, & litigans contumax fuit in producendo;eum non puniri inquit: nõ enim iudicem, aut aduerſarium læſit, ſed ſeipſum; & ita mihi viderur eam intellexiſſe Bal. ibi in ſecũdo commentario.verſ.Vel intellige.& vt breuirer concludam, edẽda eſſe nomina teſtium,voluit etiam Bal. in l. vlt. inf. eo.num. 16. niſi eſſet timor ſubornationis; & in cap. Per tuas,num.11.de teſt.& hæc ſententia communiter recẽpta eſt; tamẽ contrariam ſequuntur Spec. de teſte, §.Qualiter,vers.Poſthæc:Marãta 6. par. iud.cap.Decimus,nu. 52.mihi vero ſatis facit ſententia Alexãdri in d.§.Editiones, num.21. hoc modo diſtinguentis: Nomina teſtium inſtrumenti edendi opus eſt edi; & ita loquitur Gloſ.in illo §.Editiones: ratio reddi poteſt,quod non ita facile illi teſtes corrumpi poſſunt propter auctoritatem tabellionis ſed nomina teſtiũ, qui in iudicium producendi ſunt,& interrogandi,nõ eduntur, niſi poſt publicationẽ: & ita dicit Spec.procedere cap. Qualiter,&quando,2.§.Debet,de accus.&de his loquitur Maranta in ſua praxi: quod tamen non vidi obſeruari:ſed ſẽper edi.

82 † Quartam editionis cauſſam exiſtimat Barth. eſſe fauorem fiſci, cui etiam actoris partes ſuſtinenti edendum eſt,l.3. ff. de ed. huic ſenrenriæ ſubſcripſerunt hic Caſtr. num.2.Sal.in 4.opp.Fulg.col. 2.Iaſ.num.6.Ripa num.11.Cag. nu. 65. Cur.num.27. Fel. in cap.1. num. 9. ver. Fallit ſecundo, de prob. & quamplures in l.vlt.infr.eod. & dubitandum non eſt, quin ſit communis.Sed Goz. hic in primo commentario num. 10.& in ſecundo num. 23.& Bolognettus, num. 40.& l. vlt. inf. eo. dicunt, fiſcum nõ habere hoc priuilegium,ſed vti iure communi, ad d. l.3. reſpondent, accipiendam eſſe tãtum in cauſſa delationis, in qua ſtatutum eſt, vt fiſco,ac potius delatori, qui bona vacãtia, aut alia ad fiſcum detulit, inſtrumenta,quę ad eam cauſſam ſolũ pertinẽt,reus cogatur edere: in alijs vero ſeruabitur regula l.Qui accuſare, inf. eo.& l. Nimis graue,de teſt.& hæc Goz.iactar,ſe primũ dixiſſe præter omnes: ſed nõ animaduertit,Accurſium primum omnium ita declaraſſe in primo ſẽſu,quem tradidit d.l. 3. cuius opinio mihi profecto valde probatur:vt in materiã delationis tantum, de qua in l.1. ff. de iur. fiſci. fiſcus hoc priui
83 legio poriatur: † quia cauſſæ, ex quibus ad fiſcum fit delatio, occultæ eſſe ſolent; & hoc modo ſæpe patefiunt,l. Non intelligitur,§.Tacita,ff.de iur.fiſc.& locum obtinebit ratio Clem.vn.§.Ceterũ,de vſur. vbi ſtatuitur,vt fœneratores edant; quia clam contrahunt,& aliter probari nõ poſſet;at,ſi ipſe fiſcus cõtraxit,iuris cõmunis regulis erit obſtrictus,eiq; nõ edetur.eius enim negligentiæ tribuendum eſt, qui in contrahendo,non curauit tradi ſibi ſcripturas de negocio geſto confectas. Huic tamen ſententiæ obſtat l.2.§.Diuus ff. de iur. fiſ. quæ ſine vlla diſtinctione ſtatuit, inſtrumenta ad cauſſam fiſci pertinentia edenda eſſe: igitur nec nobis diſtinguere licet,l.De pretio,ff.de Publ.l.3.ff. de off. præſ. Sed Goz. reſpondet,opus eſſe, illũ §.interpretari ex eis, quæ proxime antecedunt,& ſequuntur,l.Si ſeruus plurium in fine,ff.de leg.1.in quibus ſãcitum eſt, ſolum de materia delationis. ideo §.Di-
84 uus, de ea ſola loquitur.† Ripa autem excitat huiuſmodi difficultatẽ:fiſco edũtur inſtrumenta,quæ ad eũ pertinent: igitur prius probari oportet ad fiſcũ ea pertinere; quod fieri non poteſt, niſi probetur tenor inſtrumentorum,l. Sicut iniquum, vbi Barth. & ceteri, C. de fid. inſtr. at, ſi is probatus fuerit, otioſa erit inſtrumentorum editio, l. In exercendis, C. de fid. inſtrum. quam difficultatem Cagnolus conatur diſſoluere, inquiens, non eſſe otioſam inſtrumentorum editionem; quia tenor non plene, ſed ſummatim probabitur, l.3.§. Sciendum, ff.

ad exhib. Mihi vero videtur, nec plene, nec ſummatim id eſſe probandum, ſed ſatis eſſe dicere, inſtrumēta ad fiſci cauſsā pertinere, quæ reus edere cogetur. Primū ad id perpēdo l. 2. §. Diuus, ff. de iure fis. in qua conſtitutū eſt, ſi quis inſtrumenta ad cauſſam fiſci pertinētia, cū poſſit exhibere, nō exhibeat, credi: ea eſſe ſubtracta, quæ eius cauſſæ nocitura fuerint. qua de re ex coniectura, quia nō exhibet, putātur ſubſtracta ea, quæ nocitura eius cauſſæ erant: ſi fuiſſet plene, vel ſūmatim ꝓbatū, tunc nō ex coniectura, q̄a non exhibuit, crederētur ea ſubtracta, quæ nocitura eſſent; ſed quia probatū erat. Deinde moueor auctoritate Gloſſæ in l. 2. in verſ. Publicū, ff. quemad. teſt. ap. vbi inquit, cū, cui nihil relictū eſt in teſtamēto, poſſe agere, vt ſciat, an aliquid ſibi ſit relictū. & Bal. eo in loco ait, debere exhiberi teſtamētū iudici, qui inſpiciat, an aliquid ſit relictū; & ſi quid relictū inueniatur, aduerſario edi; ita dico in noſtra quæſtione, quāuis nihil probatū ſit, iudici ſaltē inſtrumenta exhiberi oportere: & forſitā de hac exhibitione loquitur Calliſtratus l. 2. §. Diuus, ff. de iur. fis. Nō me mouet doctrina Bar. & aliorū in l. Sicut iniquū, in contrariū citata: quia habet locū, vbi probare oportet, inſtrumentū ad cauſsā pertinere. at hic id non deſideratur; ſed ſat eſt delatorem aſſerere, inſtrumentum ad cauſſam fiſci pertinere, eum ſit res valde latens, nec cū fiſco, aut delatore aliquod negotium geſtum ſit. Sed hac extincta difficultate, altera maior oritur: † quia ex hac regula

85 excipitur cauſſa capitalis; de qua cum agitur, non eduntur fiſco inſtrumenta d. l. 2. §. Item diui. nunc quæritur, an in §. Item diui, cauſſæ capitalis nomine comprehēdatur ea, in qua agitur de pœna pecuniaria fiſco acquirēda, quæ criminalis cauſſa vocatur à Gloſſa in l. 3. ff. de ſep. viol. Alexander lib. 1. conſ. 132. num. 15. cōſuluit contineri; & ita voluit, cum agitur de pœna fiſco acquirenda, ei nō edi. Decius

86 autē in cap. 3. de prob. nu. 13. & Ripa hic dicunt, non comprehendi. † Quod probat Ripa l. 2. ff. de pub. iud. in qua cautum eſt, non dici capitale iudicium, ex quo pecuniaria, aut in corpus aliqua coërcitio pœna eſt. Nam pecuniaria pœna dici poterit criminalis cauſſa, quod de crimine agatur; sed non capitalis; cum ideo iudicium capitale vocetur, quod de capite agatur; & ibi ea non eſt de capite quæſtio. Hanc eandem ſententiam ego comprobo: quia, quamuis de pœna, quæ fiſco tribuitur, controuerſia ſit, de re tamen numaria agitur: igitur edendum eſt, d. §. Item diui. Poſtremo (& non poſſum non valde mirari) id planiſſime probatur d. l. 3. ff. de ed. in qua ſtatutum eſt, fiſco, ſiue delatori eius nomine edi in cauſſa delationis, quæ profecto ferè ſemper criminalis eſt, & ea, ex qua fiſco pecuniaria pœna acquiritur l. 1. ff. de iur. fis.

87 † Quinta editionis cauſſa traditur à Bartholo eſſe vſura. Fœnerator enim edere cogitur, cum de vſuris controuerſia eſt, Clem. vn. §. Ceterum, de vſur. quæ quidem cauſſa Fulgoſio, & Alexandro ad noſtram legem accommodari non poſſe videtur; cum Clementina de vſur. multis poſt annis edita ſit; quamobrem Antoninus Cæſar noſtræ legis lator diuinare de ea non potuit. Sed Socinus conatur Bartholum tueri quod, cum lege noſtra ſtatutum ſit, rationes ex cauſſa edi, & Clementina de vſur. §. Ceterū, inductum ſit, vt legis odium in fœneratores ſit iuſta, & probabilis cauſſa; lex noua à vetere interpretabitur, l. 1. §. Lex Falcidia, ff. ad leg. Falc. & l. Non eſt nouum, ff. de leg. tum etiam, quod lex ſemper loquitur, l. Arriani, C. de hær. Animaduertendum eſt, ex ſolutione Socini contrarium potius proficiſci, id eſt, legem antiquam, vt eſt noſtra, à noua, quæ eſt Clementina de vſur. declarari. Sed, vtcunq; ſit, dico deceptum eſſe Socinum, cum vna harum legum ab altera declarari nequeat ideo, quod Clem. de vſur. ea, quæ ſtatuit, ſanxit iure Pontificio, quo vſuræ prohibentur, cap. Super eo, de vſur. in decretal. & propterea Clementina de vſur. §. Ceterum, compellit fœneratores, vt edant. at noſtra lex loquitur iure Cæſareo, quo vſuræ permittuntur, C. de vſur. in vniuerſo tractatu, præcipue l. Eos, qua de re hæc illam declarare, aut ab illa declarari non poteſt

poteſt. Secundo vero loco Decius ſeſe
offert,aitq; generatim ſaltem fuiſſe hunc
caſum ab Antonino conſideratum, arg.l.
Qui iure militari,ff.de mil.teſt.deinde in
quit,dici etiam poſſe, inſpecta mente An
tonini nihil eſſe de vſura cogitatum; ſe-
cus vero inſpecta huius legis ratione, ar-
gumento eorum,quæ tradit Barth.in d.l.
3.§.vlt.ff.de leg.tut.Sed nec Decij defen
ſio bona eſt;primũ quia,vt dicit Ias.Cle-
mentina de vſur. locum habet, cum lis
eſt de vſuris:hic vero de ſorte erat, nõ de
vſuris.deinde,vt inquit Curt. neque hac
ratione fœmina cogi poſſet edere, de
qua in noſtra lege agitur: non enim ipſa
fœneraret,ſed is,qui apud eam pecuniã
depoſuit.prętereà dico ego eandem ratio
nem,quæ Socino obeſt,obeſſe & Decio;
quia Antoninus loquitur iure Cæſareo,
in quo non eſt locus rationi d.§.Ceterũ.
88 † Poſtremo vſus eſt Antoninus verbo,
Solet, quod præterita tantũ,non futura cõ
plectitur,l.Solet,ff.de off.proconſ.l.Palã
ff.de rit.nupt.& l.1.ff.vbi pup. educ.deb.
Ex his itaque conſtat,hanc quintam cauſ
ſam ad noſtram legem non pertinere.
89 †Dilatant etiam doctores d.Clem.vn.
§.Ceterum,in Iudeos,vt ipſi quoque Iu-
dæi fœneratores edere cogantur,Gl.Imo
la,Paullus Leaza.& Card.ibi: Ioan. de
Ana. in cap.Super his; de vſur. Ias. Dec.
Goz. hic & quamplures alij; vt dubitan
dum non ſit, receptiſſimam hanc eſſe sen
90 tentiam. Ratio eſt, †quia Iudæi obſtricti
ſunt conſtitutionibus Cæſareis, l. Nemo
Iudæorum,&l. Iudæi.C.de iud.Alex.lib.
7. conſ.13.num.3.item reguntur Pontifi
cijs conſtitutionibus, cap. Poſt miſerabi
lem,de vſur. Inn.cap.Quod ſuper,de vo
to.quamobrem, cum §. Ceterum, nulla
adhibita diſtinctione loquatur, pariter
comprehendet Chriſtianos, atq; Iudęos.
Contrariæ tamen ſentẽtiæ fuit Florianus
in l.vlt. C.de Iud.nã pœna cenſuræ, cuius
metu coguntur edere fœneratores in illo
§.Ceterũ,non apte quadrat in Iudęos.ad
eos autẽ nõ pertinet lex,in quos eius pœ
na cadere non poteſt, vt adnotant Glos.
& Iac.Butr.in l.Mãcipia, C. de ſeru. fug.
qua cautũ eſt,eũ qui alterius ſeruũ ſolici-
tauerit, aut auocare tentauerit, ea pœna
plecti, vt cogatur ſolicitatũ cũ altero ser-
uo reſtituere.ex qua lege eruunt prædicti
interpretes,eũ,qui ſeruũ ſolicitauit, ſi ſer
uus ille ad ipſum nõ defecit,non cõtineri
illa lege; quia in eũ legis illius pœna cade
re nõ poteſt:non enim poteſt alterius ſer
uũ,qui à domino ad eũ non tranſiuit,ipſi
domino reſtituere.Ideo Soc.conſ.70.lib.
1.& Aret.conſ.158.incip.Copioſe,ſubti
liter,&eleganter,dixerunt cap.Quãquã,
de vſur.lib.6.non habere locũ in Iudæis;
quia eis non conuenit pœna cenſuræ, de
qua ibi.Sed omiſſis multis, quæ dici poſ-
ſent,† ſentio regulã l.Mancipia,male eſſe 91
intellectã, & hoc modo præter alios hic
declarandã;Quotieſcũq; pœna alicuius
legis in aliquẽ cadere non poteſt, eũ non
cõtineri lege illa,quod ad legis pœnã; ta-
men in eũ animaduerti debere ſimili pœ
na extra ordinẽ arbitrio iudicis irrogan-
da,quę aliquando durior etiã eſt.idq; pri
mũ probatur l.Hos accuſare,§.Omnibus,
ff. de accuſ. in qua dicitur,ſeruos nõ fieri
reos lege Iulia de vi priuata, aut lege Põ
peia parricidij,aut lege Cornelia iniuria
rum:quia earum legũ pœnæ in ſeruos nõ
cadunt; sed,cum natura cõmunis ſit, ſimi
liter in eos animaduerti,&duriorẽ eis pœ
nam extra ordinem irrogari:ita dicam de
Iudæis,cum natura cõmunis ſit, ſimiliter
in eos animaduerti,&in cauſſa §.Ceterũ,
Clem.vn.de vſur. & in cauſſa cap. Quã-
quã,de vſur. lib.6. & grauiorẽ eis pœnã
imminere;cũ viliores ſint. Deinde idẽ ꝓ
batur l.2.ver.Etſi,C. vt int.cer.tem.crim.
quæſt.term.per quã legẽ decidunt Bald.
Sal.& Caſtr.in auth. Sed nouo iure,inf.
de ſeru.fug. ſi cui pręcidenda ſit manus,
qua careat,aliã pœnam ſubrogandã eſſe.
Nũc nõ obſtat Gl.l.Mãcipia, nec doctri-
na Iac.Butrigarij; ĩtelligi enim debẽt,quo
ties pœna alicui non cõuenit,ꝙ tacite ali
ud includit delictũ,ꝙ nõ cõmiſerit is, de
quo agitur;vt d.l.Mancipia,ſtatutum eſt,
hoc modo,Siquis mancipiũ ſolicitauerit,
vel auocandũ crediderit,cũ ſeruo altero
ſolicitatũ reſtituat.ex qua pœna intelligi
poteſt,nõ ſufficere, mancipiũ eſſe ſolicita
tum, niſi ad ſolicitatorem tranſierit:
propterea ſi quis ſeruum ſolicitauerit,
ſed non abduxerit, non continetur illa

lege: non illa ratione, quod in eum illius legis pœna non cadat; ſed quia non deli quit, ac potius delictum non perfecit, vt in lege requirebatur. & ita intellexit illam Gloſſam, & doctrinam Rom. ſing. 495. & inueni etiam Felinum ita declaraſſe in cap. Nonnulli, num. 34. ver. Sed contra, de reſcrip. qui ait hæc eſſe inaudita, & no ua, magnumq; parere honorem. ſed ipſe non mouetur legibus, quas ego citaui, ſed potiſſimum auctoritate Gloſſæ in extra-uag. Ioan. 22. quæ incipit, Iniunctæ, in ver. Suſpenſi, & profecto valde miror, ne
92 minem ad hoc citaſſe Felinum. † Id autē, quod de Iudæis dictum eſt, declaratur ha bere locum, ſi clam fœnerant, quia ipſis interdictū eſt, vt hic Patauij: in illis enim locus eſt rationi §. Ceterum, Clem. de vſur. sed ſi palam pecunias fœnori darēt: quia ipſis permiſſum eſſet, vt Bononię, & in multis alijs locis, edere non cogentur; quia in eis ceſſat ratio §. Ceterum: ita Card. ibi, & Goz. & Bol. hic. 9 ego vna cū Bolognetto intelligo valere, niſi conten deretur eos vltra modum à ſummo Pon tifice permiſſum recipere vſuras. tū enim militat ratio d. §. Ceterum: ſed id prius ſummatim probandum eſt, argumēto eo rum, quæ de ſimili re tradit Card. in d. Clem.
93 †Secundo loco dilatatur d. Clem. 1. in nautas, caupones, ſtabularios, & publica-nos: hi enim omnes ad ſimilitudinem fœ neratorum edere debent, Bal. in l. Diſſo-lutæ, in fine C. de cond. ex lege. Alex. Decius, Purpur. & Gozad. hic num. 34. in ſecundo commentario: qui hanc ſentē tiam communem appellat: idemq; teſta tur Decius in cap. 1. de probat. num. 25. quorum hæc eſt vna ratio; quia horū ge nus improbum eſt, l. 1. ff. naut. cau. & ſtab. l. Quantæ, ff. de publican. ideoque ſicut fœneratores, edere debēt. quam quidem rationem ego tollo; quia non compellun tur edere fœneratores eo, quod improbi ſunt; ſed quia ita clam, & ſecreto de vſu-ris paciſcuntur, & contrahunt, vt fere pro bari non poſſint, niſi libris eorum; ita in-quit d. §. Ceterum. at hæc ratio ceſſat in nautis, cauponibus, ſtabularijs & publica-nis, qui palam contrahunt, atq; artis ſuæ negotia gerunt. Altera ratio eſt huiusmo di; in hac materia licet ducere argumen tum à ſimili, l. Quædam, §. Numularios, l. Argētarius, in princ. ff. eo. at hi propter ſuſpicionem fraudis ſimiles ſunt fœnera toribus: pariter igitur edere debent. huic quoque rationi reſponderi poteſt, diſſimi lem eſſe rationem; quod fœneratores à principio legi faciunt fraudem, fingendo contractum legibus probatum, qui fœne ratitius eſt d. §. Ceterum, coniuncto cap. Ad noſtram, de empt. & vend. ideo ſolo libro rationum, in quo veritatem ſcribūt, probari poteſt; quem edere coguntur: at nautæ, caupones, & ſimiles ab initio nullā fraudem faciunt, & palam contrahūt: qua propter edere non coguntur. ordo enim cōtractus alijs modis probari poteſt; quo probato, ſi quid nouæ fraudis poſtea fit, facile patefiet abſq; ullo adiumento edi-tionis. Deinde dici poteſt, non valere ar gumētum: nos enim loquimur de editio ne ex conſtitutione §. Ceterum. & proba tum eſt, pērmitti dilatationem à ſimili ad ſimile in edicto de edendo; quod longe aliud remedium eſt, atque §. Ceterum.
Poſtrema ratio eſt; † cum agitur de pec- 94
cato vitando, & ſalute animæ, in materia odioſa, & pœnali permittitur dilatatio; vt notant Ioan. And. & Abb. in cap. Ex te nore, Qui filij ſint leg. Abb. cap. Quæſi uit, de diuor. Bauth. in auth. Sacramenta puberum, C. ſi aduer. vend. Quod ego fateor, cum eſt ſimilis ratio; at dictum eſt, eſſe diſſimilem, vt fuſius infra ꝓbabitur: ideo non obſtat. Contrariam ſentētiam ſequitur Rom. in l. Quantæ audacię, ff. de publ. Aret. in cap. 1. de prob. Iaſ. Alc. & Bolog. hic Primum in hanc ſententiā ad ducti ſunt, quod illa conſtitutio eſt odio-ſa, & pœnalis: ideo contrahi, & nō dilata ri debet, cap. Odia, de reg. iur. lib. 6. l. Cū quidam, ff. de lib. & poſth. Sed Decius re ſpondet, in materia odioſa etiam ex con uenientia rationis fieri dilatationem, cap. 1. §. Porro, quæ fuit prim. cau. ben. amit. rurſus dici poteſt, materiam eſſe fauora-bilem: hi enim fraudem faciunt, cuius oc caſione furtum committūt, quod iure na turali, vel ſaltem gentium delictum eſt: ideo fauor iudicatur, id punire, ex doctri

na Ca

na Caſtrenſis in l. Bona fides, ff. depos. ſup. citata. Secunda ratio eſt; nam §. Ceterum, locus eſt, cum de vſuris agitur: itaq; edere non debent. Sed reſpondeo, id dictum eſſe, ne quis crederet, ex qualibet cauſſa etiam diſſimili fœneratores edere cogi; non quod excludantur cauſſæ, ſeu perſonæ ſimiles, arg. l. Argentarius, iuncta l. Quædam, §. Numularios, ff. eo. quales hi eſſe exiſtimantur. Poſtremo eſt diuerſa ratio; quia fœneratoris officium eſt improbatū, cap. Quia in omnibus, de vſur. at nautæ, caupones, & ſtabularij permiſsi ſunt, l. 1. ff. naut. caupo. item publicani, toto tractatu, ff. de public. hoc quoq; argumentum tolli poteſt, reſpondēdo, hos eſſe approbatos, dum ſe integre, ac ſincere gerunt; ſed cum fraudem faciūt, eaque ſummatim probata fuerit (hoc enim neceſſe eſt, ſicut ſummatim probari debet, aliquem eſſe fœneratorem, vt edat, Card. in Clem. de vſur.) ſimiles fiunt fœneratoribus propter ſimilitudinē delicti; illudq; officium tacite tum à lege improbatur. Solutis itaque vtriusq; ſententiæ argumētis, mihi videtur diſtinguendum hoc mo-

65 do, †vt nautæ, caupones, & ſtabularij non cogantur edere. Nam aut communis opinio vult eos compelli edere ex Clem. vn. de vſur. & dici nequit: quia per illam Clementinam edere compelluntur fœneratores; quia ita ſecreto contrahunt, vt de vſuris conuinci non poſſint. hæcq; ratio redditur in §. Ceterum: non quia odio ſint, vt omnes credunt: at hæc ratio ceſſat in nautis, cauponibus, & ſtabularijs, qui palam, & coram omnibus res recipiunt, ideo ex hoc capite non sunt compellēdi ſuas rationes edere. Aut putat communis opinio, eos debere compelli ex edicto de edendo; & neque hoc ſubſiſtit. quia per illud edictum prętor agentarios compellit, quod eorum officium publicam habet cauſſam, & principalis eorum opera eſt rationes conficere, d. l. Argentarius; quæ ratio ceſſat in nautis, cauponibus, & ſtabulariis; igitur nullo modo sunt cōpellendi

66 edere. †De publicanis vero, omittēdo ea, quę ex veteribus monumētis erui poſsēt, in quibus aliquando fauorabiles, aliquando odioſi fuiſſe inueniuntur; ſed noſtris legibus tantum agendo, ſic ſentio, eos inſtar fœneratorum non cogi edere, propterea quod ceſſat ratio §. Ceterum: ſed tamen cogi ex edicto de edendo. nam hi publicam cauſſam habent, ſunt enim publicani, qui à fiſco aliquid conducunt, & publico fruuntur, l. 1. §. 1. & l. Quantæ, in fine ff. de publ. ideo in ipſis valet ratio l. Argentarius, ff. de ed. & eorum libris creditur, vt ſenſit Bart. in l. Quædam, §. Numularios, in fine ff. eo.

67 †Tertio dilatatur d. Clem. 1. de uſur. in eos, qui deſtiterūt vſuras exercere; nā hi adhuc omnium iudicio edere coguntur, vt adnotant in l. Prætor, §. Is etiam, ff. eo. Bar. Ang. Caſtr. Alex. & Ias. ſequuntur etiam Bar. in principio l. Quis ſit fugitiuus, ff. de ædil. ed. Alex. & Deci. hic. Hoc autē cōmuniter intelligitur, ſi agatur ante reſtitutionem vſurarum, eis vero reſtitutis edere non tenentur, ex Baldi ſententia in tit. de uſur. per cap. Cū tu, de vſur. tunc enim non agitur de vſuris. Attamē ego exiſtimo etiam reſtitutis vſuris cogi edere ei, qui ſummatim doceret, nō eſſe ſibi omnes vſuras redditas, vel non plene rationes editas, arg. l. Veluti, ff. eod.

68 † Quarto d. Clem. de vſur. dilatatur etiā in mercatores, qui carius vendunt ſolutionis tempus differendo, quam ſi ſtatim mercis pretium ſolueretur: hi enim fœneratores habentur, & ad eorum ſimilitudinem edere debent. Sed opportunus is mihi locus videtur, vt leuiter tangamus, an hi fœneratores dici poſsint. Primum videtur concludendum, vt inquit hic Decius ex doctrina Barthol l. Quis ſit fugitiuus, §. Apud Labeonē, ff. de ædil. ed. nō eſſe fœneratores: ſcribit enim eo loci Bartholus, eum, qui facit aliquem contractū, qui communi æſtimatione legitimus habetur, re tamen vera fœneratitius eſt, nō dici fœneratorem: at communiter mercatores ita contrahunt, putantq; omnes legibus permittentibus eos contrahere, igitur non ſunt vocandi fœneratores. Sed huius argumenti facilis, atq; in promptu eſt ſolutio: negatur enim aſſumptio; cum hi contractus omnium hominum ſententia prohibiti, & contra diuinas leges iudicentur. Secundo loco, ſummus Pontifex

cap.

cap.In ciuitate,de vſur. ſtatuit, quamuis
hoc modo contrahentes in peccatum in
cidant,tamen contractus hac formula cō
ceptos non poſſe damnari vſurarum no-
99 mine.† Cui cap. cōmode reſpōderi po
teſt illius ſenſum explicando, & dica-
mus ſenſiſſe Pontificē,illū cōtractū ꝙ ad
ſuam extraneam formam & aſpectum nō
videri fœneratitium: ſed quod ad intimā
ſuam ſubſtantiam vere eſſe fœneratitiū:
Nam vſura contrahitur,cum plus recipi-
tur,quam datū eſt,14.q.3.cap.1.cap.Ple
riq;,& c.ult.cum ibi detur res vnius gene
ris,vt piper vel cinamomū,vt res alterius
generis recipiatur ſcilicet pecunia,ex for
ma contractus non conſtat venditorem
rem dando,& ſolutionis tempus differen
do,aliquid amplius,quam dederit,recipe
re.Neq; igitur ex ſua forma poteſt fœne
ratitius iudicari eiuſmodi cōtractus.Sunt
tamen vere & re ipſa in ſua ſubſtantia
fœneratitij: quia vere propter ſolutionis
tempus conceſsum plus venditori pro
mittitur, & poſtea ſoluitur, quam verum
rei venditæ pretium exigat.Vnde merito
cap.Conſuluit,ſub eo.tit.de vſur, pro fœ
100 neratitijs hi cōtractus habētur.† Propte
rea quod Abb.d.cap.In ciuitate, docuit.
& eidem Couar.lib.2.var.reſol.cap.3.aſ-
ſenſus eſt, & Dec. conſ.111. id ideo eue
nire, quod vere vſura ex mutuo profici-
ſcitur: ibi autem verum nō eſt mutuum:
ſed ſic fingitur.Fingitur enim verū pretiū
ab emptore contractus tempore ſolutū;
deinde a venditore eidem reſtitutum, vt
alio tempore cum incremento reddatur,
recipiendum aliquo modo non eſt. cum
enim fictionis fundamentum æquitas ſit,
l.Deniq; ,ff.ex quib.cauſ.mai.Bar.& alij,
l.Si is,qui pro emptore,ff.de vſucap. hac
fictione vſuram induci non eſt putandū.
Etenim ex hoc ſenſu vere non eſset vſu
ra, neq; peccatum commiſsum , & per fi
ctionem vtrumq; induceretur,quod peri
niquū eſset, & vt recentiores ad Deciū
d.conſ.111 aiunt ,commētum id eſt, nec
ibi erat pecunia ſolutioni parata. † Po-
101 ſtremo vſura non conſiſtit in contractu
emptionis,ſed in ſola pecunia; cum dica
tur fœnus; quaſi fœtus. eſt enim vſura nu
mi fœtus: ideoq; fœnus improbatur,ꝙ vt
ſcribit Ariſt.lib.1.ſuæ politiæ c.7.contra
naturam eſt,numum parere numum ; cū
non vt pariat , ſed commutationis cauſſa
inuentus ſit.De qua re videndus eſt Di-
uus Thom. 2.2.q.13.art.4.& etiam Sco
tus in 4.part.ſent.diſt.15.q.2.art.2.In em
ptionis contractu id ceſſat, nec numus
numum parit.Sed reſponderi poteſt, in
contractu emptionis etiam numum pare
re numum: nam propter numum emptio
nis tempore non ſolutum plures alio tē-
102 pore reddentur.† Præterea in lege diui-
na vſura fuſius patet,& in alias res præter
pecuniam cadit. 14.q.3.c. 1.& cap. vlt.
103 † Confitēdum eſt itaque, & cōmuni ſen
tentiæ aſſentiendum , hos eſſe fœnerato
res : in lege enim diuina latius patet no
men vſuræ, nec in ſola pecunia conſiſtit,
ſed inquacūq;re.vnde qui pecuniā dat,&
pręter pecuniā aliquod eſculentū,ſeu po-
culentū recipit,quocūq; nomine illud ap
pellet,vſurā dicitur recipere.Ambroſius
14.q.3 .c.Pleriq;.Ita in noſtra quæſtione
dicendū,hos,qui ſic contrahunt,eſſe fœ-
neratores ; & probatur cap. Conſuluit.
de vſur.& cap. vlt.a contrario , eodem ti
tulo de vſur.& in hanc partem conſuluit
Abb.lib.1.conſ.22.Itaque verendum nō
eſt,Clem. de vſur. ad hos quoq; pertine
104 re.† Ex his etiam concludi poteſt, cum
conſtet hos eſſe fœneratores ; ſi in foro,
alioue publico loco tabernas excercent,
aut domi omnibus volentibus ca condi
tione vendunt, manifeſtos dici fœnera
tores,ex doctrina Bart.in l. Fur eſt mani
feſtus,ff.de fur.ideoq; nō poſſe teſtari abſ
que formula tradita in cap.Quamquam,
de vſur.lib. 6. vt ex facto conſulti reſpon
derunt Abb.lib.1.conſ. 22. Andr. Sicu-
105 lus lib. 4 conſ. 67. col.5.† Tamen quod
conſtituimus , carius vendentes credita
pecunia , quam venditionis tempore
numerata,fœneratores eſſe; in primis co
anguſtabis non habere locum in rerum
immobilium venditione. Nam ſi fundū
mille tibi vendidi , nec pretium ſoluiſti,
fructus interim fūdi mihi tradere debes,
l. Curabit,inf.de act.empt. quorum con
templatione, quod á te non exigo, paci-
ſci potero , (vt interim in ſingulos cen-
tum aureos quinq; vel ſex , vel octo ſol

uas,nec erit fœnus.Bal. in tit. C.de vſur.
q.2. Soc. conſ.103.lib.4.recentiores ad
Decium conſ. 119.& in tract.de vſur.q.
74.&`poſt multos Couar.lib.var.reſol,3.
106 cap.4.† Secundo loco ſciendum eſt,pre
tium cuiuſq; rei non in indiuiduo pūcto
conſiſtere, ſed latitudinem quandam ha
bere,&eſſe pretium ſummū,mediocre,&
infimū, Scot.4.part.ſent.diſt.15.q. 2. vt
ſūdi pretiū, non eſt centum aureorum tā
tum, adeo vt ſi centum & quinq; vende
retur, iuſtum non eſſet pretium. ſed ſum
mum pretiū erit centum&quinq; ,medio
cre centum,infimum non aginta quinq;.
107 † ſic tempore ſolutionis prorogato ven
dere licebit cariori pretio,quam pecunia
numerata,dummodo latitudo veri pretij
non excedatur: vt pręſenti pecunia ven
dam infimo pretio, credita ſupremo, ſic
Dec.de ſentētia theologorum conſ.111.
num.xi.Syl ueſter in ſua ſummą,in verbo
Vſura 2.num.4.& Couar.lib. var. reſol.
108 2.cap. 3. nu.2. † Tertio excipitur ſi alias
non fuiſſet vēditurus,& dubium ſit, plus
minuſue res poſtea ſit valitura d.cap. Na
109 uiganti. † Quarto ſi detrimentum ob id
mercator haberet Abb.& Anania d.cap.
Nauiganti. quod intelligo cum Couaru
uia d.lib.2.cap.3. nu. 6.vbi mercator ſta
tim pecunia præſenti ſoluta mercium em
ptores inueniſſet,alioquin ſi fuiſſet reten
turus, nil eſt damni,fidem habere de pre
110 tio. † Quinto excipitur ſi modo ſi pecu
niam habuiſſet mercator,aliquod lucrum
fuiſſet facturus, nam pro lucro aliquid re
cipere poterit,cuius ratio habetur in mer
catoribus l. 3. §. vlt. ff. de eo,quod cert.
loc.& ex Glo.cap. Cōquæſtus de vſur.ſic
Abb.& Anan.d.cap. Nauiganti, & Co-
uar.loco citato.Sed doctiſſimus & acutiſ
ſimus Sotus lib.6.de iuſt.&iur.q.4.art.1.
id infitiatur,quod lucrū non ceſſat ei,qui
vendere nō cogitur:hic autē non cogitur.
Ni qui rogatus tātum vēdit, vltro vēdit.
111 †Addo &aliam rationem,quod quamuis
ceſſantis lucri ratio poſſit haberi, id mo
ra commiſſa verum erit, ſed ab initio in
contractum ſine vſurę nomine deduci ne
quit, Bal.l.Rogaſti,§.Si tibi, ff.ſi cert.pet.
Anchar.cons.150.In quæſtione,quæ ver
titur;num.4.& 5.Fel.cap. Cum venerabi
lis,num.9.de except. citat D. Bernardū
112 ſermone 32.c.2. † Sexto poſſet excipi,ſi
res venderetur extraneo homini alterius
prouinciæ,& difficilis eſſet exactio. Nam
id permitteretur pro labore & expenſis
in exigendo erogandis,ſic ex facto cōſul-
tus reſpondit Ripa reſp.116,n.4.ſed So-
tus loco citato id non admittit. Ego ad-
mittendum puto;ſi modo mercator pro
curatorem ſit miſſurus in alienam prouī
ciam,vt fere certæ ſint impenſæ, ex tot.
tit.de eo, quod cer.loc. tum de damno
agitur,non de lucro ceſſante.
113 † Sextam editionis cauſſam nunc per
ſequar,quæ conſiſtit in mercatoribus &
artificibus;qui,ſi conſueuerunt de ſuis ne
gotiationibus libros rationum conficere,
edere tenentur, ex ſententia Iac. Butr.
quem ſequuntur hic Bart.Ang.in princi
pio.Sal.num.4.vers. Oppono quarto.
Aret.Alex.Soc.Ripa, Curt.iunior.& Ab
bas in cap.1.de probat.num.9.vbi Fel.n.
13. & plures alij.Hancq; ſententiam com
muni conſenſu firmatam eſſe multi teſtā
tur.Nititur autem hoc potiſſimum funda
114 mento: † Conſuetudo efficit,vt videatur
mandatum id,quod fieri ſolet,l.Titianus,
ff.quod cum eo.l.Vel vniuerſorum,ff. de
pign.act.l.vlt.infr.de fideiuſ. cum multis
ſimilibus; quæ generatim probant: &
quamuis duæ priores loquant ur de con
ſuetudine mandantis,idem tamen intelli-
gendum eſt de conſuetudine mandatarij
ſed conſuetudine vbique terrarum, mer
catores,& artifices de negotijs ſecum ge
ſtis conficiunt rationes (quod quamuis
aliqui negare audeant,notum tamē eſt,
& non probandum) igitur tacite à con-
trahentibus hoc illis mandatum exiſti-
matur;atque huius taciti mandati vi ede
re coguntur,l.Siquis,§.Pertinere, ff. eo.
ſed ego,omittendo ea,quæ ceteri dicūt,
ſentio hoc argumentum, quod tam fir
mum,tamque certum habetur, nihil con
cludere.Nam id probaret,ſi conſuetudi
ne ſolerent mercatores edere;tunc enim
eius ratione edere deberent. vel ſi eſſet
conſuetudo eorum, qui cum mercatori
bus contrahunt,eis mandandi, vt ratio
nes conficiant;tunc etiam, ſi quādo non
mandarent,tacite viderentur mandaſſe;
ſed

ſed conſuetudo non eſt contrahentium,
vt mandent:ideo ea non inducit manda
tu m, ſed tantum coniecturam, mercato
115 res ſcripſiſſe rationes. † Deinde aliter re
ſponde o;mandatum ſufficere, vt edatur,
in ijs, qui edicto compelluntur,& quibus
inſunt conditiones,quas narrat l. Argen
tarius.at in mercatoribus non apparent
illę conditiones,quæ in d.l. Argentarius,
requiruntur:ideo edere non debent.Ter
tio dici poteſt ex ſenſu tradito §. Pertine
re,ſupra numero 29. mandatum nō eſſe
cauſſam editionis:ſed eo tantum probari
intereſſe;illudq; mandatum,de quo in,§.
Pertinere,non eſſe de ſcriptura,ſed de ne
gotiatione. Secundo loco pro hac ſentē
tia argumentatur Alex. ex l. Argentarius,
ff. de ed. in qua duæ cauſſæ exponuntur,
ob quas argentarij edere debent; Altera
eſt,quia eorum officium publicam habet
cauſſam; Altera vero,quia principalis eo
rum opera conſiſtit in rationibus conſici
endis.at mercatoribus ineſt ſecūda ratio
(quamuis enim non habeant publicam
cauſſam; rationes tamen conficiunt) &
ex duabus rationibus ſufficit alteram in-
teruenire, §. Affinitatis, inſt. de nupt.
116 † Sed ego reſpondeo,§. Affinitatis habe
re locum, cum ſingulæ cauſſę aptæ ſunt
ad producendum effectum; tunc enim,
vna ceſſante, non ceſſat conſtitutio:aliter
vero ambæ requiruntur, cap. Quoniam
§. Porro, vbi Abb. in fine, vt lit. non cont.
Iaſ. l. In teſtamen to, ſub num. 14. C. de
teſt. mil. quod non videtur eſſe in d.l. Ar
gentarius:cum in ea coniunctim illæ duę
cauſſæ poſitæ ſint: quare contrarium ſenti
enti incumbit onus probandi. † Secun-
117 do loco reſpondeo, noue interpretando
l. Argentarius, rationem,quæ ibi exponi
tur,vnam tantum eſſe,in forma ſyllogiſ-
mi ſic poſitam. Argentarij edere debent
hac ratione;quod eorum officium publi-
cam habet cauſſam,hæc eſt maior propo
ſitio, ſubiungit Caius minorem: Sed hoc
eſt principale eorum officium, vt actus
ſui rationes diligenter conficiant † (ope
118 ra enim in d.l. Argentarius, pro officio
vſurpatur,vt apparet ex l. Fœminæ, ff. eo.
& l. 1. ff. de oper lib.) ex his duobus enū
ciatis tacite emanat hæc concluſio. Igitur
rationes argentarij publicam habēt caus
ſam:ideoque eis fides habetur. Hæc ita
que eſt ratio, propter quam argentarij
edere coguntur, quod eorum rationes
publicam habent cauſſam,& eis fidēs ha
betur. Hancque eſſe rationem probatur
l. Quædam, §. Numularios, ff. eo. in qua
Paullus ex Pomponij ſentētia concluſit,
ideo Numularios edere oportere, quod
rationes conficiunt, ſicut argentarij, &
illis fides habetur, quę ratio ceſſat in mer
catoribus,cum eorum rationibus non ita
credatur, vt in fra dicam. Ex his cōcludo,
cum ex illis duobus enuntiatis, quæ no
ſtri duas rationes appellant,neutrum per
ſe ſit ratio; ſed vnum maior propoſitio di
catur,alterum minor,ex quibus prouenit
concluſio,quæ ipſa eſt ratio, cur argenta
rij edant, vno illorum cęſſante, ceſſare cō
ſtitutionem l. Argentarius, ex doctrina
Bartholi in extrauag. Ad reprimendum,
in verbo, Abſentia. † Tertio Ioan Petr u
tius argumentabatur ex l. Prætor, ff. eo. in
qua hæc redditur ratio, quamobrem ar
gentarij edant. *Quia cum ſingulorum rationes
conficiant æquum fuit, id quod mei cauſſa confectum
eſt, meumquodammodo inſtrumentum mihi edi.* Sed
hęc omnia locum obtinent in mercatori
bus:igitur ipſi quoque edere debent. Hu
ius argumenti veram ſolutionem eam iu
dico, quam tradidit nouus quidam inter-
pres, rationem in l. Prætor, poſitam perti
nere ſolum ad perſonam eius, cui editur;
vt ideo mihi edatur, quod mei cauſſa cō
fecta eſt ratio; ſed non pertinere ad per-
ſonam argentarij edentis. nam ratio, qua
re argentarius edat, in ſola l. Argentarius,
narratur. Quarto in eandem ſententiam
adducitur l. Quædam, §. Numularios, ff.
eo. vbi ſola ratione ſcripturæ, quod ſtatu
tum eſt de argentarijs, producitur ad nu-
mularios: pariter itaque producendum
videtur ad mercatores, qui & ipſi ratio-
nes conficiunt. Sed in promptu eſſe po-
teſt ſolutio, id non eſſe conſtitutum ſola
ratione ſcripturæ; ſed potiſſimum, quod
eorum libro fides habetur: quæ ratio ceſ-
ſat in mercatoribus; quorum libris non
tam plene creditur, vt eſt communis opi
nio in d.§. Numularios. Præterea conuin
citur error huius argumenti: nam, ſi verū
eſſet;

eſſet; ꝑmiſcue omnes ſuas rationes edere cogerentur; quamuis non eſſent mercatores: quod haud dubie falſum eſt. Poſtremo argumentantur Alex. & Aret. hic quod ex præſentia inducitur mandatum: eo enim ipſo, quod mercator ſcribit rationes, me præſente, videor ei, id mandaſſe, præſentia enim mandatum īducit, vt not. Gl. in l. 1. ff. de neg. geſt. Quam quidem

120 rationem ſic diluo. † Illud pronunciatū, quod iactatur, ex præſentia induci mandatum, non habet locum, cum quis aliquo præſente facit actum, quem facere cō ſueuerat eo abſente; ſed intelligēdum eſt, quotieſcumq; quis præſente eo, cuius res agitur, facit id, ꝙ non cōſueuerat facere: tunc enim eius præſentia inducitur tacitū mandatū. & ita loquuntur l. Si remunerādi, §. Si paſſus, & l. Qui fide, ff. mād. citatæ à Gloſſa in l. 1. ff. de neg. geſt. At mercatores ſolent quoq; abſentibus contrahentibus rationes ſcribere: propterea eorum præſentia non inducitur mandatum. Atq; etiam intelligitur eiuſmodi pronuntiatum; quoties quis me præſente actum facit cauſſa mea, non ſua; ego ei mandare videor; vt ſi pro me fideiubeat d. §. Qui paſsus, & l. Qui fide. nam certum eſt fideiuſſorem non ſui cauſſa pro me fideiubere; ſed cauſſa mea, qui cum ſim præſens, mandare uideor. at cum mercator rationes conficit, ſua potius cauſſa videtur ſcribere, quam mea: cum de eius vtilitate & negotio agatur: ideo ceſsat ratio inducendi mandati; & hæc eſt verior ſolutio. Præterea reſponderi poteſt, vt dictum eſt in ſecunda, & tertia reſponſione primi argumenti. Cum itaq; communis opinionis argumenta diſſoluta ſint; conſequens eſt, vt contrariæ partis perſequar; quam ſequuntur Iacobus Beluiſius, & Baldus hic (quamuis aliter eum intelligat Aretinus) & in l. 1. §. Rationes, ff. eo. Alber. in l. vlt. infr. eod. Ang. parum ſibi conſtans in l. Argentarius, ff. eo. Card. & Arch. in Clem. vn. de vſur. Imola cap. 1. de probat. Iaſon & Decius hic: quibus per multi alij aſſentiuntur. Argumentabatur primum Beluiſius hac ratione. Argentarij conſuetudine conficiebant rationes, & edere nō tenebantur, niſi mandatum etiā eis eſſet, l. Si quis, §. Pertinere, ff. eo. igitur ſola conſuetudo mercatorum non eſt tanti; vt eos cogat edere. Huic argumento

121 primum occurrit Alex. † dicendo, §. Pertinere, intelligi ſolum de ijs, qui cum argentarijs non contraxerunt: at ſi cum argentarijs contraheretur, non eſſet neceſſe mandare eis, vt rationes ſcriberent. Sed Decius Alexandrum reprehendit, & iure: quia, cum §. Ex hoc edicto comprehendantur tam, qui contraxerint, quam qui non contraxerint cum argentarijs; & deinde in §. Pertinere, declaret Vlpianus ea, quæ dicta ſunt in §. Ex hoc edicto, videtur intellexiſſe tam de eis, qui cum argentarijs contraxerunt, quam de eis, qui non contraxerunt. Præterea dico ego nunquam argentarium ſcribere rationes, quin cum ipſo contrahatur: omne enim negotium, quod cum alio contrahitur, permiſſum eſt argentarij negotiationi, & cum eo commune, vt ſupra num. 65. tradidi. nec eſt argētarius omnino ſimilis tabellioni, qui inſtrumenta de re aliorum conficit. nam argentarius tantum de negotio ſaltem coniunctim rem ſuam tangente ſcribit rationes. Mihi videtur recipienda eſſe ſolutio Ripæ aſſerentis, mandatum requiri, non vt edatur ſed; vt probetur ratio ad me pertinere, meaque edi intereſſe; quod ſi aliter probabitur, nulla ratio mandati habenda eſt, nec refert, interuenerit necne, & vt ego dicebam; illud mandatum non eſt de ſcriptura rationis, ſed

122 de ipſa negotiatione. † Secundo loco adducitur Clem. vn. §. Ceterum, de vſur. in quo iure præcipuo ſancitum eſt, vt fœneratores, cum de vſuris agitur, edant, igitur contrarium eſt de iure communi, l. Ius ſingulare, & l. Quod vero, ff. de leg. Ego vero huic argumento, ſilentio tranſeundo, quæ ceteri dicunt, primum reſpondeo, non eſſe verum, quod aſſerit Gloſſa in §. Ceterum, id ſingulari iure eſſe inductum: Sed ideo nominatim de editione in cauſſa vſurarum facienda ſtatutum eſſe, ne ea neglecta videretur, & vt ſummus Pontifex declararet, magnæ curæ ſibi eſſe hanc editionē, argumento l. Item apud, §. Hoc edictum, ff. de iniur. l. Et ita, §. 1. ff. naut. caup. ſtab.

Deinde fac eſſe ſpeciale; reſpódeo, ante illam Clementinam potuiſſe cogi fœneratores edere edicto de edendo; ſed quia nemo eo edicto agit, niſi is, cuius intereſt, l. Siquis, §. Ex hoc edicto, & difficile erat probare intereſſe, fœneratorem edere, cũ conſtare non poſſet de vſuris, quæ clam contractæ ſunt: propterea ſpeciali iure cõſtitutum eſt, vt ad editionem compellantur cenſura eccleſiaſtica; quamuis poſſent etiam cogi edicto de edẽdo. Tertio dico, id eſſe iure ſpeciali inductum; quia vſuræ, vt dicitur in d. Clem. reſtituuntur repugnantibus legibus Cæſareis, & municipalibus, & eædem, vt veriſimile eſt, editionẽ impediebant, ideo opus fuit cenſura eccleſiaſtica. Sed vbi agitur de aliquo negotio, iure Cæſareo, aut municipali non repugnante; mercatores, & artifices, qui cõſuetudine, aut mandato rationes confecerũt, obſtricti ſunt edere remedio edicti de edendo. Tertium argumentum ſumptum eſt ex l. Argentarius, ff. eo. in qua coniunctim duæ redduntur rationes, quare argentarij edant, quæ ambæ non ſunt in mercatoribus: quippe cum eorum officium non habeat publicam cauſſam. Quod quidem argumẽtum tolli poteſt, diſceptatur enim quæſtio de ijs mercatoribus, qui maximã adhibent diligentiam rationibus, quas cõficiunt: itidem qui probi ſunt viri, & perfecta fide; vt ſæpiſſime inueniuntur: qui communi quadam tacita populi aſſenſione probati ſunt. nam hi publicam videtur habere cauſſam: cum nihil interſit inter expreſſum, & tacitum cõſenſum, l. De quibus, ff. de leg. 1. Paullus, ff. rem rat. hab. Quarto adducitur eadem l. Argentarius, in qua dicitur, argentarios tantum cogi edere, & non alios abſimiles. at mercatores huius tempeſtatis non ſunt eis ſimiles, ex Gloſſa in l. Quædam, §. Numularios, ff. eod. ideo non debent edere. Quæ ratio cum fere eadem ſit, atque antecedens, eadem dirimatur ſolutione. Quinto ſic ar
123 gumentantur; † Mandatum non præſumũtur; vnde notarius non præſumitur eſſe rogatus, vt inſtrumẽtum ſcribat, Innoc. cap. 1. de fid. inſtr. num. 7. Barth. l. Sciendum, num. 11. ff. de verb. obl. & ibi Alex. num 43. & hic num. 6. ſequitur, teſtando hanc eſſe communiorẽ ſentẽtiam: ideo concludendum eſt, in mercatoribus per conſuetudinem ſcribendi non induci mandatũ.

124 † Eſt certe hic locus animaduerſione dignus, in quo omnes, quos quidem viderim, errarunt. credunt enim per coniecturam in mercatoribus propter conſuetudinem induci mandatum: quod non eſt recipiendum, ſed potius per fictionem. nam eo, quod quis cum mercatore contrahit, fingitur tacite mandare: ſic loquuntur l. Titianus, ff. quod cum eo. l. Vel vniuerſorum, ff. de pig. act. l. vlt. C. de fideiuſſ. quam obrem ego reſpondeo, concedendo non præſumi mandatum, ſed dico propter conſuetudinem ſcribendi fingi. Poſtremo Decius hic replicando, argumentatur ex Clem. vn. de vſur. §. Ceterum. in quo ſtatutum eſt, ita cogi poſſe fœneratorem edere, ſi de fœnore agetur: igitur, ſi de qua merce præter cauſſam fœnoris controuerſia erit, edere non compellitur. ſi itaque fœnerator ipſe, qui edere tenetur, non cogitur, cum de aliqua mercatura lis eſt; multo minus ipſe mercator, de quo nihil pœnitus conſtitutum eſt, nullaque lege edere iubetur. Huic rationi occurri poteſt ex ſententia Gozadini, fœneratorem cenſura eccleſiaſtica compelli edere tantum, cum de vſuris agitur. quia ſi de aliqua merce quæſtio eſt, non eſt neceſſaria eccleſiaſtica cenſura; ſed iure communi l. Prætor, & l. Quædam, §. Numularios, ad editionẽ compellitur. Verum ego ſolutionem hãc probare non poſſum; nam fœnerator rationes de alia merce confectas edere cogi non poteſt remedio edicti de edendo. cum ſit extra præcipuam eius profeſſionẽ, quæ conſiſtit in pecunia fœnori danda:
125 † ſicuti nec argentarius edere cogitur eo edicto, ſi de alia merce, quæ ad argentariã nõ pertinet, erit lis, l. Siquis, §. Rationem, vers. Nec ſi pignus, ff. eo. vbi ſequuntur Bart. & Iaſ. & Goz. hic in ſecundo commẽ
126 tario, num. 38. † quia nec de ea libro illius fides habetur, nec libro mercatoris creditur de eo, quod ad eius mercem non ſpectat, argumento l. 3. §. Eodem modo, ff. naut. caup. Io. And. in additione ad Speculatorem de inſtrumen. edit. §. Nunc dicendũ, in verb. Si œconomus, paullo poſt princi-

principium; Rom.in cons. 204.incipiĉte,
Pro diſcutienda veritate,& in cons. 205.
incipiente,In puncto præpoſito,& in cōſ.
391.incipiente,In cauſſa, Aret.in cōs. 33.
incipiente Conſultatio,paullo poſt princi
pium,& in 44.incip.In propoſita conſul
tatione viſo art.cum ſeq. Quamobrem
ego hoc argumentum ſoluo, confitendo,
fœneratorem rationes de aliqua merce
confectas,quæ ſit extra cauſſam vſurarũ,
edere non compelli:dico tamen, merca-
catorem ſuæ mercis rationes edere debe
re.ratio differentiæ eſt, quod hæ ſunt de
re ad præcipuam mercatoris negotiatio-
nem pertinente,illæ vero præter propriã
fœneratoris negotiationem, quibus nec
creditur,vt mox retuli,& dicit Iaſon in d.
127 §.Rationem.ideoque edi nō debent † Ex
his quoque conſtat,non obſtare §. Ratio
nem,in vers.Nec ſi pignus. Sed, vt huic
quæſtioni finem faciam,breuiter conclu-
do,veriorem mihi videri opinionem exi-
ſtimãtium; mercatores non teneri edere,
eamque probari opinor ex ſenſu, quem
tradidi l.Argentarius,iuncta l.Quædam,
§.Numularios,ff.eo.ex quo concludebã,
argentarios debere edere,quia eorum ra
tionibus fides habebatur propter publicã
128 illam approbationem: † at mercatorum
noſtræ ætatis rationibus non eadem fi-
des,quæ olim argentariorum libris habe
tur: vt tradit Gloſſa in l.Quædam, §. Nu-
mularios,ff.eo.cui eo in loco aſſentitur
Barth.& communiter ceteri doctores, vt
inquit Cur.ſenior hic num. 13.igitur mer
catores edere non ſunt copellendi. Secũ
do loco prętoris edictũ de argentarijs tan
tũ edicebat,l. Argẽtarius, ff.eo.& à Pōpo
nio fuit ad numularios dilatatum l. Quæ
dã,§.Numularios,ff.eo.& nihil de merca-
toribus eſt dictũ, & erãt nihilominus tum
mercatores l.vlt.ff.de coll. ill. & C. de
comm.& mer. argumento itaque nobis
129 ſit in mercatoribus ceſſare edictũ † Hãcq;
concluſionem procedere arbitror nō mo
do in ijs mercatoribus,& artificibus, qui
ſua ſponte, nulla populi, aliaue publica
approbatione artem exercent, mercatu-
ramque faciunt;ſed etiam in ijs,qui publi
ca auctoritate ſunt approbati,vt euenit in
multis Italiæ ciuitatibus, in quibus Rei

pub.aut principis priuilegio mercatorum,
& artificũ collegia inſtituta ſunt,& quiſq;
eorum in ſui collegij album refertur, iura
tuſque ꝓmittit,fideliter ſe in ſuæ mercatu
ræ,aut artis adminiſtratione geſturũ. quã
uis enim ijdem, qui mercatorum partes
contra communia tuentur,aſſerendo, mer
catores non compelli ad editionem, con
trariæ ſint ſententiæ in huiuſmodi merca
toribus,& artificibus,qui publica vidẽtur
electi auctoritate;ob quam credunt ſimi
les eſſe antiquis illis argentarijs,& volunt,
teneri edere;vt planius,quam ceteri id hic
explicant Alciat.& Bolog.mihi tamẽ cō
cludendum videtur, nec hos teneri ede
130 re † Adductus ſum primum in hanc ſen
tentiam,quia non inuenitur horum fides
publice approbata,vt olim argentariorũ,
& numulariorum erat l.Quædam, §. Nu
mularios,ff.de ed.& l.Si vẽtri,§.In bonis,
131 ff.de priuil.cred. † Sed eo publica aucto
ritate permittuntur hæc collegia; quod, vt
ſcriptum eſt l.3.ff.de colleg. & corp. ill.
omnia collegia, ſenatuſconſultis,legibus,
& conſtitutionibus ſublata ſunt; cautũq;
eſt,nequa denuo coeant:idque factũ eſt,
quia, vt legitur apud Aſconium in com
mentario Cornelianæ, frequenter cœtus
factioſorum hominum ſine publica aucto
ritate,malo publico fiebant.ne igitur con
tra leges,ſenatuſconſulta,& principum cō
ſtitutiones mercatores, & artifices colle
gia coeant;& vt vitetur ſuſpicio alicuius fa
ctionis contra principem,aut rempub. co
rum collegia publica probantur auctorita
te:item vt poſſint leges ferre de eis, quæ
ad ſuas perſonas,mercaturas,& artes per
tinent,l.vlt.ff.de coll.& corp.ill.l. 2. in fi
ne,C.de cōſt.pec.& tradit Bart.in l. Om
nes populi,num.6.in 2.quæſt. 1. quæſtio
nis principalis.Secundo vero loco idem
probatur, quia extabant illo tempore ali
qua negotiatorum,& artificum collegia,
l.vlt.in fine,ff.de coll.& corp.ill. quos ve
riſimile eſt rationes confeciſſe:tamen præ
tor ſuo edicto comprehendit argentarios
tantum,l.Prætor,ff.eo.in qua verba edicti
relata ſunt, quod iuriſconſulti dilatarunt
ſolum in numularios, l. Quædam, §.
Numularios, ff. eod. ideo concluden-
dum videtur. mercatores,& artifices,qui

publica auctoritate collegia coeunt, non
cogi edere. Poſtremo, quia etſi publica
auctoritate permittuntur,& iurant,fideli
132 ter ſuum officium gerere:†tamen eorum
libris non eadem, quę argentariorum ra
tionibus,fides habetur: vt nominatim de
his loquitur Acc.d.l.Quædam,§. Numu
larios, quem communi conſenſu appro-
banț:vt teſtantur Iaſon in l.Admonendi,
num.131.ff. de iureiur. & Curt. ſenior
hic.Præterea argentariorum libris ſaltem
133 contra extraneum plene credebatur:†at
horum mercatorum libris,qui iurant fide
liter ſuam artem exercere, & approbati
sunt in ſua arte,ſemiplene tantum credi-
tur, ita Barth. docet, l. Nuda ratio,num.
8.de donat. & ad hoc nominatim eum ex
pendit Abb. cap.2.num.11. vers. Tertio
caſu,de fid.inſtr.& Iaſ. l.Admonendi,nu.
134 133.ff.de iureiur.† Præterea diſſimilis ra-
tio mihi eſſe videtur inter mercatorum,&
veterum argẽtariorum approbationem:
nam ſinguli argentarij publica auctorita-
te approbabantur à fiſco forſitan, vt d.
Glos. in d.§.Numularios, & l. Si ventri,
§.In bonis,ff.de priuil. cred. at non ita hi
mercatores publica auctoritate hodie ap
probantur; non enim ſinguli, ſed vniuer-
ſum illorum collegium approbatur,& ius
iurandum præſtant non fiſco, sed à colle
gio electis:quamobrẽ non tenẽtur edere,
niſi ſinguli publica auctoritate approben
tur;vt hodie Neapoli & Venetijs argenta-
rios apꝓbari mihi relatũ eſt; vel lege mu
nicipali cautũ, aut conſuetudine inductũ
ſit, vt eorum libris plene credatur, vt Ia-
ſon l.Quædam,§.Numularios,num.2.te-
ſtatur eſſe Venetijs. nam tum vere eorũ
scriptura publica nititur auctoritate, &
edi debet; ideo non ſufficit, eſſe de col-
legio mercatorum,& iurare, niſi mercato
rum libris plena fides habeatur.
135 † Sed animaduertendum eſt defenden
tibus communem sententiam, à qua in
praxi non licet recedere, Abbatẽ in cap.
1.de prob.nu.91.ab ea excipere, Si mer-
cator domi ſecreto librum rationum pro
sua inſtructione confeciſſet;nam illũ ede-
re non cogitur. ratio ea eſt,quia, cum se-
creto mercatores rationes scribunt, ceſ-
ſat cõſuetudo, propter quam mandatum
inducebatur,cuius cauſſa ex communi sẽ
tentia edere debent. Præterea tum sunt
inſtrumenta ipſorum mercatorum, ideo
non ſunt edenda,l.Qui accuſare,inf. eo.
& l.Nimis graue,inf. de teſt.Sed huic ra-
tioni Alex. hic obijcit,quod rationes sũt
inſtrumenta argentarij, tamen ea edere
compellitur,l.Prætor,ff.eo.Idem itaq; cõ
cludendum eſt in mercatoribus, qui se-
creto libros habent.Decius, qui tuetur
Abbatem,reſpondet,diuerſam eſſe ratio
nem;quia cum ſecreto rationes conficiũt
mercatores,in ipſis ceſſat illa conſuetudo
ſcribendi,qua ceſſante non ſunt compel
lendi ad editionem: nam nemo inſtrumẽ
ta edere debet,niſi mandatum interuene
rit,quod inducebatur propter illam con-
ſuetudinem.Sed,vt res planior fiat,altius
rationem repetam. Sciendum itaque eſt,
reperiri hæc tria nomina,Commentariũ,
ſiue Ephemeridem, Aduerſaria, & Codi-
cem accepti,& expenſi,ſiue tabulas, quas
136 noſtri vocarent librum rationum.† Com
mentarius,ſiue Ephemeris,eſt liber, quẽ
priuatus (quamuis nec mercator,nec arti
fex ſit) conficit, in quo ſcribit omnia,
quæ ſingulis diebus agit, ne memoria ex-
cidant; & hunc cõmentarium, ſiue ephe-
meridem arbitror non oportere edi: vt in
l. noſtra: erat enim commentarius liber
ille,quem actor à sua aduerſaria petebat.
137 † Aduerſaria sunt tabulæ (liceat mihi nũc
ea nomine hoc appellare) in quibus mer
catores, vel negotiatores curſim, diligen
tia non adhibita,nec ordine seruato, ra-
tiones ſcribunt: non vt in eis perpetuo
maneant, sed aliquod temporis ſpatium,
puta menſem;atq; ex aduerſarijs ordine
in codicem accepti, & expenſi referãtur,
ibiq; perpetuo seruentur.hæc scribit Ci-
cero pro Q. Roſcio com. quibus porro
aduerſarijs,vt idem teſtatur, nihil credi
mus,ideo nec edenda eſſe arbitror,quod
ibidem Cicero probat his verbis. *Itaque
aduerſaria in iudicium protulit nemo: codicẽ protulit,*
idem probant Car.in Clem.vn. de vſur.
§.Ceterum.& Bal.in tit.C.de conſt. pec.
nu.14 cũ loquũtur de baſtardello,& Fel.
in cap.1.de probat. nu. 13. in pri.excep.
138 †Codex vero accepti,& expenſi, quẽ no
ſtri librũ rationũ appellant,aut codicẽ ra-
tionum

tionum,vt l. Argentarius,§.Edi,ff.eo.& in
Clem. vn. §.Ceterū,de vſur.eſt is,qui di
ligenter eſt confectus,& in quo rationes
in ordinem relatæ continentur,non vt ad
tempus,ſed in perpetuum in eo permane
ant;& in hoc libro rationum intelligitur
communis ſententia,quæ ſtatuit,mercato
res,& artifices edere debere:nullaque ex
ſtat dubitatio de libro,quem palã in ſuis
139 tabernis retinent. † Sed dubium eſt,an te
neantur edere librum rationum,quem ſe
creto domi tenent.In qua controuerſia di
ſtinguendum puto,vel mercator domi tan
tum ſecreto rationum codicem ſcripſit,&
nullum palam in ſua taberna confecit:vel
alium etiam in argentaria menſa ſuaue ta
berna palam tenet:in primo capite veram
eſſe arbitror Baldi & Abbatis ſentẽtiam;
vt edi non oporteat:quia is diligenter nõ
videtur ſcriptus:ſed memoriæ cauſſa tan
tum confectus,& ideo ei nulla fides ha-
benda,vt inquit Bal.tit.de conſt.pec. nu.
14.& ſubſcripſit Felinus c.1. de probar.
num. 13.& nec verus codex hic iudicatur;
ſed potius vt priuatorum hominum com
mentarius. In ſecundo capite veriorẽ pu-
to opinionem Alexandri:quia cum quis
palam in ſua taberna accepti, & expenſi
codicem tenet,& alterum ſecreto domi;
vehemens ſuſpicio eſt, ne quid fraudis in
eo libro commiſerit ,quem in taberna te
net;cum alterum ſecreto domi habeat.nã
quæ clam fiunt, ſuſpicionem fraudis indu
cunt l.vlt.ff.de rit.nupt.&l.Non exiſtimo,
ff.de admin.tut . de qua fraude conuinci
mercatores non poterunt,niſi liber ſecre
to domi confectus exhibeatur; ea de re,
edere compellẽtur, argumento Clem.vn.
§.Ceterum,de vſur. Secunda ratio eſt,
quod editionis materia tota in æquitate
conſiſtit,vt inquit Bal.hic num.4.& 10.
& vbi æquitas dictat,iubet prætor actione
in factum ſaltem rationes exhiberi, l. 3. §.
vlt.ff.ad exhib. hic autem maxima ſubeſt
æquitas,ne dolo malo,qui contrahunt,de
cipiantur; edi igitur hunc librum æquum
erit.Addo tertio loco l. Siquis,§. Cogen
tur,ff.eo.quo loco conſtitutū eſt,ſi plures
rationes habeant, omnes ad editionem
compelli,vt comparari etiam poſſint: idẽ
igitur conſtituendum eſt, ſi vnus plures li
bros habuerit,alterum palam in taberna,
alterum clam domi,quod enim in duabus
perſonis recipitur,hoc in eadem perſona
recipiendum eſt,l.Singularia,ff.ſi cer. pet.
Nūc nõ obſtat, quod obijciebat Decius,
in huiuſmodi perſonis,quæ ſecreto domi
ſcribunt,ceſſare conſuetudinem;ideoque
non induci mandatum.primum dico, ſuf-
ficere adeſſe illam domeſticam conſuetu
dinem,ob quam fingitur mandatū, ſi vul-
gatum eſt,mercatorem domi ſcribere ra
tiones:vel dico, ob ſuſpicionem fraudis
legem fingere mandatum: quia maxima
æquitas ſubeſt,qua interueniente, induci
ſolet fictio,l.Denique, ff.ex quib. cauſ.
mai.l.Poſtliminium,ff.de capt. Barth. &
ceteri in l.Si is,qui pro emptore, ff. de
vſuc.Poſtremo reſpondere poſſem,vt ſu-
pra concluſi,mandatum non eſſe neceſſa
rium,nullamq; ipſius rationem eſſe habẽ
140 dam. † Sed de his hactenus,nunc reliquū
eſt,vt ceteras Gloſſæ partes perſequar: &
omittendo tertiam partem, in vers. Item
quomodo.quam ſimul cum vltima Gloſſa
examinabo;accipio quartam in vers.Alij,
in qua Acc.narrat ſecundum ſenſum hu-
ius legis traditum à quibuſdam,qui dicūt
Antoninum in noſtra lege per rationes in
tellexiſſe inſtrumenta.Et ſi quis obijciat,
l.Qui accuſare,infr.eo.in qua ſtatutū eſt;
nemini faciendam eſſe copiam alienorū
inſtrumentorum inſpiciendorum; quæ ta
men hic edi permittuntur,ipſi reſpondẽt,
l.Qui accuſare,procedere quod ad fun-
dandam petitionem actoris: tū enim edi
non debent l.vlt.infr.eo.ſed l.noſtram nõ
intelligi ad fundandam actoris petitionẽ,
ſed ad replicationem probãdam,ad quod
edi debent,l.vlt.infr.eo.l.Maritus,§.vlt. ff.
ad l.Fal.qui ſenſus primum probatur cõ-
muni ſermone virorum illiteratorum,qui
omnia ſua iura, & inſtrumenta appellant
rationes;vt dicit hic Sal.in 2.opp. Secun
do loco probatur l.Prætor,ff.eo. in cuius
principio rationum mentio fit,quas paul
lo põſt Vlp.appellat inſtrumenta.idem l.
Si quis,§.Prætor,ff.eo.item in l.vlt. infra
eo. in qua ſimiliter Alex.Cæſar inſtrumẽ
ta appellat ea, quæ modo rationes nomi-
nauerat.huncq; ſenſum approbat Barth.in
ſecundo commentario in principio, &

num.4.& multi alij.Sed uere mihi videtur defendi non poſſe; quia nulla neceſſitas nos compellit ad hanc interpretationem; ideo rationes proprie vſurpari debent in noſtra lege, non pro inſtrumentis.
141 † Præterea alia ratione accommodari non poteſt; quia in iure noſtro latius patet inſtrumẽtum,quam ratio:cum inſtrumẽtum dicatur omne, quo cauſſa inſtrui poteſt,l.1.ff.de fid.inſtr.quod non reperitur dictum de ratione: ideo inſtrumenta accipi poſſunt pro rationibus,ſed non rationes pro inſtrumentis; cum minus contineat ratio,quam inſtrumẽtum;&
142 † ex poni poſſit id,quod eſt plus,per id,quod eſt minus; contra vero minime,Barth.l. Tutores,§.Curatores,ff. de admin. tut. tunc enim ex lata ſignificatione id venit, vt ſcriptum reliquit Aret.l.A Titio,num.3. ff. de verb. obl. Nunc reſpondeo ad duo illa argumenta, & primum, cum dicitur de communi vſu loquendi illiteratorum; reſpondeo,illum ſpectari in eis, quæ ipſi ſtatuerunt: in ijs enim, quæ ab imperitis conſtituta ſunt, imperitorum vſus loquendi inſpicitur.at in legibus interpretandis; & in eis,quæ à ſapientibus,& litteratis viris decreta ſunt,litteratorum ſermonis ratio habetur: vt tradiderunt Barth. in l.Si quid earum, ff. de leg. 3. lucidius Bal. in cap.1.num. 6. de ſucc. feu. & nouiſſime, Mar. Soc.in tit. de nou. op. nunc num.
143 91.† Ad ſecundum reſpondeo cum Cagnolo, verum eſſe inſtrumentorum appellatione cõprehẽdi rationes, & ita probant citatæ leges:ſed nego, rationum verbo contineri inſtrumenta: inſtrumentum enim,cum ſit nomen generis,non poteſt comprehendi nomine rationis, quæ eſt ſpecies inſtrumenti; vt docuit Decius l.
144 vlt. num.4.inf. eo. † Confutatis ſenſibus noſtræ legi ab alijs traditis,nunc mihi illa ita interpretanda videtur: & primum dico,nõ ſtatuere de mercatore,aut alio artifice,ſed de priuato,q. ex regula,l. Qui accuſare,inf.eod.& l.Nimis graue, inf. de teſt. edere non debet: tamen ex cauſſa,id eſt,cauſſa cognita (nam hoc ſignificat dictio,ex cauſſa, l. Siquis, §. Prætor ait, in principio,iuncto verſ. Nam & ipſi, ff.eo.) ad iudicis officium ſpectat, compellere reum ad edẽdum.verſabitur in cauſſæ cognitione, ſi iudici aliquibus coniecturis probatum fuerit, depoſitum eſſe factum. nam tunc æquitas dictat, reum compelli ſuas rationes edere, vt veris probationibus de depoſito conſtare poſſit,quia ſicuti,cũ probatur de re,ſed incerta eſt quantitas,ſubeſt ęquitas,qua compellitur reus ſuas rationes edere,l.vlt. inf. co. ex communi ſenſu à Barth. & ceteris eo in loco tradito; ſic mihi videtur, cum de depoſito aliquibus coniecturis conſtat, ſubeſſe æquitatem,vt reus ſuas rationes edat: eſt enim tum in ſuſpicione doli.

Reliquum nunc eſt; vt vltimam Gloſſam ingrediar,in qua duo potiſſimum diligenter pertractanda ſunt:alterum, an argentarij,ceteræq; eiuſmodi perſonæ officio iudicis edere cogantur,vel iure actionis: alterum, cur,cum ex communi ſcriptorum ſententia mandatum neceſſarium ſit, vt argentarius ad editionem compellatur, non oriatur actio mandati. Ad primum accurata opus eſt conſideratione: huius enim cognitio magnam affert vtilitatem; cum Barth.in l.1.ff.de iuriſd. omn. iud. quattuor inſignes differentias explicet inter iudicis officium,& actionem, & totidem addat Iaſon eodem in loco.
145 † Sed vt ad rem redeam, Accur. Barth. Bald. Ang. Sal. & Alciat. hic,Acc.& Barth. in l. 1. §. Editiones,& in l.Siquis, §.Ex hoc edicto,ff.eo.dicunt,argentarium,notariũ, & ſimiles perſonas compelli edere iudicis officio: verum ſi non edunt, dari in eos actionem in factum ad id, quod intereſt. quamobrem ſentiunt,ad editionem iudicis officio compelli.hanc ſententiam ſequuntur Cur.ſenior, Ripa, & Alciat. & communem eſſe teſtantur in noſtra lege Alex.Iaſ.Dec.Ripa,Curt.ſenior,& Goz. Cuius opinionis primum argumentum ſumptũ eſt ex noſtra lege, in qua dicitur ad iudicis officium pertinere, ex cauſſa compellere aduerſariam,vt edat:igitur iu
146 dicis officium competit ad edẽdũ.† Hoc argumentum vere multos male torſit:ſed mihi videtur apte ſic dilui poſſe. *Ad iudicis officium, id pertinere ſolet*, hoc eſt,ad iudicẽ; vt iudicis officium hoc in loco acceptũ ſit pro ipſo iudice ſimpliciter. cum enim

conſultus eſſet Antoninus Cæſar, an reus
ſuis rationes edere cogi poſſet; reſpõdit,
non poſſe cogi, ſed ex cauſſa ad iudicis
officium pertinere ſolere: ac ſi dixerit, an
ex cauſſa cogi poſſet, non oportet me cõ
ſuli, ſed iudicem: vt in ſimili refertur ſen-
tentia Adriani Cæſaris in l. Non ſtatim,
ff. ad l. Flau. de plag. qui iudex cognoſcet,
an ſubſit cauſſa, propter quam cogendus
ſit edere reus. vtrum autem iudex adea-
tur, vt ſuo officio id agat, & an cauſſam co
gnoſcat ex ſuo officio, vel intentata actio
ne, Antoninus Cęſar nobis non exponit.
147 Secundo loco adducitur † l. Martius, §.
vlt. ff. ad l. Fal. in quo heres, qui oppoſuit
legem Falcidiam legatarijs, iudicis officio
eis edere cogitur rationes, & inſtrumenta
defuncti: vt inſpici poſſit, quantum ſit in
bonis defuncti, & an iure obiecta ſit lex
Falcidia. Sed breuiter reſpondeo, illam
legem probare contrarium eius, ad quod
citatur: non enim inquit Scæuola, eden-
dum eſſe legatarijs agentibus, vt alij cre-
diderunt, ſed iudicem inquirere debere,
quantum ſit in bonis, & an locum habeat
148 lex Falcidia. † ratio eſt, quod iudici pro-
bandum eſt, non parti aduerſæ, l. Quin-
quaginta, ff. de probat. l. 1. C. de cond. ob
turp. cauſ. l. Si iccirco, C. ex quib. caus.
mai. Quamobrem in d. l. Maritus, non cõ
cluditur, legatarijs eſſe edendum, ſed cõ-
trarium potius; iudex tamẽ ex inſtrumen
tis in acta relatis, & alijs probationibus
explorabit, quantum ſit in bonis, & an lex
Falcidia, quam obiecit reus, habeat locũ.
Hic eſt verus ſenſus illius legis, quem à
quibusdam alijs etiam traditum eſſe inue
ni. Præterea reſponderi poteſt, vt alij ani
maduerterunt, has duas leges, id eſt, legẽ
primã, C. de ed. & l. Maritus, ff. ad l. Falc.
loqui de alia editione, non de ea, quæ fit
ratione officij, de qua nos diſceptamus.
Tertio in communem ſententiam affer-
tur l. Siquis, §. Prætor ait, ff. de ed. vbi ſic:
*Prætor ait argentario, eiue, qui iterum edi poſtulaue
rit, cauſſa cognita edi iubebo*, quæ verba cum ad
iudicem relata ſint, iudicis officium com
petere demonſtrant, ex eis, quæ notantur
in l. Si ſoror, C. de collat. Huic argumen
to primum reſpondeo ex aliorum ſenten
tia, hæc verba paruifacienda eſſe, nullãq;
eorum rationem eſſe habendam: quia ali
quando in hoc edicto verba ad partem
inueniuntur relata, vt in l. Prætor, ff. eod.
cum dicitur, *Argentariæ menſæ exercitores ratio
149 nes, quæ ad ſe pertinent, edant.* † Deinde ego diſ
ſoluo hoc modo, cum verba referuntur
ad eundem iudicem, seu magiſtratum,
qui ea protulit, vt in d. §. Prætor ait, non
eſſe neceſſe, vt detur officium iudicis, im
mo solere competere actionem; vt l. 1. ff.
Quod met. cauſ. ait prætor. *Quod metus
cauſſa geſtum eſt, ratum non habebo.* hæc verba
ad prætorem sunt relata: tamen compe-
tit actio, l. Metum, §. Volenti, & §. Cum
autem, ff. eod. item l. 1. ff. de dolo, inquit
prætor, *Iudicium dabo*. tamen actionẽ dat:
vt ibi dicit Accurſius. Tertio reſpondere
poſſem, l. Siquis, §. Prætor ait, loqui de
editione, quę fit contra regulas iuris com
munis, quo caſu concedi poteſt, compete
re iudicis officium: vt dicit Cur. iun. hic
num. 51. Quarto citatur l. Quædam, ff.
eo. cum dicitur. *Nec tamen à prætore per hoc
edictum compelluntur.* quæ verba oſtendunt
prætoris iuſſu compelli, non actione: de-
inde cum dicitur, *Non cogitur à prætore per
metum actionis in factum.* at metus rei futuræ
eſt l. 1. ff. Quod met. caus. igitur non con
uenit cõfeſtim actio in factum, ſed poſt
contumaciam. Ad primum reſpondeo,
cum dicitur, Non compelluntur à præto
tore, ĩtelligi illa verba, à prętore mortuo:
quia illæ perſonæ non comprehenduntur
edicto: ideo hæc prima ratiocinatio ad rẽ
non pertinet. pariter nec obſtat, quod di
citur de metu: quia metus eſt etiam inſtan
tis, ne dũ futuri periculi, l. 1. ff. quod met.
cauſ. Poſſet quoq; reſponderi, l. Quædã,
intelligi in metu, qui eſt ante inchoatam
litem, ne, cum mouebitur controuerſia,
intendatur actio in factum, quæ contine-
tur edicto prætoris mortui: hocq; pacto
erit metus rei futuræ. Quinto argumentã
tur doctores ex formula verborum, qua
vtuntur iurisconſulti in hoc tractatu de
edendo, quæ iudicis officio conuenit, nõ
actioni, vt in l. Siquis, §. Exigitur, & §. Præ
tor, & l. Quædam, §. vlt. ff. de eden. iuris-
conſulti vtuntur verbo, Poſtulare, quod
in vſu eſſe ſolet, quotiescunq; iudicis offi
cium competit, l. 4. §. Hoc autem iudiciũ,
& l.

& l: Prætor ait,ff.de damn. inf. item in l. Prætor,l.Siquis,l.Quædam,& l. Argentarius, iuriſconſulti vtuntur verbo, *Cogi*, & dicunt argentarium cogi, quod quidē
150 verbum ad iudicis officiū refertur. † Sed huic argumento ita ego occurro,& quod pertinet ad verbum Poſtulare, dico, id eſſe in vſu etiā,cum aliqua res iure actionis petitur:vt in l. Electio,§.Si abſente,ff. de nox.dicuntur poſtulare, qui petūt rem exhiberi: tamen actione res petitur exhiberi, l.3.§.Eſt autem,ff. ad exhiben. item in l. Theſaurus, ff.ad exhib. ponitur hoc verbum,Poſtulare, & datur interdictum, vel iudicium,id eſt actio,l.1.ff.quod met.
151 caus. iuncta Gloſſa.†Quod verò pertinet ad verbum, Cogere; dico id oſtendere, actionem competere: quia in l. Quædā, dicitur,tutorem iudicio tutelæ cogi:tamē competit actio tutelæ,l.1.§.Officio,ff. de tut. & rat. diſtr. & vt paucis concludam, non oportet his, & ſimilibus verbis niti: nam quæ iuriſconſultis occurrebant, promiſcue proferebant.præterea ſæpe in tractatu de edendo inuenitur verbum petere,quod actionis eſt,l.Actio, ff. de act. & oblig.Sexto,cum competit actio,ſola interpellatione extra iudicium facta cōmittitur mora,& debetur id,quod intereſt,l. Si ex legati cauſſa,ff.de verb. obl.ſed, cū competit officium iudicis,non ſufficit interpellatio extra iudicium,l.Cum poſtulaſſem,ff.de dam.inf.at in hac materia nō committitur mora ſola partis interpellatione, ſed neceſſarius eſt iudicis iuſſus, l. Vbi exigitur,ff.de ed.igitur non actio,ſed
152 iudicis officium competit. † Huic argumento ſentio cum Gozadino reſponderi poſſe, id, quod dictum eſt, cum competit actio,à die moræ commiſſæ per interpellationem extra iudicium factæ deberi id, quod intereſt; eſſe verum in actionibus bonæ fidei; ſed in ſtricti iuris actionibus deberi à lite conteſtata,l.Videamus, 2.ff. de vſur.l.Cum fundum,ff.ſi cert.pet.cum ſimilibus.at actio,de qua nos agimus,ſtricti iuris eſt,itidem contractus:ideo ſola interpellatione non committitur mora, vel commiſſa non debetur id, quod intereſt: &quia extra ordinem competit remediū huius edicti,inſpicitur tempus decreti,nō litis conteſtatæ: vt argentarius vno grauatus,alio releuetur, argumento eorum, quæ notant doctores in l.Eum, qui, ff.de iureiur.Septimo affertur l.vlt.ff.eo.in qua ſtatutum eſt, hanc actionem, quæ oritur ex edicto de edēdo,nec poſt annum,nec in heredem dari; at edere perpetuo cogūtur argētarij,l. Prætor,in principio,ff.eo. & heredes etiam perpetuo edere compelluntur,l.Quædā,§.1.ff.eo.igitur illa actio non competit ad edendum,ſed datur tantum in id,quod intereſt.Diluitur hoc contrarium,quia non dicitur in l.Prætor, argentarios in perpetuum cogi; ſed ſimpliciter ſtatuitur debere edere; quod ab Vlpiano in d.l.vlt.declaratur fieri debere intra annum.Poſtremò actio in factum huius edicti datur nomine pœnæ, l. Vbi exigitur, ff. eo. at pœna non irrogatur ante commiſſum delictum,l.Reſcriptum,ff. de ijs,quib.vt ind.igitur,antequam iuſſus eſt argētarius edere,non dabitur actio; quia nondum eſt contumax, nec commiſit de
153 lictum. † Mihi videtur ſolui poſſe hęc ratio,confitendo,hāc actionem,cum intenditur in id, quod intereſt, dari nomine pœnæ propter cōtumaciam: dico tamen ante commiſſam contumaciam eandem actionem competiſſe ad edendum,nulla pœnæ habita ratione; poſt vero contumaciam,eandem actionem exequetur actor in id,quod ſua intereſt nō eſſe editū:ſicut in ſimili dicitur à Bartholo de obligationibus facti in l.Stipulationes non diuiduntur,ff.de verb. oblig.Contrariæ ſententiæ, actione in factum argentarios,&alios eiuſmodi edere cogi, fuerunt Specul. de inſtr. edit. in fine,§.Videndū,Ant. Butr. cap.1.de probat. Alex. Iaſ.Decius,& Gozadinus hic; quorum primum argumentū depromptum eſt ex l.Prætor,ff.de ed. in qua verba edicti ad argentarium, qui edere debet,referuntur:igitur,actio,non iudicis officium competit, ex doctrina Bartholi in l.1. num. 6. ff. de cond. ex lege Purpuratus conatur ſoluere, dicendo, nō oriri actionem,quia verba d.l.Prætor,nō referuntur ad eum,cui eſt edendum, ſed ad eum,qui edere debet: at actio naſcitur, cum verba referuntur ad partem,cui,
154 actus eſt explicandus. † Sed mihi hæc ſolutio

lutio confutanda videtur;quia cum ver-
ba referuntur ad eum, qui aliquid facere
debet, videntur ſignificare, eum eſſe
obligatum;cum quilibet teneatur obedi-
re magiſtratibus,l. Veluti, ff. de iuſt. &
iur. Barth. in l.Iulianus uerum debitorẽ,
ff. de cond. indeb. ideo tum maxime ac-
tio oriri debet: quod probatur quoque
l. 2. ff. ad leg. Aquil. Bolog. aliter ſol-
uit, aſſerendo, in d.l. Prætor, non eſſe
ab Vlpiano verba edicti relata, ſed tan-
tum ſenſum: ideo non concludere argu
mentum. Quæ quidem ſolutio mihi nõ
ſatisfacit;quia Vlpianus vult interpretari
edictum de edendo,eiusq; rationem red
255 dere; † idcirco verba edicti putantur eſſe
relata: quia in interpretatione facienda,
eius verba debent referri:vt ipſemet Vl-
pianus docuit l. Item veniunt, §. Præter
hæc, & in fine, ff. de petit. her. Præterea
ſenſus ex verbis elicitur,l.Labeo,ff.de ſu-
pell. leg. Si itaque ſenſus ab Vlpiano re
latus reſpicit argentarium,igitur & verba
edicti. Ego vero arbitror veriorem eſſe
reſponſionem eorum, qui dicunt, non
eſſe in noſtro edicto inſpiciendum, ad
quem verba relata ſint; nam in hoc varia
tum eſt, cum in l. Prætor, ad partem refe
rantur, in l.Siquis,§.Prætor ait,relata ſint
ad prætorem. Secundo loco affertur l.3.
§. vlt. ff. ad exhib. vbi actione in factum
cogeris exhibere rationes meas cõfectas
à ſeruo vxoris meæ. Sed ceteri huic §.
eleganter occurrunt, dicendo illum §.
procedere in alijs terminis, & actionem,
quæ ibi datur, in ſubſidium competere:
vt eo in loco animaduertit Bal. non ex
tractatu de edendo. Præterea illæ ſunt ra
tiones confectæ à ſeruo ſponte, non ex
neceſſitate officij,vt eſt noſtra diſputatio.
Tertio Vlp. l.Siquis,§.1.conſtituit, ſuc-
ceſſores argentarij edere debere: item in
l.Prætor,& l.Quædam,§.Is cui,ſcriptum
eſt, argentarios edere teneri: quæ verba
Teneri, & Debere, eos obligatos eſſe oſten-
dunt. at qui iudicis officio coguntur,nul-
la tenentur obligatione,l. Qui per collu-
ſionem,§.vlt.ff.de act.emp. igitur ex edi-
cto de edendo nõ datur iudicis officium.
Decius,& ceteri reſpõdent,eos, qui iudi
cis officio cõueniuntur, ſaltẽ abuſiue di-
ci obligatos, Barth. l. vlt. ff. de iniur. Quar
to inducitur l. Quædã,ff.eo. in qua dici-
tur,argentarios cõpelli per metũ actionis
in factũ.Reſpõdeat quis,intelligi illa ver-
ba,Cõpelli per metũ actionis in factum,
non proxime,vt edant,ſed remote; quia
ſi non edent, cũ agitur iudicis officio ad
edendũ,in eos datur actio in factũ ad id,
quod intereſt; quamobrem metu illius
actionis argentarij edunt.Sed Decius re-
plicat,proxime dari actionem in factũ ad
edendũ:quod hac ratiocinatione cõpro-
bat,quia dicitur in d.l.Quaſdã perſonas
nõ cogi per metũ actionis in factum, ſed
actione mandati:at actione mandati pro-
xime,& nulla alia interueniente actione,
aut iudicis officio,illæ perſonæ edere co-
guntur:pari itaque modo argentarij pro
xime edere cogentur actione in factum,
nullo iudicis officio interpoſito. Quod
argumentum concedã procedere inſpe-
cto ordine mentis eius,qui edit. nam ar-
gentarius proxime edit metu actionis in
factum,nulla ratione habita officij iudi-
cis: Quod ipſe non timet,ſed tantũ actio
nẽ in factũ.tamen is,qui ſibi edi poſtulat,
primũ agit iudicis officio, deinde actione
in factũ.Quinto,ex quolibet edicto naſci
tur actio ĩ factũ,§.vlt.inſt.de interd.igitur
ex noſtro edicto actio in factũ dabitur ad
edendũ.Cui quidẽ argumẽto ſcite reſpõ
det Ripa, ex edicto dari actionẽ in factũ,
quotieſcunq; nata eſt obligatio: at in ter
minis noſtris obligatio naſcitur poſt iudi
cis iuſſũ,l.Vbi exigitur, ff. de eden. ideo
eo tẽpore ex noſtro edicto naſcetur actio
256 in factũ. † Ego quoq; aliter reſpõdeo,ex
interdictis regulariter naſci actionẽ:& de
eis loqui §.vlt.inſt.de interd.quæ omnia
perſonalẽ pariunt actionẽ, l.1.in fine,ff.
de interd.ſecus vero eſſe in edictis:ex eis
enim aliquando datur iudicis officium,
exẽpli gratia,reperitur edictũ de damno
infecto l.4.§. Prætor, & l. Prætor, ff. de
damn.infecto, tamen ex eo edicto naſci
tur iudicis officiũ,Glos.& Barth. in l. In-
quilino,ff.eo.tract.de dam.inf. Sexto ad-
ducitur l. Siquis, §. Ex hoc edicto, ff.
eo. at ibi dilucide patet, non dari actio-
nem in factum ad edendum, ſed ad
id, quod intereſt. Septimo citatur

l.Prætor,ff.eo. in qua ſtatuitur, ſi ſeruus
confecerit rationes,in dominum iudiciũ
dandum eſſe:ſed dare iudiciũ, nihil aliud
eſt,quam dare actionem, l.1. vbi Acc.ff.
de dolo,& l.1.ff.quod met. caus.Huic ar
gumento in promptu quidam aptant ſo-
lutionem,intelligi illa verba, Dandũ eſſe
iudicium,ſcilicet poſt contumaciam, &
neglectum iudicis decretũ. Verum, cum
hæc ſolutio dubia mihi videatur,aliter re
ſpondeo,Iudicium acceptum eſſe pro to
to ordine iudicij,quod exercetur in ma-
teria editionis: & ita acceptum compre-
hendet & iudicis officium, quod datur
ad edendum, & actionem, quæ ad id,
quod intereſt,competit. Octauo ſic ego
argumentabar,legatarius, qui non ſcrip-
ſit rationes;ſed ei legatæ ſunt, vtili actione
in factum edere cogitur,l.Quædam,§. Is
autem,vers. Quod ſi nihil, iuncta Glos-
ſa,ff.eo.quam eo in loco ſequitur aperte
Bartholus,nec alij diſſentiunt: igitur mul
to magis actione in factum edere tenetur
argentarius,qui rationes confecit, quocũ
negotium contractum eſt,& expreſſis ver
bis edicti comprehenſus eſt. præſertim
quoque cum vtilis actio in vno caſu per-
miſſa in alijs indicet dari directam, §. Ce
terum,inſt. ad leg.Aquil. Gloſ.& doct.l.
Actio,ff.de neg.geſt.Nunc huic argumẽ
to reſpondeo;diuerſam eſſe rationẽ;quia
legatarius vt ibidem conſtat, hoc edicto
non eſt comprehenſus;ea de re huius edi
cti remedio non compellitur; ſed quia
æquitas dictat eum edere cogi, in factum
actio aduerſus eum dabitur arg.l.3.§.vlt.
ff. ad exhib. & etiam quoniam cũ deficit
actio,vtilis actio dãda eſt,l.Quoties,ff.de
præſcr. verb.ſed in noſtra quæſtione aper
tiſſime ex prætoris edicto nobile iudicis
officiũ datur,vt paullo poſt oſtendã:ideo
ab vno ad aliud non ducetur argumẽtũ.
Neque obeſt quod dicitur, vbi vtilis
actio in vno caſu datur,in alio à lege com
prehenſo dabitur directa, §. Ceterum,
inſt.ad leg.Aquil.& l.Actio, ff. de neg.
geſt. Nam id verum eſt, cum in caſu, de
quo lex loquitur,datur actio, & in caſu
non comprehenſo datur vtilis; tũc in illo
legis caſu actio erit directa; quoniam di-
recta actio eſt,quæ ex verbis legis, vel mẽ
te oritur,d.l.Actio.Inde ſequitur,vt ſi ex
hoc edicto probatum eſſet,actionem ori-
ri,vt illa eſſet directa, non vtilis; ſed hoc
non eſt demonſtratum,&cõtraria opinio
verior eſt. Nono ita ego argumentabar,
inquit Caius l.Argentarius,ff.eo. Argen
tarius rationes edere iubetur, id eſt,à prę
tore ſuo edicto; ſed iuſſus magiſtratus ci-
uilem,& naturalem parit obligationem,l.
Veluti,ff.de iuſt.&iur.cap.2.de maior.&
obed.& in ſimili tradidit Bartholus l. Iu-
lianus, nu.6.ff. de cõd.ind.hoc igitur edi
ctum actionem,non iudicis officium pa-
rere debet,& ideo numquam in titulo de
edendo de iudicis officio facta eſt mẽtio,
ſed ſæpe de actione;vt in l. Siquis, §. Ex
hoc edicto,l.Vbi exigitur,l. Quædam, &
l. vlt.Nunc huic argumento ſic reſponde
ri poſſe arbitror;ſpecialis iuſſus magiſtra
tus obligationem parit,non ille genera-
lis,qui lege vel edicto continetur,quo ali
quid ſtatuitur.ideo ex edicto nulla oritur
obligatio; sed cum prætor rationes edi
decernit,ciuilis naſcitur obligatio, & ex
ea actio, l. Vbi exigitur,vers. Is autem,ff.
eo.ex quo ſequitur; vt poſtquam prætor
in aliqua cauſſa decreuit rationes edi;tũc
actio oriatur.Atq; vt in noſtro edicto in
quit prętor,Iubebo,l.Siquis,§.Prętor ait,
ita eodem verbo vſus eſt in edicto de dã-
no infecto,l.Prætor ait,in initio,& §. 1.ff.
de damn. inf. nihilominus non ambigi-
tur, ex eo edicto competere nobile iudi-
cis officium,&omnes l.Inquilino,ff.eo.in
id conueniunt. Decimo addebam ex cõ
muni ſententia;communiq; ſenſu §.Per-
tinere,l. Siquis,ff.eo. mandatum neceſſa-
rium eſt,vt argentarius ad editionem cõ
pelli poſſit,igitur ratione contractus ori-
ri debet actio: nam ſemper ex mandato
oritur actio:& quamuis cum ex neceſſita-
te suſcipitur,non oriatur actio mandati:
oritur tamen ſaltem actio alterius nomi-
nis,l.Atqui natura,§.Si libero,ff.de neg.
geſt.& l. Si is, qui,§.Si libero,ff. comm.
Nunc animaduerto, huic rationi poſſe
commode reſponderi,ex mandato man-
dati contemplatione oriri actionem, ſi
modo mandatũ in ſuis finibus ſtet, neq;
ad alium cõtractum dirigatur; neq; alius
adſit contractus; tunc enim illius contra-
ctus

ctus natura,& actio inſpicitur,& oritur,l. Idemq;,§.Siquis,&l.Si remunerandi,§. Apud Iulianum,ff.mand.Sed cum argentario depoſitum contrahitur,vel mutuũ,l. Si hominem,§.vlt.ff.depos.&l.Si uentri, §.In bonis,ff.de priuil.cred.ideo ex mandato neq; mandati actio dabitur: neq; cũ neceſſitatis cauſſa ſit ſuſceptum, eius contemplatione alia actio competet; cũ non cõſideretur per ſe ipſum mandatũ.Quod ſiquis obijciat,debere ſaltem ex depoſito aduerſus argentarium actionem dari ad edendum,vel ex mutuo, in fine huius cõmentarij allata eſt ſolutio.Solebã poſtremo loco perpẽdere l.vlt.ff.de ed. in qua ſcribit Vlpianus in hæc verba. *Hæc actio neque poſt annum , neque in heredem , niſi ex ſuo facto dabitur* . Quæ verba, *ex ſuo facto*, exponuntur , ſi modo rationes poſſideat heres;vt ibidem Accurſius interpretatur. nam argentarij heres hoc edicto tenetur tantũ,ſi poſſideat rationes,l. Quædam,§.1.ff.eo.at heres ea ratione,qua poſſidet, edere tenetur,d.l.Quædam,§.1.nã in id,quod intereſt,ex contumacia, ſi prætoris decreto nõ obtemperauerit, obligatur,l. Vbi exigitur, ff. eo. igitur illa actio, de qua d.l.vlt. in heredem dari intelligitur,& edere heredem compellit; neq; vllo modo poterit intelligi, vt intellexerit Vlpianus eam ibi dari in id,ꝙ intereſt.Eſt hoc argumẽtum meo iudicio firmiſſimũ: Sed vt ita tamen, & vere poſſit diſſolui. Cum heres argentarij rationes poſſidet, iuſta,& proxima cauſſa eſt,vt illas edat d. l.Quædam,§.1.quod ſi edere iuſſus prætoris decreto non obtemperet,actione in factum in id,quod petentis intereſt,condemnabitur,d.l. Vbi exigitur. itaq; proxima cauſſa huius actionis eſt argentarij,heredisue contumacia; poſſeſſio rationum exiſtimatur eſſe prima, & remota cauſſa. cui tribuitur,vt in id, quod intereſt, agatur.nam quoties ſecunda,&proxima cauſſa ex prima pendet,conſueuit effectus primæ cauſſæ,& longinquæ adſcribi, Bald.l. Ex placito,inf.de rer.permut. quia cauſſa cauſſæ eſt & cauſſa omnis effectus,qui ex illa oritur,l.Manumiſſiones,ff. de iuſt. & iur.Quare concludamus d.l. vlt. intelligi de actione in factũ,quæ datur in id,quod intereſt; & datur aduerſus heredẽ ex ſuo facto;ſi modo rationes poſſideat, quod erit cauſſa prima , & longinqua prædictæ actionis: ſed cui hæc actio poſſit tribui,

157 Vtriuſq; ſententiæ argumentis diſſolutis, conſequens eſt,vt diſpiciamus, vtra pars in hac controuerſa difficultate iuſtius induat arma.Decius cap.1. de probat. aiebat iudicis officium ad edendum dari,hic vero palinodiam canens, voluit competere actionẽ. Ego vero etſi in meo Patauino commentario hanc poſtremam Decij opinionem ſecutus ſim, nunc quoniam non ſolum illud philoſophi ſequendum putaui,amici ſunt ambo Socrates ,& Plato,at magis amica veritas eſt; ſed etiam mihi ipſi rebuſq; meis veritatem anteponendam eſſe exiſtimaui:ideo contrariam ſententiam, & communem, vt veriorem amplector,aduerſus argentarios ad rationes edendas, ac ad edenda inſtrumenta aduerſus notarium non actionem,ſed iudicis officium competere.Mouet me primum eiuſmodi ratio,ad quam intelligendam cõmemorare vos oportet id , quod toties ex hoc ipſo loco ſuperiore anno docui,Prætorem Romæ,vel Pręſidem in Prouincijs per ſe non potuiſſe de omnibus cauſſis cognoſcere, ſed in quibuſdã ipſos iudicaſſe,in quibuſdam vero iudices dediſſe,l.Sæpe audiui Cæſarem , & l. Generaliter,ff.de offic præſ.&l.Placet,1.

158 C.de ped.iud.ſecũdo loco ſcire oportet, in cauſſis,in quibus iudices dabãt Prætores,& præſides,actionem competijſſe, in ijs vero,de quibus non dabant iudices, iudicis officiũ ſeu verius dicere mauultis, Prætoris officiũ dabitur:ꝙ oſtẽdo; nã vbi eiuſmodi erat cauſſa, de qua ipſe Prætor nolebat,vel nõ poterat ipſe cognoſcere, ſed iudicẽ dare oportebat, hac formula in ſuo edicto vtebatur,Iudiciũ dabo, qua ſi iudicẽ dabo , qui de cauſſa cogniturus ſit,eique iudicandi formam præſcribã, vt l.1.ff. naut. caup. & ſtab. inquit Prætor, *Nautæ,caupones & ſtabularij,quod cuiuſque ſaluum fore receperint,niſi reſtituant,in eos iudicium dabo:iudicium* id eſt,actionẽ, inquit Accurſius in verbo iudicium,ex l.Idem,§.Ait Prætor, ff.eo.item l.1.ff.de dol. mal . *Quæ dolo malo facta eſſe dicentur,& de his alia actio non erit,&*

iuſta cauſſa eſſe videbitur, iudicium dabo, hoc eſt
de dolo actionẽ, inquit Accurſius: nã ali
quando id, quod Prætor millies in ſuis
edictis ait, Iudicium dabo, alibi dicit, Ac-
tionem dabo, vt l. 2. ff. quod cum eo. & l.
1. ff. quæ in frau. cred. vbi itaque iudicem
dabat, & iudicium, ibi à lege actionis re-
159 medium inuentum erat. † Sed vbi Præ-
tor, vel Præſes per ſe cognoſcebat, Præto
ris officium competebat. quod alij iudicis
nominant, idque hoc modo oſtendo.
Bar. l. 1. num. 12. ff. de iuriſd. omn. iud. in
his quinque cauſſis præter multas alias
voluit nobile iudicis officium dari, quod
ego Prætoris appello; cũ magiſtratus per
ſe maleficos homines inquirit, cum in in-
tegrum reſtitutionem conceditcum pu-
pillis tutores dat, cum decretum in rerũ
minorum alienatione interponit, & cum
aduocatis, vel medicis ſalaria conſtituit.
in quibus omnibus inuenio, Prætorẽ, vel
Præſidem per ſe cognouiſſe, non iudicem
dediſſe. Primum cum ex officio inquirun
tur malefici homines, id á præſide non à
iudice factum eſſe inuenio l. Congruit, ff.
de off. præſ. In integrum reſtitutio ad nobi
le officium pertinere volebat Bartholus:
ea tamen à ſolo prætore conceditur. *Om-
nes in integrum reſtitutiones cauſſa cognita à prætore
permittuntur*, inquit Modeſtinus l. Omnes,
ff. de in int. reſtit. Item tutor a prætore Ro
mæ datur, & à præſide in prouincijs, §.
Sed hoc iure, inſt. de Attil. tut. Decretum
in minorum rerum alienatione à prætore
interponitur, l. 1. ff. de reb. eo. Prætor quo
que, vel præſes in prouincijs ſalarium ad
uocatis conſtituebat, tot. tit. ff. de var. & ex
traord. cog. His ita conſtitutis, ſi nos ſcire
volumus an editio iudicis officio fiat, vel
actionis iure, perquirere oportet, an ex
prætoris decreto fieret, vel iudicis, ſi præ
toris decreto fit, tum nobile iudicis officiũ
cõpetit; ſed ſi iudicis decreto editur, actio
160 cõpetit. † Sed ego inuenio argẽtariũ prętoris
decreto cõpulsũ eſſe, rationes edere, nõ
iudicis. iudicis igitur, ac potius prętoris offi
cium competebat, non actio. Atqui præto
ris decreto argentarium rationes edidiſſe
probo l. Vbi exigitur, §. Is autem, ff. de ed.
vbi quærens Vlpianus, ad quid teneatur,
qui rationes non edidit, ait. *Is autem, qui in
hoc edictum incidit; id præſtat, quod interfuit mea eas
rationes edi, cum decerneretur á prætore.* qua-
re conſtat prætoris decreto non iudi
cis editionem fieri. Item Eamdem opinio
nem comprobo l. Si quis, §. Ex hoc edi-
cto, ff. eo. *Ex hoc edicto,* inquit Vlpia. *in id
quod interfuit, actio competit,* perpende verba, in
quit, *in id, quod interfuit, actio competit.* igitur
quamuis ex edicto de edendo, actio com-
petat, illa tamen non datur ad edendum;
ſed in id, quod interfuit, ſi non fuit editũ,
vt prætoris officio cogatur edere argenta-
rius: quod ſi non obtemperauerit; iure ac
tionis in factum ſoluet, quanti aduerſarij
interfuit, nõ fuiſſe editum. Deinde idem
§. probat: quatenus ait in id, quod inter-
fuit, & non ait, in id, quod intereſt; quaſi
velit hac actione agi, poſtquam argentari
us edere recuſauit, prætoris decreto non
obtemperans, vt agi debeat in id, quod in
terfuit non eſſe editum, cum à prætore de
cerneretur, vt d. l. Vbi exigitur. Poſtremo
conſidero, cum nobile iudicis officiũ cõ-
petit, ſeu verius prætoris officium, prætor
vti conſueuit verbo Iubebo; quaſi dicat,
ego id ſum effecturus, non iudex à me dã
dus; vt l. Prætor ait, ff. de damn. inf.
*Prætor ait ſuo nomine promitti, alieno ſatiſdari
iubebo*, inquit, *iubebo*, ita etiam §. 1. &
vt omnes ſentiunt l. Inquilino, ff. eo. in
damni infecti cauſſa nobile iudicis officiũ
exercetur. Sed cum prætor ex ſuo edicto
actionem dat, hac clauſula vtitur, Iudiciũ
dabo, vt l. 1. ff. de dol. mal. & l. 1. ff. naut.
caup. ſtab. & alibi millies. At in ſuo edicto
prætor inquit, *Argentario, eiue, qui iterum edi po
ſtulauerit, cauſſa cognita edi iubebo*, noninquit,
Iudiciũ dabo; Prætoris itaque officio cõ
pellitur argẽtarius edere, nõ iure actionis.
161 Secundum examinandum erat †; cur,
cum argentarius mandato contrahen-
tis rationes conficiat, non oriatur actio
mandati. Cui dubitationi, primum re-
ſpondet Barth. id euenire, † quod man-
162 datum debet eſſe gratuitum, & volun-
tarium, vt ex eo oriri poſſit actio manda-
ti, l. 1. & l. Ita vt, ff. mand. l. Si tibi rem, & l.
Si tibi areæ, ff. de preſcr. ver. ad quod indu
cit etiam Curtius l. Atqui natura, §. Si li-
bero, ff. de neg. geſt. quo in loco ſtatutum
eſt, ſi libero homini, qui bona fide mihi
ſeruit,

ſeruit,aliquid mandem,non fore cum eo
mandati actionem; quia non libera volũ
tate exequitur rem ſibi mandatã;ſed qua-
ſi ex neceſſitate ſeruili. quamobrem cum
argẽtarius neceſſitate officij rationes ſcri-
bat,cum eo eſſe non poteſt actio manda-
ti. Sed contra hanc ſolutionem Decius
163 excitat aliquas difficultates. †Prima eſt,
quia notarij mercedem ſui laboris recipi
unt,Gloſ.in l.Argentarius,ff.eo. & iure,
vt volunt ibidem Bart.Bal.& Ang. & vt
eodem in loco teſtatur Alex.eſt commu-
nis ſententia;quæ probatur in l.vlt. C. de
princ.ag.in reb.lib.12.igitur notarij ede-
re tenentur actione locati, quia ſalarium
efficit, vt mandatum vertatur in contra-
ctum locationis,l.1.in fine,ff.mand. §. In
ſumma,inſt.eo.Decius ſoluit, id procede
re poſſe,ſi ab initio conuentum eſt de pre
tio:tum enim vere erit operarũ locatio:
Sed ſi poſt ſuſceptum mandatum, & con
fectum inſtrumentum; aliquid ſoluitur,re
munerationis cauſſa datum iudicatur;nec
orietur actio locati. eandem ſententiam
164 ſequitur hic Cagnolus.† Quæ diſtinctio
meo iudicio à veritate abhorret: quia ſi
merces ab initio interueniens impediret
contractum mandati, induceretque loca
tionẽ,idem efficeret, ſi interueniret poſt
ſuſceptum mandatum: nam adhuc illum
in locati contractum mutaret;ſicuti, cum
pecunia ſine fœnore depoſita,poſtea vſu
ra ſoluitur;videtur renũtiatum depoſito,
& inducitur mutuum,l.Si hominẽ,§. vlt.
ff. depoſ.l.Si ventri,§.In bonis, ff. de pri
uil.cred. Præterea non poſſe eſſe locati
contractum,& ſolutã,aut promiſſam mer
cedem non impedire contractũ mandati,
probo l. Si remunerandi,ff. mand. in qua
dicitur, *Si remunerandi gratia honor interuenit,*
erit mandati actio. at honorarium dicitur,
etiam pecunia ante negotium peractum
promiſſa, l. 1. §. Si cui, ff. de var. &
extraord. cogn. quæ ſemper ſimilibus vi
ris remunerandi cauſſa data exiſtimatur.
165 † Ex his concluderem,verum eſſe, quod
docuit hic Ripa,cũ notarijs, doctoribus,
& profeſſoribus alicuius ſcientiæ non in
duci contractum locationis(etſi pecunia
ante promiſſa eſt) idq; propter dignita-
tem perſonarum,quæ, quamuis mercedẽ
recipiant; tamen nõ creduntur velle ſuas
operas locare,ſed operas beneficij loco
præſtare:&pecunia eis data,aut promiſſa
remunerationis cauſſa data,aut promiſſa
iudicabitur:ad quam rem probandam Ri
pa citat l.1.ff.ſi menſ.fal.mod.dix.quę de
menſoribus loquitur,qui longe minus di
gni ſunt,quam doctores: ideo multo ma-
gis idem in doctoribus concludendũ eſt.
Conſtat itaque,cum notarijs,& doctori-
bus nõ eſſe actionẽ locati,& de huiuſmo
di hominibus idẽ ſenſerunt Accur.d.l.1.
ff.ſi menſ.fal.mod.dix.in verbo. Honora
riũ,& ibidẽ Barth.&Alex. Fel. cap.Quia
indicante,num.3.de præſcrip.abundãter
Ripa in tract. de peſt.in tit. de priu.cõ
tr. num. 117. & nouiſſime Cuiacius cap.
vn. de feud.guard.Nunc breuiter viden
dum eſt,an contra notarium detur actio
mandati,vel competat remedium edicti
de edendo. Quod ad primum pertinet,
166 † concludendum eſſe arbitror,contra no
tarium non agi actione mãdati: primum
quia non voluntarie, (vt hic ſentit Ripa)
ſed neceſſario notarius mandatum ſuſci-
pit & exequitur:ideo impeditur actio mã
dati,l.Atqui natura,§.Si libero,ff.de neg.
geſt.Secundo loco addo ego:quia ſuſce-
ptum mandatum non remanet in termi
nis mãdati,ſed verſatur in exercitatione
artis mandatarij,& in alium contractum
transmutatur:quare ceſſare debet manda
ti actio,l.Idemq;,§.Siquis Titio,ff.mãd.
Sicuti ſemper artificibus mandatur,vt ali
quid faciant; tamen contra eos actio ex
contractu,non ex mandato datur. Cõclu
dendum itaque haud dubie eſt, contra
notarium non dari actionem mandati.
167 † Quod vero ad ſecundum pertinet; ſen
tio aduerſus notarium competere reme-
dium edicti de edendo, per quod edere
compelletur:vt voluit Gloſſa communi-
ter recepta in l.Argentarius,in verbo Ab
ſimiles,ff.de eden.Nam tametſi ex com-
muni ſententia neceſſarium ſit mandatũ;
vt quis ad editionem compelli poſſit: ta-
men ut animaduertit hic Bolognettus,
non eſt neceſſarium tale mandatum, ex
quo mandati actio oriri poſſit: ſed cuiuſ-
quemodi ſit,aptum eſt ad pariendum re
medium edicti de edendo.Secundo loco

Decius.

Decius obijcit cōtrà Barth.l.3.§.Ex hoc edicto,&l.Licet,§.Si ſeruo,ff.naut.caup. ſtab. ex quibus conſtat, contra nautam cauponem,& ſtabularium dari actionem ciuilem depoſiti,vel conducti, & cum ea concurrere etiam actionem prætoriam ex illo edicto:tamen caupones, & ſtabularij neceſſario tenentur hoſpites recipere, l.1.in fine, in vers.Namque,vbi Barth.ff. furt. adu. naut.caup.&ſtab.igitur pari ratione contra notarium, & argentarium, quibus eſt mandatum, dari debet actio mandati, quamuis vterq; ex neceſſitate ſui officij conficiat inſtrumenta.Certe neſcio,quid velit Decius cum ſuo argumento,quod nihil porro probat contra Bartholum:concludit enim ſolū,contra eos, qui ex neceſſitate tenētur aliquid agere, dari actionem prætoriam ex edicto,& cū ea concurrere plures alias ciuiles actiones:ſed nō probat,quod opus erat, id eſt contra eos,qui neceſſario aliquid faciūt, dari actionem mandati. nam contra eos concedo dari alias actiones: neceſſitas enim agendi impedit ſolum ortum actionis mandati,non aliarum,l.Atqui natura, §.Si libero,ff.de neg. geſt. Tertio Decius obijcit,l.Si procuratorem,§.Si tutores,ff. mand.in quo mandatum eſt cōtutori id, quod ex officio facere cogebatur:tamen oritur mandati actio. Hoc argumentum eleganter ſoluit Ripa,quia id,quod in §. Si tutores,à tutore mandatum eſt,neceſſitatis erat, quod ad pupillum; ſed quod pertinet ad tutorem,qui mandauerat, voluntatis erat:ideo inter contutores oritur actio mandati.Quarto cōtra Bartholum obijcitur l.Si is,qui,§.Si libero,ff.comm. vbi ſtatutum eſt, ſi quid iuſſi libero homini,qui bona fide mihi ſeruiebat, me habere contra eum mandati actionem: tamen quaſi ex neceſſiate ſeruiſſi is mandatū meū
168 executus eſt.†Hic §.valde aduerſatur,§. libero,l.Atqui natura,ff.de neg. geſt. eſtq; inter vtrunq; §.Si libero, aperta repugnātia.Ego vero,omiſſis eis,quę Accurſius eo in loco dicit, quid de hoc difficili contrario ſentiā, paucis exponam. dico itaque, non concludere Pomponium ibi,competere actionem mandati, erat enim in illo §.dubitatio,an,ſi libero homini, qui mihi bona fide ſeruiebat, quaſi ſeruo rem cōmodauero,detur mihi commodati actio. dubitationem faciebat, quod nō ea mente cum eo contrahimus,qui bona fide nobis ſeruit, vt eum obligatum habeamus. Quo non obſtante,decidit Pomponius, oriri commodati actionem: quod hac ſimilitudine comprobat,quia ſi ei, qui mihi bona fide ſeruit,aliquid mandem,cum eo mandati actione,vel pręſcriptis verbis experiri poſſum.Ex quibus conſtat, mentem, & conſilium Pomponij non fuiſſe, decidere,oriri actionem mandati,ſed tantum naſci aliquam actionem ex cōtractu inito cum eo, qui bona fide nobis ſeruit: ideoq; alternatim locutus eſt, mandati, vel præſcriptis verbis experiri me poſſe, nec nobis declarauit, quæ ex his duabus detur. Qua de re cum dilucidum ſit, non poſſe vtramq; competere:nam actio præſcriptis verbis datur in ſubſidium,quotieſcunq; incertum eſt nomen contractus,& quæ actio ex eo competat,l.1.2.& 3.& l. Quoties,ff.de præſcr.verb.neceſſe eſt fateri in d.§.Si libero homini, vnam tātum ex illis competere poſſe,eamq; eſſe actionem præſcriptis verbis, non mandati.
169 †Quod comprobo,quia, quoties dubiū eſt,quæ actio competat,mandati, an præſcriptis verbis,tutius eſt aſſerere cōpetere actionē præſcriptis verbis, l. Naturalis,§. Sed ſi facio,& l.Titius,ff. de præſcr. ver. idque eo magis hic verum erit, ꝙ ſancitū eſt l.Atqui natura,§.Si libero, ff.de neg. geſt.cōtra eū, qui bona fide nobis ſeruit, non dari nobis actionē mandati. Ex his igitur pateat ſenſus l.Si is,qui,§. Si libero,ff.comm.&quomodo concilietur cum l.Atqui natura, §. Si libero, ff. de neg. geſt. in quo Accurſius magnopere laborauit.Ex his etiam pateat, aduerſus eum, qui neceſſario ſuſcipit mādatum, nec vtilem actionem mandati dari.: ideoque falſā eſſe communem ſententiam, quæ ali-
170 ter ſētit.†Defēſa Bartholi ſētētia ab aliorū calūnijs,hoc vnū mihi occurrit, ꝙ me ab ea diſſētire cogit;ꝙ ratio Bartholi ſuſtineri poteſt poſt edictum prætoris, quo coguntur argentarij rationes conficere, confectaſque edere;quod ſi contra fecerint,actio in eos datur in id, quod petentis in-

tis intereſt,l.Si quis,§. Ex hoc edicto,l. Vbi exigitur,ff.eo. at ante propoſitum edictum non reperitur,metu pœnæ coactos eſſe argentarios rationes conficere: conficiebant tamen ad ſuam vtilitatem. quare eo tempore ceſſabat ratio Bartholi,& nihilominus non dabatur actio mādati:ideo reijcienda eſt,cum non ſit generalis,ex Gloſſa in l.Non omnium, ff. de

171 leg. † Decius,vt aliquid noui afferret, ſecundam adducit rationem, dicendo, id euenire,non ob neceſſitatem, quæ compellit argentarium conficere rationes, vt Bartholus dicebat;ſed propter neceſſitatem ex parte petentis editionem;is enim mandat argentario,ut ſcribat rationes,nō ſponte; ſed coacte, vt ſatisfaciat edicto prætoris;quo cautum eſt, ne quis petat editionem,niſi rationes ſcribi mandauerit,l.Si quis,§.Pertinere,ff.eo.at, ſi voluntarie quis mandaret,daretur ei mandati actio,l.Quædam,ff.eo.Meo quidem iudicio hæc Decij ratio eodem,quo illa Bartholi,laborat morbo;quia antequam proponeretur edictum de edendo; interponebatur mandatum voluntarie.tamen nō oriebatur actio mandati.nam, ſi compellitur ad conficiendum ... cōpetiiſſet,non fuiſſet propoſitum edictum de edēdo,d.l. Quædam. Deinde neceſſitas, quæ prohibet oriri actionem mandati, eſt illa,quæ eſt ex parte ſuſcipientis mandatum,non mandantis,d.l. Atqui natura, §.Si libero,ff.de neg.geſt. Tertio ſi forte id Decius dixit, quod mandans non eo mandare videtur,vt mandati actionem ſibi acquirat,ſed,vt verba edicti impleat; ſequeretur vnum abſurdum, nunquam ex contractu,cui ſolemnia à lege requiſita adhibentur,oriri actionem:ea enim ſemper adhibentur,vt legi contractus ſatisfiat.Sublatis itaque aliorum rationibus, reliquum eſt,vt breuiter exponendo, quid ſentiam de tanta difficultate,huic cōmentario finem faciam. † Equidem veram ar-

172 bitror eſſe rationem, quam reddit Gulielmus; qui ait,ita dari actionē mandati, ſi præcipuus contractus, qui geritur, fuerit mandati:ſed ſi præcipuus contractus, qui geritur,non fuerit mādati; quia ium mandatū nō ſui,ſed alterius gratia interponitur,nō oriri actionē mandati, quod probari ait argumento l.1.§. Si te rogauero,ac potius.§.Quod ſi rem,& §. Idē Pōponius,ff.depoſ.&planius meo quidē iudicio probatur in l.Idéq;,§. Si quis Titio,& l.Si remunerand, § Apud Iulianū, ff.mand.ſed primus contractus, qui cum argentario fit,depoſiti eſt, non mandati; ideo mandati actione cum eo agi non poteſt.Baldus vero ſubtiliter obijcit, quod ſi hæc ratio vera eſſet,daretur actio depoſiti ad edendum,argumento d.l.1.ff.de poſ.Sed ab hoc argumento videor me defendere poſſe Guilielmum hac ratione,quod depoſitum re contrahitur, & re non poteſt obligatio contrahi,niſi quarenus datum eſt,l.Si tibi decem,ff.de pact. l.Rogaſti,§.Si tibi,ff.ſi cer.pet.ex quibus legibus eruebat Iaſon in l. Iuriſgentiū,§. Quinīmo,n.5.ff.de pact. Si apud te centū depoſui,& pacto tecū conueni,vt Romam ires,me non poſſe agere actione depoſiti:quia re non poteſt ad aliud contrahi obligatio. Sic, ſi pecuniam apud argentarium depoſui,eiq; mandaui,vt in ſuum codicem acceptam referret, non poſſum agere mandati,quia primus cōtractus eſt depoſiti,neq; depoſiti, quia re eatenus obligatio contrahitur,quatenus datū eſt. Poſtremo dico,non conſtare,non dari actionem mandati,cum mandatum eſt argētario,vt de negotio geſto rationes conficiat:nam,vt ſuo loco tradidi,Vlpianus in l.Siquis,§.Pertinere,ff.de ed. non ſenſit de mandato ſcripturæ,ſed negotiationis: vt ſi me mandante argentarius aliquam negotiationem adminiſtrauit.

PYRRHI ALFANI COMMENTARIVS
AD AVTH. SI QVIS IN ALIQVO, C. DE ED.

1 CVR Nouellæ Iuſtiniani conſtitutiones authentica appellentur, Alciati ratio improbatur.

2 Confutatur etiam de eadẽ re aliorum ſententia.

3 Noua auctoris ſententia, & num. ſeq.

4 Authenticum quid ſignificet.

5 Authenticæ ex authenticorum libro depromptæ quomodo fuerint codici inſertæ.

6 Authenticis in Codice poſitis non eſt adhibenda fides.

7 Noua ratio adducitur, cur authenticæ codici inſertæ dicãtur authenticæ in muliebri ſexu, quæ vero ſunt in libro authenticorum nominãtur authentica in genere neutro.

8 Compendium & ſumma huius authenticæ.

9 Scripturarum tres ſunt ſpecies.

10 Exemplar, authenticum, & originalis ſcriptura idem ualent.

11 Exemplum, index, & ſumptum ſeu memoria idem ſignificant.

12 Exemplar & exemplum regulariter differunt; aliquando confunduntur.

13 De ſenſu huius authenticæ diſſeritur.

14 Authentica hæc, Si quis in aliquo, quomodo ſe habeat cum l. Procurator.

15 Exemplum ſi ſit in termino productum: authenticum inſtrumentum poſt terminum, an dicatur probatio facta in termino, diſputatur num. ſeq.

16 Auth. Si quis in aliquo, uers. Nulla ex hac memoria, C. de ed. ſenſus.

17 Exceptio quomodo de regula eſſe debeat.

18 Regula l. Si donatæ, §. Si ſponſus, ff. de donat. int. uir. & uxor. diſcutitur.

19 §. Si ſponſus, ratio decidendi.

20 Teſtes quo caſu poſt terminum poſſint examinari tam communi iure, quam regni declaratur.

21 Teſtator ſi in ſuo ſolemni teſtamento ſe referat ad priuatam ſcripturam non ſolemnem, omnia in ea comprehenſa habentur, ac ſi expreſſim in teſtamento eſſent diſpoſita.

22 Regula l. Aſſe toto, ff. de her. inſt. explicatur.

23 Executio fit ex ſententia confirmante, non ex cõfirmata.

24 Concluditur, ſi exemplum ſit in termino productum, & authenticum inſtrumentum poſt terminum, non uideri probationem eſſe in termino factam: aliud tamen in iudicando obſeruaretur.

25 Productio uerbalis ſi facta ſit intra terminum, realis uero poſt, an dicatur intra terminum facta probatio.

26 Quid ſi intra terminum ſit tantum citatum & allegatum inſtrumentum.

27 Qui citat & allegat inſtrumentum, an producere uideatur.

28 Debiti exactio an fiat ex inſtrumento, uel ex ſẽtentia poſt inſtrumentum lata.

29 Præceptum notarij, qui idem ſit chartularius iudex, interlocutoria ſententia eſſe exiſtimatur.

30 Quarta pars poenæ ſi debeatur iudici, an erit ſoluenda ei, qui condemnauit, uel ei, qui exegit.

31 Quæ poena debebitur primo iudici, non ſecundo, qui primi ſententiam approbauit.

32 Prima ratio Baldi, cur exẽplis fides non ſit adhibenda, adducitur, & confutatur.

33 Secunda ratio eiuſdem reijcitur.

34 Reijcitur etiam tertia ratio.

35 Regula l. In teſtamento, ff. de cond. & demonſtr. declaratur.

36 Improbatur quarta ratio eiuſdem difficultatis.

37 Vera ratio cur exemplis fides non habeatur.

38 Forma à lege actui præſcripta non ſeruata, actus eſt ipſo iure nullus.

39 Si quis inſpexerit exempla eorum, quæ teſtes in iudicio depoſuerunt, non poſſe alios teſtes producere, aduerſus communia defenditur.

40 Exempla non probant ſiue à priuata perſona ſint ſcripta, ſiue à publica, & tam ſi de priuata ſcriptura ſint deprompta, quam ſi de publica.

41 Exempla à duobus pluribuſue notarijs deſcripta neque fidem faciunt.

42 Geminata & triplicata quando maioris ſunt roboris, quam ſimplicia, declaratur.

43 Exempla neque pro fiſco, dote, eccleſia, aut pia cauſſa probant.

Teſtes

44 Teſtis de auditu neque in cauſſa pia probat.
45 Exempla iudicis auctoritate quattuor modis deſcribuntur, & num. ſeq.
46 Notarius ſi fuerit infirmus, vel abſens, quomodo debeat alius notarius ex eius prothocolo inſtrumentum deſcribere.
47 Inſtrumenta ſi corrodi incipiant, ex eis exempla ſumuntur, quomodo probant, & quæ requirantur, & num. ſeq.
48 Cauſſæ ſecundæ non eſt plus tribuendum, quam primæ.
49 Exemplum iudicis auctoritate deſcriptum quam fidem faciat aduerſus tertium non vocatum, declaratur.
50 Lex municipalis ſi dictet, vt inſtrumenta paratã habeant executionem, debere eſſe deſcripta manu notarij; qui fuerat rogatus; an tum fides habeatur exemplo iudicis auctoritate ſumpto.
51 Exemplum iudicis auctoritate ſumptum, an poſſit executioni mandari ex forma ritus.
52 Exemplum an aduerſus edentem probet, diſputatur, & num. ſeq.
53 L. In fraudem §. Neque inſtrumenta. ff. de iur. fiſc. aliorum ſenſus confutantur.
54 Eiuſdem §. Neque inſtrumenta, noua explanatio, & num. ſeq.
55 Acta quæ dicantur.
56 Aduerſus eum, qui in iudicio produxit exemplum, adhibebitur exemplo fides.
57 Scripturæ priuatæ aduerſus producentem habetur fides etiam in eis; quæ a tergo ſcripta ſunt.
58 Scripturæ priuatæ, & exemplo etiam ad vtilitatem cuiuscumq; extranei aduerſus producẽtem habetur fides.
59 Aduerſus petentem exhiberi librum aliquem in iudicio, an is liber fidem faciat.
60 Aduerſus producentem exemplum non probat, ſi productio vt errore facta ſit reuocata.
61 Item neque ſi ab aduerſario exemplum ſit impugnatum; quod quomodo intelligendum ſit, declaratur.
62 Exemplum etiam aduerſus eum probat, qui extra iudicium aduerſario ſuo edidit.
63 Exemplum eius manu ſcriptum qui confecit originale, an probet, & num. ſeq.
64 L. Siquis ex argentarijs, §. Prohibet, ff. de ed. communis ſenſus ab aliorum telis defenditur.
65 Eiuſdẽ §. Prohibet, cõmunis ſenſus improbatio.
66 Senſus Antonij ab Alexandro reijcitur.
67 L. Vnum, ff. de teſt. explicatio.
68 L. Vnum, ff. de teſt. nouus ſenſus, & conciliatur cum l. 1. §. Siquis in duobus, ff. de bon. poſſ. ſec. tab.
69 L. 1. § Siquis in duobus, verſ. Sed ſi vnum, ff. de bon. poſſ. ſec tab. diſputatur, & num. ſeq.
70 Bal. in rubr. num. 20, C. de fid. inſtr. declaratur.
71 L. 1. §. Siquis in duobus, vers. Sed ſi vnum, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. noue exponitur.
72 Exemplo manu eiuſdem notarij confectum, qui ſcripſerat authenticum, an ſit credendum, auctoris diſtinctio.
73 Exemplo ſubſcripto tantum manu eiuſdem notarij, qui ſcripſerat originale, eſt fides habenda.
74 Contractus ſi ſcripturam requirat pro ſua ſubſtãtia, an credatur exemplo eiuſdem notarij manu ſcripto, & num. ſeq.
75 L. 2. C. de teſt. declaratur.
76 Exemplum extra iudicium partibus conſentientibus ſcriptum an probet.
77 Bartholus auth. Siquis in aliquo, nu. 5. declaratur.
78 Auctoris diſtinctio, an exemplum partibus conſentientibus deſcriptum faciat fidem.
79 Quid ſi qui edidit, deſcriptioni non interfuit.
80 Exemplum an inducat ſaltem præſumptionem, & num. ſeq.
81 Iuſiurandum in cauſſa teſtamenti non defertur.
82 Exemplũ bonam fidem inducit, & dolo excuſat.
83 Quælibet cauſſa etiam iniuſta excuſat dolo; ſed non à poena contumaciæ.
84 Conſuetudo etiam iniuſta à poena excuſat.
85 Exemplum an onus probandi in aduerſarium transferat, & num. ſeq.
86 Teſtis de auditu præſumptionem quamdam inducit.
87 Et onus probandi in aduerſarium transfert, ſed contra num. 90.
88 Præſumptio in aduerſariũ trãſfert onus probãdi.
89 Iuris præſumptionem contra ſe habens, contrariũ debet probare liquidiſſimis probationibus.
90 Duobus, vel tribus egregijs teſtibus debet contrarium probare, qui iuris habet præſumptionem.
91 Verius eſt, teſtem de auditu non transferre in aduerſarium onus probandi.
92 Iuris præſumptio non hominis in aduerſarium onus probandi tranſfert.
93 Teſtis de auditu hominis non iuris affert præſũptionem.
94 Idem de exemplo.
95 Concluditur exemplum onus probandi in aduerſarium non transferre.
96 Qui hominis habet præſumptionem, vt ſi quis habeat exemplum, vel teſtem de auditu, & ab vtraque parte pares ſint probationes, ſentẽtiam reportabit.
97 Qui exemplum inſtrumenti habet, in quo continetur debitum, vel quid aliud, non abſoluitur à litis expenſis, vt temere litigans.
98 Exemplum an idoneum pariat titulum ad præſcribendum.
99 Exemplum habens, an fructus lucrifaciat.
100 Exemplis in archiuo publico inuentis ſitne fides habenda, & num. ſeq.
101 Auth. Ad hæc, C. de fid. inſtr. declaratur.
102 Vt exemplis in archiuo inuentis fides habeatur, quæ requirantur.
103 Exempla in archiuo inuenta fidem facere etiam extra territorium loci archiui, nouis rationibus demonſtratur, & num ſeq.
104 Scriptura non ſolemnis ſi municipali lege ſit au-

155 *Si referens poteſtatem habeat conſtituendi id, quod in relata ſcriptura continetur; creditur ſcripturæ referenti, quamuis non inſpiciatur relata.*

156 *Si quis declarauit, ſe conſtituiſſe procuratorem Sempronium, opus non erit oſtendere inſtrumentum procurationis.*

157 *Municipali lege ſi fides habeatur libro mercatorum; & rationes vnius libri ſint in alium relatæ, an fides præſtetur libro referēti, etiam ſi relatus non proferatur.*

158 *Princeps ſi alicui priuilegia concedat, quæ eius maiores habuerunt, an ſit valida conceſſio, ſi priuilegia, quæ maiores habuerunt, non appareant, & num. ſeq.*

159 *L. 1. C. de epiſc. & cler. exponitur.*

160 *Dictionis Secundum, & dictionis Prout, natura explanatur.*

161 *Si priuilegium ſit alicui conceſſum, vt eius maiores habuerunt: ſiue ſit expreſſus eius tenor, ſiue minime, obſeruabitur priuilegium; etiam ſi non conſtet, quod fueris maiorum priuilegium.*

162 *Quid ſit conſtituendum, ſi cōmemorata ſcriptura, & priuilegium aliud contineat, ac priuilegium referens, declaratur.*

163 *Si tabellio de contrahentium mandato inſpexeris inſtrumentū relatū, & in inſtrumento referēte illud recitaueris fides tum erit habenda inſtrumento referenti.*

164 *Inſtrumento referenti an ſit habenda fides aduerſus eum, qui illud produxit.*

165 *Producens inſtrumentum ad excipiendum, non fatetur vera eſſe, quæ in eo continentur.*

166 *Verbis enuntiantibus, & aliud inſtrumentum referentibus ſitne habenda fides inter contrahētes, & num. ſeq.*

167 *L. Optimam, C. de contr. & comm. ſtip. declaratur, & etiam num. 170.*

168 *L. vlt. C. de fals. eauſſ. adi. leg. exponitur.*

169 *Verbis enuntiantibus creditur inter contrahentes; ſed admittetur contraria probatio.*

170 *L. Optimam, C. de contr. & comm ſtipul. exponitur, & ſupra num. 167.*

171 *Verbis enuntiantibus non creditur, ſi præcipue agatur de eo, quod fuit enuntiatum.*

172 *Verbis enuntiantibus an ſit fides habēda, ſi enuntiatum ſit aliquid, quod in iure conſiſtat, & num. ſeq.*

173 *L. Ornamentorum, ff. de aur. & arg. leg. explicatur.*

174 *Angelus conſ. 403. declaratur.*

175 *Baldus conſ. 98. Betonus de Cono, num. 4. lib. 1. quomodo ſit intelligendus.*

CELEBRIS Eſt authentica Si quis in aliquo, C. de ed. vtilis & quotidiana, celebriori indiget explicatione maxima cum veſtra attentione. Sed quoniam primum ſcire oportet, quid ſignificet id, de
1 quo agitur, authenticorum † nomen exponemus. anſam quærendi præbuit Iuſtinianus, qui omnes conſtitutiones poſt codicis ſecundam editionem faciendas, nouellas conſtitutiones appellari iuſſit l. vn. §. Hoc etenim, C. de emē. cod. dom. Iuſt. & ſec. ei. edit. & nunc authentica nominari videmus. Andreas Alciatus parergon. lib. 2. cap. 46. putauit, cum Iuſtiniani nouellarum conſtitutionum liber, quem authenticorum hodie appellamus, Græce eſſet longe conſcriptus, fuiſſe à Iuliano quodam patricio & exconſule Latine verſum; ſed compendij modo; quem librum noſtri doctores vt ſpurium Iuſtiniani partum reiecerunt, eique nullam fidem adhibuerunt, quod non eſſet ad verbum translatus: cumque poſtea Bulgari tempore alia vberior interpretatio facta eſſet, & ad verbum conſtitutionum liber è Græco ſermone in Latinum eſſet translatus; eum Accurſius & Accurſiani receperunt, & is eſt, quem hodie præ manibus habemus; cœperuntque authenticū appellare, quaſi eſſet ille liber ad litteram verſus, & certæ ac indubitatæ fidei. Authenticum enim pro re indubitatæ fidei ponitur. Probaueram quondam hanc rationem, quod meliorem non excogitaueram: nunc vero animaduerto nullo antiquitatum libro, aut hiſtoria demonſtrari: quare nil cauſſę eſt, cur eam amplecti debeamus. Alij ſic dicunt: † Authenticum
2 eſt quaſi ipſum originale, vt noſtri loquūtur, & id, cui fides habetur: & quoniam Iuſtinianus harum poſtremarum conſtitutionum ius ratum, firmumq; eſſe voluit, nihilque in eis ambiguum; authenticorū nomē eis à noſtris eſt inditū. Cui ſane ratiocinationi quomodo locus eſſe poſſit, ego non video. ea enim pro vera poſita codicis liber & conſtitutiones in eo inſertę authenticorum nomine eſſent decorā

dæ;cum ceteri priores Cæſares ſuas con ſtitutiones non minus ratas firmaſque eſſe voluerint, quam ſuas nouellas Iuſtinianus l.1.ff.de conſt.princ.§. Sed & q̃ principi,inſt.eo.& l.vlt.C. de leg. Noſtrã
3 itaque veram,† vt ſpero, accipite rationẽ; ſed præmunitione quadã antea opus eſt.
4 Authenticon †, Græce id ſignificat, cui fides habetur. hinc originale teſtamentum,quod ei creditur, & ab exemplo diſtinguitur,authenticum appellatur ab Vlpiano l. Ceteræ,ff.fam.erc.& l.vlt.ff.quẽ adm.teſt.aper.inde l.Pomponius ſcribit, ff.fam.erc.authenticæ rationes vocantur, & l.Sancimus,C. de diuerſ.reſcr.Diocletiano & Maximiano authentica reſcripta ipſa originalia ſignificant.Quibus ſic cõſtitutis,cum nouellæ Iuſtiniani conſtitutiones,quæ authenticorum libro inſertæ ſunt, poſtremæ ſint omnium reſponſorũ prudentium,quæ in libris pandectarum extant,& etiam Cæſarũ conſtitutionũ, quæ in Iuſtiniani codice reperiũtur,ideo eas ab alio libro,lege,vel conſtitutione in pandectis vel codice poſita non eſſe abrogatas,vel eis quidquam derogatum; certum eſt:Inde (, vt coniectura auguror) cœpit authenticorum liber appellari,quaſi liber,cui fides omnino ſit habenda,nec dubitandum,aliquid ex alio libro fuiſſe immutatum. Nam etſi credimus pandectis,& codici fidem habemus; non omnino tamen in eis conquieſcimus. ſemper enim ambigimus,ne quid in authenticis reperiatur,quo pandectarum,vel codicis lex ſit emendata,& fides derogata. ea de re neque pandectæ,neque codex authenticorum nomine dignus habitus fuit, ſed tantum nouellarum conſtitutionum libellus. Sed quomodo † authenticæ ex au
5 thenticorum libro depromptæ huc in Codicem irrepſerunt: Cum poſt Iuſtiniani Codicis editionem ſint editæ,l.vn. §. Hoc etenim, C.de emẽd.cod.dom.Iuſt. & ſec.eius edit? Seruabantur pandectæ in Malfitana vrbe, eaque capta à Piſanis,cum præda pandectæ Piſas fuerunt tranſlatæ,ſcriptæ eleganti quodam ſtylo, vt hodie inſpicimus,qua re audita ab Irnerio,qui tum humanas litteras Bononiæ profitebatur,Piſas abijt, & pandectarum lectione & elegantia captus,illas cępit interpretari;& Iuſtiniani etiam codicem docere: itaque Romanorum leges iterum cœperunt obſeruari (nam tum longobardorum legibus viuebamus nos Itali) & animaduertens Irnerius nonnullas Cæſareas conſtitutiones,quæ erant in Iuſtiniani codice,nouella aliqua Iuſtiniani conſtitutione fuiſſe abrogatas,vel aliquid immutatum de illis;hoc beneficiũ ratus eſt poſteris conferre;vt nouellarum cõſtitutionum particulas, quæ abrogarent, vel derogarent conſtitutionibus codicis inſereret,ac illis ſubiungeret:vt cum primum quis eas legeret,animaduerteret, eſſetne hodie illa conſtitutio obſeruanda, vel aliquid ex authentico immutatum.beneficium quidem non contemnendum, & quotidie de hac re Irnerio gratiæ ſunt agendæ.Hæc ex Hotomano de verbis iuris & alijs collegi.Quod autem de re iſta ſcripſit Odofredus auth.Caſſa,ſupr.de ſacroſ. eccl.& receptum eſt à Baldo ĩ præludijs feudorum,n.4.vers. Nam doctor egregius,& Decio auth.Præterea,in initio,infr. vnd.uir,& vx.id factum fuiſſe ab Irnerio & alijs Bononienſibus doctoribus Federici imperatoris iuſſu, ego non recipio.
6 Illud inter noſtros conuenit. †, his authẽticis codicis nullã haberi fidem,nec vim legis obtinere,niſi cum originalibus conueniãt,ſic Acc.Batt.Dec. & Cagn. auth. Ex cauſſa,inf.de lib.præt.& Dec.d.auth. Præterea.Quorum ea ratio eſt,quod lex ab eo lata eſſe debet,cui iuris conſtituendi data eſt poteſtas,inſt.de iur.nat.gẽt. & ciu.Irnerio autem & alijs doctoribus legis ferendæ facultas tributa non eſt;ſed tãtum interpretandi,& probabilis eorum eſt auctoritas,non neceſſaria,Gloſ.l.1.ſupr.de leg.& l.1.inf.de profeſſ.qui in vrb. Conſt.lib.12.& doct.l.1.ff.ſi cert.pet.Adde præterea,cum in inſcriptione cuiuslibet authenticæ locus authentici deſignetur,ex quo ea ſit deprompta, nulla igitur fides habenda eſt,niſi citatum authenticũ inſpiciatur ex regula noſtræ auth. Si quis
7 in aliquo.Vnde merito à noſtris hæc † capita in codice poſita, muliebri ſexu authenticæ appellantur, non in neutro authentica,vt ea vocitare conſueuimus,quę

ſun

ſunt in libro authenticorum. Dicuntur authenticæ muliebri ſexu, quaſi ex ſe nullam habeant auctoritatem, ſed aliunde recipiant, ſcilicet ex authenticis in proprio libro poſitis. Vetuſtiſſimus enim fuit mos Græcorum in nominibus imponendis, vt muliebri ſexu nominarent rem, quæ non ex ſeipſa, ſed ab alio vim, ſplendorē, & auctoritatem conſequeretur, eſt id inter ceteros teſtatus Græcus Ariſtotelis interpres Ammonius lib. 1. periherm. cap. de nomine.

De authenticorum, & authenticarum nomine hactenus, veniamus nunc ad ipſius authenticæ ſpecialem explicationē.
8 Cuius compendium † de Bartholi ſententia eiuſmodi eſt. Inſtrumentum de alio mentionem faciens non probat, niſi id, de quo mentio facta eſt, exhibeatur. Sunt huius authenticæ duæ partes, in prima traditur regula, in ſecunda vers. Niſi, declaratur. Vt autem ſciamus, qui ſit eius ſenſus, vnum cum Curtio ſeniore ſciant iuniores
9 tres eſſe † ſcripturarum ſpecies. vna eſt originalis ipſa ſcriptura, ſeu mauis dicere publicum inſtrumentū, quod variis vocabulis nuncupatur. Nam exem
10 plar † dicitur l. 1. §. Siquis in duobus, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. à Bartholo l. Sempronius, ff. de leg. 2. altero nomine authēticum nuncupari conſueuit l. 2. ff. de fid. inſtr. l. vlt. ff. quemadm. teſt. aper. l. Sancimus, C. de diu. reſcr. & cap. 1. & 2. de fid. inſtr. Barbari etiam noſtri tertium addiderunt nomen, originale, vel originalis ſcriptura. Acc. l. 2. ff. de fid. inſtr. & doctores hoc loco, ac probari poſſet ex d. l. Sācimus, C. de diu. reſcr. Hæc autem ſcriptura in hoc regno eſſet ea, quam publicum inſtrumentum vocamus in membrana adhibitis ſolemnibus, de quibus in conſt. Inſtrumentorum robur. Altera ſcripturæ † ſpecies eſt, quæ ex ipſo au
11 thentico & exemplari ad verbum deſcripta eſt, & totidem nominibus coronata. Nam index dicitur d. l. 2. de fid. inſtr. exēplum l. 2. ff. de ed. d. l. 2. de fid. inſtr. & l. 1. §. Si quis in duobus, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. Barbari addiderunt tertium nomen, ſumptum, ſeu memoria, Acc. d. l. 2. Curtius ſenior hic, & alij paſſim. Ex qui
12 bus duabus ſcripturis eliciendum eſt, tinter exēplar & exemplum hoc intereſſe, quod exemplar originalis ſcriptura eſt. exemplum quod inde ſumptum eſt. Vnde vulgatus verſus.

Exēplar liber eſt, exemplū ꝙ trahis inde.

Quæ ſane differentia crebrius à noſtris recepta eſt; ab Accurſio d. l. 2. ff. de fid. inſtr. à Bartholo d. l. Sempronius Proculo, ff. de leg. 2. & ab alijs paſſim. Aliquādo tamen exemplar & exemplum ſolent confundi, vt ſenſit Valla lib. eleg. 6. cap. 32. & è noſtra claſſe Cagnolus hic, Co ras. l. Humanitatis, num. 16. C. de impub. & al. ſubſt. & Couar. lib. pract. quæſt. cap. 19. n. 4. comprobant. Quibus ego ſubiungo l. Plures apochis, C. de fid. inſtr. & l. Probatorias, C. de diu. off. lib. xij. in quibus exemplar pro exemplo ſumitur. contra vero l. Vnum, ff. de teſt. exēplum pro exemplari vſurpatum eſt. Sed in re dubia firmiter regulæ hæreamus, Acc. l. Omnis definitio, ff. de reg. iur. Tertia ſcriptura eſt authenticum ipſum, ſeu publicum inſtrumentum, quod de alio publico inſtrumento mentionem faciat, vt ſi publico inſtrumento centum tibi promittā, vt procurator Sempronij, de qua procuratione dicitur ex alio inſtrumento cōſtare; vel ſi quinquaginta delegem, quæ Sempronius mihi debet ex publico inſtrumēto. Duos
13 † noſtri ad hanc authenticam accommodarunt ſenſus; alter eſt, vt in ſecundo genere ſcripturæ accipiatur, id eſt, in exemplo; & erit ſenſus, ſi aliquod exemplū depromptum ex authentico inſtrumento, de authentico inſtrumento mentionem faciat; ex quo ſit ſumptum hoc modo: Hoc eſt exemplum ad verbum cuiuſdam publici inſtrumenti manu mei notarij, vel Sempronij ſcripti; exemplo huic non credatur, neque ex eo fiat exactio, niſi authēticum ipſum, ex quo fuit deſumptum, & de quo mentio facta eſt, proferatur. Receperunt hunc ſenſum Acc. Guil. & Baldus. Alter eſt ſenſus, vt de tertio genere ſcripturę ſit noſtra authentica accipiēda, ſcilicet de publico inſtrumento de alio publico inſtrumento mentionem faciente, quem ſenſum admiſerunt Bart. Ang. Caſt. Alex. Iaſ. Alc. Purp. Cagno. & alij crebrius

crebrius eum approbarunt, & ego veriorē
iudico. Adiuuat hũc ſensũ Grçcus codex,
in quo ſic εἴπερ τὶς ἔν τινι συμβολαίῳ.
Quæ verba ſic Latine vertuntur, ſi quis
in aliquo contractu, vel in aliquo inſtru
mēto συμβολαίου Græce cõtractum vel
inſtrumentum Latinis ſignificat, nec po
teſt vllo modo ad exemplum referri. De
mum ſi documenti nomine exemplũ ac
ciperemus, ſenſus eſſet, ſi quis in aliquo
exemplo mentionem fecerit alterius exē
pli, vt referenti exemplo fides nõ habea
tur, niſi exemplum relatum exhibeatur:
exemplo itaque relato crederetur, repu
gnãte regula d.l.2.ff.de fid.inſtr.l.Si quæ,
& l.Pomponius, ff.fam.erc.& l. Procura
tor, ſupr.eo. Nec mihi quis dicat, documē
ti relati nomen pro authētico ſumi, ſed
referentis documenti pro exemplo. nam
obijcio, ſi documentum relatum pro in
ſtrumento accipitur, igitur & documentũ
referens, ex regula l.1.ff.de reb.dub.& ad
notatis ibi à Bartholo, à communi igitur
ſenſu recedendum non eſt. Quare cum
hæ authenticæ aliquando conſtitutiones
in codice poſitas adiuuent, aliquando ſup
pleant, aliquando corrigant. Qui primũ
14 ſenſum recipit, † fateri compellitur hanc
authenticam adiuuare, & confirmare le
gem Procurator, ſupr. eo. Adnotant enim
noſtri l.Procurator, exemplis non credi;
quod idem in noſtra authentica conſtitu
tum eſt: quod ſi ſecundum, & verum ſen
ſum quis velit amplecti; dicat hanc au
thēticam ſupplere l.Procurator, vt quod
ibi erat ab Alexandro imperatore tradi
tum, exemplis non credi, hic dilatetur, &
ſuppleatur; vt neque authenticis ipſis de
alijs publicis inſtrumentis mentionem fa
cientibus fides habeatur, niſi relatum ex
hibeatur.

Adnotat primum Decius ex vers. Nul
la ex hac memoria fiat exactio, ſi produ
catur inſtrumētũ, de quo in alio facta eſt
mentio, debiti exactionem fieri ex inſtru
mento referente, non ex relato. Ex quo
15 pronunciato concludunt noſtri, † ſi ſtatu
tus ſit terminus ad producenda inſtrumē
ta, intra quem ſit productum exēplum ali
cuius, inſtrumenti nullam fidem facienſ;
vel inſtrumentum de alio faciens mentio
nem; ſed poſt terminum productũ ſit au
thenticum, vel illud, de quo erat in alio
mentio facta, probationem in termino fa
ctam iudicari. nam ex productione inſtru
menti poſt terminum facta confirmatur
ea, quæ erat in termino, etſi non proba
ret: famigerata fuit Baldi doctrina cap.1.
in initio, de fid.inſtr. cui ſubſcripſerunt
vno ore noſtri, Decius hic n.3.& d. cap.
1.n.1.de fid.inſtr. Alciatus hoc loco n.8.
Curtius iunior n.5. Purpuratus n.33. Ca
gnolus n.11. Felynus cap. Licet cauſſam,
n.18.vers. Limita quinto, de probat. &
Hyppol.ſing. 113. Adducitur primum
noſtra authentica, in qua conſtitutum eſt,
ex inſtrumento referente nullam fieri exa
ctionem, niſi exhibeatur inſtrumentum re
latum: à contrario igitur ſenſu ſi relatum
inſtrumentum fuerit exhibitum, ex refe
rente fiet exactio. Dictio enim Ex proxi
mam & non remotam exprimit cauſſam
l.Eo tempore, §.vlt. vbi Bart.ff.de pec. &
l.Non dubium, C.de leg. Nititur Curti-
us iunior hac via eiuſmodi argumentum
16 conuellere: cum inquit Iuſtinianus. † Nul
la ex hac memoria fiat exactio; non intel
lexiſſe ex inſtrumento referente; ſed acce
piſſe pro ipſa memoria authentico inſtru
mento comprobata: vnde conſequitur, re
lato inſtrumento exhibito, ex eo potius
exactionem fieri. Non ſubſiſtit meo qui-
dem iudicio hæc ſolutio. nam ſi per me
moriam intelligeremus memoriam, vt eſt
authentico comprobata, proculdubio ſe
queretur, ex ea fieri debiti exactionem,
antequã authenticum produceretur; quia
appellatur memoria anteaquam authenti
cum ſit exhibitum, quod ab omni vero
eſſet alienum. Bifariam ego reſpondeo,
primum dico, non dixiſſe Iuſtinianũ, nul
la ex hoc inſtrumento fiat exactio, ſed ex
hac mentione, ſcilicet, quæ eo inſtrumen
to comprehenſa eſt, intelligam in abſtra-
cto, non in concreto; à contrario ſenſu ſe
quitur, ſi exhibeatur authenticum, ex ea
mentione fieri exactionem: ſed an quate-
nus continetur in inſtrumento referente
mentio, vel quatenus in relato, nec ver-
bum quidem, & potius, vt in relato eſt, ac
cipi oportet. Si obijcis Ex, ad proximam
cauſſam ſpectare, igitur ad inſtrumentum
refe-

referens;facilis erit reſponſio,Ex longin-
quam quandoque cauſsam deſignare, &
pro Propter uſurpari l. 1.§. 1.&ibi Barth.
ff.de inc.tui. & naufr.Nec mihi quis obij
ciat adeſse prętere a dictionē Hac, nulla
ex hac, & c.quæ rē præſentē{& corporalē
deſignat, itaque inſtrumentum referens.
Nam quiuis poteſt occurrere, dictionem
eam ſæpe reſpicere rem incorporalem
l.Hæc actio, ff.de ed.l.1.ff. de ſeruit.ruſt.
præd.Bart.&alij l.1.ff.de nou.op.nũt.Sit
ſecũda diſsolutio, argumentũ à cõtrario
ſenſu ex præſũpta mẽte loquẽtis procede
re,ut adnotatur l. Ex eo,ff.de teſt. l. Qui
teſtamento,§. Mulier, ff. de teſtam.at hic
ceſsat hæc mens;cum ex eadem authenti
ca dilucido demonſtretur,ex authentico
relato exactionē fieri: quod paullo poſt
oſtendam. Ad communem ſententiam
probandam perpẽdit ſecundo loco De-
cius dictionē Niſi,Niſi aliud documentũ.
quæ dictio exceptionem regulæ affert l.
17 Actione, C.de trans.exceptio † autem in
terminis regulæ accipitur,Glos.&Dyn.in
rubr. de reg. iur.lib.6.conſequens igitur
eſt,vt quemadmodum ex indice non fie-
bat exactio,ita ſi authẽticum proferatur,
ex indice ad exactionem procedetur.Ad
notat Iaſon l.Numis,num.13.ff.de in lit.
iur. opus non eſſe,vt in ſpecialibus regu
læ terminis exceptio ſit, & in omnibus,
ſed ſat eſſe,ſi late ſit,& generatim, & ex
parte:itaq; nil ad rem hæc ratiocinatio.
Difficultas eſt in tertio argumento ex re-
18 gula † l.Si donatæ,§.Si ſponſus,ff. de do-
nat.int.vir.&vx.vbi quod ad aliquid con
firmandum ſit,eo tempore factum exiſti-
matur,quo id fuit celebratũ,de cuius agi
tur confirmatione: quare authẽticum ad
exemplum confirmandum productum,
eo tempore iudicatur eſſe prolatum,quo
exemplum.Poſſet quis ex Cagnolo re-
ſpondere, donationem ſponſaliorũ tem-
pore factam d.§.Si ſponſus,ipſo iure di-
ci non poſſe nullam, cum res aliena do-
no data vſucapi poſſit,ff.de vſucap. pro
don. Nam ſi nulla eſſet ipſo iure dona-
tio,pro certo vſucapioni non eſſet locus,
l.1.§.Si pater,ff.pro don. In noſtra quæ-
ſtione nullum omnino eſt exemplum,
nullam fidem faciens,nullo itaq; modo à
§.Si ſponſus, huc trahi poterit argumen-
tum.Non recipio hanc ſolutionem; quia
cum omnis ſit ſimilitudo inter hæc, ina-
nis erit hæc ſolutio.Nam ſi quis titulum
donationis inſpicet,validus is eſt:cum in-
ter ſponſum,&ſponſam donari non vete
tur,d.§.Si ſponſus,& l.Si ſponſus ſponſæ.
ſic hic titulus exhibitionis exempli legiti
mus eſt,id eſt, tempore permiſſo. Quod
ſi effectum conſideremus,rei alienę dona
tio valida non eſt; pariter exempli nulla
eſt fides. Alia via Bolognettus conſide-
rat diſſimilitudinem, quod d. §. Si ſpon-
ſus,nullius vertebatur detrimentum: hic
vero aduerſarij rei, qui forſitan animad-
uertens exempli intra dilationem exhi
biti nullam eſse fidem, ſuas omiſit defen
ſiones,ſecutus conſilium l.Si quidem,C.
de except. nunc uero deceptus reperire
tur, ſi ei eſset credendum exhibito au-
thentico. Sed hoc detrimentum nullum
eſt & eius nulla hebenda ratio; ad-
mittetur enim reus ad ſuas defenſiones
etiam præterito tempore, quod datur ad
probandum. cum ſcriptura etiam ante
concluſionem in cauſſa producta,poſt cõ
cluſionem poſsit impugnari, & detur di
latio ad impugnandum Vrſill. deciſ.115.
19 Vera itaq; ſit diſſolutio, † ſpecialem eſſe
rationem d.§.Si ſponſus,& non eã; quod
id, quod aliud confirmet,eo tempore fa
ctum putetur, quo facta fuit res,de cuius
agitur confirmatione. Sed cum inter vi-
rum, & vxorem prohibita eſſet donatio,
ne mutuo amore ſe ſpoliarẽt, l.1.ff.de do
nat.inter vir.& vx.& l.Cũ multæ, §. Sãci
mus,C.de dona.ant.nupt.cum ſponſalio
rum tempore ſit donatio, & nuptiis cõtra
ctis confirmatur, hæc ratio ceſſat. non
enim noua ſit donatio conſtante matri-
monio, & mutuo amore ſe ſpoliãt coniu
ges; ſed facta tempore ſponſaliorũ, quo
ratio ceſſabat,nunc confirmatur.ideoque
valida eſt donatio,& eo tempore facta iu
dicatur.Eſt hæc ratio ibi à Paullo tradita,
Quia tunc factam donationem confirmare uidetur,nõ nouam incboare. Quarto data dilatione ad
20 probandum, † ſi teſtes intra terminũ fue
rint citati,& iurauerint,quamuis poſt ter
minum fuerint examinati: tamen haben-
tur, ac ſi intra dilationem eſſent interroga
ti,Spec.

ti.Spec.tit.de teſt.§.Qualiter,verſ.Is quo que,& de dilat.§.Rurſus,verſ.Sed quid ſi infra,Barth.& doctores l.Damni infecti, §.Sabini,ff.de dam.inf.Diuerſa ratio eſt; nam initium iuriſiurandi ratum , perfectumque eſt;ea de re initium, non finis inſpicitur,d.§.Sabini,ſed exempli exhibitio omnino irrita eſt, cum eius nulla ſit fides.Immo in regno ſat eſt intra terminũ teſtes eſſe citatos,& triduo poſt iuratos, & interrogatos,nam rata erunt eorum teſtimonia,Rit.149.& etiam eodem iure vtimur,ſi nec citati ſint in termino, dum modo ante publicationem omnia fiant, vt longius tradiderunt Capic. deciſ. 90. num.3.& Carau.d.rit.149.n.3. Quinto relatum in referente reperitur,à quo omnem depromit vim,& auctoritatẽ l. Aſſe toto,ff.de hered.inſt. exemplum inſtrumentum refert,exemplo itaq; omnis tribuitur auctoritas.Vnde † ſi teſtator in ſo
21 lemni teſtamento ſe referat ad ſcripturã minus ſolemnem;omnia, quæ in priuata ſcriptura non ſolemni continentur ; cenſentur eſſe expreſſim à teſtatore diſpoſita in ſuo ſolemni teſtamẽto,Paul. Caſtr. conſ.377.Ad primum videtur dicendũ, diſpoſitionem Hæbraicam, in principio lib.2.Crauetta cõſ.143.Guilielmus Borrelli,num.6.& Rol.conſ.1.num. 72.lib. 3.Cui argumento reſpondeo,quod dicitur relatum eſſe in referente; intelligi de
22 bere, † cum referens per ſe authenticum eſt,fideq; dignum,& non relatum;vt d.l. Aſſe toto,heres is eſt ex teſtamento referente,non ex codicillis relatis;quia codicillis neque dari,neque adimi poteſt hereditas,ſed tantum teſtamento,l.2.C. de codic.hic vero contra res eſt, & referens eſt nullum,relatum authenticum eſt.

Sunt, qui contrariam ſententiam amplectantur,quoniam quod ab initio nullum eſt, ex ſequenti habilitate confirmari aliquo modo nequit,§. Præterea teſtamentum,inſt.quib.non eſt perm.fac.teſt, & inſt.de exher.lib.in initio. Exemplum initio prolatum nullum eſt,cap.1.de fid. inſtr.& l.2.ff.eo.igitur ex ſequenti habilitate ipſius authentici non conualeſcit.Facilis eſt ſoluti,odd.§§.teſtamentum nullũ erat,quod à furioſo, vel impubere erat factum;ideo ſi teſtator ſanæ mentis fiat, vel pubes,non conualeſcit teſtamentum; ſimiliter ſi filius eſt præteritus,& viuo patre decedat,non conualeſcit,quia dd.§§. interuenit tantum tractus temporis cum perſonarum habilitate,ſed non interuenit ſecundum teſtamentum legitimum, quod primum poſſet confirmare. at in noſtra quæſtione præter temporis tractũ interuenit authẽticum,quod aptum , idoneumq; eſt ad confirmandum exemplũ
23 Exſtat ſecundum argumentum,† cum appellationis ſententia primam confirmat, ex ſecunda agitur,non ex prima.Gloſ. in verbo Priore,§.Sed & ſiquis,quib. mod. teſt.inf.& l.Præcipimus,§.Officijs, C.de appell.Dico id,ideo eſſe,quod per appellationem ſuſpenſa erat prima ſententia,l. 1.in fine,ff.ad ſenatuſc.Turpill.Hanc po
24 ſteriorem ſententiam † aduerſus communia ſemper arbitratus ſum eſſe veriorem primum ex noſtra authentica,in qua conſtituit Iuſtinianus ex referente ſcriptura nullam fieri exactionem,niſi relata exhibeatur,vel alio modo legitimo fiat probatio;certiſſimi iuris eſt,ſi alio modo, quam exhibitione relatę ſcripturę probatio fiat, non ex referẽte ſcriptura fieri, ſed ex alio genere probationis. Nam tum fieri non poterit ex ſcriptura referente ; cum non ſit authentica,& ille alius modus,quo poſtea facta eſt probatio,eſt diuerſus à ſcriptura referente,& non eſt inductus ad probandum veram eſſe ſcripturam referentem;ſed ꝙ in ea cõtinebatur,quare perſpicuum eſt, non fieri tum exactionem ex ſcriptura referente:inde igitur concludere oportet, cum relata ſcriptura fuerit exhibita,vt ex ea ad exactionem procedatur,cum iuris ſit regula,vnam partem alternantis propoſitionis ambiguam ex altera perſpicua recipere interpretationem, l 1. vbi Barth.& Soc.ff.de reb.dub. Adduco ſecũdo loco Baldi doctrinã l. Ex placito, n.4.C.de rer.perm.comptobãda ex l. Si fundo,§.Si paterfamilias,& l. Seruo alieno,§.Si pater,& §.Si ab impubere, ff. de leg.1.cum id,quod confirmatur, ſua ſubſtantia caret, ex confirmante agitur, non ex confirmato:exemplum autem ſubſtantia caret;virtus itaque authentico tribuetur

buetur confirmanti. Huc afferri poteſt etiam regula, initium actus nõ debere inſpici, ſed perfectionem l. Si ſponſus ſponſæ, ff. de donat. int. vir. & vx. & l. Si ego, ff. de neg. geſt. Poſtremo dico id decidi l. Accuſaturus, ff. de adult. in qua conſtitutum eſt à Modeſtino, ſi libellus in ſua ſubſtantia deficiat, intra legitimum tempus tantum poſſe emendari: itaque confirmato libello non adſcribitur vitius: nam tum ſemper emendare permitteretur. In conſulendo tamen, & iudicando à communi ſententia non recederem, æquior enim eſt, & eamplures in conſulendo ſecuti ſunt, Decius cons. 467. num. 15. & cõſ. 559. num 8. cum ſequen. Crauet. cons. 254. num. 3. Rol. cons. 71. nume. 29. lib. 1. Rimin. iun. cons. 20. num. 35. lib. 1.

25 Dilatatur communis ſententia, † habere locum etiam, ſi verbo tantum authenticum inſtrumentum ſit intra terminum productum, & poſt terminum realis productio ſit facta. nam intra terminum probatio facta putatur, Caſtrẽſis cons. 247. In cauſſa, quæ vertitur Saonæ, num. 1. lib. 1. & Rol. d. cons. 71. num. 28. lib. 1. Aymon tamen tract. de antiq. temp. part. 1. §. Quæritur etiam, num. 6. contrariæ ſententiæ ſubſcripſit. nam ſtatutum, vel iudex de reali intellexit productione, nõ verbali: cum verba cum effectu ſint accipienda, l. 1. §. 1. ff. quod quiſque iur. & l. pen. §. Docere, ff. ne quis eum. In hac ſententia ait Aymon fuiſſe rotam deciſ. 825. in antiquis. Quamuis quod Aymon dicit, ſtricto iure poſſit defendi; tamen poſita pro vera generali communi regula, vt ſi exemplum ſit intra terminũ productum, & poſt authenticum, ex exẽplo poſſit agi, dubitandum non eſt, multo magis id obtinere, ſi intra terminum quis non exemplum, ſed verbo authenticũ produxerit. Nam qui exemplũ, quod nullum eſt, producit, nihil producere videtur. quippe qui paria ſunt, nõ eſſe, aut eſſe aliquid, ſed nullum, l. Quoties, ff. qui ſat. cog. & l. Non putauit, §. Non quæuis, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. Sed qui verbo authenticum producit, quod ratum perfectumq; eſt, & legitimum producit, ſed verbo, non re. Comprobari idem poteſt l. 1, §. Eum quoque, ff. de ed. vbi ede re Vlpiano ſignificat, qui demonſtrat, quod dictaturus eſt, & verbo edit, ſic producere videtur, qui verbo producit. Quod vero inquit Crauetta, Romanam rotam pro ſua ſententia eſſe: valde miror, cum d. deciſione, quæ eſt in noua editione 32. de iud. in antiquis, apertiſſime noſtram & Caſtrenſis ſententiam probet.

26 Excipitur, † nõ habere locum, ſi quis
27 citaſſet tantum inſtrumenta. Nam † qui citat, & allegat, non videtur producere, Bald. cons. 110. Decreto domini cauetur, in fine, lib. 1. quod ego verum intelligo, niſi ita citauerit, vt appareat, eum vti velle citato inſtrumento: tum enim productio verbalis eſſe iudicatur, vt tradidit Caſtr. d. cons. 247. num. 1. lib. 1.

28 Secundo loco adnotatur, † debiti exactionẽ fieri ex ipſo inſtrumẽto, quo debitũ probatur. cũ ſtatuat Iuſtinianus, ad debiti exactionem procedi non poſſe ex referente inſtrumento, niſi relatum exhibeatur. itaque eo exhibito, ex inſtrumento, quo debitum probatur, fiet exactio, non ex ſententia in rem iudicatam tranſacta; ſic adnotarunt Decius, Alciatus, & Cagnolus, etiam ſi inſtrumentum ſententia ſequatur. Nam hic generatim dixit Iuſtinianus, *Nulla ex hac memoria fiat exactio, niſi &c.* exhibito itaque inſtrumento, ex eo debitum exigetur. dictio, Ex proximam cauſſam exprimit, l. Eo tempore, in extremo, ff. de pec. l. Nõ dubium, C. de leg. l. 1. C. ſi ſeru. ext. vbi Baldus num. 22. & antea tradiderat Bartholus d. l. Non dubium, num. 23. cum quo conuenit ibidem Iaſon etiam num. 23. & generatim locutus eſt Iuſtinianus: ſic itaque accipi debet l. De pretio, ff. de publ. in rem act. & l. 1. §. Generaliter, ff. de leg. præſt. cum alijs ſimilibus. Neque etiam videtur diſtinguendum, an inſtrumentum habeat paratam executionem, vel non habeat. Sed ego huic argumento, quod firmiſſimum eſſe exiſtimatur, cenſeo ſic poſſe commode reſponderi, dictionis Ex nullam habendam eſſe rationem: cum ſæpe ea edictio

longinquam cauſſam deſignet, vt ſubie cta materia expoſtulat, l. 1. §. Ex incen dio, ff. de incend. ruin. & naufr. Bolognet tus in inſtrumentis paratæ executionis Decij ſententiam tuetur, in alijs inficiatur. Nam ſi ex teſtibus probetur debita quan titas, & inde ſententia feratur, nemo dicet ex teſtimonijs fieri exactionem, ſed ex ſententia: cum actio rei iudi dicatæ ex ſententia potius, quam ex pro bationibus oriatur, l. Actori, C. de iure iur. ac certum eſt; executionem non ex in ſtrumento, ſed ex re iudicata fieri; inde ri tulus exſtat in codice de executione rei iudicatæ, non de executione inſtrumen torum. Sed id optime meo quidem iudi cio adnotatur l. Minor annis xxv. ff. de min. ſententiam perſecutionem parare, in ſtrumentum probationem. In inſtrumen tis quoque paratam executionem haben

29 tibus idem iudico aduerſus Bolognet tum; in quibus † præceptum fit à nota rio, qui idem iudex eſt, vt intra certum tempus ſoluat. Eſt illud præceptum inter locutoria ſententia, Gloſ. l. vlt. §. Filijs, vers. Neceſſitate, C. de bon. quæ lib. Bar th. l. Error, C. de iur. & fact. ignor. & ibi dem Iaſ. n. 27. vi itaque huius ſententiæ fit executio. Neque oberit, quod ſenten tia, vel interlocutio inſtrumento nititur. nam ex inſtrumento probatio fiet, l. In exercendis, C. de fid. inſtr. ſed exactio ex ſententia, vel iudicis præcepto d. l. Minor annis 25. quod ſententiæ vim obtinet.

Fac Decij opinionem veram eſſe, ve-
30 ram † quoque idem putat Angeli doctri nam l. Si poſſeſſor, §. Redactæ, ff. de pet. hered. ſi ex forma municipalis legis quar ta pars pœnarum prætori ſit cõceſſa, quas in ærarium redegerit, & alter condemna uerit, alter exegerit, quartam partem ei ſoluendam eſſe dicit Angelus, qui con demnauit, qui exigendi præcipua cauſſa fuit: & præter ea, quæ hic congeſſit Deci us, docuit hoc idem Decius cons. 654. cui acceſſit Crauetta cons. 212. n. 8. Sed Alexander l. Diuortio, §. Si vir, n. xj. ff. ſol. matr. & Iaſon l. More, n. 25. ff. de iu riſd. omn. iud. diſtinctione rem compo nunt. cum autem non ſit noſtra tractatio,
31 ſilentio prætereo. † Sed ſi iudex primus cõdẽnauit, reus appellauerit, & appellatio nis iudex ſententiam primã approbauerit, quarta pars primo iudici erit tribuenda, Paris de synd. in verbo Prouctus, nu. 4.

Gloſſemmatis in vers. Siquis in ali quo, tres ſunt partes, in quarum pri ma primus traditur ſenſus noſtræ authen ticæ, in ſecunda in vers. ſed Ioannes, ſecũ dus; in tertia in vers. Niſi: exceptio quæ dam affertur cum diſſolutione legum ab Alderico adductarum. Sed quoniã Bar tholus, Decius & alij totam hanc rem ad duas regulas reducunt cum ſuis dilatatio nibus & exceptionibus; ideo de eis vi deamus. Prima regula ex Accurſij Gloſ ſemmate deprompta eſt, exemplis inſtru mentorum fidem non haberi l. Procura tor, ſupr. eo. l. Si quæ, & l. Pomponius, ff. fam. erc. l. 2. ff. de fid. inſtr. & cap. 2. de fid. inſtr. Cuius regulæ quattuor exſtant ra tiones à Baldo huc adductæ, & à Purpu rato receptæ, diſceptemus cum ipſo, Pri
32 ma eſt, † quod notario fides non habetur de eo, quod rogatus non eſt, auth. de ta bell. in initio: at qui exemplũ ſcribit, etſi vt deſcribat, rogatus ſit, de negotio tamẽ in eo comprehenſo nec monitus qui dem fuit. Sed cum generalis ratio eſſe de beat, Gl. l. Non omnium, ff. de leg. hæc eiuſmodi non eſt: nõ enim habet locum, ſi exemplum ab eodẽ notario ſit deſcrip tum, qui prothocolum ſcripſerat, & de ne gotio erat rogatus: percurramus itaque alias rationes, & videamus, num firmio res ſint. Secunda eiuſdem ratio † eſt ex
33 Innocentio cap. Cum in iure, de off. de leg. & cap. Quoniam contra, de probat. notario in ea re tantum creditur, quæ cõ ſcripti inſtrumenti tempore geſta ſit: & quod in exemplo reperitur, non ſolet eo tempore eſſe geſtum. Quemlibet puto animaduertere adhuc noſtros errore labi in hac ratione: ex ea enim conſequitur; exemplo non eſſe fidem denegandam, ſi eodem tempore ſit confectum, quo au thenticum, & negotium geſtum eſt. & id ijdem auctores & ſectatores huius ratio nis, & ceteri omnes infitiantur. Vnde tertiam adduxit Baldus rationẽ, † quia cum
34 exẽplũ ex authentico ſit ſumptũ, neceſſe eſt, illud exhibeatur: cum ſit vulgo iacta-

tum

tum deficiente exemplari, & exemplum
deſinere l. In teſtamento, ff. de cond.
& demonſtr. Laborat hæc ratio & alio
35 morbo. nam regula † l. In teſtamento, lo
cum obtinet, cum nondum exemplum
ſumptũ eſt, vt ſi exẽplar deficiat, deſit &
exẽplũ. Iuſſerat teſtator monumentũ ſibi
cõſtrui ad exẽplar monumẽti Publij Sep
titij; decidit iuriſconſultus; ſi id non re-
periatur, nullum monumentum eſſe ędifi
candum: quod ſi ſemel eſſet inuentũ exẽ-
plar, & nouum monumentum conſtru-
ctum; quantumuis exemplar poſtea rue-
ret, vt nec veſtigium ipſius exſtaret; no-
uum monumentum adhuc ſtaret. Neque
36 † vera eſt quarta ratio à Baldo hic relata,
& ab Innocentio adducta, & excogitata
cap. Albericus, de teſt. & cap. Abbate, de
verb. ſign. & hic à Gloſſa vers. Si quis in
aliquo, quod poſſet authenticum inſtru-
mentum falſum eſſe, & aliquid in eo eſſe
immutatum, quæ falſitas non pateſieret,
niſi illud exhiberetur, & falſitas detegere
tur ex litterarum comparatione & nota
rij ſigno. Nam eadem ratione neq; eſſet
authentico ipſi inſtrumento credẽdum:
cum illud ex prothocolo deſcribatur, in
quo primum omnia ſcribuntur, auth. de
tabell. §. Illud quoque; prothocolum ita-
que eſſet exhibendum. Sin replicabis in-
ſtrumento credi, quod ex ſuis conſtat ſo-
lemnibus: Ego ſic ei referam, hæc igitur
eſt cauſſa, cur exemplo non credatur,
quod ſolemnia deſunt. Nos denique alio
37 rum rationibus relictis, dicamus, † vt ſcri
pturis & inſtrumentis fides adhibeatur,
certam formam à lege eis eſſe præſcriptã;
quæ in exemplis non reperitur: mirum
itaque non eſt, ſi eis non creditur. Cum
forma ſubſtantiam cuilibet rei det, l. Si
quis rem, § Iulianus, ff. ad exhib. & for-
38 ma † à lege actui præſcripta non ſeruata,
ipſo iure nullus eſt actus l. 1. C. de præd.
decur. lib. x. Iſernia in conſt. regni conſt.
Iurisgentium, de def. imp. & ibi Aff. n. 2.
& Fel. cap. Dilecta, de reſcr. Quæ au-
tem ſit hæc forma, iure regni inſtrumen
torum forma tradita eſt conſt. Inſtrumen
torum robur, iure communi, auth. de ta-
bell. apochæ forma expreſſa eſt l. Scriptu
ras, C. qui pot. in pig. hab. Libri rationũ,
l. 1. & l. Siquis ex argentarijs, ff. de ed. Si
exemplum ſuam habet formam, forma
tamen alicuius authenticæ ſcripturæ ca-
ret. Regula itaq; veriſſima ſit, exemplis nõ
eſſe credendum.

Dilatatur hæc regula primum, vt adeo
exempla non probent, vt cum cognitis
teſtium teſtificationibus non permittatur
alios producere, auth. At qui ſemel, C. de
39 probat. & Clem. 2. de teſt. † ſiquis inſpe-
xerit exempla eorum, quæ teſtes dixerũt,
non prohibeatur alios teſtes producere,
eoſque interrogari curare: hæc enim exẽ-
pla non probant, & facile euenire pote
rit, vt aliter in originalibus teſtimonijs re
periatur ſcriptum, ſic Bal. & Imol. l. vlt. ff.
quemad. teſt. aper. Ang. l. Si duobus, ff.
eod. Rom. ſing. 32. Viſio exempli, obiter
Fel. cap. Fraternitatis, n. 10. & cap. Vltra
Tertiam, n. 4. de teſt. & Soc. in ſuis regu
lis reg. 403. n. 24. mouentur omnes d. l.
vlt. ff. quemadm. teſt. aper. in qua ſic Vl-
pianus, Si quis fecerit teſtamentum, &
exemplum, exemplo eius quidem aper-
to, nondum apertum eſt teſtamentum:
pariter teſtium exemplo lecto non vide
tur lectum & cognitum originale. Vere
nihil ad rem pertinet hoc Vlpiani reſpon
ſum. ipſe enim intellexit, aperto exẽplo,
teſtamentum non videri apertum; vt ex
eo bonorum poſſeſſio peti poſſit: quia
ex teſtamento peti debet bonorum poſ
ſeſſio, non ex exemplo l. 1. §. Sed & ſi
vnum, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. ſed non in
ſitiatur non dici tum inſtructum haeredẽ,
quæ fuerit teſtatoris voluntas; vt hic di-
ſputamus. Hic enim quæritur, vtrum reus
ſciuiſſe videatur teſtificationes quod ad
effectum, vt illis inſtructus aliquid ſu-
bornationis poſſit moliri; & dubio pro-
cul ſciuiſſe exiſtimandum eſt. Contrariã
aduerſus omnes ſententiam ſemper ve-
riorem eſſe, ſum arbitratus, & primum au
th. de teſt. §. Quia vero multi, vers. Illud
tamen, quo loco Iuſtinianus, *Si quis teſtifi-
cationes tractauerit, aut aduerſario hoc faciente ipſe
diſputationem acceperit, & ex hoc didicerit teſtifica-
ta, non habebit omnino licentiam ullã ulterius uti te-
ſtiũ productione, neq; ſi Diuina hoc iuſſio præceperit.*
Itaque ſi aduerſario coram iudice de te-
ſtificatis tractante, quis diſputationẽ illã

audierit, aut ex alia tractatione exceptiones audierit; aduerſus teſtificata alios teſtes non poterit producere. perſpicuũ eſt, multo minus permitti teſtes producere, ſi non per auditum, ſed per viſum, & lectionem exempli teſtificata didicerit; & miror, alios id non perpendiſſe. Hinc cõmunis opinio poterit controuerti, & ſimilia à Felyno congeſta d.cap. Vltra tertiam, n.4. Moueor ſecundo loco, quod ideo poſtquam quis teſtificata eſt edoctus, teſtes producere nequit, ne eis inſtructus, quæ in teſtificationibus continentur, aut veteribus teſtimoniis emendationem velit afferre, aut nouis additamenta, d. §. Quia vero multi, auth. de teſt. Quæ quidem ratio viget etiam, ſi quis exempla inſpexerit, quibus æque litigator inſtrui poteſt, l. 1. in initio, iuncto §. Edere, ff. de ed. Atq; etiam ſi exempla manu eius tabellionis ſint cõſcripta, cuius fuerunt ipſa teſtificata ſcripta, non concedi facultatem nouos teſtes producendi dubitando ſenſit Imola d.l.vlt. ff. quemad. teſt. aper. quod tum veriſimile ſit, litigatorem veram notitiam teſtificatorum habere. Idem iuris arbitror, ſi ab eius ſcriba ſint deſcripta, wel ab alio, quem veriſimile ſit ſcire, & vera tradere. ſemper enim eadẽ adeſt ratio. Poſſet forſitan hæc noſtra & Imolę ſententia in vltimis his cauſis obtineri in iudicio.

40 Dilatatur ſecundo loco, † ſiue exemplum à priuata perſona ſit ſcriptum, ſiue à publica vt à notario, & tam ſi de priuata ſcriptura ſit depromptum, quam ſi de publica, Gloſ. hic & Gloſ. cap. Abbate, in verbo Fiat, de verb. ſign. Purp. & alij hoc loco.

Dilatatur tertio loco commune pronuntiatum, † habere locum, etiam ſi exẽ-
41 plum à duobus, pluribuſue notarijs ſit deſcriptum, qui teſtẽtur, ſe inſpexiſse authẽticum inſtrumentum ſine aliqua nota, nõ cancellatum, neque abraſum, & in ualida forma, & cum eo exemplum conuenire, Spec. de inſtr. edit, §. Oſtenſa, Barth. hic, n.7. Caſtr. Iaſ. Soc. Purpa. & alij hic, ac Soc. cons. 120. Cum in præſenti, n.2. lib. 1. Nam ſiue nos cõſiderare velimus communes rationes, cur exemplo nõ cre-

datur, omnes hic vigent; idem itaq; iuris conſtituendũ eſt l. Illud, ff. ad leg. Aquil. & l. A Titio, ff. de verb. oblig. ſiue noſtrã rationem recipiamus, exemplo fidem nõ adhiberi, quod debitis ſolemnibus ſit deſtitutum, idem obtinebit; quamuis à pluribus notarijs ſit cõſcriptũ. Diuerſa videbatur ratio in exemplo à duobus notarijs
42 deſcriptum, quam ab vno. nam † geminatio maioris virtutis eſt, l. Baliſta, ff. ad Trebell. magis itaque exemplo à duobus notarijs ſumpto credi debet: & multo magis ſi à tribus notarijs deſcribatur; prægnãtia enim & triplicata magis moliũtur; quã geminata, argumento eorum, quæ adnotat Angelus de tertio matrimonio, authen. quom. oport. epiſc. §. Hæc autem de Deo, & tradidetũt Dec. cons. 504. n. 9. & Rol. cons. 62. n. 29. lib. 2. Nihilominus haud dubie idem conſtituendũ eſt, nec obeſt geminationis, vel triplicationis ratio, cũ eidem iuri locus ſit in geminato actu, ac in ſimplici, ſi eadem eſt ratio, l. Si mulier, 2. infra ad Trebell. hic dilucido ſiue communes rationes ſpectemus, ſiue noſtram, percurre omnes, eãdem prohibitionis rationem in exemplo à duobus, pluribuſue ſumpto inuenies, ac in eo, quod vnus tantum ſcripſit.

43 Quarto dilatatur in fiſcum. † qui ſi in ſtrumenti exemplo velit ſe iuuare, nihil agit, l. 2. ff. de fid. inſtr. idem intelligemus, ſi fuerit eccleſia, dos, vel alia cauſſa piæ: nam exæquantur, doct. l. 1. ff. ſol. matr. & cõprobo viua ratione, notarius: qui exẽplum inſtrumenti deſcribit, teſtimonium dicit de auditu alieno. ſ. de eo, quod audiuit à contrahentibus notarius, qui authẽticum inſtrumentum ſcripſit, Bal. l. In bonæ fidei, n.6. C. de reb. cred. teſti autem de auditu auditus non creditur, Gloſ. & Bart. l. 2. §. Item Labeo, ff. de aq. plu. arc.
44 † neque in cauſſa pia, Imola cons. 91. & Dec. cons. 159. num. 11.

Coanguſtatur nunc aliquibus modis, & primum vt non ſit ei locus, ſi iudicis auctoritate exemplum ex authentico ſit deſcriptum: qua in re primum animaduertere
45 te oportet, † quattuor modis iudicis præcepto inſtrumentum, vel excẽplum ſumi. Primus eſt, cum nondum ex prothocolo

eſſet

eſſet inſtrumentum depromptum, & notarius mortem obijſſet, tunc iudicis præcepto alius notarius ſcribit, cap. Cum P. tabellio, & ibi doctores, de fid. inſtr. & iure huius regni forma tradita eſt regijs pragmaticis, prag. 1. & 2. ſub tit. de fid. inſtr. & qual. inſtr. reaſſ. copioſe pertractat Affl. conſt. Baiulos omnes, de fer. & ſal. à. n. 58. ad 82. & Paris in tract. de reaſſ. inſtr. nuper edito. de fide huius inſtrumenti nos non pertractamus, nam hoc cum ex prothocolo deſcriptum ſit, inſtrumentū potius eſt, quam exemplum. Secundus
46 modus eſt, † cum uiuit quidem notarius, qui in prothocolo rem adnotauit, ſed antequam in publicam formam redigeret, vel infirmus factus eſt, vel abſens: & tum iudice iubente alius notarius deſcribere poterit ex prothocolo, ſi octo adhibeantur, de quibus Affl. deciſ. 6. nec ad rē pertinet: nā hoc exēplū nō eſt, ſed inſtrumētum: innuere tamen volui, quod video aliquos in hac re eſſe deceptos. Tertius modus eſt, cum inſtrumentū in acta fuit relatum: deinde ex eo exemplum extrahitur: quæ tractatio noſtra erit, ſed infra cū Decio diſceptabimus. Quartus & poſtremus modus eſt, † cum inſtrumenta mul-
47 tis ante annis ſcripta, corrodi incipiunt: atque ne omnino corrumpantur, optat quis exemplum ex eis ſumere; idq; iudicis auctoritate admittetur, cap. vlt. de fid. inſtr. fuit etiām in Gloſſa probatum ex l. Chyrographis, ff. de admin. tut. l. Publicati, infr. de teſt. & auth. vt fratr. fil. §. Illud quoque. ſed an vere probetur dd. ll. ab Accurſio citatis, nunc non diſſero. tradiderunt idem Abb. & alij d. cap. vlt. de fid. inſtr. nec aliquis reperitur, qui id poſſit infitiari: hæc in præſentiarum erit noſtra tractatio, ideo perquiramus, quæ requirātur, vt exempla hæc probent. Primū itaq; requiritur, vt citetur is, cuius poterit īntereſſe, ſic Barth. hic num. 4. Bal. num. 14. Alex. Iaſ. Purp. & alij, & idem Alex. cōſ. 112. num. 1. lib. 4. & dubitandum non eſt, hanc eſſe communem ſententiam hac nixā ratione; cum ex actu quis lædi poteſt, neceſſe eſt, is citetur, l. Nam ita Diuus, ff. de adopt. & l. De vnoquoque, ff. de re iud. hic adeſt is, de quo inſtrumentum loquitur, cuius vertitur præiudicium, opus itaq; eſt, vt is moneatur ad vidēdū exemplum deſcribi, & ad opponendum, quo contumace, vel nil boni obijciente, interloquitur iudex, exemplum eſſe ſumēdū. Sententia Guidonis Suzarij, Cunei, & Nicolai Neapolitani exiſtimantium citatione opus non eſſe, reijcienda omnino eſt, & eorum ratiocinationi occurrit Baldus hic num. 14. Hæc autem citatio ſpecialis eſſe debet, ſi certa ſit perſona, de cuius negotio agitur, Ang. hic num. 1. & ſat eſt domi fieri, cum id non repugnet iuri communi, Ang. auth. vt ſponſ. larg. §. Et hoc inſuper, Dec. hic num. 10. & Fel. d. cap. vlt. num. 7. Quod ſi exemplum alicuius rei generalis fiat, vt priuilegij, tum generalis per edictum eſſe debet citatio eorum, quorum poterit intereſſe, Ang. hic, & Alex. d. conſ. 112. lib. 4. Incertæ enim perſonæ ſic monētur, l. Si eo tempore, C. de remiſſ. pign. Si de clerico tractet inſtrumentum, iudex laycus moneri eum curabit, vt compareat, ſi ſua putauerit intereſſe, Bal. l. Teſtamenta, C. de teſt. cum alijs à Felyno allatis d. cap. vlt. num. 6. qui etiam ſex enumerat cauſſas, in quibus ſine citatione exēplum ſumi permittitur: ſed Purpuratus hic à num. 18. ad 23. duodecim caſus affert, in quibus citatione opus non eſt; ad quem quilibet venire poterit, ſi caſus occurret. Requiritur ſecundo loco, vt iuſta ſubſit cauſſa exempli deſcribendi, ſic Alex. d. conſ. 112. lib. 4. quęnam ſint iuſtæ cauſſæ, explanatur d. cap. vlt. de fid. inſtr. vt ſi inſtrumentum ſit valde antiquum; vel vt ibi Gloſſa, litteræ deleri incipiant atramenti vitio; vel cū Hoſtienſi in ſumma alio ſit transferendum, & in itinere periculum eſſet, argumento l. Vnum, ff. de teſt. vel eſſent inſtrumenta inter plures heredes, aut ſocios communia, & quilibet eis indigeret, ff fam. erc. l. Si quæ ſunt, & C. comm. vtr. iud. l. De inſtrumentis. Requiritur tertio, vt inſtrumētum, ex quo exemplum erit ſumendum, ſolemne ſit, & authenticum; alioquin nulla fides eſſet exemplo habenda, quemadmodum nec exemplari, ſic Bal. hic num.
48 14. Non enim æquum eſt, † plus tribui cauſæ ſecundæ, quam primæ l. Publius,

§.1.ff.

§.1.ff.de cond.& demonſtr.l. Si viua matre,vers.Nam licet,C.de bon.mat.& Tiraq. in tract. de cauſſa ceſſante,in ſecũda exceptione, num. 6. Sed ſi ſolemne non ſit inſtrumentum,ex quo exemplum deſcribitur,ei non creditur;multo igitur minus eius exemplo erit credendum. Deſideratur quarto, vt publicus ſit notarius, qui deſcribit, Alex.d.conſ.112. lib. 4.ex §. Oportet,auth.de fid.inſtr.

49 Quod autem dictum eſt, † exemplum iudicis auctoritate ſumptum probare; intelligi debet aduerſus eum,quo citato,vel contumace ſumptum eſt exemplum, aduerſus quem plene probat, vt originale inſtrumentum, & ad diem originalis inſtrumenti retrahitur; & quod d. cap. vlt. ſcripſit Pontifex Maximus, hæc exempla eamdem auctoritatem cum originalibus habere,intelligi debet; ſi cum ijs agatur; quibus vocatis deſcripta ſunt exempla; aut cum eorum heredibus,vel ab eis cauſam habentibus,ſed contra alios, qui vocati non ſunt,& in iudicio non interfuerunt,fidem non faceret;quia eſt res inter alios acta, l. Sæpe, ff.de re iud. & C. res int.al.act. ita Innoc. Imol. & Panorm. d. cap.vlt.de fid.inſtr.& Glos.Paris.§ 5.nu. 37.& nedum non probat cõtra alios,quorum ęque intereſt,ac eius,qui fuit citatus; cuiusmodi eſt coheres; ſed neque cõtra alios habẽtes minus principale intereſſe, cuiusmodi eſt fideiuſſor, vel creditor poſterior,vel alius extraneus, cui poſſet indirecte afferri præiudicium. Nam hoc caſu,aut producens exemplum contra tertium habet originale,& requiſitus producere recuſat; & tum nihil omnino probabit,nec etiam indiciũ faciet propter fraudis ſuſpicionem,quæ aduerſus producentem oritur,vt ſenſit Barth.l. Admonẽdi, num. 30. ff. de iureiur. & Dec. hic num. 22.Quod ſi non exſtet originale authenticum inſtrumentum,aut nõ ſit in producentis poteſtate, vel de eo producendo non ſit requiſitus, dimidiatam probationem faciet. Habet enim authenticum teſtimonium publicæ perſonæ teſtificantis diligenter vidiſſe integrum authenticum, non vitiatũ tenoris exempli, & ſicut duo teſtes probi viri plene probant de originalis ſcripturæ tenore; ita hic notarius vnus teſtis dimidiam probationem facit: ſic Glos. Paris. Quam opinionem ſummopere commendat Couar. lib. pract. quæſt.cap.21.num.3.Non eſt omnino tuta hæc ratio:nam notarius, qui exemplũ deſcripſit,non vt teſtis interuenit;cum teſtis iuratus teſtimonium dicat l. Iuriſiurãdi,& l.Si quando, C. de teſt. & ibi doctores,& pro vtraq; parte iurat verum ſe dicturum, Gloſ.Bal. & alij l.2.ſupr. eod. at hic notarius nullo iureiurando adhibito deſcribit,aut teſtificatur; nulla igitur eius tanquam teſtis erit habenda ratio . Atq; ſi vera eſſet Pariſienſis ratio, plenam fidem aduerſus tertium faceret hoc exemplum;cum non ſolum notarius,ſed etiam iudex adfuerit,qui teſtibus forſitan adhibitis, cognouit exemplar,vnde exẽplum erat deſcribendum;verum apparuiſſe, & non vitiatum, & notarij , qui dicitur eſſe rogatus, manu ſcriptum,& iudex eſt, qui diligenter vidit,non notarius; licet optimum ſit, notarium etiam idem perquirere, Panorm.cap.vlt.num. 2. de fid. inſtr. Omiſſa itaq; Pariſienſis ratiocinatione, eius opinionem amplectamur propter iudicij auctoritatem,quæ actui robur ſolet adiicere,ex adnotatis l. Cum oſtẽdimus, §.vlt.ff.de fideiuſſ. tut.& propter iudicis fidem,pro quo nõ leuiter iura præſumũt, l.Herennius,§.Caia,ff.de euict. Libenter itaq; admittatur contra tertium, ſi non exſtat originale, dimidiatam probationẽ inducere.Non diſſentio à ſententia Pariſiẽſis,& Couarruuiæ,qui plurimum deſerunt iudicis arbitrio,quanta fides ſit adhibenda huic exemplo aduerſus tertium, qui omnibus penſatis id æſtimabit. nam & Panorm.cap.Quamuis, num. 2. de re iud.& Alc.l.2.num. 30. iudicis arbitrio relinquunt, quam probationem faciant res inter alios actæ.Sed ad omnes diſputationes tollendas conſulerem,cautelãq; traderem ; vt qui vult exemplum deſcribere,nominatim citari curet eos, qui in inſtrumento ſunt nominati,eorumq; ſucceſſores; & etiam per edictum curet citari omnes intereſſe prætendentes; quia ſic incertæ perſonæ monentur, l.Si eo tempore, C. de remiſſ. pign. & ibidem doctores;

ctores; quod ſatis procedit ex eis, quæ hic
ſcripſit Ang. & Alex. d. conſ. 112. lib. 4. &
tũ nulla erit dubitatio aduerſus omnes
hæc exempla plenam fidem facere.

Hæc prima exceptio, vt exemplo judi
cis auctoritate ſumpto fides habeatur,
50 † coanguſtatur, non habere locum in le-
ge municipali dictãte; inſtrumẽtum para
tam executionem habere non poſſe, niſi
manu notarij, qui fuit rogatus, ſit deſcrip
tum, ſic Barth. l. Probatorias, C. de diuerſ.
off. lib. 12. qui commentarius potius eſſe
exiſtimatur comitis Peruſini, quam Bar-
tholi, qui in 12. C. non ſcripſit, Alex. Iaſ.
& Purp. hoc loco, & Dec. cap. Quoniam
cõtra, nu. 48. de probat. moti d. l. Probato
rias, iuncto Gloſſemmate, quo loco ſta-
tuit Theodoſius, probatorias litteras me
morialium, & agentium in rebus fidem
non facere, niſi ex authenticis tantũ pro-
batorijs manu noſtra ſubſcriptis, non ex
exemplaribus, Accurſius in verbo Au-
thenticis, ſenſit, ſi probatoriæ iudicis au-
ctoritate ſint deſcriptæ, fidem non face-
re: quia eo loco dixit Theodoſius; Manu
noſtra ſubſcriptis, neq; igitur exẽplo alie
na manu ſcripto credendum eſt, vbi mu-
nicipalis lex manum eiusdem notarij, qui
ſcripſit, deſiderat. Sed ego fateor, in ter
minis illius legis verum id eſſe, in qua Cæ
ſaris ſubſcriptio deſideratur, qui eſt mũdi
dominus l. Deprecatio, ff. ad leg. Rhod.
de iact. & l. Bene à Zenone, C. de quadr.
præſcr. quare nullius ſubſcriptio poterit
eſſe exęquata Cæſaris ſubſcriptioni, nec
auctoritate, nec poteſtate; ſecus eſt in in-
ſtrumento ab vno notario ſcripto: quia
omnes notarij parem habent auctorita
tem. Decius communem ſententiam ve
ram eſſe exiſtimat, ſi modo municipalis
lex vlterius ſit progreſſa, declarando actũ
contra factum, eſſe nullum: alioquin cum
exemplum iudicis auctoritate ſumptũ pa
ris ſit auctoritatis, & virtutis cum inſtru
mento notarii rogati, d. cap. vlt. de fid. in
ſtr. in hoc exemplo locus erit municipali
legi ex ea interpretatione, quam paſſiuã
noſtri vocant, quæ in municipalibus con
ſtitutionibus anguſte interpretãdis etiam
viget, l. 1. §. Lex Falcidia, & ibi Alex. ff. ad
leg. Falc. Vera quoque poſita Bartholi ſẽ
tentia, ſaltem recedẽdum erit ab ea, cum
mortem obijt notarius, qui fuerat roga
tus: cum poſſit tũc communi iure ab alio
inſtrumentum ſcribi, cap. Cum P. tabel
lio, de fid. inſtr. vel ſi abſens eſſet, vel lon
go impedimento impeditus; nam & com
muni iure recte alius adhibetur, quod in
ſimili cauſa adnotauit Bal. l. 1. in extre-
mo, C. de ſport. & in terminis tradidit
Affl. decis. 6. Veniamus ad hoc regnum,
51 † an eiusmodi exemplum poſſit executio
ni mandari ex forma ritus, Item quod ſi
debitores; Et quidem cum ritus non ex-
poſtulet, inſtrumentum oportere manu
notarij, qui fuit rogatus, eſſe ſcriptum,
proculdubio illud exequi compellitur iu
dex; nam hoc exẽplũ inſtrumento cõpara
bitur, d. cap. vlt. de fid. inſtr. cuius ſẽtentiæ
fuit Can. in tract. de inſtr. exec. q. 27. &
ex noſtratibus Freccia, in tract. de præs. in
ſtr. part. 15. q. 2. quamuis Pandus d. rit.
part. 1. declar. 15. contra ſentiat.

Excipitur ſecundo loco ex principali
52 regula exempli, † vt exemplum probet, ſi
aduerſus eum proferatur, qui illud edidit:
ſic Barth. Dec. & alii hoc loco, adducitur l.
53 In fraudem, † §. Neque inſtrumenta, ff. de
iur. fiſc. *Neque inſtrumenta, neque acta a quo
quam aduerſus fiſcum edi oportet. Idem autem fiſcus
actorum ſuorum exempla hac conditione edit, ne is cui
deſcribendi ſit poteſtas, aduerſus ſe, uel remp.
his actis utatur*. Si ea conditione fiſcus
exẽpla edit, ne is aduerſus fiſcum vtatur;
eis igitur aduerſus fiſcum fides habetur.
Hunc ſenſum, vt aduerſus fiſcum ibi exẽ-
pla fidem faciant, quod is ediderat, im
probat Decius. Ex eo enim ſequeretur
aduerſus alios præter fiſcum, qui non edi
derant, non probare; quod verum nõ eſt.
Nam ibi prohibetur is aduerſus fiſcũ vti,
aduerſus alios à cõtrario ſenſu permitti-
tur, & fidẽ faciẽt, ne otioſa, & inanis ſit illa
editio. Secundus ſenſus Decii eſt, vt Paul
lus de actis ipſis authenticis, & originali
bus ſit locutus, non de exemplis. Quod
primum illis verbis cõprobat: *Ne his actis
utatur.* itaq; de exemplaribus non de exẽ
plis mentionem habet. Cum Accurſio
primum dicamus, *His actis* pro Hac edi
tione actorum, ex quibus deprompta ſũt
exempla. Vel verius, qui exemplis vtitur,

vi &

vi & poteſtate quadam actis vti videtur, cum propter actorum auctoritatem, eorũ exemplis credamus, §. Omnia, l. 1. C. de uet. iur. enucl. itaq; non probat hæc prima Decij ratiocinatio. Ideo ſecundo loco perpendit ea verba, Ne is cui deſcribẽdi ſit poteſtas, originalia itaq; à fiſco erant tradita. Quod ego admitto, licet Curtius infitietur, ſed dico, ideo acta ipſa à fiſco fuiſse tradita, ut is exẽpla inde ſumeret, & ea in iudicium proferret. Acta enim apud fiſcum ſeruari debent, l. Procurator, ſupr. eo. uel apud notarium, qui ſcripſit, cap. Quoniam cõtra, ubi Abb. & alij, Glos. & Barth. l. Eos, §. Super his, C. de appell. Nec veriſimile eſt, fiſcum permittere, aliquem fiſci acta coram alio iudice producere. Neq; facile concedendũ eſt, exempla pro exemplaribus ſumi, d. §. Neque, argumẽto l. Vnum, ff. de teſt. Cũ veriſſimum ſit, exempli nomẽ regulariter pro ſcriptura ex exemplari, & authentico ſumpta accipi, l. 2. ff. de ed. l. 2. ff. de fid. inſtr. & l. 1. §. Sed ſi vnum, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. & in re dubia ab hac propria ſignificatione recedendum non eſt, l. Non aliter, ff. de leg. 3. Tertius ſenſus Curtij à Cagnolo, & Bolognetto receptus, vt ibi de exemplis authenticis iudicis auctoritate deſcriptis intelligatur Paullus, ex forma tradita cap. pen. & vlt. de fid. inſtr. diuinat, ideoq; reijciendus eſt. Quartũ nos

54 adducamus, † quem forſitan ipſi attingere voluerunt, Eſt primum hac præmunitione opus, eo loco de inſtrumentis, & actis in initio factam eſſe mentiõnẽ: quæ longe differunt. Exempla inſtrumentorũ regulariter, nullius ſunt fidei, in quibus ter minis locus eſt eis, quæ noſtri ſcribunt.

55 Acta † ſcripturæ ſunt coram iudice factæ, Glos. l. Acta, ff. de re iud. & l. Illud, in vẽr bo Actorum, C. de ſacroſ. eccl. Dec. & alij l. 2. ſupr. eo. ſcribi debẽt hæc acta à notario, ſeu actuario, cap. Quoniam cõtra, de probat. quem commentariẽſem vocauit Paullus d. l. In fraudem, §. Neque. Horum actorum exẽpla regulariter probãt, ſcripta ſaltem eius iudicis auctoritate, coram quo facta ſunt, vt adnotauit Barth. l. Eos, §. Super his, num. 2. C. de appell. Ratio eſt, quod acta ipſa ſunt veluti commẽtarienſis prothocolum: quemadmodum ex prothocolo fit authẽticum inſtrumentum, auth. de tabell. §. Illud quoque, & cap. pen. de fid. inſtr. ſic ex actis commentarienſis exempla prima ſumpta authentica erunt, & habenrur, ac originales ſcripturæ: dummodo manu cõmmentarienſis adnotentur, & ſignentur, vt adnotauit Paullus d. §. Quoties, Quod alij ſunt vaticinati de iudicis auctoritate non intelligentes, huc poteſt referri. Si obijcis quomodo iudicis auctoritate exempla hæc ſumpta fuiſſe probabitur ſine diuinatione. ego dicam, quod hic eſt mos actorum exempla ſcribendi, Glos. & Barth. d. §. Super his, cum acta à commentariẽſi debeãt ſeruari, & nemini tradi, d. cap. Quoniam cõtra, de probat. & d. §. Super his; & exẽpla rantũ traduntur. Sicut cũ de publico inſtrumẽto mẽtio fit: de eo intelligimus, quod ex ſuis conſtat ſolemnibus; ſic cum de actorum exemplis: de alijs exemplis alia ratio. Denique duo capita conſtituere oportet; alterum, cũ quis in iudicio exẽplum, vel aliam priuatam ſcripturam exhibuit; alterum cum in iudicium non produxit, ſed aduerſario exemplũ edidit; In

56 primo capite † veriſſima eſt ſententia ad uerſus eum, qui produxit, exemplum plene probare; Innoc. Butr. & Abb. cap. Cum venerabilis, de except. quo loco copioſe Felynus, num. 26. & Dec. etiam, nu. 26. Cuius rei ea ratio eſt, quod producẽs inſtrumentum non ſolemne, aliamue ſcripturam, fateri videtur vera eſſe; quæ in ea comprehenduntur, l. Cum precũ, C. de lib. cauſſ. & cum quis priuatã ſcripturam, vt veram approbauit, eam recuſare, eidem non licebit, auth. de his, qui ingred. ad app. §. Illud, verſ. Sancimus.

57 Dilatatur, † vt ſtare cogatur is nedum eis, quæ in fronte ſcripturæ ſunt adnotata, ſed etiam eis, quæ à tergo reperiuntur: vt ſi ſit chyrographum, & à tergo adnotata reperiatur ſolutio totius, vel partis debiti, Ang. cons. 132. Viſis dictis dubiis, ex l. Si chyrographum, ff. de probat. & l. Labeo, ff. de pact. Subſcripſit Crau. de antiq. temp. part. 1. §. Viſo de verbis enuntiatiuis, num. 37.

58 Dilatatur ſecundo, † vt nedum probet

incōmodū eius, aduerſus quem productū fuit, ſed etiam in vtilitatem cuiuscunq; extranei, Ang. auth. de her. & Falc. §. Si vero expreſſim, nu. 4. ſubſcripſit Crau. d. §. num. 43. cum ſeq. Nam quamuis cō feſſio facta abſenti non proſit l. Certum, §. Si quis abſente, ff. de conf. tamen aliud eſt, cum confeſſio non ad obligandū, ſed præcipue ad approbandum facta eſt, vt adnotat Ang. d. §. Si vero expreſſim.

59 Dilatatur tertio, † etiam ſi quis ab aduerſario librū in iudicio exhiberi petat: nam illū exhiberi petens producere videtur, & ex conſequenti approbare, Crau. conſ. 275. ita ex facto conſultus reſpondit; quam ſententiam ego non admitto. Is enim, qui librū exhiberi petit, quē nō vidit, quid eo contineatur, ignorat: igitur approbare illum non videtur, l. Mater decedens, ff. de inoff. teſt. & l. Si per errorem, ff. de iuriſd. omn. iud. Defendi poterit Aymonis opinio, ſi poſtquam aduerſario petente alter exhibuit, & exemplum dedit, vel aliter ad petentis notitiam venit, quid illa ſcriptura contineretur, & nihil oppoſuit: nam tum ipſe produxiſſe exiſtimatur, & aduerſus eum credetur, argumento l. Cum precum, C. de lib. cauſſ. quod ſi ad notitiam non peruenit, vel cum sciuiſſet, impugnaſſet, ei præiuditium non parat, & de ſcriptura ab vno producta, vt ab altero, qui non vidit, nec legit, approbata non videatur, Alex. conſ. 70. num. 11. lib. 1. ex l. Super chyrographis, C. ſi cert. pet.

60 Excipitur † non habere locum, ſi is productionem, vt errore factam reuocaſſet, l. Error, C. de iur. & fact. ignor. & de hac re abundanter Crau. loco proxime citato à num. 64.

61 Excipitur ſecundo, † ſi is, aduerſus quem productum eſt exemplum, illud oppugnaſſet: cum nemo commodum reportare debeat ex eo, quod impugnare nixus eſt, cap. Ex eo, de reg. iur. lib. 6. & l. Poſt legatum, ff. de his, quibus, vt ind. Eſt id intelligendum, niſi is ab impugnatione deſtitiſſet, eiq; renuntiaſſet, Alexand. conſ. 112. lib. 5. & Aymon loco citato. Impunis enim eſt actus impugnationc ante perfectum negotium re uocata l. Papinianus, §. Meminiſſe, ff. de inoff. teſt. & l. Alia, C. de ijs, quib. vt ind. Ante perfectum negotium non immerito dixi, id eſt, ante ius aduerſario acquiſitum impugnationem reuocaſſet. Nam ſi is impugnationem recepiſſet, eamq; ratam habuiſſet, ex ea ius comparaſſet, nec reuocare permitteretur; ita Corn. in extremo conſ. 174. lib. 4. & argumento nobis eſſe poterūt d. l. Papinianus, §. Meminiſſe, de inoff. teſt. & d. l. Alia, C. de ijs, quib. vt ind.

62 In ſecundo capite, † cum quis in iuditio nō produxit exemplū, ſed ſuo aduerſario edidit, & hoc eſt id, de quo noſtri in hac exceptione diſputare volunt; & adhuc concludendum eſt, fidē ei haberi, vt tradiderunt Barth. & alij hic, idem Barth. d. l. In fraudem, §. Neque inſtrumenta, ff. de iur. fiſc. Butr. cap. 1. de fid. inſtr. Dec. conſ. 36. n. 2. verſ. Quarto, & conſ. 650. num. 7. & Gloſſa Pariſienſis, §. 5. num. 36. & dubio procul hæc eſt cōmunis noſtrorum ſententia ea ratione, quod quemadmodum, qui exemplum, aliamue priuatā ſcripturā in iuditio produxit, eius fidē tacito conſenſu probat, ita in edente cōcludendum eſt. Neque obeſt, quod ait Gloſſa Paris. hanc non eſſe proprie exceptionem: quia id non euenit ex vi exempli; ſed vi cuiusdam tacitæ confeſſionis edentis, aut producētis; quod qui aliquid producit, aut edit, fateri videtur illud eſſe verum, d. l. Cū precum, C. de liber. cauſſ. & cap. Cum venerabilis, de except. cū ſimilibus. Nam ſat eſt, exemplum nūc probare; & erit exceptio in exemplo. Intelligūt id procedere, etiamſi nulla iudicis auctoritas mandantis edi exemplum interueniat, Alexand. Seys. Purpur. & Cagnolus. Opus enim non eſt iudicis ope; cū ideo credatur huic exemplo, quod qui edit, quæ in eo ſunt comprehenſa, tacito conſenſu probare exiſtimatur, l. Cum precum, inf. de lib. cauſſ. ad quem tacitū conſenſū opus nō eſt iudicis auctoritate. quare reprehēſione dignus eſt Barthol. qui cautelam tradidit, vt ita ſcribat notarius, hoc eſt exemplum inſtrumenti producti à Sempronio, quod de Seij volūtate editur, & iudicis mandato; alioquin nō

probabit.cum hac itaq; nota manet Bartholus, vt crebrius noſtri ſentiunt. Neque Riminaldo aſſentior; dum ait, ſi exemplum iudice iubente ſit editum de Seij conſenſu, aduerſus Seium non facere fidem; quod is traditioni exempli tantum putatur ſuum adhibuiſſe conſenſum, non eis, quæ exemplo continentur; & vt aiunt, limitata cauſſa limitatum parit eſſe ctum, l. In agris, ff. de acq. rer. dom. Nã qui edit, fateri videtur verũ eſſe exẽplũ: cũ fieri nequeat, vt quis traditioni conſentiat, & non exemplo. nam ſi iubet iudex edi alicuius inſtrumenti exemplum; proculdubio, qui iudicis præcepto obtemperans exhibet, id inſtrumenti exemplum eſſe fatetur, l. In teſtamento, ff. de cond. & demonſtr. & vera, quæ in eo continentur.

63 Excipitur tertio, † ex generali regula dictante exemplum non probare; vt fidem faciat, ſi eius manu ſit ſcriptum, à quo erat originale: nam tunc habebitur huic exemplo fides, Barth. hoc loco, & l. In fraudem, §. Neque inſtrumenta, ff. de iur. fiſc. & alij paſſim hic, Andreas Barbatias inter conſilia Alexãdri cons. 112. num. 27. lib. 4. & Glos. Pariſienſis §. 5. num. 42. neque aliquis eſt, qui infitietur, hanc eſſe communem ſententiam pro

64 batam † l. Siquis ex argentarijs, §. Prohibet, ff. eo. in quo, Si cui argentarius rationes edidit; deinde ſuas amiſit, ab eo, cui ipſe ediderat, petere poteſt; ea itaq; rationum exempla, vt originalis liber argentarij probant, quod eiuſdem argentarij manu erant ſcripta, & fruſtra ab argentario ea exempla peterentur; niſi fidem facerent. Raphael Cumanus, & Antonius ab Alexandro communem hunc ſenſum improbant. Nam exempla ea ab argentario erant ſcripta, vt rationes: pro ipſo itaque non probabunt, cum ſit conſtitutum, rationes aduerſus ſcriptorem plene, contra alios ſemiplene, pro ipſo nihil probare, Barth. l. Quædam, §. Numularios, ff. eo. Bald. l. Rationes, infr. de probat. copioſe doctores cap. 1. de probat. & dixi l. 1. ſupr. eo. Sic Raphael occurrere nititur: aduerſarius exemplo ab argentario edito vſus erat; mirum itaque non eſt, ſi pro argentario fides habeatur aduerſus eum. Replicat Antonius ab Alexandro, ſi eſſet eis exemplis vſus aduerſarius, iure communi edere compelleretur l. 1. §. Edenda, ff. eo. quod tamen ibi prohibetur, niſi ex cauſſa. Raphaelis ſolutio ab Antonii argumentatione ſic poteſt defendi: iure communi argentario aduerſarius edere non compellitur; etſi exemplis eſt vſus: quoniam cum argentarius rationes habeat, poteſt inſtructus eſse inſtrumento ſuæ profeſſionis, vt d. §. Prohibet, dictum eſt. ideo ex cauſsa ei editur ab eo, qui ſit vſus. Alia ratione Raphaelis ſolutionem conuello. nam verum non videtur, quod ipſe ait, aduerſarium eis exemplis fuiſse vſum, & in iudicio produxiſse; tunc enim ab actuario exhiberi deberent l. 2. ſup. eo. nec opus eſset ad aduerſarium confugere; vt ponit ibi iuriſconſultus. Deinde diuinantes ſenſus reijciendi ſunt, Barth. l. Singularia, ff. Si cert. pet. id autem maxime diuinat, eis exemplis fuiſſe vſum. Nihilominus communis hic ſenſus à Raphaelis, & Antonii impugnatione poteſt defendi. communis enim ſententia ſtatuere videtur, ea exempla pro argentario probare: quod inquiunt hi non ſubſiſtere: quoniam pro ſcribẽte rationum liber nil probat, Barth. d. §. Numularios. Ego ſoluo communem ſententiam non conſtituere, vt ea exempla pro argentario probent; ſed tantum probare eo modo, quo liber ipſe rationum fidem faciebat. Si dicis, cur igitur argentarius ea exempla petebat, ſi pro argentario eis fides non habebatur? Dicam vt ſuum librum reficieret, qui caſu erat amiſſus, vel incendio cõſumptus. Attamen ſentio communem ſenten

65 tiam eo §. non probari; neque † vero conuenire communem ſenſum d. §. & primũ vt Curtius ſenior aduerſus eum ratiocinatur; erant eo loci rationes de communi ſententia ab argẽtario priuato editæ. Edere autem non dicitur is ſolus, qui exemplum exhibet; ſed & qui copiam deſcribendi facit, l. 1. §. Edere, & l. Si quis ex argentariis, §. Edere, ff. eo. ibi itaq; exempla argentarii manu ſcripta fuiſſe non probatur. Deinde veri ſimilis non eſt

non eſt hic ſenſus.nā quomodo veriſimi le eſt,argentariū rationes expoſtulare, vt librum reficiat.ſi enim eo peteret,vt librū conficeret, ab omnibus, quorū rationes eſſent confectæ, eas peteret. quod ibi nō dicitur:neque homini ſanæ mentis poteſt pſuaderi:neque eſt veriſimile, omnibus argentarium exempla edidiſſe, & ab omnibus petijſſe,quod neceſſarium eſſet, ſi exempla ea peteret, vt liber refici poſſet. Tertio eo loci exempla ad probandum non fuerunt petita;ſed inſtruendum: vt eo loci demonſtratur. *Quod ipſe poteſt eſſe inſtructus inſtrumento ſuæ profeſſionis.* igitur non probatur,exempla ea fidē facere. Quarto demus exemplis illis credi;idem tamē non eſſet concludendum de inſtrumentorum exemplis.nam datur prothocolū, ex quo authenticum inſtrumentum; & ex eo exemplum ſumitur. Sed rationum exempla ex libro, veluti ex prothocolo ſcribuntur: adeo vt liber ſit veluti prothocolum; exempla vt authentica inſtrumenta. Tunc eſſet ſimilis ratio,ſi ex exemplis ex libro rationum ſumptis alia ſumerentur, vt in ſenſu l.In fraudem,§.Neque,ff. de fid. inſtr. concluſimus.Neceſſe eſt rationum exemplis credi,quod liber cōtra hentibus non datur,neq; dari poteſt;& ſi exempla non probarent; otioſa fere eſſet rationum editio, quæ ab argentario fit. Communis igitur ſenſus omnino ſileat.

66 Antonius ab Alexando † ſecundum ſenſum accommodabat,exiſtimans non fuiſſe ab argentario exempla aliqua edita, quæ nunc ſibi exhiberi petat; ſed argentarium à priuato rationes eas expoſtulaſſe, quas priuatus ipſe confecerat. Idq; hac ratiocinatione comprobat,quod ſcribit Vlpianus,non debere argentario edi; quod abſurdum ſit, cum in ea ſit cauſſa, vt ipſe edere debeat,petere vt ſibi edatur. Si igitur in ea erat cauſſa argentarius, vt rationes edere eſſet compellendus: nullas itaq; ediderat. nam qui ſemel edidit, iterum edere non compellitur,d.l. Siquis ex argentarijs, §. Prætor ait. propterea ex d. §. Prohibet, argumentum non depromitur, rationum exempla argentarij manu ſcripta, qui rationes confecerat, probare.Ego autem infitior id, quo potiſſimum nixus eſt Antonij ſenſus,ſcilicet argentarium non edidiſſe. nam quod dictum eſt, argentarium in ea fuiſſe cauſſa, vt edere deberet, non intelligitur ei, à quo edi ſibi petit: ſed generatim, ac ſi dixiſſet Vlpianus,abſurdum eſt eum, quē alijs edere oportet,edi ſibi poſtulare. Antonij itaq; ſenſus nulla ratione probatur. Præterea Vlpianus eo loci pro certo ponere videtur ſe loqui de eis rationibus, quæ edi deberent; ſed argentariis ſpeciali iure edi eſſe prohibitum; quod ipſi inſtructi eſſe poſſunt inſtrumentis ſuarum profeſſionum. accipi igitur nequit de priuatorum rationibus: nam illæ à priuatis communi iure non eduntur,l. Argentarius,ff.eo.& l.1.ſupr.eo.Tertium itaq;ſenſum à nobis in commētario l.1.ſupr. eo. expoſitum recipiamus; vt non intelligatur Vlpianus de eis rationibus, quas priuatus argentario edit, à quo acceperat; ſed de ea editione,quæ ex ipſo argentarii libro fit;cum argentarius argētario edit, cum quo contraxerat. Adducitur † ſecundo loco ad eamdem Bartholi exceptionem comprobandam l. Vnum, ff. de teſtam. *Vnum teſtamentum pluribus exemplis conſignare quis poteſt*, inquit iuriſconſultus, eo loci Gloſſa, & Baldus authenticum vtrumq; eſſe voluerunt,& ea creditur ratione, quod vtrumq; ab eodem notario ſcriptum exiſtimatur. Occurram facile, non in propria ſignificatione exemplorū nomen fuiſſe vſurpatum; ſed in pluribus exemplis, pro in pluribus tabulis eodem exemplo ſcriptis;& vt noſtri dicerēt,eiuſdem formæ: omnes tamen eæ tabulæ erant authenticæ, neq; conſtabat alteras ab alteris fuiſſe confectas, vt l. Qui tabulas,§. Inde, ff. de furt. Quemadmodum ſi in binis tabulis inſtrumentum ſcriptum ſit, l. Sempronius Proculo, ff. de leg. 2. *Binæ tabulæ teſtamenti eodē tēpore exemplarijcauſſa*, & rectius hoc idem probatur, l. vlt.ff.de iis,quæ in teſt. del.vbi ſcribit Papinianus, *Pluribus tabulis eodem exemplo ſcriptis, vnius teſtamenti voluntatem eodem tempore dominus ſolemniter compleuit*, & Ouid.lib.1.de triſtibus.

67

Quæ quoniam non ſunt penitus ſublata,ſed exſtant.
Pluribus exemplis ſcripta fuiſſe reor.

68 Vel planius ſic † l. Vnum, de teſt. expli
co; eamq; concilio cum l. 1. §. Si quis in
duobus, ff. de bon. poſs. ſec. tab. Bifariam
uſurpatur teſtamentum: aliquando enim
exprimit ſolēnem vltimæ voluntatis ſcri-
pturam; vt l. Si teſtamentū, ff. de teſt. *Si te-
ſtamentum, quod reſignauerit teſtator*; & tot. tit.
ff. quemadm. teſt. aper. aliquando non
ſcripturā ſignificat, ſed vltimā teſtatoris
volūtatē de rebus ſuis in qua ſignificatio
ne ſępiſſime vſurpatur belliſſimeà Papinia
no d. l. vlt. de ijs, quæ in teſt. del. l. 1. l. Ex
ea ſcriptura, ff. de teſtam. l. Sempronius
Proculo, ff. de leg. 2. & inſtit. de teſt. §. Ni-
hil autem, & §. Sed & vnum. Quibus ſic
expoſitis, cum Florentinus l. Vnum, de te
ſtam. ſcripſit, *Vnum teſtamentum pluribus exem
plis conſignare quis poteſt.* teſtamentum pro
teſtatoris vltima voluntate, & teſtatione
accepit. nam ſubiunxit: *Idq; interdum neceſſa
rium eſt, ſi forte nauigaturus, & ſecum ferre, & domi
relinquere iudiciorum ſuorum teſtationem uelit.* Cū
itaq; teſtamētū ibi ſignificet teſtatoris vlti
mā voluntatē; exemplorum nomen ibidē
ſignificabit illius teſtatoris teſtationis, &
voluntatis exemplum, non ſolemnis ſcri-
pturæ teſtamenti: quare ea exempla erāt
ambo teſtamenti pro volūtatis teſtatoris
exempla; & non ſcripturæ teſtamenti; im
mo originales ipſæ ſcripturæ, & exempla-
ria, non exempla: mirum itaq; nō eſt, cur
illis exemplis fides habeatur. Contra res
eſt l. 1. §. Siquis in duobus, vers. Sed & ſi
vnum, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. nam teſta-
mētū pro ſcriptura ſumitur; ſed exemplū
pro exemplo ſcripturæ illius teſtamenti,
& non creditur. Inquit Vlpianus, *Sed & ſi
vnum fecerit quaſi teſtamentum teſtator:* id eſt,
quaſi ſolēnem ſuę voluntatis ſcripturam,
aliud quaſi exemplum .s. illius teſtamenti, ſolē
niſq; ſcripturæ. *Siquidem id exſtat, quod voluit
eſſe teſtamentum, bonorum poſſeſſio petetur: ſi uero
id, quod exēplū erat, bonorū poſſeſſio peti non poterit.*
A Iaſone, & Curtio ſeniore adducitur ter
tio loco cap. Dudū, de cōuers. coniug. in
quo vere nihil de exemplo eſt conſtitu-
tum; ſed vtrumq; erat inſtrumentum;
quod d. cap. Dudum, ex illis verbis fit
perſpicuum, *Quod caſu amiſſo inſtrumento præ-
fato, illud in prima perſona, quod prius erat in tertia,
inſertis pluribus in vno, aliter quam in alio, fuit abip-
ſo formatum:* Dixit Pontifex, *In vno, aliter quā
in alio*, & antea mentionem fecerat de in
ſtrumento: igitur intellexit, vtrumq; eſſe
inſtrumentum. Contrariam ſententiam
amplexi ſunt Caſtrenſis hoc loco, & l. vlt.
inſr. eo. & Rom. l. Sciendum, ff. de verb.
69 oblig. Adducitur in primis † l. 1. §. Siquis
in duobus, vers. Sed & ſi vnum, ff. de bon.
poſſ. ſec. tab. Primum occurrit Antonius
ab Alexandro, agi eo loco de bonorum
poſſeſſione danda ex teſtamento ſcriptó
ex formula pręſcripta l. 2. inf. de bon. poſſ.
ſec. tab. ea de re dari nequit ex exemplo
manu eiusdem notarij ſcripto. quoniam
cum contractus ſcripturam deſiderat, exē
plum manu eiusdem notarij ſcriptum fi-
dem non facit: omnis enim virtus, & ſub
ſtantia in prima ſcriptura conſiſtit; niſi ea
70 amiſſa ſit; hæc fuit, vt aiunt, † aurea Bal-
di doctrina in rubr. C. de fid. inſtr. num.
20, de qua paullo poſt verba faciam. Nūc
tamen dici poſſet ad rem non pertinere.
Nam Baldi doctrina intelligitur; vt cum
contractus ſcripturam deſiderat, inſtru-
mento ex prothocolo deſumpto fides
non adhibeatur; niſi prothocolum exhi-
beatur. quod inſtrumentum non eſt exē
plum; ſed authenticum; nos de exemplo
diſceptamus. & etiam ex hac doctrina
neque authentico teſtamēto danda eſſet
fides; ſed poſſet quis replicare, Baldi
doctrinam adduci in argumentum. Eſt ſe
cunda eiusdem argumenti ſolutio; aut
notarius ait, Hoc eſt exemplum inſtru-
menti, de quo fui rogatus; illud tamen in
ſolemnem formam non redegit, neq; ſi-
gnum adnotauit; tum nulla fides habe-
bitur, eritq; locus d. §. Siquis in duo-
bus, & doctrinæ Bartholi aſſerenti, ibidē
non debere credi: quod ſi ſolemnē adhi-
buit formam, dubitandum non eſt, ei
credi debere. Neque hæc ſolutio vera
mihi videtur, & primum diuinat d. §. Si
quis in duobus, ſolemnia non fuiſſe ad-
hibita: deinde vt aliqua dubitandi ratio-
ne præditus ſit ille §. ex regula l. Quod
Labeo, ff. ad Carb. exiſtimandum eſt om
71 nia rite fuiſſe facta. Dicamus igitur, † te
ſtatorem, vt exemplum illud habuiſſe,
exemplique loco haberi voluiſſe. in-
de inquit Vlpianus, *ſed ſi vnum fecit, quaſi*
teſta

teſtamentum teſtator, aliud quaſi exemplum. propterea cum voluerit teſtator vnum eſſe quaſi exemplum, ex eiuſdem teſtatoris ſententia eſſe videtur, vt fides non habeatur: cum ea ſit exempli natura, l. 2. ff. de fid. inſtr. l. Procurator, ſupr. eo.& cap.1.de fid.inſtr.& etiam vt authentica ſit ſcriptura, animus requiritur notarij ſic volentis, Alc.hoc loco,& Bologn.num.15. Adducitur à Caſtrenſi ſecũda ratio: ideo exemplo nõ creditur, quod in inſtrumẽto cancellationes aliquæ eſſe poterunt, quæ nequeunt inſpici, niſi authenticum ſpectetur: quæ ratio viget, licet eiuſdem notarij manu ſcriptum ſit: Peccat primum hæc argumentatio; quod vera non eſt hæc ratio; cur non credatur exemplis ea enim inſpecta, neque ipſa inſtrumenta probarent, quod in prothocollo, ex quo deſcribuntur, forſitan aliquæ ſunt cancellationes: vnde nec inſtrumentis eſſet fides habenda; niſi prothocolum exhiberetur. Deinde dico, cum ab eodẽ notario ſcriptum eſt exemplum, illũ omnia vitia nouiſſe; & vt authẽticum inſtrumentum, ita exemplum ſcripſiſſe credendum eſſe. In hac difficultate ſic diſtin-
72 guendum arbitror: † aliquando depromitur ex prothocolo inſtrumentum; & ex inſtrumento exemplum ad verbum ſcribitur, omnibus adhibitis ſolemnibus; neque exprimitur, ſitne exẽplum: nõ enim dicitur, hoc eſt exemplum; vel vt vulgo dicunt, eſt copia: & dubio procul cum Bartholo hoc loco, communique opinione conuenio, fidem ei haberi. Nam cum omnia adſint ſolemnia, quamuis vnum ex alio, & exemplum ex inſtrumento deſcriptum ſit; vt inſtrumentum tamen habendum eſt, huc poſſunt adduci l. Vnum, ff. de teſt. l. Sempronius Proculo, ff. de leg.2.& l.1.§. Si quis in duobus, ff. de bono.poſſ.ſec.tab. quibus in locis duo ſunt teſtamenta, veriſimile eſt, non ambo memoriter fuiſſe dictata, ſed vnum prius dictatum & ſcriptum; & ex eo aliud: omnibus nihilominus habetur fides. Aliquando adhibet quidem notarius ſolemnia, exemplum tamen eſſe teſtatur: & forſitã dixit, Hoc eſt exemplum, &c. & aliam Bartholi opinionem d.§. Si quis in duobus, Caſtrenſis Romani, & Angeli Aretini vt veriorem reciperem; & huic exemplo fidem non adhiberem. Nam quaſi exemplum notarius eſſe voluit; merito non credendum, d.l.1.§. Si quis in duobus, verſ. Sed ſi vnum, ff. de bon.poſſ.ſec. tab. exempli ea eſt vis, vt non faciat fidẽ, l.2.ff.de fid.inſtr.& vt credatur, requiritur etiam voluntas notarij volentis pro authentica haberi ſcripturam, Alc.& Bolog. hoc loco. Atque etiam cum exẽplum notarius eſſe cenſuit; diligentia, quæ in inſtrumentis adhiberi conſueuit; forſitan non eſt adhibita; merito neque credi æquum eſt: & in hoc capite deceptus mihi videtur Pariſienſis. Aliquando appellatur exemplum, & ſolemnia non interuenerunt; & multominus huic exemplo credetur.

Communi opinione pro vera poſita; vel vbi procedit: dilatatur, † etiam ſi ſit 73
exemplum à notario ſubſcriptum tantũ: nam totius negotij ſcriptura, & ſola ſubſcriptio parem vim habent, & auctoritatem, l. Si quis ex argentarijs, §.1.ff.eo. l. Emptor, §. Lucius, ff. de pact.& l. Si ego, §. Dotis, ff. de iur.dot. doct.d.§. Lucius, & hoc loco. Eſt hęc dilatatio crebrius recepta, & reliqua ad eam pertinẽtia copiosè tradiderunt Decius & Cagnolus.

74 Coanguſtatur, † ceſſare in contractibus, quorum ſubſtantia in ſcriptura conſiſtit, ſic Baldus infr. in rubr. de fid. inſtr. num.20. quo loci conſtituit, ſi cõtractus ſcripturam deſideret, inſtrumẽto ex prothocolo ſumpto fidem non haberi; niſi prothocolum exhibeatur: in quo tota vis contractus conſiſtit; appellatur hæc Baldi doctrina à noſtris aurea, & Curtius ſenior hoc loco, & Rom.conſ.174.num.7. aiunt Baldum non habere contradicentem, eamque amplexi ſunt Rom. l. Sciendum, ff. de verb. oblig. vterque Curtius hoc loco, ſenior & iunior, Fel. cap. Sicut enim, de re iud. Decius cap. Quoniam cõtra, num.51. verſ. Tertio prædicta concluſio, de prob. Rom.d.conſ.174.& Alexan. conſ.171. Viſis narratis, n.4. lib.7. Affert Baldus l. Contractus, inf. de fid. inſtr. quo loci adnotat Bartholus, cum contractus in ſcriptis celebratur, non iudicari perfe-

ctum

ctum; niſi contrahentibus fuerit lectus,& ab eiſdem approbatus: exemplum non fuit contrahentibus lectum,neque inſtru mentum; neque approbatum: credi igi tur non debet, niſi prothocolum fuerit exhibitum. Cui argumento reſpondẽdo, admitto contractum non iudicari perfe ctum; niſi prima illa ſcriptura fuerit ſuis ſolemnibus abſoluta, ſed poſtquã ſemel fuit facta; dico poſſe inſtrumento,vel exẽ plo manu eiuſdem notarij ſcripto proba ri.Baldum etiam improbant Caſtrenſis d.l.Contractus,nu. 14.Alex.hic num. 6. Bolog.Cagnolus & alij quidam ab eo ci

75 tati. Adducitur ſecundo loco † l.2.inf.de teſt.quo loci teſtamẽti fides,hoc eſt exẽ plum valet, ſi caſu amiſſum ſit ipſum au thenticum: à contrario itaq; ſenſu, ſi per ditum non eſſet authenticum, exemplo eiuſdem notarij manu ſcripto non crede retur: propterea quod ſcriptura ſubſtãtia eſt teſtamenti, l.Hac conſultiſſima,C.eo. tit.de teſt. Sed ego cum Alexandro re ſpondeo, predictum exemplum probare, etiam ſi authenticum amiſſum eſſe non fuerit probatum,ſic Cyn.& Barth. eo lo ci ex l.Geſta,ff.de re iud.Sal.in extremo, Bart.l.2.in initio,ff.quemadm.teſt. aper. & Alex.num.6.crebriorem hanc opinio nem eſſe teſtatur. Ea verba *Si caſu* intelli gi debent, Maxime; vt ibidem explicat Salicetus. Quæ ſolutio comprobatur, ꝙ cum duplex ſit teſtamentum,ſcriptum,& non ſcriptum,§.vlt.inſt.de teſt.& genera tim Cæſar locutus ſit;de quouis teſtamẽ to eſt intelligendus,l.De pretio,ff.de pu bl.in rem act. propterea etiam pro vero poſito altero ſenſu;cum de teſtamẽto nõ ſcripto accipiatur etiam d. lex, cõcludi nequit id euenire,quod illius teſtamenti ſubſtantia in ſcriptura eſſet poſita. Acce dit quoque quod neq; conſtat, illud exẽ plum eiuſdem manu fuiſſe conſcriptum, cuius erat authenticum:qua de re ad no ſtram rem adduci non debet,vt etiam hic animaduertit Alexander. Citant tertio loco,§.Illud,auth.de tabell.ſed cum, (vt Bal.d.rubr.reſpondet,& hic Alexãder,) illud tantum obtineat in vrbe Cõnſtanti nopolitana,vt d.§.Illud, tradiderunt Ac curſius & Angelus, nullum in d. §. Illud. poterit eſſe fundamentum. Alexander, Decius,Bolognettus,& Cagnolus cõtra riam opinionem veriorem eſſe ſunt arbi trati:nam ſi his exemplis nõ crederetur, quod contractus ſubſtantia in prima ſcrip tura eſſet,hoc abſurdum conſequeretur; vt nunquã authenticũ contrahentibus da retur.quoniam prothocolum, quod eſt prima ſcriptura, à notario cuſtoditur & ſeruatur,contrahentibus nunquam tradi tur,cap.Quoniam contra,de probat. Ad do præterea, vt dicebam, ſcripturam pri mam neceſſariam eſſe ad contractum per ficiendum;ſed eo ſemel perfecto poſſe alijs modis probari,vt hoc exemplo iure ſumpto:& ſi contractus ſcripturam deſi derat,teſtibus poteſt probari; qui parem vim cum inſtrumentis habent l. In exer cendis,infr.de fid. inſtr.

Quarta generalis regulę exceptio eſt,

76 † ſi exemplum extra iuditium partibus conſentientibus ſit ſcriptum. Qua in re ſic diſtinguit Bart.hoc loco,n.5.aliquan do partes conſentiunt exemplum ex in ſtrumento ſumi, ſed primum inſtrumen tum non approbant eſſe verũ;ſed dicunt, aſſentimur,vt tu deſcribas, ſed illud non approbamus:& tunc veram eſſe iudicat opinionem Innocentij cap.vlt.de fid. in ſtr.Spec.§.Oſtenſo;vers.Hoc etiam, eo. tit.vt ei non ſit credẽdum. ſubſcribit hic Aretinus,& alij omnes. Aliquando aſſen titur alter deſcribi,& inſtrumẽtum vt ve rum & ſolemne approbat:& ambigendũ non eſt,exemplum ſaltem inter ipſos pro bare,argumento l.Optimam,inf.de cõtr. & commit.ſtipul.Tertius caſus eſt, cum ſimpliciter fuit de partium voluntate ſum ptum exemplum,& non eſt dictũ, inſtru mentum,aut exemplum approbari; neq; eſt dictum improbari.& in hoc tertio ca pite ſenſiſſe videtur Bartholus, non eſſe huic exemplo credẽdum. Quod ad hoc tertium caput attinet;Imola cap. vlt. de fid.inſtr. Aret.& Soc.hoc loco putarunt, ſi tantum quis aſſentiatur ex inſtrumẽto exemplum deſcribi, approbatum videri exemplum,fidẽque haberi. Adducunt §. Prohibet,l.Si quis ex argentarijs, ff. de ed.vbi ediderat argentarius rationes,ſiue earum exempla,& ſuas poſtea amiſit,de-

cidit

cidit iuriſconſultus permitti argentario
eas ab illo petere,cui ediderat: illa itaq;
exempla fidem faciunt aduerſus eum,qui
argentario ediderat; alioquin otioſa eſſet
illa editio.Ratio,cur probent; nulla po-
teſt excogitari, niſi quod ipſe antea exē
pla petierat,& exemplis illis deſcribendis
conſenſerat.probant etiam aduerſus argē
tarium,quod ipſe ediderat,eiſque deſcri
bendis erat aſſenſus.Reſpondet Decius,
non probari eo loci,argentarium exem-
plis ſumendis aſſenſum eſſe: quia eueni
re potuit,vt iudicis officio compulſus edi
diſſet,quo edere ſæpe cogitur, l. Vbi exi
gitur,ff.eo.itaque non ſponte. Præterea
nec ibi concludendum ait,probare exem
pla propter tacitam vel expreſſam appro
bationem: tunc enim inter ipſos tantum
probationem inducerent,l.Optimam, in
fra de contrah.ſtip.at ibi pro quibuſcūq;
& aduerſus quoſcunq; faciunt fidem: cū
ex eis amiſsus rationum argentarij liber
reficiatur.Quæ ſecunda ſolutio nullius
eſt momenti;cum non conſtet,illa exem
pla aduerſus omnes probare; immo ad
uerſus alios dimidiam probationem in
ducunt argentarij rationes,Bart.l. Quæ-
dam,§.Numularios,ff.eo.Bal.l.Rationes,
infr.de probat.& doct.cap.1. eo.tit. quo
modo igitur earum exempla integre pro
babunt,ego non video: Deinde neq; ve
rum eſse puto,ex illis exemplis librum re
fici. Tum enim id poſset admitti, ſi om
nibus ſuas rationes edidiſset argētarius,
& ab omnibus editionem poſtularet: cū
non poſſit ex exemplis vni traditis inte
grum librum rationum exuſtum, vel ali
ter amiſſum reficere;& omnibus ratio-
nes edidiſſe,& ab omnibus nunc poſtula
re,veriſimile mihi non videtur; vt ſuperi
us concluſi.Atque etiam hic ſenſus à no
bis fuit improbatus,& alius allatus. Ad
ducit ſecundo loco Aretinus l.In fraudē,
§.Neque,ff.de iur.fiſc. in quo exemplis
aduerſus fiſcum, qui ediderat, habetur fi
des. ratio eſt, quod is exemplis conſenſū
adhibuerat.Sed citari non debuit §. Ne
que,quod alium recipit ſenſum,vt nuper
expoſuimus.Tertio exemplum ideo ſu
mitur, ne probationum facultas pereat;
nec iudex ſine cauſſa id permittere de
bet,cap.pen.& vlt.de fid.inſt. ne igitur
otioſa ſit illa deſcriptio,putandū eſt eos
exemplis ſtare velle,eorumq; fidem pro
bare.Huic argumento locus mihi eſſe vi
detur,cum partes debitis ſolemnibus ad
hibitis,& iudicis auctoritate inſtrumen-
tum ex ptothocolo,vt in d.cap.pen. vel
ex inſtrumēto exemplum deſcribi curāt,
vt d.cap.vlt.quod ſi ſimpliciter nullis ad
hibitis ſolemnibus, & extra iudicium id
faciunt,tunc tamquam exemplo illi con
ſentiunt,cuius natura eſt,vt fides non ad
hibeatur,cap.vlt.de fid.inſtr.& l.2.ff.eo.
Innoc.denique d.cap.vlt.Spec.d.§.Oſtē
ſo,Aretinus hic,licet ab alijs in contrariā
ſententiam adducatur,& Decius & Ca
gnolus eiuſmodi exemplis putant tunc
non eſſe ſtandum,nec ea à partibus vide
ri approbata.Hæc ab Aretino adducitur
ratio,& tacite à Decio eſt recepta,& Ca
gnolo.Eatenus nos obligant actus è no-
ſtra voluntate pendentes, quatenus ex
eis neceſſario tantum concluditur,l. Pro
herede,ff.de acquir.her.l.Titium & Mæ
uium,§.Altero,ff.de admin.tut.& l. Volū
tarie,infr.de excuſ.tut. cum alijs cumula
tis l.Si certis annis,infr.de pact. Sed ad
deſcribenda exempla conſenſus neceſſa
rio confeſſionem veritatis eorum non in
ducit,& vera non ideo eſſe fatentur, qui
deſcribi conſentiunt:cum poſſint id face
re,vt deliberet aduerſarius, an velit eis
credere,vel impugnare,l.vlt.infr.de fid.in
ſtr. Miror noſtros doctores non animad
uertiſſe,hoc argumentum id ſolum cōclu
dere,exemplum non approbari ab eo,
qui deſcribi petit,ſibique edi:Ei enim in
animo eſſe poteſt illud inſpicere, vt deli
beret,an velit cedere, vel contendere in
ſtrumentum improbando argumento l.
1.ff.eo.ſed qui edit,pro certo ponit,verū
eſſe: alioquin impugnatione opus non
eſſet,neque debitum iure peteret, vel ali
am rem,niſi pro vero inſtrumentum ha
beret,neq; aduerſario deliberādi facultas
ex editione fieret;niſi qui edit, exēpla vt
vera,& inſtrumentis conueniētia ederet.

In hac controuerſia inſpicere primum
oportet,quæ fuerit Bartholi mens; dein
77 de quæ ſit veritas, † quod ad primum
attinet,Imola Aret.Soc.Dec. & alij fere
omnes.

omnes ſunt arbitrati in ea ſententia fuiſſe Bartholum, vt exiſtimaret huic exemplo non credi: contra vero Curtius iunior putabat, ſenſiſſe Bartholum, fidem eſſe habendam. Sed ego neutram opinionem opinor fuiſſe à Bartholo approbatam, & hũc caſũ ab eo fuiſſe omiſsũ. duo enim cõſtituit capita; alterum, cum expreſſim partes approbatũ eſſe noluerunt inſtrumẽtũ, & tũc Batholus noluit credi. ex quo à cõtrario ſenſu ſequeretur: igitur ſi expreſſim dixerunt ſe nolle pro vero habere, fidẽ haberi Bartholũ cẽſuiſſe. ſed deinde ſecũdũ caput ſubiunxit; cũ partes cõfitẽtur inſtrumentum eſſe verũ, & inde exemplũ ſumi conſentiunt: & hoc caſu Bartholus voluit credi: ſi itaque confeſſi non ſunt eſſe verum, à contrario ſenſu non debet credi. Quare A contrario ſenſu pro vtraq; ſententia adduci poteſt Bartholus: ſed dico neutram probauit, & omiſit potius hunc caſum. Sin autem veritatẽ perquiramus,

78 † ſic concludendum cenſeo; eſt primum animaduertendum, doctores ſatis confuſe eſſe locutos, & ſine diſtinctione: nos autem ſic dicamus: vel nos loquimur, an fides huic exemplo habenda ſit aduerſus eum, qui exemplum petebat, & deſcribi conſentiebat: vel an aduerſus eũ, qui authenticum detinebat, & alij exemplum erat editurus, & deſcribi permittebat. In primo capite ambigendum non puto, fidem non haberi. Nam qui exemplum petit ſcripturæ aduerſarij, ad deliberandum potius petere videtur, l. 1. ff. eo. vel impugnandum l. vlt, infr. de fid. inſtr. In ſecundo capite ſi præſens etiã is fuit exemplo deſcribendo; vel exemplum cum authentico conuenire voluit, tum fidem haberi cenſeo. Nam aduerſus producentem, in iudicio exemplum probare oſtendimus ex l. Cum precum, C. de lib. cauſſ. & auth. de his, qui ingred. ad app. §. Sancimus, pariter igitur aduerſus deſcribi permittentem, illudque videntẽ, aut conſentientem eſſe verum. Cum exequantur hæc duo, exemplum dare vel copiam deſcribendi facere, l. 1. §. 1. ff. eod. Sin autem edens deſcriptioni non interfuit,

79 †. Purp. & Rim. fateri videntur non credi: hic enim deſcriptioni cõſentit, nõ comprobationi, non igitur illi exẽplo ſtare debet; dici enim ſolet, limitata cauſſa limitatum parit effectum, l. In agris, ff. de acqu. rer. dom. hic autem exemplo deſcribendo eſt aſſenſus, nõ comprobando, neque comprobationi adfuit. æquitas itaq; non patitur contra eum fidem haberi: in re dubia putarem edentem præſumi deſcriptioni interfuiſſe; cũ præſumatur præſentia, Glos. l. 1. C. de contr. ſtip. Bald. & Ang. l. Optimam, C. eo.

80 Quinto excipitur, † quia exemplum præſumptionem ſaltem inducit, Gloſ. l. 2. ff. de fid. inſtr. verſ. Item præſumptio inducitur, Bal. in l. Bonæ fidei, C. de reb. cred. & Alex. hic aiunt non inducere præſumptionem: quia quemadmodum teſtis de auditu nihil probat, l. Teſtium, vbi Gloſ. C. de teſt. ita neque exemplum. Inquit Alex. in duobus caſibus defendi poſſe Gloſſam: primus eſt, ſi inſtrumẽtũ originale perditum ſit: nam tum exemplum ſemiplenam probationem inducet; vt inquit Gloſ. l. Sicut iniquum, infr. de fid. inſtr. Bart. l. Admonendi, ff. de iureiur. aduerſus quam exceptionẽ obijcit Decius l. 1. §. Siquis in duobus, ff. de bon. poſſ. ſec. tab. vbi quamuis originale teſtamẽtum amiſſum ſit, non ideo maiorem probationem facit exemplum. Poſſet quis reſpondere, illum §. procedere reſpectu plenæ probationis, ſed non excludere, quin faciat ſaltem ſemiplenam. quam reſponſionem confutat Decius: quia ſi ſemiplenam probationem faceret, potuiſſet ſaltem ille cum iuramẽto ſuppletorio bonorum poſſeſſionem petere: quod tamen non eſt ita. Huic replicationi occurrit Bolognettus, quod quamuis ibi ſemiplenam faciat probationem, tamen iuſiurandum non defertur. quia ſumus in materia teſta-

81 menti, in qua non † defertur iuſiurandũ, l. Si vnus, infr. de teſt. vbi Si vnus de ſeptem teſtibus defuerit, deficit teſtamentũ, & non deferri iuſiurandũ defendit Bart. l. Admonendi, ff. de iureiur. crebrior ita que eſt opinio, amiſſo authentico & originali inſtrumento exemplum dimidiam

82 probationem facere. Secunda cauſſa † in qua præſumptionem inducit, vt inquit Alexander, eſt, vt quis à dolo excuſetur.

nam

nam exẽplũ bonã fidẽ parit, Gloſ. d. l. 2.
de fid.inſtr.& ideo dolo excuſat, Bal. ibi
dẽ & Gloſ.Paris.§.5.nu.35.quia quęlibet
83 cauſſa etiam iniuſta † à dolo excuſat, l.
Igitur,ff.de lib.cauſſ.idem probatur l. Pla
gij,2.C.ad leg. Flau. de plag. Caſtrenſis
conſ.277.in cauſſa carceratorum,num.2.
vol.2.in qua re obiter adnotate,quamuis
iniuſta cauſſa à dolo excuſet, tamen non
excuſat à pœna contumaciæ, Affl. deciſ.
31.ſed hæc cauſſa à Decio reijcitur: quia
etiam ſi non induceret præſumptionem,
à dolo excuſaret; nam etiam cõſuetudo,
84 † quæ nullius eſt momenti, à pœna excu
ſat,cap.Cum venerabilis,de conſuet. in
Gloſ.inde Archid.d.cap. Cum venerabi
lis,dicebat,cum quidam rector cuiuſdam
villæ de priuato carcere inquireretur, ꝙ
quoſdam cum ferris & manicis tenuiſſer,
& probaſſet ſuos anteceſſores idem eſſe
ciſſe;quamuis eiuſmodi conſuetudo iniu
ſta fuerit, nihilominus illum rectorem à
pœna excuſatum eſſe. Sequitur Alex.
conſ.233.Ponderatis his,num.3.lib.6.ta
men vt hoc loco animaduertit Bologn.
defendi poteſt hæc ſecunda cauſſa: quia
cõſuetudo etiam iniuſta à dolo excuſãs;
excuſat,quia præſumptionẽ quãdam pro
ſe habet. Tamen Decius defendit Gloſ
ſam,exemplum inducere præſumptionẽ,
vt concludit etiam Dominicus conſ.57.
in cauſſa Archidiaconi,& conſ. 187. ſu
per iſto dubio.ad rationem illam, in qua
dicebatur,teſtem de auditu nõ probare,
reſpondet inducere ſaltem præſumptio-
nem,vt inquit Arch.22.q.5.cap. Hoc vi
detur,& Rom,l.Si vero,§.De viro,ff.ſol.
matr. quod tamen coanguſtatur non ha
bere locum,ſi quis exemplum exhiberet;
ſed nollet producere originale:nam tunc
nec pręſumptionem induceret,ita Barth.
l.Admonendi,verſ.Sed quæro de exem
plo,ff.de iureiur, ſed aduerſus eum, qui
nollet producere authenticum, ſi produ
catur exemplum, plene fides habebitur,
Bal. l.Publicati, q. 8.C.de teſtam.
Tertius effectus additur hic à Curtio
85 iuniore,num.33. † cum exemplum com
paretur teſti de auditu, transferre in aduer
86 ſarium onus probandi: nam teſtis † de au
ditu præſumptionem quandam inducit,
Arch.22.q.5.cap.Hoc videtur, num. 3.
Alex.conſ.77.num.4.lib.1. citat etiam
Rom.l.Si vero,col.vlt.ff. ſol. matr. ideo
87 aurea eſt doctrina Romani † ſing.345.
Teſtimonium de auditu.cum præſump-
tionem quamdam inducat teſtis de audi
tu, onus probandi in aduerſarium trans
ferre,ſubſcripſit Curtius tract.de teſt. cõ
clus.31.Rol.conſ.32.nu.9.lib.4. Crau.
plures cumulans in tract.de antiq. temp.
part.1.§.Viſo de fama,num.7. vbi id ve
rum eſſe exiſtimauit, ſi modo mortem
obijcerint ij, à quibus is dicit audiuiſſe; a-
lioquin ſi viuant, ſecus eſſe. dicit. Ratio
88 eſt † quod præſumptio in aduerſarium
onus probandi transfert, Iſer.cap.vn. nu.
8:de feud.guard.& probari ego opinor l.
89 Si pactum,ff.de probat.Hinc †. iuris præ
ſumptionem contra ſe habenti,onus con
trariæ ſententiæ probãdæ incumbit liqui
diſſimis probationibus,l.vlt.ff.quod met.
cauſ.l.Si extraneus,vbi Alb.ff. de cond.
90 ob cauſſ. Idque † probare debebit tribus
teſtibus, aut ſaltẽ duobus egregijs,Spec.
tit.de probat.§. vlt.nu.28.& Curt. ſenior
l.Vt vim,num.66.ff.de iuſt.& iur. Mihi
vero ſemper iniqua hæc doctrina viſa eſt,
91 † nec mihi perſuaderi potuit, teſtem de
auditu in aduerſarium onus probandi trã
ſferre: & eadem ratione neque exemplũ
poterit onus probandi in aduerſarium
trãsferre:neq; ſolus in hac ſententia repe
rior,ſed etiam in meis cõmẽtarijs adnota
tum inueni,huius meæ ſententiæ fuiſſe ad
ditamentum ad Alex.conſ.77. in verbo
Aliqualem,lib.1.& ad Decium cõſ.272.
in verbo,Transfert.ſed nullã affert ratio
nem: Ego hanc affero, teſtis de viſu, qui
optimus eſt teſtis,dimidiatæ probationis
eſt,vt ſenſit Spec.tit.de probat.§.vlt. nu.
28.& l.Theopõpus,ff.de dot.præl. Barth.
& doct. l. Admonendi, ff. de iureiur.
vnum tamen teſtem de viſu habentem
non inuenio onus probandi in aduerſari
um transferre: immo non transfert ex
Spec. loco citato, qui in habente iuris
præſumptionem id concedit, in alijs vi
detur infitiari : multo itaque minus id
permittetur in teſte de auditu, qui re-
gulariter nihil probat, Gloſſ. d.l. Te-
ſtiũ, ſed leuem tantum affert præſumptio
nem.

nem. Deinde quod vna via prohibe-
tur, alia permittendum non eſt,l. Athle-
tas,§. Siue autem,ff.de ijs,quæ not.infam.
& Barth.l.1.ff.de auth. tut. Sed directò
non probat teſtis de auditu, cap. Præte
rea, de teſt. neque igitur probabit trans-
ferendo onus probandi in aduerſarium.
Neque obeſt ratio Curtij, quia cum præ
ſumptio alia ſit hominis, alia iuris, vt ad
notat Innoc. cap. Quia veriſimile, de
92 præſumpt. quod dicitur † præſumptio-
nē onus probandi in aduerſarium trans
ferre, intelligitur de iuris præſumptio-
ne: In his terminis eſt locus l.vlt.ff.de eo,
quod met. caus. l. Si extraneus, ff. de
cond.ob cauſſ. Curt. loco citato, & plu
ribus comprobat Areletanus ad Alcia
tum in argumentis tertiæ partis præſump
tionum,num.3. hæc enim iuris præſum
ptio; cum ſit liquidiſſima probatio, l. Li
cet imperator,vbi Alex.& Iaſ.ff. de leg.
1.& Alc.loco citato,& per ſe probet, mi
rum non eſt, ſi aduerſarius volens ſe exo
nerare, contrarium ipſe debeat probare.
93 Sed teſtis de auditu † non inuenitur eſſe
iuris præſumptio, ſed hominis erit poti-
94 us, & de exemplo † vt hominis adducat
præſumptionem,non iuris, Bal.d.l.2. de
fid. inſtr.& Gloſ. Paris. §. 5. num. 35.
95 Concludendum itaque eſt, † exemplum
onus probandi in aduerſarium non trans
mittere. Addamus nos quartum effectū.
Qui hanc leuem habet præſumptionem,
96 † hoc potitur beneficio, quod ſi ab vtra
que parte pares ſint probationes, ſenten
tiam reportabit, Glos.l.Si duo patroni,
in Glos.parua,in verbo Auctoritatis, ff.
de iureiur. Coras.l. Admonendi, num.
50.ff.de iureiur.& de teſte de auditu idē
affirmat Mars.ſing.371. igitur in paribus
probationibus, qui exemplum præterea
habet,pro ſe ſententiam feret.Poſſet quin
tus effectus excogitari; vt qui exemplum
producit,ſi cauſſam amittat,nō ſit expen
ſis condemnandus; quaſi iuſtam cauſſam
habuerit litigandi, ſed vere verus non
97 eſt hic effectus. & † expenſis litis non ab
ſoluetur. nam vt doct.cap.Finem litibus,
de dol.& cont.& Iaſ.l.Properandū,§.Sin
autē alterutra,nu.8.C.de iud.cōſtituunt,
dimidiatam probationem habere debet,
qui excuſari deſiderat, hæc autem eſt le
uis præſumptio, & hominis, non iuris.
98 Sextus effectus † traditus eſt à Baldo l. 2.
ff.de fid.inſtr. vt hoc exemplum idone-
um titulum pariat ad præſcribendum.
quam opinionem Glos. Paris. adſcribit
Baldo d.l.2.& Alexandro ad Baldum l.
In bonæ fidei,C.de iureiur. Vere tamen
Baldus d.l.2.contrariæ fuit ſententiæ, &
Alexander loco citato de hac re non per
tractauit.Guil.etiam,& Cynus à Baldo
citati l.2.de fid.inſtr. putant exemplum
& non ſolemne inſtrumentum non pare
re titulum ad præſcribendum: Paris.loco
citato cum diſtinctione rem conciliat:
vt ſi de longi temporis præſcriptione lo
quamur; exemplum hoc non ſufficiat:
quod ſi intelligere id velimus de longiſſi
mi temporis præſcriptione, exēplum pro
derit ad præſcribendum. Primi capitis
ratio eſt, quod qui exemplum habet, ei-
que fidem adhibet,in iure errat,iuris au-
tem error ad vſucapionem non proficit,
l.Nunquam, ff. de vſucap. Neque poteſt
hoc exemplum titulum parere: niſi cum
iniuſto errore, ideo ceſſabit præſcriptio,
l.Celſus,& ibi doctores,ff.de vſucap.Sed
ſi nos loquamur de triginta annorum præ
ſcriptione, in qua non requiritur titulus,
l.Sicut, & l.Omnes, C. de præſcrip. 30.
ann.& ſola bona fides ſufficit, quæ per
hoc exemplum inducitur; valida erit præ
ſcriptio; & cum hac diſtinctione conue-
99 nio. Oritur ſeptimus effectus, † quod
cum bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos fa
ciat, l.Acquiritur, l.Liber homo, l. Qui
bona, & l. Si ſeruus, ff.de acquiren. rer.
dom. & qui exemplum habet, in bona fi
de eſſe putetur,merito fructus lucrifaciet,
& ita ſenſit Gloſſ.Paris.loco citato, quod
ego intelligo de illis fructibus, quos ſo
let bonæ fidei poſſeſſor acquirere: quos
declarat Couar.lib.1.var.reſol.cap.3.n.6.
100 Excipitur ſexto loco, † non habe-
re locum in exemplis in archiuo pu-
blico alicuius ciuitatis inuentis: eſt enim
eis fides adhibenda, Innoc. cap. 1. de
probat. Ang.& Alexan. in noſtra authen
tica,Felin. cap. Ad audientiam, à num.
11. de præſcr. Hyppol. in tit. C. de
probat. num.312,Rom. conſ.105. Viſo
thema-

themate,& conſ.165. Crau. conſ. 274. In cauſſa monaſterij,num.6.& in tract.de antiq.temp.part. 1. §.Quarto limitatur, in initio, & Glos. Paris. §. 5. num.26.
101 Adducunt potiſſimum † auth. Ad hæc, infr.de fid.inſtr. in qua comparationem fieri admittit Iuſtinianus ex charta, quæ ex publico archiuo profertur. Sum tamẽ ſemper arbitratus,auth.Ad hæc,non eſſe intelligendam de archiuo ciuitatis,vt nos diſceptamus, ſed de archiuo magiſtratus, atque actis curiæ magiſtratus; vt optime poteſt adnotari ex auth.de ijs,qui ĩgred. ad app.§.Illud etiam iudicamus, ex quo deprõpta eſt auth. Ad hæc, *Si vero,* inquit eo loci Iuſtinianus, *ex archiuis publicis charta prolata ſit, puta ſi à menſa glorioſiſſimorum præfectorum.* Quamobrem verius id demonſtrari concedamus l. Cenſus, ff. de prob. *Cenſus,& monumenta publica potiora teſtibus eſſe ſenatus cenſuit.* monumenta archiua publica ſunt ciuitatum.Rectius idem demonſtratur cap.Ad audientiam, de præſcr.in quo Pontifex Maximus fidem haberi voluit libro cenſuali,qui non in cubiculo Pontificis Maximi eſſet inuentus, ſed Adriani Cardinalis,qui cum cubicularius fuit,ſuſcepit. creditur illi libro, ꝙ in publico archiuo eſſe videtur. Sed vt
102 huic ſcripturæ credatur, † nonnulla noſtri deſiderant. Vnum eſt,vt ſcriptura ea non ſit,vt exemplum in archiuo reconditata:tum enim fides habebitur,quod authẽticæ tantum ſcripturæ ſolent in archiuo ſeruari:quod ſi cõſtat illam eſſe exemplũ nullius erit fidei,ex l.1.§. Siquis in duobus,vers.Sed ſi vnum,ff.de bon.poſſ.ſec. tab.Sed fere omnes hic tacito quodãcõſẽſu,& cap.Cum cauſſa,de probat. & cap. Ad audientiã,de pręſcr.hanc exceptionẽ intelligunt in exẽplo. Nã à magiſtratu archiuo pręfecto putatur facta cõparatio,& veluti iudicis auctoritate exemplũ sũptũ probabit ſimilitudine cap.vlt.de fid.inſtr. Immo ſi exemplũ non eſſet,ſed authenticum,archiui auctoritate nõ indigeret ad probandum: cum per ſe fidem faceret; otioſaque eſſet hæc noſtrorum doctorum exceptio repugnante regula l.Non cogẽdum,§.Sabinus,ff.de procur.&l.Hæc ſtipulatio,§.Diuus,ff.vt leg. ſeu fideicomm. nom.cau. Neque quidquam obeſt §. Si quis in duobus, vt Bolognettus animaduertit. Nam de ſcriptura archiui non loquitur. Secundum,quod deſideratur,eſt, vt archiuo aliquis publica auctoritate electus præſit, cui loci & ſcripturarum ſit cura, Bal. in rubr. C. de fid. inſtr. num. 45.Fel. cap. Ad audientiam, num. 11. & hic Decius. Tertium, quod requiritur, eſt, vt notarius archiui ſiue commentarienſis illam ſcripturam archiui eſſe teſtetur, Decius hic num. 23. Ego adduco l. In fraudem,§.Neque inſtrumẽta, vers. Quoties, ff. de iur.fiſc.vbi manu cõmentariẽſis,id eſt,actuarij adnotanda ſunt acta, quæ alicui eduntur. Iure id ſit, ne quis priuatus in archiuum aliquam ſcripturam conijceret: illi enim nõ eſſet credendum, Cor.conſ. 142. num. 6.lib.3. Quartum eſt,vt ſcriptura ea,vel exemplum inter alias authenticas ſcripturas archiui reperiatur,Ioann. And.ad Spe cu.tit. de inſtr.edit§.Nunc dicendum in magno additamento, vers. Quintum ſupplementum,Fel.loco citato, Abb. cap. Cum cauſſam, de prob. & ibi Aret. ex cap. Illud,de præſumpt.vbi ex ambiguis anulis non ſit probatio. Hæc quarta conditio totam fere hanc exceptionem peruertit. Nam ſi ita demum priuatæ ſcripturæ archiui creditur, ſi modo inter alias ſolemnes reperiatur, ex eo conſequitur, archiuum vni tantum ſcripturæ auctoritatem tribuere,& ſi duæ pluresue ſint non ſolemnes, non probare. Quare Aymon d.tract.part.1.§.Quarto,num.2. explicat hanc quartam conditionem ſic intelligi: ſi modo priuata ſcriptura inter authenticas reperiatur,quæ authenticæ ſint iure communi, vel ſi iure communi non ſint, pro authenticis habeantur propter archiui auctoritatem, in quo ſunt:quod ſi in archiuo ſcripturæ eſſent,quæ neque communi iure probarent, neque contemplatione archiui,vt quia in ęo eſſent epiſtolæ reip.ſcriptæ, vel earum exempla, quas reſp.miſit,vel aliæ, quas ciuitas pro authenticis non habet, tum exemplo inter eas reperto fides non habebitur. Quinta ſit conditio, ſi modo conſuetudo ſit, vt eiuſmodi ſcripturis credatur ſic

Ioann.And.Bal.& Fel.locis citatis. Sed excitat ibi difficultatem Felinus,tunc igitur conſuetudo erit,quæ ſcripturas roborabit,non archiuum.poteſt enim conſuetudo efficere,vt fides rei habeatur,cui aliter non eſſet credendum,cap. Cum dilectus,de fid.inſtr.& Gloſ.l. Quædam, §. Numularios,ff.eo.& ſola conſuetudo ſine archiuo ſufficeret.Soluit ipſe cap.Cũ dilectus,locum eſſe,cum cõſuetudo ſimpliciter ſcripturam roborat. hic autem loquuntur,cum conſuetudo non ſimpliciter ſcripturæ auctoritatem dat, ſed duobus intercedentibus loco archiui,& auctoritate magiſtratus ei præfecti. Quem improbat Crau.d.§.Quarto,num.4.nam ex ea ſequitur,producẽtem ſcripturam ex archiuo conſuetdinem talem probare debere,cum in facto ſit,l.1.& 2. C. quæ ſit long.cons.Oldr.cons.226. Quidam epiſcopus:ſi neceſſaria eſt conſuetudinis probatio,ex ea igitur fides orietur,nõ ex archiuo.Quare hanc conditionem putat neceſſariam non eſſe, ſed tantum exceptionem fieri,vt eiuſmodi ſcripturis non credatur,ſi conſuetudo ſit, vt fides non habeatur. Sed nos communia poſſumus tueri,conſuetudinem induci propter archiui auctoritatem;effectus igitur fidei archiuo eſt adſcribendus: quod eſt cauſſa cauſſæ,eſt quoque cauſſa omnis effectus, qui ex ea cauſſa oritur,l. Manumiſſiones, ff.de iuſt.& iur.& Bal.l.Ex placito, infra de rer.perm.Hæc autem requiruntur, vt plena fides exemplis habeatur, quod ſi aliquod ex eis deficeret,tum ĩ iudicis poteſtate eſſe arbitrarer,quanta fides ſit habẽda,argumẽto l.3.§.Tu magis,ff.de teſt.

103 Coanguſtatur hoc pronuntiatum,† vt eiuſmodi exempla probent tantum intra territorium loci archiui,non extra, Ioãn. And.d.magno additamento,Bal.l.Exemplo,C.de probat.& in rubr.de fid. inſtr. Alex.& Iaſ.hic,& Alex.cons.138. lib.1. & cons.16.& cons.23.lib.5.& communem eſſe ſententiam teſtatur Crau. d.§. Quarto,num.11.Sed obijcitur huic exceptioni alia communis ſententia. Nam vbi † aliqua ſcriptura iure communi non
104 ſolemnis,iure municipali ſit valida,vbiq; etiam extra territoriũ probabit, Barth.l. 1.q.7.ſupr.de ſumm. trin. & fid. cath. Bal.d.l.Exemplo,C.de probat.& l.Si nõ ſpeciali,per illam legẽ,infr.de teſt. doct. cap.2.de fid.inſtr.& communia eſſe teſtatur Crau.d.§.Quarto,num.9.idem itaq; in noſtra quæſtione Felinus non inueniens ſolutionem, infitiabatur opinionem Bartholi d.l.1.q.7.de ſumm.trin. eſſe veram.Sed cum communẽ eſſe conſtet, inanis eſt Feliñi negatio.Aymon loco citato,num.11.rationes varietatis afferre nititur inter ſcripturas archiui & alias: ſed cũ leues ſint,noſtra non indigent recitatione,& confutatione:quare arbitror hanc opinionem veram non eſſe. Secundo loco comprobo,quod in ſolemnibus actus conficiendis requiritur conſuetudo & mos regionis,vbi ſit actus l.1.§.vlt. ff. de vent.inſpic.Barth.l.1.num.37. ſupra, de ſumm.trin.& ibi alij: quare cum in loco archiui ſolemnes ſint hæ ſcripturæ, vbiq; probabunt.Denique adduco l. In hac ſacratiſſima vrbe,C.de donat.quo loco donationes in prouincijs factæ non in vrbe Conſtantinopolitana inſinuari debent apud prouinciæ præſidem,vel defenſorẽ cuiuſcunque municipij,& tunc fides habebitur etiam extra municipium;ſic ſcriptura in archiuo vnius ciuitatis publicata, vbique probabit.Aretinus addidit l. Cẽſus,de probat.vbi publica monumenta teſtibus ſunt potiora:ideo ſi teſtibus extra territorium creditur,fides erit etiam habenda exemplis archiui. & hanc opinionem veriorem etiam putat Glos.Paris.loco citato,num.29. adductus non his noſtris rationibus;ſed ea,quod ſcriptura archiui publici cũ magiſtratus teſtimonio ad id electi,vel eius exemplũ plenam facit probationẽ,§.Sancimus ſi quando,auth.de ijs,qui ingred.ad appell.&auth. Ad hæc,C.de fid.inſtr. ideo locum habere debet etiam inter eos,qui illius loci magiſtratui,& iuriſdictioni non ſunt ſubiecti. Quæ auth.Ad hæc,cum §.Sancimus, vt diximus,non de archiuo ciuitatis loquitur,ſed alicuius magiſtratus. In tribunalibus tamen, vt ſcribit Aretinus d. cap. Cum cauſſam,de probat.& Felinus loco citato eſt aſſenſus,durum eſſet à cõmuni opinione recedere; & cõmuni opinione

pro

pro vera poſita, vt ſcripturæ archiui vnius
105 ciuitatis in alia non credatur: dicatis † in ciuitate fœderata, quamuis ſit extra territorium, eſſe credendum, Iacob. in tract. feud. in clauſula de adhærentibus, & con fœderatis, num. 12. Accedant, quæ Bartholus ſcripſit de fœderatis ciuitatibus, d.l.1.de ſumm. trin. Quomodo autem debeat eſſe conſtitutum archiuum, & à quo, vt fides eius ſcripturis habeatur, Paris. loco citato ſcripſit.

Perquiramus tantum duo male à noſtris expoſita: alterum, de quorũ locorũ archiuo intelligunt noſtri doctores; alterum, quæ res in ſcripturis archiui contineri debeant; vt illis habeatur fides. Ve-
106 nio ad primum, † res non eſt à noſtris explanata; & vt caſus euenit, ita ſunt locuti de archiuo. Nam. Rom. conſ. 105. loquitur de archiuo communis; ita quoque Dec. conſ. 146. Pro tenui facultate, num. 10. & Crau. de antiq. temp. loco citato; ſed idem Crau. cons. 274. num. 6. idem intellexit de archiuo monaſterij, & Gloſ. Paris. de archiuo curiæ. Mihi videtur hæc quæſtio intelligenda de archiuo alicuius communis, id eſt, ciuitatis. Nam ratio, cur ſcripturis archiui credatur, eſt q̃ ab eo, qui archiuo præeſt, comparatio, & comprobatio illius ſcripturæ facta putatur; & illa ſcriptura quaſi iudicis auctoritate exiſtimatur deſcripta, vt cap. vlt. de fid. inſtr. cumq; archiuum publicum ſit, & is, qui ei præeſt, publica ſit perſona, & publicam habeat cauſſam, iuſtum eſt, vt ſcripturis ab eo confectis fides habeatur, l. Quædam, §. Numularios, ff. de ed. nam publicam habet cauſſam l. Argentarius, ff. de ed. & publicam fidem, l. Si ventri, §. In bonis, ff. de priuil. cred. Idem arbitrarer, & multo magis procedere in archiuo alicuius principis, qui legis conſtituendæ habet facultatem, vel eius auctoritate conſtituto, vt tradidit Paris. loco citato. Sed cum ipſo non conuenio, vt intelligatur tantum de archiuo creato principis auctoritate, qui ſuperiorem non habeat. Nam ipſe nimis rem coanguſtat; & in archiuo communis viget ratio à nobis adducta. & ita coanguſtando cum Pariſienſi eſſet contra omnium doctorum ſententiam. Cenſeo tamen Crauettam d. conſ. 274. magis pro commodo cauſſæ locutũ eſſe, quam pro vero; cum voluit habere locum in archiuo monaſterij. Is enim, qui monaſterij, vel eccleſiæ alicuius, vel collegij archiuo præeſt, publica perſona non eſt, nec publicam habet cauſſam, vnde ceſſat ratio l. Argẽtarius, iuncta l. Quædam, §. Numularios, ff. de ed. contra monaſterium, & collegium probarent, ex ſcripturæ. Quod vero ait Paris. loco citato archiuo monaſterij eccleſiæ, vel collegij credi, intelligitur in libris antiquis, interuenientibus eis, quæ ipſe exponit; vnde illud non tam euenit propter archiui auctoritatem, quam antiquitatis. Quod ſi ſit archiuum alicuius curiæ, tum ex ſcripturæ acta ſunt curiæ, & illis fides eſt adhibẽda, quæ ſolet haberi actis l. In fraudem, §. Quoties, ff. de iur. fiſc. & exemplis in hoc archiuo inuentis ab aliquo forſitan pro ductis habebitur fides, quæ exemplis in actis exſiſtentibus ſolet haberi.

107 Venio ad alteram difficultatem, † puto non de ſcripturis quaſcunq; res continẽtibus eſſe fidem habendam; ſed tantum ſi ſcripturæ archiui continẽt res, quæ pertineant ad ciuitatem, cuius eſt archiuum; & ad commentarienſis, ſeu cancellarij officium, qui archiuo præeſt, vt ad ciuitatem pertinet officialium creatio certo tempore facienda, & alia multa, quæ à cancellario ſolent expediri: & tum ſcripturis illius archiui de ſuis rebus erit credendum. Sed ſi in illis ſcripturis continerentur contractus priuatorum ad ciuitatem non attinẽtes, ſed ad priuatos, ad quos non attinet archiuum publicum; tũ eis ſcripturis non crederetur; ſic optime declarauit Corn. cõs. 142. Videtur prima facie, num. 6. lib. 3. & aſſenſus eſt Tib. Dec. cons. 24. n. 51. lib. 1. nam via fraudibus eſt obſtruenda, l. In fundo, ff. de rei vind. & ſi quibuscunq; ſcripturis archiui eſſet credẽdum; poſſent callidi homines fraudem cõmittere, ſcripturas aliquas in archiuum mittendo, & aliorum bona hoc modo vindicarẽt. Sed affero viuam rationem depromptam ex l. Si quis ex argentarijs. §. Rationem, ff. de ed. vbi cum rationes ab argentario edi deberent, quæ fidem facerent, l. Quædã, §. Numu-

Numularios,ff.de ed.d.§. Rationem, eſt conſtitutum, vt edi non debeant illæ rationes,quæ extra officium argentariæ ſūt: quaſi non ſit fides adhibenda rationibus extra argentarij officium.nec libro mercatoris creditur de eo,quod ad eius mercē non ſpectat,agumento l.3. §. Eodem modo, ff. naut. caup. ſtab. Ioann. Andr. ad Spec. de inſtr. edit. §. Nunc dicendum, verſ.Si œconomus,cum alijs à me citatis, ſupr. l. 1. num. 126. inde quamuis libro publicanorum,& aliorum officialium creditur,quod publicæ ſint perſonæ; tamen creditur tantum in eis,quæ eorum officiū tangunt,Paris.num.23.ita vere concludēdum erit, archiuo publico eſſe fidem adhibendam in eis, quæ ad archiuum pertinent,& ad officium eius,qui archiuo præeſt,non in eis, quæ ad ciuitatem non attinent, ſed ad priuatas perſonas: Niſi,vt inquit Corneus, in ciuitate adſit conſuetudo,vt in archiuo ponantur etiam priuatorum ſcripturæ authenticæ; vt commentarienſis,qui archiuo præeſt, poſſit teſtari illas ſcripturas eſſe authenticas. Quod vere non video, quomodo poſſit hoc facile euenire.

108 Excipitur ſeptimo loco,† ſi exemplum fuerit antiquum. Nam tum probabit, vt inquit Decius, citat Aretinum cons. 36. Caſus talis eſt,& alios. & idem Dec. cōs. 445.num.15.ſed ſic obijcit,ſi conſtat antiquam ſcripturam exemplum eſſe:non ideo fides ei danda eſt. Si cum Aretino replicabis,propter vetuſtatem iudicis auctoritate præſumi exemplum conſcriptū, quo caſu fides ei danda eſt,argumento l. Publicati,infr.de teſt.& auth. vt fratr. fil. §.Illud.inquit Decius id poſſe procedere, ſi in exemplo diceretur iudicis auctoritate eſſe deſcriptum:aliter enim non præſumeretur. Ratio eſt,quod ea,quæ de natura ſunt actus,propter antiquitatem præſumuntur:vt acta ſubſtantia ſententiæ ſunt; ideo propter antiquitatem ſententia ex actis prolata exiſtimatur; tēporis enim diuturnitas efficit,vt interueniſſe putētur, quæ de natura actus,& ſubſtantia ſunt, l. Qui in aliena,§.1.ff.de acqu. hered. & l. Si filius,C.de pet. hered.ſed cum iudicis auctoritas accidens ſit,non ſubſtantia exēpli,concludere non poſſumus temporis diuturnitate præſumi: quare alia ratione hanc exceptionem alij tuentūr, & inter eos Couar.lib.pract.quæſt.cap.21.&hoc loco Ioannes Bolognettus antiquum exēplum, inquit, plene probat non propter eam præſumptionem, quod iudicis auctoritate ſit deſcriptum; ſed quoniam antiquum factum facilius probatur: ideo te-

109 ſtes de auditu † plene antiquum factum probant,vt not. l. Teſtium,infr. de teſt.l. Si arbiter,ff.de probat,&cap.Licet ex quadam,de teſt.nam in antiquis propter difficultatem probationum leuiores ſufficiūt, & plenæ non exiguntur,l.pen. ff. de probat,& cap. Cum cauſſam, de probat. &

110 propterea † ſæpe iudicatum vidimus ad nobilitatem probandam leuiorum probationum fuiſſe habitam rationem. de qua re in Hyſpania exſtat lex, quam Couar. citat d.cap.21. pract. quæſt.num.7. hanc eandem rationem reddidit Guido Papa decis.404.Sed neque hæc ſalus vera eſt. Nā teſtibus de auditu ī antiquis creditur, quod non poſſunt teſtes de viſu regulariter adeſſe,doct.d.l.Teſtium; quæ ratio ceſſat in exemplis:cum antiqua inſtrumēta, vt exempla inueniri poſſint. Deinde hac ratione inſpecta etiam ſi exemplum nuper eſſet conſcriptum, ſed de antiquo facto ſtatueret, illi fides eſset adhibenda. Nam ſic eſt in teſtibus. & ius in antiquitate conſiſteret,non exempli, ſed facti: quemadmodum in teſtibus, quod tamē omnes infitiantur. Puto denique verius eſſe,quod Aretinus d.conſ.36. dixit credi antiquo exemplo.s.iudicis auctoritate ſumpto, quod conſtet iudicis auctoritate eſſe ſumptum. Nam quamuis non conſtet, alia ſolemnia interceſſiſſe, vt citationem partis,& alia; putantur tamen interueniſſe. quoniam ea de ſubſtantia ſūt exempli iudicis auctoritate ſumēdi; ideo præſumi debent propter temporis antiquitatē,d.l.Qui in aliena, §.1.de acquir. hered.& l.Si filius,C.de pet. hered. quæ ratio ceſſat in exemplo ſine iudice ſūpto, cuius nulla ſolent eſse ſolēnia. Afſl.decis. 368.nu.6. vbi plures citat, ſi producatur exemplum logo tempore deſcriptum ex authentico,præſumi partem citatam.intelligo, ſi

ligo,ſi mentio fiat de iudicis auctoritate.
Quod ſi antiquum exemplum exſtat, cui
omnia ſolemnia deſint, neque aliquid in
exemplo reperitur enuntiatum interue-
niſſe ſolemnia, & non ambigerem non
eſſe huic exemplo credendum:non enim
antiquitas tanti eſt, vt efficiat omnia ſo-
lemnia interueniſſe; & expreſſim fuit hu
ius ſententiæ Corn.conſ. 304. num. 13.
lib.3.& conſ.24.num.16.lib. 4 & cum
Corneó conuenit Couarruuiæ lib.pract.
quæſt.cap. 21.num.7. vers. Quintus ca-
ſus, quia licet antiquitas ſæpe ſolemnita-
tem vnius defectus inducat: non poterit
tamen inducere præſumptionem ſolem-
nium tot defectuum; vt quod iudicis au
ctoritate ſit deſcriptum illud exemplum,
& diligenter viderit iudex originale,&au
ctoritatem ſuam interpoſuerit, & pars
fuerit citata,& alia multa. Quare nec ple
nam, nec ſemiplenam fidem eiusmodi
exemplum faciet; ſed poterit iudicis men
tem mouère ad aliud genus probationis
roborandum.Alia multa de antiquo exē
plo ſcripſit Couar. ad quem vos reijcio.
Excipiunt octauo lòco Angelus, &
111 Alexander, † vt exēmpla in acta relata
probent, citant l. vlt. infr. de fid. inſtr.
in qua cònſtat exemplum in actis fuiſ-
ſe relictum, eiq; fidem haberi. Hoc
autem pronuntiatum, vt procedat,non-
nulla requirit, primum, vt integrum
exemplum inſtrumenti in acta ſit produ-
ctum; nec ſat erit, ſi initium,& finis deſcri
bantur,v.g. Titius vt procurator Sempro
nij in actis litis inter me, & ipſum compa
ruit;non ſufficiet,ſi actuarius ſcribat com
paruiſſe Titium,& próduxiſſe procuratiò
nis inſtrumentum, cuius initium hoc eſt,
& finis. Sed integrum inſtrumentum ad
verbum debet deſcribere, ſic Innoc. cap.
Cum in iure peritus, num. 6. de off. de-
leg.& Alex. hic,num.9. Ratio autem eſt,
quod tunc inſtrumenti tenor nō eſſet de
actis,ſed tantum productio,Innoc.d.cap.
Cū in iure peritus,Bal.l.2.vers. Iuſta hoc
quęratur, infr. eo.& Maranta 6.part.iud.
act.10.num.2.Requiritur ſecundo,vt ad-
uerſario præſente,vel citato ſit in iudiciū
productū, Spec.tit.de reſcr. præſent.S.1.
verſ. Sed obijcitur.Alexander hic. Ratio
eſt, quod cum producuntur in iudicium
ſcripturæ, produci debent parte citata,ex
l. De vnoquoque, ff. de re iud. Bal.l. Si
quando,in fine,infr. de teſt. Rom. cons.
76.& Maranta 6.part.iud.act.8.num.18.
Quin immo addo tertium, non ſufficere
inſtrumentum parte citata eſſe productū,
ſed opus eſſe,vt exempli cum publico in-
ſtrumento ſit facta comparatio parte præ
ſente,& nihil opponente,vel citata ad vi-
dendum comparationem,& contumace,
alioquin non probabit,Alex.cōſ. 6. Pon
deratis ijs,num.8.vol.4.citat Ioan.Andr.
ad Spec. de inſtr.edit.§.1.verſ.Sed obij-
citur,ſequitur Marāta part.6.iud.act. 10.
num.4.vbi dicit maxima adnotatione, &
animaduerſione dignum eſſe; quoniam
ſæpe non animaduertunt actuarii, & liti-
gantes,& in iurium allegationibus poſſet
eiusmodi ſcriptura impugnari, & vt non
authentica repelli.Nititur hæc explicatio
l. De vnoquoque,ff.de re iud.& l. Nam
ita Diuus, ff. de adopt.Requiritur quarto,
vt cum inſtrumētum in acta producitur,
terminus ad impugnādum detur, Barth.
in extrau. ad reprim. in verbo De plano,
circa medium, Alex. ad Bartholum l. vlt.
infr. de fid. inſtr. & Hypp. ſing.81. tamē
ſeruari video, vt ſi petatur, concedatur,
alioquin non derogabitur fides inſtrumē
to, vel exemplo. Hoc pronuntiatum ſic
112 declaratum dilatatur adeo verum eſſe,† vt
ſi authenticum in acta fuerit productum,
poſſit peti reſtitui authenticum,& relin-
qui exemplum, eiq; fides habebitur, ſi
modo illud inſtrumentum generale ſit,
eoq; indigeat alibi,vel in alia cauſſa, Gui
do Papa decis.471.ideo ad euitandū has
difficultates,litigantes hac vtuntur caute
la: quia producunt authenticum cū pote
ſtate; illud recipiendi, & relinquendi
exemplum.
113 Dilatatur ſecundo loco, † vt nedum il
lud exemplum probet, ſed etiam ex eo
exemplo aliud poſſit ſumi, & fides habe-
bitur,noſtri vocant ſumptum de ſumpto,
Bal. & Ang. hic,& Affl.decis.282.num.
6. quod intelligitur primum, ſi modo
illud exemplum in actis relictum, ex quo
aliud eſt ſumendum, authenticum ſit fa-
ctum,id eſt, quod omnia ſint adhibita,de
quibus

quibus ſupra, argumento cap. ult. de fid.
inſtr. ubi ex inſtumento ita demum exẽ-
plum ſumi permittitur, ſi modo inſtrumẽ
tum erat authenticum, & ex regula l. Ne-
mo plus iuris, ff. de reg. iur. Exigitur ſe-
cundo, ut exemplum, quod ex exemplo
in actis relicto ſumitur, ab actuario cauſ-
ſæ deſcribatur, d. cap. ult. de fid. inſtr.
dum de notario & perſona publica loqui
tur in inſtrumentorum exemplis; ſic in
actis actuarius requiritur, & eſt lex in ter
minis, l. In fraudem, §. Neque, verſ. Quo
ties, ibi *manu commentarienſis*, ff. de iure
fiſc. Tertio, vt iuſta ſit cauſſa exemplum
petendi, alioquin iudex id permittere nõ
debet, argumento d. cap. vlt. de fid. inſtr.
Quarto, vt acta penes actuarium ſeruen-
tur, apud quem eſſe debent, cap. Quoniã
cõtra, de probat. vel apud heredẽ, ſeu ſuc
ceſſorem, l. Si quis ex argentarijs, §. 1. ff.
de ed. aliter fides nõ adhiberetur, Lucas
de Penna l. Rura, C. de omn. agr. deſer.
lib. 11. & Vrſillus decis. 303. num. 5. Re-
quiritur quinto, vt is, cuius intereſt, cite-
tur, l. De vnoquoque, ff. de re iud. ex eis,
quæ dicunt Barth. Alex. Iaſ. & alij hic,
Aret. conſ. 36. & poſſent repeti de forma
huius citationis omnia, quæ Decius ſcrip
ſit num. 9. dum loquebatur de citatione,
quę in exemplo iudicis auctoritate deſcri
bendo requiritur, & quæ nos addidimus.
Vnum tamen perpetuo memoria cuſto-
114 dite, † ſi hoc exemplum ex actis magnæ
curiæ ſumatur, propter magnæ curiæ au
ctoritatem, & prærogatiuas partis cita-
tione opus non eſſe, Freccia lib. 1. ſub-
feud. cap. Secundum, num. 38. citat An-
tonium ab Alexãdro Neapolitanum do
ctorem, qui numquã ad manus meas per-
115 uenit, & de exemplis priuilegiorum † vt
parte non citata poſſint in magna curia
depromi, & in vniuerſo orbe fidem eis ad
hiberi, tradidit Aff. in conſt. regni, Cum
vniuerſis, num. 4. & illuſtris, ac perſpicaciſ
ſimi ingenij vir Vinc. de Franchis decis.
116 207. num. 2. Idem † quoque Pariſijs obſer
uatur in ſuprema curia præfectorum ſa-
crorum ſcriniorũ propter eius curiæ præ
rogatiuas, vt teſtatur Glos. Paris. §. 5.
num. 27.
117 Nona exceptio eſt, † ſi exemplum ab
actore in iudicium producatur: reus autẽ
nihil obijciat, probabit. nam uidetur illud
tacito quodam conſenſu approbari, & fi-
des erit ei adhibenda. Quam ſententiam
ſecuti ſunt Fulg. & Alc. l. Procurator,
ſupr. eo. Soc. Purp. Curt. iun or, & Bo-
logneltus hoc loco. Aymon. in tract. de
antiq. temp. §. Quæritur etiam, num. 24.
& conſ. 150. num. 2. Guido Papa decis.
221. nu. 5. & decis. 404. adducitur primũ
118 ad hanc ſententiam probandam † l. Procu
rator, ſupr. eo. quo loci is, qui cum fiſco
inſtrumenta communia habebat, alium
cõueniebat, & exempla inſtrumentorum,
quæ à fiſco habuerat, in iudicio exhibuit,
ſi is, qui conuenitur, ipſa authentica deſi
derat, debent à fiſco exhiberi: A contra-
rio itaq; ſenſu, eo, qui conuenitur, nõ op
ponente, ſola exempla probabunt, eisq;
fides habebitur. Duas affert ſolutiones
Socinus, altera eſt, non poſtulaſſe reum
ab actore, ſeu aduerſarium vnũ ab alio,
vt exhiberentur inſtrumenta; ſed is, qui
communia cum fiſco habebat, á fiſco so-
cio exhiberi petebat, ideo non ſequitur,
aduerſario igitur non opponente, fides
habebatur. Eſt hic senſus à nobis alias cõ
futatus. Nam is, qui inſtrumenta cũ fiſco
habebat communia, actor erat: vt illis ver
bis demonſtratur, *ad fidem petitionis tuæ apud*
alium iudicem probandam: at qui inſtrumenta
exhiberi deſiderabat, erat reus, vnde ait,
Deſiderante eo, qui conuenitur; igitur non is de-
ſiderabat, qui cum fiſco habebat commu
nia. Secunda eiusdem Socini ſolutio eſt,
obieciſſe aduerſarium, vt exhiberentur
authentica inſtrumenta, non tamen ex eo
sequitur: igitur ſi non oppoſuiſſet, proba-
rent. Sed tantum à contrario senſu ſequi
tur, ſi ab aduerſario non petantur exhibe
ri, non compelli fiſcum ea producere. Ne
que eſt hæc solutio admittenda. nam ſi
exempla ea non probarent; non eſt veri-
ſimile reũ petere, vt exhiberentur ipſa au
thentica; quia id, quod contra se eſſet, pete-
ret. Nam exempla non probabãt, ſic reus
tacendo abſoluebatur, dum petit exhibe-
ri authentica, opponendo exemplis fidẽ
non eſſe habendam; authentica exhibe-
ret actor, & reus condemnaretur. Quod
non eſt aliquo modo cogitandum: cum
quili-

quilibet putetur elegiſſe eam viam, quæ ſibi vtilior eſt, vt adnotatur l. Cum de in debito, ff. de probat. & optime probatur l. 3. ff. de mil. teſt. Bal. l. 2. C. de præd. min. & Alc. in tract. de præſ. reg. 3. præſumpt. 36. nu. 3. Denique dico non conſtare d. l. Procurator, exempla fuiſſe in iudicium producta, immo contrariũ probari: Nam nõ dicitur ad fidẽ exemplorũ probandã, ſed ad fidem petitionis tuæ. Itaq; nõ probatur ibi hæc opinio. Quod ſi aliquis mihi objiciat, ſi exempla non erãt exhibita, ſed tantum libellus actoris: reus condemnari non poterat, cur inſtrumenta ipſa petebat? dicam hoc potuiſſe euenire, quod forſitan eorũ inſtrumẽtorũ in libello erat facta mentio, ideo exhiberi debebant petente aduerſario, l. 1. ff. eo. Bal. l. In ciuile, ff. de leg. vel forſitan reus litigare nolebat, ſed rem ſine lite dirimere, & aiebat, oſtẽde mihi publica inſtrumenta, & tibi ſoluã. Sat tamen eſt, d. l. non probari exempla fuiſſe in iudiciũ producta, ideo neq; probari, ea probare aduerſario nõ opponẽte. Secundo loco ad eamdẽ ſententiã probandam hæc ratio aſſertur: ſi pars non opponat, credi debet exemplo: vt enim inquit Ang. auth. de teſt. in initio, ita demũ iudex teſtẽ non idoneum poteſt repellere, ſi appareat ex actis, idem Ang. l. Si pars, ff. de inoff. teſtam. & l. vlt. ff. de pet. hered. Sed exẽplum nõ eſſe idoneũ, ex actis nõ conſtat, cum poſſit eſſe iudicis auctoritate extractũ, ex adnotatis, l. Publicati, inſt. de teſt. & l. Chyrographis, ff. de admin. tut. & parte citata, quod ex actis non conſtat. Cui argumento reſpondeo, partis citationẽ, & iudicis auctoritatem extranea eſſe ſolẽnia, quæ non præſumũtur, l. Quæcunq;, §. vlt. ff. de publ. in rem act. Barth. Alex. & alij in l. Sciendum, ff. de verb. oblig. quare ſatis ex actis cõſtare dicitur, cum non appareat de contrario: qui enim habet pro ſe iuris præſumptionẽ, liquidiſſima probatione dicitur munitus, l. Licet Imperator, vbi Alex. & Iaſ. ff. de leg. 1. Dico præterea ſatis ex actis apparere, ei nõ debere fidẽ adhiberi: cũ ex actis conſtet eſſe exẽplũ, cui iura credi nõ permittũt, l.
119 2. ff. de fid. inſtr. Tertio adducit Soc. † ſi pars nõ opponit, ꝓ ſolẽnibus inſtrumẽti

præſumitur, cap. Ea noſcitur, ex vno ſẽſu, de ijs, quæ fiũt à præl. Cõpoſtell. Ioann. And. & Ant. Butrius cap. Cũ dilectus, de cõſuet. & Alex. l. Sciẽdũ, ff. de verb. oblig. in d. cap. Ea noſcitur, erat cõſtitutũ, ſi ad eccleſiã ius pręſentãdi pertineat, nõ poſſe abbatẽ ſine conſenſu capituli præſẽtare, ibi Gloſ. & Cõpoſtellanus d. cap. Cũ dilectus, volunt cõſensũ capituli præſumi, niſi fuerit oppoſitũ. Tamen ibi hoc non ꝓbatur, vt animaduertit Abbas nu. 9. & ꝓbat ex cap. 1. de reb. eccl. non alien. lib. 6. vbi in alienatione à prælato, & capitulo facta non præſumitur tractatus interueniſſe, neque diſtinguitur, an opponatur, & à quo, & idẽ cap. 1. & 2. eod. tit. de ijs, quæ fiunt à præl. ſine conſ. capit. Poteſt præterea dici, licet parte nõ opponẽte videatur præſumi, tamen à iudice id poſſe opponi; vt libellus ineptus reo nõ opponente admittitur, l. vlt. C. de ann. except. l. Edita ſupr. eo. tamẽ iudex ex officio poteſt reijcere, Gloſ. l. 1. ff. de off. aſſ. l. 2. C. vt nemo priu. & Ripa l. 4. §. Hoc autẽ iudiciũ, num. 45. ff. de dam. inf. Poteſt quarto adduci
120 eiuſmodi ratio, † nõ opponens in iudicio ius ſibi cõpetens, illi renũtiare dicitur, cap. Cũ olim, 1. de off. deleg. & Aymon cons. 1. nu. 11. igitur cũ reus nõ opponat, renuntiare videtur ſuo iuri, & exẽplis erit credendũ. Cui argumẽto reſpondeo verũ non eſſe, vt qui non opponit ius ſuũ, renũtiare videatur; ſed ita demũ, ſi nedum nõ oppoſuerit; ſed actũ etiam aliquem fieri paſſus eſſet, vt d. cap. Cum olim, ſi comes nõ obieciſſet, delegatum iudicem de damnis nõ poſſe cognoſcere: vtique iudicis declinationi videretur renuntiare; non ex eo tantum, quod non contradixiſſet; ſed quia delegatum de eis teſtes recipere, cognoſcere, & iudicare paſſus eſſet, quibus actibus iuriſdictionem delegati prorogaſſet, cap. De cauſſis, eo. tit. de off. deleg. alibi etiam in iudicio qui non opponit ſua iura, conſentire exiſtimatur, ſi actũ etiam de re illa fieri videt, vt l. Cum oſtendimus, §. vlt. ff. de fideiuſſ. tut. & argumento eorum, quæ in tractatu de poll. diximus. at in noſtra controuerſia exempla ab vno ex litigatoribus producuntur, altero tacente, nihilq; objiciente; quæ

ſola taciturnitas eorum fidem non appro
bat,vt etiam paullo poſt cap. 2. de accus.
111 lib.6.reſpondebimus. Quinto, † qui præ
ſens eſt in iudicio,& tacet,pro conſentiē
te habetur,cap. 2. de accus.lib. 6.adnotat
Barth.l.1.inf.de relat. Dec. cap. Quoniā
contra,nu.38.de probat. Aymon d.conſ.
1.nu.11.& Cæpolla cautela 86. Eſt du-
bium: voluit, vt cum actus cōtra aliquem
fit in iudicio;ſi fit a iudice,is,cui nocet,ap
pellet;ſi fiat à parte,dicat ſe nō cōſentire:
ideo optimi procuratores curāt ſcribi,me
præſente,& non conſentiēte,Barth.d.l.1.
de relat. cum igitur exēplum parte citata
in iudiciū producatur, & ſciuerit aduerſa
rius,ſi non contradicat, aſſentiri videtur.
Cui sane argumento, quod firmiſſimū eſ
ſe videtur,ego reſpondeo ex præſentia,&
taciturnitate conſensū induci in eo,quod
fit tantū: quare ſi producitur exēplum nō
ſolemne,illi exhibitioni, qui præſens eſt,
& tacet,aſſentiri videtur,vt etiam extra iu
diciū idem eſſet ex præsētia,taciturnitate,
& patiētia,vt pluribus cōprobaui in tract.
de pollicit. à num. 14 Sed nō ſequitur,igi
tur fatetur illud exemplum eſſe verum,
& ſolemne.

Petrus à monte Sperello cōtrariæ fuit
ſententiæ,vt huic exēplo fides non ſit ha-
benda,quāuis nihil obiecerit aduerſarius,
cui aſſentiri viſus eſt Decius, licet poſtea
diſtinguat: Citat primum noſtram au-
thenticam, vbi dicitur. *Si quis in aliquo do-
cumento alterius documenti mentionem faciat,
nulla ex hac memoria fiat exactio*, generatim lo-
cutus eſt Iuſtinianus, nec diſtinguit,
opponatne aduerſarius, nec igitur à no-
bis eſt diſtinguendum, l.13. ſupr. de off.
præs. & lex ſimpliciter loquēs, generatim
eſt accipienda, l. De pretio, ff. de publ. in
rem act. & l. 1. §. Generaliter, ff. de leg.
præſt. Qui contrariam ſententiam vult
tueri, hoc modo poterit reſpondere. Hæc
authentica ſimpliciter eſt locuta, ſed l.
Procurator, qualitas erat addita, vt non
fiat exactio aduerſario authenticum in-
ſtrumentum deſiderante, igitur ſic & no-
ſtra authentica cum hac qualitate debet
accipi, vt nulla ex exēplo fiat exactio ad
uerſario opponente. Nam conſtitutum
112 eſt à noſtris, † ſi mille leges ſimpliciter lo
quantur,vna tantum de eadem re mentio
nem faciens, aliquam qualitatem addat,
eam repetitam cēſeri in omnibus legibus
ſimpliciter loquentibus, ſic Albericus Ro
ſatus l. Si quis in principio teſtamenti, in
2.opp.ff.de leg.3.Mar.Soc.l. Cum filiofa
milias, prima parte, num.46, ff. de leg. 1.
& l. Ex hac ſcriptura, num.29. ff. de do-
nat. Vel cum Ioanne Bolognetto dico,
parte non opponente, non ex exemplo,
ſed ex tacita cōfeſſione fieri exactionem.
Non admitto hanc ſolutionem; quod ex
ea ſequitur, omnino exēpla probare; quia
quatenus pars nihil obijcit, videtur ea ap
probare, itaque hæc ſolutio communem
opinionem roborat. Adducitur ſecundo
loco l. 2. ff. de fid. inſtr. *Quicumque à fiſco con
uenitur, non ex indice, & exemplo alicuius ſcriptu-
ræ, ſed ex authentico conueniendus eſt*. Ex qua
conſtat, exemplum per ſe nullam pro-
bationem inducere; neque diſtingui-
tur, oppoſuerit, vel non oppoſuerit aduer
ſarius. Facilis ſit ſolutio, lex id non dixit,
113 ſic tamen intelligi debet. Nam alias † ſæ-
pe id fieri videmus, lex voluit quantitatis
cum quantitate ipſo iure compenſationē
fieri, l. Si conſtat, & l. vlt. infr. de compēs.
& §. In bonæ fidei, inſt. de act. tamen in-
telligi debet, ſi modo opponatur, Acc.
d.l. Si cōſtat, & d. §. In bonæ fidei, Barth.
Bald. Salic. & alij d. l. Si conſtat. Et l. 2.
infr. de iur. emph. conſtitutum eſt, eum,
qui rem emphyteuticam ſine domini cō
ſenſu alienat, ipſo iure ab emphyteuſi
cadere, nihilominus intelligitur volente
domino, Barth. & Ias. d.l. 2. Quia quo
ties lex introducit aliquid in alterius
commodum, semper intelligitur, ſi is cu-
ius cauſſa id eſt conſtitutum, eo fauore
velit vti, Ias. late l. Vniuerſa, ſupr. de
prec. imp. offer. Fel. cap. Si autem, num.
4 de reſcr. Tertio iudex ex officio de-
bet veritatem inueſtigare, auth. de tabell.
in initio, *Qui litem*, inquit Iuſtinianus,
*audiebat, quærebat à tabellione cognoſcere nego-
tij veritatem*. Vnde adnotat Angelus, ex
officio iudicem veritatem inueſtigare
oportere; inde ex officio teſtem mi-
nus idoneum reijcit, vt adnotat Inno-
centius cap. Intimaſti, de teſtam. atque
in litibus exercendis eſt idem iuris in re-

ſtibus,

ſtibus, quod in inſtrumentis, l. In exercendis, infr. de fid. inſtr. quia ſi id in teſtibus permittitur, pariter & in inſtrumentis, ſiue exemplis eſt admittendũ. Sed po-
124 teſt huic argumento reſponderi, † nõ poſſe iudicẽ teſtem non idoneũ repellere; cũ forſitã velit aduerſarius approbare, Butr. & Imola cap. Cũ dilectus, de conſuet. Antonius cap. Bonæ, de poſtul. prælat. Iaſ. l. Patre furioſo, num. 24. ff. de ijs, qui ſunt ſui, vel alien. iur. & Ripa l. 4. §. Hoc autẽ iudiciũ, nu. 30. ff. de damn. inf. quod adeo
125 verũ eſt, † vt licet pater in cauſſa filij, vel pro filio idoneus teſtis non ſit; neque è contrario, l. Parentes, infr. de teſt. id tamẽ intelligitur aduerſario opponẽte: vnde ſi taceret, iudici non permitteretur repellere, vt egregie ſenſit Barth. l. Qui teſtamẽto, §. Quæcunque, nu. 2. verſ. Nã etiam, ff. de teſtam. cui ſubſcripſerunt Dec. l. Qui iuriſdictioni, ĩ extremo, ff. de iuriſd. omn. iud. & Aymon conſ. 150. num. 2. Quarto probationes nõ partibus fiunt, ſed iudici, l. Quinquaginta, ff. de probat. l. 1. infr. de cond. ob turp. cauſſ. & l. Si idcirco, infr.
126 ex quib. cauſſ. mai. hinc teſti † aperte pro aliquo teſtimoniũ dicenti poterit iudex fidẽ non adhibere; ſed cauſſã debet exprimere, ne in ſyndicatu teneatur, egregia eſt doctrina, quã Bartholus adnotat l. Lucius, in fine, ff. de ijs, qui not. inf. Caſtrenſis, n. 4. Gramm. decis. 34. num. 46. & decis. 92. num. 24. Quamuis iudici fiat proba-
127 tio, probationẽ † tamen repellere nequit, quæ ex partis oritur confeſſione; cũ ceteris longe præſtet, etiam publico inſtrumẽto, Bal. conſ. 192. Proponitur, ꝙ in quadã ciuitate, num. 8. lib. 2. ideo in cõfeſſum nullæ ſunt iudicis partes, niſi in cõdemnãdo, l. 1. ff. & C. de conf. neque poterit iudex pronuntiare nullã eſſe cõfeſſionem, Aymon conſ. 61. num. 3. quare cũ exemplum, cui nihil obijcitur, aduerſarius videatur confiteri, non licebit iudici fidem non adhibere.

Denique in hac difficultate tria conſtituo capita; primum ſit, cum quis idem exemplum reproduxit in partibus pro ſe facientibus; ſecundum, cum nihil dixit opponendo, ſed abſolui petijt. tertium, cum nihil omnino poſt exemplum
128 productum obiecit. In primo capite † omnes hic, & cap. Cũ venerabilis, de except. fateri videntur, exemplis eſſe credẽdum. Nam cũ aduerſarius idem exẽplum reproduxit, aduerſus eum fides habebitur; argumento l. Cũ precum, infr. de lib. cauſſ. cũ ſimilibus. Accedit deinde ratio, quod inſtrumentũ à partibus approbatũ inter eas probationẽ inducit, vt dicebat hic Barth. num. 5. Dec. num. 20. & Purp. num. 30. ex d. l. Cum precũ, & auth. de ijs, qui ingred. ad app. §. Sancimus: Sed per productionẽ & reproductionem ab vtraq; parte approbatur, doct. d. cap. Cũ Venerabilis, vtriq; igitur parti hoc exẽplum afferet præiudicium. Hoc tamen intelligerẽ, ſi capita ſint connexa: alioquin ſi ſint ſeparata, non ſequitur, ego reproduxi in vno capite, & illud pro vero poſui: igitur cetera etiam approbaui; ſed tantũ in connexis, l. Publia, ff. depos. Barth. l. Quædã, §. Numularios, ff. eo. & dixi l. 1. num. 53. & 54. ſupr. eo. vbi declaraui, quę ſint capita connexa, & quæ ſeparata.

129 In ſecundo capite, † eum reus exemplũ expreſſim non oppugnauit, ſed tantum ſe non debere dixit, & abſolui à petitis petijt. optime Aymon in tract. de antiq. tẽp. parte prima, §. Quæritur etiam, num. 34. ei non credi cenſuit. Nam is, qui ſic dixit, quamuis expreſſis verbis exemplum non oppugnet, re tamen ipſa, & facto ſatis videtur improbare. Nã qui vult conſequẽs, velle etiam videtur omne neceſſarium antecedens, l. Ad rem mobilem, & l. Ad legatum, ff. de procur. & l. Illud, ff. de acquir. her. Sed vt reus non debere pecuniam dicatur, & abſolui poſſit; pro neceſſario antecedenti requiritur, vt exẽplum non probet, & ei non credatur. Igitur, qui ſe nõ debere ait, vel ſi abſolui petit, vt neceſſariũ antecedẽs dicere putatur, exẽplũ nõ eſſe verũ, & nullã fidẽ adhibendã; alioquin non poſſet ipſe abſolui. Re itaque ipſa, & facto hoc exẽplũ oppugnauit. Et nihil intereſt verbis, vel facto quis ſuam voluntatẽ exponat, l. Paullus reſpondit, ff. rẽ rat. hab. & l. De quibus, ff. de leg. Quod tamen verũ eſſe intelligendũ eſt, ſi modo reus abſolui petijt, vel ſe non debere dixit poſt productum exemplum: tunc

enim illud oppugnare videtur; quod ſi initio litis id fuerit dictum; & deinde exẽplum ſit productum, ſecus exiſtimarem. Nam cum tunc exemplum in actis nõ fuerit, non poteſt videri reus illius verbis exemplum oppugnare: quod rei non exſiſtentis nullæ ſunt qualitates, l. Eius, qui in prouincia, ff. ſi cert. pet.

130 Accipio tertium caput, † cum quis nihil de exemplo commemorat. & arbitror exemplũ nõ videri approbatum, adduco primũ l. Super chyrographis, infr. ſi cert. pet. quo loco eſt conſtitutum, ſi debitum ſit ſoluendum ſupra quinquaginta libras auri, vel debitum excedens dictam quantitatem contrahatur, non aliter chyrographum prædicti debiti contracti, vel ſolutionis validum ſit, quam ſi trium teſtium optimæ opinionis ſubſcriptione ſit firmatum, ſubiunxit Iuſtinianus. *Nam ſi contra huius modi obſeruationem chyrographum ſuper pecunijs memoratã auri quantitatem excedẽtibus producatur, minime hoc admitti à iudicantibus oportet.* Ex quo cõſtat, ſi ſcriptura non fuerit ſolẽnibus roborata, à iudice eſſe repellẽdam, neque opus eſſe, vt aduerſarius opponat. quam legem perpendiſſe inuenio ibi Baldum, & Alexandrum conſ. 70. num. 11. lib. 1. Mouet me ſecundo, quod cum duæ ſint quæſtiones altera facti, altera iuris, vt copioſe ſcripſi, l. 1. ſupr. eo. Si quæratur, an ſcriptura ea ſolemnis ſit, vel nõ ſolemnis; quæſtio ea facti eſt, cum de incerto negotio, & facto diſceptetur, vt dixi d. l. 1. nu. 6. ideo cũ quæritur, ſintne huic exemplo ſua ſolemnia adhibita, quæſtio erit facti. Sed hoc pro certo poſito, illam ſcripturam exemplum eſſe, ſuisq; ſolemnibus eſſe deſtitutam; vtrum probet, quæ ſtio eſt iuris & iuris eſſe dicitur. Nam vt ſcribit Angelus l. Eum quem temere, §. Iudicibus, ff. de iud. cum explorato facto, de iure diſceptatur, iuris eſt quæſtio. A lege enim, non ab homine pendet, vtrum id exemplum probet. Sed in eis, quę iuris ſunt, quamuis à litigatoribus, vel aduocatis aliquid omittatur, vel non opponatur, iudex per ſeipſum ſupplere debet, l. vn. vbi Barth. & Alex. C. vt quæ deſunt aduocat. Igitur cũ id iuris ſit, vt exemplis fides non habeatur, quãuis à parte nõ ſit oppoſitũ, nõ ſolũ poteſt, ſed tenetur iudex ſupplere, & nulla exemplis habebitur fides, quod ſi dubitaretur, an illud exẽplũ eſſet ſolẽne, vel nõ; dico an eſſent adhibita ſolẽnia, tunc faterer iudicem nihil in ea re poſſe moliri; quia illud facti eſſet. Tertio ſi cẽtũ à me petis, quæ tibi deberi probas exẽplo cuiusdã inſtrumenti; certi iuris eſt ex illo exẽplo nullã dari actionem. Quia

131 formã † à lege actui impoſita non ſeruata, actus ipſo iure nullus eſt, l. 1. C. de præd. decur. lib. 10. Iſern. conſt. Iurisgentiũ, in verbo Cõſtitutio, de deſen. imp. vbi Affl. num. 2. & Fel. cap. Dilecta, de reſcr. in ſignis formæ. Cum exẽplum nullũ ſit, nulla igitur ex eo oritũr actio. & propterea actorem conſtat ſine actione agere. conſequens igitur eſt, † vt eum iudex ex officio

132 repellere debeat ex doctrina Bartholi cõmuniter recepta, l. Si vnus, §. Pactus ne peteret, num. 20. ff. de pact. ex l. Vbi pactum, infr. de trans. & Gloſ. d. §. Pactus ne peteret, vbi voluit, cum in iudicio conſtat aliquid, ex quo apparet, actorẽ carere actione, iudicẽ repellere eum debere, quod ſi cõſtat eũ habere actionẽ, ſed exceptione poſſe repelli, iudex non poterit ſupplere, quod ego probabã ex l. 3. ff. de reſc. vend. Poſtremo ſi diceremus neceſſariũ eſſe, vt à parte opponeretur, id ideo eſſet, quod pars non opponendo, & tacẽdo tacite cõſentire videtur: ſed id verũ non eſt. Nam cũ tacet quis, non videtur cõſentire, cap. Is, qui tacet, de reg. iur. lib. 6. Is, qui tacet nõ fatetur, ſed nec vtique negare videtur idẽ probatur, l. 1. §. Scientiã, ff. de trib. act. Siquis dicat, in iudicio tacentẽ pro cõſentiente haberi † ex cap. 2. de accus. lib. 6. di

133 co ibi præter taciturnitatẽ fuiſſe patiẽtiã cuiusdã actus. Nã cũ infamia non præcedente, contra reũ inquiri non poſſet; dicitur ibi, ſi is paſſus eſt inquiri, cõſentire viſus eſt, & ſibi præiudicauit. fuit itaq; præter taciturnitatẽ patiẽtia ipſius rei in actu, quẽ poterat impedire. Ex qua patiẽtia cõſenſus inducitur, non ex taciturnitate. Vt enim ſcribit Acc. l. Labeo, ff. de aqu. pluu. arc. & ego pluribus ꝓbaui in tract. de poſſ. ex ſcientia inducitur patientia, ex patiẽtia conſenſus ad aliquid. Sic in noſtra quæſtione ſi reus præter ſcientiam productionis

exem-

exempli,aliquid propter exemplum fieri
paſſus eſſet;vt quia animaduertebat ex
eo iudicem velle condemnare,quod forſi
tan dilationem dediſſet ad opponendũ;
tum conſenſus induceretur, ſed ex ſola
productione non video, quomodo reus
conſentiat. Accedat præterea,quod ſi re-
us conſentire videatur, productioni exẽ-
pli conſentit;non autem eis, quæ in exẽ
plo continentur. Et in hac ſententia ma
net Glos.Paris.§.5.num.57.ſed has ratio
nes non adducit. In iudicando tamen à
contraria ſententia,quæ crebrius recepta
eſt,non eſt recedendum,& ſic hodie pas
ſim obſeruari videmus;& cum hodie hęc
ſit communis obſeruatio,dici poſſet taci
te aduerſarium conſentire, argumento l.
Vel vniuerſorum,ff.de pign. act.l. Quod
ſi nolit,§.Quia aſſidua,ff.de ædil.edict.

Sed communi opinione pro vera poſi
134 ta,quæſtio eſt,† an ſat ſit opponere in iuri
um allegationibus, Aymon cons. 150.n.
2.procliuis eſſe videtur, vt debeat oppo
ni in actis;& idem antea in re ſimili ſenſe
rat Guido Papa ab eodem adductus de-
cis.221.& apertius decis.404. ex doctri
na Bartholi l.Eum,qui ita,vers.Moueo ti
bi vnum dubiũ ff.de verb. oblig. vbi ait,
cum exceptio ineſt ipſi obligationi, vt in
pactis,quæ tacite contrahuntur,ſufficere,
ſi allegetur in allegationibus;ſed cum ex
ceptio non ineſt,ſed foris venit,vt excep
tio metus,& erroris,neceſſe eſt, oppona-
tur in actis. Quæ Bartholi doctrina con
trariam ſententiam potius probat: quia
hoc vt exemplo non ſit fides adhibenda,
ineſt ipſi exemplo ex ipſius exempli na
tura,l.2.ff.de fid.inſtr.l.Si quæ,& l. Pom
ponius,ff.fam.erc.l.Procurator,ſupr. eo.
& cap.2.de fid.inſtr.non eſt exceptio fo
ris veniens; Igitur opus non eſt; in actis
opponere,ſed ſat erit in iurium allegatio
nibus obijcere.

Communis ſententia, vt ſtandum ſit
135 exemplo parte non opponente,† poſſet
procedere, ſi in exemplo enuntiarentur
ſolemnia;vt ſi in eo eſſet narratum, iudi-
cis auctoritate,& parte legitime citata cõ
parente,vel contumace exſiſtente fuiſſe
exemplum ſumptum.tunc enim quamuis
per hanc narrationem ſolemnia non ſint
probata;tamen ſi pars non opponat, pu-
tantur interceſſiſſe.quia extranea ſolem-
nia,quorum defectus non obijcitur, præ-
ſumuntur,Rom. Alex.& Iaſ.l.Sciendum,
ff.de verb.oblig.& ibidem Mar.Soc. nu.
44.Ioann.Andr.Imol. & compoſt. cap.
Cum dilectus,de conſuet.Fel. cap. ſicut,
n.28.de re iud.& Mathes.ſing.12.No. ꝙ
illa regula vulgaris,ex cap.Ea noſcitur,de
his,quæ fiunt a prę l.& in his terminis ait
136 Glos.Paris. † loco citato,n.57.credi exẽ
plo parte non obijciente.Sed ſi non fue-
rint ſolemnitates enuntiatæ,exemplo eti
am aduerſario non repugnante non dabi
tur fides.Mihi videtur in manifeſto erro
re eſſe Glos.Paris. Nam ſi nos conſidera
re velimus doctrinam doctorum ab ipſo
adductam,loquitur proprie,cum extrinſe
ca ſolemnia non ſunt enuntiata, vt inter-
ueniſſe putentur,parte non opponente,
ſic omnes ſupra citatĩ iuris interpretes
locuti ſunt.quare ex hoc aduerſus Pariſi
enſem ſequitur,vt deberet exemplis cre-
di parte non opponente; quamuis in eo
non fuerit enuntiatum interueniſſe iudi-
cis auctoritatem & aduerſario citato fuiſ
ſe ſumptum exemplum.quod nihilomi-
nus ipſe infitiatur. Vnde Pariſienſis fun-
damentum ſibi ipſi obeſt,ſuumque pro-
nuntiatum vitiat,Neque quis credat pro
bare ſaltem commune pronuntiatum, ꝙ
nos improbauimus; vt exemplum parte
non opponente plene probet, quamuis
in eo non ſint ſolemnia enuntiata. quia
etiam eis non enuntiatis præſumũtur ex
communi ſententia interueniſſe. Cui ra-
tioni reſpondeo,concedendo etiam verũ
eſſe ſolemnia extranea parte non oppo
nente præſumi interueniſſe: tamen dico
ad rem noſtram non pertinere. Nam iu-
dicis auctoritas & partis citatio non ſunt
exempli ſolemnia:cum l.2.ff.de fid.inſtr.
l.Si quæ,& l.Pomponius, ff.fam.erc.cap.
2.de fid.inſtr.& l.Procurator,ſupr.eo.fiat
mentio exempli,& nunquam hæc ſolem
nia fuerunt narrata. Vnde dicamus eſſe
ſolemnia non exempli ſimpliciter ſump
ti; ſed exempli legitime deſcripti, & prop
terea ſi in exemplo diceretur.hoc eſt exẽ
plum legitime ſumptum, poſſemus fateri
de iure veram eſſe cõmunem ſententiã,
vt huic

vt huic exemplo eſſet fides adhibēda par te non opponente.In alio etiā peccat Pa
137 riſienſis, † quod cum ſolemnia ſunt enun tiata præſumuntur, & parte opponente, non ceſſat illa præſumptio,vt ceſſat, cum non ſunt enunciata;& hæc differentia col ligitur de ſententia ſupra citatorum do-ctorum;& cum ſunt enuntiata,debet ad-uerſarius liquidis probationibus contra rium probare,& ita ſenſerunt doctores ci tati,& expreſſim Glos.l.1.ī dictione Om ni ordine,vers.Vel hic Interuenit ſcriptu ra,C.de fid.inſtr.& iut.haſt.fiſ.lib.10.& Alex.cons.98.Breuiter pnto, lib.1. vbi aper te voluit non ſufficere ſimplicem ne gationem,Panorm.cap.Ea noſcitur, n.9. vers.Dom. Ant.diſtinguit,vbi hoc aſſerit de ſententia Antonij Butrij, qui citat Glos.d.l.1.C.de fid.inſtr.lib.10. & in hoc non diſſenſit Panormitanus, & pos ſunt adduci ea, quæ à Felino ſunt conge ſta,cap.Sicut,n.27.de re iud.Ex quo con ſtat,ſi ea ſolemnia eſſent enuntiata,vt po nit Pariſienſis, tunc nōn ſufficere ſimpli cem aduerſarij negationē, vt ipſe ponit. Propterea dum ipſe coanguſtat, vt ſi fue rit oppoſitum in ſpecie,vel ſaltem in ge nere,non probet eiuſmodi exemplum; non poteſt aliquo modo procedere;cum ſolemnia fuerunt enuntiata,vt ipſe diſpu tar,& eſſet contra notiſſimos iuris termi nos.tunc enim ſola negatio nō ſufficeret, ſed oporteret contrarium alio modo de monſtrare:vt etiam probatur d.cap. Ea noſcitur.Quod vero ait,ſi ex ipſo inſtru mento,vel exemplo in quo ſolemnia ſūt enuntiata,conſtet ſolemnia non interue-niſſe,vel non rite & recte, tunc exemplū non probare,hoc veriſſimum eſt & omni no accipiendum: & ita etiam dixerunt, quamuis præter ſolemnia enuntiata con curreret tēpus antiquiſſimum,Fel.cap.Si cut,n.33.vers.Bene etiam fateor,qui plu res citat,quos omitto,& præter Felinum, Curt.iun.cons.130. ſacratiſſimæ trinita tis,num.4.

138 Sit decima exceptio, † ſi quis exēplū produxerit aduerſus Titium: Titius autē habeat authenticum inſtrumentū,& nolit illud producere;tunc quoniā maxima præ ſumptio aduerſus eum viget, exemplum probabit,ſic Bal.l.Publicati,n.8.C.de teſt.ex l.vlt.C.de fid.inſtr.Baldum ſecuti ſunt hic Iaſ.n.5.verſ.Septimo fallit,& Ca gn.n.71.Odofredus à Baldo citatus con trariæ eſt ſententiæ; & ego non omnino cum Baldo conuenio.Nam l.vlt.de fid.in ſtr.eius ſententia non probatur; ſed ſolū ſi quis exemplum in actis reliquerit,& au thenticum ſibi ſumpſerit,ſi deinde moni tus vt authenticum exhibeat, exhibere noluerit,pro falſo illud haberi, & exem plum nullas vires habere, nec originale. Præterea quid ſi actor à reo poſtulet au thenticum exhiberi; cum ipſe habeat exē plum;quæ æquitas ſuadebit compelli reū ad actoris intentionem probandam ede re originale,alioquin dabitur fides exem plo? nonne refragatur regula l.Qui accu ſare,infr.eo.& l.Nimis graue, C. de teſt. qua traditum eſt,arma ē domo rei nō de bere ſumi.Vnde cum Baldi opinio nulli bi probetur; & ſi reus fuerit, qui habeat originale,aperte aduerſatur regula l.Qui accuſare & l.Nimis graue, poſſumus Bal di opinionē admittere tantum in eo, qui habet originale inſtrumentū, vel aliā ori ginalē ſcripturam,& in ea cauſſa eſt, vt debeat edere.nam hoc caſu ſi non edide rit,aduerſus eum exēplum ab aduerſario productum fidem faciet. Quod roboro teſtimonio Purpurati cons.266. Refrica tur in dubium, vbi quattuor affert reme dia aduerſus eum, qui cum edere debe ret,non edit,& n.4.exponit quartum, vt habeatur pro confeſſo id,quod aduerſa rius per editionem fuiſſet probaturus,ex l.2.§.Diuus,ff.de iur.fiſc.ita pro confeſſo habebitur id,quod exemplo continetur.

In nona exceptione de prima Bartho li quæſtione diſſeruimus, & antea de ſe-cunda,nunc tertiam perquiramus;ex qua quattuor enuntiata eliciamus; primum
139 ſi amiſſum † ſit inſtrumentum aliquod, vel priuilegium ſit perditum, hæc requi-ri; vt eius tenori fides habeatur;primum eſt,vt probetur caſu aliquo amiſſum eſſe inſtrumentū, & vt petiti ſint teſtes aduo cati ſcilicet,& notarij, qui omnia inſtru-mentorum ſolemnia,& vitia noſſe ſolent, iiq; teſtificentur illud inſpexiſſe, nulluq; in eo fuiſſe vitium:requiritur etiam vt te

ſtes

ſtes cognoſcãt litteras,& characteres nota
rij, qui dicitur ſcripſiſſe inſtrumentum,
vel priuilegium, & teſtificentur etiam
eiuſdem manu eſſe ſcriptum; & his inter
uenientibus,teſtibus ſic iurato hæc teſtifi
cantibus credendum eſſe aſſeruit Bartho
lus ex cap. Cum olim, de priuil. eſt hoc
pronuntiatum receptum, ab Abbate, Bu
trio,& alijs d.cap.Cum olim, ab Abbate
cap.Albericus, de teſt. Bartholo hic,& l.
2.§.Diuus Adrianus, ff.de iur.fiſc. à De
cio,Curtio,& Cagnolo hoc loco, Felino
cap.Sicut,de re iud. Afflicto deciſ.274.&
302.& à Tiraquello cũ alijs multis ab eo
dem citatis in tract.de retract.conuent.§.
1.Gloſ.7.n.56.Quam opinionem,vt ple
240 riq; ſentiunt,puto non † probari d.cap.
Cum olim: nam præterquam quod ibi
erant decem teſtes iurati,& cardinales ali
qui aſſerentes de exemptionis monaſte
rij Eugubinenſis priuilegio; & eiuſdem
priuilegij inſpectio à Cæleſtino facta,qui
abbatem ab epiſcopo Eugubinenſi ana-
thematis vinculo obſtrictum, vt non liga
tum ad oſculum pacis admiſerat.Ego etiã
conſidero de eo priuilegio,& tenore ſuiſ
ſe alias cognitum; ſcilicet cũ Cæleſtinus
abbatem vt excommunicationis ſenten
tia nõ ligatum ad oſculum admiſit;quod
nulla alia ratione potuit euenire, niſi ꝙ
Cæleſtinus de exemptione cognouerat
ex priuilegij inſpectione; & quaſi res tum
iudicata extitit. Addo quoq;,vt in initio
illius conſtitutionis conſtat; illud priuile
gium eidem Innocentio tertio illius con
ſtitutionis auctori à monaſterio fuiſſe ex
hibitum,vt renouaretur, & Eugubinenſi
epiſcopo citato,ab eo fuiſſe obiectum in
eius præiudicium id verti; quare fuit etiã
tunc ab aduerſario priuilegium inſpectũ,
& nullum vitium in eo inuentum,aut op
poſitũ.Plures igitur extabant cauſſæ,quę
perſuadebant, & cogebant teſtibus de te
nore priuilegij fidem haberi; neq; illa cõ
ſtitutio ad propoſitam quæſtionẽ aliquo
modo trahi poterit.commune tamen pro
nuntiatum naturalibus rationibus à no
ſtris doctoribus receptum eſſe inquiunt
hic Curtius, & Cagnolus,non ꝙ d. cap.
Cum olim,poſſit aliquo modo probari.
Videamus,ſintne vera ea tria, quæ inter
uenire oportere diximus, & quomodo.
Primum, quod requiritur,probari oporte
re inſtrumentum eſſe amiſſum,nemo cõ
trouertit;probabitur autem iureiurando
eius,qui ſe amiſiſſe inquit,l.Sicut iniquũ,
infr.de fid.inſtr. & aliquæ interueniant
amiſſionis coniecturæ,Innoc. & Abb. d.
cap.Cum olim,& Affl.deciſ.274. Deſi
deratur ſecundo loco, vt teſtes de inſtru
menti tenore teſtificantes,ea in inſtrumẽ
to fuiſſe dicant,quæ ſubſtantiã inſtrumen
ti perficiunt,vt ſunt locus,menſis,& dies,
quibus conſcriptum eſt inſtrumentum,
negotiumq; geſtum, & alia inſtrumenti
ſolemnia,ſic Panorm.d.cap. Cum olim,
& alij ibi, & hic,& Neapolitanum conſili
um,teſte Afflicto d.deciſ.274.Forma .n.
ſubſtantiam,vim,& auctoritatem actui tri
buit,l.Si quis rem,§.Iulianus,ff.ad exhib.
qua non ſeruata actus eſt nullus, l.1. C.
de præd.decur.lib.10.ea de re qui teſtifi
cantur ſe inſtrumentum vidiſſe,opus eſt,
dicant,in eo fuiſſe formam inſtrumenti&
ſolẽnitates à lege præſcriptas;alioquin ea
ſcriptura non erit inſtrumentum;neq; de
inſtrumenti tenore teſtes dicerẽtur ferre
teſtimonium: ſed de ſcriptura quadam,
ſi non teſtificarentur in ea ſcriptura fuiſſe
Inſtrumẽti ſolemnitates,& formam. Deſi
deratur tertio loco,vt ijdem etiam dicãt,
in eo nullum fuiſſe vitium, neq; aliquid
abraſum,aut cancellatum,vnde falſũ pos
ſet redargui;ne dolo quis afferat perditũ
eſſe inſtrumentum,ſciens illud falſo eſſe
ſcriptum,& hoc in fine d.cap.Cum olim,
traditum eſt,& ab alijs citatis locis. Hinc
quarto loco deſideratur,vt teſtes periti vi
ri ſint,qui inſtrumentorum ſolemnia,& vi
tia cognoſcant,Gloſ.d.cap. Cum olim,
quos aut doctos tabelliones,aut iuriſcon
ſultos deſiderat Bartholus, idq; natu
rali ratione,& ex regula l. Semel, C. de
re mil. lib. 10. & paſſim noſtri doctores
hic, & d. cap. Cum olim, & alibi con-
ueniunt.Poſtremo deſiderat Bartholus,
vt eiuſmodi ſint teſtes,qui manum nota-
rij cognoſcant,& affirment litteras,& cha
racteres ab eodem notario fuiſſe forma-
tos:&hoc etiã alij ſequũtur.Sed Curtius,
Bolognettus,& Cagnolus de hoc dubi-
tarunt.Nam teſtis affirmare nõ poteſt ali-
cuius

cuius manu aliquid eſſe ſcriptum,niſi præſens fuerit,cum id eſt ſcriptum,§. Si quis igitur,auth.de inſtr.caut.& fid. & Alex. conſ.123.n.5.lib.1.& conſ.76.n.4.lib. 3.ideo non ſufficiet,ſi teſtes dicant notã habere manum notarij,ſed opus erit, vt inſtrumentum ſcribere viderint. Subiungo etiam,cum vltimusi vitæ terminus ſit centum annorum ſpatium,l. An vſusfructus,ff.de vſufr.& l.vlt. C.de ſacros. eccl. ſequi,ſi inſtrumentum eſſet amiſſum centum ante annis ſcriptum,non poſſe eius tenorem probari.Dicunt quoq; id requiri,non probari d.cap.Cum olim, Sed id leue eſt.nam vt diximus commune hoc pronuntiatum non probatur d.cap. Cũ olim,ſed naturali quadam ratione. & etiã ſatis probari videtur d.cap.Cum olim,in quo eſt conſtitutum,conſtare debere inſtrumentum ſine aliqua reprehenſione fuiſſe.Quod nũquam conſtabit,niſi probatum ſit eſſe ſcriptũ manu eius notarij, qui narratur ſcripſiſſe.Affl.deciſ.302.ſentit id probari oportere;ſed deciſ. 274. dixit,ſacrum conſilium voluiſſe requiri ea, de quibus paullo ante, ſed de manu notarij nihil dixit, & Cagnolus ait ex conſuetudine id non obſeruari. In qua ambiguitate ſentio opus non eſſe id probari; quia ſatis eſſet difficilis probatio ; imo tunc eſſent teſtes, qui negotio interfuerunt,vt l.Teſtium,inſr.de teſt. & probari nõ poſſet antiquũ inſtrumẽtum eſſe amiſſum .Sed arbitror conſentaneum eſſe, vt teſtes notitiam habeant ſcripturæ, & characterum notarij,& aliorum,qui inſtrumẽta ſcripſerunt,vel ſubſcripſerunt. & ſi de priuilegio agatur,cognoſcant, cuius manu ſit ſcriptum,& an Pontificis,vel regis manu ſit ſubſcriptum;& notũ habeant ſigillũ.nõ quod velim eiuſmodi eſſe teſtes, qui ſcribere viderint notarium, & teſtes ſubſcriptos,vel Pontificẽ,& regem; quoniam hoc raro probaretur,& in inſtrumẽtis antiquiſſimis nũquam;ſed vt viderint alia inſtrumenta,quæ ex communi hominum æſtimatione,vel in iudicijs habebantur inſtrumenta eiuſdem notarij, qui inſtrumentum,de quo agitur, ſcripſerat; & viderint Pontificis, & regis alias ſubſcriptiones,& eorum iudicio ſcriptura huius inſtrumenti,de quo agitur,ſimilis eſt alijs inſtrumẽtis eiuſdẽ notarij manu ſcriptis; & ipſos teſtes iudicare illud inſtrumentũ ſcriptũ eſſe manu talis notarij.idẽ debẽt dicere de Põtificis,aut Regũ ſubſcriptionibus,& ſigillis,& idem de ſubſcriptionibus teſtiũ,& hoc eſt,quod d.cap. Cum olim,dicitur ſine litterę reprehẽſione.

Secundũ pronuntiatũ ex tertia Bartholi quęſtione eſt, vt teſtibus, qui negotio interfuerũt,poſſit probari, ꝙ in inſtrumẽto cõtinebatur,& caret omni difficultate, ex l.Teſtiũ,C.de teſt.quo loci doct.& l.Si cut iniquũ,inf.de fid. iſtr.etiã ſi eiuſmodi fuerit cõtractus,qui ſcripturã deſideret, d.l. Teſtiũ.ſed inſtrumentũ eſſe amiſſum eſt probandũ,& eius tenor, Ang.hic.

141 Tertiũ pronuntiatũ ſit, † cũ agitur aduerſus eũ,qui inſtrumentũ ſurripuit,nõ requiri vt ꝓbetur id, ꝙ cõtinetur,in inſtrumẽto ſubrepto ex l. Si de poſſeſſione, in fr.de ꝓbat.ſic Barth.ita etiã in l.Sicut iniquũ,tradidit idẽ Bartholus,& Cynus l.Si de poſſeſſione. Angelus, Alex. & Cagnolus hoc loco dicunt, probato furto aduerſus furem ſtari actoris iuriiurando de ſurrepti inſtrumenti tenore, argumento l. Si quando,infr. vnd.ui,quod maxima adnotatione dignũ eſt.Sed vt animaduertit hic Alex.cõtra ſenſit Baldus d.l.Si de poſſeſſione,vbi inquit teſtibus nedũ furtũ, ſed etiã inſtrumenti tenorẽ probari debere, alioquin nõ cõcluderent, neq; neceſſario, neq; ꝓbabiliter,l. Inciuile,ff.de leg. Ego Baldum ab alijs arbitror nõ diſſentire;hancq; fuiſſe eius mentẽ; vt teſtes nedũ inſtrumentũ ſurreptũ teſtificentur;ſed etiã eius tenorẽ;nõ intelligo plenum;ſed generatim ſe ſcire inſtrumentũ eſſe ſurreptũ, quod loquebatur de Eutychæ emptione;quid autẽ ſpeciatim ſcriptũ ſit in inſtrumento,actoris iuramẽto probabitur; & ita etiã Caſtrẽſis d.l.Si de poſſeſſione. Nam ſi teſtes tantũ dicerent ſe ſcire, ab Euthychia ſubtractũ eſſe Sempronio inſtrumentũ,& nihil omnino de eo, quod ibi contineretur, teſtificarentur; incerta, non neceſſaria, neq; probabilis eſſet probatio.hoc modo Baldum accipiendo, cũ alijs conuenit, & vera ſenſit. & hæc opinio d.l.Si de poſſeſſione, tradita eſt, eo

loci

loci *Emptionis instrumentis ſubtractis*. probet igitur actor,ſeu is,cui ſunt ſurrepta, de emptione in instrumẽtis agi,de ſpeciali tenore iuramento oſtendet.

Quartum pronuntiatum ſit,de fure ficto,ſeu præſumpto, † deſquo l. 2. §. Diuus Adrianus,ff.de iure fiſc. contra quem ait Bartholus,non oportere probari inſtrumenti tenorem.Sed Alex. Rim. Curt. & Cagnolus aiunt,tenorem inſtrumenti ad uerſus eum probari non poſſe iureiurando,vt contra verum furem; ſed probari oportere inſtrumẽta ad cauſſam fiſci pertinere,vt d.§.Diuus Adrianus, & ibidem Bartholus. Sed Ego animaduertendum cenſeo,contra hunc præſumptum,uel fictum furem laxiorem probationem exigi, quam contra uerum.Nam contra uerum furem oportet ſaltem præter inſtrumenti amiſſionem probare generatim illud de emptione tractare, ſpecialis tenor iureiurando probabitur, vt egregie Caſtrenſis d. l. Si de poſſeſſione,declarauit; ſed aduerſus fictum,vel præſumptum furem,quãuis non fuerit probatum ea eſſe pro fiſco, cũ poſſint etiã eſſe cõtra eũ:tamen ſi quis probauerit inſtrumenta ad fiſci cauſſam attinere, abſq; iureiurãdo,ius conijcit ea eſſe ſubtracta,quæ cauſſæ non exhibentis eſſent nocitura,d.§.Diuus Adrianus.

142

Examinat in quinta quæſtione Bartholus, † an exemplo exempli authentici, iudicisq; auctoritate deſcripti ſit fides adhibenda, duo conſtituit capita, alterum, vt ſi primum exemplum ſolemnibus adhibitis non ſit deſcriptum, ideſt, ſine iudicis auctoritate, & partis citatione, ex eo aliud exemplum ſumi non poſſe; vt ſides habeatur; quia non poteſt primum exemplum non ſolemne eam auctoritatem ſecundo tribuere, quam ipſum non habet,l. Traditio, ff. de acquir. rer. dom. & l. Nemo plus iuris, ff. de reg. iur. & ſecundum hanc opinionem intellexit Bartholus l. 3. infr. de diuers. reſcript. Alterum caput eſt, vt ſi ex primo exemplo authentico,iudicis auctoritate, & partis citatione adhibitis ſecundum ſit depromptum cum eiſdem ſolemnibus, ei credi debere. Nam primum exemplum, vt originale, & authenticum inſtrumentum eſt, cap. vlt. de. fid. inſtrum. probant quoque noſtri ex l. Chyrographis, cum Accurſij Gloſſemate, ff. de admin. tut. l. Publicati, infr. de teſt. & auth. vt fratr. fil. §. Illud quoque: atq; vt ex originali inſtrumento ſolemne exemplum depromi permittitur, d. cap. vlt. de fid. inſtrum. ita ex authentico exemplo; primum pronunciatum ab omnibus comprobatur, ſecundum à Cyno Alexandro, & Corneo improbatur, à Caſtrenſi d.l.3.& ab ipſo Decio, & alijs, qui ab eodem citantur, qui Decius communi conſenſu etiam impugnari teſtatur ex d. l. 3. C. de diuerſ. reſcr. vbi exemplum exempli non probare ſtatuitur; neque diſtinguitur; ſitne authenticum primum exemplum, vel minime; & vt inquit Curtius, nemini fuiſſet dubium, ſi ſuis ſolemnibus primum exẽplum carerer, ex eo ſecundum non poſſe depromi; cum nemo det; quod non habet,l. Traditio, ff. de acquir. rer. dom. Ratio in contrariam ſententiam adducta tollitur à Caſtrenſi d. l. 3. & Decio hoc loco, vt obtineat in primo exemplo,non in ſecundo.Sed ego replico,ſi inſtrumentum, & exemplum rite depromptum iudice mandante, alijſq; ſolemnibus interuenientibus exæquãtur,d.cap.vlt.de fid. inſtr.igitur,vt ex inſtrumento exemplum ſumptum ſolemniter fidẽ facit, d.cap. vlt. ita ſi ex alio ſolemni,& authentico exemplo depromatur,propter exæquatorũ virtutem,l.Si quis ſeruo,cum Gloſſa, C. de furt. & ſeru.corr. Nõ obeſt † l.3.de reſcr. quoniam alius eſt illius conſtitutionis ſenſus: & Albericus ſecundo loco, cui Seyſſellus,& Bolognettus ſubſcripſerunt, inquit id ſpeciali iure eſſe conſtitutũ in exẽplo ex imperatoris reſcripto depromendo, in quo reſcripto erant,& imperatoris ſubſcriptio, & ſignum, quæ in exemplo eſſe nequeunt. Iure hic ſenſus à Cagnolo hoc loco impugnatur; quia hac ratione inſpecta, neque exemplum ſolemniter ex notarij inſtrumẽto deſcriptum probaret: cum in notarij inſtrumento requirantur ſubſcriptio notarij manu facta, & eius ſignũ,l. Contractus,infr.de fid. inſtr. Gloſ. l. Generali,C.de tab.l.10. & doct.

143

144

cap. 1.& 2. de fid.inſtr.quæ notarij eiuſdem ſubſcriptio & ſignum in exemplo eſſe nequeunt. Tertio loco Cagnolus reſpondere neſciens ait, deciſionem illius conſtitutionis ueram non eſſe. quo modo omnia difficilia reſponſa ſoluere facile eſt. Quare quarto modo cum Accurſio Caſtrenſi,& alijs quibuſdam d.l.3.dicamus,ſenſum illius cõſtitutionis planũ, & perſpicuum eſſe; ut non loquatur de exempli exemplo,ſed de primo exemplo principis reſcripti; ut quoties ab aliquo fuerit à principe impetratum reſcriptum, tunc in iudicium nõ inſinuetur,ideſt,producatur impetrati reſcripti exemplum; quia illi fides non habetur l. 2. ff. de fid. instr.& cap.2.eo. Et donationem inſinuare est apud acta eam testatam relinquere l. In hac ſacratiſsima, iuncta l.In donationibus, C. de donat. Nihil itaque ad noſtram quæſtionem illa conſtitutio. In hac difficultate, diſtinctione opus eſſe arbitror;nam aut quærimus an exemplũ exẽpli fidem faciat aduerſus eum, quo uocato deſcriptum est primum authenticum, & ſolẽne exemplũ; aut an aduerſus alios non uocatos & citatos;id est,aduerſus ex
145 traneos.In primo capite† libenter recipio opinionem Bartholi, ut exemplum exempli fidem faciat,quam Bartholi opinionẽ receperunt Seyſellus, Curtius, Comenſis,& Cagnolus;quam nos ſequamur intelligẽdo,vt fides habeatur aduerſus principales,quibus uocatis ſumptũ est authenticum exemplũ, & etiam aduerſus ſucceſſores uniuerſales, & ſingulares;& in his terminis eamdem ſententiam admittit Glos.Paris.d.§.5.num.34. Nam primum exemplum ſolemniter ſumptum eaſdem habet uires, ac originale instrumentum,cap.ult.de fid.instr.igitur vt ex originali instrumento potuit primum exemplum deſcribi; quod plene probat; ita ex primo exemplo ſumatur ſecundum eiſdẽ ſolemnibus adhibitis & plenam fidẽ faciet aduerſus principales,& ſucceſſores.ſolutio,quæ de Caſtrenſis & Decij ſententia poſſet afferri, per noſtrã replicationẽ
146 paullo ãte fuit ſublata;aut quærimus,† an exẽplũ exẽpli probet aduerſus tertios ,& extraneos,quibus nõ uocatis ſũptũ eſt ſolemniter primũ exẽplũ; & tunc aut ſecundũ exemplum ſumptum eſt his citatis & uocatis;aut minime.In primo capite certum eſt ſecundum hoc exemplũ non eſſe maioris roboris & probationis, quam ſit primum,l.Traditio,ff.de acquir. rer.dom. & l.Nemo plus iuris, ff.de reg.iur.ſed ſupra num.49.oſtendimus primum hoc exemplum,ſi authenticum non exſtet,uel habeat, & de eo producendo non requiratur, ſemiplenã probationem facere; idem igitur & de ſecundo.cum exemplum ſumptũ ex aliqua ſcriptura iudicis auctoritate eamdem habeat efficaciam, quam habet ſcriptura, vnde eſt ſcriptum, cap. vlt. de fid. inſtr. Sin autem is habet primũ exemplum,&producere recuſat, nulla huic ſecundo dabitur fides; quemadmodũ concluſimus de eo,qui habet originale inſtrumentũ,& requiſitus nõ producit.In ſecundo capite ſi neque primum exemplũ, neque ſecundum ſit deſcriptum uocatis ijs, quorum ſecundario intereſt; & tunc aduerſus eos, qui tertij à noſtris vocantur, & extranei;neque plenam,neque dimidiatam probationem faciet.nam ſi ſecundũ exemplum ijs vocatis eſſet ſumptũ, dimidia probatio aduerſus eos oriretur:igitur cum ijs non citatis eſt deſcriptum, non orietur ea probatio, aliqua tamen orietur præſumptio, vt de ſimplici exemplo diximus ex Glos. & Baldo l. 2. ff. de fid. inſtr. Sin autem utrumq; exemplũ ijs uocatis eſſet ſolemniter depromptũ, vt primum,probaret ſecundum,arg.cap. vlt.de fid.inſtr.atq; vt aduerſus eos etiam ſupra concluſimus, primum exemplũ plenam fidem facere, ita de ſecũdo cõcludamus.

Expoſita prima regula noſtræ authenticæ ex primo ſenſu deprompta, ſecundam ex ſecundo ſenſu ortã explicemus. in qua traditur,inſtrumento mentionem facienti de alio inſtrumento fidem non haberi, niſi inſtrumentum relatum inſpiciatur,argumento quoq; l. In teſtamento, ff. de cond.& demoſtr. cuius regulæ occaſione noſtri doctores duas pertractarunt, altera eſt, ſi inſtrumentum alterius faciat mentionem,non credi referenti,niſi exhibeatur relatum: altera eſt, uerbis enunciantibus ſimpliciter. non relatiue

inter

inter contrahentes credi. Explicemus primum primam regulam.

Sit itaque regula, vt inſtrumentum faciens mentionem de alio inſtrumento fidem non faciat; niſi fuerit inſpectũ illud inſtrumentum, de quo habita eſt mentio ex noſtra authentica, & l. In teſtamento, ff. de cond. & demonſtr. & in hoc omnes conueniunt, nec eſt, qui diſſentiat.

147 Dilatatur primo loco ad id, † quod concludit hic Baldus in fine (Si in inſtrumẽto ſcripſerit notarius, Titiũ ꝓcuratorẽ Sẽpronij vẽdidiſſe Caio fundum Sẽpronianũ certo pretio, de quo inſtrumento procurationis dixerit notarius ſibi conſtare iudici, & teſtibus, per quos dicat fuiſſe uiſum, & lectum) non credi dictæ relationi, vt Titius fuerit procurator Sempronij, niſi fuerit exhibitum ipſum inſtrumẽtum procurationis, ſic Card. cap. vlt. de fid. inſtr. & ibidem Fel. verſ. Secundo limita, Ang. l. Sciendum, ff. de verb. oblig. & ſequuntur hoc loco Alber. Caſtr. Alex. Dec. Curt. Cagn. & Bologn. & Foller. in pragm. regn. pragm. de cenſ. in dictione, Tenoris, & continentiæ ſequentis, num. 11. & denique in ſacro Neapolitano conſilio ſic fuit iudicatum, vt Affl. teſtatur decis. 273. nam ſimpliciter hic eſt conſtitutum, vt ſcripturæ referẽti fides non habeatur, niſi inſpiciatur relata; neque diſtinguitur, ſitne facta fides à referente, ſe vidiſſe ſcripturã relatam; vel minime; ideo neque nos diſtinguere debemus, l. 3. ff. de off. præſ. vt inquit Soc. cons. 120, lib. 1. vbi plures alias veridicas affert rationes, quas vt perſpicuas ſilentio prætermitto; & declarat Speculatoris auctoritatẽ, qui aliud videbatur ſentire, & non eſt ita, cum quibus conuenit etiam Dec. cons. 522. num. 3. & Soc. iun. cons. 57. In cauſſa Bernardini, num. 4. lib. 1.

148 Dilatatur ſecundo, † etiam ſi idem notarius, qui confecit inſtrumentum venditionis, confecerit inſtrumentum procurationis, & in inſtrumẽto venditionis dixerit, vt conſtat ex instrumento venditionis manu mei notarij confecto: nam neque fides erit habenda; niſi fuerit inſpectum instrumẽtum procurationis, Ang. l. Si donatio, inſr. de donat. per illam legẽ, Dec. Curt. Cagn. & alij hoc loco, & eſt viua ratio à Curtio conſiderata, ꝙ notarius nõ potest testificari, niſi de eis, quæ tunc sũt gesta, & ab ipſo notario viſa, aut audita, §. Nos autem, auth. de tabell. Ioann. And. ad Speculatorem, in rubr. de instr. edit. verſ. De ſecundo, quod est rei cognitio, & §. Restat, num. 37. Corn. Alex. & Ias. l. Prætor ait, in initio, ff. de ed. & in noſtra authentica, Alex. Dec. & alij.

149 Dilatatur tertio † etiam ſi totũ instrumentum procurationis ſit instrumentò venditionis inſertum, ſic Glos. in cap. Abbate, in dictione, Fiat fides, de verb. ſign. quia poſſet eſſe falſitas in originali instrumento, cap. Cum olim, de priuil. Vnde Alex. conſ. 6. Ponderatis his, num. 8. lib. 6. ait de sententia Ioannis Andreæ eiusmodi relationem fidem non facere, niſi aduerſus eum, qui præſens tunc fuiſſet, & nihil obiecisſet, à quorum ſentẽtia non diſcedunt Recentiores ad Decium cons. 522. Foller. loco citato, num. 11. & Vrſill. decis. 373. nu. 1. Præterea ſi instrumentum uenditionis aliquo interuallo post instrumentum procurationis eſſet factum, potuit eſſe reuocatum; vt inquiunt recentiores ad Dec. d. cons. 522. ſed eiusmodi ratiocinatio ſatis est leuis: nam ſi nos ponimus fidem haberi, factum fuiſſe instrumẽtum procurationis; illud vt fuerit postea reuocatum, eſſet fundamẽtum ipſius domini; & cum probare oporteret, l. Ei, qui, ff. de probat.

150 Dilatatur quarto, † etiamſi duo pluresue notarij teſtentur, ſe vidiſſe inſtrumentum procurationis: & hoc quia noſtra authentica generatim cõſtituit, vt ſcripturæ referenti fides non adhibeatur, niſi inſpiciatur relata: & non diſtinguit, an ea ſcriptura ab vno notario ſit cõfecta, vel á pluribus, neque igitur nos diſtinguamus, l. 3. ff. de off. præſ. & l. 1. §. Generaliter, ff. de leg. præſt. & etiam quoniã eadẽ viget ratio, ſiue ab vno, ſiue à pluribus fiat inſtrumentũ venditionis, in quo ſit ſcriptum inſtrumentũ procurationis relatũ. nã ſẽper illud relatũ inſtrumentũ erit exemplũ, cui nõ creditur, quãtũuis à pluribus ſit factũ; vt tradiderunt Spec. de inſtr. edit. §. Nũc oſtẽſo, Caſtr. Soc. Ias. & alij in noſtra authentica,

entiua,& Soc. conſ.120, Cum in præſenti,num.2.lib.1.quare ex his, & ex alijs doctoribus in noſtra authentica conſtare poterit, hanc ſententiam crebrius eſſe receptam.

151 Quinto †dilatatur in teſtem.nam ſi teſtis in iudicio interrogatus de aliqua venditione,vel aliquo alio contractu,rem ipſam exponat,& ſubiunxerit hæc ſe habere,prout in inſtrumento de ea re celebrato continetur;tunc nulla fides erit habenda eis,quæ dixit hic teſtis;niſi relata ſcriptura inſpiciatur; ſic Alex. conſ. 134. In cauſa,& lite,num.1.verſ.Secũdus teſtis, lib.2.& Aff.decis.72.num.7. idq; ex regula noſtræ authenticæ,& l.In teſtamento,ff.de cond.& demonſtr.Sed Cãpegius tract.de teſt.reg.348. contrariam regulã conſtituit; ſic aiens; Teſtis referendo se ad aliquam ſcripturam, vel aliquod dictũ probat,vt not. per Barth. in l.Eos, ff. de fals.Vere Barth. in alijs terminis locutus eſt; an ſcilicet, ſi teſtis iterũ interrogatus, & examinatus dicat;dico, vt dixi in mea prima teſtificatione; vel in alia cauſſa,ſit ei credendũ, validumq; ſit eiusmodi teſtimoniũ: vnde hic in hac ſecunda teſtificatione nihil eſt nominatim de negotio dictũ;& agi non poteſt, an ſit fides habẽda huic ſecũdę depoſitioni referenti,non in ſpecta prima relata: neq; etiã Barth.d.l. Eos,num.6.dixit validum eſſe illius teſtimonium, vt putauit Campegius; ſed in iudicis arbitrio eſſe poſitum, an velit admittere, & cum Bartholo conſentit Panorm. cap.Cum in tua,num.3.de teſt.& ibidem pertractauit Fel. num. 1. Vnum etiam eſt adnotatione dignum, ſubtilem differentiam à Corneo eſſe cõſideratam, conſ. 56. Videtur primo aſpectu,num. 4. lib.1. ſi teſtis dixerit,refero me ad primã teſtificationem,ſeu depoſitionem; vel ſi dixerit; dico,vt dixi in prima teſtificatione,ſeu depoſitione:ſitne vera, nunc non diſſero;ſolum conſulo iudicibus, aduerſarijs,& ſcribis ad tollendas diſputationes, quæ poſſent oriri,vt non acquieſcant teſti dicenti,ſe referre ad primam teſtificationem;ſed interrogent,an dicat, vt dixit in prima teſtificatione; & in actis ſic ſcribatur,& ſi ſumus in capitalibus; vt ſat nõ ſit dicere; dico, vt dixi in mea prima teſtificatione, docuit Corn. loco citato; verſ. Tamen iſtud arbitrium. Ad rem redeo,Campegius falſo Bartholum citauit; tamen cum dixit,teſtis referẽs ſe ad ſcripturam probat;intellexit, cum refert se ad primam teſtificationem,ita generatim; & tum probabit vi primæ teſtificationis,nõ ſecundæ, in qua nominatim de negotio nihil eſt expreſſum,& ita Campegium intellexiſſe argumẽto ſit, quod ſcripſit hoc modo,Teſtis referendo ſe ad aliquã ſcripturam,vel aliquod dictum: dixit Vel,pro id eſt, Glos. in rubr. C. de in lit. tut. vel cur. dand. & Bartholum quoque citauit, l.Eos,de fals. ideo accipi debet in his terminis,in quibus Bartholus eſt locutus,ex eiusdem Bartholi doctrina,l. Nõ ſolum, §.Liberationis,ff.de liber.leg.& de doctrina Bartholi d.l.Eos,videndæ ſunt exceptiones à Campegio loco citato allatæ; & quæ ſcripſit Fel.d.cap.Cum in tua.

Hęc dilatatio,vt teſti ad ſcripturam se referẽti fides non ſit habenda, niſi relata 152 ſcriptura inſpiciatur, coanguſtatur† ab Alciato reſp.448.Ego inclino, ſi ſimpliciter teſtis aliquid dicat, & poſtea ſubiungat; de eo eſſe factam ſcripturam, vel inſtrumentum.tunc enim etſi in ſcriptura, vel inſtrumento aliud continetur;ſtabitur tamen ei, quod teſtis viua voce expreſſit. idem etiam ſi aliquid certi affirmauit; & poſtea ſubiunxit, Et pro vt continetur in tali ſcriptura.nam in his cauſſis de ſcriptura non eſt mentio habita coanguſtando antecedentia;sed ad explicãdum;quomodo poſſit conſtare,quod dixit teſtis,ex ad notatis à Bartholo l. Edita,num.29.ſupra eo.& adducit Alexandrũ conſ.3. In cauſa,& lite,num.1.lib.2.Huic Alciati explicationi expreſſim repugnat noſtra authentica,& §.Et hoc inſuper, auth. Vt ſponſ. larg.ex quo hæc authentica deprompta eſt,quibus in locis ſimpliciter cõſtitutum eſt; vt nulla ex mentione in prima ſcriptura facta fiat exactio; niſi relatũ inſtrumentum exhibeatur,neq; diſtinguitur, an facta ſit ſimplex relatio,vel per dictionem Prout: neque igitur nos diſtinguere conuenit,l.3.ff.de off.præſ. & loci ab Alciato citati eius ſententiam non probant. nã

Barth.

Barth. l. Edita, & Alex. conſ. 3.lib.2. in alijs terminis locuti ſunt, ſcilicet cũ actor in libello de inſtrumento facit mentionem; vt ſi de eo habuerit mentionem per dictionem Prout, cũ libello etiam inſtrumentum reo ſit edendum; alioquin non poſſet deliberare reus, an vellet cedere, vel contendere, ex præſcripto l. 1. ff. eo. quod ſi de inſtrumento fecerit mentionẽ actor absq; illa dictione Prout, hoc modo: Vendidiſti mihi fundum Seianum cẽtum aureis, de qua venditione conſtat per inſtrumẽtum manu Caij confectum: quoniam eſt perſpicua intẽtio actoris; & de inſtrumento vẽditionis facta eſt mentio non relatiue, vt aiunt; ſed ad eam probandam: abſq; quo inſtrumento non eſt præcluſa via reo deliberandi, edi illud non oportet. Quæ res ad noſtram quæſtionem adduci nequit; in qua ſunt longe alij termini, & alia ratio: quia poſſet eſſe aliqua varietas inter referens, & ſcripturam relatam; & ſcripturæ relatæ, vt principali ſtare oportet l. In teſtamento, ff. de cond. & demonſtr. In hac difficultate tres cauſſas diſtinguerẽ; altera eſt, cum teſtis ait, Titiũ Sempronio fundũ Cornelianũ vendidiſſe, de quo confectum eſt inſtrumentum manu Caij; altera cauſſa eſt, cum non eſt dictum; de quo eſt confectum inſtrumẽtum; ſed Prout conſtat per inſtrumentum celebratum manu Caij; tertia cauſsa eſt; cum eſt additum nõ ſimpliciter Prout; ſed Et prout conſtat, & c. In prima cauſſa, aut exhibitũ eſt inſtrumẽtum relatum, aut minime; ſi eſt exhibitũ, & aliqua repugnantia inter illud, & teſtimoniũ à teſte productũ fuerit inuẽta; nõ ſtarẽ aliquo modo dicto teſtis; cum ptincipalis probatio ſit inſtrumẽtũ relatum, in quo aliud reperitur, arg. l. Si quæ cautiones, ff. fam. erc. & l. Procurator, ſupr. eo. vnde in caſu Alciati male ab ipſo fuit reſpõſum; licet conatus fuerit conciliare teſtimonium cum ſcriptura; quod ſi nõ fuerit exhibitum inſtrumentum, libenter ſtarẽ dicto teſtis; quia certum eſt; & certitudinem à relato inſtrumento non expectat; & ideo is, pro quo teſtis fuit productus, compelli non debebit ad exhibendum citatum inſtrumentum. In ſecũda facti ſpecie cum dictione Prout, omnino dictum teſtis eſt per eam dictionem coanguſtatũ; & nihil abſq; inſtrumento concludit, illudq; ſpectare oportebit, vt fides teſti habeatur, ex adnotatis de dictione Prout à Bartholo, & alijs l. Edita, ſupr. eo. & Alex. d. conſ. 3. At in tertia facti ſpecie, in qua cum copulatione, Et prout, reperitur teſtimonium, credendum videtur huic dicto teſtis, quamuis non inſpiciatur inſtrumẽtum relatum. Nam dictio illa Et, poſita poſt aliquam diſpoſitionem ad augendum, & dilatandum antecedentia exiſtimatur eſſe poſita, l. Ea tamen adiectio, ff. de leg. 3. accedat, quod adnotat Barth. de relatiuo cum dictione, Et, l. Omnes populi, num. 1. ff. de iuſt. & iur. & l. 1. num. 1. C. de ſumm. trin. & alij ibidem; & ideo certa videtur depoſitio vſq; ad illam dictionẽ, Et prout, inde erit etiam valida, quod ſenſerat Alc. d. reſp. 448. Nihilominus aliud de iure eſse arbitror. Nam cũ dixit teſtis Et prout, conſtat eius dictũ nõ eſse finitum per antecedentia, & vltra ea, quæ expreſsa ſunt, voluiſſe etiã exprimere ea, quæ in ſcriptura continentur, propterea quid voluerit in ſua depoſitione, nõ erit perſpicuũ, niſi relata ſcriptura fuerit ſpectata, quę depoſitionis eſt pars, arg. l. Inciuile, ff. de leg. & ex Angelo d. l. Inciuile, & doct. l. 1. ff. de nou. oper. nunt. & forſitan in ſcriptura relata aderit qualitas, quę omnia antecedentia coanguſtet, vel vitiet.

153 Excipitur primũ, † vt etſi non creditur inſtrumento referenti aliud inſtrumentũ, vt mãdati procuratorij; quia exhiberi debet ipſum inſtrumentũ procurationis; tamen parit hæc mentio non leuẽ pręſumptionem pro veritate inſtrumenti procurationis, Bellamera decis. 58. & Couar. lib. pract. quæſt. cap. 21. n. 2. in fine, & hoc loco Curt. iun. nu. 54. & antea videtur ſenſiſſe Gloſſa l. 2. ff. de fid. inſtr. cum ait non plene probare.

154 Ex præſumptione, quæ oritur ex hac mentione, concludit Curtius † ſi ſolui Titio, vt procuratori tui creditoris, in cuius ſolutionis inſtrumento notarius teſtetur, Titium eſse tui creditoris procuratorem, licere mihi, quod ſolui, à te repetere, & præſtita cautione de ſeruando te indemni, tu

nî, tu condemnaberis; & ita ex factocon ſultus reſpondit Cuman.conſ.6. Creditur libris: nam nemo putatur iactare ſuum, l. Cum de indebito, ff. de probat. ſic neque ego ſum exiſtimandus iactaſse meum, ſol uẽdo ei, qui vere non erat procurator, & etiam coniectura eſt pro notario, qui aſse ruit adeſse inſtrumentum procuratorium, l. Semel, C. de re mil. lib. 12. & cap. Propoſuiſti, de probat. & cum Cumani ſẽtentia conuenit hoc loco Cagn. num. 96. qui eam niti ait naturali quadam æquitate, & ſtrictó iure non probari. Quam opinionem non recipio: nam quamuis notarij aſsertio coniecturam quamdam inducat; tamen ad condemnandum ſatis non eſt; cum nemo ex coniecturis damnetur regulariter, ſed ex veris probationibus, ex cumulatis à Bartholo, & alijs l. Admonẽdi, ff. de iureiur. & etiam Cumani ſententiæ apertiſſime refragatur noſtra authẽtica; in qua eſt conſtitutum, ex hac mentione nullam fieri exactionem; & idem Cumanus teſtatur per noſtram authenticam, contra eſſe communem ſententiam. Forſitan ſi aliæ adeſſent coniecturæ: vt quod etiam ab alijs Titius, vt tuus procurator alias pecuniæ quantitates exegiſſet, ſuffragãte regula l. Barbarius, ff. de off. præt. poſſet tunc defendi, & in tribunalibus obſeruari Cumani opinio, præſertim quod non magnum eſt debitoris præiudicium; cum ei ſit cautum per promiſſionem de ſeruando eo indẽni, ſi vexationem aliquã patietur.

155 Excipitur ſecundo loco, † ſi referens poteſtatem habet conſtituendi id, quod in relata ſcriptura dicitur contineri: nam tunc fides habebitur referenti; quamuis non inſpiciatur ſcriptura relata, Barth. l. Admonendi, num. 7. ff. de iureiur. & ibidẽ in primo commentario Ias. num. 28. & Ripa num. 35. & hoc loco Alc. num. 13. Alexander, Socinus, Cagnolus, & Bolognin. nam omnis virtus referenti, in quo eſt poteſtas, tribuitur, l. Aſſe toto, ff. de her. inſt. & probari putant hoc pronuntiatum in noſtra authentica ibi, *Hoc enim etiam in veteribus legibus inuenitur*, adnotatur & hoc idem d. l. Admonendi, & l. Si donatio, C. de donat. & alibi ſæpe; quod omnes intelligunt habere locum, ſi modo certus tenor ſcripturæ relatæ ſit expreſſus.

156 Ex quo recte reſponſum eſt, † ſi quis declarauerit, ſe procuratorem conſtituiſſe Sempronium, exhibere non oportere procurationis inſtrumentum; cum declarationis tempore potuiſſet conſtituere, l. Ne ſatisdatio, ff. rem rat. hab. & hic tradit Alciatus.

157 Eadem etiam ratione, † ſi ſit municipali lege, vel conſuetudine cautũ, vt libris mercatorum fides habeatur; & rationes vnius libri ſint in alium librum relatæ, quibus narretur certum aliquod debitum ex certa cauſſa, præſtabitur fides huic poſteriori libro referenti, etiam ſi liber relatus non producatur, Soc. ſic num. 8. ſenſit, à quo nõ diſſentit Alc. nu. 13. afferens eumdem Soc. cons. 121. vbi vere nõ dixit; ſed in eamdem ſententiam procliuis eſſe; vide tur Ripa d. l. Admonendi, nu. 36. Qui ea adducuntur ratione, quod poſſet mercator illum primũ librum ſcribere. Sed ego amplius cotgiãdũ puto: nam primus liber forſitã is eſt, in quo res datæ tempore contractus fuerunt deſcriptæ; vnde nõ video, quomodo longiore poſt tẽpore poſſit is liber cõfici; & quomodo fides ex lege municipali habeatur libris mercatorũ; ſi res ab eis datę non ſint confeſtim deſcriptæ: quia quãuis mercator ius habuerit eum librũ conficiendi, non tamen eo tẽpore. Eſt poſtea videndum, an omnia ſint plene deſcripta. neque Ripa cũ Socino, & Alciato conuenit; ſed ſolum ait, debere conſiderari, an facta eſſe dicatur reportatio.

158 Ex eodẽ fonte emanat, † vt ſi princeps priuilegia quædã Sẽpronio cõcedat, quę habuerũt eius maiores, vel Sẽpronij maioribus fuerant conceſſa; valida ſint hæc priuilegia, licet cõmemorata cõceſſio maioribus facta non appareat; ſi modo certa ſint priuilegia mox conceſſa, Gloſ. cap. Si Romanorũ, 19. diſt. verſ. Si deſunt, Ias. & Ripa locis citatis d. l. Admonendi; & hoc loco Alc. Cagn. & alij recentiores; & nõ controuertitur. Quod etiã volunt habere locũ; etiã ſi dixerit rex, Prout, vel ſicut tui maiores habuerunt, & poſſederũt. nam ad huc ratũ, firmumq; erit hoc priuilegiũ, etiã ſi maiorũ priuilegiũ nõ reperiatur, Ioann. Andr. ad Spec. tit. de feud. §. 1. in verbo Inſtru-

Inſtrumentũ,quẽ ſequi videtur Curt. in
tract. feud.q.7.& cũ eis cõuenire Capic.
in inueſt. feud.in dictione Prout ſui ante
ceſſores,& dictione Secundũ quod ſui an
teceſſores;& præter hos in eadẽ ſententia
fuerũt alij à Cagnolo allati, nempe Dec.
hoc loco, & cap. 2. de reſcr. & cõs.169,
nu.4.& Aret.conſ.76.Diligẽter viſis, nu.
5.adducit Ioann. Andr.l.Ex hac ſcriptu-
ra,ff.de donat.& l.Si donatio, C.eo. ſed
ad rẽ non attinent.nã quãuis in illis adno
tetur,cũ relatio eſt certa,ſtandũ eſſe ſcrip
turæ referenti,etiam ſi nõ inſpiciatur, aut
reperiatur relata;tamen ibi nõ aderat illa
dictio Prout,cuius natura eſt,vt declaret,
& coanguſtet antecedentia,l. Edita ſupr.
eo.& extrauag.Ad reprimendũ in dictio-
ne Prout, ideo cõmemorata ſcriptura de
bet inſpici,vt referentis pars,l. Inciuile,ff.
159 de leg. Adducit etiam ſecundo loco† l. 1.
ſupr.de epiſc.& cler.in initio Iuxta ſãctio
nẽ,& c. Quæ cõſtitutio meo iudicio faci
le poterit euitari:nam quãuis illa conſtitu
tio aliã referat p dictionẽ Iuxta; & relata
non reperiatur:tamen quia illa l.1.de epi
ſc. & cler. fuit ſcienter codici inſerta; &
non quæ ab ea fuit commemorata, de
monſtratur Iuſtiniani mentem fuiſſe, vel
le eam obſeruari, etiam ſi quæ ab ea fuit
commemorata, non inueniatur. Sed
aliud eſt,cum vnum priuilegium de alio
facit mentionem; quo caſu potuit deci
pi princeps, & putare illud reperiri; &
alias forſitan non fuiſſet conceſſurus. &
tunc poſſet admitti,robur habere poſteri-
us priuilegiũ;ſi princeps ſciret aliud non
reperiri,quod eſſe nequit.Certius cõmu
nis ſententia probatur cap. Abbate, de
verb.ſign.in quo ait Innocentius tertius,
dictionẽ Secundũ, pro dictione cauſſali
ſumi,non pro cõditionali; vnde ſequitur;
vt etiam ſi vera non ſit illa mentio,priui-
legiũ non vitietur.nam falſa cauſſa nõ vi
tiat legatum, §.Longe,inſt.de leg.quem-
admodũ nec falſa demonſtratio,l.Cum ta
le,§.Falſam,ff.de cond.& demonſtr. & §.
Huic proxima, inſt.de leg.ſic dixit Ponti
160 fex de dictione†Secundum,idem iudiciũ
eſt de hac dictione, Prout. Sed vereor,
vt hæc opinio poſſit defẽdi, & quomodo
ſubſiſtat, quod dixit Innocentius d. cap.
Abbate,cum nullibi legatur dictionem
Prout pro cauſſali dictione vſurpari; ſed
tantum pro dictione coanguſtãte, vel de
clarante antecedentia,ſic l.Edita, ſup.eo.
& in extrauag. Ad reprimẽdũ,l.Item quæ
ritur,§.vlt.ff.loc. & l.Presbyteri, ſupr. de
epiſc.& cler.neq; apud bonarum artium
profeſſores quis vmquam inueniet,vt di
ctio Prout pro cauſſali ſumatur verbo.
Idem quoq; ſentio de dictione Secundũ,
quæ nunquam pro cauſſali verbo vſurpa
tur,neq; l.Eum qui,§.Iulianus,ff.de cõſt.
pec.neq; l.Secundum,infr.de contr. ſtip.
neq; l.pen.infr.de inſt.& ſubſt.neq; vllo
alio loco. Atq; cum ratio recti ſermonis
ſit ſeruanda, l.Plautius,ff.de aur.& argen.
leg.Latinus ſermo nõ patitur,vt dictio Se
cundũ pro Quia accipiatur. Nihilomi-
nus à communi ſententia non eſt receden-
dum;quia ita lex ſcripta eſt,l. Proſpexit,
ff.qui.& à quib.& omnino ſeruare opor-
tebit,quod conſtituit Innocentius d.cap.
Abbate,ſed forſitan nõ ea ratione, quod
dictio Secundum,ſit cauſſalis;ſed quoniã
cum non reperitur id, ad quod eſt relata,
determinatio pura remanet;perinde ac ſi
ea dictio non fuiſſet poſita;quam rationẽ
Cæſar conſiderauit,l.Si teſtamentũ, infr.
de inſt.& ſubſt.& alij non perpenderunt.
161 Idq; intelligitur habere locum; † ſiue
in priuilegio principis aliud confirmante
expreſsus ſit tenor cõmemorati priuile-
gij confirmati, ſiue non fuerit expreſsus;
ſi modo relatio ſit certa;idq; ex Baldo l.
1.in extremo;ſupr.de epiſc.& cler.cui cõ
ſentit Alc.hoc loco,num.14.

Coanguſtatur hæc ſecunda exceptio
162 cum omnibus, quæ ex ea fluxerunt; † vt
non ſit ei locus;ſi cõmemorata ſcriptura
reperiatur,& aliud contineat, ac referẽs
narrauit:tunc enim relatio per errorẽ fa
cta videtur.nam quamuis cõſtet de volũ
tate principis,aut alterius referentis;tamẽ
per errorem videtur proceſsiſse; & hoc ſẽ
ſit Card.cons.11. Singulatim, & etiam
Alex.cons.9.Ponderatis h s,n.12 lib,5.
Ripa l.Admonendi,n.36. ff. de iureiur.
Dec.hic,n.40.l.pen.num.2.C.de inſt. &
ſubſt.cap.2.n.5.vers.Quorum dicta ad-
datis,de reſcr.cõs.63.n.6.verſ.Secus eſt,
& cons.350.n.6.& hic Cagn.q.89. Sed
diffi

difficultas eſt, quid ſenſerint de hac re noſtri doctores, & quid ſentire debuerint. Nam eſſet perquirendum, & diſtinguendum;an cum in relata ſcriptura aliter reperiatur,quam in referente; relatio dicatur ita eſſe nulla; vt neq; ſit obſeruandum, quod in relato continetur, neque quod in referēte eſt diſpoſitū,vel solū nō valeat diſpoſitio,quæ eſt in referēte; ſed obſeruandū ſit,q̃ in cōmemorata ſcriptura fuerit inuentum.Et quidē Alex.d.cōs. 9.lib.5.Ripa l.Admonendi,& vbiq; Dec. præterquam in cons.63.ſimpliciter dixerunt vitiari conceſſionem;ſed an ſit obſeruandum,quod reperiretur in ſcriptura relata,non expreſſerunt;ſed idem Dec.cōs. 63.n.6.& Cagn.hoc loco,n 83. amplius locuti ſunt,aſſerentes tunc diſpoſitionem referentem coanguſtari à commemorata ſcriptura,quæ ei ineſſe putatur; & obſeruari debere; quod in ea continetur; vtra igitur ſententia verior eſt? vel neutra? Videtur neq; validum eſſe,quod in referente continetur,neq; quod in relata ſcriptura;non quod in referente, ex regula noſtræ authenticæ;non quod comprehenditur in ſcriptura relata:quia illa dictio Secundum quod,vel Iuxta, vel Prout; aut erit cauſſalis,aut cōditionalis,d. cap. Abbate, de uerb ſign.cum itaq; hic cauſſalis non ſit; nā non eſt ualida, reliquum eſt, ut ſit conditionalis. quæ conditio cū non exſiſtat,omnis diſpoſitio erit irrita,d.cap. Abbate,& arg.l.Quæ ſub conditione, ff. Si quis omiſſ. cauſſ.teſt.Idem poterit demonſtrari l.2.eo loci.*Hic enim creditur ineſſe conditio*,ff.de her.inſtr.ex quo adnotatur, relationem inducere conditionem; propterea ea poſtea ſic non exſtāte in commemorata ſcriptura, utraq; diſpoſitio erit nulla, & quæ in referente.& quæ in relata repetitur. Denique cum omnes concludant per errorem eam relationem proceſſiſſe,l. Sed & ſi me putem, ff. de cond. in deb.& l.Cum de indebito, ff. de probat. non poterit coucludi ualere,quod in relato priuilegio continetur: ubi enim error interuenit, abeſt conſenſus,l. Si per errorem,ff.de iuriſd omn iud.Sed alia ratione uerius uidetur,vt id ſit validum, quod cōſtitutum reperietur in ſcriptura relata, ex ſententia Bartholi in extrauag. Ad reprimendum,in dictione Prout,vbi ait; cū dictio Secundum quod; vel Prout refertur ad aliquod præteritum,quod exſtat, poni (vt aiunt) limitatiue, l. Edita, ſupr. eo. & non male demonſtratur illis verbis, *Prout edicti perpetui monet auctoritas*; & hic videtur decidi noſtra quæſtio, quid ergo concludendum? libenter in hac controuerſia ſic diſtinguerem; vel ſcriptura relata erat valida; adeo, vt quod in ea continebatur, abſq; ſcriptura referente ſortiebatur effectum; vel minime. In prima facti ſpecie veram eſſe opinor opinionem Cagnoli hoc loco,num.89.& Dec.conſ.63.nu.6. vt id ſit obſeruandum, quod in ſcriptura commemorata continetur, nulla habita ratione ſcripturæ referentis,de qua re dico exſtare caſum l.Si legati ſerui nomine, ff.de leg. 1. eo loci *Talis ex teſtamento præſtari debet*, quaſi non ex ſtipulatione,quæ aliud continebat,quam teſtamentum,&primus ſenſus Acc. Barth. & Ias. illius legis hoc innuit,dum eam ſic ad ſummam redigūt: Stipulatio per errorem interpoſita non obligat.Ideo ſi ſecunda inueſtitura primā confirmans,uel renouans ſub alia forma feudum det,quam prima; prima erit ſpectanda:inde ſi prima feudū concedat pro maſculis,& fœminis;aliæ vero pro maſculis tantum; nullum fiet præiudicium fœminis.nam noſtra inueſtitura aliam habēs formam,quam antiqua;non mutat formā antiquę,cap.1.de vaſſal. decrep.æt. Gloſ. cap. 1. an agnat. vel fil. in fine, & in hac ſententia fuit Curtius in tract. feud. part. 2.q.7.citat Baldum conſ.82.Proponitur, quod inueſtitura lib.1. rectius citaſſet Baldum cons.215.Proponitur,quod inueſtituræ lib.2.& Card.Flor.cons. 92. Nobiles uiri,in initio.

Secundum caput erat,cum ſcriptura relata nulla erat,& inefficax; & ſimpliciter verum puto,vitiari cōceſſionem; quæ nullum habebit effectum, neq; ex referente, neque ex relata; non ex referente; quia cum aliud cōtineat prima ſcriptura, aliud ſecunda; putatur hæc per errorem eſſe ita facta,vt adnotari poterit l.Si binarum,ff.de ſeru.vrb. præd.& l.Si tibi liberum, ff. de act. empt.& ex facto conſultus reſpondit

Alex,

Alex.conſ.156.Viſo inſtrumento primo, lib 6.&vbi error interuenit, abeſt conſen ſus,l.Si per errorem,ff.de iuriſd.omn.iud. &l.Si pcurator,2.ff.de acq.rer.dom. Ne que ea cõceſſio ex ſcriptura relata pariet effectum,& defendetur. nam ponimus cõmemoratam ſcripturam irritam eſſe, & nullam; quod autem nullum eſt,nullũ parit effectum,l.Non putauit,§.Non quę uis,ff.de bon.poſſ.contr.tab.& l.4.§. Cõ demnatum,ff.de re iud.

163 Excipitur tertio loco, † ſi tabellio de contrahentium mandato inſpexiſſet inſtrumentum relatum; & in ſecundo inſtrumento illud retuliſſet.nam fides tunc erit habenda inſtrumento referenti,quãuis non ſpectetur relatum;ita Seys: num. 37.ſed Cagn.num.97.addit id procedere;ſi inſtrumentum commemoratum nõ ſolum ſit à notario de contrahẽtium ſententia inſpectum; ſed etiam ij dixerint, illud eſſe verum ex eis,quæ idem Cagn. ad primam quæſtionem Bartholi hic ſcripſit,rectius dixiſſet ad ſecundam quæſtionem;vbi ex communi doctorum ſententia cenſuit; ſi exemplum aliquod de partium conſenſu ex authentico ſit depromptum,fidem facere,vt authenticum,ſi modo partes aſſeruerint authenticum eſſe verum.Sed quid ego de hac re ſenſerim, in quarta exceptione primæ regulæ tradidi.

164 Excipitur quarto loco, † ſi inſtrumentum aliud referens ab aliquo ſit productum;nam aduerſus eum probabit; cum is putetur fateri eſſe vera, quæcumq; eo ſunt comprehenſa,cap. Cum venerabilis,de except.& ibidem dd.& ita ex facto conſultus reſpondit Soc.cõs.11. In cauſa D. Catherinæ, lib. 3. quod adeo verum putat,vt ſenſerit fidem etiam facere aduerſus ſingularem ſucceſſorem. Sed poſt recentiores aliquos Alciatus, cum quo conuenit Cagnolus, id improbat, quod verba enuntiantia eatenus ſolum inter partes probant,quatenus actus,qui fit,neceſſitas exigit,cap. Illud,de præſumpt.Sed vt productio valeat,opus nõ eſt, vt approbata videatur commemoratio, quæ in eo facta eſt.Quæ ſane ratio pendet ex Innocentij doctrina cap. Cum in iure peritus,in fine,de off.deleg.& Baldi l.2.num.13.ſupr.eo.qui volunt, ſolã pro ductionem eſſe de actis,non inſtrumenti tenorem; & propterea ſatis eſſe videtur, vt productio valeat; vt inquit Alciatus. Sed mihi hæc ratio nihil concludit: nam eadem de cauſſa neque ea, quæ principaliter in inſtrumento ſunt diſpoſita, haberent fidem contra producentem;quoniã ea neceſſaria non ſunt ad productionis robur & firmitatem; quod repugnat d. cap.Cum venerabilis,& l.Cum precum, infr.de liber.cauſſ.& Innoc. & Panorm. d.cap.Cum venerabilis,Barth.l. Poſt legatum,ff.de ijs,quib.vt ind. & alijs multis doctoribus à Decio citatis d.cap. Cũ venerabilis,num.22.qui vno ore dicunt, inſtrumentum fidem facere aduerſus producẽtem.nam is fateri videtur, vera eſſe, quæ in eo continentur. Accedat eodem, quod Innocentij doctrina cap. Cum in iure peritus,in fine,nõ male eſt improbata à Maranta tract.de iud.part.6.act. 10. n.2.quamuis poſtea cum diſtinctione conetur tueri. Alia mouetur ratione Alciatus aduerſus Socinũ, ꝙ producens tacito quodam conſenſu probare videtur, quæ in inſtrumẽto producto continentur;qui tacitus cõſenſus ex certo ſigno induci debet.propterea cũ ad aliud ſe referat, probare nõ videtur producens ex tacito conſenſu;quatenus in relato continetur. Laborat hæc ſecũda ratiocinatio ſimili morbo,quo prima.Nam ſupra in ſecunda exceptione primæ regulæ tradidimus,exemplum fidem facere aduerſus producentẽ; quia qui inſtrumentum non ſolemne, aliamue ſcripturam producit,fateri videtur vera eſſe,quæ in ea ſunt comprehenſa, l. Cum precum,inf.de liber.cauſſ.& auth. de ijs,qui ingred.ad appell.§.Illud, verſ. Sancimus,& eſt communis ſententia ex pluribus congeſtis à Felino cap.Cum venerabilis,n.26. & ibidẽ à Decio.Vnde producens ſua productione cõfiteri uidetur, verũ eſſe,ꝙ in inſtrumẽto relato continetur.Nõ me latet,poſſe aliquẽ reſpondere, diuerſam eſſe rationem; quod cum quis exemplum profert,illud omnino videtur probare;quod nihil aliud in eo continetur.Sed cum quis producit inſtrumentũ

 de alio

de alio faciens mentionem;adeſt in refe
rente id,quod præcipue in eo eſt diſpoſi
tum,adeſt quod in commemorato inſtru
mento comprehenditur;producens vnũ-
quodq; ſecundum ſuam naturam appro-
baſſe videtur; quod præcipue in eo conti
netur,vt omnino verum: cum per ſe ſit
efficax,& validum:quod autem in relato
continetur,approbaſſe quoque exiſtima-
tur;ſed quatenus in relato reperietur ex
noſtra authentica, ſed quamuis hoc ali-
quid coloris habeat,tamen non admitto;
præſertim ſi quod in referente eſt diſpoſi
tum,ſubſiſtere non poſſit, niſi verum ſit,
quod à relato etiam eſt commemoratũ.
is enim non poteſt videri approbare,
quod eſt in referente,niſi antea approba
rit,quod dicitur de relato,l.Illud,ff.de ac
qu.her.& l.Ad rem mobilem, C. ad ex
hib.vt ſi producatur inſtrumentum ven-
ditionis prædij Seiani factæ a Sempro-
nio procuratore Seij.Et forſitan poſſe-
mus aſſerere hanc Socini ſententiam cre
briorem eſſe ex eis,quæ ſunt tradita in ſe
cunda exceptione primæ regulæ; vnde
hæc omnia emanant.
165 Coanguſtarem † hanc Socini ſenten-
tiam non habere locum;ſi is, qui inſtru-
mentũ produceret,ad excipiendum pro-
duceret.nam qui excipit,non fatetur ve
ram eſſe actoris intentionem,d.cap. Cũ
venerabilis,& l.Non vtiq;,ff.de except.
& vtrobique doctores.

Quinta huius ſecundæ regulæ excep-
166 tio eſt, † vt non habeat locum inter con
trahentes;inter quos verba enunciantia,
& aliud inſtrumentum referentia pro-
bant,l.Optimam,infr.de contr.ſtip. ideo
nunc diligenter de hac regula,& materia
erit perquirendum.

Nunc videamus de hac ſecunda regu
la huius ſecundæ;& primum ex d.l. Opti
mam,conſtituunt noſtri, verbis enuntian
tibus inter partes contrahentes fidem ad
hiberi;& ideo inſtrumento aliud referen
ti habebitur fides in eorum præiudicium,
inter quos eſt confectum inſtrumentum:
ſic Barth.num.11.cuius ſententiam ſecu
ti ſunt Alex.Iaſ.Curt.Alc.&alij crebrius:
vnde ſi tecũ cõtraxi, vel cũ Titio vt Seij
procuratore, vt conſtare dicitur in inſtru
mento confecto manu Caij; id amplius
non potero infitiari.Sed Decius ait l.Op
timam,vindicare ſibi locum, cum verba
enuntiantia ſimpliciter ſunt prolata à cõ
trahentibus,V.g.Si Stichus aliquid á me
ſit ſtipulatus,vt ſeruus Sempronij,ſtandũ
erit huic enuntiationi. Sed aliud erit in
noſtra authentica, & quæſtione; in qua
non eſt ſimplex aſſertio, ſed ſe ad aliud
inſtrumentum refert;ideo non eſt con-
ſentaneum,vt ei credatur, niſi inſtrumen
tum relatum inſpiciatur.quare ait Deci-
us,noſtram authenticam nõ coanguſtari
ex d.l.Optimam;ſed potius è contrario,
vt verbis enuntiantibus neque inter con
trahentes ſit fides habenda, ſi modo ad
aliam ſcripturam ſint relata.Sed reſpon-
det Curtius,num.45.rationem,quare in
noſtra authentica fides non habeatur re-
ferenti;niſi inſpiciatur relatum;eſſe,quod
de illo relato notarius non potuit eſſe ro
gatus; quæ ratio ceſſat inter contrahẽtes,
qui aſſentiuntur, & fatentur veram eſſe
notarij aſseuerationem. Ego arbitror nõ
eſse adhuc defenſum Bartholum à Decij
impugnatione:quia etiam ſi relatum in-
ſtrumentum ab eodem notario eſset con
fectum;à quo poſtea conficitur referens;
ei non creditur; niſi copia facta ſit com
memorati inſtrumenti; & cum eo conue
niat,vt ſupra diximus,vera igitur non eſt
hæc ſalus à Curtio pro Bartholo allata.
167 Quare † l.Optimam, intelligetur in caſu
ſingulari;cum eſt facta ſimplex aſſertio,
non relatiua;vt cum quis ſtipulatur vt fi-
lius,vel ſeruus alicuius;hoc credatur;eti
am ſi non probetur;ſed ſecus eſſet, ſi di
ceret, vt conſtet ex inſtrumento confe
cto manu Sẽpronij.nam ĩſpici tunc opor
teret;& ſic ſenſit hic Bologn.num.44. id
que fuit conſtitutum propter vtilitatem
contrahentium, & contractuum frequen
tiam ſic celebratorum. vt ibi oſtenditur:
Cum itaque ſatis vtile eſt in contractibus, & ſermes adhiberi,& præſentes eſſe perſonas adſcribi,forte pro pter perſonas dignitate excelſas, vel mulieres (quas naturalis pudor non omnibus perperam ſe ſe manifeſtare concedit) ſancimus tales ſcripturas omnifariam eſſe credendas. Eadem quoque ratione con
cederem;ſi quis mecum contraheret,qui
ſe alicuius procuratorem nominaret;me
non poſse illud infitiari; niſi ad aliquod
inſtru-

inſtrumẽtum eſſet facta relatio. Præterea
vt Cagn.& Bologn.animaduertunt, ma-
xima eſt diuinatio, intelligere noſtram
authenticam in his terminis tantum inter
alias perſonas, & inter perſonas contra-
hentes ſtandum eſſe ſcripturæ alteram
commemoranti,quamuis nõ inſpiciatur
commemorata; præſertim cum nullum
adſit verbum,ex quo poſſit innui;ne dicã
demonſtrari.Neque admittendum puto,
quod ait Cagnolus, credi inter partes
verbis enuntiantibus;quod partes potuiſ
ſent diſponere de enuntiatis,ex traditis à
doctoribus hoc loco,& l.Sciendũ, ff. de
verb.obl.nã id à vero eſt alienũ: quomo
do enim fieri poteſt;vt ſi quis mecũ cõtra
hat,vt Sempronij procurator, aut filius,
aut ſeruus; nos efficere poſſimus, vt is ſit
procurator,filius, aut ſeruus, non video?
Neque etiam verum eſt,quod ait Cagn.
credi debere referenti ea ratione; quod
cum diſpoſitio referens expreſſim facta
eſt,& eſt certa,probet;quãuis nõ inſpicia
tur relata ſcriptura,ex l. vlt. infr. de falſ.
cauſſ. adi. leg. vbi adnotare volunt Bal-
dum,Aret.Soc.& Rim.hoc loco, & Ripa
l.Admonendi,num.35.ff.de iureiur.cum
alijs compluribus.Nam primum† l.vlt.de
168 falſ. cauſſ.adi. leg. ſolum conſtituit; vt ſi
maritus vxori dotem reliquerit; quæ in
inſtrumento ſcripta reperiatur, probare
non oporteat,an vere illa dos fuerit mari
to ſoluta. ſed non oportere inſpici ſcrip-
turam relatam,non video,vnde ex eo lo-
co ſumatur: deinde Aret. Soc. & alij lo-
quuntur,cum relatio eſt certa;& is,qui re
fert,habet facultatem diſponendi, quod
enuntiatur eſſe in commemorata ſcriptu
ra; quo caſu nulla eſſet dubitatio; nos au
tem loquimur;etiam ſi careat ea poteſta-
ſtate.Poſſemus nos forſitan hanc ſenten-
tiam probare l. Ne ſatiſdatio, ff. rem rat.
hab. in qua ſi dominus libello principi
oblato profeſſus fuerit,ſe feciſſe aliquem
procuratorem; infitiari non poterit. Vere
ibi de alia ſcriptura non eſt facta mentio.
Certius dicamus demonſtrari hanc opi-
nionẽ l.2.C.de err. aduoc. verſ.Et ideo,
quo loci eſt conſtitutum, vt ſi quis libel-
lo oblato dixerit, ſe eſſe aliqua pecuniæ
ſumma condemnatum: audiatur,ſi proba
uerit condemnationem non interueniſſe.
igitur ſi non fuerit de errore doctum,libel
lo referenti ſtabitur; quamuis relata ſen-
tentia non producatur. quod nulla alia ra
tione euenit, niſi quod cum certa quanti-
tas expreſſa ſit,illi confeſſioni ſtãdum ſit.
Reſpondebit forſitan aliquis d. l. 2. non
fuiſſe de ſententia factam mentionem;
ideo eam inſpici non oportere; ſed huic
ſic dicemi referam; cum is dixerit ſe eſſe
condemnatum, neceſſe eſt, intelligatur,
ſentẽtiam fuiſſe prolatã, vt termini ido
nei ponantur l.Qui teſtamento, ff. de te
ſtam. ſententia autem ſine ſcriptura non
conſiſtit l. 1. 2. & 3. infr. de ſenten. ex
per.recit.igitur videtur neceſſario de ſen
tentia facta mentio. Hoc modo euitabi
tur hæc replicatio; vt re vera condemna-
tio ponat de ea exſtitiſſe ſcripturam: ſed
cum in libello de condemnatione eſt fa-
cta mentio; & non de ſcriptura, vel ſen-
tentia; patet loquentem colle ſe ad ſen
tentiam, & ſcripturam referre; & vt per
ſententiam probetur condẽnatio: ideoq;
ſtabitur narrationi factæ in libello.ſenten-
tia non ſpectata. ſed aliud iuris eſt; cum
de ſententia eſt facta mentio.nam tunc ea
mente eſt,qui loquitur;vt narrationi fides
non habeatur, niſi ſententia inſpiciatur,
ad quam quodammodo ſe retulit. ſed po
ſita pro vera hac ſentẽtia,vt verbis enun-
tiantibus aliam ſcripturam adhibeatur ſi
des inter partes; etiamſi viſa non fuerit
narrata ſcriptura;neceſſe eſt,vt coanguſte
mus noſtram authenticam, vt is locus nõ
ſit;cum certa eſt ſcriptura referens,& non
limitatiue de alia ſcriptura facit mentio
nem:nam tunc inter partes probat.

169 Coanguſtatur primum conſtitutio† d.
l. Optimam;vt quamuis verbis enuntian
tibus inter partes credatur: tamen contra
rium poſſit probari; vt ibi Iuſtinianus cõ
cedit per teſtes omni exceptione maio
res, vel per ſcripturas, & ita ſenſerunt
Barth. & alij d. l. Optimam, Barth. l. Ex
hac ſcriptura, & ibidem Imola, ff. de
donat. Attamen Ioannes Bolognettus
nonnullis rationibus probare enititur,nõ
debere admitti cõtrariam probationem;
170 primum quia † Iuſtinianus bis immo ter
ait omnino eſſe credendum; *ibi Sancimus ta*

les ſcripturas omnifariam eſſe credendas; & eo loci, *Credi omnimodo, & ſeruum adfuiſſe, & feciſſe ſtipulationem*, & poſtea addidit *Et non dubitari, ſi ſeruus ipſe præſto fuerit*. Quæ verba inducunt iuris, & de iure præſumptionem, vt poteſt adnotari l. Antiquæ, in verbo Eſſe credendum, infr. ad Vell. & ibidē Barth. num. 1. perpendit illud verbum Omnimodo, & Bal. Sal. & Ang. conſiderant præſūptionē iuris, & de iure, vt inquiunt doctores l. vn. infr. de rei vxor. act. & l. 1. ff. de verb. oblig. iuris autem, & de iure præſumptio contrariam probationem non admittit. Sed huic ratiocinationi daremus locum; niſi alijs legibus eſſet permiſſum, admitti contrariam probationem, vt l. 2. infr. de err. aduoc. in qua id apertiſſime eſt conſtitutum. Quinimo etiam eadem l. Optimam, conceditur admitti contrariam probationem: neque me mouet, quod ait Bolognettus id intelligi in ſecundo caſu: cum ſcriptum eſt in inſtrumento aliquem fuiſſe præſentem, ſed nō referri ad primum caſum. Nam ego non infitior, Iuſtinianum illam probationem concedere in ſecundo caſu; ſed dico eadem ratione debere intelligi eſſe conceſſam in primo; neque obeſt, quod replicat Bolognettus, in primo caſu interuenire confeſſionem partium, notarij ſcripturam, & publicam utilitatem; ideo non permitti contrariam probationem; ſed in ſecundo caſu adeſſe tantum notarij ſcripturam, & aſſertionem. Nam vere ibi in vtroq; caſu de ſcriptura tātum fit mentio, & nullibi etiam de partium confeſſione; licet illa ſcriptura pro confeſſione ſit, & quæ notarius in inſtrumēto ſcribit; partes videantur aſſerere, auth. de tabell. & l. vlt. infr. de fideiuſſ. quod vero ait in primo caſu publicam vtilitatem verſari, & non in ſecundo; apertiſſime Iuſtiniano refragatur; quia voluit in vtroq; caſu publicam vtilitatem verſari: aiens *Cum itaq; ſatis vtile eſt in contractibus, & ſeruos adhiberi, & præſentes eſſe perſonas adſcribi*, à cōmuni itaq; ſententia non recedamus, ſaltem per l. 2. infr. de err. aduoc. à nobis adductam.

171 Coanguſtatur ſecundo loco, † vt ſi præcipue agatur de eo, quod fuit enuntiatum, verba enuntiatiua non probent, neque inter partes; ſed tantum fidem faciāt ad finem illius contractus, pro quo fuit facta enuntiatio; vt ſi tibi centum promiſi, vt ſeruo Titij; hæc enuntiantia verba probant, quod ad hunc contractum; ſecus ſi deinde de dominio ſerui lis vertatur, Mathes. ſing. 79. Nota, quod quotieſcunq;, Bal. l. Ad probationem, in fine, infr. loc. Ant. cap. Illud, de præſumpt. Dec. Curt. Alc. Cagn. Bologn. & alij hoc loco, & probatur d. cap. Illud, Adducitur ab Alciato ratio, quod ex appellatione per verba enuntiātia facta inducitur quaſi poſſeſſio, arg. l. Non ignorat, infr. qui acc. non poſſ. poſſeſſio autem dominium & rei proprietatem non probat, ſi præcipue de eo agatur, l. Quidam, & ibidem Barth. ff. de cond. inſt.

172 Coanguſtatur tertio loco † de ſententia Aymonis conſ. 29. Pro clariori declaratione, num. 2. ſi enūtiatum fit aliquod, quod in iure conſiſtat. nam confeſſio in eis, quæ ſunt iuris, non poteſt parare præiudicium, l. Ornamentorum, ff. de aur. & arg. leg. & Barth. l. 1. ff. ſi cert. pet. ideo confeſſio, quæ per eam enūtiationem fit, neque inter partes probabit; & etiā quod ius publicum priuatorum pactis tolli nō poteſt, l. Ius publicum, ff. de pact. Quæ exceptio eſt contra verba, & mentem Iuſtiniani d. l. Optimam, in qua ſi quis centum Sticho, aut ſeruo Sempronij promiſerit; præſumitur is eſſe Sempronij & præiudicium parat; tamen de dominio tunc obiter agitur; & dominium iuris eſt, l. 1. ff. de
173 acquir. rer. dom. Neque obeſt † l. Ornamentorum. nam procedit, vbi de errore conſtat, vt eſt ibi expreſſum. & ita quoq; loquitur Ang. conſ. 22. Pro deciſione quæſtionis, num. 4. cum ait, non obeſſe confeſſionem eius, qui dixerat, ſe eſſe ordinatorem & mandatorem homicidij: nā conſtabat rem aliter ſe habere, & ita Roma. conſ. 113. Pro deciſione caſus, num. 5. ait non nocere confeſſionem eius, qui dixerat ſe furtum commiſiſſe; cum res eſſet ipſius confitentis, & error erat perſpicuus. Magis tamen obeſſe videtur, quod
174 ex facto conſultus reſpondit † Ang. cōſ. 403. non nocere confeſſionem rei, qui dixit, ſe eſſe famoſum & publicum latronē:

quia

quia id eſt iuris; & confeſſio eorum, quæ ſunt iuris, neque obeſt, neque prodeſt, d. l. Ornamentorum, quia neque ius inducit, neque tollit, citat Glos. l. vn. in C. de confeſſ. & l. 2. §. Quod obſeruari, infr. de iuram. calumn. Nam dico in eo reſponſo pręcipue fuiſſe controuerſum, an is eſset publicus & famoſus latro; ideo non obeſſe partium enũtiationem & confeſſionē: ſic ſi pręcipue agitur de dominio alicuius rei, verba enunciantia non probant: quia tum ceſsat diſpoſitio l. Optimam, & eſt locus cap. Illud, de præſũpt. & oportet probare actus facti, ſeu enuntiare actus facti, ex quibus elicitur, aliquem eſse furē, vel publicum latronem; vel dominum. Sed cum præcipue hoc non controuertitur, verbis enunciantibus inter partes eſt fides habenda; vt ſi Stichus ſtipulatur vt ſeruus Sempronij; iam ad ſtipulationem validam efficiendam probatur, Sempronium dominum eſſe Stichi, d. l. Optimam, Neque alicuius momenti eſt, quod ait
175 † Bal. cons. 98. Betonus de Couo, num. 4. lib. 1. nullam eſſe confeſſionem eius, qui, dixit ſe eſſe fœneratorem. nam ipſe hoc concludit ea ratione; quod ea confeſſio ſit generalis & incerta, nõ quod ſit iuris confeſſio.

Errores ſic corriguntur.

Pagina	col.	verſu			Pagina	col.	uerſu		
52	2	25	*poſſit: lege*	*non poſſit*	161	1	3	*quadripatria*	*quadripartita*
53	2	16	*diq;*	*deniq;*	180	1	51	*ego*	*eo*
68	2	23	*contra*	*contraria*	183	2	45	*dutãxat*	*dumtaxat*
81	2	46	*tutoribus*	*tutoris*	202	1	46	*præſumuntur*	*præſumitur*
85	1	4	*poſſitis*	*poſitis*	208	1	22	*ſimlibus*	*ſimilibus*
99	1	4	*§. de*	*ff. de*	214	1	50	*ſoluti, odd.*	*ſolutio, dd.*
138	2	3	*dictatuturus*	*dictaturus*	262	2	23	*cotgiandum*	*cogitandum*
155	2	33	*commiſſit*	*cõmiſit*	266	2	38	*conſtes*	*conſtat*

REGESTVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ AABBCCDD EE FF GG HH II KK LL. Omnes ſunt duerniones, præter † quæ eſt fol.

Imprimatur.

Honofrius de Porta Vic. Gen. Neap.

Io. Franc. Lombardus v. dit.

M. Philocalus Pharaldus fol. 15.

NEAPOLI, Apud Io. Baptiſtam Cappellum, M D LXXXIV.